

MIGUEL DE CERVANTES

DON QUIJOTE DE LA MANCHA

II

Traducere din spaniolă, studiu introductiv,
cronologie, note și comentarii de

SORIN MĂRCULESCU

SEGUNDA PARTE DEL INGENIOSO CAVALLERO DON QVIXOTE DE LA MANCHA.

Por Miguel de Cervantes Saavedra, autor de su primera parte.

Dirigida a don Pedro Fernandez de Castro, Conde de Lemos, de Andrade, y de Villalva, Marques de Sarria, Gentilhombre de la Camara de su Magestad, Comendador de la Encomienda de Peñafiel, y la Zarza de la Orden de Alcantara, Virrey, Gouernador, y Capitan General del Reyno de Napoles, y Presidente del supremo Consejo de Italia.

Año

1615

CON PRIVILEGIO,

En Madrid, Por Iuan de la Cuesla.

Vendese en casa de Francisco de Robles, librero del Rey N.S.

PARTEA A DOUA DIN INGENIOSUL CAVALER DON QUIJOTE DE LA MANCHA.

De Miguel de Cervantes Saavedra, autor al primei sale părți.

Închinată lui don Pedro Fernández de Castro, Conte de Lemos, de Andrade, de Villalba, Marchiz de Sarria, Gentilom în suita privată a Maiestății Sale, Comandor al Domeniilor Peñafiel și Zarza ale Ordinului de Alcántara, Vicerege, Guvernator și Căpitan General al Regatului Neapolelui și Președinte al Consiliului Suprem al Italiei.

Anul

1615

CU PRIVILEGIU,

În Madrid, de Juan de la Cuesta.

Se vinde acasă la Francisco de Robles, librar al Regelui, stăpânului nostru

CERTIFICAT DE PREȚ

Eu, Hernando de Vallejo, notar de Curte al Regelui, stăpânului nostru, dintre cei ce-și au locul în Consiliul său, adevăresc că, după ce domnii membri ai acestuia au examinat o carte pe care a alcătuit-o Miguel de Cervantes Saavedra, intitulată *Don Quijote de la Mancha, Partea a doua*, tipărită cu o aprobare a Maiestății Sale, și care, având șaptezeci și trei de coli, ajunge și urcă la două sute nouăzeci și doi de maravediși; și au dispus ca acest certificat de preț să fie pus la începutul fiecărui exemplar din sus-zisa carte, spre a se ști și lua notă cât se poate pretinde și încasa pentru el, fără a se depăși sub niciun chip, așa cum rezultă și reiese din dispoziția și decretul original eliberat în această chestiune, aflat în posesia mea, și la care mă raportez. Și din dispoziția menționaților domni din Consiliu și la cererea numitului Miguel de Cervantes, am eliberat această adevărință la Madrid, în a douăzeci și una zi din luna octombrie, anul o mie șase sute cincisprezece.

Hernando de Vallejo

DOVADĂ DE CORECTURĂ

Am văzut cartea intitulată *A doua parte a lui don Quijote de la Mancha*, alcătuită de Miguel de Cervantes Saavedra, și în ea nu există nimic demn de semnalat care să nu corespundă originalului său. Dată la Madrid la douăzeci și unu octombrie, o mie șase sute cincisprezece.

Licențiatul Francisco Murcia de la Llana

APROBARE

Din însărcinarea și dispoziția domnilor din Consiliu, am cerut să fie examinată cartea conținută în acest memoriu. Nu conține nimic împotriva credinței și bunelor moravuri, ci, dimpotrivă, este o carte de divertisment îngăduit, combinat cu multă filozofie morală. I se poate da aprobare de tipărire. În Madrid, la cinci noiembrie o mie șase sute cincisprezece.

*Doctor Gutierre de Cetina*¹

APROBARE

Din însărcinarea și dispoziția domnilor din Consiliu am văzut *Partea a doua a lui don Quijote de la Mancha*, de Miguel de Cervantes Saavedra. Nu conține niciun lucru împotriva sfintei noastre credințe catolice și bunelor moravuri, ci, dimpotrivă, multe de cinstită petrecere și tihnit divertisment, pe care anticii le-au considerat convenabile republicilor lor, căci până și în cea severă a lacedemonienilor² au înălțat o statuie râsului, iar cei din Tesalia i-au închinat serbări, după cum spune Pausanias, citat de Bosio, *cartea a 2-a „De signis Ecclesiae”, capitolul 10*³, însuflețind cugetele ofilite și spiritele melancolice, de care și-a amintit Tullius⁴ în primul *De legibus*, și poetul zicând:

¹ Același personaj a semnat aprobările și pentru *Novelas ejemplares* (9 iulie 1612) și *Viaje del Parnaso* (16 septembrie 1614). Nu trebuie confundat cu omonimul său, poetul sevilian Gutierre de Cetina (1520–1557).

² E vorba de Sparta, condusă pe baza constituției lui Licurg.

³ Se pare că ar fi vorba de un preot roman, Tomasso Bozio (m. 1610), autor al unei cărți *De signis Ecclesiae Dei libri XXIV* (Lyon, 1594), care atribuie informațiile despre figurațiile râsului lui Plutarh și, respectiv, Pausanias, izvorul celei de-a doua fiind însă mai degrabă Apuleius, *Măgarul de aur*, II și III (Jesús López Navío, în *Anales cervantinos*, 8 [1959–60], pp. 367–370, și Joseph R. Jones, „Una vez más sobre el Bosio de la « Aprobación » de Valdivielso para Don Quijote II”, *Cervantes*, 1, 1–2 [1981], pp. 111–113).

⁴ Tullius este M. Tullius Cicero, dar referința, preluată din Bosio [Bozio], nu e nicăieri identificabilă ca atare.

*Interpone tuis interdum gaudia curis*⁵,

ceea ce autorul face amestecând seriozitatea cu glumele, plăcutul cu folosul și moralitatea cu ghidușia, ascunzând în momeala hazului cârligul de undiță al muștrării și ducând la bun sfârșit misiunea prin care-și propune expulzarea cărților cavaleriești, de vreme ce prin buna lui strădanie a curățat regatele acestea de maladia lor molipsitoare. Este o operă întru totul vrednică de marea sa ingeniozitate, spre onoarea și strălucirea nației noastre și admirația și invidia celor străine. Aceasta e părerea mea, fără numai etc. Madrid, 17 martie 1615.

*Magistrul Josef de Valdivielso*⁶

APROBARE

Din însărcinarea domnului doctor Gutierre de Cetina, vicar general al acestui oraș Madrid, curte a Maiestății Sale, am văzut cartea *A doua parte a ingeniosului cavaler don Quijote de la Mancha*⁷, de Miguel de Cervantes Saavedra, și nu găsesc în ea nimic nevrednic de ardoarea creștinească și nici distonant față de cuviința datorată bunului exemplu sau virtuților morale, ci, dimpotrivă, multă învățătură și folos, atât în îndeplinirea bine urmăritei sale misiuni, de a extirpa deșartele și minci-noasele cărți cavaleriești, a căror molimă s-a extins mai mult decât ar fi fost drept, cât și în puritatea limbii castiliene, necoruptă de vreo afectare anostă și căutată, viciu detestat pe bună dreptate de către oamenii discernători; iar în îndreptarea viciilor pe care le atinge în general, cu prilejul discursurilor sale ascuțite, păzește cu asemenea înțelepciune legile muștrării creștine, încât insul atins eventual de boala pe care își

⁵ *Disticha Catonis*, I, 18: „Învăță-te să amesteci plăceri printre grijile tale.”

⁶ Poet și comediodrag toledan (m. 1638). A fost capelan al cardinalului de Sandoval y Rojas. Tot el a redactat și aprobările pentru *Călătorie la Parnas, Opt comedii și opt intermedii și Persiles*.

⁷ Doar aici, după pagina de titlu, apare sub forma sa integrală titlul părții a doua a lui *Don Quijote*. Eroul apare sub titulatura de cavaler, deoarece, fie și în derâdere, el fusese armat cavaler în I, 3, nemaifiind simplu hidalgo. S-a discutat îndelung dacă nu e vorba de o neglijență a autorului (greu de presupus) sau a tipografului.

propune să o vindece va fi găsimd în dulceața și savoarea doctoriilor sale pe care le va fi bând când se așteaptă mai puțin, fără niciun fel de indigestie sau greață, folosul respingerii propriului său viciu, drept care se va pomeni, tocmai acesta fiind lucrul cel mai anevoie de realizat, și mulțumit, și pocăit.

Mulți au fost cei care, neștiind să acordeze și nici să combine după cuviință utilul cu plăcutul, și-au văzut toată munca anevoioasă dusă de râpă, deoarece, neputându-l imita pe Diogene în spiritul filozofic și doct, se încumetă, în chip nesăbuit, ca să nu zicem orbește, să-l imite în cinism, lăsându-se în seama ponegritorilor, născocind împrejurări care nu au izbutit decât să facă vrednic de aspra lor muștrare viciul de care se ocupă, și doar întâmplător descoperă drumuri spre a-l urma, până atunci necunoscute, și astfel devin, dacă nu veștejitori, cel puțin maeștri ai lui. Ajung a fi detestați de cei cu adevărat inteligenți; își pierd, dacă l-au avut vreodată, creditul în ochii poporului, ca să li se admită scrierile; iar viciile pe care, temerar și imprudent, ar fi vrut să le îndrepte, ajung într-o stare mult mai rea ca înainte, căci nu toate abcese sunt la fel de coapte ca să admită rețetele sau cautererele, ci unora le priesc în mult mai mare măsură leacurile blânde și nedăunătoare, prin a căror aplicare medicul grijuliu și învățat își atinge scopul de a le face să spargă, rezultat care de multe ori este superior celui obținut prin rigoarea fierului.

Într-un mod cu totul diferit au perceput scrierile lui Miguel de Cervantes atât nația noastră, cât și cele străine, întrucât ca pe o minune doresc a-l vedea pe autorul unor cărți pe care Spania, Franța, Italia, Germania și Flandra le-au primit cu aplauze unanime, atât datorită adecvării și decenței, cât și delicateței și blândeței discursurilor lor. Certific cu deplin adevăr că la douăzeci și cinci februarie din acest an șase sute cincisprezece, când ilustrisimul senior don Bernardo de Sandoval y Rojas, cardinal arhiepiscop de Toledo⁸, stăpânul meu, s-a dus să întoarcă vizita pe care ambasadorul Franței⁹ i-o făcuse Ilustrisimei

⁸ Don Bernardo de Sandoval y Rojas (m. 1618), cardinal și arhiepiscop de Toledo, unchi al ducelui de Lerma și protector al unor scriitori precum Cervantes și Espinel.

⁹ Noël Brûlart de Savary fusese trimis în Spania pentru a negocia căsătoria lui Ludovic al XIII-lea cu Ana de Austria. Printre capelanii cardinalului se număra și José de Valdivielso.

sale, spre a discuta despre cele referitoare la căsătoriile dintre prinții săi și cei ai Spaniei, numeroși cavaleri francezi dintre cei veniți în suita ambasadorului, pe cât de curtenitori, pe-atât de pricepuți și prieteni ai bunelor litere, s-au apropiat de mine și de alți capelani ai cardinalului, stăpânul meu, dornici să știe ce cărți de ingeniozitate erau mai bine văzute și, venind vorba întâmplător de cel pe care tocmai îl supuneam cenzurii, nici nu auziră bine numele lui Miguel de Cervantes, că și începură a-l elogia, ridicând în slăvi prețuirea de care, atât în Franța, cât și în regatele învecinate cu ea, se bucurau operele sale: *Galateea*, pe care unul din ei o știa aproape pe de rost, prima parte a celei de față și *Nuvelele*. Laudele lor au fost atâtea, încât m-am oferit să-i conduc ca să-l vadă pe autorul lor, ofertă prețuită cu mii de demonstrații ale viilor dorințe. M-au întrebat foarte amănunțit despre vârsta, profesia, calitatea și veniturile lui. M-am văzut silit să le spun că era bătrân, soldat, hidalg și sărac, la care unul dintre ei a rostit vorbele acestea categorice: „De ce oare pe un om ca el Spania nu-l ține bogat și lipsit de griji, din tezaurul public?” Alt cavaler dintre ei a intervenit cu această reflecție și mare ascuțime, zicând: „Dacă nevoia îl silește să scrie, deie Domnul ca niciodată să nu se bucure de belșug, pentru ca el, sărac fiind, să îmbogățească lumea întreagă cu operele lui.”¹⁰ Sunt pe deplin încredințat că, pentru o cenzură, aceasta e cam lungită; careva poate chiar spune că atinge limitele elogiului lingușitor; dar adevărul a ceea ce spun pe scurt înlătură bănuiala criticului și grija mea: cu atât mai mult cu cât în ziua de azi nu lingușești pe cine nu are cu ce hrăni ciocul adulterului, care, chiar dacă în chip afectuos și calp vorbește în glumă, pretinde să fie remunerat de-adevăratelea. În Madrid, douăzeci și șase februarie o mie șase sute cincisprezece.

*Licențiatul Márquez Torres*¹¹

¹⁰ Cf. Pavel, II *Corinteni*, 8, 9: „Iisus Hristos, ... bogat fiind, pentru voi a sărăcit, ca voi, cu sărăcia lui, să vă îmbogățiți.”

¹¹ Francisco Márquez Torres a fost prim capelan și maestru al pajilor cardinalului arhiepiscop de Toledo. A dat câteva poeme de circumstanță, câteva *Discursuri de consolare* și un memoriu asupra situației economice a Spaniei, adresat Contelui-duce de Olivares.

PRIVILEGIU

Având în vedere că, din partea domniei tale, Miguel de Cervantes, am fost înștiințați că ai alcătuit *Partea a doua a lui don Quijote de la Mancha*, pe care ne-ai înfățișat-o, și întrucât este o carte cu istorisire plăcută și cinstită și care te-a costat multă trudă și învățătură, ne-ai rugat să poruncim a ți se da aprobare spre a o putea tipări și privilegiu pe douăzeci de ani sau cât va fi voia noastră; ceea ce, examinat fiind de către cei din Consiliul nostru, ținând seama că în sus-zisa carte s-au făcut demersurile pe care le impune hotărârea dată de noi în această materie, s-a recomandat că se cuvine să poruncim a se elibera această adeverire în respectiva cauză, iar noi am apreciat că așa este bine. Drept care îți acordăm aprobare și învoire pentru ca, pe întinderea și durata a zece ani împliniți în perioada următoare, care se vor scurge și număra începând din ziua datei prezentei noastre adeverințe, domnia ta, sau persoana împuternicită în acest scop de domnia ta, nicidecum alta, să poți tipări și vinde zisa carte despre care se face mențiune mai sus, iar prin prezenta dăm aprobare și învoire oricărui tipograf din regatele noastre numit de domnia ta ca, în intervalul sus-menționat, să o poată tipări după originalul examinat în Consiliul nostru, parafat și semnat la sfârșit de către Hernando de Vallejo, notarul nostru de Curte și unul dintre membrii săi, și ca, înainte și până a nu se pune în vânzare, să o aduci în fața lor, dimpreună cu zisul original, spre a se vedea dacă zisa tipăritură este conformă cu el, sau să aduci o adeverire eliberată sub formă publică cum că zisa tipăritură a fost văzută și corectată după zisul original de către un corector numit de noi. Și poruncim zisului tipograf care va tipări astfel cartea să nu tipărească începutul și prima ei coală și nici să nu încredințeze mai mult de un singur exemplar împreună cu originalul decât autorului și persoanei pe cheltuiala căreia ar urma să fie tipărită, și nicidecum altcuiva, pentru efectuarea zisei corecturi și evaluări, nu înainte și numai după ce zisa carte va fi corectată și evaluată de către cei din Consiliul nostru; și numai astfel făcând, și nu altfel, să poată tipări începutul și coala menționate, în care să se includă de îndată această învoire a noastră, ca și aprobarea, certificatul de preț

și erata, și să nu o puteți vinde nici domnia ta și nici oricine altcineva până când cartea nu va fi în sus-menționata formă, sub pedeapsa de a suferi și de a cădea sub incidența pedepselor prevăzute în zisa hotărâre și în legile din regatele noastre care dispun în această materie. Și pe deasupra ca, înăuntrul termenului menționat, nimeni să nu o poată tipări sau vinde fără permisiunea domniei tale, sub pedeapsa ca acelaia care ar tipări-o să-i fie pierdute și distruse toate exemplarele, zațurile și formele pe care le-ar avea din ea și, în plus, să fie supus unei amenzi de cincizeci de mii de maravediși ori de câte ori ar face contrariul, din care amendă o treime să fie pentru Camera noastră, altă treime pentru judecătorul care va pronunța sentința, și cealaltă treime pentru cel care va face denunțul. Și, mai mult, celor din Consiliul nostru, președinților și judecătorilor din Audiențele noastre, primarilor, magistraților Casei și Curții și Cancelariilor noastre și tuturor celorlalte justiții din toate orașele, târgurile și așezările din regatele și stăpânirile noastre și fiecăreia în propria sa jurisdicție, precum și celor care sunt acum și vor fi de acum înainte, li se impune să respecte și să aducă la îndeplinire decizia și actul acesta al nostru de bunăvoință pe care ți-o facem și să nu li se împotrivească și nici să nu le încalce în niciun chip, sub pedeapsa pierderii bunăvoinței noastre și a zece mii de maravediși în folosul Camerei noastre. Dată la Madrid, în a treizecea zi a lunii martie a anului o mie șase sute cincisprezece.

EU, REGELE

Din împuternicirea Regelui, stăpânului nostru,

Pedro de Contreras

PROLOG CĂTRE CITITOR

Doamne Dumnezeu, cu câtă înfrigurare vei fi așteptând acum, cititorule ilustru sau, mai știi, plebeu, prologul de față, închipuindu-ți că vei găsi în el vindicte, certuri și blamuri împotriva autorului celui de-al doilea *Don Quijote*, vreau să zic împotriva celui despre care se spune că a fost zămislit în Tordesillas și s-a născut în Tarragona!¹² Ei bine, adevărul este că n-am să-ți dau asemenea satisfacție, căci, deși în cele mai umile piepturi insultele trezesc mânia, al meu va face excepție de la regula asta. Ai vrea să-l fac măgar, prost și sfruntat, dar nici prin gând nu-mi trece: pedepsească-l însuși păcatul său, mănânce-și-l pe pâine¹³ și să-i fie de bine. Un lucru însă nu s-a putut să nu mă mâhnească, și anume reproșul că sunt bătrân și ciung¹⁴, de parcă mi-ar fi stat mie în

¹² După cum se știe, un anume Alonso Fernández de Avellaneda – a cărui identitate e necunoscută, dar pe care unii critici, începând cu Martín de Riquer, îl identifică cu Gerónimo de Pasamonte – a publicat o continuare apocrifă a lui Don Quijote pe a cărei pagină de titlu stătea scris: „SEGVNDO / TOMO DEL / INGENIOSO HIDALGO / DON QVIXOTE DE LA MANCHA, / que contiene su tercera salida: y es la / quinta parte de sus auenturas. / *Compuesto por el Licenciado Alonso Fernandez de / Auellaneda, natural de la Villa de / Tordesillas. / Al Alcalde, Regidores, y hidalgos, de la noble / villa del Argamesilla, patria feliz del hidalgo Cauallero Don Quixote / de la Mancha. / [Vinietă] / Con Licencia, En Tarragona en casa de Felipe / Roberto, Año 1614*” (ed. critică, Luis Gómez Canseco, Biblioteca Nueva, Madrid, 2000). Cervantes a luat cunoștință de această continuare apocrifă în timp ce redacta propriul său cap. 59, după unele indicii chiar mai devreme. Poate tocmai iritarea produsă de „concurență” lui Avellaneda l-a făcut să-și termine cât mai curând cartea, săvârșindu-se din viață la cinci luni după apariția ei.

¹³ În text: „con su pan se lo coma”, expresie proverbială.

¹⁴ Avellaneda, printre alte insulte, a scris în prologul său: „Zic mână, deoarece singur mărturisește că are una singură și, dacă vorbim atâta de toți, trebuie să

putere să opresc timpul să nu treacă peste mine sau ca și cum pierderea brațului meu s-ar fi produs într-o tavernă, iar nu în cea mai sublimă împrejurare la care au asistat veacurile trecute, cele prezente și cum nici cele viitoare nu pot spera să vadă¹⁵. Dacă rănilor mele nu strălucesc în ochii cui le privește, ele se bucură măcar de prețuirea celor care știu unde le-am căpătat: căci soldatul mai bine arată mort în luptă decât liber prin fugă, și în cazul meu lucrurile stau în așa fel, încât, dacă mi s-ar propune și înlesni acum o imposibilitate, aș prefera să fi luat parte la acea faptă de arme uimitoare decât să fiu acum bun sănătos de rănilor mele fără a fi luat parte la ea. Cele pe care le arată soldatul pe chip și pe piept sunt stele care-i călăuzesc pe ceilalți către cerul onoarei și al dorinței unei laude drepte; și este de notat că nu scriem cu părul alb, ci cu mintea, care îndeobște sporește odată cu anii.

M-a mâhnit și faptul că mă numește invidios și că-mi descrie ca unui ignorant ce anume este invidia¹⁶; căci, în realitatea adevărului ei, din două câte sunt, eu unul nu o cunosc decât pe cea sfântă, pe cea nobilă și bine intenționată. Și așa stând lucrurile, cum și stau, n-am de ce să persecut un preot¹⁷, cu atât mai puțin pe unul care mai este și familiar al Sfântului Oficiu; și, dacă el a spus-o despre cine se pare că spus-o, atunci s-a amăgit de-a totului tot, pentru că eu verez ingeniozitatea aceluia, îi admir operele și îndeletnicirea neslăbită și virtuoasă. De fapt însă îi port recunoștință acestui domn autor, fiindcă a spus despre nuvelele mele că sunt mai mult satirice decât exemplare, dar că sunt bune; și nici n-ar putea fi astfel, dacă n-ar avea de toate¹⁸.

spunem despre el că, soldat fiind pe-atât de bătrân în ani pe cât de tânăr în vitejii, are mai mult limbă decât mâini... Și deoarece Miguel de Cervantes a și ajuns, de bătrân ce e, asemeni castelului San Cervantes."

¹⁵ Aluzie la bătălia de la Lepanto (7 octombrie 1571), unde și-a pierdut uzul mâinii drepte. Aceeași expresie apare în „Prologul către cititor” al NE, p. 12.

¹⁶ Avellaneda citează cinci autorități și texte, de la Sf. Petru la Sfântul Toma, asupra invidiei.

¹⁷ Aluzia la Lope de Vega este precisă. Lope a fost numit „familiar” al Sfântului Oficiu (înalt colaborator al Inchiziției) pe la 1608, și a fost hirotonit preot în 1614. „Îndeletnicirea virtuoasă” este însă o formulare plină de ironie, cunoscută fiind viața dezordonată a lui Lope.

¹⁸ Cervantes întoarce în favoarea sa o apreciere în doi peri din prologul lui Avellaneda cu privire la *Nuvele exemplare*, în care autorul apocrifului vedea doar niște comedias en prosa.

Îmi spui, se pare, că sunt prea moderat și că rămân peste măsură între hotarele modestiei mele, știind că nu trebuie să-i mai torni amărăciune celui amărât¹⁹ și se vede că cea pe care o are domnul cu pricina e, fără doar și poate, mare, de vreme ce nu cutează a se arăta în câmp deschis și sub cerul liber, ascunzându-și numele, născocindu-și patria, ca și cum ar fi săvârșit vreo trădare de lezmajestate. De se va întâmpla să-l recunoști, spune-i din parte-mi că nu mă consider insultat²⁰, întrucât știi bine ce însemnează ispitirile diavolului și că una din cele mai mari este să-i vâre omului în cap că poate alcătui și tipări o carte cu care să câștige la fel de multă glorie ca și bani și la fel de mulți bani ca și glorie; și, drept confirmare a celor spuse, vreau să-i povestești cu tot hazul și farmecul tău următoarea poveste:

În Sevilla era un nebun care căzuse în cea mai nostimă sminteală și manie în care a căzut vreodată un nebun pe lumea asta, și anume și-a făcut o țeavă din trestie ascuțită la un capăt și, prinzând de pe stradă sau de oriunde câte un câine, cu un picior i-l ținea pe unul de-al lui, iar pe celălalt i-l ridica în mână și, cum putea mai bine, îi potrivea țeava în acea partea pe unde, suflând în el, îl făcea rotund ca o minge; și, aducându-l în starea asta, îi dădea două palmuțe peste burtă și-l lăsa să plece, zicându-le celor de față, care totdeauna erau mulți: „Credeți acum, domnilor, că-i puțin lucru să umfli un câine?” Crezi acum, domnule, că-i puțin lucru să faci o carte?

Și, dacă povestea asta nu-i va conveni, spune-i-o atunci, cititorule prieten, pe-astălaltă, tot cu un nebun și-un câine:

În Córdoba era alt nebun, care avea obiceiul să poarte în creștetul capului o bucată dintr-o lespede de marmură sau o piatră nu prea ușoară și, când dădea de vreun câine de pripas, se așeza lângă el și lăsa să-i cadă greutatea drept peste acesta. Câinele se stropșea și, izbucnind în lătrături și chelălăieli, nu se mai oprea cale de trei străzi. S-a întâmplat însă că printre câinii peste care și-a lepădat povara s-a nimerit și câinele unui șepcar, la care stăpânu-său ținea mult. A lăsat piatra să cadă, l-a lovit

¹⁹ Traducere a proverbului latin „Afflictis nos est addenda afflictio.”

²⁰ Sub aparența iertării și prin intermediul unui personaj interpus, cititorul, Cervantes își exprimă disprețul față de falsificator.

cu ea în cap, câinele snopit a-nceput să urle, stăpânul lui l-a văzut și l-a auzit, a apucat o vargă de măsurat și s-a repezit la nebun de nu i-a lăsat niciun oscior teafăr; și la fiecare lovitură pe care i-o croia zicea: „Câine de hoț, păi tocmai pe ogarul meu²¹? N-ai văzut, bestie, că-i ogar câinele meu?” Și, tot repetându-i de multe ori numele de ogar, îl lăsa făcut chiseliță. Nebunul s-a învățat minte și s-a retras, și mai bine de o lună nu a mai ieșit în piață; după o vreme a venit iar cu născocirea lui și cu încărcătura și mai mare. Se apropia de locul unde era câinele și, privindu-l cu toată grija din cap până-n picioare, fără a mai cuteza să-și lepede pietroiul, zicea: „Ăsta-i ogar, păzea!” Și despre toți câinii peste care dădea, chiar dacă erau mopși sau corcitură, zicea că sunt ogari, drept care n-a mai lăsat niciodată piatra să cadă. Poate așa i se va întâmpla și acestui istoric, încât nu va mai cuteza să-și verse fierea ingeniozității în cărți care, proaste fiind, sunt mai tari decât stâncile.

Și mai spune-i că pe amenințarea pe care mi-o adresează cum că-mi va sufla câștigul cu cartea lui nu dau nici doi bani, căci, luându-mă după vestitul intermediu *Pițipoanca*²², îi răspund să-mi trăiască domnul meu două ș' patru²³, și Hristos cu noi toți. Trăiască marele conte de Lemos, a cărui purtare creștinească și mărinimie, bine cunoscute, mă țin în picioare în pofida tuturor loviturilor sorții mele berce, și trăiască-mi și suprema milostenie a ilustrisimului de Toledo, don Bernardo de Sandoval y Rojas, și chiar de n-ar mai fi tiparnițe pe lume, și chiar dacă s-ar tipări împotriva mea mai multe cărți decât sunt litere în strofele lui Mingo Revulgo²⁴. Acești doi principii, fără a fi nevoie de adulația mea sau de alt fel de aplauze, doar în virtutea bunătății lor, s-au îngrijit să-mi acorde ajutorul și favoarea lor, drept care mă consider mai norocos și

²¹ Morala ar fi că doar unui nebun și unui câine li s-ar putea năzări să se înfrunte cu Cervantes pe terenul lui *DQ*.

²² În text: *La perendenga* (probabil variantă de la *perendeca*, „prostituată tânără care-și caută clientela pe străzi”); nu se cunoaște niciun intermediu (*entremés*) cu acest titlu.

²³ În Sevilla și în Córdoba așa era numit regidorul („ofițerul municipal”), deoarece erau câte douăzeci și patru de asemenea funcționari.

²⁴ Operă satirică în versuri din epoca lui Enrique (Henric) al IV-lea al Castiliei, zis „Neputinciosul” (1425–1474), care s-a bucurat de o imensă răspândire.

mai bogat decât dacă soarta m-ar fi adus pe drumul obișnuit în culmea ei. Onoarea o poate avea săracul, nu însă viciosul; sărăcia poate înne-gura noblețea, dar nu o poate întuneca detot; dar de îndată ce virtutea aruncă o cât de mică rază de lumină, fie și doar printre neajunsurile și fisurile strâmtorării, ajunge să fie prețuită de către spiritele înalte și nobile și, prin urmare, bucurată de favorurile lor.

Ci nu-i mai spune altceva, căci nici eu nu vreau să-ți mai spun altceva, decât spre a-ți atrage luarea aminte să iei seama că această a doua parte a lui *Don Quijote* pe care ți-o ofer este croită de același meșter și din același postav ca și prima și-n ea ți-l dau pe don Quijote îndelungit și-n cele din urmă mort și îngropat, pentru ca nimeni să nu mai cuteze a-i aduce noi mărturii, deoarece sunt de ajuns cele trecute și e de ajuns și că un bărbat cinstit a adus la cunoștință aceste nebunii discernătoare, fără a mai voi să revină asupra lor: prisosința lucrurilor, chiar dacă sunt bune, face să nu mai fie prețuite, iar penuria lor, chiar și a celor rele, e ceva mai prețuită. Uitam să-ți spun să fii în așteptarea lui *Persiles*, pe care stau să-l termin, și-a celei de-a doua părți din *Galateea*²⁵.

²⁵ *Persiles* va fi publicat postum spre finele anului 1616. Continuarea *Galateei*, deși anunțată și în dedicația lui *Persiles*, a rămas doar în proiect sau ceea ce a fost redactat s-a pierdut.

DEDICAȚIE CĂTRE CONTELE DE LEMOS ²⁶

Când zilele acestea v-am trimis, Excelență, piesele mele de teatru, tipărite înainte de a fi reprezentate²⁷, am spus, dacă-mi aduc bine aminte, că don Quijote își încălța pintenii ca să meargă a vă săruta mâinile; iar acum spun că și i-a și încălțat și s-a așternut drumului, și, dacă va ajunge acolo, mi se va părea că voi fi făcut cât de cât un serviciu Excelenței Voastre, fiindcă este mare zorul la care sunt supus din nenumărate părți ca să vi-l trimit spre a înlătura păstura și scârba pricinuite de alt don Quijote care, sub numele de *A doua parte*, s-a deghizat și-a bătut lumea. Și cel care s-a arătat cel mai doritor a-l vedea a fost marele împărat al Chinei, deoarece acum vreo lună mi-a scris în limba chinezească o scrisoare printr-un curier special, cerându-mi sau mai bine zis implorându-mă să i-l trimit, deoarece voia să întemeieze un colegiu unde să se predea limba castiliană, și cartea de citire voia să fie istoria lui don Quijote. Îmi spunea totodată că mă invita să fiu eu rectorul colegiului cu pricina. L-am întrebat pe mesager dacă Maiestatea Sa îi dăduse pentru mine și ceva în plus de cheltuit. Mi-a răspuns că nici gând.

— Atunci, frate — i-am răspuns eu —, te poți întoarce-n China ta, făcând câte zece sau douăzeci sau atâtea leghe pe zi după cum vei fi

²⁶ Don Fernández Ruiz de Castro, al șaptelea conte de Lemos și marchiz de Sarria (1576–1622), era la data aceea vicerege al Neapolelui. Considerat ca un mecena plin de generozitate, spre deosebire de ducele de Béjar, căruia îi fusese dedicat *DQ I*, el i-a protejat pe numeroși scriitori.

²⁷ Se referă la *Ocho comedias y ocho entremeses nuevos nunca representados*, tipărite tot în 1615 și dedicate aceluiași conte de Lemos. În prologul la această carte, Cervantes se plânge că impresarii nu i-au acceptat piesele.

fost trimis, fiindcă mie sănătatea nu-mi îngăduie să mă înham la o călătorie atât de lungă; și, pe lângă faptul că sunt bolnav, sunt și tare lipsit de bani, în timp ce, împărat pentru împărat și monarh pentru monarh, la Neapole îl am pe marele conte de Lemos, care, fără atâtea titluri de colegii sau rectorate, are grijă de nevoile mele, mă sprijină și-mi face mai multe hatăruri decât mi-aș putea dori eu însumi.

Așa m-am despărțit de el și tot așa îmi iau și rămas-bun, oferind Excelenței Voastre *Muncile lui Persiles și ale Sigismundei*, căreia, *Deo volente*²⁸, îi voi pune punct în patru luni și care cată a fi sau cea mai proastă, sau cea mai bună carte din câte se vor fi alcătuit în limba noastră, vreau să spun dintre cele distractive; și zic că regret a fi spus cea mai proastă, deoarece, după părerea prietenilor mei, ea trebuie să ajungă la cea mai înaltă culme de desăvârșire posibilă. Să veniți sănătos, Excelență, așa cum sunteți dorit, căci *Persiles* va fi gata să vă sărute mâinile, iar eu picioarele, ca slugă ce sunt a Excelenței Voastre. Din Madrid, în ultima zi a lui octombrie o mie șase sute cincisprezece.

Sluga Excelenței Voastre,

Miguel de Cervantes Saavedra

²⁸ Dacă va vrea Dumnezeu.

CAPITOLUL 1²⁹

Despre cele discutate de către preot și bărbier cu don Quijote cu privire la boala sa

Cide Hamete Benengeli, în cea de-a doua parte³⁰ a acestei istorii și a treia plecare a lui don Quijote, povestește că preotul și bărbierul stătură aproape o lună fără a-l vedea³¹, ca să nu-i reîmprospăteze și reamintească lucrurile trecute, dar nu lipsiră din pricina asta să le viziteze pe nepoata și jupâneasa lui, recomandându-le să-i poarte de grijă răsfățându-l, dându-i să mănânce lucruri fortifiante și potrivite pentru inimă și creier, de unde i se trăgea, în bună logică, tot nenorocul. Ele spuseră că așa și făceau și aveau s-o facă și mai departe, cu toată bunăvoința și atenția posibilă, deoarece observau că stăpânul lor dădea cu fiecă clipă tot mai multe semne că era în toate mințile. Ceea ce le aduse celor doi mare mulțumire, întrucât li se păru că le fusese nimerită decizia de a-l

²⁹ Spre deosebire de partea întâi, cea de-a doua nu mai are versuri preliminare, contrazicând și întreaga tradiție a epocii. Se subliniază astfel unicitatea auctorială a operei lui Cervantes.

³⁰ Pentru prima oară se vorbește despre „partea a doua“, anulându-se astfel cele patru în care era împărțit primul volum.

³¹ Se scursese aproape o lună între acțiunea din prima și din a doua parte, ceea ce presupune o anumită inconsecvență cronologică. Acțiunea din *DQ I* s-a desfășurat vara. În *II*, 4 se spune că în câteva zile vor avea loc întrecerile de Sfântul Gheorghe de la Zaragoza (aprilie), iar în *II*, 11, don Quijote se întâlnește cu căruța Curților Morții (sărbătoarea de *Corpus Christi*, din mai), de unde se poate deduce că evenimentele aveau loc primăvara. Cum acțiunea primei părți se petrecuse vara, s-a trecut de la vara din prima parte la cea din a doua, escamotându-se lunile de iarnă. Pe de altă parte, scrisoarea lui Sancho către nevasta lui (*II*, 36) este datată 20 iulie 1614, în vreme ce *DQ I* a apărut în 1605.

fi adus vrăjit în carul cu boi, după cum s-a povestit în prima parte a acestei pe cât de mărețe, pe-atât de meticuloase istorii, în ultimul ei capitol; drept care se hotărâră să-l viziteze și să-i constate cu ochii lor ameliorarea, chiar dacă li se părea aproape cu neputință ca ea să fi avut loc, și se hotărâră să nu atingă niciun punct referitor la cavaleria rătăcitoare, ca să nu riște a le descoase pe cele³² ale rănii, care erau încă atât de fragede.

Îl vizitară în sfârșit, și-l găsiră șezând în pat, îmbrăcat într-un camizol de noapte din flanea verde, cu o scufie roșie toledană; și era atât de uscat și de afumat, încât nu părea făcut decât din carne de mumie. Fură foarte bine primiți de el, îl întrebară de sănătate și el le dădu seamă despre starea lui cu multă judecată și cu vorbe foarte elegante. Și, în decursul convorbirii, ajunseră să discute despre ceea ce se numește „rațiune de stat” și feluri de guvernământ, îndreptând cutare abuz și osândindu-l pe altul, reformând un obicei și mazilind altul, fiecare dintre cei trei devenind câte un nou legislator, un Licurg modern sau un Solon nou-nouț³³, și primeniră atât de bine republica, încât nu s-ar fi părut decât că o puseseră într-o vatră de fierar și o scosesea alta decât cea pe care o puseseră; și don Quijote vorbi cu atâta discernământ în toate subiectele abordate, încât cei doi examinatori se încredințară fără dubiu că era pe de-a-ntregul vindecat și cu mintea întreagă.

Nepoata și jupâneasa fură și ele de față la conversație și nu mai conteneau să dea mulțumită lui Dumnezeu că-l vedeau pe stăpânul lor cu mintea atât de bună; preotul însă, schimbând hotărârea dintâi, care fusese de-a nu aduce vorba despre nimic referitor la cavalerie, vru să ducă până la capăt încercarea de a vedea dacă sănătatea lui don Quijote era înșelătoare sau adevărată, așa că, dintr-una-ntr-alta, ajunse să povestească unele știri sosite de la curte și, printre altele, spuse că se dădea drept sigur că Turcul cobora cu o flotă puternică³⁴ și că nu i se cunoșteau

³² E vorba de „punctele” (sp. *puntos*) în dublul sens de „subiecte” și „puncte de sutură”.

³³ Licurg din Sparta (sec. al X-lea î.Cr.) și Solon Atenianul (sec. al VI-lea–al V-lea î.Cr.) erau deseori citați ca exemple de legislatori model.

³⁴ Prezența forțelor turcești în Mediterana era tot amenințătoare, în pofida victoriei de la Lepanto, și alcătuia un subiect constant de conversații și ipoteze

intențiile și nici unde avea de gând să descarce un nor de vijelie atât de mare și că de teama asta, care ne alarmează an de an, fusese cuprinsă toată creștinătatea, iar Maiestatea Sa poruncise să fie puse sub arme coastele Neapolelui și Siciliei și ale insulei Malta³⁵. La asta, don Quijote răspunse:

— Maiestatea Sa a procedat ca un foarte prudent războinic la înarmarea din vreme a statelor sale, pentru ca dușmanul să nu-l găsească nepregătit; dar, dacă mi s-ar urma sfatul, l-aș sfătui să ia o măsură la care Maiestatea Sa, în ceasul acesta, se vede că e foarte departe de a se gândi.

De cum auzi asta, preotul își și spuse în sine: „Domnul să te aibă-n paza lui, sărmane don Quijote, căci mi se pare că te prăbușești de pe culmea înaltă a nebuniei în adâncul abis al naivității tale!”

Dar bărbierul, căruia-i și trecuse prin cap același gând ca și preotului, îl întrebă pe don Quijote care erau ideea și măsura ce i se păreau că ar fi fost bine să fie luate: s-ar fi putut să fie una de asemenea soi, încât să se înscrie pe lista numeroaselor idei nechibzuite ce li se tot dau de obicei suveranilor.

— A mea, domnule rade-bărbi – zise don Quijote –, nu este deloc nechibzuită, ci adânc chibzuită.

— Nu zic asta – replică bărbierul –, dar experiența a arătat că toate sau mai toate proiectele himerice propuse Maiestății Sale sunt fie imposibile sau smintite, fie spre paguba regelui sau a regatului.

— Ei bine, al meu – zise Don Quijote – nu e nici imposibil, nici smintit, ci este cel mai lesnicios, cel mai just și cel mai inspirat și mai repede aplicabil din câte pot încolți în gândirea vreunui himerist.

— Zăbovești cam mult să ni-l spui, seniore don Quijote – zise preotul.

— N-aș vrea – zise don Quijote – să-l spun aici și acum, iar mâine-n zori să se trezească în urechile domnilor consilieri, ca să se aleagă altcineva cu favorurile și răsplata muncii mele.

alarmante. Flota otomană putea să atace (*bajaba* „cobora”, adică își părăsea baza din Constantinopol) oricând coastele Spaniei și ale Italiei meridionale.

³⁵ Malta, ultimul refugiu-enclavă al Ordinului cavalerilor Sfântului Ioan de la Ierusalim, fusese asediată în 1565. La situația ei, don Quijote putea fi, așadar, cu atât mai sensibil.

— În ce mă privește – zise bărbierul –, îmi dau cuvântul, aici ca și-n fața lui Dumnezeu, să nu spun ce va fi să-mi spui domnia ta nici regelui, nici turnului³⁶, nici vreunui muritor, jurământ pe care l-am învățat din balada cu preotul care, la introitus, l-a-nștiințat pe rege de hoțul ce-i furase suta de dubloni și catârul iute de picior³⁷.

— Nu știu povestea asta – zise don Quijote –, știu însă că jurământul acesta e bun, încredințat fiind că domnul bărbier este om de ispravă.

— Chiar de n-ar fi – zise preotul –, garantez eu și răspund pentru el că în cazul de față nu va vorbi mai mult ca un mut, sub pedeapsa sentinței cu tot cu cheltuielile de judecată.

— Dar pentru domnia ta cine garantează, domnule părinte? – zise don Quijote.

— Profesiunea mea – răspunse preotul –, care este să păstrez secretul.

— Ei, fir-aș să fiu! – zise atunci don Quijote –. Ce trebuie mai mult decât ca Maiestatea Sa să dea poruncă, prin strigare publică, negreșit, să mi se strângă la curte într-o zi anume-aleasă³⁸ toți cavalerii rătăcitori ce cutreieră Spania, că și de-ar veni doar o jumătate de duzină, s-ar putea să fie printre ei unul în stare să distrugă el singur toată puterea Turcului? Fiți atenți la mine, domnilor, și urmăriți-mă. Ce, e oare o noutate ca un singur cavaler rătăcitor să sfărâme o armată de două sute de mii de oameni, ca și cum toți împreună ar fi un singur grumaz sau ar fi făcuți din turtă de migdale?³⁹ Dacă nu, ia spuneți-mi câte istorii nu sunt pline de miracolele astea. Dacă ar fi să mai trăiască azi, într-un ceas rău pentru mine, că-n numele altcuiva nu vreau să vorbesc, faimosul don

³⁶ Expresie proverbială împrumutată din jocul de șah: „Ni a rey, ni a roque”, adică nimănui (sp. *enrocar* „a face rocadă”).

³⁷ Se referă la o snoavă în care un preot, victimă a unui furt de care luase cunoștință la spovedanie, se folosește de o stratagemă pentru a-l da pe vinovat pe mâna justiției, fără însă a viola secretul sacramentului.

³⁸ Par două versuri dintr-o baladă neidentificată.

³⁹ Pasajul acesta a inspirat echivocul interpretării lui Dostoievski, vezi Fr. Maldonado de Guevara, „Dostoyevsky y el Quijote”, *Anales Cervantinos*, 3, pp. 367–375 (1953).

Belianís sau vreunul din nenumărata descendență a lui Amadís de Gaula! Păi dacă ar trăi azi vreunul dintre aceștia și s-ar înfrunta cu Turcul, zău că n-aș pune rămășag pe victoria acestuia. Ci Domnul va veghea asupra poporului său și-i va hărăzi pe cineva care, chiar de nu va fi la fel de brav ca răposaii cavaleri rătăcitori, cel puțin nu le va fi mai prejos în eroism; Dumnezeu mă-nțelege, și mai mult nu spun.

— Vai! — zise nepoata la vorbele acestea —. Să mor dacă stăpânul meu nu vrea să se facă iarăși cavaler rătăcitor!

La care don Quijote zise:

— Cavaler rătăcitor voi muri, iar Turcul coboare și urce când o vrea și cât de puternic îi va da mâna, că zic iarăși că mă-nțelege Dumnezeu.

Atunci zise bărbierul:

— Vă rog stăruitor, domnilor, să-mi dați învoire să istorisesc o poveste scurtă care s-a întâmplat la Sevilla și pe care, întrucât vine-aici ca turnată, tare-mi vine s-o povestesc.

Don Quijote îi acordă învoirea, iar preotul și ceilalți atenția lor, și el începu precum urmează:

— În balamucul din Sevilla⁴⁰ se afla un om care fusese dus acolo de rude pentru că era lipsit de judecată. Își luase diploma în drept canonic la Osuna⁴¹, dar și la Salamanca să și-o fi luat, tot n-ar fi lipsit să fie nebun. Diplomatul ăsta, după câțiva ani de reculegere, s-a încredințat că se cumintise și că era întreg la minte și, cu închipuirea asta, i-a scris arhiepiscopului și l-a implorat stăruitor și cu argumente foarte bine ticluite să poruncească să fie scos din mizeria aceea în care trăia, deoarece, prin mila Domnului, își recăpătase judecata pierdută, dar rudele, ca să se bucure de parte din averea lui, îl țineau acolo și, în pofida adevărului, voiau ca el să rămână nebun până la moarte. Arhiepiscopul, convins de numeroasele bilete bine aduse din condei și discernătoare, îi porunci unui capelan de-al său să se informeze pe lângă rectorul casei dacă cele scrise de licențiatul acela erau adevărate și totodată să stea de

⁴⁰ Numele oficial era *Hospital de los Inocentes*.

⁴¹ Universitatea din Osuna, fondată în 1548 de către don Juan Téllez Girón, era considerată „minoră” și, la fel ca aceea din Sigüenza (*DQ* I, 1), pare a fi fost ținută multor ironii. Cervantes o menționează în diverse rânduri în aceeași termeni.

vorbă și cu nebunul, iar dacă i se va fi părând că avea judecata întreagă, să-l scoată și să-l pună în libertate. Capelanul făcu întocmai, dar rectorul îi spuse că omul acela încă era nebun, căci, deși vorbea adeseori ca o persoană cu deplină înțelegere, până la urmă înșira atâtea prostii, încât ele, prin numărul și mărimea lor, îi egalau primele dovezi de discernământ, după cum se putea constata dacă stăteau de vorbă cu el. Capelanul ținu să facă încercarea și, condus la nebun, a stat de vorbă cu el mai bine de un ceas, timp în care nebunul n-a rostit nicio vorbă anapoda sau smințită, ci a cuvântat atât de înțelept, încât capelanul a fost silit să creadă că nebunul era cuminte. Și, printre altele, nebunul îi spuse că rectorul îi purta pică doar ca să nu piardă darurile pe care i le făceau rudele lui pentru a confirma că tot mai era nebun, cu unele răstimpuri lucide; și că cel mai mare vrăjmaș pe care-l avea în nefericirea lui era marea lui avere, deoarece, ca să se bucure de ea, dușmanii îi umblau cu înșelăciuni și puneau la îndoială milostenia pe care i-o făcuse Domnul Dumnezeu nostru prefăcându-l iarăși din animal în om. În sfârșit, a vorbit în așa fel, încât l-a făcut pe rector suspect, pe rudele sale lipsite de suflet, iar pe sine atât de discernător, încât capelanul s-a hotărât să-l ia cu sine pentru ca arhiepiscopul să-l vadă și să atingă cu mâna sa adevărul acelei afaceri. Astfel, de bună-credință fiind, bunul capelan îi ceru rectorului să poruncească a i se da licențiatului hainele cu care intrase acolo. Rectorul i-a spus încă o dată să ia bine seama la ce făcea, pentru că licențiatul, fără nicio îndoială, tot nebun era. N-au avut nicio trecere în fața capelanului prevenirile și avertismentele rectorului de a renunța să-l ia de-acolo. Rectorul s-a supus, văzând că era ordinul arhiepiscopului, licențiatul a fost îmbrăcat cu hainele lui, care erau noi și cuviincioase, și, de îndată ce se văzu îmbrăcat în om cuminte și despuiat de cele de nebun, îl rugă pe capelan să-și facă pomană și să-i dea învoire a-și lua rămas-bun de la tovarășii lui, nebunii. Capelanul a spus că voia să-l însoțească și el ca să-i vadă pe nebunii aflați în spital. Urcară, așadar, împreună cu câțiva dintre cei de față; și, când au ajuns la o cușcă unde stătea un nebun furios, deși în clipa aceea era potolit și liniștit, licențiatul i-a zis: „Frate dragă, vezi dacă ai ceva să-mi ceri, fiindcă eu plec la mine-acasă, căci Dumnezeu a binevoit, în nesfârșita-i bunătate

și milostenie, fără ca eu s-o merit, să-mi redea judecata: acum sunt sănătos și cuminte, căci la puterea lui Dumnezeu nimic nu este cu neputință⁴². Aibi mare nădejde și credință în El, căci, dacă pe mine m-a readus la starea mea dintâi, te va readuce și pe tine, numai să te încrezi în El. Și voi avea grijă să-ți trimit niscai bunătați ca să le mănânci, și mănâncă-le neapărat, căci vreau să știi că sunt de părere, ca unul care am trecut prin așa ceva, că toate nebuniile ne vin din împrejurarea că avem stomacurile goale și creierele pline de aer. Curaj, curaj, căci slăbiciunea în nenorociri împruținează sănătatea și aduce moartea.” Toate aceste vorbe ale licențiatului le-a auzit alt nebun care se afla în altă cușcă, peste drum de cea a furiosului, și, ridicându-se de pe o rogojină veche pe care stătea culcat și-n pielea goală, acesta a întrebat cu strigăt mare cine era acela care pleca sănătos și cuminte. Licențiatul a răspuns: „Eu plec, frate, căci nu mai e nevoie să rămân aici, drept care aduc nesfârșite mulțumiri Cerurilor, că mi-au făcut o atât de mare milostenie.” „Ia seama ce spui, licențiatule, nu cumva să te amăgească diavolul – replică nebunul – ; potolește-ți picioarele și rămâi cumințel aici, la tine-acasă, și scutește-ți drumul de întoarcere.” „Știu că sunt sănătos – i-a întors-o licențiatul –, n-o să fie nevoie să bat iar drumul calvarului.” „Dumneata, sănătos? – zise nebunul –. Mă rog, om vedea, du-te cu Dumnezeu; dar jur pe Jupiter, a cărui maiestate o reprezintă pe pământ, că pentru păcatul ăsta pe care-l comite Sevilla astăzi scoțându-te din casa asta și socotindu-te întreg la minte, va trebui să-i aplic o asemenea pedeapsă, de s-o țină minte în vecii vecilor, amin. Nu știi oare, mă fărâma de licențiat amărât, că-mi va sta-n putere s-o fac, de vreme ce, cum zic, eu sunt Jupiter Tunătorul și port în mână trăsnetele arzătoare cu care pot și obișnuiesc să ameninț și să distrug lumea? Dar cu un singur lucru vreau să pedepesc poporul ăsta ignorant, și anume să nu dau ploaie asupra lui și asupra întregului său ținut vreme de trei ani întregi, care se vor socoti din ziua și clipa când a apărut amenințarea asta. Tu liber, tu sănătos, tu cuminte, iar eu și nebun, și bolnav, și în lanțuri? Păi află că am de gând să vă dau ploaie la fel de sigur cum n-am de gând să mă spânzur.” Cei de față

⁴² Cf. Luca, 1, 37: „Quia non erit impossibile apud Deum omne verbum” („Pentru că la Dumnezeu nimic nu este cu neputință”).

ascultaseră cu atenție strigătele și vorbele nebunului, dar licențiatul nostru, întorcându-se către capelan și luându-l de mâini, i-a spus: „Nu vă îngrijorați, domnule dragă, și nu luați aminte la spusele nebunului ăstuia, căci, dacă el e Jupiter și n-are să vrea să dea ploaie, eu, care sunt Neptun, părintele și zeul apelor, am să dau ploaie ori de câte ori mi se va năzări și va fi nevoie.” La care capelanul a răspuns: „Cu toate acestea, domnule Neptun, n-ar fi bine să-l superi pe domnul Jupiter: rămâi, domnule, aici acasă, și altă dată, când vom avea mai multă înlesnire și mai mult timp, avem să ne întoarcem după domnia ta.” Rectorul și cei de față au râs, iar capelanul s-a simțit cam rușinat de râsul lor; l-au dezbrăcat pe licențiat, a rămas în spital, și povestea s-a sfârșit.

— Vasăzică asta e povestea, domnule bărbier – zise don Quijote –, pe care, întrucât venea ca turnată aici, nu te-ai putut lipsi să o povestești? Ah, domnule rășluitar, domnule rășluitar, cât de orb e cine nu vede nici ca prin ciur⁴³! E oare cu puțință ca domnia ta să nu știi că toate comparațiile făcute între ingeniozitate și ingeniozitate, valoare și valoare, frumusețe și frumusețe și noblețe și noblețe sunt totdeauna odioase și rău primite? Eu, domnule bărbier, nu sunt Neptun, zeul apelor, și nici nu vreau să fiu considerat discernător dacă nu sunt: eu unul mă zbat doar spre a face ca lumea să priceapă eroarea în care se stăruie nereînnoind vremea preafericită când trona ordinul cavaleriei rătăcitoare. Dar epoca noastră depravată nu merită să se bucure de marele bine de care s-au bucurat epocile când cavalerii rătăcitori și-au asumat sarcina și au luat pe umerii lor grija de-a apăra regatele, a ocroti fecioarele, a-i ajuta pe orfani și pe minori, a-i pedepsi pe cei trufași și a-i răsplăti pe cei umili. Pe cei mai mulți dintre cavalerii care sunt azi la modă mai degrabă zăngăne damascurile, brocarturile și alte pânzeturi fine în care se îmbracă decât cămașa de zale cu care se înarmează; nu mai există cavaleri care să doarmă sub cerul liber, supuși vitregiilor cerului, înarmați cu toate armele din cap până-n picioare; și nu mai există cineva care, fără a-și scoate picioarele din scărițele pintenilor, sprijinit în lance, caută doar să fure, cum se zice, nițel somn, precum

⁴³ Expresie proverbială încă în uz: „Cuán ciego es aquel que no vee por tela de cedazo.”

faceau cavalerii rătăcitori. Nu mai există niciunul care, de cum iese din pădure, să se-afunde-n munte-acolo⁴⁴, iar apoi să calce țărnul sterp și pustiu al unei mări, de cele mai multe ori furtunoasă și involburată, și, găsind la mal o bărcuță fără vâsle, pânză, catarg sau parâme⁴⁵, să se-arunce-n ea cu inimă neînfricăată, încredințându-se valurilor neîndurătoare ale mării adânci, care ba îl saltă până la cer, ba îl prăvălesc în abis, iar el, ținând piept furtunii de nedomolit, se pomenește, când se aștepta mai puțin, la trei mii de leghe și chiar mai mult de locul unde s-a imbarcat și, sărind pe un pământ atât de îndepărtat și de necunoscut, i se întâmplă lucruri vrednice a fi așternute în scris nu pe un pergament, ci în bronz. Acum însă huzurul a ajuns să triumfe în dauna hărniciei, lenea în dauna muncii, viciul în dauna virtuții, aroganța în dauna vitejiei, teoria în dauna practicii armelor⁴⁶, care au trăit și strălucit doar în epocile de aur și printre cavaleri rătăcitori. Dacă nu, spuneți-mi cine e mai cinstit și mai viteaz decât faimosul Amadís de Gaula? Cine mai discernător decât Palmerín de Englitera? Cine mai înlesnit și mai priceput decât Tirante cel Alb? Cine mai curtenitor decât Lisuarte de Grecia? Cine mai spintecat și mai spintecător decât don Belianís? Cine mai întrepid decât Perión de Gaula, sau cine mai săritor în fața pericolelor decât Felix-marte de Hircania, sau cine mai sincer decât Esplandián? Cine mai nestăvilit decât don Cirongilio de Tracia? Cine mai brav decât Rodamonte⁴⁷? Cine mai prudent decât regele Sobrino? Cine mai cutezător decât Reinaldos? Cine mai invincibil decât Roldán? Și cine mai galant și mai curtenitor decât Rugero, din care descind azi ducii de Ferrara, potrivit lui Turpin în cosmografia lui⁴⁸? Toți acești cavaleri și mulți

⁴⁴ Pot fi două versuri dintr-o baladă neidentificată.

⁴⁵ Se prefigurează episodul bărcii vrăjite (II, 29).

⁴⁶ Posibilă aluzie depreciativă la un tratat celebru în epocă, Luis Pacheco de Narváez, *Grandezas de la espada (Măreția spadei)*, Madrid, 1600, deși mai jos (DQ II, 19) îi va lua apărarea prin gura licențiatului.

⁴⁷ Pe lângă atâția cavaleri deja menționați, don Quijote îi evocă acum pe *Lisuarte de Grecia*, nepot al lui Amadís de Gaula și protagonist al cărții cu același nume; pe *Perión de Gaula*, tatăl lui Amadís, și pe *Rodamonte*, războinic sarazin, personaj important din *Orlando furioso*.

⁴⁸ În *Orlando furioso* se spune că Ruggiero a fost strămoșul familiei d'Este și, pe de altă parte, i se atribuie lui Turpin un titlu inventat, probabil în mod ironic,

alții pe care i-aș putea enumera, domnule părinte, au fost cavaleri rătăcitori, lumină și glorie a cavaleriei. Unii dintre ei sau asemeni lor aș vrea eu să fie cei din propunerea mea, căci, de-ar fi așa, Maiestatea Sa ar fi bine slujit și ar economisi multe cheltuieli, iar Turcul n-ar mai avea decât să-și smulgă barba; și astfel nu vreau să rămân în spatele ușii de-acasă, deoarece nu capelanul mă scoate din țâțânii ei, și, dacă Jupiterul său, precum a povestit bărbierul, nu va voi să dea ploaie, aici mi-s eu, și voi da ploaie când îmi va cășuna. Zic asta ca să știe domnu' lighenaș că-l înțeleg.

— Într-adevăr, seniore don Quijote – zise bărbierul –, nu cu gândul ăsta am vorbit, și-așa să-mi ajute Dumnezeu pe cât de bună mi-a fost intenția, iar domnia ta nu trebuie să te simți jignit.

— Dacă pot să mă simt sau nu – răspunse don Quijote –, asta mă privește doar pe mine.

La acestea, preotul zise:

— Cu toate că până acum n-am scos aproape nicio vorbă, n-aș vrea să rămân cu un scrupul care-mi roade și-mi zgândărește cugetul, născut din ceea ce ai spus aici domnia ta, seniore don Quijote.

— Domnule părinte – răspunse don Quijote –, ți se îngăduie și mult mai mult, drept care poți să-ți mărturisești scrupulul, pentru că nu-i plăcut să stai cu scrupulul pe conștiință.

— Atunci, cu această permisiune – răspunse preotul –, scrupulul meu este, zic, neputința de a mă putea încredința cât de cât că toată liota de cavaleri rătăcitori la care te-ai referit, seniore don Quijote, a existat în chip real și cu adevărat ca persoane în carne și oase, ci îmi închipui că totul e ficțiune, fabulă și minciună și vise povestite de oameni treji sau, mai bine zis, pe jumătate adormiți.

— Iată altă eroare – răspunse don Quijote – în care au căzut mulți dintre cei ce nu cred că pe lume au existat asemenea cavaleri, iar eu, de multe ori, cu felurite persoane și prilejuri, m-am străduit să scot la lumina adevărului această amăgire aproape obștească; uneori însă nu mi-am realizat intenția, ci alteori da, sprijinindu-mi-o pe umerii adevărului. Care adevăr este atât de sigur, încât aș fi gata a spune că l-am

văzut cu ochii mei pe Amadís de Gaula și că era un bărbat înalt de stat, dalb la chip, cu barba mândră, deși neagră, cu privirea blândă și totodată aspră, zgârcit la vorbă, încet la mânie și iute la lepădarea de ea; și, așa cum l-am schițat pe Amadís, aş putea, cred, să-i zugrăvesc și să-i descriu pe toți cavalerii rătăcitori câți se vântură prin istoriile din întreaga lume, căci, după cunoștințele pe care le posed cum că au fost așa cum povestesc istoriile lor și după faptele de vitejie pe care le-au săvârșit și felul lor de-a fi, li se pot deduce, printr-o bună fiziognomie, trăsăturile, culoarea pielii și statura⁴⁹.

— Cât de înalt ți se pare, seniore don Quijote – întrebă bărbierul –, că o fi fost uriașul Morgante?

— În ceea ce-i privește pe uriași – răspunse don Quijote –, sunt felurite opinii, și anume dacă au existat sau nu pe lume, dar Sfânta Scriptură, căreia nu-i poate lipsi niciun atom din adevăr, ne arată că au existat, povestindu-ne istoria ditamai filisteanului de Goliat, care era înalt de șapte coți și jumătate, ceea ce reprezintă o înălțime din cale-afară de mare. Și în insula Sicilia s-au găsit oase de la picioare și brațe și omoplați atât de mari, încât dimensiunile lor demonstrează că cei cărora le-au aparținut au fost giganți și înalți cât niște turnuri înalte, geometria nelăsând nicio umbră de îndoială asupra acestui adevăr⁵⁰. N-aș putea spune totuși cu certitudine ce talie a avut Morgante, deși îmi închipui că nu trebuie să fi fost foarte înalt; și de părerea asta mă îndeamnă să fiu faptul că în istoria unde sunt relatate cu precădere isprăvile lui am găsit că deseori dormea sub un acoperiș: și, de vreme ce găsea o casă în care să poată încăpea, este evident că înălțimea lui nu era din cale-afară de mare⁵¹.

⁴⁹ Încă din Renaștere s-a dezvoltat convingerea că există o relație între trăsăturile fizice ale persoanei și cele caracterologice.

⁵⁰ Sursa relatărilor despre asemenea descoperiri arheologice ar putea fi, după Diego Clemencín, *Topografía e Historia general de Argel* (1612) de Diego de Haedo, sau, după Schevill-Bonilla, *Jardín de flores curiosas* (1570) de Antonio de Torquemada, operă bine cunoscută de Cervantes, care o va utiliza deseori în *Persiles*. Góngora, în *La fábula de Polifemo y Galatea* (1612), spune că Sicilia era „tumba de los huesos de Tifeo” („mormânt al osemintelor lui Tifeu”), uriaș mitologic care, după alte versiuni, ar zăcea îngropat dedesubtul întregii insule.

⁵¹ Se referă la poemul *Morgante maggiore* (1478, 1483) de Luigi Pulci (1432–1484), care poate fi citit ca un fel de roman picaresc *avant la lettre*. Morgante

alții pe care i-aș putea enumera, domnule părinte, au fost cavaleri rătăcitori, lumină și glorie a cavaleriei. Unii dintre ei sau asemeni lor aș vrea eu să fie cei din propunerea mea, căci, de-ar fi așa, Maiestatea Sa ar fi bine slujit și ar economisi multe cheltuieli, iar Turcul n-ar mai avea decât să-și smulgă barba; și astfel nu vreau să rămân în spatele ușii de-acasă, deoarece nu capelanul mă scoate din țâțanii ei, și, dacă Jupiterul său, precum a povestit bărbierul, nu va voi să dea ploaie, aici mi-s eu, și voi da ploaie când îmi va cășuna. Zic asta ca să știe domnu' lighenaș că-l înțeleg.

— Într-adevăr, seniore don Quijote – zise bărbierul –, nu cu gândul ăsta am vorbit, și-așa să-mi ajute Dumnezeu pe cât de bună mi-a fost intenția, iar domnia ta nu trebuie să te simți jignit.

— Dacă pot să mă simt sau nu – răspunse don Quijote –, asta mă privește doar pe mine.

La acestea, preotul zise:

— Cu toate că până acum n-am scos aproape nicio vorbă, n-aș vrea să rămân cu un scrupul care-mi roade și-mi zgândărește cugetul, născut din ceea ce ai spus aici domnia ta, seniore don Quijote.

— Domnule părinte – răspunse don Quijote –, ți se îngăduie și mult mai mult, drept care poți să-ți mărturisești scrupulul, pentru că nu-i plăcut să stai cu scrupulul pe conștiință.

— Atunci, cu această permisiune – răspunse preotul –, scrupulul meu este, zic, neputința de a mă putea încredința cât de cât că toată liota de cavaleri rătăcitori la care te-ai referit, seniore don Quijote, a existat în chip real și cu adevărat ca persoane în carne și oase, ci îmi închipui că totul e ficțiune, fabulă și minciună și vise povestite de oameni treji sau, mai bine zis, pe jumătate adormiți.

— Iată altă eroare – răspunse don Quijote – în care au căzut mulți dintre cei ce nu cred că pe lume au existat asemenea cavaleri, iar eu, de multe ori, cu felurite persoane și prilejuri, m-am străduit să scot la lumina adevărului această amăgire aproape obștească; uneori însă nu mi-am realizat intenția, ci alteori da, sprijinindu-mi-o pe umerii adevărului. Care adevăr este atât de sigur, încât aș fi gata a spune că l-am

văzut cu ochii mei pe Amadís de Gaula și că era un bărbat înalt de stat, dalb la chip, cu barba mândră, deși neagră, cu privirea blândă și totodată aspră, zgârcit la vorbă, încet la mânie și iute la lepădarea de ea; și, așa cum l-am schițat pe Amadís, aș putea, cred, să-i zugrăvesc și să-i descriu pe toți cavalerii rătăcitori câți se vântură prin istoriile din întreaga lume, căci, după cunoștințele pe care le posed cum că au fost așa cum povestesc istoriile lor și după faptele de vitejie pe care le-au săvârșit și felul lor de-a fi, li se pot deduce, printr-o bună fiziognomie, trăsăturile, culoarea pielii și statura⁴⁹.

— Cât de înalt ți se pare, seniore don Quijote – întrebă bărbierul –, că o fi fost uriașul Morgante?

— În ceea ce-i privește pe uriași – răspunse don Quijote –, sunt felurite opinii, și anume dacă au existat sau nu pe lume, dar Sfânta Scriptură, căreia nu-i poate lipsi niciun atom din adevăr, ne arată că au existat, povestindu-ne istoria ditamai filisteanului de Goliat, care era înalt de șapte coți și jumătate, ceea ce reprezintă o înălțime din cale-afară de mare. Și în insula Sicilia s-au găsit oase de la picioare și brațe și omo-plați atât de mari, încât dimensiunile lor demonstrează că cei cărora le-au aparținut au fost giganți și înalți cât niște turnuri înalte, geometria nelăsând nicio umbră de îndoială asupra acestui adevăr⁵⁰. N-aș putea spune totuși cu certitudine ce talie a avut Morgante, deși îmi închipui că nu trebuie să fi fost foarte înalt; și de părerea asta mă îndeamnă să fiu faptul că în istoria unde sunt relatate cu precădere isprăvile lui am găsit că deseori dormea sub un acoperiș: și, de vreme ce găsea o casă în care să poată încăpea, este evident că înălțimea lui nu era din cale-afară de mare⁵¹.

⁴⁹ Încă din Renaștere s-a dezvoltat convingerea că există o relație între trăsăturile fizice ale persoanei și cele caracterologice.

⁵⁰ Sursa relatărilor despre asemenea descoperiri arheologice ar putea fi, după Diego Clemencín, *Topografía e Historia general de Argel* (1612) de Diego de Haedo, sau, după Schevill-Bonilla, *Jardín de flores curiosas* (1570) de Antonio de Torquemada, operă bine cunoscută de Cervantes, care o va utiliza deseori în *Persiles*. Góngora, în *La fábula de Polifemo y Galatea* (1612), spune că Sicilia era „tumba de los huesos de Tifeo” („mormânt al osemintelor lui Tifeu”), uriaș mitologic care, după alte versiuni, ar zăcea îngropat dedesubtul întregii insule.

⁵¹ Se referă la poemul *Morgante maggiore* (1478, 1483) de Luigi Pulci (1432–1484), care poate fi citit ca un fel de roman picaresc *avant la lettre*. Morgante

— Aşa este – zise preotul.

Acesta, întrucât îi făcea plăcere să-l audă înşirând sminteli atât de mari, îl întrebă ce anume credea despre înfăţişarea lui Reinaldos de Montalbán, a lui Roldán şi a celorlalţi Doisprezece Pairi ai Franţei, deoarece toţi fuseseră cavaleri rătăcitori.

— Despre Reinaldos – răspunse don Quijote – mă-ncumet a spune că avea faţa lătareată, de culoare sângerie, ochii jucăuşi şi cam bulbucăţi, susceptibil şi coleric, prieten al hoţilor şi-al oamenilor de nimic. Despre Roldán sau Rotolando sau Orlando, căci sub toate numele astea îl menţionează istoriile, sunt de părere şi susţin că a fost de statură mijlocie, lat în spete, cam crăcănat, măsliniu la faţă şi cu barba roşcată, păros pe trup şi cu privirea ameninţătoare, scump la vorbă, dar foarte politicos şi bine crescut.

— Dacă Roldán n-a fost mai gentilom decât ai spus domnia ta – replică preotul –, nu-i de mirare că doamna Angelica cea Frumoasă l-a dispreţuit şi părăsit de dragul farmecului, strălucirii şi hazului pe care le avea, pare-se, măurelul acela cu tuleiele abia mijite, căruia i s-a dat; ba chiar a dovedit discernământ îndrăgostindu-se pătimaş mai curând de delicateţea lui Medoro decât de asprimea lui Roldán.

— Angelica aceea – răspunse don Quijote –, domnule părinte, a fost o domnişoară sucită, fluşturatică şi cam izmenită şi a lăsat lumea doldora atât de obrăznicile, cât şi de faima frumuseţii sale: a dispreţuit mii de seniori, mii de viteji şi mii de discernători şi s-a mulţumit cu un păjuleţ spânatic şi filfizon, fără altă avere şi alt nume decât cele pe care i le-a putut dăruia din recunoştinţă prietenia pe care i-a păstrat-o prietenului său⁵². Marele cântăreţ al frumuseţii ei, neîncumetându-se ori nemaivrând să cânte ce i s-a mai întâmplat acestei doamne după jonica ei capitulare, întrucât se vede treaba că nu vor fi fost lucruri prea cinstite, a părăsit-o acolo unde a spus:

şi Margutte, bunăoară, trag la un han (cartea XVII), îl bat pe hangiu, mănâncă, beau, dorm şi finalmente dau foc clădirii.

⁵² Prietenul pentru care Medoro era cât pe ce să-şi dea viaţa a fost Dardinello d'Almonte, vezi Ariosto, *Orlando furioso*, XVIII–XIX.

Și cum primi al Chinei mare sceptu,
poate-altul va cânta cu măi bun plectru.⁵³

Și fără îndoială că asta a fost ca o profeție, căci poeții se numesc și *vates*, ceea ce însemnează „ghicitori”. Acest adevăr se vede limpede, fiindcă de-atunci înapoi un faimos poet andaluz i-a cântat lacrimile, iar alt faimos și unic poet castilian i-a cântat frumusețea⁵⁴.

— Spune-mi, seniore don Quijote – zise atunci bărbierul –, nu s-a găsit oare și vreun poet care să-i facă o satiră acelei doamne Angelica, printre atâția alții câți au lăudat-o?

— Cred fără doar și poate – răspunse don Quijote – că, dacă ar fi fost poeți, Sacripante sau Roldán mi ți-ar fi săpunit-o strașnic pe domnișorică, deoarece e obișnuit și firesc pentru poeții disprețuiți și neacceptați de doamnele lor (închipuite sau închipuite în fapt de aceia), pe care ei și le-au ales drept stăpâne peste gândurile lor, să se răzbune cu satire și libele⁵⁵, răzbunare nedemnă, sigur, de piepturile generoase; dar până acum nu mi-a ajuns la cunoștință niciun vers infamator împotriva doamnei Angelica, ea, care a întors totuși lumea cu susul în jos.

— Minune! – zise preotul.

⁵³ Sunt traduse, cu o adaptare, ultimele două versuri din *Orlando furioso* de Ariosto (XXX, 16): „E dell'India a Medor desse lo scettro, / Forse altri canterà con miglior plettro.”

⁵⁴ Se referă la Luis Barahona de Soto (1548–1595), cu poemul său *Las lágrimas de Angélica* (*Lacrimile Angelicăi*, 1586), și la Lope de Vega, cu *La hermosura de Angélica* (*Frumusețea Angelicăi*, 1602); pe acesta din urmă-l numește ironic „unicul” deoarece el însuși își zicea *unicus aut peregrinus*, dar și, poate, pentru că își câștigase porecla de „fenix”.

⁵⁵ Tot acest pasaj este extrem de obscur. În încercarea de a-l clarifica, Martín de Riquer citează traduceri contemporane (Rosset, Shelton și Franciosi). Se crede că Cervantes s-a gândit la satirele lui Lope de Vega împotriva Elenei Osorio (*Filis*), care l-a abandonat în favoarea lui don Francisco Perrenot de Granvela. Interpretarea lui Martín de Riquer – pe care, în linii mari, o și urmez – este următoarea: „E propriu și firesc pentru poeții disprețuiți și neacceptați de doamnele lor imaginare – sau de doamnele, tot imaginare, pe care poeții și le-au ales drept stăpâne peste gândurile personajelor pe care le-au zămislit în operele lor – să se răzbune cu satire și libele...” Interpretarea mea introduce în plus un echivoc în traducerea sintagmei „[damas] fingidas” prin „închipuite”: „fictive, imaginare”, dar și „înfumurate, îngâmfate”.

Și într-acestea auziră că jupâneasa și nepoata, care părăsiseră conversația, strigau din răspuțeri în curtea dinăuntru, așa că dădură toți fuga la hărmălaie.

CAPITOLUL 2

*Care vorbește despre notabila gâlceavă
pe care o avu Sancho Panza cu nepoata
și jupâneasa lui don Quijote, împreună cu alte subiecte hazlii*

Povestește istoria⁵⁶ că strigătele pe care le auziră don Quijote, preotul și bărbierul erau ale nepoatei și jupânesei și că le scoteau adresându-i-se lui Sancho Panza, care se lupta să intre și să-l vadă pe don Quijote, iar ele îi tăiau calea spre ușă:

— Ce caută bitangul ăsta la noi în casă? Du-te la a ta, frate, că dumneata, nu altul, îl sucești și-l ademenești pe stăpânul meu și-l duci pe toate coclaurile alea.

La care Sancho răspunse:

— Ho, jupâneasă a satanei, sucit și ademenit și purtat pe toate coclaurile alea mi-s eu, nu stăpănu-tău: el m-a dus în lumea largă, iar voi două vă-nșelați la jumătate din prețul drept; el m-a scos din casa mea cu șoșele și momele, făgăduindu-mi o Insulă pe care-o tot aștept până-n ziua de azi.

— Steie-ți în gât Insulele naibii – răspunse nepoata –, Sancho blestematele. Și ce-s alea Insule? E ceva de mâncat, gămanule, mâncăule ce ești?

— Nu-i de mâncat – i-o întoarce Sancho –, ci de cârmuit și de judecat mai bine decât patru orașe și patru alcalzi de curte⁵⁷.

⁵⁶ Adaptare a unei formule introductive larg utilizate în literatura cavalierească.

⁵⁷ Am păstrat și în traducere echivocul frazei din original, care poate fi interpretată în două feluri: Sancho va cârmui și va judeca insula mai bine decât ar face-o patru primării („orașe”) și patru judecători în cauze penale („alcalzi de curte”); sau: Va fi mai bine pentru Sancho să cârmuiască și să judece insula decât patru primării sau patru judecătorii penale.

— Cu toate astea – zise jupâneasa –, n-ai să intri-aici, sac de răutăți și traistă de nemernicii. Du-te să-ți cârmuiești casa și să-ți ari peticele de pământ și nu mai năzui la Insule sau la Insuli.

Mare plăcere le făcea preotului și bărbierului să audă colocviul celor trei, dar don Quijote, de teamă ca nu cumva Sancho să se descoasă și să dea din gușă cine știe ce morman de nerozii și să atingă puncte care nu i-ar fi prins bine propriei sale reputații, îl chemă și le făcu pe cele două să tacă și să-l lase să intre. Sancho intră, iar preotul și bărbierul își luară bun-rămas de la don Quijote, în a cărui însănătoșire își pierduseră nădejdea, văzând cât de încrâncenat era în gândurile lui zănatice și cât de cufundat în naivitatea rău vânturatelor lui cavalerii; drept care, preotul îi spuse bărbierului:

— Ai să vezi, cumetre, că hidalgul nostru, când ne-om aștepta mai puțin, are să-și ia încă o dată zborul.

— Nici nu mă-ndoiesc de asta – zise bărbierul –, dar nu atât nebunia cavalerului mă uimește, cât naivitatea scutierului, care crede cu atâta tărie în povestea cu Insula, încât socot că n-au să i-o scoată din tărtăcuță nici toate dezamăgirile ce s-ar putea închipui.

— Să-l ajute Dumnezeu – zise preotul –, dar noi să fim cu ochii-n patru: vom vedea unde va ajunge mașinăria asta de sminteli ale cavalerului și-ale scutierului, de parcă au fost amândoi turnați în același tipar, că nebuniile stăpânului fără prostiile slugii n-ar face nicio para.

— Așa e – zise bărbierul –, și tare-aș vrea să știu despre ce-or fi discutând acum cei doi.

— Sunt sigur – răspunse preotul – că nepoata sau jupâneasa au să ne spună după aceea, că doar nu le stă-n fire să lipsească a trage cu urechea.

Între timp, don Quijote se închise cu Sancho în odaia sa și, singuri fiind, îi spuse:

— Sunt foarte necăjit, Sancho, că ai spus și spui că eu am fost cel care te-am scos afară din țâțânile tale, când știi doar că nici eu n-am rămas într-ale mele: împreună am plecat și împreună am colindat; amândoi am avut parte de același noroc și de-aceeași soartă: dacă pe tine te-au cerguit o dată, pe mine m-au snopit de-o sută de ori, și într-asta anume te-ntrec.

— Era drept să fie așa – răspunse Sancho –, pentru că, după cum spui, înălțimea ta, nenorocirile le sunt mai firești cavalerilor rătăcitori decât scutierilor acestora.

— Te înșeli, Sancho – zise don Quijote –, potrivit zicalei „quando caput dolet” etcetera⁵⁸.

— Nu pricep altă limbă decât pe-a mea – răspunse Sancho.

— Vreau să spun – zise don Quijote – că atunci când te doare capul, te dor toate mădularele; ca atare, întrucât eu îți sunt domnul și stăpânul, sunt capul tău, iar tu parte a mea, de vreme ce-mi ești slugă; din acest motiv, răul care mă atinge sau m-ar putea atinge pe mine trebuie să te doară și pe tine, iar pe mine al tău.

— Așa o fi – zise Sancho –, dar când mă cerguiam pe mine ca pe un mădular, capul meu stătea îndărătul crestei zidului, uitându-se la mine cum zbor prin văzduh, fără să simtă nicio durere; și, de vreme ce mădularele sunt silite să sufere durerea capului, ar fi trebuit să fie și acesta silit să le sufere durerea lor.

— Oi fi vrând să spui acum, Sancho – răspunse don Quijote –, că pe mine nu mă durea când te cerguiam pe tine? Dacă asta spui, n-o mai spune și nici n-o gânde, deoarece mai mare durere simțeam eu atunci în spiritul meu decât tine în trupul tău. Dar să lăsăm asta deocamdată, căci o s-avem destul timp s-o cântărim și s-o apreciem cum se cuvine, ci spune-mi, Sancho, ce se spune despre mine prin sat. Ce părere are despre mine poporul, dar hidalgii, dar cavalerii? Ce se spune despre vitejia mea, dar despre isprăvile mele, dar despre curtenia mea? Ce se vorbește despre misiunea pe care mi-am asumat-o de a reînvia și-a readuce pe lume de mult uitatul ordin cavaleresc? Vreau, în sfârșit, Sancho, să-mi spui ce ți-a ajuns la urechi, și trebuie să-mi spui acestea fără să adaugi nimic la ce-i de bine și fără să dai la o parte nimic din ce-i de rău, căci datoria vasalilor leali e să le spună seniorilor lor adevărul în esență și figura lui proprie, fără ca adulația să-l sporească sau alt respect deșert să-l micșoreze; și vreau să știi, Sancho, că, dacă la urechile suveranilor ar fi ajuns adevărul gol-goluț, fără veșmintele lingușirii, alte veacuri s-ar petrece, alte vârste ar fi socotite de fier în mai mare

⁵⁸ Don Quijote citează începutul unui aforism latin („Când te doare capul”), a cărui continuare o va traduce imediat („...caetera membra dolent”).

măsură decât a noastră, căci înțeleg că, în comparație cu cele acum practicate, ea este cea de aur. Slujească-ți avertismentul acesta, Sancho, pentru ca, în chip discernător și bine intenționat, să-mi torni în urechi adevărul lucrurilor pe care le vei fi știind despre ceea ce te-am întrebat.

— Bun bucuros o voi face, stăpâne dragă – răspunse Sancho –, cu condiția ca înălțimea ta să nu te superi de ce-ți voi spune, de vreme ce vrei să ți-o spun în pielea goală, fără să-mi îmbrac spusa în alte veșminte decât în cele care mi-au ajuns la cunoștință.

— Cu niciun chip nu mă voi supăra – răspunse don Quijote –. Poți vorbi, Sancho, în deplină libertate și fără niciun ocoliș.

— Păi cel dintâi lucru pe care-l spun – zise el – este că poporul de rând te socoate, înălțimea ta, drept un foarte mare nebun, iar pe mine drept un nu mai mic neghiob. Hidalgii zic că, în loc să te păstrezi între hotarele hidalgiei, ți-ai pus *don* în față⁵⁹ și te-ai înfipt la titlul de cavaler cu patru butuci de viță și două iugăre de pământ, cu o buleandă-n față și-alta-n spate. Cavalerii zic că n-ar vrea ca hidalgii să se compare cu ei, cu deosebire hidalgii ăia scutiferili care-și dau cu funingine pe-ncălțări și-și cos găurile din ciorapii negri cu mătase verde⁶⁰.

— Asta – zise don Quijote – n-are a face cu mine, fiindcă umblu mereu bine îmbrăcat și niciodată cârpit: rupt, da, poate, dar rupt mai degrabă din pricina armelor decât a timpului.

— În ce privește – urmă Sancho – vitejia, curtenia, isprăvile și sarcina înălțimii tale, părerile sunt diferite. Unii zic: „nebun, dar hazliu“; alții, „viteaz, dar nenorocos“; alții „curtenitor, dar nesăbuit“; și-așa tot spun fel și fel de lucruri, că nici înălțimii tale, nici mie nu ne lasă oscior întreg.

⁵⁹ Hidalgii, ca pătură socială, nu aveau, după cum am mai spus, privilegiul de a se folosi de apelativul *don*. Le erau inferiori cavalerilor mai cu seamă în materie de bunăstare. Cervantes nu l-a folosit niciodată, au făcut-o în schimb femeile din familia sa.

⁶⁰ Două expresii ale maximei indigențe: folosirea negrului de fum diluat în untdelemn pentru lustruirea încălțămintei și cârpirea ciorapilor cu fire de altă culoare deoarece nu aveau din cele potrivite și nici posibilitatea de a plăti o cusătoreasă (*maestra de coger puntos*). În text: *hidalgos escuderiles*, adică la fel de săraci ca purtătorii de scut, recte scutierii. Într-adevăr, sărăcia hidalgilor era proverbială. Se cita proverbul: „El hidalgo, roto y no remendado“ („Hidalgul rupt și necârpit“).

— Vezi tu, Sancho — zise don Quijote —: oriunde există virtute într-un grad eminent, ea este persecutată⁶¹. Puțini sau niciunul dintre bărbații faimoși care s-au petrecut n-au lipsit să fie calomniați de către răutate. Iuliu Cezar, căpitan nespus de inimos, nespus de prudent și nespus de viteaz, a fost veștejit pentru că era ambițios și nu prea curat, nici în privința veșmintelor, nici a moravurilor⁶². Despre Alexandru, căruia faptele de bravură i-au adus renumele de cel Mare, se zice că a avut unele porniri de bețiv⁶³. Despre Hercule, cel cu multele-i munci, se povestește că a fost destrăbălat și senzual. Despre don Galaor, fratele lui Amadís de Gaula, se șoptește că a fost mai mult decât din cale-afară de năbădăios; iar despre fratele lui, că a fost plângăreț. Așa că, o, Sancho, printre multele calomnii la adresa celor buni, treacă și cele despre mine, doar să nu fie mai multe decât ai spus.

— Aici e buba, fir' ar hoitul tatei! — replică Sancho.

— Așadar, mai e și altceva? — întreabă don Quijote.

— Mai e de jupuit și coada⁶⁴ — zise Sancho —: cele de pân-acum sunt turtite și colaci înflorați⁶⁵; dar, dacă înălțimea ta vrei să știi tot ce mai e despre catigoriile care ți se pun în spinare, am să-ți aduc mintenaș pe cineva care să ți le spună pe toate, fără să scape un firfiric, căci aseară a sosit băiatul lui Bartolomé Carrasco, ăla care-a-nvățat la Salamanca de-a ajuns bacalaureat⁶⁶, și, ducându-mă eu să-i zic de-un bun venit, mi-a zis că a și-nceput să bântuie prin cărți istoria înălțimii tale, sub numele de *Ingeniosul hidalg don Quijote de la Mancha*⁶⁷; și zice că-s

⁶¹ Cf. Sf. Ieronim: „Semper virtutes sequitur invidia“ („Epistula ad Demetriades“, *Epistulae*, CVIII, 18).

⁶² Neglijența vestimentară a lui Cezar e confirmată de Suetonius (*De vita duodecim Caesarum*, I, XLV, 5), de Macrobius (*Saturnalia*, II, 4) și de Aulus Gellius (*Noctes Atticae*, VII, XII, 1).

⁶³ O afirmă Quintus Curtius, *Viața lui Alexandru cel Mare*, VII, 2, fiind însă dezmințit de Plutarh în *Vieți paralele*, „Alexandru“, XXIII.

⁶⁴ Adică mai e de trecut hopul cel mai greu.

⁶⁵ Expresie stereotipă, în text: „Son tortas y pan pintado“, adică „floare la ureche“ pe lângă altele.

⁶⁶ Primul grad universitar.

⁶⁷ Se introduce marele spațiu specularizant al narației în curs, cu prețul unei puternice discordanțe între timpul istoric și cel narativ. Cum *DQ I* se încheie și cu

pomenit în ea și eu tot cu numele de Sancho Panza, ca și doamna Dulcineea din Toboso, cu alte lucruri prin care am trecut doar noi doi, de m-am crucit de mirare cum de-a putut să le afle istoricul care le-a scris.

— Te asigur, Sancho – zise don Quijote –, că autorul istoriei noastre trebuie să fie un înțelept vrăjitor, căci unora ca ei nu le rămâne nimic ascuns din ceea ce vor să scrie.

— Păi cum să nu fie înțelept și vrăjitor – zise Sancho –, când, după cum zice bacalaureatul Sansón Carrasco⁶⁸, că așa-l cheamă pe cel de care tocmai am vorbit, pe autorul istoriei îl cheamă Cide Hamete Vinețelu⁶⁹!

— Numele acela e de maur – răspunse don Quijote.

— Așa o fi – răspunse Sancho –, fiindcă am auzit spunându-se că celor mai mulți dintre mauri tare le plac vinetele.

— Se vede treaba, Sancho – zise don Quijote –, că greșești în privința poreclei aceluia Cid, care pe arăbește însemnează „stăpân”.

— Se prea poate – replică Sancho –; dar, dacă înălțimea ta vrei să-l poftesc aici, zbor după el.

— Îmi vei face o mare plăcere, prietene – zise don Quijote –, tot ce mi-ai spus mă ține cu sufletul la gură și nu-mi va cădea bine nicio îmbucătură până când nu mă voi ști informat despre toate.

— Atunci mă și duc după el – răspunse Sancho.

Și, lăsându-l pe stăpânul său, plecă în căutarea bacalaureatului, cu care se întoarse în scurt timp, iar între cei trei avu loc un colocviu cum nu se poate mai hazliu.

epitaful eroului, înseamnă că în el e inclus anticipat, la o distanță de zece ani, și *DQ II*, deși într-un timp narativ de o lună, cât trece între a doua și a treia plecare a lui don Quijote, ar fi fost cu neputință să fie scrisă și tipărită o carte întreagă. E vorba de fapt de trei durate narative: 1. durata referențială în ficțiune; 2. durata narativă ficțională; 3. durata reală auctorială, care introduce o scară raportabilă de la o lună la zece ani.

⁶⁸ Nume doar aparent antinomic în componentele sale: „Samson” simbolizează forța exterioară invincibilă (este voinicul biblic, vezi *Judecătoria*, 13, 1–16), în timp ce *carrasco* înseamnă „stejar-de-piatră, stejar-pitic, gârniță”, denumind o tenacitate a înrădăcinării ascunse, invizibile. Se consideră că Sansón Carrasco este o contrafigură a lui don Quijote.

⁶⁹ Dacă *Benengeli* e derivat din *berenjena* „pătlăgea-vânăta”, Sancho îl deformează asociindu-l direct legumei respective, de care maurii erau mari amatori.

CAPITOLUL 3

*Despre ridicola convorbire care avu loc între don Quijote,
Sancho Panza și bacalaureatul Sansón Carrasco*

Căzut adânc pe gânduri rămase Don Quijote, în așteptarea bacalaureatului Carrasco, de la care spera să audă noutățile despre sine însuși puse într-o carte, cum spusese Sancho, și nu izbutea să se convingă cum că ar putea exista o atare istorie, de vreme ce nici nu apucase să i se-nchege pe tăișul spadei sângele dușmanilor pe care-i ucisese, și iată că și voiau să-i iasă de sub tiparniță înaltele-i fapte cavaleriești. Cu toate astea, își închipui că vreun vrăjitor, fie prieten, fie dușman, le va fi dat la tipar prin arta magiei; dacă era prieten, ca să le proslăvească și să le înalțe mai presus de cele mai vestite ale oricărui alt cavaler rătăcitor; dacă era dușman, ca să i le anihileze și să i le pună mai jos decât cele mai josnice scrise vreodată despre cine știe ce scutier josnic, deși – își zicea el în sinea-i – niciodată nu fuseseră așternute-n scris isprăvi de-ale scutiilor; și, dacă ar fi fost adevărat că exista o atare istorie, trebuia neapărat să fie, ca una despre un cavaler rătăcitor, elocventă, elevată, faimoasă, magnifică și adevărată.

Cu asta se mângâie cât de cât, dar fu nemângâiat la gândul că autorul său era maur, după acel nume de Cide, iar de la mauri nu era de așteptat niciun adevăr, pentru că toți sunt amăgitori, falsari și himeriști. Se temea să nu se fi ocupat de iubirile sale cu oarecare indecență, care să poată aduce atingere și prejudiciu virtuții doamnei sale Dulcineea din Toboso; ar fi dorit să-i fi pus în lumină fidelitatea și cuviința pe care i le păstrase totdeauna, disprețuind regine, împărătese și domnițe de toate rangurile, ținându-și în frâu pornirile mișcărilor firești; și astfel, cuprins și aprins de asemenea și alte închipuiri, îl găsiră Sancho și Carrasco, pe care don Quijote îl primi cu multă curtenie.

Bacalaureatul, deși îl chema Sansón, era nu mare de stat, dar foarte mare mucalit; tenul îi era gălbejit, mintea însă foarte vie; să tot fi avut în jur de douăzeci și patru de ani, rotund la față, cu nasul turtit și gura mare, toate acestea semne că era o fire malițioasă și amator de glume și farse, după cum o demonstrează când îl văzu pe don Quijote și căzu în genunchi înaintea lui, zicându-i:

— Dați-mi mâinile, măreția voastră, seniore don Quijote de la Mancha, pentru că, pe haina Sfântului Petru în care sunt îmbrăcat, deși nu am alte ordine decât pe primele patru⁷⁰, înălțimea voastră sunteți unul dintre cei mai vestiți cavaleri rătăcitori din câți au fost și au să mai fie pe toată rotunjimea pământului. Lăudat fie Cide Hamete Benengeli, care a lăsat scrisă istoria mărețiilor voastre, și strălăudat iscoditorul care-a avut grijă să pună a fi traduse din arabă în limba noastră vulgară castiliană, spre universală desfătare a popoarelor.

Don Quijote îl somă să se ridice și zise:

— Vasăzică e adevărat că există o istorie a mea și că acela care a alcătuit-o a fost maur și vrăjitor ?

— Este într-atâta de adevărat – zise Sansón –, încât sunt încredințat că până-n ziua de azi s-au tipărit peste douăsprezece mii de exemplare din istoria cu pricina: de nu, s-o spună Portugalia, Barcelona și Valencia, unde s-au tipărit, ba chiar umblă zvonul că e pe cale de a fi tipărită la Anvers; iar mie unuia mi se pare că nu va fi nație și limbă în care să nu se tălmăcească.⁷¹

— Unul dintre lucrurile – zise atunci don Quijote – care trebuie să-l mulțumească cel mai mult pe un bărbat virtuos și eminent este a se vedea, încă din viață, circulând cu bun renume în limbile popoarelor, tipărit și pus sub teascuri. Am zis cu bun renume, pentru că, altminteri, nicio moarte nu i-ar fi mai rea.

— Dacă e vorba de faimă bună și bun renume – zise bacalaureatul –, domnia ta singur le iei laurii tuturor cavalerilor rătăcitori; pentru că

⁷⁰ Era vorba de veșmântul clerului de mir și al studenților, alcătuit din sutană, mantie și bonetă negre, folosit în universitățile spaniole până în sec. al XIX-lea. Ordinele minore erau: ostiar, lector, exorcist și acolit, care permiteau anumite privilegii și funcții în cadrul Bisericii.

⁷¹ Profecția bacalaureatului s-a împlinit cu prisosință în privința traducerilor. Ediții ale primei părți din *DQ* fuseseră publicate la Madrid (două în 1605 și una în 1608), două la Lisabona (1605, puternic cenzurate), două la Valencia (1605), două la Bruxelles (1607 și 1611), pe care Cervantes îl confundă pesemne cu Anvers (unde nu va fi editat decât în 1670) și una la Milano (1610). La Barcelona a fost publicat abia în 1617, dar cu ambele părți. În engleză a fost tradus de Shelton (Londra, 1612) și în franceză de Oudin (Paris, 1614). Se pare că *DQ* este una dintre cele mai traduse cărți după Biblie.

maurul pe limba lui și creștinul pe-a sa au avut grijă să ne zugrăvească foarte viu prestața domniei voastre, marele curaj în înfruntarea primejdiilor, răbdarea în adversități și capacitatea de a îndura nenorocirile și rănilor, cinstea și înfrânarea în iubirile atât de platonice ale înălțimii voastre și ale stăpânei mele doanei Dulcineea din Toboso.

— Niciodată – zise în clipa aceea Sancho Panza – n-am auzit-o numită cu *don* pe stăpâna mea Dulcineea, ci doar „doamna Dulcineea din Toboso“, așa că aici istoria a greșit⁷².

— Asta nu-i o obiecție importantă – răspunse Carrasco.

— Nu, desigur – răspunse don Quijote –, dar spune-mi, domnia ta, domnule bacalaureat: care sunt faptele mele de vitejie cele mai elogiuate în istoria aceasta?

— În privința asta – răspunse bacalaureatul – părerile sunt diferite, după cum diferite sunt și gusturile: unii preferă aventura cu morile de vânt, care domniei voastre vi s-au părut Briarei și uriași; alții, pe cea cu pivele; acesta, descrierea celor două armate, care mai apoi s-au arătat a fi două turme de oi; acela o laudă pe cea cu mortul dus să fie înmormântat la Segovia; unul zice că pe toate le întrece aceea cu eliberarea galerienilor; altul, că niciuna n-o egalează pe cea cu cei doi uriași benedictini și încăierarea cu viteazul vizcain.

— Spune-mi, domnule bacalaureat – zise atunci Sancho – : e băgată acolo și aventura cu yanguezii, când bunului nostru Rușinante i s-a năzărit să caute trufe-n largul mării⁷³?

— Nimic – răspunse atunci Sansón – nu i-a rămas vrăjitorului în călimară: spune tot și le consemnează pe toate, până și pe cea cu cabrioarele pe care le-a făcut dragul de Sancho în cergă.

— N-am făcut cabrioale în cergă – răspunse Sancho – ; în văzduh, da, ba chiar mai multe decât aș fi vrut.

— După cum îmi închipui – zise don Quijote –, nu există nicio istorie omenească de pe lume care să nu-și aibă suișurile și coborâșurile sale, mai ales cele care tratează despre aventurile cavalerești, care niciodată nu pot fi pline doar de evenimente fericite.

⁷² Don Quijote, după cum s-a remarcat, vorbise de două ori despre Dulcineea cu *doña* (*DQ* I, 8, p. 86 și *DQ* I, 9, p. 95), fără ca Sancho să fi fost de față.

⁷³ Proverb: „Pedir cotufas en el golfo“, aproximativ „a vrea luna de pe cer“.

— Cu toate acestea – răspunse bacalaureatul –, unii care au citit istoria zic că le-ar fi plăcut ca autorii să mai fi dat uitării parte din nesfârșitele ciomăgeli care i-au fost aplicate în diverse ciocniri seniorului don Quijote.

— Asta ține de adevărul istoriei – zise Sancho.

— La drept vorbind, le-ar fi putut și trece sub tăcere – zise don Quijote – deoarece acțiunile care nu schimbă și nu alterează adevărul istoriei nu are rost să fie scrise, dacă atrag cumva disprețul asupra eroului istoriei. La drept vorbind, Eneas n-a fost chiar așa de pios cum îl zugrăvește Virgiliu, nici Ulise așa de prudent cum îl descrie Homer⁷⁴.

— Așa este – replică Sansón –, dar una e să scrii ca poet și alta ca istoric: poetul poate nara sau cânta lucrurile nu cum au fost, ci cum ar fi trebuit să fie; iar istoricul trebuie să le scrie nu cum ar fi trebuit să fie, ci cum au fost, fără a adăuga sau înlătura nimic din adevăr⁷⁵.

— Păi dacă domnul ăla maur tot s-a apucat să spună adevărul – zise Sancho –, fără doar și poate că printre ciomăgelile stăpânului meu s-or afla și ale mele, pentru că dumisale nu i-a fost luată niciodată măsura spetelor așa cum mi-a fost luată mie cea a întregului trup; dar nu-i de mirare, de vreme ce, după cum zice chiar stăpânul meu, din durerile capului trebuie să se împărtășească și măduarele.

— Mucalit ești, Sancho – răspunse don Quijote –. Pe legea mea, nu-ți lipsește ținerea de minte când vrei s-o ai.

— Chiar de-aș vrea eu să uit chelfănelile care mi s-au tras – zise Sancho –, nu s-ar învoi vânătaile, că-mi sunt încă proaspete în coaste.

— Taci, Sancho – zise don Quijote –, nu-l mai întrerupe pe domnul bacalaureat, pe care-l rog insistent să continue a-mi spune ce se zice despre mine în istoria menționată.

— Și despre mine – zise Sancho –, căci se spune că și eu sunt unul din *presonaje* ei principale.

⁷⁴ Ideea este deja exprimată de Ariosto, deși exemplele sunt diferite, vezi *Orlando furioso*, XXXV, 25.

⁷⁵ Ideile literare ale bacalaureatului sunt inspirate de estetica neoaristotelică a Renașterii, expusă în Spania de Alonso López Pinciano, în *Filosofía antigua poética*. Nucleul central al acestor idei era opoziția tranșantă dintre Istorie și Poezie sau dintre Viață și Literatură. *Poetica* lui Aristotel a fost tradusă în spaniolă abia în 1626.

— *Personaje*, nu *presonaje*, Sancho prietene – zise Sansón.

— Ce, avem încă un chițibușar de vochibule⁷⁶? Păi dac-o ducem așa, nu mai isprăvim toată viața.

— Amărăscă-mi-o Dumnezeu, Sancho – răspunse bacalaureatul –, dacă nu ești dumneata a doua persoană a istoriei, ba chiar sunt unii care preferă să te asculte vorbind pe dumneata decât pe cel mai cu moț din tot cuprinsul ei, deși se găsesc și unii care zic că ai fost din cale afară de credul ca să crezi că poate fi adevărată guvernarea acelei Insule oferite de seniorul don Quijote, aici de față.

— Încă mai bate soarele pe crestele zidurilor⁷⁷ – zise don Quijote –, și pe măsură ce va mai înainta în vârstă, cu experiența pe care o aduc anii, Sancho fi-va și mai potrivit și mai destoinic decât acuma ca să fie guvernator.

— Zău, stăpâne – zise Sancho –, Insula pe care n-am apucat s-o guvernez la anii pe care-i am n-o s-o guvernez nici la anii lui Matusalem. Baiul e că pregetă ea pe nu știu unde, nu că mi-ar lipsi mie glagorea ca s-o guvernez.

— Las-o la voia Domnului, Sancho – zise don Quijote –, că totul va să fie bine și poate chiar mai bine decât îți închipui, căci nu mișcă nicio frunză-ntr-un copac fără voia lui Dumnezeu.

— Adevărat este – zise Sansón – că, dacă vrea Dumnezeu, n-o să-i lipsească lui Sancho nici o mie de insule de guvernat, necum una.

— Am văzut eu guvernatori mai pe-aici – zise Sancho – care, după părerea mea, nu-mi ajung nici la pingeaua pantofului, și totuși li se spune „seniorii” și sunt serviți în veselă de argint.

— Țștia nu sunt guvernatori de Insule – i-o întoarce Sansón –, ci ai unor guvernăminte mai lesnicioase, întrucât cei care guvernează Insule trebuie să știe măcar gramatică.

— Cu *graba* m-aș descurca binișor – zise Sancho –, dar cu *tica* nu zic nici da, nici ba, fiindcă n-am habar de ea. Ci lăsând treaba asta cu guvernarea în mâinile Domnului, arunca-m-ar unde i-ar fi voia, zic,

⁷⁶ Deformare burlescă a unui cuvânt cultist: *vocabule*.

⁷⁷ Expresie proverbială: „Aún hay sol en las bardas”, adică încă mai e o speranță, încă nu s-a lăsat noaptea.

domnule bacalaureat Sansón Carrasco, că autorul istoriei mi-a făcut nemăsurată plăcere pomenindu-mă în așa fel, încât nimic din lucrurile ce se povestesc despre mine nu supără: altminteri, pe legea mea de bun scutier, dac-ar fi spus despre mine lucruri ce n-ar fi fost potrivite întru totul așa creștin vechi cum sunt, ne-ar fi auzit și surzii.

— Asta ar însemna să faci minuni – răspunse Sansón.

— Minuni, neminuni – zise Sancho –, fiecare să ia aminte cum vorbește sau cum scrie despre presoane, și să nu pună la nimereală ce-i trece prima dată prin cap.

— Unul din reproșurile care i se fac istoriei cu pricina – zise bacalaureatul – este că autorul a introdus în ea o nuvelă intitulată *Curiosul imprudent*, și nu pentru că ar fi prost sau bine povestită, ci pentru că nu e la locul ei și n-are nimic de-a face cu istoria domniei sale domnului senior don Quijote.

— Aș pune rămășag – i-o întoarce Sancho – că feciorul ăla de câine⁷⁸ a amestecat verzele cu cofele⁷⁹.

— Zic atunci – zise don Quijote – că autorul istoriei mele n-a fost un învățat, ci un guraliv ignorant, care s-a apucat să o scrie pe dibuite și fără niciun plan, iasă ce-o ieși, precum făcea Orbaneja, pictorul din Úbeda, care, întrebând ce picta, a răspuns: „Ce-o fi să iasă.“ Odată a pictat un cocoș în așa hal și atât de puțin asemănător, încât a fost nevoie să scrie lângă el cu litere gotice⁸⁰: „Acesta este un cocoș.“⁸¹ Și așa se vede treaba că e și cu istoria mea, va avea nevoie de un comentariu ca să fie înțeleasă.

— Nici gând – răspunse Sansón –, fiindcă e atât de limpede, că nu prezintă nicio dificultate: copiii o răsfoiesc, tinerii o citesc, bărbatii o pricep și bătrânii o ridică-n slăvi; și, pe scurt, este atât de cercetată și atât de citită și știută de tot soiul de oameni, încât nici nu zăresc bine vreo gloabă costelivă, că și zic: „Uite-l pe Rușinante“. Și cei care se-nghesuie

⁷⁸ Eufemism pentru *hijo de puta* „fecior de lele sau de curvă“.

⁷⁹ Locuțiune proverbială: „Mezclar berzas con capachos“, a amesteca lucruri eterogene.

⁸⁰ Litere majuscule nelegate.

⁸¹ Snoava a circulat în mai multe variante; Cervantes o reia în *DQ* II, 71.

cel mai mult s-o citească sunt pajii: nu-i anticameră de senior unde să nu se găsească un *Don Quijote*, unii îl iau când alții-l lasă, aceștia tabără asupra lui și aceia îl cer. În sfârșit, istoria cu pricina oferă cea mai plăcută și mai puțin dăunătoare distracție din câte s-au văzut până acum, fiindcă în ea nu dai nici pe departe de vreo vorbă necuviincioasă sau de vreun cuvânt mai puțin decât catolic.

— Dacă ar fi fost scrisă în alt chip – zise don Quijote –, n-ar fi scris adevăruri, ci minciuni, iar istoricii care recurg la minciuni ar trebui să fie arși precum cei ce bat bani falși; și nu știu ce l-a determinat pe autor să recurgă la nuvele și povești străine, când avea atâtea de scris despre ale mele: fără îndoială că s-o fi gândit la proverbul: „Cu fân ori paie cu hurta” etc.⁸² Căci, cu adevărat, doar dându-mi la lumină gândurile, suspinurile, lacrimile, dorințele curate și faptele de arme ar fi putut alcătui un volum mai mare sau la fel de mare ca acela pe care-l pot alcătui toate operele lui Tostado⁸³. Pe scurt, ceea ce rețin, domnule bacalaureat, este că, pentru a compune istorii și cărți, de orice fel ar fi ele, e nevoie de o mare putere de judecată și de o înțelegere matură. A spune vorbe de duh și a scrie glume e un dar al marilor ingeniozități: cea mai discernătoare figură dintr-o comedie este cea a nebunului, pentru că nu așa trebuie să fie cine vrea să dea de înțeles că e prost. Istoria este ca un lucru sacru, pentru că trebuie să fie adevărată, iar acolo unde este adevărul, este însuși Dumnezeu ca adevăr⁸⁴; dar cu toate acestea, sunt unii care alcătuiesc și azvârlă cu cărțile de parcă ar fi gogoși.

— Nu e carte atât de proastă – zise bacalaureatul –, încât să nu aibă ceva bun.⁸⁵

⁸² Proverb: „De paja o de heno mi vientre lleno”, în traducere: „Cu fân ori paie cu hurta îmi umplu burta.”

⁸³ Se referă la Alonso Tostado Ribera de Madrigal (1400?–1455), episcop de Ávila, mai cunoscut sub numele de Alonso de Madrigal. Scrierile sale filozofice și teologice, în latină și spaniolă, au fost atât de voluminoase, încât „a scrie ca Tostado” s-a transformat în expresie proverbială.

⁸⁴ Idee de sorginte augustiniană: „Ubi inveni veritatem, ibi inveni Deum meum” (Sf. Augustin, *De libero arbitrio*, IV, 24).

⁸⁵ Maximă a lui Plinius cel Bătrân relatată de Plinius cel Tânăr (*Epistole*, III, X: „Dicere etiam solebat nullum esse librum tam mallum ut non aliqua parte prodesset”). Cervantes o reia în *DQ* II, 59, p. 481.

— Fără îndoială — replică don Quijote —, dar deseori se întâmplă că accia care își agonisiseră și câștigaseră pe merit mare faimă prin scrierile lor, atunci când și le-au dat la tipar și-au pierdut-o detot sau cumva și-au știrbit-o.

— Cauza acestei împrejurări — zise Sansón — este că, întrucât operele tipărite sunt examinate pe îndelete, lesne li se văd lipsurile și cu atât mai atent sunt scormonite cu cât e mai mare celebritatea celui care le-a alcătuit. Oamenii faimoși prin ingeniozitățile lor, marii poeți, istoricii iluștri sunt totdeauna sau cel mai adesea invidiați de către cei a căror plăcere și distracție de căpetenie este să judece scrierile altora fără a fi dat la lumină și unele proprii.

— Nu e de mirare — zise don Quijote —, fiindcă sunt mulți teologi care nu sunt buni de amvon, dar sunt foarte buni ca să recunoască lipsurile sau prisosurile celor care predică.

— Așa este, într-adevăr, seniore don Quijote — zise Carrasco —, dar eu aș vrea să fie mai miloși și mai puțin scrupuloși cenzorii, fără a se opri la petele din soarele atotstrălucitor al operei pe care o blamează: căci, dacă „aliquando bonus dormitat Homerus“⁸⁶, să țină seama și de timpul îndelungat cât a stat treaz ca să-și dea lumina operei cu cât mai puțină umbră cu puțință, și s-ar putea ca exact ceea ce li se pare lor prost să fie alunițele, care uneori sporesc frumusețea chipului ce le are; drept care zic că riscul la care se expune cine tipărește o carte e nespus de mare, fiindcă este absolut imposibil să o alcătuiască astfel încât să-i mulțumească și să-i satisfacă pe toți cei ce o vor fi citind.

— Cea care tratează acum despre mine — zise don Quijote — pe puținii îi va fi mulțumit.

— Ba cu totul dimpotrivă, căci, așa cum „stultorum infinitus est numerus“⁸⁷, nesfârșit de mulți sunt și cei cărora le-a plăcut istoria aceasta; iar unii au acuzat lipsa și renghiurile memoriei autorului, care uită să povestească cine a fost hoțul care l-a furat pe surul lui Sancho, lucru

⁸⁶ Adaptare de uz didactic a versului 359 din *Arta poetică* (*Epistola către Pisoni*) a lui Horațiu: „Indignor quandoque bonus dormitat Homerus“, adică: „Mă indignez că și bunul Homer uneori dormitează“ (trad. de Ionel Marinescu).

⁸⁷ „E nesfârșit numărul proștilor“, *Eclesiastul* (*Vulgata*), 1,15.

ce nu se arată acolo, ci doar se deduce din cele scrise că i-l furaseră⁸⁸, iar peste puțin timp îl vedem călare pe același dobitoc, fără ca acesta să fi reapărut. Mai zic și că a uitat să consemneze ce a făcut Sancho cu cei o sută de scuzi pe care-i găsisese în cufărașul din Sierra Morena și pe care nu-i mai pomenește niciodată, și sunt mulți cei care doresc a ști ce a făcut cu ei sau pe ce i-a cheltuit, acesta fiind unul din punctele esențiale care lipsesc din operă.

Sancho răspunse:

— Eu, domnule Sansón, n-am chef acum să mă vâr în socoteli și-n târășenii, că m-a luat o asemenea sfârșeală de la stomac, că, de n-o dreg cu două înghițituri d-âl vechi⁸⁹, o să mă facă s-arăt ca șira spinării Sfintei Lucia⁹⁰: am din ăla acasă, și jumătatea mea m-așteaptă; după ce-o să isprăvesc de mâncat, o să mă-ntorc și-o să vă mulțumesc pe domnia ta și pe toată lumea în tot ce-ați vrea să mă-ntrebați, atât cu privire la pierderea dobitocului, cât și la cheltuirea celor o sută de scuzi.

Și, fără a mai aștepta vreun răspuns sau a mai zice vreo vorbă, plecă acasă.

Don Quijote stăruie și-l rugă pe bacalaureat să rămână ca să facă penitență împreună cu el⁹¹. Bacalaureatul acceptă miza mărită, rămase, la bucatele obișnuite se adăugă o pereche de porumbei, la masă se discută despre chestiuni cavalierești, Carrasco îi urmă toana, ospățul se isprăvi, își făcură siesta, se întoarse și Sancho și se reînnodă convorbirea trecută.

⁸⁸ Pentru furtul surului, vezi *DQ* I, 23, p. 225 și n. 441. Cervantes pare a justifica prin această formulare pretinsa omisiune a episodului furtului, autorizând doar prima ediție Cuesta. O aluzie la scuzii găsiți se făcuse totuși în *DQ* I, 52, p. 556: „aduc alte lucruri de mai mare însemnătate și vază”, îi spune Sancho nevastei sale.

⁸⁹ Se referă la vin.

⁹⁰ Adică va rămâne schelet curat, numai piele și os.

⁹¹ Formulă de politețe pentru o invitație la masă.

CAPITOLUL 4

Unde Sancho Panza îi dă satisfacție bacalaureatului Sansón Carrasco în legătură cu dubiile și întrebările sale, împreună cu alte întâmplări vrednice a fi știute și povestite

Sancho se întoarce acasă la don Quijote și, revenind la discuția trecută, zise:

— La ce-a zis domnul Sansón că vrea să știe cine sau cum sau când mi-a furat dobitocul⁹² răspund și zic că-n aceeași noapte când am fugit de Sfânta Frăție și am intrat în Sierra Morena, după aventura rău vânturată cu galerienii și cea cu răposatul pe care-l duceau la Segovia, stăpânul meu și cu mine am pătruns într-un desiș, unde stăpânul meu, sprijinit în lance, și eu pe surul meu, snopiți și osteniți de încăierările trecute, ne-am pus pe dormit ca și cum am fi stat pe patru saltele de puf; mai ales eu am dormit un somn atât de greu, încât ăla de-o fi fost a putut să se apropie și să mă suie pe patru țaruși pe care i-a pus în cele patru colțuri ale samarului, așa încât m-a lăsat călare pe el, și pe sur l-a scos de sub mine fără ca eu să simt.

— Asta e ușor și nu e o împrejurare nouă, căci la fel i s-a întâmplat lui Sacripante, pe când se găsea la asediul Albracăi, cu același vicleșug i-a scos calul dintre coapse hoțul acela vestit pe nume Brunelo.⁹³

— S-a crăpat de ziuă – urmă Sancho – și nici nu mă dezmoșisem bine, când, țarușii nemaîndeplinindu-și menirea, m-am prăbușit la pământ și-am căzut cât eram de mare; m-am uitat după dobitoc și nu l-am văzut; mi s-au umplut ochii de lacrimi și-am tras o jelanie care, dacă n-a fost pusă de autorul istoriei noastre, păi să știe că n-a pus tocmai un lucru bun⁹⁴. După nu știu câte zile, venind cu doamna prințesă Moimițomițona, mi-am recunoscut măgarul, pe care călătorea în straie

⁹² Episod narat în *DQ I*, 23.

⁹³ Nu se precizează interlocutorul. Modul cum a fost furat calul lui Sacripante e relatat în *Orlando furioso*, XXVII, 84. Acest tip de basm e foarte răspândit, vezi Aarne-Thompson-Uthe (ATU) 1525A. Despre dibăcia hoțului vorbește și Boiardo în *Orlando innamorato*, II. Despre asediul cetății Albraca, vezi *DQ I*, 10, p. 100, n. 211.

⁹⁴ Lamentația lipsea din prima ediție, fiind inclusă doar în ediția a doua Cuesta (*DQ I*, 23, p. 225, n. 441).

de ȝigan Ginés de Pasamonte ăla, mincinosul și pramatia aia, pe care stăpânul meu și cu mine l-am făcut scăpat din lanț.

— Nu aici e greșeala – replică Sansón –, ci în faptul că, înainte de a fi reapărut dobitocul, autorul spune că Sancho călărea pe același sur.

— La asta nu știu ce să răspund decât că istoricul s-a înșelat sau o fi fost vreo scăpare a tipografului.

— Așa e, fără îndoială – zise Sansón –, dar ce s-a ales de cei o sută de scuzi? S-a ales praful?

Sancho răspunse:

— I-am cheltuit în folosul persoanei mele și-al nevastei și copiilor mei, și ei au fost pricina pentru care nevasta mea a-ndurat cu răbdare toate drumurile și căile pe care le-am bătut în slujba stăpânului meu don Quijote: căci, dacă după atâta timp m-aș fi întors acasă și cu bani ioc, și fără dobitoc, m-ar fi așteptat o soartă neagră; și, dacă mai vreți să știți și altceva, iată-mă-s, și-am să-i răspund și regelui în presoană⁹⁵, și n-are nimeni căderea să se bage în ce-am adus sau n-am adus, de-am cheltuit sau n-am cheltuit: dacă ciomegele pe care le-am încasat în toate călătoriile astea s-ar fi plătit în bani, chiar de n-ar fi fost prețuite decât la câte patru maravediși bucata, cu alți o sută de scuzi nu mi s-ar fi plătit decât jumătate; și fiecare să-și pună mâna pe inimă și să nu se-apuce a judeca albul ca negru și negrul ca alb, căci fiecare e așa cum l-a făcut Dumnezeu, ba și mai rău uneori.

— Voi avea grijă – zise Carrasco – să-i pun în vedere autorului istoriei ca nu cumva să uite, dacă o va mai tipări încă o dată, cele spuse de bunul Sancho, căci așa o va sălta mai sus cu o șchioapă⁹⁶ decât e-acum.

— Mai e ceva de corectat în acea lectură, domnule bacalaureat? – întrebă don Quijote.

— Se vede treaba că o mai fi – răspunse el –, dar nimic de însemnătatea celor pomenite până acum.

— Și oare autorul – zise don Quijote – promite și cea de-a doua parte?

⁹⁵ Sancho folosește atât forma corectă, ca mai sus cu câteva rânduri, cât și pe cea estropiată.

⁹⁶ Vezi *DQ* I, 31, p. 329, n. 579.

— O promite⁹⁷, într-adevăr – răspunse Sansón –, dar zice că n-a găsit-o și nici nu știe cine-o are, drept care stăm la îndoială dacă va ieși ori nu, și tocmai din pricina asta, ca și pentru că unii zic: „Nici o a doua parte n-a fost vreodată bună“, iar alții: „Din întâmplările lui don Quijote sunt de-ajuns cele scrise“, e îndoielnic dacă va exista și o a doua parte; deși unii care sunt mai mult joviali decât saturnieni⁹⁸ zic: „Să avem mai multe quijotade, don Quijote să atace și Sancho Panza să dea din gură, și fie ce-o fi, că ne mulțumim cu asta.“

— Și cum gândește autorul?

— Gândește – răspunse Sansón – că, de îndată ce va găsi istoria, pe care el o caută cu cele mai extraordinare sânguințe, să o dea numai-decât la tipar, îndemnat mai mult de câștigul care ar urma dacă ar da-o decât de oricare alt fel de laudă.

La care Sancho zise:

— Vasăzică autorul se uită la bani și la câștig? Mare minune dac-ar nimeri-o, pentru că n-ar face decât s-o dea rasol, rasol ca croitorul în ajun de Paști, iar lucrările care se fac în grabă nu sunt niciodată isprăvite cu desăvârșirea cerută. Domnul ăsta maur, sau ce-o fi, să ia seama la ce face, că eu și stăpânul meu o să-i dăm la mână atâta umplutură în materie de aventuri și felurite întâmplări, încât să poată alcătui nu doar o singură a doua parte, ci o sută. Bietul om o fi crezând, fără doar și poate, că om fi trăgând aici la aghioase în paie⁹⁹; păi să ne ia piciorul la

⁹⁷ Strălucită stratagemă narativă a lui Cervantes („cartea în carte“): după ce, în *DQ I*, don Quijote își imagina că se va găsi vreun autor care să-i scrie istoria (I, 2, p. 39), acum, la începutul lui *DQ II*, se ia în considerare doar posibilitatea scrierii unei continuări (presupunându-se chiar că s-ar putea ca o a doua parte să nici nu mai apară), când, de fapt, o și citim. În plus, prima parte se încheia cu speranța în cea de-a treia plecare a lui don Quijote (I, 52, final), iar Cervantes făgăduia o a doua parte în „Prologul“ la *Nuvelele exemplare*, unde făcea aluzie la prelungirea isprăvilor lui don Quijote și a hazului lui Sancho Panza (*NE*, p. 15).

⁹⁸ Se referă la doi termeni de astrologie: *jovial* „vesel“, născut sub înrâurirea benefică a lui Joe sau Jupiter, și *saturnian* „trist“ sau „melancolic“, ca unul născut sub influența lui Saturn.

⁹⁹ Aluzie la expresia „dormir en las pajas“, echivalentă cu „dormir en los laureles“ sau cu rom. „a se culca pe-o ureche“.

potcovit și-o să vadă de care șchiopătăm¹⁰⁰. Ce pot eu spune e că, dacă stăpânu-meu mi-ar asculta sfatul, ar fi trebuit să ne și aflăm acum pe câmpul de luptă, spălând jigniri și îndreptând strâmbătăți, cum e datina și obiceiul destoinicilor cavaleri rătăcitori.

Nici nu isprăvi Sancho de spus vorbele acestea, că le ajunseră la urechi nechezurile lui Rușinante, care nechezuri i se părură lui don Quijote de preafericit augur, drept care se hotărî ca-n trei-patru zile să întreprindă încă o plecare și, mărturisindu-și bacalaureatului gândul, îi ceru sfatul încotro să-și înceapă călătoria; acesta îi răspunse că, după părerea lui, trebuia să se ducă în regatul Aragonului și în orașul Zaragoza, unde peste câteva zile aveau să se organizeze niște turniruri nespuse de solemne, cu prilejul sărbătorii Sfântului Gheorghe¹⁰¹, unde și-ar putea spori faima, în paguba tuturor cavalerilor aragonezi, ceea ce ar fi însemnat să și-o sporească în dauna tuturor celor din toată lumea. Îi laudă hotărârea ca pe una foarte onorabilă și eroică și-l povățui să fie mai grijuliu cu avântatul în primejdii, deoarece propria-i viață nu-i mai aparținea doar lui, ci și tuturor celor care aveau nevoie de el ca să-i sprijine și să-i ajutoreze în necazuri.

— Tocmai de-asta îmi este mie lehamite, domnule Sansón – zise chiar atunci Sancho –, că stăpânul meu atacă o sută de bărbați sub arme ca un băiat lacom o juma' de duzină de harbuji. Fir-ar hoitul ei de lume, domnule bacalaureat! Da, vreme e să ataci și vreme să te retragi¹⁰²; da,

¹⁰⁰ Fraza combină două proverbe: „No le habéis tenido el pie a herrar” („Nu i-ai ținut piciorul la potcovit”, adică n-ai făcut nimic ca să-l cunoști mai bine) și „Bien sé de qué pie cojeas” („Știu bine de ce picior șchiopătezi”).

¹⁰¹ S-ar putea deduce că a treia plecare a avut loc în preajma sărbătorii Sfântului Gheorghe (23 aprilie), patronul cavaleriei din Aragon de la data cuceririi orașului Huesca, în 1096, când la Zaragoza se constituise o confrerie de cavaleri, cu obligația de a organiza trei întreceri pe an. Dar aventurile lui don Quijote și ale lui Sancho se prelungesc mult peste „câteva zile” și, cu toate acestea, continuă a se vorbi de proximitatea acestor întreceri, iar sosirea la Zaragoza se tot amână, continuând aventurile pe traseul din La Mancha până la Ebru. Durata narativă a celei de-a treia plecări, remarcă Luis Andrés Murillo, s-ar putea împărți în trei faze: *prima*: II, 8 final–II, 30; *a doua*: II, 30–II, 58; *a treia*: de la II, 59 până la sfârșitul cărții. Or, în decursul primei și-al celei de-a doua faze, apar mai multe evocări ale intenției de-a ajunge la Zaragoza, de ex. DQ II, 10, p. 97; 13, p. 118; 15, p. 130; 18, p. 162; 27, p. 236; 52, p. 426; 58, p. 465.

¹⁰² Cf. *Eclesiastul*, 3, 1–8.

nu doar „Pe Santiago, luptă, Spania!“¹⁰³ Mai mult încă, am auzit zicându-se, ba, cred, chiar pe stăpânul meu, dacă nu-mi amintesc greșit, că la jumătate de drum între extremele lașității și temerității se află mijlocia vitejiei¹⁰⁴: și, dacă așa stau lucrurile, nu vreau să fugă fără să aibă de ce, nici să atace când superioritatea ăluilalt cere altminteri. Dar mai presus de orice îl previn pe stăpânul meu că, dacă va fi să mă ia cu dânsul, n-o va face decât cu condiția ca doar el să-și vadă de toate bătăliile, iar eu să nu am altă îndatorire decât să mă îngrijesc de persoana lui în ce privește curățenia și buna-i îngrijire, căci într-asta am să plutesc doar în apele lui¹⁰⁵; dar gândul c-ar trebui să duc mâna la spadă, fie și împotriva unor jarcaleți bătărași cu securi și glugi, e gând zadarnic. Eu, domnule Sansón, n-am de gând să-mi agonisesc faimă de viteaz, ci de cel mai bun și mai credincios scutier care l-a slujit vreodată pe un cavaler rătăcitor; și, dacă stăpânul meu don Quijote, îndatorat de numeroasele și bunele mele slujiri, va fi vrând să-mi dea vreo Insulă dintre cele multe de care înălțimea sa zice că s-or găsi pe-acolo, am s-o primesc cu multă recunoștință; iar dacă n-o să mi-o dea, om m-am născut, și omul nu trebuie să-și pună încrederea în altcineva decât în Dumnezeu; și, mai mult, poate la fel de gustoasă, ba chiar și mai și, mi se va părea pâinea în lipsa guvernământului decât dac-aș fi guvernator; și ce știu eu dacă-n guvernămintele astea nu mi-a pregătit dracul cine știe ce piedici în care să mă poticnesc, să cad lat și să-mi sparg și dinții din gură? Sancho m-am născut și Sancho am de gând să mor, dar, dacă totuși, ușor și binișor, fără multă strădanie și mare primejdie, mi-o dăruie Cerul o Insulă sau altceva asemănător, nu-s eu atât de prost încât s-o refuz, căci se zice „dacă-ți dă de dar văcuța, dă fuga cu frânghiuța“ și „dacă dai de bine, bagă-l în casă la tine“¹⁰⁶.

¹⁰³ În text: „¡Santiago, y cierra, España!“; *Santiago* „Sfântul Iacob“. Era strigătul de atac în bătăliile cu maurii din epoca Reconchistei. Don Quijote îi va explica această frază lui Sancho în *DQ* II, 58, p. 470.

¹⁰⁴ Se evocă preceptul aristotelic *in medio virtus*, vezi *Etica nicomahică*, II, 1104 a 22–25.

¹⁰⁵ În text: „le bailaré el agua delante“, *bailarle a alguien el agua* „a-i face toate poftetele“.

¹⁰⁶ Două proverbe conținând amândouă indemnul de a te folosi de prilejul oferit: „Cuando te dieran la vaquilla, corre con la soguilla“ și „Cuando viene el bien, mételo en tu casa.“

— Dumneata, frate Sancho – zise Carrasco –, ai vorbit ca un profesor de la universitate; și totuși, încrede-te-n Dumnezeu și-n seniorul don Quijote, că o să-ți dea un regat, nu doar o Insulă.

— Prea mult sau prea puțin, tot un drac¹⁰⁷ – răspunse Sancho –; deși îi pot spune domnului Carrasco că stăpânul meu n-ar vâri într-un sac rupt regatul pe care mi l-ar da, căci eu unul mi-am luat pulsul și văd că am sănătate destulă ca să domnesc peste regate și să guvernez Insule, lucru pe care i l-am mai spus și-n alte rânduri stăpânului meu.

— Ia seama, Sancho – zise Sansón –, că onorurile schimbă moravurile¹⁰⁸ și s-ar putea ca, văzându-te guvernator, să n-o mai recunoști nici pe mama care te-a născut.

— Asta s-o fi potrivit – răspunse Sancho – cu cei care s-au născut printre bălării, nu cu aceia care au pe suflet patru degete de osânză de creștini vechi, cum am eu. Nu, uită-te mai îndeaproape la firea mea și dac-aș putea să dovedesc nerecunoștință cuiva!

— Deie Domnul – zise don Quijote –, o s-o vedem când o să vină guvernarea, că mi se și pare că o am sub ochi.

Acestea fiind zise, îl rugă pe bacalaureat, în caz că era și poet, să binevoiască a-i compune niște versuri care să trateze despre rămasul-bun pe care se gândea să și-l ia de la doamna sa, Dulcineea din Toboso¹⁰⁹, având grijă ca la începutul fiecărui vers să pună câte o literă din numele ei, așa încât, la sfârșitul poeziei, alăturând primele litere, să se citească „Dulcineea din Toboso”¹¹⁰. Bacalaureatul răspunse că, deși nu se număra printre poeții celebri din Spania, despre care se zice că nu erau decât trei și jumătate, avea să compună totuși versurile acelea, cu toate că întâmpina o mare dificultate în alcătuirea lor, din pricină că literele cuprinse în nume erau șaptesprezece, așa încât, dacă făcea patru strofe castiliene de câte patru versuri, ar fi prisosit o literă, iar de cinci, cărora li se zice

¹⁰⁷ Proverb: „Tanto es lo de más como lo de menos.”

¹⁰⁸ Se traduce adagiul latin „Honores mutant mores”.

¹⁰⁹ Poemele axate pe *rămasul-bun* adresat de cavaler doamnei sale constituiau o subspecie lirică foarte populară în Evul Mediu și în Renaștere; un exemplu e strofa din dedicația lui *Persiles* (P, pp. 7–8).

¹¹⁰ Îi cere, așadar, să compună un acrostih. În text: *Dulcinea*, în trad.: *Dulcineea*, „prisosind”, așadar, două litere!

„decastihuri“ sau *redondillas*, ar fi lipsit trei litere, dar avea să se străduiască a sări o literă cum o putea mai bine, astfel încât numele Dulcineeii din Toboso să fie inclus în patru strofe castiliene.

— Neapărat să fie așa – zise don Quijote –, căci, dacă numele nu e pus acolo limpede și manifest, nicio femeie nu va crede că versurile au fost făcute pentru dânsa.

Căzură de acord în privința asta, ca și asupra faptului că plecarea avea să aibă loc peste opt zile. Don Quijote îl rugă pe bacalaureat să păstreze secretul, mai ales față de preot și de meșterul Nicolás, ca și față de nepoata și jupâneasa lui, pentru ca nu cumva să pună bețe-n roțile onorabilei și vitezei sale hotărâri. Carrasco făgădui să facă totul întocmai. Cu aceasta, își luă rămas-bun de la don Quijote, recomandându-i să-l înștiințeze de toate evenimentele, bune sau rele, dacă va avea prilejul; și, astfel, își luară bun-rămas, iar Sancho se duse să pună în bună rânduială cele necesare pentru călătorie.

CAPITOLUL 5

*Despre discernătoarea și hazlia convorbire care avu loc
între Sancho Panza și nevasta lui, Teresa Panza¹¹¹,
și alte evenimente vrednice de fericită aducere-aminte*

Traducătorul, ajungând să scrie acest al cincilea capitol, declară că-l consideră apocrif, deoarece în el Sancho Panza vorbește în alt stil decât i-ar fi îngăduit ingeniozitatea lui bearcă și spune lucruri atât de subtile, încât socotește că nu-i cu putință să le fi știut, dar că n-a vrut să renunțe a-l traduce, ca să se achite de datoria față de profesia lui; drept care urmă zicând:

Sancho ajunsese acasă atât de bucuros și de vesel, încât nevasta lui îi cunoscuse buna dispoziție de la o bătaie de arbaletă; așa încât se simți obligată să-l întrebe:

¹¹¹ Soția lui Sancho, care în *DQ I*, se numise Juana sau Mari Gutiérrez / Panza, se va numi de-acum înainte *Teresa*. Vezi *DQ I*, 7, pp. 78–79.

— Ce ai, Sancho prietene, de vii atât de vesel?

La care el răspunse:

— Nevastă dragă, dac-ar vrea Dumnezeu, aş fi foarte bucuros să nu fiu atât de mulţumit pe cât arăt.

— Nu te-nţeleg, bărbate – i-o întoarce ea –, şi nu ştiu ce vrei să spui cu asta, cum că ai fi bucuros, dac-ar vrea Dumnezeu, să nu fii mulţumit; deşi toantă, nu ştiu cui îi place să nu-i placă.

— Uite, Teresa – răspunse Sancho –, sunt vesel fiindcă m-am hotărât să mă-ntorc în slujba stăpânului meu don Quijote, care vrea să plece a treia oară în căutare de aventuri; iar eu o să plec iarăşi cu el pentru că asta-i voia nevoii mele, împreună cu nădejdea care mă bucură la gândul de a putea găsi încă o sută de scuzi precum cei gata cheltuiţi, deşi mă întristează că va trebui să mă despart de tine şi de copiii mei; iar dacă Dumnezeu ar vrea să-mi dea de mâncare fără să mă ud la picioare¹¹² şi la vatră, fără să mă mai târăsc prin pustietăţi şi răspântii, căci ar putea-o face cu bani puţin şi numai să vrea, e limpede că bucuria mea ar fi mai trainică şi mai neştirbită, fiindcă cea de-acum e amestecată cu tristeţea despărţirii de tine. Aşa că bine am zis c-aş fi bucuros, de-ar vrea Dumnezeu, să nu fiu mulţumit.

— Vezi, Sancho – replică Teresa –, de când te-ai făcut mădular de cavaler rătăcitor, vorbeşti într-un fel atât de-ntortocheat, că nu te mai înţelege nimeni.

— E de-ajuns să mă-nţeleagă Dumnezeu, femeie – răspunse Sancho –, căci El este înţelegătorul a toate, ci hai s-o lăsăm baltă. Şi ia seama, surioară, că vreme de trei zile de-acum încolo trebuie să ai grijă de sur, ca să fie-n stare să poarte armele; îndoieşte-i tainurile, cercetează-i samarul şi restul hamurilor, fiindcă nu mergem la nuntă, ci ca să dăm ocol lumii şi s-o ţinem tot într-o căra-măra cu uriaşi, cu balauri şi cu scorpії şi s-auzim şuiere, răgete, mugete şi zbierete; şi toate astea ar fi levănţică la ureche dacă n-ar trebui să ne măsurăm cu yanguezi şi cu mauri fermecaţi.

— Vreau să cred, bărbate – i-o întoarce Teresa –, că scutierii rătăcitori nu mănâncă pâinea de pomană, aşa că o să-l rog pe Dumnezeu să te scoată repede din toată încurcătura asta.

¹¹² Face aluzie la proverbul „A pie enjuto no se cogen peces” („Nu prinzi peşti neudat la picioare”).

— Îți spun, femeie, dacă n-aș crede că am să mă văd nu peste mult timp guvernator al unei Insule, aș pica mort aici pe loc.

— Asta nu, bărbate dragă – zise Teresa –, găina să trăiască vrea, fie și cu tignafesu-n ea¹¹³; tu să trăiești, și ducă-se naibii toate guvernările de pe lume; fără guvernare ai ieșit din pânțelele maică-tii, fără guvernare ai trăit pân-acum și fără guvernare o să te și duci sau să fii dus la groapă când o binevoi Dumnezeu. Uite-atâția sunt pe lume care trăiesc fără guvernare, și totuși nu lipsesc a trăi și-a se număra printre oameni. Cel mai bun sos de pe lume e foamea¹¹⁴ și, cum nu duc lipsă de ea, săracii mănâncă totdeauna cu poftă. Dar ia seama, Sancho, dacă oi apuca să te vezi cu vreo guvernare, nu-ți uita de mine și de copiii tăi. Ține minte că Sanchico a și făcut cincisprezece ani împliniți și se cade să meargă la școală, dacă unchiu-său, abatele, are să-l îndrume într-ale Bisericii. Vezi că și Mari Sancha, fiică-ta, n-o să moară dac-o mărităm: mă bate gândul că-i la fel de dornică să aibă soț cum îți dorești tu să te vezi cu o guvernare. Și, ce mai tura-vura, fetei mai bine meargă-i rău în căsătorie decât bine în ibovnicie¹¹⁵.

— Pe legea mea – răspunse Sancho –, dacă m-o ajuta Dumnezeu să pun mâna pe niscai guvernări, am s-o mărit, nevastă dragă, pe Mari Sancha atât de sus, că n-o să i se mai zică decât „senioria voastră”.

— Asta nu, Sancho – răspunse Teresa – : mărit-o cu unul de-o seamă cu ea, căci așa-i cel mai nimerit; dac-o treci din galenți în conduri și din fustă de postav cenușiu în crinolină și mătase de Savoia și de la *Marica* și tu la *doña cutare* și *seniorie*, fătuca n-o să mai știe de ea și la fiecare pas o să cadă-n mii de păsurii și-o să se dea în stamba ei de doi bani și grosolană.

— Taci, proasto – zise Sancho –, nu-i vorba decât să se dea pe brazdă doi-trei ani, și-apoi o să-i vină ca turnate și senioria, și rangul; și, dacă nu, ce mare scofală? Ea să fie seniorie, și fie ce-o fi să fie.

— Măsoară-ți, Sancho, starea – răspunse Teresa –, nu te sumeți la mai mare, ia seama la proverbul care zice: „Pe băiatul vecinului

¹¹³ Proverb: „Viva la gallina, aunque sea con su pepita.”

¹¹⁴ Posibil ecou al unui adagiu din Cicero, atribuit lui Socrate: „Optimum condimentum fames.” Vezi și *DQ* I, 19, p. 183, n. 358.

¹¹⁵ Proverb: „Mejor parece la hija mal casada que bien abarrangada.”

șterge-l la nas bine și-adu-l în casă la tine”¹¹⁶. Sigur c-ar fi tare fain s-o măriți pe María noastră cu ditamai contele sau cu vreun cavaleri, care, când i s-ar năzări, ar beșteli-o și-ar face-o țărănoaică, fată de scormonici de brazdă și de linge-caiere! Asta nu, cât am eu zile, bărbate! Păi de-asta mi-am crescut eu fata? Adu tu banii, Sancho, și măritișul lasă-i-l în seama mea, că-l avem lângă noi pe Lope Tocho, băiatul lui Juan Tocho, flăcău îndesat și sănătos, pe care-l cunoaștem și care nu se uită cu ochi răi la fătuca noastră; și cu el, care-i de-al nostru, o să fie bine măritată și-o s-o avem mereu sub ochi, și-o să fim toți la un loc, părinți și copii, nepoți și gineri, și-o să se-aștearnă între noi toți pacea și binecuvântarea lui Dumnezeu; și nu mi-o mărita tu pe la curțile alea și prin palatele alea cât toate zilele, unde nimeni n-are s-o-nțeleagă și nici ea n-o să se descurce.

— Ian ascultă, fă dobitoaco și femeie a lui Baraba – replică Sancho –: de ce ții tu morțiș, nitam-nisam, să mă împiedici să-mi mărit fata cu cineva care să-mi facă nepoți căroră să li se zică „seniorie”? Ascultă, Tereso, i-am auzit mereu pe bătrânii mei zicând că cine nu știe să se bucure de noroc când îi iese-n față nu trebuie să se mai plângă când îl pierde; și n-ar fi bine ca acum, când ne bate la ușă, noi să i-o închidem: să ne lăsăm purtați de vântul acesta prielnic ce suflă peste noi.

După felul acesta de-a vorbi și după ce spune Sancho mai jos, traducătorul acestei istorii a spus că socotește drept apocrif capitolul de față.

— Nu ți se pare, animalo – urmă Sancho –, că ar fi bine să pic într-o guvernare profitabilă care să ne scoată piciorul din noroi? Și, dacă Mari Sancha se va mărita cu cine vreau eu, ai să vezi cum o să ți se zică „doña Teresa Panza” și-ai să șezi la biserică pe covor, perne și chilimuri, în ciuda și-n pofida hidalgelor din sat. Nu, ci rămâi mereu cum ești, fără să crești sau să scazi, ca o figură de tapiserie! Și-acum gata cu vorba, Sanchica va fi contesă, oricât ai cârti tu.

— Vezi cum vorbești, bărbate? – răspunse Teresa –. Și totuși mă tem că tot comitatul ăsta al fetei mele o să-i fie și pierzania. Dumneata

¹¹⁶ Proverb: „Al hijo de tu vecino, límpiale las narices y métele en tu casa” sau: „Al hijo de tu vecina, quítale el moco y cásale con tu hija” („Pe băiatul vecinei șterge-l de muci și-nsoară-l cu fiică-ta atunci”).

fă ce vrei, n-ai decât s-o faci ducesă sau prințesă, dar tot ce pot să-ți spun este că n-o să fie cu voia și consimțământul meu. Totdeauna, frate, am fost prietenă a egalității și nu văd bine trufia fără temei. La botez mi s-a zis „Teresa“, nume curat și simplu, fără zorzoane sau paspoaluri, nicidecum farafastâcuri ca *don* și *doña*; „Cascajo“ l-a chemat pe tata și, pentru că sunt soția ta, mi se zice „Teresa Panza“, deși la drept vorbind ar fi trebuit să mi se zică „Teresa Cascajo“, dar și mersul regilor e după voia legilor¹¹⁷, și eu una mă mulțumesc cu numele ăsta, fără să i se mai pună-n cârcă și-un *don*, prea greu ca să-l pot duce, și nu vreau să-mi scoată vorbe cei care m-ar vedea făcând pe contesa ori guvernatoarea, căci ar spune numaidecât: „Ia te uită ce fudulă se ține jegoparca¹¹⁸ asta! Ieri nu prididea să tragă din caierul de cânepă și se ducea la liturghie cu fusta-n cap, în loc de mantie, și azi umblă-n crinolină, cu broșe și cu nasul pe sus, de parcă n-am ști cine este.“ Dacă Dumnezeu îmi păstrează cele șapte sau cinci sau câte simțuri oi avea, n-am de gând a da prilej să fiu văzută într-un asemenea bucluc. Tu, frate, n-ai decât să fii guvernământ sau insulământ și împăunează-te cât îți place, că fiică-mea și cu mine, pe viața veșnică a maică-mii, n-o să ne clintim niciun pas din satul nostru: femeia cinstită, cu glezna scrântită, și-acasă; și pe fata cuminte doar munca-i danțul ce-o prinde¹¹⁹. Du-te sănătos cu don Quijotele dumitale și vedeți-vă de aventuri, iar pe noi lăsați-ne cu relele noastre vânturări, că Dumnezeu ni le va-mbunătăți dacă o să fim bune; și eu una nu știu, zău, cine i-a pus în frunte *don*-ul, că nici părinții, nici străbunii lui nu l-au avut.

— Acum zic – i-o întoarce Sancho – că ai vreun împielit în tine. Dumnezeu să te aibă-n pază, femeie, ce de drăcării ai înșirat una după alta, fără cap și fără picioare! Ce-au a face căscatul¹²⁰, broșele, zicalele

¹¹⁷ Teresa răstoarnă, nu se știe dacă intenționat, proverbul „Allá van leyes do quieren reyes“ („Mersul legilor, după voia regilor“).

¹¹⁸ În text: *pazpuerca* „femeie murdară și grosolană; crescătoare de porci“ (DRAE), fără ca originea și atestările vocabulei să fie clare. Unii comentatori (de ex. FR) cred că este vorba de o creație a lui Cervantes. Îl echivalez în acest spirit.

¹¹⁹ Două proverbe: „La mujer honrada, la pierna quebrada, y en casa“ și „La doncella honesta, el hacer algo es su fiesta.“

¹²⁰ În text: *cascajo*, numele de familie al Teresei și „așchie“.

și trufia cu ce zic eu? Fir-ai să fii de căscăundă și de ageamie, că doar așa-ți pot zice, de vreme ce nu-mi înțelegi vorbele și fugi de noroc: dac-aș zice că fata mea s-ar arunca dintr-un turn sau ar lua-o razna prin lume cum a vrut să plece infanta doña Urraca¹²¹, ai avea dreptate să nu fii de acord cu mine; dar când în dorul lelii și într-o clipită îți trosnesc un *don* și-o *seniorie* în cârcă și mi te scot din miriște și te pun sub baldachin și pe soclu și pe-un divan cu mai multe perne de catifea nu de-almojnă decât a avut neamul Almohazilor¹²² din Maroc, de ce să nu consimți și să vrei ce vreau eu?

— Știi de ce, bărbate? – răspunse Teresa –. Din pricina zicalei care zice: „Cin' te-acoperă te și descoperă”¹²³! Peste omul sărac toți își poartă privirile într-o doară, pe când asupra bogatului și le pironesc; iar dacă bogatul a fost cândva sărac, să te ții șopocăieli și vorbe rele și încrâncenarea și mai rea a bârfitorilor, că pe străzile de la noi îi găsești cu droaia, ca pe roiurile de albine.

— Stai un pic, Teresa – răspunse Sancho –, și ascultă ce vreau să-ți spun acuma: poate n-ai mai auzit așa ceva în toate zilele vieții tale, și eu nu-ți vorbesc acum din capul meu, căci tot ce-am de gând a-ți spune sunt cugetări de-ale părintelui predicator care a predicat la noi în sat de Cincizecimea trecută; și el, dacă nu mă-nșală ținerea de minte, a zis că lucrurile prezente pe care le privesc ochii se prezintă, sunt și dăinuiesc în memoria noastră mult mai bine și cu mai multă stăruință decât lucrurile trecute.

Datorită tuturor vorbelor pe care le spune Sancho aici, traducătorul spune pentru a doua oară că socotește acest capitol drept apocrif, deoarece ele depășesc capacitatea lui Sancho. Care urmă zicând:

¹²¹ Aluzie la balada („Morir vos queredes padre”) în care doña Urraca (1033–1101), dezmoștenită de tatăl ei, Fernando I al Castiliei (rege între 1035 și 1065), se declară gata să ducă o viață de femeie stricată; trad. românească în antologia mea *Romancero. Vechi balade spaniole*, Albatros, București, 1976, pp. 91–92.

¹²² În text, joc de cuvinte între *almohada* „pernă” și *Almmohadas*, dinastia Almohazilor, care au invadat Spania musulmană (*Al Ándalus*) în sec. al XII-lea. Echivalez introducând un cuvânt oarecum similar fonetic: *almojnă* „pomană”.

¹²³ Proverbul („Quien te cubre, te descubre”) înseamnă că cine te face cavaler cu pălărie în cap îți face și mai vizibile defectele, deoarece numai reprezentanții celei mai înalte nobilimi (granzii de Spania) aveau dreptul de-a sta acoperiți în prezența regilor.

— De unde rezultă că, atunci când vedem o persoană frumos împodobită și îmbrăcată în veșminte bogate și cu suită de slujitori, s-ar părea că ne împinge și ne poștește cu sila să-i arătăm respect, deși memoria ne înfățișează în aceeași clipă și o josnicie în care am văzut-o pe persoana cu pricina; care ignominie, fie că provine din sărăcie sau din familie, odată ce-a trecut, nici nu mai există, ci există doar ce vedem în fața noastră. Și, dacă cel pe care soarta l-a tras din ciorna josniciei lui (întocmai cu vorbele astea a spus-o părintele) pe culmea prosperității ar fi bine crescut, mărinimos și curtenitor cu toată lumea și nu s-ar măsura cu cei care sunt nobili din vechime, fii încredințată, Teresa, că nimeni nu-și va mai aminti ce-a fost, ci vor arăta respect celui care este, cu excepția invidioșilor, de care nicio soartă prielnică nu e la adăpost.

— Nu te înțeleg, bărbate – replică Teresa – : fă ce vrei și nu-mi mai sparge capul cu predicile și cu palavrele tale. Și, dacă ești descins să faci ce zici...

— *Decis* trebuie să spui, femeie – zise Sancho –, nu *descins*¹²⁴.

— Nu te lua la sfadă cu mine, bărbate – răspunse Teresa – : vorbesc cum dă Dumnezeu și nu bat câmpii. Zic că, dacă ții morțiș să ai o guvernare, ia-l cu tine pe băiatul tău, Sancho, ca să-l înveți de pe-acum să stea la guvernământ, căci e bine ca fiii să moștenească și să-nvețe meseriile taților.

— De cum voi avea un guvernământ – zise Sancho –, am să trimit după el cu poșta¹²⁵ și-am să-ți trimit bani, căci n-au să-mi lipsească, deoa-rece, chiar dacă n-au, totuși guvernatorii nu duc niciodată lipsă de cineva care să-i împrumute; și îmbracă-l astfel încât să ascundă ceea ce este și să pară ceea ce trebuie să fie.

— Trimite-mi dumneata banii – zise Teresa –, că o să mi ți-l înțolesc ca pe un finic.

— În sfârșit – zise Sancho –, am căzut de acord ca fata noastră să fie contesă.

¹²⁴ Deși va rămâne un „stricător al limbii corecte” (II, 19, p. 167), Sancho încearcă să-și imite și-n această direcție stăpânul, manifestându-se, în procesul său de *quijotizare*, și ca îndreptător de limbă.

¹²⁵ Poșta era pe atunci mijlocul de comunicare.

— În ziua când o fi s-o văd contesă – răspunse Teresa –, are să fie ca și cum aş îngropa-o; dar încă o dată-ți spun, fă ce-ți place dumitale, căci cu povara asta ne naștem noi, femeile, și anume să le dăm ascultare bărbaților, chiar dacă-s niște zevzeci¹²⁶.

Și-ncepu într-acestea a plânge atât de amarnic, de parc-ar fi și văzut-o moartă și îngropată pe Sanchica. Sancho o consolă spunându-i că, de-o fi s-o facă totuși contesă, o va face cât mai târziu cu putință. Așa li se isprăvi conversația și Sancho se întoarse ca să se vadă cu don Quijote și să pună rânduială în plecarea lor.

CAPITOLUL 6

Despre ceea ce i se întâmplă lui don Quijote cu nepoata și jupâneasa lui, fiind unul din capitolele cele mai importante din întreaga istorie

În vreme ce Sancho Panza și nevasta lui, Teresa Cascajo, avuseseră nepotrivita conversație relatată mai sus, nu stătuseră degeaba nici nepoata și jupâneasa lui don Quijote, întrucât își dăduseră seama după mii de semne că unchiul și stăpânul lor voia să le tragă chiulul pentru a treia oară și să se întoarcă la îndeletnicirea pentru ele a rău vânturatei sale cavalerii: se străduiau pe toate căile posibile să-l abată de la un asemenea gând rău, dar nu făceau decât să predice în deșert și să bată fierul rece. Și totuși, printre alte multe discuții pe care le avuseseră cu el, jupâneasa îi spuse:

— Într-adevăr, stăpâne dragă, dacă domnia ta nu-ți aduni picioarele și nu stai liniștit acasă și n-o tai iarăși peste munți și peste văi ca un suflet pedepsit, căutând așa-numitele aventuri, cărora eu una le zic vânturări, să știi c-am să mă plâng ținând și strigând și lui Dumnezeu, și regelui, ca să găsească un leac la asta.

La care don Quijote răspunse:

— Jupâneasă, ce-ți va răspunde Dumnezeu la plânsetele tale nu știu, necum ce ar putea răspunde Maiestatea Sa, știu doar că eu, dacă aş fi

¹²⁶ Cf. Sf. Pavel, *Efesenii*, 5, 22.

rege, m-aș feri să răspund noianului infinit de memorii stupide câte i se înfățișează zilnic, căci una din cele mai grele munci pe care le au regii, printre multe altele, e aceea de-a fi obligați să-i asculte pe toți și să le răspundă tuturor, așa că eu unul n-aș vrea să-l supere și treburile mele.

La care jupâneasa spuse:

— Spune-ne, stăpâne, la curtea Maiestății Sale nu sunt cavaleri?

— Ba da – răspunse don Quijote –, și încă mulți, și e drept să și fie, spre podoaba măreției principilor și gloria maiestății regale.

— Păi atunci – i-o întoarce ea – n-ai putea fi și domnia ta unul dintre cei care, stând locului, îl slujesc pe regele și stăpânul lor rămânând la curte?

— Vezi, prietenă dragă – răspunse don Quijote –, nu toți cavalerii pot fi curteni, nici toți curtenii nu pot și nu sunt datori să fie cavaleri rătăcitori: pe lume trebuie să fie de toate soiurile și, deși suntem cu toții cavaleri, este mare deosebire între unii și alții; deoarece curtenii, fără a ieși din apartamentele lor, și unii chiar fără a trece pragul curții, se plimbă prin toată lumea uitându-se la o hartă, fără a-i costa niciun ban și fără a suferi de căldură sau frig, de foame sau sete; noi însă, adevărații cavaleri rătăcitori, sub soare, în frig, în vânt, sub vitregiile cerului, noaptea și ziua, pe jos și călare, măsurăm tot pământul cu picioarele noastre și pe dușmani nu-i cunoaștem doar din portrete, ci în persoană, și-i atacăm în orice împrejurare și cu oricare prilej, fără a ne mai uita la fleacuri sau la legile provocărilor: dacă au sau nu au lancea ori spada mai scurtă, dacă au asupra lor relicve sau vreun talisman ascuns, dacă trebuie sau nu să împărțim ori să facem felii soarele¹²⁷, cu alte ceremonii de soiul acesta, cum se obișnuiesc în provocările la duel dintre o persoană și altă persoană, pe care tu nu le știi, eu însă da. Și trebuie să mai știi ceva: și anume că bunul cavaler rătăcitor, chiar dacă se-ntâmplă să vadă zece uriași care nu doar ating norii cu creștetul, ci chiar trec dincolo de ei, iar fiecăruia îi slujesc drept picioare două turnuri nespuse de mari și brațele lor seamănă cu catargele unor nave pântecoase și puternice, iar

¹²⁷ *a împărți soarele*: a-i așeza pe combatanți, în turniruri și provocări, în așa fel încât soarele să nu-i ofere niciunuia dintre ei vreun avantaj. *A-l face felii* e însă o contraparte comică a situației.

fiecare ochi cât ditamai roata de moară și mai arzător decât un cuptor de sticlă, asta nu trebuie să-l sperie cu niciun chip, ci, cu ținută nobilă și inimă neînfricăată, trebuie să-i atace și să se năpustească asupra lor și, dacă e cu putință, să-i învingă și să-i spulbere într-o clipită, chiar de-ar fi înarmați cu solzii unui anumit pește despre care să se zice că ar fi mai duri decât dacă ar fi din diamante, iar în loc de spade ar purta iatagane tăioase din oțel damasc sau măciuci ghintuite cu ghinturi tot de oțel, cum am și văzut mai mult de două ori. Am spus toate acestea, jupâneasă dragă, ca să vezi deosebirea dintre unii cavaleri și ceilalți; și drept ar fi ca niciun suveran să nu prețuiască mai mult decât pe-acest de-al doilea sau, mai bine zis, prim soi de cavaleri rătăcitori, căci, după cum citim în istoriile lor, printre ei s-au găsit unii care au reprezentat salvarea nu doar a unui regat, ci a multora.

— Ah, domnule dragă! — zise atunci nepoata —. Bagă de seamă că tot ce spui domnia ta despre cavalerii rătăcitori este închipuire și minciună, iar istoriile despre ei, dacă nu ar fi arse, ar merita ca fiecareia să-i pună câte un sambenit¹²⁸ sau vreun alt semn prin care să se știe că e nelegiuită și stricătoare a bunelor moravuri.

— Pe Domnul Dumnezeu care mă ține-n viață — zise don Quijote —, dacă nu mi-ai fi nepoată dreaptă, ca fiică a surorii mele, ar trebui să-ți aplic o asemenea pedeapsă pentru blasfemia pe care ai rostit-o, încât i s-ar duce buhul în toată lumea. Cum e oare posibil ca o fetișcană care abia știe să mânuiască douăsprezece bețișoare de dantele¹²⁹ să cuteze a înțepa cu limba și-a veșteji istoriile despre cavalerii rătăcitori? Ce-ar zice domnul Amadís dacă-ar auzi una ca asta? Cu siguranță însă că el te-ar ierta, fiindcă a fost cel mai umil și mai curtenitor cavaler din vremea sa și, în plus, mare ocrotitor al fecioarelor; te-ar fi putut însă auzi și

¹²⁸ În text: *sambenito* < *saco benedicto*, un fel de scapular de culoare galbenă, având pe el o cruce roșie a Sfântului Andrei, în care erau îmbrăcați cei condamnați de tribunalele Inchiziției, precum și cei „reconciliați” cu Biserica, și care trebuia expus apoi în biserica parohială, cu o inscripție lămuritoare, ca o dovadă permanentă a sentinței date.

¹²⁹ Este vorba de o tehnică de confecționare manuală a dantelelor, în care firele au la capăt niște bețișoare. O dantelăreasă experimentată poate mânui mai multe duzini de bețișoare în același timp.

altul, și nu ți-ar fi fost moale, căci nu toți sunt politicoși sau reținuți: unii sunt nemernici și bătărași; nu toți cei care se numesc cavaleri sunt așa pe de-a-ntregul, unii sunt de aur adevărat, alții de alchimie¹³⁰ și, dacă toți par cavaleri, nu toți pot face față pietrei de încercare. Există și oameni de proastă condiție care plesnesc să pară cavaleri, după cum sunt și cavaleri de condiție înaltă care s-ar părea că mor înadins ca să pară oameni josnici: aceia se înalță prin ambiție sau virtute, aceștia se înjosesc fie din lăncezeală, fie din viciu; și este nevoie să facem apel la cunoașterea discernătoare ca să deosebim aceste două feluri de cavaleri, atât de asemănători după nume și atât de diferiți după fapte.

— Ferească Sfântul! — zise nepoata —. Cum de-i cu puțință să știi atâtea, domnule unchi, că la nevoie ai putea urca în strană și predica pe străzi, și, cu toate astea, să cazi într-o asemenea orbire și într-o smin-teală atât de vădită, încât s-ajungi a crede că ești viteaz, când ești bătrân; că ești puternic, când ești bolnav și că îndrepti strâmbătăți, când ești gârbovit de vârstă și, mai cu seamă, că ești cavaler, când nu ești, căci, deși hidalgii pot fi, cei săraci nu-s...

— Ai mare dreptate, nepoată, în ce zici — răspunse don Quijote —, și atâtea ți-aș putea spune despre spițele nobile, încât ai fi uimită; dar, ca să nu amestecăm divinul cu omenescul, nu-ți spun nimic. Vedeți, dragi prietene, toate descendențele nobile câte există pe lume pot fi reduse, fiți atente, vă rog, la patru feluri, și anume: unele, care au avut începuturi umile și s-au extins și dezvoltat până când au ajuns la o măreție supremă; altele, care au avut obârșii mărețe și și le-au păstrat de-a lungul timpului, le păstrează și le mențin în starea lor dintâi; altele, care, deși au avut obârșii mărețe, au sfârșit într-un punct, ca piramida, micindu-și și nimicindu-și obârșia până ce a sfârșit în nimic, cum e și vârful piramidei care, în comparație cu baza ori temelia ei, nu este nimic; sunt altele, și acestea sunt cele mai numeroase, care n-au avut nici obârșie bună, nici parcurs mediocru, drept care așa își vor avea și sfârșitul, fără nume, ca spița oamenilor plebei și de rând. Privitor la cei dintâi, care au avut obârșie umilă și au urcat la măreția pe care și-o păstrează și acuma, slujească-ți drept exemplu casa otomană, care, de

¹³⁰ Adică aur fals, contrafăcut.

la un păstor umil și de rând ce i-a făcut începutul¹³¹, se află pe culmea unde o vedem. Privitor la a doua spiță, care și-a avut obârșia în măreție și și-o păstrează fără a și-o spori, pot fi exemplu mulți suverani care își au rangul prin moștenire și se mențin astfel, fără a o spori sau diminua, mulțumindu-se a rămâne pașnic între hotarele statelor lor. Cât despre cei care au început mari și au sfârșit sub forma unui punct sunt mii și mii de exemple, deoarece toți Faraonii și Ptolemeii Egiptului, Cezarii Romei, cu toată liota (dacă i se poate spune așa) de nenumărați principii, monarhi, seniori, mezi, asiri, perși, greci și barbari, toate familiile și senioriile acestea au sfârșit într-un punct și în neant, atât ei, cât și cei care le-au dat începutul, întrucât n-ar fi cu puțință să le mai găsim acum niciun descendent, iar dacă l-am găsi, ar fi într-o stare inferioară și umilă. Despre spița plebeie n-am altceva de spus decât că slujește la sporirea numărului celor care trăiesc, fără ca mărețiile lor să merite altă celebritate sau alt elogiu. Din tot ce-am spus, vreau să pricepeți, dragile mele prostănace, că, între spițe, confuzia este mare și doar acelea apar mari și ilustre care și-o demonstrează cu adevărat prin virtutea, bogăția și magnanimitatea capilor lor¹³². Am zis virtuți, bogății și magnanimități pentru că nobilul care ar fi vicios ar fi mare vicios, iar bogatul nemărinimos ar fi un cerșetor avar, căci pe posesorul bogățiilor nu-l face fericit faptul de-a le avea, ci faptul de-a le cheltui, și nu a le cheltui oricum, ci a ști să le cheltuiască bine. Cavalerului sărac nu-i rămâne altă cale de a demonstra că este cavaler decât cea a virtuții, fiind binevoitor, bine crescut, curtenitor, cumpătat și îndatoritor, nu trufaș, nu arogant, nu clevetitor și, mai presus de orice, caritabil, căci cu doi maravediși pe care-i dă cu suflet bucuros unui sărac¹³³ se va arăta la fel de generos ca și acela care cu dangăt de clopote dă de pomană, și nu va lipsi cine să-l vadă împodobit cu virtuțile menționate și care, chiar dacă nu-l cunoaște, să nu-l judece și să nu-l considere de neam bun, întrucât ar fi un miracol

¹³¹ Se referă la Otman, simplu cioban și rebel, fondator eponim al imperiului și al dinastiei turcești.

¹³² Cf. Seneca, *Scrisori către Lucilius*, II, XLIV.

¹³³ Posibilă referire la parabola văduvei sărace, vezi *Marcu*, 12, 41–44; și *Luca*, 21, 1–4.

să nu fie astfel; căci totdeauna lauda a fost răsplata virtuții, iar virtușii nu se poate să nu fie lăudați. Există două căi, fetelor, pe care le pot urma oamenii ca să devină bogați și onorabili: una e cea a literelor; alta, cea a armelor. Eu trag mai mult spre arme decât spre litere¹³⁴ și m-am născut, după înclinația mea către arme, sub înrâurirea planetei Marte, așa încât sunt aproape obligat să urmez calea lor, și pe ea trebuie să merg în pofida întregii lumi, și zadarnic fi-va să vă osteniți a mă convinge să nu voiesc eu ceea ce voiesc Cerurile, rânduiește soarta și pretinde rațiunea și, mai presus de orice, mi-o dorește voința¹³⁵; căci, știind, așa cum știu, nenumăratele munci inerente cavaleriei rătăcitoare, știu de asemenea infinitele foloase pe care le dobândești cu ajutorul ei și mai știu că poteca virtuții este foarte strâmtă, iar drumul viciului, larg și spațios¹³⁶; și mai știu că scopurile și rosturile lor sunt și ele diferite, pentru că acela al viciului, amplu și spațios, duce la moarte, iar cel al virtuții, îngust și trudnic, duce la viață, și nu la viața care ia sfârșit, ci la aceea ce nu va avea sfârșit; și mai știu, după cum spune marele nostru poet castilian, că

Doar prin coclauri și pustiuri cale
găsești spre-a nemuririi-naltă creastă,
de neatins cui zace-aici în vale.¹³⁷

— Vai, nefericita de mine – zise nepoata –, stăpânul meu mai este și poet! Știe tot, poate tot: pun rămășag că, dacă ar vrea să fie zidar, s-ar pricepe să ridice deopotrivă atât o casă, cât și o cușcă.

— Te asigur, nepoată – răspunse don Quijote –, că, dacă aceste gânduri cavalerești nu mi-ar atrage după ele toate simțurile, n-ar fi lucru pe care să nu-l fac și nici curiozitate care să nu iasă din mâinile mele, îndeosebi cuști și scobitori.

¹³⁴ Se reia tema impunătorului discurs despre arme și litere, *DQ* I, 37–38.

¹³⁵ Conceptele expuse de don Quijote par a se înrudi cu cele considerate de Machiavelli ca fundamentale în comportamentul principelui: *fortuna, rispetti și virtù*. În plus, voluntarismul lui don Quijote, evidențiat aici, este o bună premisă a înclinării finale în fața voinței Creatorului, Supremul Suveran.

¹³⁶ Aluzie, de pe un palier laic, la *Matei*, 7, 13–14.

¹³⁷ Garcilaso de la Vega, *Elegia* I, vv. 202–204.

Tocmai atunci se auziră bătăi în poartă și, întrebând cine bate, Sancho Panza răspunse că el era; jupâneasa nici nu-l recunoscuse bine, că și dădu fuga să se ascundă, ca să nu-l vadă ochilor: într-atâta îi era de nesuferit. Îi deschise nepoata, îi ieși în întâmpinare cu brațele deschise stăpânul său, don Quijote, și amândoi se închiseră în odaia lui, unde avură alt colocviu care nu-i mai prejos de cel precedent.

CAPITOLUL 7

*Despre ceea ce se petrecu între don Quijote și scutierul său,
cu alte întâmplări celebrisime*

De cum văzu că Sancho Panza se închidea împreună cu stăpânul ei, jupâneasa se și dumiri ce anume puneau la cale; și, bănuind că din consultația aceea avea să rezulte hotărârea celei de-a treia plecări a lor, își luă mantia și, plină toată de parapon și amărăciune, o porni în căutarea bacalaureatului Sansón Carrasco, întrucât i se părea că, fiind bun vorbitor și prieten proaspăt cu stăpânul ei, el l-ar fi putut convinge pe acesta să renunțe la un proiect atât de bezmetic.

Îl găsi plimbându-se prin curtea dinăuntru a casei lui și, văzându-l, i se lăsă mototol la picioare, nădușită și paraponisită. Când o văzu cu manifestări atât de îndurerate și îngrozite, Carrasco îi spuse:

— Ce-i asta, doamnă jupâneasă? Ce ți s-a întâmplat, de parcă stai să ți se smulgă sufletul?

— Nu-i nimic, dragă domnule Sansón, decât că stăpânul meu o ia din loc, sigur o ia din loc!

— Da' ce nu-i e la loc, doamnă? — întrebă Sansón —. Ce, i-a luat-o din loc vreun mădular din trup?¹³⁸

— Nu, el, el o ia din loc — răspunse ea — pe poarta nebuniei lui. Vreau să zic, domnule bacalaureat, sufletelul meu, că vrea să plece încă o dată, cu asta fiind a treia oară, să caute prin lume avânturări, cum le zice el, că nu pot pricepe cum de le dă numele ăsta. Prima oară ni l-au

¹³⁸ În text, joc de cuvinte ironic cu tripla accepțiune a vb. *salir*: „a ieși, a pleca”, „a se destrăma” și „a delira, a bate câmpii”. Echivalez în același spirit.

adus înapoi pus de-a curmezișul pe un măgar, snopit în bățai. A doua oară a venit într-un car cu boi, vârat și zăvorât într-o cușcă, unde-și închipuia că stătea vrăjit; și era atât de trist, de nu l-ar fi recunoscut nici maică-sa care l-a născut, slab, gălbejit, cu ochii înfundați în cele mai ascunse poduri ale creierului, de-a fost nevoie, ca să-l readuc cât de cât în fire, să irosesc peste șase sute de ouă, după cum știe Dumnezeu și toată lumea, precum și găinile mele, care n-au cum să mă dea de mincinoasă¹³⁹.

— Aici te cred într-un totul – răspunse bacalaureatul –, pentru că sunt atât de boghete, atât de grase și-atât de bine crescute, încât n-ar zice nimic în răspăr, nici de-ar plesni. În sfârșit, doamnă jupâneasă, nu-i oare alt motiv, nu s-a întâmplat nimic altceva decât ceea ce te temi că vrea să facă seniorul don Quijote?

— Nu, domnule – răspunse ea.

— Atunci nu fi necăjită – răspunse bacalaureatul –, ci du-te într-un ceas bun acasă și pregătește-mi ceva cald pentru prânz, iar pe drum, zi, dacă ți-e știută, rugăciunea Sfintei Apolonia, că am să vin și eu curând și-ai să vezi minunății.

— Biata de mine! – replică jupâneasa –. Domnia ta zici să rostesc rugăciunea Sfintei Apolonia? Păi e ca și cum stăpânul meu ar avea de tras cu dinții, când de fapt are cu căpățâna¹⁴⁰.

— Eu știu ce spun, doamnă jupâneasă: du-te și nu te mai lua în bețe cu mine, știi doar că sunt bacalaureat la Salamanca, așa că nu mă taie la vorbă nici toată băcălimea¹⁴¹ – răspunse Carrasco.

Și, cu acestea, jupâneasa plecă, iar bacalaureatul se duse să-l caute pe preot, ca să discute cu el ceva despre care se va face vorbire la timpul cuvenit¹⁴².

¹³⁹ Cf. măgarul invocat ca martor de Sancho, în *DQ* I, 44, p. 490, n. 791.

¹⁴⁰ Sfânta Apolonia e protectoarea dinților și a măselelor, deoarece fusese martirizată prin scoaterea întregii danturi; rugăciunea ei apare citată încă din *La Celestina*, IV. Sansón Carrasco se gândea, de fapt, la propriii lui dinți, pe care urma să-i pună la lucru cu prilejul mesei pregătite de jupâneasă. Aceasta interpretează totul după grijile ei.

¹⁴¹ În text, joc de cuvinte între sensurile vb. *bachillear* „a fi bacalaureat prin excelență”, ca absolvent al unei universități superioare; dar și „a trăncăni” și „a spune minciuni sfruntate”.

¹⁴² Vezi *DQ* II, 14 și 15.

În cel cât rămaseră închiși, don Quijote și Sancho schimbă vorbele pe care istoria le povestește cu mare exactitate și adevăr.

Sancho îi spuse stăpânului său:

— Stăpâne, am și terminat-o pe nevasta mea ca să mă lase să plec cu domnia ta oriunde vei fi vrând să mă duci.

— *Ai determinat-o* trebuie să spui, Sancho – zise don Quijote –, *nu terminat-o*.

— Te-am mai rugat fierbinte, înălțimea ta, o dată sau de două ori, dacă nu mă-nșală ținerea de minte, să nu-mi mai îndrepti vorbele dacă înțelegi ce vreau să zic cu ele, iar dacă nu le-nțelegi, zi: „Sancho sau dracu’ să te ia, nu te-nțeleg”; și, dacă eu tot nu-mi voi lămuri gândul, atunci n-ai decât să mă-ndrepti, că doar sunt atât de focol...

— Nu te-nțeleg, Sancho – zise numaidecât don Quijote –, deoarece nu știu ce vrea să zică *sunt atât de focol*.

— *Atât de focol* vrea să zică – răspunse Sancho – „sunt atât de-așa și pe dincolo”.

— Acuma te-nțeleg și mai puțin – i-o întoarse don Quijote.

— Păi dacă nu mă poți înțelege – răspunse Sancho –, nu știu cum să mai spun: nu mai știu, Dumnezeu cu mila.

— A, da, acum pricep – răspunse don Quijote – unde bați: vrei să zici că ești atât de docil, de domol și de maleabil, că vei asculta ce-ți voi spune și vei face cum te voi învăța.

— Pun rămășag – zise Sancho – că înălțimea ta m-ai pătruns și m-ai înțeles din primul monument, dar ai vrut să mă zăpăcești, ca să m-auzi zicând încă două sute de zevzecii.

— S-ar putea – replică don Quijote –. Și, la drept vorbind, ce zice Teresa?

— Teresa zice – spuse Sancho – că bine-i degetele să-mi leg la domnia ta când trec, și că scrisele vorbească și bărbile tacă, fiindcă nu poți și să tai, și carte bună să ai, căci mai mult face un „na” decât doi „ți-oi da”. Și eu zic că sfatul muierii e strâmb, dar cine nu-l ascultă, nătâng.¹⁴³

¹⁴³ Avalanșă paremiologică, în ordine: „Que ate bien mi dedo con vuestra merced”; „Hablen cartas y callen barbas”; „Más vale un toma que dos te daré”;

— Aşa zic şi eu – răspunse don Quijote –. Zi, Sancho prietene, treci mai departe, că azi îţi ies perle pe gură.

— Fapt e că – replică Sancho –, după cum înălţimea ta ştii mai bine, toţi suntem supuşi morţii, azi suntem şi mâine nu, şi la fel de iute se petrec şi miel, şi berbec¹⁴⁴, şi nimeni nu-şi poate făgădui mai multe zile de viaţă decât s-a-ndurat Domnul să-i dea; căci moartea e surdă, iar când ajunge să ne bată la porţile vieţii, e mereu zorită, de n-o pot opri nici rugăminţile, nici silinţele, nici sceptrele, nici mitrele, după cum merge peste tot vorba şi după cum ni se spune de prin amvoane.

— Toate astea sunt adevărate – zise don Quijote –, dar nu ştiu unde vrei s-ajungi.

— Vreau s-ajung acolo – zise Sancho – ca înălţimea ta să-mi hotărâşti o simbrie anume, pe care să mi-o plăteşti lună de lună, câtă vreme am să te slujesc, iar simbria asta să mi-o plăteşti din averea domniei tale, căci nu vreau să fiu la cheremul pomenilor, care vin târziu sau niciodată; cu ce-i al meu m-ajute Dumnezeu¹⁴⁵. În sfârşit, vreau să ştiu ce câştig, mult, puţin, cât o fi, căci lângă un ou se ouă găina¹⁴⁶ şi multe puţinuri fac un mult, şi câtă vreme câştigi ceva, nu pierzi nimic. E drept că, dacă are să se întâmple, ceea ce nici nu cred, nici nu trag nădejde, ca înălţimea ta să-mi dai Insula pe care mi-ai făgăduit-o, nu-s atât de nemulţumitor şi nici nu-ntind aţa atât de tare, încât să nu vreau a mi se preţului venitul Insulei cu pricina şi a mi se scădea proporceşte¹⁴⁷ din simbrie.

— Sancho prietene – răspunse don Quijote –, la nevoie, bine e şi porceşte, şi câineşte.

„El consejo de la mujer es poco, y el que no le toma es loco.“ Sensul fiecărui proverb în traducere mi se pare clar sau uşor de dedus.

¹⁴⁴ Proverb, formulând egalitatea în faţa morţii: „Tan presto se va el cordero como el carnero.“

¹⁴⁵ Proverb: „Con lo mío me ayude Dios“, în sensul de „nu vreau să rămân dator nimănui cu nimic“.

¹⁴⁶ Se obişnuia ca în cuibarul găinilor să se pună un ou de alabastru sau de lemn vopsit, ca să li se stimuleze ouatul.

¹⁴⁷ În text, nouă poticnire lexicală a lui Sancho: „gata por cantidad“ (*pro rata*); în traducere: *proporceşte* în loc de *proporţional*, de unde şi jocurile de cuvinte ulterioare.

— Aa, m-am prins – zise Sancho – : pun rămașag că trebuia să zic *procâinește*, nu *porcorcește*, da' nu contează de vreme ce înălțimea ta m-ai înțeles.

— Și încă atât de bine te-am înțeles, încât ți-am pătruns până în străfundul gândurilor și știu la ce țintă tragi cu nenumăratele săgeți ale proverbelor tale. Vezi, Sancho, eu bun bucuros ți-aș fixa simbria, dacă aș fi găsit măcar într-una din istoriile despre cavalerii rătăcitori un exemplu care să-mi dezvăluie și arate, fie și prin crăpătura ușii, cât anume obișnuiau să câștige pe lună sau pe an; dar, deși am citit toate sau mai toate istoriile lor, totuși nu-mi amintesc să fi citit că vreun cavaler rătăcitor ar fi menționat o simbrie cunoscută pentru scutier. Știu doar că toți slujeau la mila Domnului și, când se așteptau mai puțin, dacă stăpânilor lor le surâdea soarta din plin, se pomeneau premiați cu câte o Insulă sau cu altceva echivalent sau, cel puțin, se alegeau cu un titlu de noblețe și seniorie. Dacă dumitale, Sancho, îți va plăcea să-mi slujești cu speranțele și adaosurile astea, să fie-ntr-un ceas bun, căci a crede că am să scot din regulile și tâtânile ei vechea uzanță a cavaleriei rătăcitoare înseamnă să crezi în ce nu-i cu puțință. Așa că, Sancho dragă, du-te-napoi acasă și fă-i cunoscută Teresei dumitale intenția mea; și, dacă ea se va mulțumi și te vei mulțumi și matale să-mi slujești la mila Domnului, *bene quidem*¹⁴⁸, iar de nu, prieteni ca-nainte: dacă-s grăunțe în hulubărie, și hulubi au să fie¹⁴⁹. Și ia seama, fiule, că mai mult face speranța cea bună decât posesia nesigură ori procesul bine susținut decât plata proastă. Vorbesc așa, Sancho, ca să știi că, la fel ca dumneata, știu și eu s-arunc ploaie de proverbe. Și, în sfârșit, vreau să spun și-ți spun că, dacă nu vei vrea să vii cu mine la mila Domnului și să umbli după același noroc după care și eu umblu, Dumnezeu să te aibă-n pază și să te facă sfânt, căci eu nu voi duce lipsă de scutieri mai ascultători, mai îndatoritori și nu atât de mocăiți și de gură-spartă ca dumneata.

Când auzi hotărârea fermă a stăpânului său, lui Sancho i se înnoră cerul și i se pleoștiră băierile inimii, deoarece crezuse că patronul lui nu

¹⁴⁸ „Foarte bine, de acord.“

¹⁴⁹ Cu sensul că, dacă sunt bani, vor da fuga și slugile. Don Quijote modifică proverbul „Cebo tenga el palomar, que palomas no han de faltar.“

avea să plece fără el nici pentru toate averile din lume; și, în timp ce el era atât de buimăcit și de îngândurat, intrară Sansón Carrasco cu jupâneasa și nepoata, dornice s-audă cu ce argumente avea să-l convingă pe stăpânul lor să nu plece iarăși în căutare de aventuri. Sansón, faimosul histrion, se apropie și, îmbrățișându-l ca și prima oară, îi spuse cu glas puternic:

— O, floare a cavaleriei rătăcitoare! O, lumină orbitoare a armelor! O, cinstire și oglindă a nației spaniole! Deie Dumnezeu Atotputernicul, la care mai pe larg se consemnează¹⁵⁰, ca persoana sau persoanele ce s-ar opune și-ar ridica obstacole în calea terței tale plecări să nu-și găsească ieșirea din labirintul dorințelor lor și să nu li se împlinească niciodată ceea ce-ar dori strâmb.

Și, întorcându-se către jupâneasă, îi zise:

— Doamnă jupâneasă, poți să nu mai rostești rugăciunea Sfintei Apolonia, deoarece știu că hotărârea neclintită a sferelor este ca seniorul don Quijote să-și reia îndeplinirea înaltelor și noilor sale aspirații, iar eu mi-aș încărca tare mult conștiința dacă nu l-aș soma și nu l-aș convinge pe cavalerul acesta să nu-și mai timoreze și înfrâneze forța viteazului său braț și virtutea preacurajosului său cuget, fiindcă frustrează prin zăbava sa dreptul celor apăsați de nedreptăți, sprijinul orfanilor, onoarea fecioarelor, ajutorarea văduvelor și protecția femeilor căsătorigate, și alte povești de soiul ăsta, care, cu toatele, privesc ordinul cavaleriei rătăcitoare, atârnă de el și-i sunt inerente. Curaj, seniore don Quijote dragă, frumosule și bravule, pornește la drum mai degrabă azi decât mâine, domnia și preaînălțimea ta; iar dacă s-ar întâmpla să-ți faci lipsă ceva ca să treci la fapte, iată-mă-s gata să ți le întregesc cu persoana și avutul meu; iar dacă va fi fiind nevoie să slujesc magnificenței tale ca scutier, pentru mine ar însemna cel mai fericit noroc.

Atunci, întorcându-se către Sancho, don Quijote zise:

— Nu ți-am spus eu, Sancho, că au să-mi prisosească scutierii? Ia privește cine se oferă să-mi fie așa ceva, nimeni altul decât nemaiauzitul

¹⁵⁰ Formulă notarială de trimitere la textul de bază unde se consemnează totul pe larg. Trimițând la Dumnezeu, Sansón frizează blasfemia. Vezi și DQ I, 30, p. 317, n. 549.

bacalaureat Sansón Carrasco, perpetuu trastul¹⁵¹ și înveselitor al curților interioare ale școlilor salamantine, sănătos de felul său, agil în mădulare, tăcut, răbdător atât la căldură, cât și la frig, atât la foame, cât și la sete, cu toate acele însușiri necesare pentru a fi scutier de cavaler rătăcitor. Ci nu îngăduiască Cerul ca, pentru a-mi urma eu placul, să-i fie tăiate tendoanele poplitee columnei literelor și sfărâmat vasul științelor și retezat palmierul bunelor arte liberale¹⁵². Rămâie noul Samson în patria lui și, cinstindu-și-o, să cinstească totodată și căruntețile bătrânilor lui părinți, căci eu mă voi mulțumi cu oricare alt scutier, de vreme ce Sancho nu se învrednicește să mă însoțească.

— Ba mă-nvrednicesc – răspunse Sancho, înduioșat și cu ochii plini de lacrimi, și urmă – : Nu se va zice, domnule, despre mine, aia cu pâinea mâncată și tovărășia stricată¹⁵³; nu, nu mă trag din neam de nerecunosători, căci de mult știe toată lumea, și mai cu seamă satul meu, cine au fost Panzașii din care cobor; și, mai vârtos, când am cunoscut și pătruns, prin numeroasele fapte bune ale domniei tale și prin încă și mai bunele domniei tale vorbe, dorința pe care-o ai ca să mă răsplătești, iar dacă am început să mă târguiesc pe-atâta și-atâta cu privire la simbria mea, am făcut-o ca să-i cânt în strună nevesti-mii, care, când se-apucă să te bată la cap cu ceva, nu-s maiuri care să strângă cercurile unui butoi cum te strânge ea ca să-i faci pe voie; ci, până la urmă, bărbatul trebuie să fie bărbat, și femeia, femeie și, de vreme ce eu unul sunt bărbat oriunde, lucru de netăgăduit, vreau să fiu și-n casa mea, crâcnească cine-o crâcni. Drept care nu mai e de făcut altceva decât ca înălțimea ta să-ți pui în ordine testamentul, cu codicilul lui, așa încât să nu mai poată fi revulgat¹⁵⁴, și s-o pornim iute la drum, ca să nu pătimească sufletul domnului Sansón, care

¹⁵¹ De la it. *Trastullo*, personaj buf din farsa italiană, popularizat în Spania prin spectacolele faimoasei, pe atunci, trupe a lui Alberto Naseli di Ganassa, actor italian activ în Spania din 1572.

¹⁵² Se referă la *trivium*-ul (gramatica, logica, retorica) și *quadrivium*-ul (aritmetica, geometria, astronomia, muzica) predate în universitățile medievale.

¹⁵³ Expresie proverbială: „El pan comido, y la compañía deshecha.”

¹⁵⁴ Echivalează aproximativ noua improprietate lexicală a lui Sancho: *revulgar* (formă vulgară pentru *revocar*, dar și „a bălăcări”).

zice că conștiința îi dă ghes ca să te convingă pe domnia ta să pleci pentru a treia oară în lumea largă; iar eu mă îmbiez din nou să te slujesc, înălțimea ta, în chip credincios și legiuit, la fel de bine și chiar mai dihai decât toți scutierii care au slujit cavaleri rătăcitori în vremurile trecute și-n cele viitoare.

Bacalaureatul rămase uimit auzind termenii și modul de a vorbi al lui Sancho Panza, căci, deși citise prima istorie a stăpânului acestuia, nu crezuse niciodată că era atât de hazliu cum fusese zugrăvit acolo; dar acum, auzindu-l cum spunea „testament și codicil care să nu poată fi *revulgat*“, în loc de „testament și codicil care să nu poată fi *revocat*“, crezu tot ce citise despre el și-l etichetă drept unul dintre cei mai vajnici nătărăi din veacurile noastre și-și zise-n sinea lui că doi asemenea nebuni ca stăpânul și sluga nu se vor mai fi văzut pe lume.

În sfârșit, don Quijote și Sancho se îmbrățișară și rămaseră prieteni și, cu sfatul și aprobarea marelui Carrasco, care pe atunci le era oracol, se stabili ca plecarea să aibă loc peste trei zile, răstimp în care urmau să pună la punct toate cele de trebuință pentru călătorie și să caute un coif cu vizieră, despre care don Quijote spuse că trebuia cu orice chip să și-l ia cu el. I-l oferă Sansón, întrucât știa că nu avea să i-l refuze un prieten de-al său care avea unul, deși era mai degrabă întunecat de rugină și mucegai decât curat și strălucitor datorită oțelului lustruit.

Blestemele cu care cele două, jupâneasa și nepoata, îl potopiră pe bacalaureat fură nenumărate: își smulseră părul, se zgâriară pe obraji și, asemeni bocitoarelor ce se obișnuiau, îi jeluiau plecarea ca și cum ar fi însemnat moartea stăpânului lor. Planul pe care-l avea în vedere Sansón când îl sfătui să plece a treia oară era de a face ceea ce istoria povestește mai jos, totul după sfat cu preotul și bărbierul, cărora și-l împărtășise mai devreme.

Pe scurt, în acele trei zile, don Quijote și Sancho se aprovizionară cu tot ce li se păru trebuincios; și, după ce Sancho o îmbună pe femeia sa, iar don Quijote pe nepoată și pe jupâneasă, pe înnoptate, fără a fi văzuți de nimeni, cu excepția bacalaureatului, care ținu să-i însoțească o jumătate de leghe afară din sat, o apucară pe drumul către El Toboso, don Quijote pe bunul său Rușinante, iar Sancho pe bătrânul lui sur,

cu desaga plină de lucruri legate de bucolică¹⁵⁵, precum și punga cu bani, pe care don Quijote i-o dădu pentru orice eventualitate¹⁵⁶. Sansón îl îmbrățișă și-l rugă insistent să-i dea despre el orice știri, bune sau rele, ca să se bucure de acestea sau să se întristeze de acelea¹⁵⁷, după cum o cereau legile prieteniei. Don Quijote i-o făgădui, Sansón făcu cale-ntoarsă în sat, iar cei doi o apucară pe cea a mării cetăți El Toboso.

CAPITOLUL 8

Unde se povestește ce i se întâmplă lui don Quijote ducându-se să o vadă pe doamna sa Dulcineea din Toboso

„Binecuvântat fie Allah cel puternic!“, zice Hamete Benengeli la începutul acestui de-al optulea capitol. „Binecuvântat fie Allah!“, repetă el de trei ori și zice că dă aceste binecuvântări deoarece vede că-i are în sfârșit în plin câmp pe don Quijote și pe Sancho, iar cititorii plăcutei sale istorii pot socoti că din această clipă încep isprăvile și năzbâțiile lui don Quijote și ale scutierului său; îi convinge să dea uitării trecutele cavalerii ale ingeniosului hidalg și să-și ațintească ochii asupra acelor care stau să vină și care încă de pe acum încep, pe drumul spre El Toboso, așa cum celelalte începuseră pe câmpiile Montielului¹⁵⁸, și nu cere mult față de cât făgăduiește; drept care urmează, zicând:

Don Quijote și Sancho rămaseră singuri și nici nu se îndepărtă bine Sansón, că Rușinante prinse a necheza și surul a suspina¹⁵⁹, ceea ce, de către amândoi, cavalier și scutier, fu socotit drept semn bun și preafericit augur; deși, dacă e să spunem adevărul, mai multă greutate avură

¹⁵⁵ Manieră comică, la modă în epocă, de a denumi „cele ale gurii“, de la lat. *bucca* „gură“, prezent neologic și în românește.

¹⁵⁶ Așa cum îl sfătuisese hangiuul în DQ I, 3, p. 46.

¹⁵⁷ Antecedentele normale sunt inversate în glumă de Sansón sau de autorul însuși.

¹⁵⁸ Vezi DQ I, 2, p. 38, când plecarea are loc în zori, iar acum pe înnoptate.

¹⁵⁹ În text: *sospirar*, eufemism pentru flatulențele dobitocului, *ventosear* sau *peerse* sau *pederse* „a se pârtăi, a se băși“. Încă din fabulele lui Esop se întâlnește credința că vânturile (*crepitus ventris*) ale măgarilor sunt semne bune.

suspinurile și răgetele surului decât nechezurile gloabei, de unde Sancho deduse că norocul său avea să-l depășească și să-l covârșească pe cel al stăpânului său, nu știu dacă întemeindu-se pe astrologia judiciară¹⁶⁰, câtă o fi știut, întrucât istoria nu o spune: fu auzit zicând că, atunci când se împiedica sau cădea, ar fi fost bucuros să nu fi plecat de-acasă, fiindcă din poticnire sau cădere nu te alegeai cu altceva decât cu încălțările ponosite sau coastele rupte; și, chiar dacă tont, nu o lua în privința asta prea razna. Don Quijote îi spuse:

— Sancho prietene, se lasă foarte curând noaptea și cu mai multă întunecime decât ne-ar fi trebuit ca să putem ajunge a vedea pe lumină El Toboso, unde am hotărât să merg înainte de a mă angaja în altă aventură, iar acolo voi lua binecuvântarea și bunul consimțământ al nease-muitei Dulcineea; consimțământ cu care gândesc și sunt sigur că voi putea isprăvi și duce la fericit capăt orice aventură primejdioasă, pentru că nimic din viața aceasta nu-i face mai viteji pe cavalerii rătăcitori decât faptul de a se vedea protejați de doamnele lor.

— Așa cred și eu – răspunse Sancho –, dar mi se pare anevoie, domnule, să poți vorbi sau să te vezi cu ea într-un loc unde să poți primi cel puțin binecuvântarea ei, doar de nu cumva are să ți-o arunce peste zidul ogrăzii, pe unde am văzut-o prima oară, când i-am dus scrisoarea cu veștile despre țicnelile și nebuniile pe care domnia ta rămăseseși să le faci în inima Sierrei Morena.

— Ziduri de ogradă ți s-au părut acelea – zise don Quijote –, unde sau peste care ai văzut-o pe acea nicicând îndeajuns de lăudată mândrețe și frumusețe? Nu, trebuie să fi fost doar galeriile, coridoarele sau balcoanele, ori cum li s-o fi zicând, ale unor bogate palate regești.

— Tot ce se poate – răspunse Sancho –, dar mie zid de ogradă mi s-a părut, dacă nu cumva-mi lipsește ținerea de minte.

— Să mergem totuși acolo, Sancho – replică don Quijote –, căci, de cum o voi vedea, îmi e totuna dacă prin ferestre sau prin crăpături sau printre zăbrelele unor grădini, întrucât orice rază a soarelui frumuseții

¹⁶⁰ „Astrologia judiciară”, deseori menționată în *Muncile lui Persiles și ale Sigismundei*, era aceea care, întemeindu-se pe studierea astrilor, răspundea întrebărilor despre viitorul persoanelor, adică ceea ce se înțelege astăzi prin „astrologie”.

sale va ajunge la ochii mei îmi va ilumina înțelegerea și-mi va fortifica inima, astfel încât unic fi-voi și fără egal în discernământ și curaj.

— Păi la drept vorbind, domnule – răspunse Sancho –, când l-am văzut eu, soarele ăla al stăpânei Dulcineea din Toboso nici nu era atât de limpede încât să poată răspândi vreo rază; asta pesemne din pricină că, întrucât domnia sa dădea prin ciur grâul de care vorbeam, praful mult care se stârnea i s-a pus ca un nor peste chip și i l-a întunecat.

— Cum de te tot încăpățânezi, Sancho, să zici, să crezi și să susții că doamna mea Dulcineea dădea grâu prin ciur, de vreme ce aceasta e o ocupație și o îndeletnicire străine de tot ce fac și sunt datorare să facă persoanele nobile, educate cum sunt și păstrate pentru alte îndeletniciri și petreceri, care le dovedesc de la o bătaie de arbaletă noblețea! Rău îți mai amintești, o, Sancho, versurile poetului nostru¹⁶¹ unde ne zugrăvește lucrările pe care le făceau acolo, în sălașurile lor de cleștar, cele patru nimfe ce și-au ițit capetele din apele Tagului și s-au așezat să lucreze pe pajiștea cea verde tapiseriile bogate pe care ni le descrie acolo ingeniosul poet și care erau, toate, din aur, mătase răsucită și perle presărate și țesute. Așa trebuie să fi fost doamna mea când ai văzut-o tu, fără numai dacă invidia pe care vreun vrăjitor rău o fi nutrind-o față de toate ale mele, pe toate care mi-ar face plăcere le prefăce și le transformă în figuri diferite de cele pe care le au; drept care mă tem că în istoria aceea despre isprăvile mele, ce se zice că a fost tipărită, dacă autorul ei o fi fost cumva vreun vrăjitor dușman de-al meu, o fi pus unele lucruri în locul altora, amestecând cu un adevăr o mie de minciuni, abătându-se de la firul principal spre a povesti alte întâmplări fără legătură cu cele cerute de continuarea unei istorii adevărate. O, invidie, rădăcină a atâtor nesfârșite rele și cariu al virtuților! Toate viciile, Sancho, aduc nu știu ce desfătare cu sine, dar cel al invidiei nu aduce decât neplăceri, rachiune și turbări.

— Asta zic și eu – răspunse Sancho –, și cred că în citania sau în istoria despre noi, pe care bacalaureatul Carrasco ne-a spus că a văzut-o, te pomeni că onoarea mea e târâtă guiț, guiț de laț, pe ici, pe colo, măturând cu ea, cum se zice, ulițele. Zău, pe legea mea de om cinstit,

¹⁶¹ Nouă evocare a marelui poet renascentist Garcilaso de la Vega; se referă la *Egloga* III, vv. 53–59 și 105–112.

eu unul n-am vorbit de rău pe niciun vrăjitor și nici nu prea am atâtea bunuri, încât să pot fi pizmut; e foarte adevărat că sunt cam răutăcios și cu urme olecuță sigure de potlogar, dar totul e acoperit și astupat de ditamai mantia sărăciei mele cu duhul, totdeauna firească și nicicând jucată; și, dacă n-aș avea altceva decât credința, cum pururea cred, nestrămutat și cu adevărat, în Dumnezeu și-n tot ce apără și crede sfânta Biserică Romană Catolică și faptul că sunt, cum și sunt, dușman de moarte al evreilor, istoricii ar fi trebuit să fie mai miloși cu mine și să mă vorbească de bine în scrierile lor. Dar n-au decât să zică ce vor, golaș m-am născut, golaș mă află: nici nu pierd, nici nu câștig; și, dacă mă văd pus în cărți și plimbat prin toată lumea din mână-n mână, mă doare-n smochină că zic de mine tot ce-or fi vrând.

— Asta mă duce cu gândul, Sancho – zise don Quijote –, la ceea ce a pățit un poet celebru din zilele noastre, care, făcând o satiră usturătoare împotriva tuturor damelor curtezane¹⁶², n-a pus și nici n-a menționat în ea pe o damă despre care puteau avea dubii dacă era sau nu și ea de același soi; aceasta, văzând că nu se regăsea pe lista celorlalte, i s-a plâns poetului, întrebându-l ce avusese cu ea de n-o pusese în rândul celorlalte, deci să lungească satira și să o introducă și pe ea în adaos: dacă nu, să se-ntrebe la ce bun se născuse. Poetul făcu întocmai și-a încondeiat-o de n-ar mai fi avut nimic de zis nici toate duenele, iar ea a fost mulțumită, întrucât s-a văzut cu faimă, chiar dacă infamă. Tot cu asta merge și ce se povestește despre păstorul acela care a pus foc și-a incendiat vestitul templu al Diane, socotit drept una din cele șapte minuni ale lumii, numai pentru ca numele să-i rămână viu în secolele viitoare; și chiar dacă s-au dat porunci ca nimeni să nu-l mai numească și nici să nu i se menționeze numele nici prin viu grai, nici în scris, pentru a nu i se împlini dorința, s-a aflat totuși că-l chema Erostrat¹⁶³. O aluzie la asta face și întâmplarea marelui împărat Carol Quintul cu un cavaler din Roma. Împăratul a ținut să viziteze vestitul templu al

¹⁶² Posibilă aluzie la *Sátira contra las damas de Sevilla* de Vicente Espinel (1550–1624).

¹⁶³ Faptul relatat este istoric și s-a petrecut în anul 356 d.Cr., deși în niciun autor clasic (Strabon, Solinus etc.) nu se menționează că ar fi fost păstor.

Rotondei¹⁶⁴, care în Antichitate se numise templul tuturor zeilor, iar acum, cu mai bună închinare, se cheamă al tuturor sfinților, fiind edificiul rămas cel mai întreg dintre cele pe care le-a ridicat păgânătatea la Roma și totodată cel care păstrează cel mai bine faima grandorii și a strălucirii fondatorilor săi: este de forma unei jumătăți de portocală, de dimensiuni cum nu se poate mai mari și e foarte luminos, fără a intra în el altă lumină decât cea pe care i-o îngăduie o fereastră sau, mai bine zis, un luminator rotund, aflat în partea lui superioară, de unde însuși Împăratul privea edificiul, împreună cu el fiind un cavaler roman, care-i explica harurile și subtilitățile acelei mărețe construcții și memorabile arhitecturi; și, după ce se depărtară de luminator, el îi spuse Împăratului: „De mii de ori, Sacră Maiestate, m-a cuprins dorința să o iau în brațe pe maiestatea voastră și să mă arunc din galeria luminatorului, ca să las despre mine faimă veșnică pe lume.“ „Îți mulțumesc – răspunse Împăratul – că nu ai pus în faptă un gând atât de rău, iar de-acum încolo nu-ți voi mai da eu prilejul să-ți mai faci dovada lealității; drept care îți poruncesc ca niciodată să nu mi te mai adresezi sau să nu te afli unde m-aș afla eu.“ Și după aceste vorbe îi făcu un mare dar. Vreau să spun, Sancho, că dorința de a dobândi faimă este activă la scară mare. Cine crezi tu că l-a aruncat pe Horațiu de pe pod, înarmat cu toate armele, în adâncurile Tibrului? Cine i-a ars brațul și mâna lui Mucius? Cine l-a împins pe Curțiu să plonjeze în falia arzătoare ce se ivise în plină Romă? Cine, sfidând toți augurii ce i se arătasera potrivnici, l-a făcut pe Cezar să treacă Rubiconul?¹⁶⁵ Și, cu exemple mai moderne, cine a sabotat navele și i-a lăsat pe uscat și izolați pe vitejii spanioli conduși

¹⁶⁴ Este vorba de anticul Panteon roman, transformat ulterior în biserica Santa Maria della Rotonda. Vizita împăratului a început realmente la 5 aprilie 1536, dar anecdota de mai sus pare a fi pură ficțiune. Ceva asemănător, spune A Valle-Arce, se povestește însă despre împăratul Sigismund care, călătorind prin Italia, a contemplat împreună cu papa Ioan al XXIII-lea panorama Cremonei din înaltul unui turn, iar tiranul cetății, Gabrino Fondolo, a fost tentat să-i arunce în gol.

¹⁶⁵ Exemple din istoria romană deseori citate: Horatius Cocles (a apărat podul de peste Tibrul de etrusci), Marcus Curtius (s-a aruncat cu cal cu tot într-o falie deschisă în plin For roman, pentru a-i sili pe zei s-o închidă), Iulius Caesar (la întoarcerea din Gallia, a trecut Rubiconul, nesocotind ordinul Senatului).

de preacurtenitorul Cortés¹⁶⁶ în Lumea Nouă? Toate acestea ca și alte mari și felurite isprăvi sunt, au fost și vor fi opere ale faimei, pe care muritorii și le doresc ca răsplăți și parte din nemurirea pe care o merită faptele lor, deși noi, creștinii, catolici și cavaleri rătăcitori, trebuie să ținim în primul rând la gloria veacurilor viitoare, eternă în regiunile eterice și celeste, nu la deșertăciunea faimei ce poate fi dobândită în veacul acesta prezent și trecător; care faimă, oricât ar dura, până la urmă tot va trebui să se termine odată cu lumea însăși, ce-și are sfârșitul hotărât¹⁶⁷. Așa că, o, Sancho, lucrările noastre nu trebuie să iasă din limita trasată nouă de religia creștină pe care o mărturisim¹⁶⁸. Trebuie să ucidem în uriași trufia; invidia, prin generozitate și inimă bună; mânia, prin stăpânirea de sine și liniștea sufletească; lăcomia și somnul, prin mâncarea puțină când mâncăm și veghea multă când veghem; luxuria și desfrânarea, prin credința pe care le-o păstrăm acelor pe care ni le-am făcut stăpâne peste gândurile noastre; lenea, prin umbletul prin toate părțile lumii, în căutare de prilejuri care să ne poată face și ne fac, pe lângă creștini, și cavaleri vestiți. Iată, Sancho, mijloacele prin care se dobândesc culmile laudelor aduse cu sine de faima cea bună.

— Toate câte mi le-ai spus până acum, înălțimea ta — zise Sancho —, le-am înțeles foarte bine, dar, cu toate astea, aș vrea să-mi vizolvi, domnule, o îndoială care mi-a venit chiar acum în minte.

— Vrei să spui *să-mi rezolvi*, Sancho — zise don Quijote —. Zi într-un ceas bun, și eu îți voi răspunde ce voi ști.

— Spune-mi, domnule — urmă Sancho —: Iuliii și Augustii ăia și toți cavalerii ăia viteji de care-ai vorbit și-s de mult morți, oare unde sunt acuma?

¹⁶⁶ Faptele au avut loc așa cum le relatează Cervantes. Cortés înseamnă într-adevăr „curtenitor“.

¹⁶⁷ Este însuși mesajul final al celebrului poem al lui Jorge Manrique (1440?–1478), *Coplas por la muerte de su padre* (Strofe la moartea tatălui său).

¹⁶⁸ Don Quijote, care mai identificase trufia cu uriașii (I, 1 și I, 5), echivalează acum îndeletnicirea cavaleriei cu un ordin religios, al cărui scop ar fi nimicirea păcatelor capitale (avaritia nu e menționată, deoarece avarul nu poate fi cavaler). Pentru statutul cavalerului creștin, cf. Pavel, *Efeseni* 6, 10–18. Ideea va fi strălucit ilustrată și în *Criticonul* lui Baltasar Gracián.

— Păgânii – răspunse don Quijote –, fără doar și poate, sunt în infern; creștinii, dacă au fost buni creștini, sunt fie în purgatoriu, fie în cer.

— Buun – zise Sancho –, dar ia să vedem acum: mormintele unde sunt trupurile acelor mari seniori au oare la căpătâi candelă de argint sau pereții capelelor le sunt împodobiți cu cârje, cu giulgiuri, cu șuvițe de păr, cu picioare și cu ochi de ceară¹⁶⁹? Și, dacă nu, cu ce-s împodobite?

La care don Quijote răspunse:

— Mormintele păgânilor, în cea mai mare parte, au fost temple somptuoase: cenușa trupului lui Iuliu Cezar a fost pusă pe o piramidă de piatră de o mărime ieșită din comun, numită azi la Roma „acul Sfântului Petru”¹⁷⁰; împăratului Hadrian i-a slujit drept mormânt un castel la fel de mare cât un sat cuprins, pe care l-au numit *moles Hadriani* și care acum este castelul Santangelo din Roma¹⁷¹; regina Artemiza l-a îngropat pe soțul ei Mausol într-un mormânt care a fost socotit una dintre cele șapte minuni ale lumii¹⁷². Dar niciunul dintre mormintele acestea sau dintre numeroase altele pe care le-au avut păgânii n-au fost împodobite cu giulgiuri sau cu alte ofrande și semne care să arate că cei îngropați în ele erau sfinți.

— Aici vreau să ajung – replică Sancho –. Și spune-mi acum: ce e mai grozav, să înviezi un mort sau să omori un uriaș?

— Răspunsul e la îndemână – răspunse don Quijote –: mai important este să înviezi un mort.

— Acum te-am prins, domnule – zise Sancho –. Așadar, faima celui care înviază morți, dă vedere orbilor, îi îndreaptă pe șchiopi și dă sănătate bolnavilor, iar în fața mormintelor lor ard candelă, și capelele lor sunt pline de oameni credincioși care le venerază relicvele are să fie o faimă mai de soi, pentru veacul acesta și pentru celălalt, decât cea pe

¹⁶⁹ Obiecte depuse în biserici ca ofrande sau *ex voto*-uri. Cf. *Persiles*, III, 5.

¹⁷⁰ Este vorba de obeliscul egiptean (și nu *piramida*) din Piața San Pietro, consacrat lui Cezar și lui Tiberiu, pe care însă nu s-a pus niciodată cenușa celui dintâi.

¹⁷¹ Actualul castel Sant'Angelo era, pe vremea lui Cervantes, închisoare a Vaticanului. Fusese construit ca mausoleu de împăratul Hadrian și i-a servit ca loc de refugiu papei Clement al VII-lea în timpul Jafului Romei (1527).

¹⁷² Mausoleul, una dintre cele șapte minuni ale lumii, era mormântul construit la Halicarnas pentru satrapul Mausolus al Cariei (m. 353 î.Cr.) de către sora și soția sa, Artemiza a II-a, devenită regină a Cariei.

care au lăsat-o și-au s-o mai lase toți împărații păgâni și cavalerii rătăcitori câți au fost pe lume.

— Mărturisesc că și asta e adevărat – răspunse don Quijote.

— Păi faima, harurile, prerogativele astea, cum li se zice – răspunse Sancho –, le au trupurile și relicvele sfinților, care, cu aprobarea și încuviințarea sfintei noastre maici Biserica, au candelă, vâluri, giulgiuri, cârje, icoane, șuvițe de păr, ochi, picioare, sporind cu ele evlavie și mărimdu-le faima creștină. Regii poartă pe umeri trupurile sfinților sau relicvele lor, le sărută bucățelele de oase și-și îmbogățesc cu ele paraclisele și altarele cele mai prețioase.

— Ce vrei să deduc, Sancho, din toate câte le-ai spus? – zise don Quijote.

— Vreau să spun – zise Sancho – că s-ar cădea să ne facem sfinți și vom dobândi mai repede buna faimă la care năzuim; și ia seama, domnule, că ieri sau alaltăieri (căci, după cât de scurt e timpul, se poate zice și-așa) au fost canonizați sau beatificați doi călugărași desculți¹⁷³, despre ale căror lanțuri de fier cu care-și încingeau și căzneau trupurile se zice-acum că e un mare noroc să le poți săruta și atinge, având parte de mai mare venerație decât, după cum se spune, spada lui Roldán, din armură Regelui¹⁷⁴, Stăpânului nostru, ocrotească-l Dumnezeu! Așa că, stăpâne dragă, mai de folos e să fii călugăraș umil, din orice ordin, decât cavaler rătăcitor și viteaz; mai multă trecere au la Dumnezeu două duzini de biciuiri decât două mii de lovituri de lăncii, fie ele îndreptate împotriva unor uriași, unor scorpii și unor balauri.¹⁷⁵

¹⁷³ S-ar putea să fie vorba de San Diego de Alcalá, franciscan (Sevilla, 1400?–Alcalá, 1463), canonizat în 1588, și, după Clemencín, și de San Pedro de Alcántara, deși acesta a fost beatificat abia în 1622 și canonizat în 1669.

¹⁷⁴ În armură palatului regal de la Madrid se păstrează, într-adevăr, o sabie, despre care se spune că i-ar fi aparținut lui Roldán/Roland.

¹⁷⁵ Sancho completează cu o viziune și mai radicală considerațiile lui don Quijote despre misiunea creștină a cavaleriei rătăcitoare („S-ar cădea să ne facem sfinți“, propune el). Se poate spune că, în acest moment, Sancho, prin *quijotizarea* lui, îl devansează pe stăpânul său, al cărui ultim proiect de viață activă în lume este să se facă păstor (II, 67). Sancho îl prefigurează aici și pe Salavin, un interesant personaj al lui Georges Duhamel, din *Journal de Salavin* (1927), parte din romanul-fluviu *Vie et aventures de Salavin* (1920-1932).

— Toate acestea așa sunt – răspunse don Quijote –, dar nu toți putem fi călugări și multe sunt drumurile pe care-i duce Dumnezeu la cer pe-ai lui: cavaleria este ordin religios, există cavaleri sfinți în slavă¹⁷⁶.

— Da – răspunse Sancho –, dar am auzit că-n cer sunt mai mulți călugări decât cavaleri rătăcitori.

— Așa este – răspunse don Quijote –, fiindcă numărul monahilor e mai mare decât cel al cavalerilor.

— Sunt mulți cei rătăcitori.

— Mulți – răspunse don Quijote –, dar puțini cei care merită numele de cavaleri.

Cu asemenea conversații și altele asemănătoare le trecu noaptea aceea și ziua următoare, fără a li se fi întâmplat nimica vrednic de a fi povestit, ceea ce nu puțin îl mâhni pe don Quijote. În sfârșit, a doua zi pe înnoptate descoperiră marea cetate El Toboso¹⁷⁷, la vederea căreia spiritele lui don Quijote i se înveseliră și ale lui Sancho i se întristară, pentru că nu cunoștea casa Dulcinee și nici pe ea n-o văzuse în viața lui, după cum nici stăpânu-său n-o văzuse, astfel încât erau tulburați unul că avea să o vadă și celălalt pentru că nu o văzuse, iar Sancho nici nu știa ce trebuia să facă atunci când stăpânul său avea să-l trimită în El Toboso. În cele din urmă, don Quijote rândui să intre în oraș când avea să se lase noaptea și, așteptând să vină ceasul potrivit, rămaseră într-un stejăret care se afla în apropiere de El Toboso și, în clipa hotărâtă, intrară în cetate, unde avură parte de întâmplări, și încă nu de întâmplări oarecare.

¹⁷⁶ Sf. Gheorghe, Sf. Martin, Sf. Iacob (Santiago) etc., despre care se va vorbi în DQ II, 58.

¹⁷⁷ La vremea aceea, El Toboso era un târgușor cu vreo nouă sute de locuitori.

CAPITOLUL 9

Unde se povestește ceea ce se va vedea în el

Fix era la miezul nopții¹⁷⁸, ceva mai mult ori mai puțin, când don Quijote și Sancho părăsiră pădurea și intrară în El Toboso. Satul era cufundat într-o liniște netulburată, pentru că toți locuitorii lui se odihneau și dormeau neîntorși, cum se spune îndeobște. Noaptea era albicioasă, deși Sancho ar fi vrut să fie întunecoasă detot, pentru a-și găsi în întunecimea ei scuza propriei sminteli. În toată așezarea nu se auzeau decât lătrături de câini, care lui don Quijote îi asurzeau urechile și lui Sancho îi tulburau inima. Din când în când răgea câte un măgar, grohăiau porci, mieunau pisici, ale căror glasuri, cu diferite sunete, se intensificau în tăcerea nopții, îndrăgostitului cavaler toate acestea părându-i-se de rău augur; cu toate acestea, îi spuse însă lui Sancho:

— Sancho fiule, călăuzește-mă la palatul Dulcineeii: s-ar putea să o găsim trează.

— La ce palat să te călăuzesc, soarele mă-sii – răspunse Sancho –, când cel în care am văzut-o pe măriia sa nu era decât o căscioară?

— Se vede că atunci se retrăsese – răspunse don Quijote – în vreun mic pavilion al castelului, destinzându-se împreună cu domnițele, cum e uzul și obiceiul înaltelor doamne și prințese.

— Domnule – zise Sancho –, dacă domnia ta, spre amarul meu, vrei să fie castel casa stăpânei mele Dulcineea, e oare asta ceasul când să putem găsi poarta deschisă? Și ar fi oare bine să izbim în ea cu ciocanul ca să ne audă și să ne deschidă, punând pe jărat și răsculând toată lumea? Ce, ne ducem să batem la casa ibovnicelor noastre, cum fac țiitorii, care vin și bat și intră la orice oră, oricât ar fi de târziu?

— Întâi și-ntâi să găsim noi alcazarul – replică don Quijote – și-atunci, Sancho, îți voi spune ce va fi bine să facem. Ci ia privește, Sancho, ori nu văd eu bine, ori silueta și umbra aceea mare care se deslușesc de-aici ar trebui să-nchipuiască palatul Dulcineeii.

¹⁷⁸ „Media noche era por filo“, primul vers al baladei tradiționale despre *Contele Claros de Montalbán*, devenit locuțiune proverbială. Comentariul ironic imediat următor relativizează însă precizia enunțului.

— Păi atunci fii înălțimea ta călăuză – răspunse Sancho – : o fi cum spui, dar și să-l văd eu cu ochii și să-l ating cu mâinile¹⁷⁹, o să cred că așa e cum cred că acum e ziuă.

Don Quijote o luă înainte și, după ce merseră vreo două sute de pași, dădu de silueta care arunca umbra și văzu un turn mare și cunoscuse numaidecât că edificiul cu pricina nu era alcazar, ci biserica principală din sat. Și zise:

— De biserică am dat¹⁸⁰, Sancho.

— Da, o văd – răspunse Sancho – și deie Dumnezeu să nu dăm de mormântul nostru, căci nu-i a bună să umblăm prin cimitire la ceasurile astea¹⁸¹, mai ales că, dacă nu mă-nșală ținerea de minte, ți-am spus că locuința acestei doamne trebuie să fie într-o fundătură.

— Afurisi-te-ar Dumnezeu, neghiobule! – zise don Quijote –. De unde-ai scos-o tu că alcazarele și palatele regale sunt ridicate în fundături?

— Domnule – răspunse Sancho –, fiecare baștină, altă datină¹⁸²: poate că aici, în El Toboso, se obișnuiește ca palatele și clădirile mari să fie ridicate în fundături; așa că te rog stăruitor, înălțimea ta, să-mi dai voie să caut pe străzile sau fundăturile astea de pe-aici: s-ar putea să găsesc prin cine știe ce cotlon și palatul ăla, vedea-l-aș mâncat de câini, că prea ne aleargă și ne hăituiește.

— Vorbește respectuos, Sancho, despre cele ce țin de doamna mea – zise don Quijote – și hai să ne trecem sărbătoarea-n pace și să nu azvârlim și funia după ciutură¹⁸³.

¹⁷⁹ Reminiscentă a apariției lui Isus în fața Apostolilor (*Luca*, 24, 39; *Ioan*, 20, 25–27).

¹⁸⁰ În text: „Con la iglesia hemos dado, Sancho.” Enunțul trebuie înțeles literal, fără a-i atribui lui Cervantes intenții secunde. Și totuși propoziția, desfigurată, a stârnit valuri de interpretări esoterice și anticlericale. Sub o variantă ușor modificată (*topado* [< *topar* „a se ciocni, a se izbi”] în loc de *dado*), enunțul a căpătat valențe proverbiale, exprimând confruntarea cu o instituție dificil sau riscant de contrazis.

¹⁸¹ Cimitirele obișnuiau să se afle chiar lângă biserici.

¹⁸² Proverb care, sub forma sa completă, sună: „En cada tierra su uso, y en cada rueca su huso” („Fiecare baștină, alt uz, și fiecare furcă, alt fus” sau: „Altă baștină, alt uz, altă furcă, alt fus”).

¹⁸³ Două locuțiuni proverbiale: „Tengamos la fiesta en paz” și „Echar la sogá tras el caldero”, adică să ne liniștim și să nu împingem lucrurile prea departe.

— Gura am să mi-o țin – răspunse Sancho –, dar de unde răbdare când înălțimea ta voiești ca, după ce-am văzut o singură dată casa stăpânei noastre, să-mi rămână știută pe veci și să dau de ea la miezul nopții, de vreme ce n-o găsești nici înălțimea ta, care trebuie s-o fi văzut de mii de ori?

— Ai să-mi scoți sufletul, Sancho – zise don Quijote –. Păi bine, ereticule, nu ți-am spus de-o mie de ori că în toate zilele vieții mele n-am văzut-o pe neasemuita Dulcineea și că niciodată nu i-am trecut pragurile palatului și că m-am îndrăgostit de ea doar din auzite¹⁸⁴ și datorită marii faime de care se bucură, frumoasă și discernătoare cum e?

— Acum aud asta – răspunse Sancho –; păi află, domnule, că, dacă nici înălțimea ta n-ai văzut-o, cu atât mai puțin eu.

— Nu-i posibil – replică don Quijote –, mi-ai spus doar că ai văzut-o vânturând grâu, când mi-ai adus răspunsul la scrisoarea pe care i-am trimis-o prin tine.

— Nu te bizui pe asta, domnule – răspunse Sancho –, căci vreau să știi că tot din auzite au fost și întrevederea, și răspunsul pe care ți l-am adus; nu pot ști cine este doamna Dulcineea tot așa cum nu pot da cu pumnul în cer¹⁸⁵.

— Sancho, Sancho – răspunse don Quijote –, vremuri sunt ca să glumești și vremuri când glumele sunt rău venite și rău primite. Nu e musai, pentru că spun eu că n-am văzut-o pe doamna sufletului meu și nici nu i-am vorbit, să spui și tu că nici nu i-ai vorbit, nici n-ai văzut-o, când lucrurile stau, cum știi, cu totul dimpotrivă.

Pe când cei doi conversau astfel, văzură că prin locul unde se găseau ei trecea un om cu doi catări și, după zgomotul făcut de plugul pe care-l târa pe pământ, socotiră că trebuia să fi fost un țăran care se sculase de cu noapte ca să meargă la ogorul lui, și chiar acesta era adevărul. Țăranul mergea cântând acea baladă care zice:

¹⁸⁴ *enamorado de oídas*: Vechi și frecvent topos al literaturii trubadurești și curtenești, cf. *amor de lonh*, al lui Jaufré Rudel.

¹⁸⁵ Proverb: „Dar un puño en el cielo“, a vrea ceva imposibil.

Rău, francezilor, vă merse
când ați fost la Roncesvalles¹⁸⁶.

— Să mor eu, Sancho – zise don Quijote auzindu-l –, dacă n-o să ni se-ntâmples ceva bun în noaptea asta. Nu auzi ce tot cântă țăranul acela?

— Ba da, aud – răspunse Sancho –, dar ce-are a face cu treaba noastră hăituiala de la Roncesvalles? Ar fi putut cânta la fel de bine și balada lui Calainos¹⁸⁷, că ar fi fost totuna ca să ne meargă daravelele bine sau rău.

Țăranul se apropie într-acestea, și don Quijote îl întrebă:

— Ai putea să-mi spui, prietene, Dumnezeu să te binecuvânteze, unde se află pe-aici palatele neasemuitei prințese doña Dulcineea din Toboso?

— Domnule – răspunse flăcăul –, eu sunt străin și doar de câteva zile mă aflu-n satul ăsta în slujba unui țăran bogat, la muncile câmpului. În casa de peste drum locuiesc preotul și sacristanul așezării; amândoi sau oricare dintre ei or ști să vă îndrume la acea doamnă prințesă, fiindcă au lista tuturor locuitorilor din El Toboso, deși eu unul nu știu ca-n el să locuiască vreo prințesă: multe doamne, da, și încă nobile, așa încât fiecare ar putea fi prințesă la ea acasă.

— Ei bine, printre ele – zise don Quijote – trebuie să se afle și cea despre care te-ntreb.

— S-ar putea – răspunse flăcăul –; și rămâneți cu Dumnezeu, că se apropie zorile.

Și, îmboldindu-și catârii, nu mai așteptă și alte întrebări. Sancho, care-l văzu pe stăpânul său dezorientat și destul de nemulțumit, îi spuse:

— Domnule, ziua se apropie cu repeziciune și n-ar fi nimerit ca soarele să ne găsească în mijlocul străzii: ar fi mai bine să ieșim din oraș, iar înălțimea ta să te ascunzi în vreun crâng de prin apropiere, și eu mă voi întoarce pe lumină și nu voi lăsa niciun colțișor din toată așezarea unde să nu caut casa, alcazarul sau palatul stăpânei mele, și tare-aș fi

¹⁸⁶ Sunt primele două versuri din balada contelui Guarinos.

¹⁸⁷ Se referă la „Balada maurului Calainos și a infantei Sevilla”, care începe „Ya cabalga Calainos / a la sombra de una oliva” („Călărește Calainos / pe sub un măslin la umbră”).

nefericit dacă nu l-aș găsi; dar, dacă-l voi găsi, am să vorbesc cu înălțimea sa și am să-i spun unde și cum te afli înălțimea ta și cum aștepti să-ți dea semn și cale ca să o vezi, fără a aduce atingere onoarei și reputației sale.

— Ai spus, Sancho — zise don Quijote —, o mie de sentințe concentrate în cercul unor cuvinte foarte concise: sfatul pe care mi l-ai dat acumă îmi este pe plac și-l primesc cu cea mai mare încântare. Vino, fiule, și hai să căutăm unde să mă ascund, iar tu te vei întoarce, cum spui, să o cauți, să o vezi pe doamna mea și să-i vorbești, iar de la discerământul și curtenia ei aștept mai mult decât favoruri miraculoase.

Sancho turba să-l scoată pe stăpânu-său din sat, ca să nu descopere minciuna răspunsului pe care i-l dusesese în Sierra Morena ca din partea Dulcinee, așa încât dădu zor plecării, iar aceasta avu loc de îndată și, la două mile de sat, găsiră un crâng sau o pădure, unde don Quijote se ascunse, în vreme ce Sancho se întorcea în oraș pentru a vorbi cu Dulcineea, ambasadă în timpul căreia i se întâmplară lucruri care cer o reînnoită atenție și o nouă crezare.

CAPITOLUL 10¹⁸⁸

*Unde se povestește iscusința cu care a știut Sancho
să o farmece pe doamna Dulcineea și despre alte întâmplări
pe cât de caraghioase, pe-atât de adevărate*

Ajungând să povestească ceea ce povestește în capitolul de față, autorul acestei mari istorii zice că ar vrea să-l treacă sub tăcere, temându-se că nu va avea crezare, deoarece nebuniile lui don Quijote au ajuns aici la marginea și hotarele celor mai mari din câte se pot închipui, ba chiar

¹⁸⁸ S-a remarcat (Arroyo/Haz) că acest capitol cvasicentral (al 62-lea dintr-un total de 126) funcționează ca o veritabilă cumpănă a apelor în definirea atitudinii și viziunii lui don Quijote față de realitate, căci, dacă până acum eroul era cel care desfigura sau sublima realitatea, pentru a o adecva fantazării sale cavalierești, ceilalți însă nepercepând-o ca atare, din acest moment celelalte personaje (Sancho, ducii etc.) vor fi cele care-i vor aduce în față o lume fantasmagorică, provocând o falsificare intenționată a realității și conferind alte valențe jocului adevăr/minciună, real/iluzoriu; și tot ele vor determina dilematismul și un început de instanță critică în percepțiile lui don Quijote.

au trecut cu două băți de arbaletă dincolo de cele mai mari. În sfârșit, cu temeri și rețineri, le-a pus în scris întocmai cum le-a săvârșit el, fără să adauge sau să înlătore istoriei niciun atom de adevăr, fără a-i păsa câtuși de puțin de acuzațiile care l-ar putea scoate drept mincinos; și-a avut dreptate, căci adevărul se subțiază, dar nu se rupe¹⁸⁹ și iese totdeauna deasupra minciunii ca untdelemnul deasupra apei.

Și, astfel, continuându-și istoria, spune că, de îndată ce don Quijote se ascunse în crângul, stejăretul sau pădurea de lângă marele Toboso, îi porunci lui Sancho să se întoarcă în cetate și să nu revină în fața lui fără a-i fi vorbit mai întâi din partea-i doamnei sale, rugând-o să binevoiască a se lăsa văzută de către robitul ei cavaler și a catadicsi să-i dea binecuvântarea sa, spre a putea nădăjdui în temeiul ei preafericite împliniri în toate luptele și anevoioasele lui isprăvi. Sancho își luă obligația de a face totul așa cum i se poruncise și de a-i aduce un răspuns la fel de bun cum îi adusese și prima dată.

— Du-te, fiule — replică don Quijote —, și nu te tulbura când te vei vedea în lumina soarelui frumuseții în a cărei căutare o pornești. Tu, mai fericit decât toți scutierii din lume! Memorează bine totul și nu lăsa să-ți scape nimic din felul cum te primește: dacă fața ei își schimbă coloritul în timp ce-i prezinți solia mea; dacă se neliniștește și se tulbură la auzul numelui meu; dacă nu stă locului pe pernă, în caz că ai s-o găsești șezând pe divanul cel bogat al autorității sale; iar dacă stă în picioare, privește-o de se lasă când pe un picior, când pe altul; dacă-ți repetă de două sau de trei ori răspunsul ce ți-l va fi dând; dacă trece de la blândețe la asprime, de la mohoreală la tandrețe; dacă-și duce mâna la păr ca să și-l îndrepte, cu toate că nu-i era ciufulit... În sfârșit, fiule, observă-i toate acțiunile și mișcările, căci, dacă mi le vei relata așa cum au fost, eu voi desluși ce anume ține ascuns în tainița inimii sale cu privire la realitatea iubirii mele: căci cată a ști, Sancho, dacă nu știi, că, între îndrăgostiți, acțiunile și mișcările exterioare pe care și le fac vădite când vine vorba de iubirile lor sunt poștașii cei mai siguri care aduc veștile despre ce anume se petrece acolo, în lăuntrul sufletului. Du-te, prietene, și călăuzească-te un mai bun deznodământ decât cel

¹⁸⁹ Proverb: „La verdad adelgaza y no quiebra.”

la gândul căruia mă tem eu și pe care-l aștept în amara singurătate în care mă lași.

— Mă duc și mă-ntorc iute — zise Sancho —; și umflă-ți, înălțimea ta, inimioara, căci aceea pe care oi fi având-o acuma nu cred că-i mai mare ca o alună, și ia seama, merge vorba că inima bună nenorocu-l îmbună¹⁹⁰, și unde nu-i slănină, nu sunt nici cârlige¹⁹¹; și se mai zice: „De unde nu te-aștepți, sare iepurele.”¹⁹² Zic asta fiindcă, dacă astă-noapte n-am găsit palatele sau alcazarele doamnei mele, acum, când s-a luminat de ziuă, cred c-am să le găsesc când m-oi aștepta mai puțin; și, odată găsite, las' pe mine.

— Zău, Sancho — zise don Quijote —, mereu îți înșiri proverbele atât de potrivite cu ce vorbim, încât trag nădejde ca Dumnezeu să-mi dea mai mult noroc în ce-mi doresc.

Acestea fiind zise, Sancho îi întoarse spatele și-și lovi surul cu varga, iar don Quijote rămase călare, odihnindu-se în scărițe și sprijinit în lance, plin de închipuiri triste și confuze, unde îl vom și lăsa și ne vom duce cu Sancho Panza, care se îndepărtă de stăpânul său, nu mai puțin confuz și îngândurat decât rămăsese acela; ba chiar într-atâta, încât nici nu ieșise bine din pădure, când, întorcând capul și văzând că don Quijote nu se mai arăta, se dădu jos de pe dobitoc și, așezându-se la poalele unui copac, începu a vorbi cu sine și a-și zice:

— Ia să vedem acum, Sancho frate, unde te duci domnia ta. Te duci oare să cauți un măgar pe care l-oi fi pierdut? — Nici vorbă. — Păi ce te duci să cauți? — Mă duc să caut, cum s-ar zice, neam, pe o prințesă, și-n ea soarele frumuseții și tot cerul laolaltă. — Și unde ai de gând să găsești ce zici, Sancho? — Unde? În marea cetate El Toboso. — Bun, și din partea cui te duci s-o cauți? — Din partea faimosului cavalier don Quijote de la Mancha, care îndreaptă strâmbătățile și dă de mâncat celui însetat și de băut celui flămând¹⁹³. — Toate bune. Și-i știi casa, Sancho?

¹⁹⁰ Proverb: „Buen corazón quebranta mala ventura.”

¹⁹¹ Sancho, în dorința de a-și îmbărbăta stăpânul, răstoarnă un proverb pe care l-a mai citat (*DQ* I, 25, p. 247) și-l va mai cita (*DQ* II, 55, p. 453; 65, p. 533; 73, p. 581): „Donde piensan que hay tocinos, no hay estacas.”

¹⁹² Proverb: „Donde no piensa, salta la liebre.”

¹⁹³ Sancho, derutat, inversează termenii.

— Stăpânul meu zice că trebuie să fie niște palate regești sau niște alcazare semețe. — Și oare ai văzut-o vreodată? — Nici eu, nici stăpânul meu n-am văzut-o niciodată. — Și ți se pare că ar fi nimerit și ți-ar cădea bine dacă cei din El Toboso, știind că tu ești aici cu gândul de-a le ademeni pe prințesele și-a le neliniști pe doamnele lor, ar veni și ți-ar snopi coastele cu lovituri de ciomag și nu ți-ar lăsa niciun oscior teafăr? — E-adevărat, ar avea multă dreptate dacă n-ar ține seama că sunt trimis în solie și că

Ești acuma sol, amice,
nicio vină nu porți, nu.¹⁹⁴

— Nu te bizui pe asta, Sancho, pentru că neamul manceg este pe cât de cinstit, pe-atâta de iute la mânie și nu acceptă să fie luat peste picior de nimeni. Ferească Dumnezeu, dacă intră la bănuială, îți prezic soartă rea. — Ptiu, drace! Cazi, trăsnete din senin, dar puțin mai la vecin¹⁹⁵! Auzi, să caut eu mătă cu trei picioare de dragul altuia! Și mai rău, s-o caut pe Dulcineea prin El Toboso e ca și cum aş căuta-o pe Marica în Ravenna sau pe un bacalaureat în Salamanca¹⁹⁶. Diavolul, diavolul m-a băgat în asta, altcineva nu!

Acest solilocviu l-a purtat cu sine Sancho, și concluzia pe care-a tras-o în urma lui a fost să-și spună iarăși:

— Eh, toate lucrurile au leac, afară de moarte¹⁹⁷, sub jugul căreia trebuie să trecem toți, oricât ne-ar părea de rău, la sfârșitul vieții. Am văzut după o mie de semne că stăpânul ăsta al meu e nebun de legat, ba nici eu nu-s mai breaz, căci sunt mai tâmpit decât el, deoarece îl urmez și-l slujesc, dacă e adevărat proverbul care zice: „Spune-mi cu

¹⁹⁴ Versurile acestea figurează într-o baladă despre Fernán González și în alta despre Bernardo del Carpio, devenind în cele din urmă proverbiale.

¹⁹⁵ Maledicția și proverbul complet: „Allá darás, rayo, en casa de Tamayo” sau „o que no en mi sayo”.

¹⁹⁶ Succesiune de expresii proverbiale care subliniază dificultatea de a găsi un lucru acolo unde se găsește din belșug sau a căuta inutil ceva concret și foarte vizibil într-un mediu unde totul e asemănător, ca pe un bacalaureat în Salamanca.

¹⁹⁷ Frază proverbială: „Todas las cosas tienen remedio, si no es la muerte.”

cine te-nsoțești, ca să-ți spun cine ești”¹⁹⁸ sau celălalt care zice „Nu cu cine te naști, ci cu cine paști”¹⁹⁹. Fiind, așadar, nebun cum este și de o nebunie care de cele mai multe ori ia lucrurile drept altele și judecă albul drept negru și negrul drept alb, cum s-a văzut când a zis că morile de vânt erau uriași, și catării călugărilor dromaderi²⁰⁰, și tumele de oi armate ale dușmanilor, și multe altele de același soi, n-are să fie prea greu să-l fac să creadă că o țărancă, cea dintâi care mi-o ieși în drum pe-aici, este doamna Dulcineea; și dacă n-are să mă creadă, am să jur, și dacă are să jure el, am să jur și eu iarăși, și dacă are să se încăpățâneze, o să mă-ncăpățânez mai abitir și eu, așa încât o s-arunc mereu cerculețul meu peste-al lui, fie ce-o fi²⁰¹. Poate cu încăpățânarea asta oi reuși să-l fac să nu mă mai trimită iar cu solii asemănătoare, văzând ce răspuns jalnic îi aduc la ele, sau poate are să creadă, cum îmi închipui, că vreun vrăjitor rău dintre cei despre care el zice că-i vor răul îi va fi schimbat înfățișarea, doar cu gândul de a-i face lui rău și pagubă.

Cu gândurile astea, cugetul lui Sancho Panza se liniște și el își socoti treaba dusă la bun sfârșit, rămânând a zăbovi acolo până spre seară, pentru ca don Quijote să poată crede că se dusese la El Toboso și se-ntorsese de-acolo. Și totul i se întâmplă atât de bine, încât, când se ridică și dădu să încalece pe sur, văzu că dinspre El Toboso veneau către locul unde ședea el trei țărânci călare pe trei măgăruși sau măgărușe, căci autorul nu precizează, deși se poate crede mai degrabă că erau măgari, întrucât aceștia sunt animalele de călărie obișnuite ale sătenilor; cum însă nu e ceva important, n-are rost să zăbovim spre a verifica. Pe scurt, de îndată ce le zări pe țărânci, Sancho se întoarce-n fuga mare ca să-l caute pe stăpânul său don Quijote și-l găsi suspinând și rostind mii de lamentații amoroase. De îndată ce-l zări, don Quijote zise:

— Ce este, Sancho prietene? Voi putea însemna oare ziua aceasta cu o piatră albă sau cu una neagră?²⁰²

¹⁹⁸ Proverb: „Dime con quien andas, decirte he quién eres.”

¹⁹⁹ Proverb: „No con quien naces, sino con quien paces”, vezi și *DQ* II, 68, p. 550.

²⁰⁰ Vezi *DQ* I, 8, p. 84.

²⁰¹ Aluzie la un joc de aruncare cu mici șaibe sau cerculețe la țintă fixă (*hito, herrón*). Sensul este de a căuta să ai dreptate cu orice preț.

²⁰² Obicei roman de origine tracă.

— Mai bine s-o însemni, înălțimea ta, cu chinovar, ca pe afișele catedrelor²⁰³, ca să vadă bine cine are de văzut.

— Înseamnă deci – zise don Quijote – că aduci vești bune.

— Și încă atât de bune – răspunse Sancho –, că nu-ți mai rămâne altceva de făcut, înălțimea ta, decât să-i dai pintoni lui Rușinante și să ieși la câmp deschis ca s-o vezi pe doamna Dulcineea din Toboso, care, cu două domnițe de-ale ei, vine să te vadă, înălțimea ta.

— Sfinte Dumnezeule! Ce tot spui, Sancho prietene? – zise don Quijote –. Nu cumva să mă amăgești și nici să-ncerci a-mi însenina cu false bucurii tristețile cele adevărate.

— Cu ce m-aș alege dacă te-aș amăgi, domnule – răspunse Sancho –, tocmai acum, când ești atât de aproape ca să descoperi adevărul meu? Dă pintoni, domnule, și vino, și-ai să o vezi sosind pe prințesa, stăpâna noastră, îmbrăcată și împodobită, ce mai, ca una ca ea. Domnițele ei și cu ea sunt toate o vatră de aur, toate coliere de mărgăritare, toate-s diamante, toate rubine, toate pânzeturi de brocart cu peste zece straturi de broderie²⁰⁴; părul, revărsat pe umeri, însemnând tot atâtea raze de soare ce se hârjonesc cu vântul; și, mai presus de orice, vin călare pe trei căpăline²⁰⁵ bălțate, cum altele nu se mai pot vedea.

— Poate *cabaline* vrei să zici, Sancho.

— Nu-i mare deosebire – răspunse Sancho –; ce mi-e *căpăline*, ce mi-e *cabaline*; mă rog, pe ce-or călări, că așa cum vin, sunt cele mai spil-cuite doamne pe care și le-ar putea dori cineva, mai cu seamă prințesa Dulcineea, stăpâna mea, care-ți buimăcește simțurile.

— Să mergem, Sancho fiule – răspunse don Quijote –, și drept răsplată pentru veștile acestea pe cât de neașteptate, pe-atât de bune, îți promit cea mai aleasă pradă pe care am s-o cuceresc în prima aventură ce-mi va ieși în cale, iar dacă atâta nu te mulțumește, îți promit mânjii pe care au să mi-i dea anul acesta cele trei iepe ale mele, despre care știi că au rămas să fete pe izlazul nostru comunal.

²⁰³ Era obiceiul ca alături de numele celui care obținuse un grad universitar sau o catedră să se înscrie cuvântul latinesc *Victor*, sub forma unei pictograme roșii.

²⁰⁴ Sancho hiperbolizează: brocartul nu avea decât două, cel mult trei straturi de broderie (*altos*).

²⁰⁵ Vocabulă estropiată de Sancho, în text: *cananeas* în loc de *hacaneas*.

— Aleg mânjii — răspunse Sancho —, căci nu-i prea sigur că prăzile din prima aventură au să fie bune.

Și într-acestea, ieșiră din pădure și le descoperiră în apropiere pe cele trei sătence. Don Quijote mătură cu ochii tot drumul spre El Toboso și, nevăzându-le decât pe cele trei țărânci, se tulbură tot și-l întrebă pe Sancho dacă le lăsase afară din oraș.

— Cum afară din oraș? — răspunse el —. Ce, domnule, ai ochii la ceafă de nu vezi că sunt cele de-aici, strălucind ca soarele în miezul zilei?

— Eu nu văd, Sancho — zise don Quijote —, decât trei țărânci pe trei măgari.

— Păzească-mă Dumnezeu de dracu'! — zise Sancho —. E oare cu puțință ca trei cabaline, sau cum le-o fi zicând, albe ca fulgul de nea, să ți se pară măgari, domnule? Pe viul Dumnezeu, rade-mi-ai barba dacă nu-i adevărul adevărat!

— Ei bine, Sancho prietene, eu îți spun — zise don Quijote — că e la fel de adevărat că sunt măgari sau măgărițe cum sunt eu don Quijote și tu Sancho Panza; cel puțin mie așa mi se par.

— Taci, domnule — zise Sancho —, nu mai zice vorba asta, ci cască bine ochii și vino să faci o plecăciune în fața doamnei gândurilor înălțimii tale, că se și apropie.

Și, zicând acestea, o luă înainte ca să le întâmpine pe cele trei sătence și, dându-se jos de pe sur, prinse în mână căpăstrul uneia dintre cele trei țărânci și, lăsându-se cu amândoi genunchii la pământ, zise:

— Regină și prințesă și ducesă a frumuseții, binevoiți, altețeala și mărețeala voastră, să primiți întru favoarea și bunăvoia voastră pe cavalerul robit vouă, care stă aici împietrit ca un stei de marmură, tulburat tot și fără puls că se vede în fața magnificei voastre prezențe. Eu sunt Sancho Panza, scutierul lui, iar el este greu muncitul cavalier don Quijote de la Mancha, altfel zis Cavalerul Tristei Figuri.

Între timp, don Quijote se și pusese în genunchi lângă Sancho și o privea cu ochii holbați și privirea tulbure pe aceea pe care Sancho o numea regină și doamnă; și, cum nu deslușea în ea decât o fată de la țară, care nici nu arăta prea bine, întrucât era rotundă la față și cu nasul borcănat, stătea perplex și uluit, fără a cuteza să-și dezlipească buzele.

Țărâncile erau și ele buimăcite, văzându-i pe cei doi bărbați atât de diferiți căzuți în genunchi, care n-o lăsau pe soața lor să-și vadă de drum; dar cea ținută în loc rupse tăcerea și, întărâtată și cătrănită, zise:

— Ia cărați-vă naibii din calea noastră și lăsați-ne să trecem, că ne grăbim.

La care Sancho răspunse:

— O, prințesă și universală doamnă a Tobosului! Cum de nu vi se înduioșează mărinimoasa inimă când o vedeți ingenuncheată înaintea sublimei voastre prezențe pe columna și soclul cavaleriei rătăcitoare?

Auzind acestea, alta din cele două zise:

— Ptru, măgărușă a lui tata-socru, te țeșăl cu modru²⁰⁶! Ia te uită cum se-nfig domnișorașii să le ia peste picior pe țărâncuțe, ca și cum pe-acilea n-am ști să zvârlim țepușe, la fel de bine ca ei! Vedeți-vă de drum și lăsați-ne și pe noi să ne vedem de-al nostru, și-o să vă fie și vouă moale.

— Ridică-te, Sancho – zise atunci don Quijote –, căci văd acum că soarta, de rău-mi nesătulă²⁰⁷, a ocupat toate drumurile pe unde ar fi putut veni oarece mulțumire pentru sufletul urgisit pe care-l port în trup. Și tu, o, culme a desăvârșirii pe care ne-o putem dori, ultim hotar al grației omenești, unic leac al acestei inimi îndurerate ce te adoră!, de vreme ce malignul vrăjitor mă persecută și mi-a umplut ochii de nori și cataracte și doar pentru ei, nu și pentru alții, a prefăcut frumusețea și chipul tău fără egal în cel al unei biete țărânci, dacă nu l-a schimbat și pe-al meu în cel al vreunui monstru, ca să mi-l facă detestabil în ochii tăi, nu conțeni să mă privești cu blândețe și iubire, străduindu-te să străvezi în supunerea și ingenuncherea pe care le-aduc prinos contrafăcutei tale frumuseți umilința cu care sufletul meu te adoră.

— Ia te uită, tată-mare! – răspunse săteanca –. Ce să zic, mă prăpădesc după zăhărele! Dați-vă la o parte și lăsați-ne să trecem, și-o să vă mulțumim.

²⁰⁶ Expresie proverbială folosită mai totdeauna pentru a trata ironic replicile sau afirmațiile cuiva nemulțumit de buna prestație a subiectului: „¡Jo, que te estrego, burra de mi suegro!”

²⁰⁷ Reminiscență din Garcilaso de la Vega, *Egloga* III, v. 17, și I, v. 81.

Sancho se dădu la o parte și-i îngădui să treacă, nespus de mulțumit că ieșise basma curată din uneltirea lui.

De cum se văzu liberă, săteanca ce jucase rolul Dulcineei, îmboldindu-și *căpălina* cu țepușa înfiptă într-un baston, o luă la goană drept peste pajiște, dar măgărița, simțind vârful țepușei, care o sâcâi mai mult ca de obicei, începu a sări și-a lovi din copite până ce dădu cu doamna Dulcineea de pământ; văzând asta, don Quijote se repezi să o ridice, iar Sancho să pună la loc și să închine samarul, care ajunsese sub burta mânzoacei. Odată pus la loc samarul și-n timp ce don Quijote vru să o ia în brațe pe vrăjita lui doamnă ca să o urce pe dobitoc, doamna, ridicându-se de jos, îl scuti de muncă și, dându-se un pic îndărăt, o luă la o fugă scurtă și, punându-și amândouă mâinile pe crupa mânzoacei, își proiectă trupul, mai ușure ca un șoim, pe samar, pe care se așeză de-a dreptul călare, de parcă ar fi fost bărbat; și-atunci Sancho zise:

— Pe Sfântul Roc, doamna și stăpâna noastră e mai ușoară ca o șorliță și poate da lecții de încălecat pe șaua cu scărița scurtă și celui mai dibaci cordovan sau mexican. A trecut peste oblâncul dindărăt dintr-o săritură și-și duce cabalina în galop fără piteni, ca pe-o zebură. Și nici domnițele ei nu rămân de căruță, aleargă toate ca vântul.

Și acesta și era adevărul, căci, de îndată ce Dulcineea se văzu călare, toate dădură piteni după ea și-o porniră în galop fără să se mai uite înapoi mai bine de-o jumătate de leghe. Don Quijote le urmări cu privirea și, văzând că nu se mai zăreau, se întoarse către Sancho și-i zise:

— Ei, Sancho, ce părere ai despre cât de porniți sunt împotriva mea vrăjitorii? Și uite până unde ajung răutatea și ranchiuna ce-mi poartă, de vreme ce au vrut să mă lipsească de mulțumirea pe care mi-ar fi produs-o contemplarea în ființă a doamnei mele. În sfârșit, m-am născut ca pildă a nefericiților și ca țintă și movilă spre care ochesc și trag săgețile sorții celei rele. Și mai trebuie să iei seama, Sancho, că trădătorii aceștia nu s-au mulțumit să o fi prefăcut și metamorfozat pe Dulcineea mea, ci au metamorfozat-o și prefăcut-o într-o persoană atât de grosolană și de urâtă precum cea a țărăncii aceleia și i-au răpit totodată tocmai ceea ce este propriu doamnelor nobile, și anume mireasma cea plăcută, întrucât ele se preumblă mereu printre ambre și flori. Căci trebuie să

știi, Sancho, că atunci când Dulcineea a reușit să încalece pe cabalina ei, cum zici tu, deși mie mi s-a părut măgăriță, m-a trăsnetit o duhoare de usturoi crud, care mi-a tehuit și mi-a otrăvit sufletul.

— O, nemernicilor! — strigă atunci Sancho —. O, vrăjitori blestemați și de rea-credință, vedea-v-aș pe toți înșirați de urechi, ca sardinele pe beldie! Mult știți, mult puteți și încă și mai mult faceți. Ar fi trebuit să vă fi fost de ajuns, lichelelor, că ați preschimbat perlele ochilor stăpânei mele în gogoși de ristic, iar părul de aur curat în peri de pe coada unui bou roșcovan și, în sfârșit, toate trăsăturile ei din frumoase în urâte, fără a vă mai fi atins și de mirosul ei, căci cu ajutorul lui am fi putut măcar ghici ce se ascundea sub coaja aia urâtă; deși, ca s-o spun pe-a dreaptă, eu nu i-am văzut niciodată urâtenia, ci frumusețea, sporită anume cu mai multe carate de-o aluniță pe care-o avea pe buza dreaptă, în chip de mustață, cu șapte, opt perișori bălai ca niște sfori de aur și lungi de peste-o palmă.

— Pe lângă alunița asta — zise don Quijote —, potrivit corespondenței pe care o au între ele cele de pe față cu cele de pe trup, Dulcineea trebuie să mai aibă una pe partea interioară a coapsei ce corespunde laturii unde-o are pe cea de pe față; pentru alunițe, perișorii de mărimea menționată de tine sunt însă foarte lungi.

— Păi pot să-ți spun, înălțimea ta — răspunse Sancho —, că păreau acolo de parcă se născuseră odată cu ea.

— Te cred, prietene — replică don Quijote —, pentru că nimic din ce-a pus natura în Dulcineea nu se putea să nu fie perfect și deplin; drept care, și dacă ar avea o sută de alunițe ca aceea despre care vorbești, la ea n-ar fi alunițe, ci luni și stele strălucitoare. Dar ia spune-mi, Sancho: ceea ce mie mi s-a părut samar și pe care l-ai îndreptat tu era oare șă simplă sau șă cu spătar?

— Nu, ci era — răspunse Sancho — o șă cu scărițe scurte și cu velință de drum, care face cât o jumătate de regat, după cât e de bogată.

— Și eu care n-am văzut nimic din toate acestea, Sancho! — zise don Quijote —. Acuma vin iar și zic și încă voi zice de o mie de ori că sunt cel mai nefericit dintre oameni.

Greu îi era mucalitudinii de Sancho să-și ascundă râsul la auzul smintelilor stăpânului său, atât de subțire amăgit. În sfârșit, după multe

alte vorbe schimbate între cei doi, ei se suiră din nou pe animalele lor de călărie și o apucară pe drumul către Zaragoza, unde gândeau să ajungă la timp ca să poată lua parte la niște serbări solemne ce obișnuiesc a se ține an de an în acel vestit oraș. Înainte însă de-a ajunge acolo, li se întâmplă lucruri care, de multe, mărețe și nemaivăzute ce-au fost, merită a fi scrise și citite, după cum se va vedea mai jos.

CAPITOLUL 11

*Despre ciudata aventură care i s-a întâmplat
viteazului don Quijote cu carul sau harabaua „Curților Morții”*

Îngândurat peste măsură își urma drumul don Quijote, meditănd asupra glumei proaste pe care i-o făcuseră vrăjitorii când o metamorfozaseră pe doamna sa Dulcineea în acea dizgrațioasă figură de țărancă și nu-și imagina ce leac s-ar putea găsi ca să o readucă la ființa ei dintâi; și gândurile acestea îl absorbeau atât de tare, încât, fără a-și da seama, slobozi hățurile lui Rușinante, care, simțind libertatea pe care i-o dădea, se oprea la fiecare pas ca să pască iarba cea verde aflată din belșug pe câmpiile acelea. Sancho îl smulse din melancolia lui, zicându-i:

— Domnule, întristările nu au fost făcute pentru animale, ci pentru oameni, dar, dacă oamenii le simt prea mult, se prefac în animale: stăpânește-te, înălțimea ta, și vino-ți în fire, apucă hățurile lui Rușinante, înviază, trezește-te²⁰⁸ și-arată acea vitejie pe care se cade s-o aibă cavalerii rătăcitori. Ce naiba-i asta? Ce-i cu descurajarea asta? Suntem aici sau în Franța?²⁰⁹ Păi lua-le-ar Satana pe toate Dulcineele din lume, căci mai mult face sănătatea unui singur cavaler rătăcitor decât toate vrăjile și prefacerile de pe pământ.

— Taci, Sancho — răspunse don Quijote cu glasul nu foarte pierit —. Taci, zic, și nu profera blasfemii împotriva acelei doamne vrăjite, căci

²⁰⁸ Cf. al doilea vers din *Coplas...* de Jorge Manrique: „avive el seso y despierte.”

²⁰⁹ Adică: Suntem aici sau pe altă lume? Franța era considerată antipodul Spaniei.

doar eu port vina nefericirii și-a nenorocului ei: din invidia pe care mi-o poartă cei răi i s-a născut și ei reaua vânturare.

— Asta zic și eu – răspunse Sancho – : cine-o văzu și iar o zărește, ce inimă n-o jelește ?²¹⁰

— Asta o poți spune, într-adevăr, tu, Sancho – replică don Quijote –, deoarece ai văzut-o în neștirbita integritate a frumuseții sale, căci vraja nu s-a lățit atâta cât să-ți tulbure vederea și să-ți ascundă frumusețea ei: doar împotriva mea și împotriva ochilor mei i se îndreaptă puterea veninului. Mi-am dat seama totuși, Sancho, de un lucru, și anume că mi-ai descris rău frumusețea ei: căci, dacă nu-mi amintesc greșit, ai spus că avea ochii de perle, iar ochii care par de perle sunt de doradă, nu de doamnă; și, după cum cred eu, cei ai Dulcineei trebuie să fie de smaralde verzi, migdalați, cu două arcuri celeste care-i slujesc drept sprâncene; iar perlele acelea ia-le ochilor și trece-le dinților, căci, cu siguranță te-ai încurcat, Sancho, luând ochii drept dinți.

— Tot ce se poate – răspunse Sancho –, căci la fel m-a tulburat și pe mine frumusețea ei ca pe domnia ta urâtenia. Dar să lăsăm totul în grija Domnului, căci El e știutorul lucrurilor ce au a se-ntâmpla în această vale a plângerii, în lumea asta rea ce ne e dată, unde abia găsești ceva neîntinat de răutate, înșelătorie și mârșăvie. De-un lucru-mi pare rău, stăpâne dragă, mai mult ca de altele, și anume când mă gândesc ce cale se va găsi ca atunci când înălțimea ta ai să-l învingi pe un uriaș sau pe alt cavaler și-ai să-i poruncești să se ducă și să se înfățișeze înaintea frumuseții doamnei Dulcineea: unde oare au s-o găsească bietul uriaș sau bietul și becisnicul de cavaler învins? Mi se pare că-i și văd hălăduind prin El Toboso prefăcuți în ditamai momâile și căutând-o pe stăpâna mea Dulcineea și, chiar de-ar întâlni-o în mijlocul străzii, n-au s-o recunoască mai mult decât pe taică-meu.

— Pesemne, Sancho – răspunse don Quijote –, vraja nu se va lăți într-atâta, încât să-i împiedice a o recunoaște pe uriașii și cavalerii învinși și veniți să i se înfățișeze Dulcineei; și cu unul sau doi dintre primii pe care-i voi învinge și-i voi trimite vom face încercarea dacă o

²¹⁰ Proverb: „Quien la vido y la vee ahora, ¿cuál es el corazón que no llora?“, avându-și originea pesemne într-un cântec din epocă: „Quien me vido algún tiempo / y me ve agora, / ¿cuál es el corazón que no llora?“

vor vedea sau nu, poruncindu-le să se întoarcă și să-mi relateze ce se va fi întâmplat în privința aceasta.

— Zic, domnule — replică Sancho —, că mi se pare foarte nimerit ce-ai spus și cu meșteșugul ăsta o s-ajungem a ști ce dorim, iar dacă ea ți se ascunde numai înălțimii tale, nenorocirea va fi mai mult a domniei tale decât a ei; și dacă doamna Dulcineea are să se bucure de sănătate și mulțumire, noi, pe de altă parte, o să ne vedem de treabă și-o să ne descurcăm cum om putea mai bine, căutându-ne aventurile noastre și lăsând timpul să-și facă mendrele, căci el e cel mai bun doctor al unor asemenea boli, ba chiar al unora și mai grele.

Don Quijote voia să-i răspundă lui Sancho Panza, dar îl împiedică o haraba care se ivi tăindu-le drumul de-a curmezișul, încărcată cu cele mai varii și mai ciudate personaje și figuri ce s-ar putea imagina. Cel ce conducea catârul și slujea de căruțaș era un diavol slut. Harabaua era deschisă sub cerul liber, fără coviltir sau leasă de nuiele. Prima figură care i se înfățișă ochilor lui don Quijote fu aceea a înseși Morții, cu chip omenesc²¹¹; lângă ea era un înger cu aripi mari și multicolore; alături era un împărat cu coroană, pare-se de aur, pe cap; la picioarele Morții stătea zeul numit Cupidon, fără legătură la ochi, dar cu arcul, tolba și săgețile sale. Era și un cavaler înarmat până-n dinți, afară de faptul că nu purta cască sau coif, ci o pălărie plină de pene felurit colorate. Împreună cu acestea erau alte personaje cu diverse veșminte și chipuri. Toate acestea, văzute pe nepusă masă, îl tulburară oarecum pe don Quijote și-i vârâră frica în inima lui Sancho; dar don Quijote se bucură numai-decât, crezând că i se oferea o nouă și periculoasă aventură și, cu gândul acesta și cu cugetul dispus să înfrunte orice pericol, se proțăpi în fața harabalei și, cu glas puternic și amenințător, zise:

— Căruțașule, vizitiule ori diavole sau ce-oi fi, nu pregeta să-mi spui cine ești, unde te duci și cine-s oamenii pe care-i cari în cocia ta, care seamănă mai mult cu luntrea lui Caron²¹² decât cu o haraba din cele obișnuite.

²¹¹ Adică fără craniul din reprezentările curente.

²¹² Caron, în mitologia greacă, este bătrânul luntraș care, pentru un obol, trece sufletele morților peste apele Aheronului. Un faimos portret îi face Virgiliu în

La care, cu blândețe, oprind căruța, Diavolul răspunse:

— Domnule, noi suntem actori din trupa lui Angulo cel Rău²¹³. Am dat un spectacol într-un sat din spatele colinei de colo, azi-dimineață, care e octava Sărbătorii Trupului și Sângelui Domnului²¹⁴, cu actul *Curților Morții*²¹⁵, și trebuie să-l reprezentăm și-n seara asta în satul care se zărește de-aici; și, fiind atât de apropiat și spre a ne scuti de osteneala dezbrăcării și reîmbrăcării, mergem îmbrăcați în aceleași costume cu care jucăm. Flăcăul acela o interpretează pe Moarte; celălalt, pe Înger; femeia aceea, soția directorului, este Regina; celălalt, Soldatul; acela, Împăratul, iar eu, Diavolul, și sunt unul din personajele principale ale actului, fiindcă eu joc în trupa asta primele roluri. Dacă domnia ta mai vrei să știi ceva despre noi, întreabă-mă și-am să-ți pot răspunde cu toată exactitatea, întrucât, diavol fiind, totul îmi e la-ndemână.

— Pe legea mea de cavalier rătăcitor – răspunse don Quijote –, de cum am văzut carul acesta mi-am închipuit că mi se oferea cine știe ce mare aventură, iar acum zic că e nevoie să ating nălucile acestea cu mâna ca să dau prilej dezamăgirii²¹⁶. Mergeți cu Dumnezeu, oameni buni, și dați-vă spectacolul și gândiți-vă dacă nu vă pot fi de folos cu ceva, căci o voi face din toată inima și bun bucuros, pentru că de mic copil am îndrăgit măștile actorilor și-n tinerețe mi se scurgeau ochii după trupele lor ambulante²¹⁷.

Eneida, VI, vv. 298–315. Cf., ca model sau paralelă posibilă pentru cele de mai jos, și episodul cu carul uriașului infernal Famongomandán din *Amadís de Gaula*, II, LV, ed. rom. cit., vol. I, p. 431.

²¹³ Andrés Angulo el Malo (avea vreo cincizeci de ani în 1589), impresar și actor originar din Córdoba și stabilit în Toledo, numit astfel pentru a-l deosebi de alți actori cu același nume. Cervantes îl menționează și în *Colocviul câinilor* (NE, p. 538).

²¹⁴ Sărbătoarea liturgică *Corpus Christi* se celebrează, după cum am mai precizat, în joia de după octava Cincizecimii, în mai sau iunie. Era una din zilele cruciale pentru reprezentarea *actelor sacramentale* (*autos sacramentales*), cu deosebire.

²¹⁵ Se reprezentau pe atunci, cu succes, *Auto sacramental de las Cortes de la Muerte*, atribuit lui Lope de Vega, și altul cu același titlu, *Cortes de la Muerte*, de Micael Carvajal.

²¹⁶ Din nou, don Quijote trece aparențele printr-un filtru critic empiric.

²¹⁷ Trupa pe care o întâlnește don Quijote era o *farándula*, prima din șirul celor opt tipuri de companii teatrale descrise de Agustín de Rojas Villandrando

Pe când stăteau astfel de vorbă, soarta voi să se apropie unul dintre actori, îmbrăcat în bufon, cu mulți clopoței, și-n vârful unui baston ducea trei bășici de vacă umflate; paiața²¹⁸ aceasta, apropiindu-se de don Quijote, începu să-și agite bastonul ca pe o sabie și să zguduie pământul cu bășicile, să țopăie, sunând din clopoței; vedenia sa înfricoșată îl sperie atât de tare pe Rușinante, încât, fără ca don Quijote să-l mai poată opri, mușcându-și zăbala între dinți, o întinse la galop peste câmp cu mai mare sprinteneală decât i-ar fi putut făgădui vreodată oasele scheletului său. Sancho, care-și dădu seama de primejdia de-a fi zvârlit din șa prin care trecea stăpânul său, sări de pe sur și alergă cât îl ținură picioarele ca să-l ajute; dar, când ajunse la el, acesta se și pomenise la pământ, iar lângă el Rușinante, care se prăbușise odată cu stăpânul lui: obișnuit final și deznodământ ale năbădăilor și semețiilor lui Rușinante.

Ci nici nu apucă bine Sancho să-și părăsească dobitocul ca să-i sară-n ajutor lui don Quijote, că diavolul acela dănțuitor cu bășicile sări pe sur și, îmboldindu-l cu ele, spaima și zgomotul, mai mult decât durerea loviturilor, îl făcură să zboare pe câmpie spre satul unde urmau a da spectacolul. Sancho privea fuga surului și căderea stăpânului său și nu știa în care dintre cele două urgențe să intervină cu precădere; dar, până la urmă, ca bun scutier și ca slujitor destoinic, dragostea față de stăpân fu mai puternică decât slăbiciunea pentru dobitoc, deși de fiecare dată când vedea bășicile ridicându-se în văzduh și prăvălindu-se pe crupa surului său, îl încercau scârbe și răcori de moarte și ar fi preferat ca loviturile acelea să-i fie date lui în luminile ochilor decât în cel mai neînsemnat perișor din coada măgarului său. Cu acest zbucium perplex ajunse la locul unde zăcea don Quijote, mai puțin deznodat decât s-ar fi așteptat el și, ajutându-l să încalece pe Rușinante, îi spuse:

— Domnule, Diavolul a pus mâna pe sur.

(1572–1635?), în *Viaje entretenido*, I, (Madrid, 1603, ediție modernă de Jean Pierre Ressot, Castalia, Madrid, 1972): era o mică trupă ambulantă cu o mână de actori, dintre care trei femei, și cu un repertoriu de opt–zece piese; călătoreau pe catâri de închiriat sau în câte un car, erau căutați pentru organizarea spectacolelor de *Corpus Christi*.

²¹⁸ În text: *bojiganga*, tip de trupă teatrală mai mică decât *farándula* și, totodată, membru al acestei trupe, altfel numit *mamarracho*, *moharracho*, *payaso*.

— Care diavol? — întreabă don Quijote.

— Ăla cu bășicile — răspunse Sancho.

— Ei bine, am să-l recuperez — replică don Quijote —, chiar dacă s-ar vâri cu el în cele mai adânci și mai întunecate carcere ale infernului. Urmează-mă, Sancho, căci harabaua merge încet, și cu catârii lor am să te despăgubesc de pierderea surului.

— Nu mai e nevoie să-ți dai osteneala asta, domnule — răspunse Sancho —: domolește-ți, înălțimea ta, mânia, căci, după cât se pare, Diavolul l-a și lăsat în pace pe sur, care se-ntoarce la matcă.

Și chiar acesta era adevărul, pentru că, după ce căzuse cu sur cu tot, urmând pilda lui don Quijote și-a lui Rușinante, Diavolul o luase la pas către sat și măgarul se întoarce la stăpânul său.

— Și totuși — zise don Quijote —, va fi bine să pedepsim nerușinarea acelui diavol pe spinarea vreunuia dintre cei cu harabaua, fie și pe cea a Împăratului.

— Scoate-ți asta din minte, înălțimea ta — replică Sancho —, și ascultă-mi sfatul, și anume să nu te pui niciodată în cără cu comedianții, căci e o tagmă care se bucură de hatâruri: am văzut cu ochii mei un actor arestat pentru două omoruri și care a scăpat basma curată și fără să plătească nimic. Află, domnule, că, fiind oameni veseli și plăcuți, toți îi ocrotesc, toți îi sprijină, îi ajută și-i prețuiesc, mai ales dacă sunt dintr-aceia ce fac parte din trupele regale și cu patent²¹⁹, încât toți sau cei mai mulți, în costumele și cu dichiseala lor, par niște prinți.

— Totuși — răspunse don Quijote —, Diavolul n-o să mi se umfle-n pene, chiar dacă l-ar proteja tot neamul omenesc.

Și, zicând acestea, se întoarce la haraba, care se și apropiase binișor de sat, și striga, zicând:

— Opriți-vă, așteptați, gloată voioasă și veselită, că vreau să vă fac să pricepeți cum trebuie să vă purtați cu măgarii și animalele de călărie ale scutierilor de cavaleri rătăcitori.

²¹⁹ Companii teatrale autorizate oficial de Consiliul Regal. Printr-o ordonanță regală din 1603 fuseseră desemnate opt asemenea trupe, numărul lor ajungând la douăsprezece în 1615. Mult mai numeroase erau cele care nu beneficiau de acest privilegiu.

Atât de puternice erau strigătele lui don Quijote, încât le auziră și cei din haraba; și, judecând după vorbele și intenția celui care le rostea, într-o clipă Moartea sări din căruță, iar după ea Împăratul, Diavolul harabagiu și Îngerul, fără ca Regina și zeul Cupidon să rămână mai prejos, și toți se aprovizionară cu pietre și se desfășurară pe un rând, așteptând să-l întâmpine pe don Quijote cu tășurile pietroaielor lor. Don Quijote, care-i văzu rânduiri într-un escadron atât de viteaz, cu brațele ridicate și gata să slobozească necruțător pietrele, trase de frâul lui Rușinante și începu a cugeta în ce fel să-i atace, periclitându-și în cea mai mică măsură persoana. În răstimpul cât se opri, îl ajunse din urmă și Sancho și, văzându-l că se pregătea să atace escadronul bine alcătuit, îi spuse:

— Ar fi culmea nebuniei să te vâri în asemenea bucluc: gândește-te, înălțimea ta și stăpâne dragă, că, la supa de prundiș și la „păzea, pălărie”²²⁰, nu se află nicio armă de apărare pe lume, decât să te oploșești și să te-ascunzi într-un clopot de bronz; și mai gândește-te că e mai mult nesăbuință decât vitejie să ataci de unul singur o armată în care se află Moartea și-n care luptă în carne și oase împărați și e ajutată de îngerii cei buni și cei răi; și, dacă nici temeiul ăsta nu te face să stai locului, poate-o va face gândul de a ști fără nicio îndoială că, printre toți câți sunt acolo, deși par regi, prinți și împărați, nu este niciun cavaler rătăcitor.

— Acum da, Sancho – zise don Quijote –, ai atins punctul care poate și trebuie să mă întorcă din hotărârea-mi gata luată. Eu nu pot și nu trebuie să scot spada, după cum deseori ți-am spus-o, împotriva cuiva care nu a fost armat cavaler. Ție, Sancho, îți revine, dacă vrei să te răzbuni pentru ofensa făcută surului tău, iar eu am să te-ajut de-aici cu strigăte și îndemnuri salutare.

— N-am de ce să mă răzbun pe nimeni, domnule – răspunse Sancho –, căci nu se cuvine ca bunii creștini să o facă împotriva jignirilor; cu atât mai abitir cu cât îl voi convinge pe asinul meu să-și lase jignirea în seama voii mele, care este să-mi trăiesc în chip pașnic zilele de viață câte mi le-or mai da Cerurile.

²²⁰ Două metafore pentru pietrele cu care erau amenințați.

— Atunci, dacă asta este hotărârea ta – replică don Quijote –, bunule Sancho, discernătorule Sancho, creștinule Sancho și sincerule Sancho, să lăsăm nălucile astea și să căutăm aventuri mai bune și mai demne, căci, după cum văd eu că arată pământul acesta, n-are cum să ducă lipsă de altele multe și preamiraculoase.

Întoarse hățurile pe loc, Sancho se duse să-și ia surul, Moartea cu întregu-i escadron volant²²¹ se întoarseră la harabaua lor și-și urmară călătoria, acesta fiind sfârșitul înspăimântătoarei aventuri cu harabaua Morții, mulțumită sfatului salutar pe care Sancho i-l dădu stăpânului său. Acestuia i se întâmplă a doua zi altă aventură cu un cavaler îndrăgostit și rătăcitor, nu mai puțin captivantă decât cea trecută.

CAPITOLUL 12

*Despre ciudata aventură ce i s-a întâmplat
viteazului don Quijote cu bravul Cavaler al Oglinzilor*

Noaptea ce veni după ziua întâlnirii cu Moartea, don Quijote și scutierul său și-o petrecură sub niște copaci înalți și umbroși, don Quijote, la stăruințele lui Sancho, mâncând mai întâi din cele purtate în sacul de provizii de către sur, iar în timpul cinei, Sancho îi spuse stăpânului său:

— Domnule, ce prost aș fi fost dacă aș fi ales ca răsplată de veste bună prada din cea dintâi aventură pe care aveai să o săvârșești domnia ta, în locul mânjilor de la cele trei iepe! Într-adevăr, într-adevăr, mai mult face o pasăre-n pumn decât un vultur în zbor²²².

— Totuși – răspunse don Quijote –, dacă tu, Sancho, m-ai fi lăsat să atac, așa cum voiam, ți-ar fi revenit ca pradă, cel puțin, coroana de aur a Împărătesei și aripile colorate ale lui Cupidon, pe care li le-aș fi smuls cu forța și ți le-aș fi pus ție în mâini.

— Niciodată sceptrele și coroanele împăraților închipuiți de actori – răspunse Sancho Panza – n-au fost de aur curat, ci din foițe de alamă sau tinichea.

²²¹ Corp de trupe, alcătuit din cavalerie și infanterie, separat de restul armatei și destinat intervențiilor rapide în toate punctele care ar fi cerut-o.

²²² Proverb: „Más vale pájaro en mano que buitre volando.”

— Așa este – replică don Quijote –, deoarece nici n-ar fi nimerit ca recuzitele pentru piesele de teatru să fie adevărate, ci simulate și plăsmuite, cum e și piesa însăși, față de care, Sancho, vreau să ai tot respectul și o bună părere și, din același motiv, și față de cei care le joacă și care le compun, deoarece ei toți sunt unelte ce lucrează spre marele bine al republicii, punându-ne la fiecare pas în fața ochilor câte o oglindă, unde se văd pe viu acțiunile vieții omenești, neexistând nicio comparație care să reprezinte mai pe viu ceea ce suntem și ceea ce trebuie să fim decât piesele de teatru și comedianții; de nu, ia spune-mi: nu ai văzut reprezentându-se o piesă de teatru în care să fie introduși regi, împărați și pontifi, cavaleri, doamne și alte personaje diverse? Unul îl interpretează pe pungaș, altul pe înșelător, acesta pe negustor, acela pe soldat, altul pe prostănacul discernător, altul pe îndrăgostitul prostănac; și, odată isprăvită piesa și după ce se dezbracă de costumele ei, toți actorii se pomenesc egali.

— Ba da, am văzut – răspunse Sancho.

— Ei bine – zise don Quijote –, la fel se întâmplă în piesa de teatru și în societatea acestei lumi, unde unii fac pe împărații, alții pe papii și, în sfârșit, toate rolurile ce se pot introduce într-o piesă; ajungând însă la sfârșit, și anume atunci când se termină viața, moartea le smulge tuturora costumele care-i deosebeau și toți rămân egali în mormânt.²²³

— Grozavă comparație – zise Sancho –, deși nu atât de nouă, încât să n-o mai fi auzit în multe și felurite rânduri, precum în jocul de șah, unde, câtă vreme durează jocul, fiecare piesă își are slujba ei aparte, dar după ce jocul se isprăvește, toate se amestecă, se grămădesc și se răvășesc, fiind aruncate într-o pungă, așa cum e azvârlită și viața în mormânt.²²⁴

²²³ Don Quijote propune o nouă apreciere a funcției sociale și morale a teatrului și introduce comparația dintre teatru și lume, preluată, surprinzător, de Sancho. Prin metafora *oglinzii*, pregătește și intrarea în scenă a Cavalerului Oglinzilor, mediu reflectorizant al propriei sale personalități.

²²⁴ Sancho are dreptate: comparația dintre lume și teatru, alegoria „lumii ca teatru” (*theatrum mundi*) este un topos foarte vechi, prezent atât la autori păgâni (Epictet și Seneca), cât și creștini, culminația atingând-o în emblematică și în literatura barocului (Lope de Vega, *Lo fingido verdadero*; Calderón, *El gran teatro del mundo*; B. Gracián, *Criticonul* etc.). Aluzia lui don Quijote la rolul egalizator al morții provine direct din numeroasele *Dansuri ale morții* medievale, și ele cu

— Pe zi ce trece, Sancho – zise don Quijote –, devii tot mai puțin prostânac și mai discernător²²⁵.

— Da, s-o fi lipind de mine ceva din discernământul înălțimii tale – răspunse Sancho –, căci și țarinile sterpe și uscate de felul lor, dacă le dai îngrășămintă și le lucrezi, ajung să dea roadă bună. Vreau să zic că statul de vorbă cu domnia ta a fost gunoiul care-a căzut pe țarina stearpă a minții mele; cultivarea, timpul ce-a trecut de când te slujesc și-s alături de domnia ta; drept care trag nădejde să dau și eu roade care să-mi fie binecuvântate, încât să nu dezică și să nu alunece de pe cărările bunei-creșteri pe care domnia ta le-ai croit prin înțelegerea mea pârjolită.

Don Quijote râse de vorbele afectate ale lui Sancho și i se păru că e adevărat ce spunea despre șlefuirea lui, căci din când în când vorbea în așa fel, că-l uimea, deși în toate sau în mai toate rândurile când Sancho voia să vorbească doct și în manieră curtenească, discursul lui se prăbușea până la urmă de pe muntele naivității în prăpastia ignoranței sale; dar domeniul în care se arăta cel mai elegant și cel mai înzestrat cu ținere de minte era când înșira proverbe, indiferent dacă se potriveau sau nu cu subiectul, după cum se va fi și văzut și observat în decursul istoriei de față.

În asemenea conversații și-n altele li se scurse cea mai mare parte a nopții, și lui Sancho îi veni chef să lase obloanele ochilor, cum zicea el când voia să doarmă, și, deshămându-l pe sur, îi dădu nutreț îmbelșugat și slobod. Nu dădu jos șaua de pe Rușinante, întrucât ordinul expres al stăpânului său era ca, pe timpul cât erau în companie sau nu dormeau sub un acoperiș, să nu-l deshame pe Rușinante: veche cutumă instituită și păstrată de către cavalerii rătăcitori, să scoată zăbala și s-o atârne de oblâncul șeii; dar să scoată șaua de pe cal, nici pomeneală! Și

origini mult mai îndepărtate. Pe de altă parte, comparația vieții omenești cu jocul de șah este și ea un loc comun dezvoltat chiar în tratate din sec. al XVI-lea, după cum precizează Avallé-Arce, care îi citează pe M. de Reina, *El dechado de la vida humana moralmente sacado del juego de axedrez* (Modelul vieții omenești scos moralicește din jocul de șah, Valladolid, 1549) sau pe F. de Luque Faxardo, *El fiel desengaño contra la ociosidad y los juegos* (Fidelă dezamăgire împotriva trândăviei și jocurilor, Madrid, 1603).

²²⁵ Etapă importantă în tot mai intensul proces de quijotizare a lui Sancho.

așa și făcu Sancho și-i dădu aceeași libertate ca și surului, a cărui prietenie cu Rușinante era atât de nemaîntâlnită și atât de strânsă, încât umblă vorba, printr-o tradiție din tată-n fiu, că autorul acestei istorii adevărate i-a închinat capitole speciale, dar că, pentru a menaja decența și cuviința datorate unei istorii atât de eroice, nu le-a mai introdus în ea, deși uneori își neglijează decizia și scrie că, de cum se apropiau, cele două animale se grăbeau să se scarpine unul pe altul și, după ce oboseau și erau mulțumite, Rușinante își așeza gâtul cruce peste grumazul surului (depășindu-i-l de cealaltă parte cu mai bine de o jumătate de vargă) și, ațintindu-și amândoi privirile în pământ, obișnuiau să stea în acel chip trei zile sau cel puțin atâta timp cât erau lăsate sau nu erau împinse de foame ca să caute nutreț. Se zice, zic, că autorul a lăsat scris că le comparase prietenia cu aceea ce-i legase pe Nisus de Eurial și pe Pilade de Oreste²²⁶; iar dacă așa stau lucrurile, se putea vedea, spre universală admirație, cât de statornică trebuie să fi fost prietenia dintre aceste două pașnice animale, spre rușinea oamenilor, care știu atât de puțin să-și păstreze prietenie unii altora. Din pricina asta s-a spus:

Nu-s prieteni doar prieteni:
trestiile-n lănci se schimbă²²⁷;

sau alt cântec:

Praf în ochi între prieteni etc.²²⁸

Și să nu i se pară nimănuia că autorul a luat-o cumva razna când a comparat prietenia dintre aceste două animale cu cea dintre oameni,

²²⁶ Prietenii celebre, elogiare în *Eneida* (IX) și în numeroase alte opere clasice. Vezi și DQ I, 47, p. 519.

²²⁷ Versuri dintr-o baladă cu incipitul „Afuera, afuera, afuera”, inclusă de Ginés Pérez de Hita (1544?–1619?) în ceea ce s-a numit primul roman istoric spaniol, *Guerras civiles de Granada* (*Războaiele civile din Granada*, Zaragoza, 1595). Al doilea vers citat aici a devenit proverb: „Las cañas se vuelven lanzas.”

²²⁸ Probabil refren într-un cântec (*letrilla*), preluat dintr-un proverb care vestește falsele prietenii: „De amigo a amigo, chinche en el ojo” (literal: „Între prieten și prieten, ploșniță-n ochi”).

căci oamenii au primit multe povăţuri din partea dihăniilor şi au învăţat de la ele multe lucruri de mare însemnătate, cum ar fi, de la berze, clistitul; de la câini, vomismetul şi recunoştinţa; de la cocori, vigilenţa; de la furnici, prevederea; de la elefanţi, cinstea şi, lealitatea, de la cal²²⁹.

În cele din urmă, Sancho adormi la poalele unui stejar-de-plută, iar don Quijote moţăi la cele ale unui stejar viguros; nu trecuse însă mult timp, când îl trezi un zgomot pe care-l auzi chiar în spatele său şi, sculându-se cu o tresărire, începu să privească şi să asculte dincotro venea zgomotul şi văzu că erau doi bărbaţi călare, dintre care unul, lăsându-se să alunece din şa, îi spuse celuilalt:

— Dă-te jos, prietene, şi scoate-le cailor zăbalele, căci, după mine, locul acesta este îmbelşugat în iarbă pentru ei, ca şi în tăcerea şi singurătatea de care au nevoie gândurile mele îndrăgostite.

Cum spuse acestea, se şi trânti la pământ şi, în cădere, armele cu care era înarmat făcură zgomot, semn vădit datorită căruia don Quijote îşi dădu seama că trebuie să fi fost cavaler rătăcitor; şi, apropiindu-se de Sancho, care dormea, îl apucă de braţ şi, cu nu puţin efort, îl trezi din somn şi cu glas şoptit îi spuse:

— Frate Sancho, avem o aventură.

— Deie Domnul să fie bună – răspunse Sancho –. Şi unde-i, mă rog, domnule dragă, înălţimea aia de doamnă aventură?

— Unde, Sancho? – replică don Quijote –. Întoarce ochii ca să priveşti şi vei vedea întins acolo un cavaler rătăcitor care, după cum deduc eu, se vede că nu este prea vesel, fiindcă l-am văzut aruncându-se de pe cal şi întinzându-se la pământ cu unele semne de deznădejde, iar când a căzut, i-au zăngănit armele.

— Păi după ce vezi domnia ta – zise Sancho – că asta e o aventură?

— Nu vreau să spun – răspunse don Quijote – că e pe de-a-ntregul o aventură, ci doar începutul uneia, căci în felul acesta încep aventurile.

²²⁹ Majoritatea informaţiilor de mai sus provin din *Istoria naturală* a lui Plinius cel Bătrân (VIII, 41); ele sunt preluate de diverşi autori din epoca lui Cervantes şi apar toate în *Silva de varia lección* (Sevilla, 1540) de Pero Mexía (1497–1551) şi în *Tesoro de la lengua española o castellana* (1611) de Sebastián de Covarrubias (1593–1613).

Dar ia ascultă, căci, după cum se pare, acordează o lăută sau o vihuelă²³⁰ și, după cum scuipă și-și drege vocea, se vede că se pregătește să cânte ceva.

— Pe legea mea, așa e — răspunse Sancho —, și se vede treaba că e un cavaler îndrăgostit.

— Nu există niciunul dintre cei rătăcitori care să nu fie așa — zise don Quijote —. Dar să-l ascultăm, căci dintr-un căpețel de fir tot ghemul gândurilor i-l deșir²³¹, dacă va cânta, căci din prisosul inimii vorbește limba²³².

Sancho voia să-i replice stăpânului său, dar glasul Cavalerului din Pădure, care nu era nici foarte prost, nici foarte bun, îl împiedică și, rămânând amândoi încremeniți, auziră că ceea ce cântă fu acest

SONET²³³

Dă-mi, doamnă, un soroc, să-mi fie țință,
croit în totul după-nalta-ți vrere,
și-a mea va fi cu-a ta de o părere
ca-n niciun punct cumva să ți-o dezmintă.

De-ți place amuțit, ca-ntr-o incintă,
să-mi moară dorul, n-ai decât a-mi cere;
de vrei să ți-l înșir mai la vedere
de-atât, iubirea-mi n-are să te mintă.

La probe-opuse viața mă supune,
sunt ceară moale, diamant prea tare
și-ascult în suflet a iubirii lege.

Oricum, sau blând, sau dur, pe pieptu-mi pune

²³⁰ *Vihuela*, instrument cu „șase ordine de corzi“, mai mare decât chitara; se cântă ciupind corzile, fără „rasgado“.

²³¹ Aplicare la un caz concret a proverbului: „Por el hilo se saca (se sacará) el ovillo“ („Dintr-un căpețel de fir ghemul ți-l deșir“).

²³² Frază proverbială avându-și originea în textele evanghelice: „Ex abundantia cordis os loquitur“ (*Matei*, 12, 34; *Luca*, 6, 45).

²³³ Sonetul acesta e un centon parodic cu expresii împrumutate din poezia lui Garcilaso de la Vega.

pecete sau fier roșu, cum îți pare,
că-n veci ți-l voi purta, jur, se-nțelege.

Cu un vai! smuls parcă din tainițele inimii, Cavalerul din Pădure își puse capăt cântului și, puțin după aceea, cu glas jeluitor și îndurerat, zise:

— O, cea mai frumoasă și cea mai ingrată femeie de pe pământ! Cum este oare posibil, serenisimă Casildeea din Vandalia²³⁴, să consimți ca acest cavaler robit ție să se mistuie și să se sfârșească în necurmate peregrinări și-n munci aspre și nemiloase? Nu este oare de ajuns că am făcut să te recunoască drept cea mai frumoasă din lume toți cavalerii din Navarra, toți leonezii, toți tartezienii²³⁵, toți castilienii și, în cele din urmă, toți cavalerii din La Mancha?

— Asta nu – zise atunci don Quijote –, căci eu sunt din La Mancha și niciodată n-am mărturisit așa ceva și nici n-aș fi putut și n-ar fi trebuit să mărturisesc un lucru atât de păgubitor frumuseții doamnei mele; vezi, dar, Sancho, cavalerul acela bate câmpii. Să ascultăm însă: va spune poate mai mult despre sine.

— Așa o să și facă – replică Sancho –, dă semne să se jeluiască o lună necurmat.

Ci n-a fost așa, deoarece Cavalerul din Pădure, întrauzind că se vorbea despre el, fără a-și continua lamentația, se ridică în picioare și zise cu glas răsunător, dar curtenitor:

— Cine-i acolo? Ce fel de oameni? Sunt oare unii din rândul mulțimiților sau din cel al îndureraților²³⁶?

— Din al îndureraților – răspunse don Quijote.

— Atunci apropiați-vă de mine – răspunse cel din Pădure – și vă veți da seama că vă apropiați de însăși tristețea și de mâhnirea însăși.

Don Quijote, dacă văzu că i se răspunsese atât de duios și de curtenitor, se apropie de el, iar Sancho de asemenea.

Cavalerul tânguitor îl apucă de braț pe don Quijote, zicând:

²³⁴ Numele va fi explicat în *DQ* II, 14. Vandalia înseamnă „Andaluzia”, așadar, „Casildeea Andaluza”.

²³⁵ Adică „andaluzi”, de la *Tartesios* „Andaluzia”; vezi și *DQ* I, 18, p. 168.

²³⁶ Nouă reminiscență parodică din Garcilaso (*Egloga* II, vv. 95–97).

— Ședeți aici, seniore cavaler, căci, pentru a înțelege că asta sunteți, și încă unul dintre cei ce profesează cavaleria rătăcitoare, îmi e de ajuns că v-am găsit în locul acesta, unde vă țin tovărășie singurătatea și umezeala nopții, paturi firești și iatacuri potrivite cavalerilor rătăcitori.

La care don Quijote răspunse:

— Sunt cavaler, și încă de profesia pe care ați menționat-o; și, cu toate că în sufletul meu își au sălașul tristețile, nefericirile și nenorocirile, nu din pricina asta mi-a fost izgonită din el compasiunea pe care o nutresc față de nefericirile altora. Din ceea ce ați cântat adineauri, am înțeles că ale domniei voastre sunt amoroase, adică se trag din dragostea pe care o purtați acelei frumoase ingrate pe care ați numit-o în lamentațiile voastre.

Și-n vreme ce se întrețineau astfel, se așezaseră pe pământul cel tare, în deplină pace și tovărășie, ca și cum, când aveau să se crape zorii, n-ar fi urmat să-și crape capetele.

— Domnule cavaler – întrebă cel din Pădure –, nu care cumva sunteți și domnia voastră îndrăgostit?

— Da, din nefericire sunt – răspunse don Quijote –, deși suferințele născute din gândurile bine îndrumate trebuie socotite mai degrabă favoruri decât nefericiri.

— Cu adevărat așa este – replică cel din Pădure –, dacă nu ne-ar tulbura mintea și rațiunea disprețurile, care, multe fiind, par răzbunări.

— N-am fost niciodată disprețuit de doamna mea – răspunse don Quijote.

— Nu, nici gând – zise Sancho, aflat acolo, lângă ei –, fiindcă stăpâna mea e ca o mielușea blândă: e mai moale ca un boț de unt.

— Acesta e scutierul vostru? – întrebă cel din Pădure.

— Da, este – răspunse don Quijote.

— N-am mai văzut nicicând scutier – făcu cel din Pădure – care să cuteze a vorbi când vorbește stăpânul lui; cel puțin, iată-l pe-al meu, este la fel de înalt ca taică-său, dar nu se va putea dovedi că și-a deschis vreodată buzele când vorbesc eu.

— Apăi, pe legea mea – zise Sancho –, am vorbit și pot vorbi și înaintea altuia la fel de... Dar s-o lăsăm baltă, că-i mai rău s-o scociorâm.

Scutierul din Pădure îl prinse de braț pe Sancho, zicându-i:

— Hai să mergem amândoi într-un loc unde să putem vorbi scutierilmentе după pofta inimii și să-i lăsăm pe stăpânii noștri să se ia și-n bețe tot povestindu-și istoriile despre iubirile lor, că, mai mult ca sigur, o să-i apuce ziua cu ele și tot n-au să le isprăvească.

— Să fie-ntr-un ceas bun – zise Sancho –, și-am să-ți spun, domnule, cine mi-s eu, ca să vezi dacă mă pot măsura cu cei mai cuvântători scutieri²³⁷.

Și, zicând acestea, cei doi scutieri se depărtară, între ei având loc un colocviu la fel de hazliu, pe cât de grav a fost cel ce avu loc între stăpânii lor.

CAPITOLUL 13

*Unde continuă aventura Cavalerului din Pădure,
împreună cu discernătorul, noul și gingașul colocviu
ce avu loc între cei doi scutieri*

Cavalerii și scutierii stăteau separat, aceștia povestindu-și viața și aceia iubirile, dar istoria povestește mai întâi convorbirea slugilor și apoi o continuă pe cea a stăpânilor, drept care zice că, depărtându-se oleacă de ei, cel din Pădure îi spuse lui Sancho:

— Trudnică e viața pe care o ducem și-o trăim, dragă domnule, noi, scutierii cavalerilor rătăcitori: zău, ne mâncăm pâinea în sudoarea fețelor noastre²³⁸, care e unul din blestemele aruncate de Dumnezeu asupra părinților noștri dintâi.

— Se poate spune la fel de bine – adăugă Sancho – că ne-o mâncăm și în frigul trupurilor noastre, fiindcă cine are parte de mai multă căldură și de mai mult frig decât becisnicii de scutieri ai cavaleriei rătăcitoare? Și încă n-ar fi atât de rău dacă am mânca, întrucât durerea, cu pită, e mai puțin simțită²³⁹, dar uneori se-ntâmplă să treacă și o zi sau două fără să îmbucăm nimic altceva decât din vântul care suflă.

²³⁷ Sancho e *escudero hablante* „scutier cuvântător“, așa cum don Quijote e *caballero andante*.

²³⁸ Cf. Geneza, 3, 19: „In sudore vultus tui vesceris pane.“

²³⁹ Proverb: „Los duelos, con pan son menos.“

— Toate astea încă le mai poți purta și îndura – zise cel din Pădure – în nădejdea răsplății; căci, dacă nu e chiar detot nenorocos cavalerul rătăcitor pe care-l slujește, în scurt timp scutierul măcar se va vedea răsplătit cu ditamai guvernământul vreunei Insule sau cu un comitat de toată lauda.

— Eu unul – zise Sancho – i-am și spus stăpânului meu că mă mulțumesc cu guvernământul unei Insule, iar el e atât de nobil și de mărinos, încât mi l-a făgăduit de multe ori și-n felurite rânduri.

— Eu – zise cel din Pădure – m-aș mulțumi pentru slujiri și cu un canonicat, iar stăpânul meu mi l-a și promis, și-ncă cum!

— Se vede – zise Sancho – că stăpânul dumitale este un cavaler dintre cei bisericoși, de-și poate îngădui să le facă scutierilor buni asemenea hatâruri, dar al meu e mirean și gata, deși îmi aduc aminte de-o vreme când unele persoane discernătoare, dar după mine rău intenționate, voiau să-l sfătuiască a se strădui să devină arhiepiscop²⁴⁰, ci el n-a vrut decât musai împărat, iar eu atunci tremuram tot la gândul că i-ar fi trecut prin cap să fie al Bisericii, pentru că nu mă socoteam îndreptățit să am beneficii din partea ei, deoarece vreau să știi, domnule, că, deși par om, sunt un dobitoc dacă e să fiu de-al Bisericii.

— Ei bine, domnule, greșești, zău – zise cel al Pădurii –, deoarece guvernămintele insularicești nu-s toate valoroase. Unele sunt strâmbe, altele sărace, unele plicticoase și, pe scurt, cel mai țațoș și mai temeinic aduce cu el o grea povară de gânduri și neajunsuri pe care o pune pe umerii nefericitului căruia îi revine. Mult mai bine ar fi ca noi, cei care ne ocupăm cu blestemata asta de corvoadă, să ne retragem la casele noastre și-acolo să ne ținem de îndeletniciri mai gingașe, cum ar fi vânătoria și pescuitul, căci care scutier de pe lumea asta e oare chiar atât de sărac, încât să nu aibă o mârțoagă, o pereche de ogari și-o undiță de trestie, cu care să petreacă la el în sat?

— Mie nu-mi lipsește nimica din toate astea – răspunse Sancho –. Drept e că n-am mârțoagă, dar am un măgar care face de două ori cât calul stăpânului meu. Să-mi dea Dumnezeu Paști rele, și încă pe cele

²⁴⁰ La drept vorbind, don Quijote a fost sfătuit să devină mai degrabă împărat decât arhiepiscop, vezi *DQ* I, 26, p. 270.

dintâi care-or veni, dacă l-aș schimba pe el, chiar de mi-ar da și patru oboroace²⁴¹ de orz pe deasupra. Oi fi crezând că-i glumă, domnule, vrednicia surului, căci sură e culoarea dobitocului meu. Cât despre ogari, lipsă de ei nu duc, căci sunt din belșug la mine-n sat, și vânătoarea-i mai plăcută când o faci pe cheltuiala altuia.

— În realitate și cu adevărat – răspunse cel din Pădure –, domnule scutier, mi-am propus și m-am hotărât să las în plata Domnului gogo-măniile cavalerilor ăstora, să mă retrag la mine-n sat și să-mi cresc odraslele, că am trei, ca trei perle răsăritene.

— Eu am doi – zise Sancho –, care-i pot fi duși plocon și papei în persoană, îndeosebi o fată, pe care-o cresc ca să ajungă contesă, de-o vrea bunul Dumnezeu, fie și în ciuda maică-sii²⁴².

— Și câți ani are domnișoara asta pe care-o crești ca să fie contesă? – întrebă cel din Pădure.

— Cincisprezece, cu unul, doi mai mult sau mai puțin – răspunse Sancho –, dar e la fel de-naltă ca o lance, la fel de proaspătă ca o dimineață de aprilie și are puterea unui hamal.

— Astea-s calități – răspunse cel din Pădure – nu doar ca să fie contesă, ci și ca să fie nimfă a crângului verde²⁴³. Oh, pui de curvă, curvă ce vârtoșie²⁴⁴ mi ți-o fi având, hoțomanca!

La care Sancho, cam opărit, răspunse:

— Nici ea nu-i curviștină și nici maică-sa n-a fost și n-o să fie nici-una din ele, cu voia Domnului, cât am să trăiesc eu. Și să vorbim mai politicos, căci, știindu-te crescut, domnule, printre cavaleri rătăcitori, care întruchipează curtenia însăși, vorbele astea nu mi se prea par potrivite.

— Oh, dar anapoda mai înțelegi – replică cel din Pădure – treaba cu complimentele, domnule scutier! Ce, nu știi că atunci când un cavaler îi trage în arenă unui taur o lovitură strașnică de lance sau când cineva face un lucru bine făcut, poporul obișnuiește să zică: „Oh, pui de lele,

²⁴¹ În text: *fanegas*.

²⁴² Vezi conversația dintre Sancho și Teresa, *DQ* II, 5.

²⁴³ Reminiscență din Garcilaso, *Egloga* II, v. 805.

²⁴⁴ Aproape în aceeași termeni (minus reduplicarea calificativului, care pesemne îl supărase acum) o apreciașe și Sancho pe Aldonza Lorenzo (*DQ* I, 25, p. 256).

și încă ce mai curvă, bine-a mai făcut-o!“, și că ce pare înjurătură, în asemenea împrejurări, e compliment în toată legea? Și leapădă-te, domnule de băieții sau de fetele dumitale care nu fac fapte vrednice să primească laude ca astea din partea părinților lor.

— Mă lepăd de ei – răspunse Sancho –, ba dac-o luăm așa și pe același temei, ai putea să ne pui în cârcă mie și copiilor mei și neveste-mii o curvășărie-ntreagă, fiindcă tot ce fac și zic sunt minunății vrednice de laude asemănătoare; și ca s-apuc să-i văd din nou îl rog pe Dumnezeu să mă dezlege de păcatul de moarte, că totuna ar fi dacă m-ar dezlega de slujba asta primejdioasă de scutier, în care m-am vârat a doua oară, momit și amăgit de o pungă cu o sută de ducăți²⁴⁵ pe care am găsit-o într-o bună zi în Sierra Morena, iar dracu' îmi pune-n fața ochilor ba aici, ba acolo, când dincoace, când colo-șa, o straiță doldora de dubloni²⁴⁶, de mi se pare că la fiecă pas o ating cu mâna și-o strâng în brațe, și-o duc acasă, și-o bag în afaceri, și scot dobânzi, și trăiesc ca un prinț; și câtă vreme mă gândesc la asta, mi se par ușoare și lesne de dus toate muncile de care am parte cu smintitul ăsta de stăpănu-meu, despre care știu că trage mai mult a nebun decât a cavalier.

— Tocmai de-aceea – răspunse cel din Pădure – se zice că lăcomia rupe sacul, și, dacă e să vorbim de ei, nu-i altul mai mare pe lume decât stăpănul meu, fiindcă se numără printre cei ce zic: „Grijile altora îl omoară pe măgar“²⁴⁷; deoarece, ca să-i vină la cap altui cavalier judecata pe care a pierdut-o, înnebunește el și caută ceva ce nu știu dacă nu cumva, odată găsit, n-o să-i iasă pe nas.

— Și e oare îndrăgostit?

— Da – zise cel din Pădure –, de una, Casildea din Vandalia, cea mai crudă și mai friptă doamnă din câte se pot găsi pe lume; dar nu de piciorul cruzimii șchioapătă ea, ci alte ditamai marghioliile îi chiorăie-n mațe, după cum o să se vadă peste nu multe ceasuri.

— Nu-i drum atât de oblu – i-o întoarce Sancho –, încât să nu aibă vreo piedică sau vreo hârtoapă; în toate casele fierbe bobu-n ulcea, dar

²⁴⁵ Găsise de fapt *scuzi de aur*, vezi DQ I, 23, p. 226.

²⁴⁶ În text: *doblón*, valora doi scuzi.

²⁴⁷ Proverb: „Cuidados ajenos matan al asno.“

la mine, în cazan²⁴⁸; se vede că nebunia are mai mulți ucenici și acoliți decât discernământul. Dar dacă e adevărat, după cum se zice, că tovarășii de munci ți le fac mai lesnicioase, în dumneata pot să-mi găsesc o mângâiere, deoarece slujești la alt stăpân la fel de tont ca al meu.

— Tont, dar viteaz – răspunse cel din Pădure –, și mai mult potlogar decât tont și viteaz.

— Al meu nu-i așa – răspunse Sancho –, zic, nu-i deloc potlogar, ba are un suflet ca un potir: nu e-n stare să facă rău nimănui, ci doar bine tuturor, și nu are-n el nici urmă de răutate; un țânc îl poate face să creadă că-i noapte ziua-n amiaza mare și pentru copilăreala asta îl iubesc ca pe băierile inimii mele și nu mă-ndemn să-l părăsesc oricâte trăsni ar face.²⁴⁹

— Și totuși, frate și domnule – zise cel din Pădure –, dacă orbul îl va călăuzi pe orb, sunt amenințați să cadă amândoi în groapă²⁵⁰. E mai bine să ne luăm tălpășița binișor și să ne întoarcem la ogeacurile noastre, căci cei ce caută aventuri nu dau mereu de cele bune.

Sancho stucnea din când în când un soi de scuipat lipicios și cam uscat; văzând și observând asta, milosul și păduraticul scutier zise:

— Mi se pare că de cât am vorbit ni se lipesc limbile de cerul gurii, dar am eu un dezlipitor, cum nu se poate mai bun, atârnat de oblâncul calului.

Și, ridicându-se, se întoarse în scurt timp cu un burduf mare de vin și cu o plăcintă lungă de-o jumătate de vargă, fără nicio exagerare, întrucât era făcută dintr-un iepure alb atât de mare²⁵¹, încât Sancho, pipăind-o, crezu că era dintr-un țap întreg, nu dintr-un ied; și, văzând una ca asta, zise:

— Și duci cu dumneata așa ceva, domnule?

²⁴⁸ Proverb: „En otras casas cuecen habas, y en la mía, a calderadas“, adică peste tot sunt necazuri, dar ale mele sunt mai mari.

²⁴⁹ Pasaj capital pentru înțelegerea temeiurilor profunde ale acțiunii lui don Quijote, ca și a raporturilor dintre Sancho și cavalerul cu suflet de copil.

²⁵⁰ Cf. Matei, 15, 14.

²⁵¹ Iepure alb dintr-o rasă de mari dimensiuni. Era tăiat, dezosat, păstrându-i-se forma, împănat cu o şuviță lungă de slănină, dres cu untdelemn, oțet și ierburi aromatice, după care era învelit într-un aluat dulce din făină, unt și ouă.

— Păi ce credeai? — răspunse celălalt —. Oare arăt eu a scutier de lână fleșcăită? Am pe crupa calului provizii mai bune decât duce un general când pleacă la drum.

Sancho măncă fără a se mai lăsa rugat și înfuleca orbește dumicați cât nodurile de pripoane, zicând apoi:

— Domnia ta chiar că ești scutier credincios și de nădejde, cu ușorul și cu binișorul, falnic și măreț, precum o dovedește ospățul ăsta, care, chiar de nu s-a ivit aici pe cale vrăjitoarească, cel puțin așa pare, iar nu ca mine, sărăntoc și ticăit, de am în desagi doar un pic de brânză atât de întărită, că-i poți sparge cu ea capul unui uriaș; îi țin tovărășie patru duzini de roșcove și încă pe-atâtea alune și nuci, mulțumită strâmtorării stăpânului meu și părerii pe care-o are și rânduiei pe care-o respectă, potrivit căroră cavalerii rătăcitori nu trebuie să se întrețină și să se hrănească decât cu fructe uscate și cu ierburi de pe câmp.

— Pe legea mea, frate — i-o întoarse cel din Pădure —, stomacul meu nu-i obișnuit cu scai-măgăresc sau cu pere pădurețe și nici cu rădăcini de prin păduri. Vază-și stăpânii noștri de părerile și legile lor cavaleriești și mănânce ce-or pofti; eu unul duc cu mine răcături și burduhul ăsta atârnat de oblâncul șeii, ca să fie la nevoie, și-mi înalță-atâta duhul²⁵² și mi-i atâta de drag, că puține răstimpuri trec fără să mi ți-l țin tot în pupături și-mbrățișări.

Și zicând acestea, i-l puse-n brațe lui Sancho, care, ridicându-l în slavă și ducându-și-l la gură, stătu cu ochii la stele un sfert de ceas și, sfârșind de băut, își lăsă capul într-o parte și, cu un oftat din rărunchi, zise:

— Ptiu, pui de curvă și coțcar, ce mai vin catolic!

— Văzuși — zise cel din Pădure când auzi *puiul de curvă* al lui Sancho — cum ai lăudat vinul ăsta zicându-i „pui de curvă“?

— Da — răspunse Sancho —, mărturisesc și știu că nu-i rușine să-i zici cuiva „pui de curvă“ când ai de gând să-i aduci laude. Ci ia spune-mi, domnule, pe viața veșnică a cui ți-e mai drag: vinul ăsta e de Ciudad Real²⁵³?

²⁵² Echivalează jocul de cuvinte, foarte frecvent în epocă, din text: *devota* / *de bota* (cucernică / de poloboc).

²⁵³ Unul din cele mai apreciate vinuri în Spania vremii.

— Strașnic degustător! — răspunse cel din Pădure —. Într-adevăr, nu-i din altă parte și are câțiva ani vechime.

— Mie-mi spui? — zise Sancho —. Să nu-ți închipui că nu l-aș fi dibuit. N-ar fi bună, domnule scutier, să am un simț atât de puternic și de înăscut la deosebit vinurile, încât, dacă mi-l dai să-l miros pe oricare dintre ele, să-i ghicesc patria, neamul, buchetul, anul recoltei și pritoci-rile, cu toate celelalte împrejurări legate de vin? Dar nici nu-i de mirare de vreme ce am avut în neam din partea tatei pe doi dintre cei mai neîn-trecuți degustători de vinuri pe care i-a cunoscut de ani buni La Mancha, și drept dovadă e că li s-a întâmplat ce-am să-ți spun acum. Celor doi li s-a dat să guste vinul dintr-un poloboc, cerându-li-se părerea despre starea, calitatea, gustul bun sau rău al vinului. Unul l-a încercat cu vârful limbii; celălalt n-a făcut decât să-l ducă la nas. Primul a zis că vinul acela mirosea a fier; al doilea a zis că mirosea mai degrabă a cordovan²⁵⁴. Proprietarul a zis că polobocul era curat și vinul n-avea niciun adaos de la care să fi luat gust de fier sau de cordovan. Cu toate astea, cei doi degustători vestiți au ținut-o morțiș pe-a lor. A trecut timpul, vinul a fost vândut și, când să spele polobocul, s-a găsit în el o cheiță atârnată de-o curelușă de cordovan. Asta ca să vezi, domnule, dacă un coborător dintr-o asemenea spiță nu-i în măsură să-și dea cu părerea în asemenea procese²⁵⁵.

— De-asta și zic — spuse cel din Pădure — să ne lăsăm de căutat aventuri și, dac-avem pită, să nu mai umblăm după lipii²⁵⁶, ci să ne întoarcem la colibele noastre, că acolo ne va găsi și Dumnezeu, dacă va vrea El.

— Până când o s-ajungă stăpănu-meu la Zaragoza, am să rămân în slujba lui, pe urmă, om mai vedea.

²⁵⁴ Piele fină de capră.

²⁵⁵ Aceeași anecdotă, de îndelungată tradiție folclorică, se găsește, cu un element în plus, și în intermediul cervantin *La elección de los alcaldes de Daganzo* (*Alegerile de alcalzi din Daganzo*, în traducerea mea), publicat în 1615. Vezi Cervantes, *Teatru*, Univers, București, 1971, p. 227. Cf. Stith-Thompson, *Motif Index*, J 1661.2 și, pentru spațiul românesc, Sabina Cornelia Stroescu, *Typologie bibliographique des facéties roumaines*, Editura Academiei RSR, București, vol. II, motivul 4650a.

²⁵⁶ Expresie proverbială, cu sensul: dacă ai ceva bun, nu alerга după ceva mai prost: „Pues tenemos hogaza, no busquemos tortas.” Variantă a proverbului: „A falta de pan, buenas son tortas” („În lipsa pâinii, bune-s lipiile”).

În sfârșit, atâta pălăvrăgîră și-atâta băură cei doi bravi scutieri, încât somnul fu nevoit să le lege limbile și să le potolească setea, căci a le-o înlătura ar fi fost cu neputință; și, astfel, agățați amândoi de burduful aproape gol, cu îmbucăturile pe jumătate mestecate în gură, căzura adormiți, și-așa îi vom și lăsa acum, ca să povestim ce i s-a întîmplat Cavalerului din Pădure cu cel al Tristei Figuri.

CAPITOLUL 14

Unde continuă aventura Cavalerului din Pădure

Printre multele vorbe schimbate între don Quijote și Cavalerul din Pădure, istoria spune că cel din Pădure îi zise lui don Quijote:

— În sfârșit, seniore cavaler, vreau să știți că destinul sau, mai bine zis, alegerea mea, m-a adus să mă îndrăgostesc de neasemuita Casildeea din Vandalia. O numesc neasemuită pentru că nici nu are seamăn, atât în măreția trupului, cât și în desăvârșirea stării și a frumuseții sale. Această Casildeea, așadar, despre care povestesc, mi-a plătit gândurile curate și dorințele cuviincioase punându-mă să mă înham, ca maștera²⁵⁷ lui pe Hercule, la numeroase și felurite primejdii, la sfârșitul fiecăreia promițându-mi că la sfârșitul celeilalte va veni și împlinirea speranței mele; dar muncile mi s-au înlănțuit într-atâta, încât nu mai au număr și nu știu care va fi ultima ce va da cep împlinirii bunelor mele dorințe. Odată mi-a poruncit să mă duc și s-o provoc pe acea vestită uriașă din Sevilla pe nume Giralda²⁵⁸, care e atât de vitează și de puternică, de parcă ar fi făcută din bronz și, fără a se clinti din loc, este cea mai schimbătoare și mai nestatornică femeie din lume. Am ajuns, am văzut-o, am învins-o și-am făcut-o să stea liniștită și smirună, fiindcă vreme de peste-o săptămână n-au bătut decât vânturile de miazănoapte. S-a mai întîmplat și că mi-a poruncit să merg și să cântăresc străvechile pietre ale grozavilor

²⁵⁷ Se referă la Iuno (sau Hera), soția lui Jupiter, care l-a urât pe Hercule, punându-l la cele douăsprezece munci.

²⁵⁸ Se referă la vestita statuie-giruetă, simbolizând Credința sau Victoria, plasată în vârful turnului catedralei din Sevilla.

Tauri de la Guisando²⁵⁹, ispravă de încredințat mai degrabă unor hamali decât cavalerilor. Altă dată mi-a poruncit să mă prăvălesc și să mă afund în prăpastia de la Cabra²⁶⁰, pericol nemaiauzit și de temut, și să-i înfățișez o relatare amănunțită despre ce se ascunde în hăul acela întunecos. Am oprit mișcarea Giraldei, am cântărit Taurii de la Guisando, m-am aruncat în prăpastie și-am adus la lumină cele ascunse în abisul ei, iar speranțele mele, moarte, moarte, și poruncile și disprețurile ei, vii, vii. În fine, ultima oară mi-a poruncit să colind prin toate provinciile Spaniei și să-i oblig pe toți cavalerii rătăcitori ce hălăduiesc pe întinsurile ei a mărturisi că ea singură este cea mai înzestrată cu frumusețe dintre toate câte sunt în viață azi și că eu sunt cel mai viteaz și cel mai pătimaș îndrăgostit cavalier din univers, așa încât, în această căutare, am bătut cea mai mare parte a Spaniei și-n ea am învins mulți cavaleri care au cutezat a mă contrazice. Dar lucrul cel mai prețios și cu care mă mândresc cel mai mult este că l-am învins într-o luptă în doi pe-acel atât de vestit cavalier don Quijote de la Mancha, obligându-l a mărturisi că mai frumoasă e Casildea mea decât Dulcineea lui; și numai prin această victorie socotesc că i-am învins pe toți cavalerii de pe lume, pentru că don Quijote acesta de care vorbesc i-a învins pe toți, iar după ce l-am învins eu pe el, gloria și faima lui s-au strămutat și au trecut asupra persoanei mele,

și-nvingătorul e cu-atât mai mare,
cu cât învinsul este mai celebru²⁶¹;

astfel încât au și fost puse pe seama mea nenumăratele fapte eroice ale mai sus pomenitului don Quijote.

Don Quijote rămase uluit auzindu-l pe Cavalerul din Pădure și fu de o mie de ori pe punctul de a-i spune că mințea, ba chiar avu pe vârful

²⁵⁹ Patru (în epoca lui Cervantes erau cinci) figuri megalitice zoomorfe de granit, situate pe dealul Guisando (a nu se confunda cu așezarea omonimă) din municipiul El Tiemblo (Ávila).

²⁶⁰ Falie celebră prin adâncimea ei, aflată în apropierea localității Cabra (Córdoba), unde, potrivit tradiției, s-ar fi aflat una din gurile Infernului.

²⁶¹ Versuri ușor adaptate, din *Araucana* (I, 1, 2), de Alonso de Ercilla y Zúñiga (1533–1594).

limbii acuzația de minciună, dar se stăpâni cât putu mai bine, spre a-l face să-și recunoască minciuna cu propria-i gură, drept care, cu tot calmul, îi spuse:

— Că domnia voastră, domnule cavaler, i-ați învins pe mai toți cavalerii rătăcitori din Spania și chiar din toată lumea, n-am nimic de spus; dar că l-ați învins pe don Quijote de la Mancha, mă îndoiesc. S-ar putea să fi fost altul asemănător cu el, deși sunt puțini cei care-i seamănă.

— Cum nu? — replică cel din Pădure —. Pe cerul care ne acoperă, am luptat cu don Quijote, l-am învins și l-am supus; este un bărbat înalt la stat, uscățiv la chip, cu mădularele deșirate și descărnate, încărunțit, cu nasul acvilin și cam coroiat, cu mustăți mari, negre și pleoștite²⁶². Luptă sub numele de Cavalerul Tristei Figuri și scutier îi este un țaran pe care-l cheamă Sancho Panza; apasă șalele și ține frâul unui cal faimos pe nume Rușinante și, în sfârșit, o are ca stăpână a voinței sale pe o anume Dulcineea din Toboso, numită o vreme Aldonza Lorenzo: ca și a mea, care, pentru că o cheamă Casilda și este din Andaluzia, eu o numesc Casildeea din Vandalia. Dacă toate aceste semnalmente nu sunt de ajuns ca să-mi confirme adevărul, iată spada mea, care o va face până și pe incredulitate să-i dea crezare.

— Liniștiți-vă, domnule cavaler — zise don Quijote —, și ascultați ce vreau să vă spun. Se cade să știți că acel don Quijote este cel mai mare prieten pe care-l am pe lumea aceasta, și încă într-atâta, încât aş putea spune că ține locul persoanei mele înseși, iar după semnalmentele sale pe care mi le-ați dat, atât de exacte și de sigure, nu pot crede altceva decât că el este cel pe care l-ați învins. Pe de altă parte, văd cu ochii și pipăi cu mâinile că nu este posibil să fie chiar el, dacă nu cumva, întrucât are mulți dușmani vrăjitori, cu deosebire unul care-l persecută de obicei, vreunul dintre ei îi va fi împrumutat înfățișarea²⁶³ ca să se lase învins, pentru a-l lipsi în chip fraudulos de faima pe care, prin înaltele-i fapte cavallerești, și-a câștigat-o și dobândit-o pe toată fața pământului; și,

²⁶² De remarcat coincidența trăsăturilor fundamentale ale lui don Quijote cu celelalte locuri unde este descris (*DQ* I, „Prolog“, 1, 30; II, 32, 62 etc.). Unele dintre ele sunt identice, pe de altă parte, și cu autoportretul din „Prologul“ la *Nuvelele exemplare*.

²⁶³ Este, poate, o primă aluzie indirectă la falsul Quijote al lui Avellaneda.

drept confirmare a acestora, mai vreau să știți că acei vrăjitori adversari ai lui au metamorfozat acum nu mai mult de două zile figura și persoana frumoasei Dulcineea din Toboso într-o țărancă grosolană și de rând, iar în același chip îl vor fi metamorfozat și pe don Quijote. Și dacă nici toate acestea nu sunt de ajuns ca să vă încredințeze de adevărul afirmat de mine, iată-l pe însuși don Quijote, care-l va susține cu propriile-i arme, pe jos sau călare sau oricum vă va fi pe plac.

Și, zicând acestea, se ridică în picioare și-și încleștă pumnul pe spadă, așteptând hotărârea pe care urma să o ia Cavalerul din Pădure, care, cu glas la fel de calm, răspunse și zise:

— Pe bunul platnic zăloagele nu-l dor²⁶⁴: cine a putut odată, seniore don Quijote, să vă învingă metamorfozat are tot temeiul să spere că vă va birui și-n adevărata voastră ființă. Cum însă nu este de demnitatea cavalerilor să-și ducă la bun sfârșit faptele de arme pe întuneric, aidoma tâlharilor și bandiților, să așteptăm ziua, pentru ca soarele să ne vadă lucrările. Iar condiția bătăliei noastre va fi că învinsul va rămâne la voia învingătorului, spre a dispune de el cum va voi, sub rezerva ca porunca pe care i-ar da-o să fie adecvată calității de cavaler.

— Sunt mai mult decât mulțumit de condiția și de înțelegerea aceasta – răspunse don Quijote.

Și, zicând acestea, se duseră unde se aflau scutierii lor, pe care-i găsiră sforăind în aceeași poziție în care se găseau când îi luase cu asalt somnul. Îi treziră și le porunciră să fie gata cu pregătirea cailor, deoarece, la răsăritul soarelui, cei doi urmau să poarte o bătălie sângeroasă, nemaivăzută și aprigă, vești ce-l lăsară pe Sancho uluit și buimac, temător de sănătatea stăpânului său pe temeiul vitejiilor pe care le auzise relatându-i-le despre al lui pe scutierul din Pădure; dar, fără a scoate o vorbă, scutierii plecară să-și caute herghelia, deoarece tustrei caii și surul se amușinaseră și stăteau împreună.

Pe drum, cel din Pădure îi zise lui Sancho:

— Trebuie să știi, frate, că luptătorii din Andaluzia, când sunt nași la o înfruntare, nu obișnuiesc să stea cu mâinile încrucișate în timp ce

²⁶⁴ Proverb: „Al buen pagador no le duelen prendas”, frecvent citat în *DQ* II, 30, p. 254; 34, p. 292; 59, p. 482; 71, p. 570.

finii lor se încaieră. Spun asta ca să te înștiințez că în vreme ce se vor încăiera stăpânii noștri, va trebui să ne luptăm și noi și să ne facem bucățele.

— Obiceiul ăsta, domnule scutier – răspunse Sancho –, s-o fi întâlnind și săvârșind printre bandiții și luptătorii de care vorbești, dar la scutierii cavalerilor rătăcitori, nici gând. Cel puțin eu unul nu l-am auzit pe stăpânul meu vorbind de un asemenea obicei, iar el știe pe de rost toate legile cavaleriei rătăcitoare. Și chiar dacă aș vrea să cred că e adevărată și de neclintit legea ca scutierii să se lupte între ei în timp ce se luptă stăpânii lor, tot n-aș vrea să mă supun ei, ci aș plăti mai degrabă gloaba care le-ar fi pusă unor asemenea scutieri pașnici, căci sunt sigur că nu trece de două livre de ceară²⁶⁵, și, mai mult, vreau să plătesc în bani livrele cu pricina, întrucât știu că mă vor costa mai puțin decât scamele pe care le-aș putea risipi ca să-mi curarisc capul, pe care mi-l și socotesc despicat și spintecat în două. Mai mult, îmi e cu neputință să mă bat, pentru că nu am spadă, căci în viața mea n-am purtat așa ceva.

— La asta știu eu un leac bun – zise cel din Pădure – : am aici doi saci de pânză, de aceeași mărime; dumneata îl iei pe unul și eu pe celălalt, și-o să ne batem în lovituri de sac, cu arme egale.

— Dacă-i așa, să fie-ntr-un ceas bun – răspunse Sancho –, fiindcă o asemenea luptă ne va sluji mai degrabă ca să ne scuturăm de praf decât să ne rănim.

— Ba nu așa – i-o întoarse celălalt –, pentru că o să vârâm în saci, ca să nu-i umfle vântul, câte o jumătate de duzină de pietre frumoșele și golașe, cântărind tot atâta și unele, și altele, iar în felul ăsta o să ne putem pocni și săcuia²⁶⁶ fără să ne facem rău și să ne dăunăm.

— Ia seama, pe hoitul lui taică-meu – răspunse Sancho –, ce jderi zgubilini²⁶⁷ sau ce smocuri de bumbac dărăcit pui în saci, ca să nu ni se spargă doagele și să ni se frângă oasele! Dar află, domnule dragă, că nici dacă-i umpli cu coconi de mătase, eu unul nu mă bat: n-au decât să se

²⁶⁵ Sancho, ca membru al unei confrerii din satul său (*DQ* I, 21; II, 43), știa că, în caz de încălcare a statutelor, confreriile aplicau amenzi plătibile în ceară.

²⁶⁶ În text: *atalegar* „a se pocni cu sacii”, creație lexicală cervantină. Echivalez cu *a săcuia* pentru a evita confuzia cu *a săcuia/a secui*.

²⁶⁷ În text: *martas cebollinas* (*cebolla* „ceapă”) în loc de *martas cebellinas*, varietate de zibeline, prin etimologie populară.

bată stăpânii noștri, îi privește, iar noi să pilim și să trăim, că timpul are el grijă să ne ia viețile fără a mai trebui să căutăm și noi îmboldiri ca să ni se isprăvească înainte de-a se împlini și-a ajunge la capăt și la soroc și-a cădea de coapte ce sunt.

— Totuși – replică cel din Pădure –, trebuie să ne luptăm măcar o jumătate de ceas.

— Nici vorbă – răspuse Sancho –, n-am să fiu atât de mocofan și de nerecunoscător, încât să caut pricină dintr-un fleac oricât de mic celui cu care am mâncat și-am băut; cu atât mai mult cu cât, aflându-mă și fără mânie, și fără supărare, cine naiba ar fi-n stare să se caftească fără pricină?

— La asta – zise cel din Pădure – am să vin eu cu un leac îndestulător, și anume, înainte de-a ne începe lupta, am să mă apropii binișor de dumneata și-am să-ți trag trei, patru scatoalce de să mi te pună la picioare, și cu ele am să-ți trezesc mânia, chiar dacă ești mai adormit decât somnòrea.

— La marafetul ăsta știu eu altul – răspuse Sancho – nu mai prejos: am să înhaț un ciomag și, înainte ca dumneata să apuci a-mi stârni mânia, am să ți-o fac eu pe-a dumitale să adoarmă în așa hal, încât să nu se mai trezească decât pe lumea cealaltă, de unde se va ști că nu-s eu omul care să-și lase obrazul mototolit de nimeni. Și fiecare vază-și de țepușa lui²⁶⁸, deși cel mai nimerit ar fi să-l lași pe fiecare să-și adoarmă-n pace mânia, căci nimeni nu cunoaște sufletul celorlalți și cine vine de obicei după lână poate pleca tuns chilug²⁶⁹, iar Dumnezeu a binecuvântat pacea și a blestemat dihoniiile; căci dacă și-o mătă hăituită, încolțită și amenințată se preschimbă-n leu, apăi eu, care mi-s om, Dumnezeu știe în ce m-aș putea preface, drept care îți pun în vedere, domnule scutier, că tot răul și paguba ce-ar fi să iasă din încăierarea noastră o să fie trecute în contul dumitale.

— Bine – făcu cel din Pădure –. Va face Domnul și mâine zi și ne-om pricopsi.

Într-acestea, începeau a se-auzi prin copaci trilurile a mii de păsărele multicolore și-n felurile lor cântece vesele păreau a-i spune bun

²⁶⁸ Expresie proverbială: „Cada uno mire por el virote.”

²⁶⁹ Proverb: „Tal suele venir por lana que vuelve tresquilado.”

venit și-a o saluta pe proaspăta Auroră, care își și dezvăluia pe la porțile și balcoanele Orientului frumusețea chipului, scuturându-și din plete un număr infinit de mărgăritare lichide, în a căror suavă licoare se scaldau ierburile, părând că și ele împrășcă și plouă cu mărunte perle dalbe; sălciile distilau mană savuroasă, izvoarele râdeau, pâraiele murmurau, silvele se bucurau și pajiștile se îmbogățeau de venirea ei. Ci lumina zilei nici nu făcu bine cu puțință să se vadă și să se deosebească lucrurile, când primul ce i se înfățișă ochilor lui Sancho fu nasul scutierului din Pădure, care era atât de mare, încât aproape-i ținea umbră întregului trup. Se povestește, într-adevăr, că era de-o excesivă mărime, coroiat la mijloc și plin tot de negi, de culoare vineție, ca de pătlăgică vânăată; îi cobora cu două degete mai jos de gură; și mărimea, culoarea, negii și coroierea îi poceau în așa hal chipul, încât Sancho, văzându-l, începu să dea din picioare și din mâini, ca un copil cu năbădaică²⁷⁰ și-și propuse în sine-a-i să se lase pălmuit și de două sute de ori înainte de a i se trezi mânia ca să se încaiere cu bâzdâgania aceea.

Don Quijote îl privi pe rivalul său și constată că-și și pusese coiful cu vizieră, așa încât nu-i putu vedea fața, dar observă că era un bărbat robust și nu prea înalt de stat. Peste armură purta un hocheton sau o cazacă dintr-o țesătură pare-se de aur foarte fin, presărată cu o mulțime de mici ochiuri de oglinzi strălucitoare, care-l făceau cum nu se poate mai elegant și mai arătos; pe cască îi fluturau o mare câtime de pene verzi, galbene și albe; lancea, pe care și-o rezemase de un copac, era foarte lungă și groasă, cu un vârf de fier oțelit mai lung de-o palmă.

Don Quijote se uită la toate și observă totul și trase încheierea după cele văzute că sus-zisul cavaler trebuie să fi avut o putere deosebită; asta nu-l sperie însă, ca pe Sancho Panza, ci, dimpotrivă, cu distinsă dârzie îi spuse Cavalerului Oglinzilor:

— Dacă marea dorință de a lupta, seniore cavaler, nu vă știrbește curtenia, în numele ei rogu-vă să vă ridicați puțin viziera, ca să văd dacă noblețea chipului domniei voastre corespunde cu cea a comportamentului vostru.

²⁷⁰ În text: *alferecía*, pop. „epilepsie“.

— Fie că veți ieși învins, fie învingător din această faptă de vitejie, seniore cavaler – răspuse cel al Oglinzilor –, vă va rămâne timp și răgaz destul ca să mă vedeți; iar dacă nu vă împlinesc acum dorința, explicația este că aş aduce, pare-mi-se, o notabilă atingere frumoasei Casildea din Vandalia lungind timpul cu zăbava de a-mi ridica viziera, fără a vă sili să mărturișiți ceea ce ați apucat să aflați că pretind.

— Dar în timp ce încălecăm – zise don Quijote –, îmi puteți spune totuși dacă eu sunt acel don Quijote pe care ați spus că l-ați învins.

— La acestea vă răspund – zise cel al Oglinzilor – că semănați, cum seamănă un ou cu altul, cu însuși cavalerul pe care l-am învins; dar cum spuneți că sunteți persecutat de vrăjitori, n-aș îndrăzni să afirm că sunteți sau nu sus-numitul.

— Asta îmi e de-ajuns – răspuse don Quijote – ca să cred în amăgirea voastră; dar ca să vă scot din ea pe deplin, să vină caii și, în mai puțin timp decât cel ce v-ar trebui ca să vă ridicați viziera, dacă mă ajută Dumnezeu, doamna mea și brațul meu, vă voi vedea fața, iar domnia voastră veți vedea că nu eu sunt învinsul don Quijote, după cum socotiți.

Cu acestea, scurtându-și vorbele, încălecară pe cai, iar don Quijote întoarse hăturile lui Rușinante ca să ia distanța convenită, spre a se întoarce să-și atace adversarul, același lucru făcându-l și cel al Oglinzilor. Dar don Quijote nu se îndepărtase nici douăzeci de pași, când se auzi strigat de cavalerul Oglinzilor și, în vreme ce o porniră amândoi, cel al Oglinzilor îi spuse:

— Ia seama, seniore cavaler, condiția luptei noastre este că învinsul, după cum am mai spus, va trebui să rămână la discreția învingătorului.

— O știu prea bine – răspuse don Quijote –, sub rezerva ca lucrurile impuse și poruncite învinsului să nu iasă dintre limitele cavaleriei.

— E de la sine înțeles – răspuse cel al Oglinzilor.

Într-acestea i se arătă și vederii lui don Quijote nasul ciudat al scutierului și, la priveliștea lui, nu se minună mai puțin decât Sancho: într-atâta, încât îl socoti drept un fel de monstru sau alt soi de om și dintre-aceia care nu se întâlnesc pe lume. Sancho, dacă-l văzu pe stăpânul său plecând ca să ia distanță, nu vru să rămână singur cu năsosul, întrucât se temea

că la un singur bobârnac cu nasul acela în al lui, încăierarea s-ar fi isprăvit și el ar fi rămas lungit la pământ de pe urma loviturii sau de frică, așa că se duse după stăpânul său, prinzându-se de-o căpătea a lui Rușinante; iar când i se păru că se și făcuse timpul să se-ntoarcă, îi spuse:

— Te rog din suflet, înălțimea ta, stăpâne dragă, înainte să te întorci ca să ataci, ajută-mă să mă urc în stejarul-de-plută de colo, de unde oi putea privi mai în largul meu, mai bine ca de pe pământ, viteaza înfruntare pe care înălțimea ta urmează s-o ai cu cavalerul ăsta.

— Ba eu cred, Sancho – zise don Quijote –, că vrei să te cocoți și să te urci în tribună ca să privești neprimejduit taurii.

— Ca să spun adevărul – răspunse Sancho –, nasul nemăsurat de mare al scutierului ăluia mă umple de uluire și de groază și n-am curaj să stau lângă el.

— E-așa de mare – zise don Quijote –, încât, dacă n-aș fi cine sunt, m-ar fi surprins și pe mine; așa că, hai, am să te ajut să te urci unde zici.

În timp ce don Quijote se opri ca să se urce Sancho în stejarul-de-plută, cel al Oglinzilor își luă distanța care i se păru necesară și, crezând că și don Quijote făcuse la fel, fără a mai aștepta sunetul de trompetă sau alt semnal care să-i fi înștiințat, întoarse frâul calului, nu mai sprinten și nici mai arătos decât Rușinante, și în galop, adică la trap mijlociu, porni să-și înfrunte inamicul; dar, văzându-l ocupat cu cățărutul lui Sancho, trase de frâu și se opri la jumătatea cursei, fapt pentru care calul îi rămase nespus de recunoscător, din pricină că nici nu se mai putea mișca. Don Quijote, căruia i se păru că inamicul lui se și apropia în zbor, își propti zdravăn pintenii în foalele dezînfoiate ale lui Rușinante și-l îmboldi atât de strașnic, încât istoria povestește că numai de data asta se cunoscă că o luase oleacă la galop, fiindcă în toate celelalte împrejurări nu făcuse decât să meargă oarecum la trap, și, cu furia aceasta nemaivăzută, ajunsese în locul unde cel al Oglinzilor își tot înfigea până la brățară pintenii în cal, fără a-l putea clinti niciun deget din locul unde-și lăsase baltă cursa.

Într-un moment și-o împrejurare atât de favorabile îl găsi don Quijote pe adversarul său, încurcat cu calul și ocupat cu lancea sa, pe care nu nimeri sau nu avu timp să și-o pună-n furchet. Don Quijote, care nu sta să se uite la asemenea neajunsuri, în deplină siguranță și fără niciun

risc, îl izbi pe cel al Oglinzilor cu atâta putere, că-l făcu, fără voia lui, să se prăbușească la pământ peste crupa calului, cu o căzătură atât de strașnică, încât, nemaizvâcnind nici din mâini, nici din picioare, dădu semne că murise.

Sancho, nici nu-l văzu bine căzut, că-și dădu drumul să alunece din stejarul-de-plută și dădu fuga în mare grabă unde se afla stăpânul său, care, coborând de pe Rușinante, zori către cel al Oglinzilor și, desfăcându-i legăturile coifului ca să vadă dacă murise sau ca să-i dea aer dacă mai trăia cumva, văzu... Cine-ar putea spune ce văzu, fără a trezi uimire, minunare și spaimă în rândul ascultătorilor? Văzu, zice istoria, chipul însuși, figura însăși, aspectul însuși, fizionomia însăși, efigia însăși, imaginea însăși a bacalaureatului Sansón Carrasco; și, de îndată ce-o văzu, zise cu strigăt mare:

— Dă fuga, Sancho, să privești, să vezi și să nu crezi! Grăbește-te, fiule, și ia seama de ce e-n stare magia, de ce-s în stare vrăjitorii și fermecătorii!

Sancho sosi și, văzând chipul bacalaureatului Carrasco, începu a-și face mii de cruci și a se cruci încă pe-atâta. Într-acestea, cavalerul surpat nu dădea semne a mai fi în viață, iar Sancho îi spuse lui don Quijote:

— Sunt de părere, stăpâne dragă, ca, oricum ar fi, înălțimea ta să împlânți și să vâri spada prin gura ăstuia ce pare bacalaureatul Sansón Carrasco: poate așa vei ucide în el pe vreunul dintre dușmanii vrăjitori ai domniei tale.

— Nu zici rău – spuse don Quijote –, căci dușmani, cât mai puțini²⁷¹.

Și când să tragă spada ca să pună în faptă îndemnul și sfatul lui Sancho, se apropie scutierul celui al Oglinzilor, acum fără nasul care-l făcuse atâta de slut, și strigă din răspuțeri:

— Ia seama ce faci, seniore don Quijote, căci acela de la picioarele domniei tale e bacalaureatul Sansón Carrasco, prietenul domniei tale, iar eu sunt scutierul lui.

Și Sancho, văzându-l fără slutenia dintâi, îi zise:

— Și nasul?

La care el răspunse:

²⁷¹ Proverb: „Los enemigos, los menos.”

— Îl am aici, în buzunar.

Și, ducându-și mâna la cel din dreapta, scoase un nas de mască din mucava lăcuită, confectionat după cum s-a descris. Și, privindu-l încă și încă, Sancho zise cu glas mare și plin de uimire:

— Sfântă Mărie, apără-mă! Păi ăsta nu-i Tomé Cecial²⁷², vecinul și cumătrul meu?

— Cum să nu! – răspunse scutierul cu nasul dat acumă jos –. Da, Tomé Cecial sunt, cumetre și prietene Sancho Panza, și numaidecât am să-ți spun itele, fofârlicele și urzelile prin care am venit aici, dar până atunci roagă-l și imploră-l pe domnul și stăpânul dumitale să nu-l lovească și chinuiască, rănească și ucidă pe Cavalerul Oglinzilor, întins la picioarele lui, deoarece, mai presus de orice îndoială, e bezmeticul și rău sfătuitul de bacalaureat Sansón Carrasco, consăteanul nostru.

Într-acestea, cel al Oglinzilor își reveni în simțiri, iar don Quijote, văzând asta, îi puse vârful spadei goale în fața ochilor și-i spuse:

— Sunteți mort, cavaliere, dacă nu mărturișiți că neasemuita Dulcineea din Toboso o întrece în frumusețe pe Casildeea din Vandalia a voastră; și, în plus, trebuie să promiteți că, de veți rămâne în viață după lupta și căderea aceasta, vă veți duce în cetatea El Toboso și vă veți înfățișa înaintea ei din partea mea, pentru a face cu domnia voastră ce-i va fi voia; iar dacă vă va lăsa să vi-o urmați pe-a voastră, veți fi obligat să reveniți în căutarea mea, căci dâra isprăvilor mele vă va sluji drept călăuză și vă va aduce unde mă voi fi aflând, și să-mi spuneți cum a decurs întâlnirea cu ea; condiții care, conform celor stabilite anterior luptei noastre, nu încalcă regulile cavaleriei rătăcitoare.

— Mărturisesc – zise cavalerul căzut – că e mai prețios pantoful descusut și murdar al doamnei Dulcineea din Toboso decât barba prost pieptănată, dar curată, a Casildeei și promit să mă duc și să mă-ntorc din prezența ei în a domniei voastre și să vă dau seamă deplină de tot ce-mi porunciți.

— Va trebui de asemenea să mărturișiți și să credeți – adăugă don Quijote – că acel cavaler pe care l-ați învins nu a fost și nici nu a putut fi don Quijote de la Mancha, ci altul care-i semăna, după cum eu

²⁷² Cecial „merluciu sărat și afumat, batog”.

mărturisesc și cred că domnia voastră, deși semănați cu bacalaureatul Sansón Carrasco, nu sunteți el, ci altul care-i seamănă și pe care, sub figura lui, mi l-au pus aici dușmanii mei ca să-mi stăvilească și să-mi tempereze impetuositatea mâniei și ca să fac uz cu blândețe de gloria victoriei.

— Mărturisesc, judec și simt așa cum credeți, judecați și simțiți voi – răspunse deznodatul cavaler –. Lăsați-mă să mă ridic, rogu-vă, dacă mi-o va îngădui lovitura căderii, care m-a mototolit destul de rău.

Îl ajutară să se ridice don Quijote și Tomé Cecial, scutierul lui, de la care Sancho nu-și mai dezlipea ochii, punându-i întrebări ale căror răspunsuri dădeau semne vădite că era cu adevărat acel Tomé Cecial, cum pretindea; dar neîncrederea stârnită în Sancho de spusele stăpânului său, cum că vrăjitorii preschimbaseră figura Cavalerului Oglinzilor în cea a bacalaureatului Carrasco nu-l lăsa să dea crezare adevărului pe care-l contempla cu propriii săi ochi. În sfârșit, și stăpânul, și sluga rămaseră cu această amăgire, iar cel al Oglinzilor și scutierul său, opăriți și rău vânturați, se depărtară de don Quijote și Sancho cu gândul de a căuta un loc unde să-l oblojească și să-i strângă-n atele coastele. Don Quijote și Sancho își reluară drumul spre Zaragoza, unde istoria îi părăsește, pentru a arăta cine erau Cavalerul Oglinzilor și năsulitorul²⁷³ lui scutier.

CAPITOLUL 15

*Unde se povestește și se face cunoscut
cine erau Cavalerul Oglinzilor și scutierul său*

Don Quijote era cum nu se poate mai mulțumit, mai mândru și mai orgolios că repurtase victoria asupra unui cavaler atât de viteaz cum își închipuia că este cel al Oglinzilor, de la cuvântul cavaleresc al acestuia nădăjduind și să afle dacă vraja împotriva doamnei sale continua, deoarece era obligatoriu ca acel cavaler învins să se întoarcă la el, sub

²⁷³ În text: *narigante*, cuvânt telescopat din *narigudo* „năsos” și *andante* „rătăcitor”.

pedeapsa de a-și pierde calitatea, și să-i relateze ce anume i se întâmplase cu ea. Ci una gândea don Quijote și alta cel al Oglinzilor²⁷⁴, deși până una, alta, gândul lui nu era, după cum s-a spus, decât a găsi unde să se oblojească. Zice, așadar, istoria că atunci când bacalaureatul Sansón Carrasco îl sfătuisese pe don Quijote să-și reia căutarea abandonatelor cavalerii, intrase mai întâi în conciliabul cu preotul și bărbierul despre ce mijloc anume s-ar putea găsi pentru a-l convinge pe don Quijote să rămână acasă, liniștit și împăcat, fără ca anapoda căutatele lui aventuri să-l mai pună pe jărat; din care consiliu rezultă, prin votul comun al tuturor și părerea personală a lui Carrasco, să-l lase pe don Quijote să plece, de vreme ce părea cu neputință a-l reține, iar Carrasco să-i iasă-n drum în chip de cavaler rătăcitor, să intre în luptă cu el, indiferent din ce pricină, și să-l învingă, întrucât i se părea o treabă lesnicioasă, iar pactul și înțelegerea stabilite să fie ca învinsul să rămână la voia învingătorului, urmând ca lui don Quijote, astfel învins, bacalaureatul cavaler să-i ordone a se întoarce la el în sat și-a nu mai pleca de-acolo vreme de doi ani sau atâta timp cât nu i se va porunci altceva din partea lui, fiind limpede că don Quijote învins avea să îndeplinească fără doar și poate totul, spre a nu contraveni legilor cavaleriei și a nu le încălca, și s-ar fi putut ca pe durata recluziunii sale să-și dea uitării închipuirile sau să i se poată căuta nebuniei sale alt leac potrivit.

Carrasco acceptă, și drept scutier i se oferi Tomé Cecial, cumătru și vecin de-al lui Sancho Panza, bărbat vesel și cu mintea fluturatică. Sansón se înarmă după cum s-a relatat, iar Tomé Cecial își potrivea nasul lui din născare în cel calp și de mascaradă descris mai sus, ca să nu fie recunoscut de cumătrul său când aveau să se vadă, și, astfel, urma să aceleași călătorie pe care o făcea și don Quijote, fiind cât pe ce să se vadă prinși în aventura carului Morții, și, în sfârșit, dădură de ei în pădure, unde li se întâmplă tot ce a citit cel prudent²⁷⁵; și, dacă n-ar fi fost gândurile extraordinare ale lui don Quijote, care își vârâse în cap că bacalaureatul nu era bacalaureatul, domnul bacalaureat ar fi fost pus pentru

²⁷⁴ Aluzie burlescă la proverbul: „Uno piensa el bayo, y otro el que le ensilla“ („Una gândește șargul și alta cine pune șaua pe el“).

²⁷⁵ Subînțeles „cititorul“.

totdeauna în imposibilitatea de a-și mai lua și gradul de licențiat, întrucât în ceas rău găsisese doar cuiburi unde gândise a găsi păsări²⁷⁶. Tomé Cecial, văzând ce rău își împlinise dorințele și ce deznodământ nefericit avusese drumul lor, îi spuse bacalaureatului:

— Zău, domnule Sansón Carrasco, avem ce-am meritat: cu ușurință pui la cale și te-apuci de-o treabă, dar cu greu de cele mai multe ori ieși la liman din ea. Don Quijote nebun, noi cumiști, el pleacă sănătos și râzând; domnia ta rămâi snopit și jalnic²⁷⁷. Ia să vedem, dar, acum cine-i cel mai nebun, cine este pentru că nu poate altfel sau cine este de bunăvoie.

La care Sansón răspunse:

— Deosebirea dintre acești doi nebuni este că nebunul de nevoie așa rămâne mereu, pe când cel ce e de bunăvoie poate-nceta să fie când dorește²⁷⁸.

— Păi așa e – zise Tomé Cecial –, eu am fost nebun de bunăvoie când am vrut să mă fac scutierul domniei tale și tot așa vreau să încetez a mai fi și să mă-ntorc la mine-acasă.

— Treaba dumitale – răspunse Sansón –, dar a crede că eu unul am să mă-ntorc la a mea înainte de a-l fi făcut chiseliță pe don Quijote înseamnă a crede ce-i cu neputință; și-acum nu mă va mai duce în căutarea lui dorința de a-l face să-și recapete judecata, ci aceea de răzbunare, deoarece marea durere din coaste nu-mi mai dă voie să mai țin discursuri milostive.

Astfel conversară cei doi, până când ajunseră într-un sat unde avură norocul să găsească un doctor de oase rupte²⁷⁹, care-l îngriji pe nefericitul de Sansón. Tomé Cecial se întoarse acasă și-l părăsi, iar el rămase a-și rumega răzbunarea, și istoria are să vorbească iarăși despre el la timpul potrivit²⁸⁰, ca să nu piardă acum prilejul de a se veseli cu don Quijote.

²⁷⁶ Variantă a proverbului cu care don Quijote se va despărți senin de „quijotism” și viață: „Ya en los nido de antaño no hay pájaros hogaño” (DQ II, 74, p. 589).

²⁷⁷ În text, endecasilab iambic de factură elegiacă, neremarcant de comentatori.

²⁷⁸ Alt endecasilab iambic în text.

²⁷⁹ În text: *algebrista* < *álgebra* „arta de a pune la loc oasele dislocate și rupte” (Covarrubias).

²⁸⁰ În DQ II, 64–65.

CAPITOLUL 16

*Despre cele întâmplate lui don Quijote
cu un cavalier discernător din La Mancha*

Cu bucuria, mulțumirea și îngâmfwarea despre care s-a vorbit, don Quijote își urma drumul, imaginându-și pe temeiul trecutei victorii că era cavalierul rătăcitor cel mai viteaz pe care-l avea lumea în epoca aceea; își socotea gata împlinite și sortite unui deznodământ fericit toate aventurile câte i se mai puteau întâmpla de atunci încolo; îi desconsidera pe vrăjitori și vrăjile lor; nu-și mai amintea de nenumăratele ciomăgeli care i se aplicaseră de-a lungul pățaniilor sale cavalierești, nici de ploaia de pietre care-i smulsese jumătate din dinți, nici de ingratitudea galerienilor, nici de obraznicia și potopul de țăruiși al yanguezilor; în fine, își zicea în sinea lui că, dacă ar fi găsit meșteșugul, mijlocul sau modul de a o dezvrăji pe doamna sa Dulcineea, n-ar mai fi pizmuit nici cel mai mare noroc pe care-l dobândise ori l-ar fi putut dobândi cel mai norocos cavalier rătăcitor din secolii trecuți. De toate aceste închipuiri era ocupat atunci când Sancho îi spuse:

— Nu-i oare ciudat, domnule, că încă-mi stăruie-n ochi nemăsuratul nas, întrecând orice noime, al cumătrului meu Tomé Cecial?

— Cum, Sancho, crezi oare că acel Cavalier al Oglinzilor era bacalaureatul Carrasco, iar scutierul lui, Tomé Cecial, cumătrul tău?

— Nu știu ce să zic de asta — răspunse Sancho —, știu doar că semnele pe care mi le-a dat despre casa, nevasta și copiii mei nu mi le-ar fi putut da altul decât el însuși; iar fața, cu nasul dat jos, era aceeași cu a lui Tomé Cecial, așa cum i-am văzut-o deseori la mine-n sat și perete-n perete cu casa mea, și sunetul vocii îi era tocma pe tocma.

— Stai să ne gândim noi, Sancho — replică don Quijote —. Ia zi: pe ce temei se poate susține că bacalaureatul Sansón Carrasco ar fi venit în chip de cavalier rătăcitor, înarmat cu arme defensive și ofensive, ca să se lupte cu mine? Oare i-am fost eu dușman? I-am dat eu cândva prilej ca să-mi poarte pică? Oare-i sunt eu rival sau exercită el profesiunea armelor, ca să pizmuiască faima pe care mi-am câștigat-o eu prin ele?

— Dar ce să zicem atunci, domnule — răspunse Sancho —, de faptul că acest cavalier, oricine-ar fi el, seamănă atât de bine cu bacalaureatul

Carrasco, iar scutierul lui cu Tomé Cecial, cumătrul meu? Și, dacă-i doar vrajă, cum ai zis înălțimea ta, nu se mai găseau alți doi inși pe lume cu care să fi semănat?

— Toate astea sunt trucuri și aparențe – răspunse don Quijote – ale magicienilor mârșavi care mă persecută și care, prevăzând că eu aveam să ies învingător din înfruntare, au avut grijă ca acel cavaler învins să se arate sub chipul prietenului meu, bacalaureatul, pentru ca prietenia pe care i-o port să se așeze între tăișul spadei și asprimea brațului meu și să-mi domolească justa mânie a inimii, în felul acesta scăpând cu viață cel care, cu înșelătorii și plăsmuiri, încerca să mi-o ia pe-a mea. Drept dovadă știi doar, o, Sancho, printr-o experiență ce nu-ți va îngădui nici să minți, nici să fii amăgit, cât de ușor le poate fi vrăjitorilor să prefacă unele chipuri în altele, făcându-le din frumoase urâte și din urâte frumoase, de vreme ce acum nici două zile ai văzut cu ochii tăi frumusețea și eleganța neasemuitei Dulcineea în toată integritatea și forma ei naturală, iar eu am văzut-o în slutenia și josnicia unei țărănci bădărance, cu cataracte la ochi și cu miros rău în gură; și cu atât mai mult nu e de mirare că perversul vrăjitor care s-a încumetat să facă o metamorfoză atât de hidoasă a făcut-o și pe cea a lui Sansón Carrasco, și pe cea a cumătrului tău, ca să-mi smulgă din mâini gloria victoriei. Mă consolez totuși, deoarece, la urma urmelor, sub orice figură și-ar fi făcut apariția, am ieșit învingător asupra dușmanului meu.

— Dumnezeu știe adevărul a toate – răspunse Sancho.

Și cum el știa că metamorfoza Dulcineei fusese propria-i uneltire și înșelătorie, himerele stăpânului său nu-l satisfăceau, dar nu vru să-i întoarcă vorba, pentru ca nu cumva să spună vreun cuvânt care să-i dea în vileag panglicăria.

În această convorbire se aflau când, din urmă, îi ajunse un bărbat care venea pe același drum, călare pe o foarte frumoasă iapă pagă, îmbrăcat într-o mantie de postav fin de culoare verde, scartelată în poale cu catifea roșcată, cu beretă din aceeași catifea; harnașamentul iepei era de campanie și cu scări scurte, tot în mov și verde; purta un hanger mauresc atârnat de o bandulieră lată de culoare verde și aurie, iar meșii erau asortați cu banduliera; pintenii nu erau auriți, ci dați cu un lac verde, atât

de cizelați și de lustruiți, încât, asortați fiind cu întreg veșmântul, arătau mai bine decât dacă ar fi fost de aur curat. Când se apropie de ei, drumețul îi salută curtenitor și, dând pintenii iepei, se pregătea să le-o ia înainte, dar don Quijote îi zise:

— Nobile domn, dacă urmați același drum ca și noi și nu sunteți grăbit, ar fi o plăcere pentru mine să mergem împreună.

— Într-adevăr – răspunse cel de pe iapă –, nu v-aș fi luat-o înainte dacă nu m-aș fi temut ca tovărășia iepei mele să nu vă tulbure calul.

— Puteți prea bine, domnule – răspunse atunci Sancho –, puteți prea bine să vă țineți iapa în frâu, deoarece calul nostru este cel mai cinstit și mai bine crescut de pe lume: niciodată, în împrejurări asemănătoare, nu a făcut vreo mârșăvie, iar odată, când și-a luat nasul la purtare ca să facă una, stăpânul meu și cu mine am fost înșeptit puși la gloabă pentru el. Vă spun încă o dată că vă puteți opri, de vă este voia, căci și dacă i-ar fi servită între două farfurii²⁸¹, calul, vă asigur, nici măcar n-ar amușina-o.

Drumețul trase de frâu, mirat de ținuta și chipul lui don Quijote, care umbla fără cască, întrucât i-o purta Sancho ca pe un cufăraș la oblâncul dinainte de la samarul surului; și, dacă cel în verde îl privea cu multă atenție pe don Quijote, cu și mai multă îl privea don Quijote pe cel în verde, căci i se părea un om de bună calitate. Părea în vârstă de cincizeci de ani; părul încărunțit, puțin, iar profilul, acvilin; privirea, între voioasă și gravă²⁸²; în sfârșit, după veșminte și ținută se putea deduce că era om de bună condiție. Cel în verde gândi despre don Quijote că nu mai văzuse niciodată un asemenea soi și înfățișare de om: îl mirară lungiala calului, înălțimea personajului, sfrijeala și gălbejeala feței, armele, atitudinea și felul lui de a fi, chip și portret nemaivăzut de foarte multă vreme în ținutul acela. Lui don Quijote nu-i scăpă deloc atenția cu care-l privea drumețul și-i citi dorința în aerul surprins; și, cum era atât

²⁸¹ Adică sub forma unui fel de mâncare delicat, servit pe tavă și cu cea mai mare grijă, ca pentru convalescenți. Sancho va mai folosi aceeași expresie (*entre dos platos*) și în DQ II, 53, p. 438.

²⁸² S-a observat, de către numeroși comentatori, asemănarea fizionomică dintre cavalier, don Quijote și însuși Cervantes. Amănunte în FR, vol. II, „Notas complementarias”, p. 489, n. 820.22.

de curtenitor și atât de dornic a le face tuturor pe plac, îi ieși în întâmpinare înainte de a fi fost întrebat, spunându-i:

— Figura pe care ați văzut-o în mine, fiind atât de nouă și-atât de străină de cele întâlnite de obicei, nu m-ar mira să vă fi umplut de mirare, dar veți înceta a mai fi astfel când vă voi spune, cum vă și spun, că sunt cavaler

despre care zice lumea
c-au pornit în aventură²⁸³.

Am plecat din patria mea²⁸⁴, mi-am amanetat avutul, mi-am abandonat huzururile și m-am încredințat brațelor sortii, ca să mă ducă unde va fi binevoind. Am vrut să reînviez de mult răposata cavalerie rătăcitoare și au trecut multe zile de când, ba poticnindu-mă, ba căzând, prăvălindu-mă aici și ridicându-mă dincolo, mi-am îndeplinit bună parte din dorință, sprijinind văduve, ajutorând fecioare și ocrotind femei căsătorite, orfani și pupili, slujbă proprie și în firea cavalerilor rătăcitori; și, astfel, prin isprăvile mele curajoase, multe la număr și creștinești, am meritat să ajung în tiparnițele din aproape toate sau din cele mai multe nații de pe lume: treizeci de mii de exemplare²⁸⁵ s-au tipărit din istoria mea și sunt pe cale a se tipări treizeci de mii de mii, dacă nu se va împotrivi Cerul. În sfârșit, ca să cuprind totul în cuvinte concise sau într-unul singur, spun că sunt don Quijote de la Mancha, altfel numit Cavalerul Tristei Figuri; și, cu toate că laudele de sine înjosesc, sunt constrâns a mi le rosti uneori pe ale mele, ori de câte ori, se înțelege, nu e de față altcineva care să le dea glas; așa că, seniore gentilom, nici calul acesta, nici lividitatea chipului meu, nici slăbiciunea mea vădită nu vă vor mai putea uimi de-acum încolo, după ce ați aflat cine sunt și felul cum îmi îndeplinesc îndatorirea profesiei.

²⁸³ Aceleași versuri au mai fost citate în *DQ* I, 9, p. 90, și 49, p. 534.

²⁸⁴ În sensul de *patria chica* „patria cea mică”, adică din satul natal.

²⁸⁵ În II, 3, p. 39, Sansón Carrasco vorbise de douăsprezece mii de exemplare; cifrele lui don Quijote sunt hiperbolice. Uzual vorbind, în Spania vremii o ediție consta în 1000–1500 de exemplare.

Zicând acestea, don Quijote tăcu, iar cel în verde, după cât zăbovi să răspundă, s-ar fi zis că nu nimerea să o facă, dar după un răstimp considerabil îi spuse:

— Ați reușit după surprinderea mea, domnule cavaler, să-mi cunoașteți dorința, dar nu ați reușit să-mi stingeți uimirea pe care mi-a pricinuit-o vederea domniei voastre, căci deși, după cum spuneți, domnule, faptul de a afla cine sunteți mi-ar fi putut-o stinge, totuși n-a fost așa, ci, acum când știu, sunt și mai surprins și și mai uimit. Cum e oare cu putință să mai existe azi pe lume cavaleri rătăcitori și să apară istorii tipărite cu aventuri cavaleriești adevărate? Nu izbutesc să mă încredințez că mai poate exista pe lume cineva care să ocrotească văduvele, să ajutoreze fecioarele sau să onoreze femeile căsătorite și să susțină orfanii, ba nici n-aș fi crezut dacă n-aș fi văzut-o cu ochii mei în domnia voastră. Binecuvântat fie Cerul, căci cu acea istorie în care spuneți că vă sunt tipărite înaltele și adevăratele isprăvi cavaleriești vor fi fost cufundate în uitare cele nenumărate ale imaginărilor cavaleri rătăcitori, de care lumea era plină, spre paguba bunelor moravuri și prejudiciul și discreditarea bunelor istorii.

— Sunt multe de spus — răspunse don Quijote —, dacă sunt sau nu imaginare istoriile despre cavalerii rătăcitori.

— Cum, se mai îndoiește cineva — răspunse cel Verde — că istoriile acelea nu sunt imaginare?

— Eu unul mă îndoiesc — răspunse don Quijote —, ci să lăsăm asta, căci, dacă va mai dura călătoria noastră, sper, cu ajutorul lui Dumnezeu, să vă arăt lămurit că rău ați făcut lăsându-vă dus de curentul aceloră încredințați că ele nu sunt adevărate.

Aceste ultime cuvinte ale lui don Quijote îl făcură pe drumeț să intre la bănuieli cum că don Quijote trebuie să fi fost un smintit, așa că mai aștepta și altele ca să i le confirme; dar, înainte de a se trece la alte subiecte, don Quijote îl rugă să-i spună cine era, de vreme ce el îi adusese la cunoștință condiția și viața sa. La care cel cu Mantia Verde îi răspunse:

— Eu, domnule Cavaler al Tristei Figuri, sunt hidalg de fel dintr-o așezare unde astăzi, cu voia Domnului, vom merge să cinăm. Sunt peste mijlocie bogat și mă cheamă don Diego de Miranda; îmi petrec viața

cu soția și copiii mei²⁸⁶ și cu prietenii; îndeletnicirile mele sunt cea a vânătorii și a pescuitului, dar nu cresc nici șoimi, nici ogari, doar câte o potârniche împlânzită²⁸⁷ sau câte un dihor îndrăzneț²⁸⁸. Am vreo șase duzini de cărți, unele în limba noastră maternă și altele în latină, unele de istorie și altele de religie; cele cavalerești nu au trecut încă pragurile ușilor mele. Le răsfoiesc mai mult pe cele profane decât pe cele religioase, cu condiția ca ele să fie de cinstită petrecere, să desfete prin limbă și să uimească și surprindă prin invenție, deși în Spania sunt foarte puține de felul acesta. Uneori prânzesc la vecinii și prietenii mei, iar cel mai adesea îi invit eu pe dâșii; ospetele mele sunt curate, bine pregătite și deloc sărace; nu-mi place să bârfesc și nici nu admit să se bârfească în fața mea; nu scormonesc viețile altora și nici nu sunt linx al faptelor celorlalți; asist la liturghie zilnic, îmi împart bunurile cu săracii, fără a mă lăuda cu operele mele de caritate, ca să nu-mi las inima cotropită de ipocrizie și trufie, dușmani ce pun stăpânire în furiș pe inima cea mai rezervată; mă străduiesc să-i împac pe cei despre care știu că sunt certați; sunt plin de evlavie față de Maica Domnului și mă încred pururi în nesfârșita milostenie a Domnului Dumnezeuului nostru²⁸⁹.

Sancho ascultă cu cea mai mare atenție relatarea despre viața și petrecerile hidalgului și, părându-i-se bună și sfântă, iar cel care o ducea capabil să facă minuni, sări de pe sur și cu mare zor merse de-l apucă de pintelul drept și, cu inima plină de pioșenie și aproape lăcrimând, îi sărută picioarele o dată și de multe ori. Văzând acestea, hidalgul îl întrebă:

— Ce faci, frate? Ce-nseamnă săruturile astea?

— Lăsați-mă să vi le sărut – răspunse Sancho –, fiindcă domnia voastră îmi păreți primul sfânt călare cu scărițe scurte pe care l-am văzut în toate zilele vieții mele.

²⁸⁶ Mai jos se va vorbi de singurul său fiu.

²⁸⁷ Potârniche mascul pe care vânătorii de păsări o folosesc ca „țipătoare”.

²⁸⁸ Animalul era folosit la vânatoarea de iepuri: se vâra „îndrăzneț” în vizuinele lor.

²⁸⁹ Don Diego de Miranda a cunoscut o gamă largă de interpretări dintre cele mai diverse și chiar contradictorii: reducere a portretului omului ideal erasmist (M. Bataillon); morisc convertit (Cardaillac și L. A. Murillo); tip uman stoic etc. În epocă, personajul acesta a fost imitat de Vicente Espinel în *Marcos de Obregón*, II, 17.

— Nu sunt sfânt — răspunse hidalgul —, ci un mare păcătos; dumneata da, frate, se vede că ești om bun, după cum o arată simplitatea dumitale.

Sancho se reinstală pe samar, după ce scosese în lume râsul profundeii melancolii a stăpânului său și pricinuisese încă o dată mirarea lui don Diego. Don Quijote îl întrebă câți copii avea și-i spuse că unul din lucrurile în care filozofii antici, lipsiți de adevărata cunoaștere a lui Dumnezeu, puneau supremul bine erau bunurile naturii, cele ale sortii, puțința de-a avea mulți prieteni și de-a avea copii mulți și buni.

— Eu, seniore don Quijote — răspunse hidalgul —, am un fiu și, dacă nu l-aș avea, m-aș socoti pesemne mai norocos decât sunt, dar nu pentru că el ar fi rău, ci pentru că nu e atât de bun precum aș vrea eu. Să tot aibă optsprezece ani; șase i-a petrecut la Salamanca, învățând limbile latină și greacă, iar când am vrut să treacă la studiul altor științe, l-am găsit atât de cufundat în cea a poeziei (dacă aceasta se poate numi știință²⁹⁰), încât nu-i posibil să-l fac a o înfrunta pe cea a legilor, pe care aș vrea eu s-o studieze, și nici pe regina tuturor celorlalte, teologia. Aș fi vrut să fie cununa neamului său, deoarece trăim într-un veac în care regii noștri răsplătesc în cel mai înalt grad literele virtuozose și bune, fiindcă literale fără virtute sunt perle în groapa cu băligar²⁹¹. Își petrece toată ziua cercetând dacă Homer s-a exprimat bine sau prost în cutare vers din *Iliada*; dacă Marțial a fost sau nu necuviincios în cutare epigramă; dacă trebuie înțelese într-un fel sau altul cutare și cutare versuri ale lui Virgiliu. Pe scurt, toate frecventările lui se reduc la cărțile poezilor pomeniți și la cele ale lui Horațiu, Persius, Iuvenal și Tibul, căci pe autorii moderni în limba vulgară nu pune mare preț; dar, în pofida antipatiei pe care o nutrește față de poezia în limba noastră, gândurile îi sunt răvășite acum de compunerea unei gloze pe patru versuri, care i-au fost trimise de la Salamanca, și care, cred eu, sunt pentru un concurs literar.

La toate acestea don Quijote răspunse:

²⁹⁰ Subiect de discuții în *Poetica* lui Aristotel și la tratațiștii Renașterii și care l-a preocupat și pe Cervantes, printre altele în *Licențiatul Sticloanță, Tigăncușa, Persiles* (III, 2), *Călătorie la Parnas* (IV, vv. 250–253) etc.

²⁹¹ Comparație extrasă din Fedru, *Fabule*, III, 12, „Cocoșul și perla”.

— Copiii, domnule, sunt crâmpeie din rărunchii părinților și, ca atare, trebuie iubiți, buni sau răi, cum or fi, așa cum iubim sufletele care ne dau viață. Părinților le revine obligația să-i îndrume de mici pe cărările virtuții, ale bunei creșteri și ale bunelor și creștineștilor deprinderi, pentru ca, odată mari, să devină toiag al bătrâneții părinților și glorie a posterității acestora; iar voința de a-i pune să studieze o știință sau alta nu mi se pare nimerită, deși încercarea de a-i convinge nu este rea, iar când nu trebuie să studieze *pane lucrando*²⁹², când studentul e atât de norocos, încât Cerul i-a dat părinți care să i-o lase²⁹³, eu unul aș fi de părere să fie lăsat a urma acea știință către care s-ar vedea că este mai înclinat; și chiar dacă cea a poeziei este mai puțin utilă decât desfătătoare²⁹⁴, ea nu se numără printre cele care obișnuiesc a-i dezonora pe cei ce le posedă. Poezia, domnule hidalg, după părerea mea, este ca o fecioară gingașă și de vârstă fragedă și desăvârșit de frumoasă²⁹⁵, pe care se îngrijesc să o îmbogățească, să o șlefuiască și s-o împodobească multe alte fecioare, care sunt toate celelalte științe, iar ea cată a se sluji de toate, și toate trebuie să-și tragă prestigiul din ea; fecioara aceasta însă nu vrea să fie atinsă cu mâinile, nici târâtă pe străzi, nici făcută publică pe la colțurile piețelor, nici prin cotloanele palatelor. Ea este plăsmuită dintr-o alchimie cu o asemenea virtute, încât cine știe să o trateze o va preschimba în aur foarte curat, de un preț inestimabil; o va poseda acela care va ști să o țină în frâu, care nu o va lăsa să se destrăbăleze în satire grosolane sau în sonete fără suflet; ea nu trebuie să fie de vânzare sub nicio formă altfel decât în poeme eroice, în tragedii sfâșietoare sau în comedii vesele și meșteșugite; nu trebuie să se lase frecventată de șarlatani și nici de vulgul ignorant, incapabil să cunoască și să aprecieze comorile care se ascund în ea. Și să nu credeți, domnule, că numesc aici vulg doar pe oamenii plebei și umili, căci oricine nu este știutor, fie el senior și nobil, poate și se cade să intre în rândul vulgului. Și, astfel, numele celui care

²⁹² Lat.: „ca să-și câștige pâinea“.

²⁹³ Antecedentul pron. „o“ este „pâinea“, în sensul de mijloace suficiente de trai.

²⁹⁴ La originea acestei concepții stă Horațiu, *Arta poetică*, v. 343: „Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulce“ („Scopul și-ajunge-acel ce-mbină folos cu plăcere“, trad. Ionel Marinescu).

²⁹⁵ Cf. alegoria poeziei formulată aproape în aceiași termeni din *Țigăncușa* (NE, p. 50).

va trata și stăpâni poezia cu exigențele pe care le-am enumerat va fi celebru și prețuit în toate națiile civilizate ale lumii. Cât despre ceea ce spuneți, domnule, cum că fiul domniei voastre nu prețuiește în mod deosebit poezia în limbă vulgară, mă bate gândul că nu este prea corect în privința aceasta, motivul fiind următorul: marele Homer nu a scris în latină, pentru că era grec, nici Virgiliu n-a scris în grecește, pentru că era latin; pe scurt, toți poeții antici au scris în limba pe care au supt-o odată cu laptele matern și nu s-au apucat să le caute pe cele străine ca să-și exprime altitudinea conceptelor proprii; și, așa stând lucrurile, drept ar fi ca acest obicei să se extindă la toate națiile și poetul german să nu fie disprețuit pentru că scrie în limba sa, nici castilianul și nici chiar bascul care scriu în a lor. Fiul domniei voastre însă, după cum îmi închipui eu, domnule, se vede treaba că nu e în conflict atât cu poezia în limbă vulgară, cât cu poeții care nu-și cunosc decât limba lor, fără a ști alte limbi și alte științe care să le împodobească și să le ajutoreze impulsul firesc, dar și în această privință putem greși, deoarece, după opinia adevărată, poetul se naște²⁹⁶: cu alte cuvinte, poetul natural iese poet din pânțele maicii sale și numai cu acea înclinație dăruită de Cer, fără alt studiu sau meșteșug, compune lucruri care îl adevăresc pe cel care a spus: „Est Deus in nobis“ etc.²⁹⁷ Mai spun și că poetul natural care apelează la ajutorul artei va fi mult mai bun și i-o va lua înainte poetului care vrea să fie poet doar prin cunoașterea artei sale: motivul este că arta nu întrece natura, ci o perfecționează; așa că, amestecate fiind natura cu arta și arta cu natura, ele vor scoate un poet desăvârșit. Concluzia vorbirii mele, domnule hidalg, fie, dar, că trebuie să-l lăsați pe fiul domniei voastre să meargă încotro îl cheamă steaua lui, căci, fiind un student atât de bun cum se vede că este și urcând încă de pe acum în chip fericit prima treaptă a științelor, și anume pe cea a limbilor, cu ajutorul lor va urca prin sine însuși pe culmea literelor umane, care îi șed atât de bine unui cavaler de capă și spadă²⁹⁸, împodobindu-l, onorându-l

²⁹⁶ Aforismul, de sorginte clasică, a cunoscut o imensă răspândire mai ales sub forma sa latină: „Poeta nascitur, orator fit.“

²⁹⁷ „Este un zeu în noi“, Ovidiu, *Fastele*, VI, v. 5; *Arta iubirii*, III, v. 549.

²⁹⁸ Cu alte cuvinte, cavalerul profan (fără studii) sau mirean, spre deosebire de cavalerul *de hábito* (dintr-un ordin militar), care trebuie să poarte toga sau mantia (*garnacha*).

și înălțându-l la fel ca mitrele pe episcopi sau robele pe jurisconsulții experți. Certați-vă fiul dacă va face satire care ar aduce atingere reputațiilor celorlalți și pedepsiți-l, și obligați-l să le rupă; dar, dacă va face predici în maniera lui Horațiu²⁹⁹, unde să veștejească viciile în genere, așa cum atât de elegant a făcut-o acesta, lăudați-l, deoarece poetului îi este îngăduit să scrie împotriva invidiei și să-i vorbească de rău în versurile sale pe invidioși, la fel ca și împotriva celorlalte vicii, numai să nu arate cu degetul pe o persoană anume; sunt însă poeți care, doar ca să spună o răutate, se expun primejdiei de a fi exilați în insulele Pontului³⁰⁰. Dacă poetul va fi cast în moravuri, va fi și-n versurile sale³⁰¹; pana este limba sufletului: așa cum vor fi conceptele zămislite în el, așa îi vor fi și scrierile; iar când regii și principii văd miraculoasa știință a poeziei la inși prudenți, virtuoși și gravi, îi onorează, îi prețuiesc și-i îmbogățesc, ba chiar îi încunună cu frunzele copacului pe care trăsnetul nu-l lovește³⁰², ca semn că de nimeni nu vor fi loviți cei care cu asemenea cununi își văd onorate și împodobite tâmplele.

Cel cu Mantia Verde rămase uimit de discursul lui don Quijote, ba chiar într-atâta, încât începu a-și pierde părerea că avea de-a face cu un nebun. Dar la jumătatea acestei convorbiri, care nu era tocmai pe placul său, Sancho se abătuse din drum ca să le ceară un pic de lapte unor ciobani din apropiere ce mulgeau niște oi, iar într-acestea hidalgul se și pregătea să-și continue conversația, extrem de mulțumit de discernământul și frumoasa elocvență a lui don Quijote, tocmai când don Quijote, ridicând capul, văzu că pe drumul urmat de ei venea un car plin de flamuri regale și, crezând că trebuia să fi fost o nouă aventură, îl strigă pe Sancho să vină spre a-i aduce casca. Sancho, auzindu-se strigat, îi părăsi pe păstori și în mare grabă, dând pinteni surului, sosi acolo unde se afla stăpânul său, căruia i se întâmplă o înspăimântătoare și necugetată aventură.

²⁹⁹ Se referă la satirele lui Horațiu (*sermones*).

³⁰⁰ Ca Ovidiu, exilat la Tomis, pe țărmul Pontului Euxin.

³⁰¹ Parafrază la Marțial, I, IV, 8: „Lasciva est nobis pagina, vita proba.”

³⁰² Aluzie la laur (simbol al lui Apolo), căruia i se atribuia această însușire.

CAPITOLUL 17

*Unde se arată punctul suprem și extrem
în care ajunse și putu ajunge nemaiauzitul curaj
al lui don Quijote, cu fericit-încheiata aventură a leilor*

Istoria povestește că în timp ce don Quijote striga după el să-i aducă coiful, Sancho tocmai cumpăra niște boțuri de urdă nescursă pe care i le vindeau ciobanii și, zorit de marea grabă a stăpânului său, nu știu ce să facă cu ele și nici în ce să le aducă, dar, ca să nu le piardă, pentru că apucase a le plăti, se hotărî să le arunce în casca stăpânului și, cu acest bun plocon, se întoarse ca să vadă ce anume voia; dar nici nu ajunse bine, că don Quijote îi spuse:

— Dă-mi coiful, prietene, căci ori nu mă pricep eu la aventuri, ori ceea ce zăresc acolo e una care mă va obliga și mă și obligă să pun mâna pe arme.

Cel în Mantia Verde, auzind acestea, își roti privirea în toate părțile și nu zări altceva decât un car venind spre ei, cu două, trei flamuri micuțe, care-i dădură de înțeles că acel car transporta pesemne bănet de-al Maiestății Sale, și-i spuse asta lui don Quijote, dar el nu-i dădu crezare, continuând a fi încredințat și-a gândi că tot ce i se întâmpla erau neapărat aventuri și iar aventuri, drept care îi răspunse hidalgului:

— Omul prevăzător, pe jumătate-nvingător.³⁰³ N-am nimic de pierdut dacă sunt prevăzător, fiindcă știu din experiență că am dușmani vizibili și invizibili, despre care nu știu când, nici unde, nici la ce vreme, nici sub ce înfățișări au să mă atace.

Și, întorcându-se către Sancho, îi ceru casca; acesta, cum nu avusese timp să scoată boțurile de urdă, fu nevoit să i-o dea așa cum era. Don Quijote o luă și, fără a observa ce era înăuntru, și-o înfipse cu mare zor în cap; și, cum boțurile de urdă se striviră și se stoarseră, zerul prinse a curge pe toată fața și barba lui don Quijote, care din pricina asta trase o asemenea spaimă, încât îi zise lui Sancho:

— Ce-o fi asta, Sancho, parcă mi se înmoaie țeasta sau mi se topesc creierii sau nădușesc din cap până-n picioare? Iar dacă nădușesc, adevărul

³⁰³ Proverb: „Hombre apercebido, medio combatido.”

este că nu de spaimă: cred nestrămutat însă că aventura ce stă să mi se-ntâmplesse acum e cumplită. Dă-mi, dacă ai, ceva ca să mă curăț, sudoarea asta îmbelșugată îmi orbește ochii.

Sancho tăcu și-i dădu o cârpă și, odată cu ea, dădu mulțumită Domnului că stăpânu-său nu observase pocinogul. Don Quijote se curăță și-și scoase coiful ca să vadă ce anume, după cum i se părea, îi înfrigura capul și, văzând terciul acela alb din cască, îl duse la nas și, mirosindu-l, zise:

— Pe viața doamnei mele Dulcineea din Toboso, vasăzică bucăți de urdă mi-ai pus aici, scutier trădător, ticălos și bătăran.

La care Sancho, cu mare indiferență și prefăcătorie, răspunse:

— Dacă e urdă, dă-mi-o mie, domnule, că o mănânc eu. Ci mai bine mânca-o-ar dracu', că numai el trebuie să o fi pus acolo. Ce, aș fi îndrăznit eu să murdăresc coiful înălțimii tale? Ți-ai și găsit îndrăznețul! Pe legea mea, domnule, după cum îmi dă Dumnezeu de-nțeleș, se vede treaba că am și eu vrăjitori care mă prigonesc ca pe-o făptură și-un mădu-lar ale înălțimii tale și-or fi pus acolo scârnavia aia ca să-ți preschimbe răbdarea în mânie și să te facă a-mi înmuia coastele ca de obicei. Adevărul e că de astă dată au dat-o în gol, deoarece eu am încredere în judecata cea bună a stăpânului meu, care și-o fi dat seama că eu n-am urdă, nici lapte, nici altceva asemănător, iar dac-aș fi avut, mi le-aș fi pus mai degrabă-n burtă, nu în coif.

— Tot ce se poate – zise don Quijote.

Și hidalgul se uita la toate și de toate se minuna, mai cu seamă când don Quijote, după ce-și curăță capul, chipul, barba și coiful, și-l puse în cap și, luând în mână spada și apucând lancea, zise:

— Acum întâmplesse ce s-o întâmpla, căci iată-mă în stare să mă iau și de Satana în persoană.

Într-acestea sosi și carul cu flamuri, în care nu erau decât căruțașul, pe unul din catări, și un om șezând în partea din față. Don Quijote i se propti în cale și zise:

— Unde mergi, frate? Ce car e acesta, ce duceți în el și ce-i cu flamurile acestea?

La care căruțașul răspunse:

— Carul e al meu; în el sunt doi lei fioresi vârâți în cușcă și trimiși la curte de generalul din Oran în dar pentru Maiestatea Sa; flamurile sunt ale regelui, Stăpânul nostru, ca semn că aici e un bun al său.

— Și mari sunt leii? — întrebă don Quijote.

— Atât de mari — răspunse omul care stătea în gura carului —, că mai grozavi și mai mari n-au trecut niciodată din Africa în Spania; și eu sunt paznic de lei și-am mai trecut și alții, dar ca ăștia, nu. Sunt femelă și mascul: masculul e în cușca asta din față, iar femela în cea dinapoi, și acum sunt înfometăți, fiindcă astăzi n-au mâncat; așa că, dă-te la o parte, domnule, că trebuie să ajungem repede acolo unde să le dăm de mâncare.

La care don Quijote zise, zâmbind oleacă:

— Leușori? Ia te uită! Leușori mie, și la ceasul ăsta?³⁰⁴ Ei bine, pe Dumnezeu cel sfânt, domnii care-i trimit aici au să vadă dacă sunt eu bărbat care să se sperie de lei! Dă-te jos, om bun, și, dacă tot ești paznicul leilor, deschide cuștile și dă-le drumul fiarelor și aici, în plin câmp, le voi face să afle cine este don Quijote de la Mancha, în ciuda și-n pofida vrăjitorilor care mi-i trimit³⁰⁵.

— Hopa! Hopa! — își zise atunci hidalgul în sinea sa —. Bunul nostru cavaler și-a și dat arama pe față: boțurile de urdă i-au înmuiat fără doar și poate țeasta și i-au răscopt creierii.

³⁰⁴ În text: „A mí leoncitos, y a tales horas?” — fraza a devenit proverbială, arătând că nu trebuie să te înspăimânți în fața pericolelor și amenințărilor.

³⁰⁵ Don Quijote evocă episoade cavalerești în care eroul învinge lei fioresi, ca de pildă în *Palmerín de Oliva*, *Primaleón*, *Belianís de Grecia*. Cidul Rodrigo Díaz de Vivar însuși înfruntă un leu scăpat din cușcă în alcazarul din Valencia, obligându-l să se reîntoarcă în cușca lui (*Poema de Mio Cid*, vv. 2280–2310, 3330, 3363). În tradiția cavalească, asocierea leului cu eroul cavaler se bazează pe calități comune amândurora (nobil, întrepid, feroce). Din legende de o vechime imemorială a dezvoltat și Evul Mediu motivul leului care-l însoțește și-l slujește pe cavaler în aventurile sale, ca recunoștință că acesta i-a salvat viața. E și tema unuia dintre cele mai timpurii și mai cunoscute poeme cavalerești, *Yvain ou le Chevalier au lion* (pe la 1181), de Chrétien de Troyes. Motivul are și abundente atestări folclorice în Spania, Franța etc., inclusiv în folclorul românesc. Prof. Ion Taloș (Köln) a studiat amănunțit acest motiv prezent în toată amploarea lui în mai toate zonele românești, cu deosebire în sudul Transilvaniei. Sfidarea pe care le-o aruncă don Quijote leilor s-ar situa în această perspectivă în subtema luptei cu leul ca provocare. Vezi Ion Taloș, „Der Sieg über den Löwen. Ein Motiv rumänischer Colinden“, *Fabula*, Berlin, New York, vol. 29, 1988, pp. 96–138.

Sancho se apropie atunci de el și-i spuse:

— Domnule, pentru Dumnezeu, faceți cumva ca stăpânul meu don Quijote să nu se-ncaiere cu leii ăștia, că, dacă se-ncaieră, o să ne facă bucățele pe toți.

— Păi stăpânul dumitale – răspunse hidalgul – e oare atât de nebun, încât să te temi și să crezi că o să se încaiere cu niște animale atât de feroase?

— Nu e nebun – răspunse Sancho –, ci prea cutezător.

— Am să fac să nu mai fie – replică hidalgul.

Și, apropiindu-se de don Quijote, care-i tot dădea ghes paznicului leilor să deschidă cuștile, îi zise:

— Domnule cavalier, cavalerii rătăcitori trebuie să se avânte în acele aventuri care dau speranța unui bun deznodământ, iar nu în acelea care o retează cu totul; căci vitejia care încalcă hotarele temerității e mai degrabă nebunie decât tărie de cuget. Cu atât mai mult cu cât leii aceștia nu sunt trimiși împotriva domniei voastre și nici nu visează la așa ceva: sunt dăruiți Maiestății Sale și n-ar fi bine să-i opriți sau să le împiedicați călătoria.

— Duceți-vă, domnule hidalg – răspunse don Quijote –, și vedeți-vă de potârnichea cea blândă și de dihorul cel îndrăzneț și lăsați-l pe fiecare să-și facă meseria. Asta e a mea și numai eu știu dacă acești domni lei sunt trimiși sau nu împotriva-mi.

Și, întorcându-se către paznicul leilor, îi spuse:

— Ei, drăcia dracului, dom'le potlogar, dacă nu deschizi numaidecât cuștile, am să te pironesc de car cu lancea asta!

Căruțașul, văzând hotărârea acelei năluci înarmate, îi spuse:

— Domnule dragă, fie-vă milă, vă rog, și lăsați-mă să-mi dejug catârri și să mă pun la adăpost cu ei înainte de-a scoate leii din teacă, fiindcă dacă mi-i omoară, am să rămân ruinat pe tot restul vieții, căci n-am altă avere decât carul și catârrii ăștia.

— O, tu, omule puțin credincios³⁰⁶! – răspunse don Quijote –, dă-te jos și dejugă-i și fă ce vrei, căci vei vedea curând că te-ai muncit zadarnic și ai fi putut evita strădania asta.

³⁰⁶ Cuvinte pe care Isus i le adresează lui Petru, vezi *Matei*, 14, 31.

Căruțașul se dădu jos și dejugă în mare grabă, iar paznicul leilor strigă cât îl ținea gura:

— Să-mi fiți martori toți cei de-aici că împotriva voinței mele și silit deschid cuștile și slobozesc leii și-l avertizez pe domnul de față că tot răul și paguba pe care le vor fi făcând fiarele astea sunt și cad în sarcina lui, bașca simbria și drepturile mele. Domniile voastre, domnilor, puneți-vă la adăpost înainte să deschid, căci mie unuia sunt sigur că n-au să-mi facă niciun rău.

Hidalgul încercă încă o dată a-l convinge să nu facă o asemenea nebunie, căci a se avânta într-o astfel de sminteală însemna a-l ispiti pe Dumnezeu, la care don Quijote răspunse că știe el ce face. Hidalgul îi răspunse îndemnându-l să se gândească bine, căci era convins că se amăgea.

— Acum, domnule — i-o întoarse don Quijote —, dacă nu vreți să asistați la ceea ce, după opinia voastră, are să fie o tragedie, dați-i pinteni iepșoarei pagi și puneți-vă la adăpost.

Auzindu-l ce spune, Sancho, cu lacrimi în ochi, îl imploră să renunțe la atare ispravă, în comparație cu care cea cu morile de vânt și cea înspăimântătoare cu maiurile de piuă și, pe scurt, toate isprăvile pe care le săvârșise de-a lungul întregii sale vieți nu erau decât turtițe și colaci înflorați.

— Ia seama, domnule — zicea Sancho —, că aici nu-i vrajă sau lucru de soiul ăsta, căci eu cu ochii mei am văzut printre gratiile și crăpăturile cuștii gheară de leu adevărat și trag încheierea după ea că leul căruia îi aparține gheara cu pricina e mai mare ca un munte³⁰⁷.

— Frica cel puțin — răspunse don Quijote — te va face să ți se pară mai mare decât jumătate din lume. Du-te, Sancho, și lasă-mă, iar dacă va fi să mor aici, știi doar vechea noastră înțelegere: te vei duce degrabă la Dulcineea, și mai mult nu-ți spun.

Acestora le adăugă și alte vorbe, spulberând astfel speranțele că ar fi putut renunța să-și ducă la împlinire intenția nebunească. Cel cu Mantia Verde ar fi vrut să i se opună, dar se văzu inegal în arme și nu i se păru cuminte să se pună cu un nebun, așa cum îi apăruse acum pe de-a-ntregul don Quijote; acesta, zorindu-l din nou pe paznicul leilor

³⁰⁷ Aluzie la adagiul latin „ex ungue leonem“ („după gheare se cunoaște leul“).

și repetându-și amenințările, îi prilejui hidalgului să dea pîteni iepei, lui Sancho surului și căruțașului catârilor, străduindu-se cu toții să se depărteze de car cât mai mult cu putință, înainte ca leii să fie scoși de la pârnaie.

Sancho jelea moartea stăpânului său, care, de astă dată, nu se mai îndoia că avea să-i vină prin ghearele leilor; își blestema soarta și-și zicea că într-un ceas rău îi venise gândul de a intra iar în slujba lui; dar plânsul și tânguirile nu-l împiedeau să-și snopească surul ca să se depărteze de car. Paznicul leilor, văzând, așadar, că cei ce fugeau erau acum la o distanță bunicică, începu iar să-i ceară lui don Quijote și să-i pună în vedere tot ce-i mai ceruse și-i mai pusese, dar el îi răspunse că-l auzea și să nu-și mai bată capul cu cereri și puneri în vedere, pentru că totul ar fi fost de puțin folos, și să-i dea zor.

În răstimpul cât paznicul zăbovi să deschidă prima cușcă, don Quijote medită dacă n-ar fi fost mai bine să se lupte pedestru, nu călare și, în cele din urmă, se decise să o facă pedestru, de teamă ca Rușinante să nu se sperie la vederea leilor. De aceea sări de pe cal, aruncă lancea și strânse scutul la piept; și, scoțând spada din teacă, pas cu pas, cu miraculoasă îndrăzneală și inimă curajoasă, se duse și se propti în fața carului, încredințându-i-se din toată inima lui Dumnezeu și apoi doamnei sale Dulcineea.

Și e bine de știut că, ajuns la acest episod, autorul acestei istorii adevărate exclamă și spune: „O, bravule și mai presus de orice laudă curajosule don Quijote de la Mancha, oglindă în care se pot privi toți vitejii lumii, secund și nou don Manuel de León³⁰⁸, care a fost gloria și onoarea cavalerilor spanioli! Cu ce cuvinte povesti-voi această faptă de vitejie atât de grozavă, ori cu ce vorbe o voi putea face credibilă secolilor viitori, ori ce proslăviri nu-ți fi-vor prea puține și nu ți se vor potrivi, chiar de-ar fi hiperbole mai presus de toate hiperbolele? Tu pedestru, tu singur, tu neînfricat, tu magnanim, doar cu o spadă, și nu dintre cele foarte tăioase cu cățelușul³⁰⁹, tu cu un scut nu de oțel preastrălucitor și pur,

³⁰⁸ Cavaler deja menționat în *DQ* I, 49, p. 532, n. 868.

³⁰⁹ *las del perrillo*: spade late și scurte, numite astfel pentru că aveau un cățeluș gravat pe lamă, confecționate de Julián del Rey, un faimos fabricant toledan de săbii. Figura câinelui era o aluzie la faptul că manufacturierul acesta era *maur* sau „câine”.

tu stai să-i aștepți și să-i înfrunți pe cei doi lei, cei mai sălbatici pe care i-au zămislit vreodată silvele africane. Înseși faptele tale să te laude, viteazule manceg, căci eu le las aici în apogeul lor, întrucât nu am cuvinte ca să le proslăvesc.“

Aici luă sfârșit exclamația relatată a autorului și acesta trecu mai departe, reînnodând firul istoriei, zicând că paznicul leilor, dacă-l văzu pe don Quijote în postură de luptă și înțelese că nu era cu puțință să nu-i dea drumul leului mascul, sub pedeapsa căderii în dizgrația indignatului și temerarului cavaler, deschise larg prima cușcă, unde stătea, după cum s-a spus, leul, care păru de-o extraordinară mărime și cu o spăimântătoare și hidoasă căutătură. Cel dintâi lucru pe care-l făcu fu să se rotească în cușca unde fusese vârat, să-și întindă ghearele și să-și trosnească toate oasele și mădularele; apoi își deschise botul și căscă foarte tacticos, iar cu aproape două palme din limba pe care și-o scoase își desprăfui ochii și se spală pe față. Odată făcute acestea, scoase capul din cușcă și se uită în toate părțile cu ochii aprinși ca jăratul, priveliște și atitudine numai bune să bage frica în temeritatea însăși. Doar don Quijote îl privea cu luare-aminte, doritor a-l vedea sărind din cușcă și a se lua cu el la trântă, având de gând să-l facă harcea-parcea cu mâinile.

Până aici ajunsese culmea nemaivăzutei sale nebunii. Dar generosul leu, mai degrabă politicos decât arogant, nefăcând caz de copilării și brave, după ce privi, cum s-a spus, într-o parte și-ntr-alta, întoarse spatele și-și expuse părțile posterioare către don Quijote și, cu totală nepăsare și placiditate, se lungi la loc în cușcă. Don Quijote, văzând una ca asta, îi porunci paznicului să-l lovească cu bățul și să-l scoată din fire spre a-l face să iasă de-acolo.

— Nu fac una ca asta — răspunse paznicul leilor —, căci, dacă-l voi asmuți, primul pe care-l va sfâșia voi fi eu însumi. Mulțumește-te, domnule cavaler, cu cele făcute, pentru că e tot ce se poate spune în ce privește vitejia, și nu voi să ispitești a doua oară soarta. Leul are ușa deschisă: la voia lui este să iasă sau să nu iasă; de vreme ce n-a ieșit însă până acum, n-are să mai iasă cât e ziua de lungă. Măreția inimii domniei tale s-a și vădit pe deplin; niciun luptător dârz, după câte știu eu, nu e obligat să facă mai mult decât să-și provoace dușmanul și să-l aștepte

la câmp deschis; dacă adversarul nu se înfățișează, asupra lui cade infamia, și cel care-l așteaptă câștigă coroana victoriei.

— Adevărat este – răspunse don Quijote –. Închide ușa, prietene, și dă-mi drept mărturie, sub cea mai bună formă ce-ți stă în putere, ce m-ai văzut făcând, și anume: cum tu i-ai deschis ușa leului, cum eu l-am așteptat, cum el n-a ieșit, cum iarăși l-am așteptat, el tot n-a ieșit, ci s-a tolănit la loc. Nu sunt dator mai mult, ducă-se pe pustii vrăjile, iar Dumnezeu să ajutoreze rațiunea și adevărul și adevărata cavalerie, și înainte!, cum am spus, în timp ce le fac semne celor fugiți și absenți, ca să afle din gura ta fapta aceasta de vitejie.

Paznicul leilor făcu întocmai, iar don Quijote, punându-și în vârful lăncii cârpa cu care-și curățase fața de ploaia boțurilor de urdă, începu a-i striga pe cei care nu conteniseră a fugi și-a întoarce capul la fiecare pas, toți împinși de la spate de către hidalg; dar când Sancho apucă să vadă semnalul cârpei albe, zise:

— Să mor dacă stăpânul meu nu le-a învins pe fiarele sălbatice, fiindcă ne cheamă.

Se opriră cu toții și recunoscură că cel ce făcea semnele era don Quijote; și, pierzându-și o parte din frică, se apropiară încetul cu încetul până când auziră limpede strigătele lui don Quijote care-i chema. În sfârșit, se întoarseră la car și, de cum ajunseră, don Quijote îi spuse cărușului:

— Înjugă-ți, frate, la loc catării și urmează-ți călătoria; și tu, Sancho, dă-le doi scuzi de aur, lui și paznicului leilor, drept recompensă că s-au oprit din drum pentru mine.

— Li-i dau cu dragă inimă – răspunse Sancho –, dar de lei ce s-a ales? Sunt morți sau vii?

Atunci, paznicul leilor, amănunțit și cu opriri, povesti sfârșitul înfruntării, proslăvind cum putu și știu mai bine curajul lui don Quijote, la vederea căruia leul înfricoșat nu voise și nici nu îndrăznise a ieși din cușcă, deși ținuse deschisă o bună bucată de timp ușa cuștii; și doar pentru că el îi spusese acelui cavaler că ar fi însemnat să-l ispitească pe Dumnezeu dacă l-ar fi asmuțit pe leu să iasă cu forța, cum ar fi vrut el să-l asmută, doar cu neplăcere și absolut fără voia sa îngăduise închiderea ușii.

— Ce zici de asta, Sancho? — spuse don Quijote —. Sunt oare vrăji care să cântărească mai mult decât adevărata vitejie? Vrăjitorii vor putea lesne să-mi fure norocul, dar curajul și tăria de cuget, fi-va cu neputință.

Sancho dădu scuzii, căruțașul înjugă, paznicul leilor îi sărută lui don Quijote mâinile pentru milostenia primită și-i făgădui să povestească acea măreață faptă de vitejie și regelui însuși, când va fi să se vadă la curte.

— Ei bine, dacă se va întâmpla ca Maiestatea Sa să întrebe cine a săvârșit-o, să-i spui că a fost Cavalerul Leilor, căci de acum înainte în acesta să se schimbe, să se prefacă, să se întoarcă și să se metamorfozeze numele de Cavalerul Tristei Figuri, pe care l-am purtat până acum; și într-asta urmez obiceiul cavalerilor rătăcitori, care-și schimbau numele oricând voiau sau oricând le cădea bine.

Carul își văzu de drum, iar don Quijote, Sancho și cel cu Mantia Verde și-l urmară pe-al lor.

În tot acest răstimp, don Diego de Miranda nu scosese nicio vorbă, extrem de atent doar ca să privească și să observe faptele și vorbele lui don Quijote, care i se părea a fi un cuminte nebun și un nebun care trăgea a cuminte. Nu-i ajunsese încă la cunoștință prima parte a istoriei lui, căci, dacă ar fi citit-o, i-ar fi încetat uimirea în care-l cufundau faptele și vorbele sale, întrucât i-ar fi știut felul nebuniei; cum însă nu i-l știa, îl socotea când cuminte, când nebun, pentru că ce spunea era rațional, elegant și bine exprimat, iar ce făcea, smintit, temerar și prostesc. Și-și zicea în sine-a-i: „Ce nebunie mai mare poate fi decât să-și pună-n cap casca plină cu boțuri de urdă nescursă și să creadă că-i înmuiau țeasta vrăjitorii? Și ce temeritate și sminteală mai mari decât să voiască a lupta cu forța împotriva unor lei?”

Din reveriile și solilocviul său îl scoase don Quijote, care-i spuse:

— Cine s-ar îndoi, seniore don Diego de Miranda, că domnia voastră mă considerați un om smintit și nebun? Și nici n-ar fi de mirare să fie așa, întrucât faptele mele nu pot mărturisi altceva. Ei bine, cu toate acestea, țin ca domnia voastră să luați seama că nu sunt atât de nebun și nici atât de nerod cum, desigur, vă voi fi părut. Bine îi șade unui cavaler elegant, sub ochii regelui său, în mijlocul unei piețe mari, să dea o norocoasă lovitură de lance unui taur furios; bine îi șade unui cavaler înarmat

cu arme strălucitoare să participe la turniruri voioase în fața doamnelor și bine le șade tuturor acelor cavaleri care, în exerciții militare sau altele asemănătoare lor, distrează și înveselesc și, dacă se poate spune așa, onorează curțile suveranilor; dar mai presus de toți aceștia, încă mai bine îi șade unui cavaler rătăcitor care, prin pustii, prin singurătăți, pe la răspântii, prin codri și munți, umblă în căutare de aventuri primejdioase, cu gândul de a le duce la bun și fericit sfârșit doar ca să dobândească faimă glorioasă și durabilă. Mai bine îi șade, zic, unui cavaler rătăcitor care ajută o văduvă pe cine știe ce tărâm pustiu decât unui cavaler curtean care-i spune vorbe dulci unei domnițe prin orașe. Toți cavalerii își au îndeletnicirile lor proprii: curteanul slujească-le pe doamne; deie strălucire curții regelui său cu livrele³¹⁰; hrănească-i pe cavalerii săraci cu splendidul tacâm de la masa lui; organizeze concursuri, susțină turniruri și arate-se mare, generos și magnific și, mai presus de toate, bun creștin, căci în felul acesta își va îndeplini obligațiile de neocolit. Ci cavalerul rătăcitor întoarce pe dos cotloanele lumii, între în cele mai încălcate labirinturi, înfrunte la fiecă pas imposibilul, supraviețuiește în regiunile deșertice razelor dogorătoare ale soarelui din miez de vară, și, iarna, asprimii neîndurătoare a vânturilor și înghețurilor; nu-l înspăimânte leii, nici nu-l înfricoșeze monștrii și nici nu-l umple de frică zmeii, căci căutarea acestora, înfruntarea acelor și biruirea tuturor reprezintă principalele și adevăratele lui îndeletniciri. Eu, așadar, fiindcă mi-a revenit prin destin să fac parte din cavaleria rătăcitoare, nu pot să nu înfrunt tot ce mi s-ar părea că intră sub jurisdicția îndeletnicirilor mele; și, astfel, înfruntarea leilor pe care i-am atacat acum îmi revenea de drept, deși mi-am dat seama că era o temeritate excesivă, căci știu bine ce este vitejia, și anume o virtute așezată între două extreme vicioase, cum sunt lașitatea și temeritatea: mai puțin rău va fi însă ca viteazul să atingă și să se înalțe până la nivelul temerarului decât să coboare și să decadă la nivelul lașului, căci, așa cum îi e mai lesne risipitorului decât avarului să devină generos, tot așa mai lesne e ca temerarul să ajungă adevărat viteaz decât ca lașul să se înalțe la adevărata vitejie; iar în ceea ce privește

³¹⁰ Metonimie pentru „slujitori“.

angajarea în aventuri, credeți-mă, seniore don Diego, e preferabil să pierzi pe o carte în plus decât pe una în minus, fiindcă mai bine sună în urechile celor ce-o aud „cutare cavalier este temerar și îndrăzneț” decât „cutare cavalier este sfios și laș”.

— Zic, seniore don Quijote — răspunse don Diego —, că tot ce ai spus și făcut se măsoară corect cu arătătorul rațiunii și înțeleg că, dacă regulile și legile cavaleriei rătăcitoare s-ar pierde, ele s-ar regăsi în pieptul domniei voastre ca în propriul lor depozit și arhivă. Ci să ne grăbim, căci se face târziu, și să mergem în satul meu și la mine acasă, unde vă veți odihni de trecutele munci, care, dacă nu au fost ale trupului, au fost ale spiritului, iar acestea obișnuiesc uneori să se întoarcă în osteneală a trupului.

— Consider invitația domniei voastre drept o mare favoare și cinste, seniore don Diego — răspunse don Quijote.

Și dând piteni mai abitir ca până atunci, să tot fi fost ceasurile două ale după-amiezii când ajunseră în satul și la casa lui don Diego, pe care don Quijote îl numea „Cavalerul cu Mantia Verde”.

CAPITOLUL 18

*Despre cele ce i se întâmplară lui don Quijote
în castelul sau casa Cavalerului cu Mantia Verde,
împreună cu alte lucruri ieșite din comun*

Don Quijote constată că locuința lui don Diego de Miranda era vastă, ca la țară; armoariile, deși din piatră brută, deasupra porții de la stradă; crama, în curtea interioară; pivnița, în portal, și, de jur împrejur, multe chiupuri, care, fiind din El Toboso³¹¹, îi reîmprospătară amintirile despre vrăjita și metamorfozată sa Dulcineea; și, suspinând și neluând seama la ce spunea și nici în fața cui se afla, zise:

³¹¹ El Toboso era renumit în zonă pentru industria olăritului, practică cu deosebire de morisci.

— O, dulci comori spre chinul meu aflate,
dulci și voioase Domnul când voise!³¹²

O, tobosane chiupuri, ce mi-ați readus în memorie dulcea comoară a celei mai mari amărăciuni ale mele!

Spusele acestea i le auzi studentul poet, fiul lui don Diego, care-i ieșise în întâmpinare împreună cu mama sa, iar mama și fiul rămaseră uluiți la vederea ciudatei figuri a lui don Quijote; acesta, dându-se jos de pe Rușinante, merse cu multă curtenie să-i ceară mâinile ca să i le sărute, iar don Diego zise:

— Primește-l, doamnă, cu obișnuita-ți bunăvoință pe seniorul don Quijote de la Mancha, pe care-l ai în fața dumitale, cavaler rătăcitor și încă cel mai viteaz și cel mai discernător din câți are lumea.

Doamna, pe care o chema doña Cristina, îl primi cu dovezi de multă dragoste și multă curtenie, iar don Quijote i se puse la dispoziție cu belșug de cuvinte discernătoare și politicoase. Aproape aceleași curtoazii fură schimbate cu studentul, care, auzindu-l vorbind, îl consideră pe don Quijote discernător și ascuțit.

Aici, autorul zugrăvește toate amănuntele casei lui don Diego, zugrăvindu-ne prin ele tot ce cuprinde casa unui bogat cavaler de țară; traducătorului acestei istorii i s-a părut însă nimerit să le treacă sub tăcere pe acestea și multe alte mărunțișuri, deoarece nu se potriveau cu scopul principal al istoriei, care își extrage forța mai mult din adevăr decât din digresiuni nesărate.

Îl poftiră pe don Quijote să intre într-o sală, Sancho îl dezarmă, rămase în pantalonii valoni și într-un pieptar din piele de căprioară, totul slinoșit de rapănul armelor: gulerul era valon după moda studențească, fără scrobeală și fără dantelărie; meșii îi erau de culoarea curmalei și pantofii ceruiți. Își încinse spada cea bună, care-i atârna de o bandulieră din piele de lupi-de-mare³¹³, fiindcă se presupune că mulți ani fusese

³¹² Don Quijote citează primele două versuri celebre din sonetul X al lui Garcilaso de la Vega, a cărui sursă este Virgiliu, *Eneida*, IV, v. 651. Parodic este elementul (*prenda* „comoara”) care declanșează procesul mnezic nostalgic în erou.

³¹³ În text: *de lobos marinos*, adică din piele de focă, deoarece se credea că aceasta era benefică pentru maladiile lombare și renale.

bolnav de șale; se acoperi cu o pelerină cu guler scurtă, din postav brun de calitate, dar, înainte de toate, cu cinci ori șase cazane de apă, întrucât în privința numărului cazanelor părerile diferă, se spală pe cap și pe față și apa tot mai rămăsese de culoarea zerului, din pricina lăcomiei lui Sancho și-a cumpărării afurisitelor de boțuri de urdă nescursă care atâta-l secaseră³¹⁴ pe stăpânul său. Cu dichisurile pomenite și cu un aer bine dispus și galant, don Quijote intră în altă sală, unde-l aștepta studentul ca să-i țină companie în vreme ce se pune masa, căci, pentru venirea unui oaspete atât de nobil, doamna doña Cristina voia să arate că știe și poate să-i delecteze pe cei sosiți la ea acasă.

În vreme ce don Quijote se dezarma, don Lorenzo, cum îl chema pe fiul lui don Diego, avu răgazul să-i spună tatălui său:

— Ce să zicem, domnule, că e cavalerul acesta pe care ni l-ai adus în casă? Căci numele, figura și afirmația că este cavaler rătăcitor ne uluiește de-a binelea pe mine și pe mama.

— Nu știu ce să-ți spun, fiule — răspunse don Diego —; îți pot spune doar că l-am văzut făcând lucruri demne de cel mai mare nebun din lume și rostind vorbe atât de discernătoare, încât îi șterg și-i desfac cele făcute: vorbește și tu cu el și ia-i pulsul cunoștințelor și, întrucât ești discernător, judecă-i discernământul sau neghiobia și vezi care din ele precumpănește, deși, la drept vorbind, mie mi se pare mai degrabă nebun decât cuminte.

Cu acestea, după cum s-a spus, don Lorenzo se duse să-i țină companie lui don Quijote și, printre alte subiecte despre care discutară cei doi, don Quijote îi spuse lui don Lorenzo:

— Seniorul don Diego de Miranda, tatăl domniei tale, m-a încunoștințat de rara abilitate și subtila domniei tale ingeniozitate și, mai cu seamă, că domnia ta ești un mare poet.

— Poet, da, s-ar putea — răspunse don Lorenzo —, dar mare, nici gând. E drept că sunt întrucâtva amator de poezie și-mi place să-i citesc pe poeții buni, dar nu în asemenea măsură încât să mi se poată da numele de poet, cum zice tatăl meu.

³¹⁴ Încerc să echivalez jocul de cuvinte din text: „sus *negros* (aici: „blestemat”, sensul coloristic rămânând însă prezent) *requesones*, que tan *blanco* pusieron a su amo” (*subl. mele*).

— Nu-mi displace umilitatea aceasta – răspunse don Quijote –, căci nu există poet care să nu fie arogant și să nu creadă despre sine că e cel mai mare poet din lume.

— Nu există regulă fără excepție – răspunse don Lorenzo – și poate o fi existând și cineva care să fie poet, dar să nu o creadă.

— Puțini – răspunse don Quijote –. Spune-mi însă, domnule: ce fel de versuri sunt cele pe care le ai acum în lucru și despre care domnul tatăl domniei tale mi-a spus că te neliniștesc și te îngândurează oarecum? Iar dacă este o glosă, eu am oarecare pricepere în materie de glose și m-aș bucura să le văd; și, dacă sunt pentru un concurs literar, caută să iei premiul al doilea, căci pe primul îl ia mereu hatârul sau marea calitate a persoanei, pe-al doilea îl ia simpla justiție, iar al treilea ajunge să fie al doilea, așa că, după socoteala asta, primul va fi al treilea, aidoma licențelor care se dau în universități; și totuși mare personaj este titlul de *primul*³¹⁵.

„Până acum – își zise don Lorenzo în sine sa – n-aș putea să te consider nebun. Să mergem mai departe.“ Și-i spuse:

— Mi se pare, domnule, că ai făcut studii: ce științe ai învățat?

— Pe cea a cavaleriei rătăcitoare – răspunse don Quijote –, care e la fel de bună ca și cea a poeziei, ba chiar cu vreo două lățimi de deget mai mult.

— Nu știu ce știință e aceasta – replică don Lorenzo – și până acum n-am auzit nimic despre ea.

— Este o știință – replică don Quijote – care cuprinde în sine toate sau mai toate științele din lume, din pricină că acela care o profesează trebuie să fie jurisconsult și să cunoască legile justiției distributive și comutative, spre a da fiecăruia ceea ce-i revine și ceea ce i se cade; trebuie să fie teolog, spre a ști să explice, clar și distinct, oriunde i s-ar cere s-o facă, legea creștină pe care o mărturisește; trebuie să fie medic, și îndeosebi erborist, ca să cunoască, în mijlocul pustietăților și deșerturilor,

³¹⁵ Cervantes își amintește poate de propria sa experiență: la un concurs poetic organizat la Zaragoza cu prilejul serbărilor prilejuite de canonizarea Sfântului Jacinto (Hiacint sau Iachint), între 2 și 7 mai 1595, trimisese o compoziție în pentastihuri și câștigase un modest premiu al doilea (trei linguri de argint!).

ierburile ce au însușirea de a vindeca rănilor, căci cavalerul rătăcitor nu are a căuta, tot timpul, pe cineva care să i le trateze; trebuie să fie astrolog, ca să cunoască după stele câte ceasuri au trecut din noapte și în ce parte și-n ce climă a lumii se află; trebuie să știe matematicile, pentru că s-ar putea să aibă nevoie de ele la fiecare pas; și, fără a mai pune la socoteală că trebuie să fie împodobit cu toate virtuțile teologale și cardinale³¹⁶, coborând la alte mărunțișuri, zic că trebuie să știe a înota cum se zice că înota peștele Nicolás sau Nicolao³¹⁷, trebuie să știe a potcovi un cal și a repara șaua și frâul și, întorcându-ne la cele de mai sus, trebuie să păzească credința în Dumnezeu și în doamna sa; trebuie să fie cast în gânduri, cinstit în vorbe, mărinimos în lucrări, viteaz în fapte, răbdător în munci, milos cu nevoiașii, în sfârșit, susținător al adevărului, chiar dacă apărarea lui l-ar costa viața. Din toate aceste calități mari și minime se alcătuiește un bun cavaler rătăcitor. Asta ca să vezi, seniore don Lorenzo, dacă ceea ce studiază și profesează cavalerul este știință mucoasă³¹⁸ și dacă le poate egala pe cele mai țanțoșe care se predau în gimnazii și școli.

— Dacă este așa — replică Lorenzo —, zic că știința aceasta le întrece pe toate celelalte.

— Cum dacă este așa? — răspunse don Quijote.

— Ce vreau să zic — zise don Lorenzo — este că de un lucru mă îndoiesc, și anume că au existat vreodată sau că mai există acum cavaleri rătăcitori și înzestrați cu atâtea virtuți.

— De multe ori am spus ceea ce iarăși voi spune acum — răspunse don Quijote —: anume că cea mai mare parte a oamenilor de pe lume este de părere că în ea nu au existat cavaleri rătăcitori; și, întrucât mi se pare că, dacă Cerul, în chip miraculos, nu-i face să priceapă adevărul că au existat și există, oricâtă osteneală ți-ai da este în zadar, cum de multe ori mi-a demonstrat-o experiența, așa încât nu vreau să mai zăbovesc acum ca să te scot pe domnia ta din eroarea pe care o împărtășești cu

³¹⁶ Virtuțile *teologale* sunt: credința, speranța și milostenia; virtuțile *cardinale*: prudența, dreptatea, tăria de cuget și cumpătarea.

³¹⁷ Se referă la omul-amfibie care, potrivit folclorului medieval (sec. al XV-lea), era originar din Catania și trăia în largul coastelor Siciliei.

³¹⁸ Cu sensul de „puerilă“.

mulți alții: ce gândesc să fac este să mă rog Cerului să te scoată din ea și să te facă a înțelege cât de folositori și cât de necesari au fost cavalerii rătăcitori în veacurile trecute și cât de utili ar fi în cel de față dacă ar mai avea căutare; acum însă triumfă, pentru păcatele oamenilor, lenea, trândăvia, lăcomia și desfrâul.

„Oaspetele nostru a scăpat cu bine – își zise atunci în sinea-i don Lorenzo –, dar tot este un nebun ciudat, și eu însumi aș fi slab de minte dacă n-aș crede astfel.“

Aici își încheiară conversația pentru că fură poftiți la masă. Don Diego îl întreabă pe fiul său ce scosese la lumină cu privire la ingeniozitatea oaspetelui. La care el răspunse:

— Nici toți medicii și bunii grefieri din lume nu i-ar putea trece pe curat ciorna nebuniei: este un nebun intermitent, plin de răstimpuri lucide.

Merseră să mănânce, și prânzul fu întocmai cum spusese don Diego pe drum că obișnuia să le ofere musafirilor săi: curat, îmbelșugat și savuros; dar ceea ce-i prilejui cea mai mare mulțumire lui don Quijote fu miraculoasa liniște care domnea în toată casa, încât ea semăna cu o mânăstire de cartuzieni. După ce se strânse masa și se aduseră mulțumiri lui Dumnezeu și apă mâinilor, don Quijote îl rugă stăruitor pe don Lorenzo să recite versurile pentru concursul literar, la care acesta răspunse că, spre a nu părea ca acei poeți care, rugați să-și recite versurile, refuză, iar când nu sunt rugați le vomită, „vă voi spune glosa mea, de la care nu aștept niciun premiu și pe care am alcătuit-o doar ca să-mi exerseze ingeniozitatea“³¹⁹.

— Un prieten de-al meu, discernător – răspunse don Quijote –, era de părere că nimeni n-ar trebui să-și dea osteneala a glosa versuri, și motivul, zicea el, este că niciodată glosa nu se poate ridica la înălțimea textului și, de multe sau de cele mai multe ori, ea s-ar îndepărta de intenția și scopul temei propuse glosării și, mai mult, legile glosei sunt prea stricte, căci nu îngăduie interogații, nici *zise el* sau *voi zice*, nici să faci substantive din verbe, nici să schimbi sensul, odată cu alte constrângeri și restricții de care sunt legați autorii de glose, după cum domnia ta, desigur, știi.

³¹⁹ Trecere bruscă, în aceeași frază, la stilul direct.

— Într-adevăr, seniore don Quijote — zise don Lorenzo —, tare aş dori să vă prind pe picior greşit şi nu izbutesc, pentru că-mi alunecaţi printre degete ca un ţipar.

— Nu înţeleg — răspunse don Quijote — ce vrei să spui, domnule, că-ţi alunec printre degete.

— Am să vă explic — răspunse don Lorenzo —, dar până una, alta, fiţi atent la versurile glosate şi la glosă, care sună astfel:

Dacă-a fost mi-ar fi iar este,
nezăbavnic cu *va fi*,
sau iar vremea de-ar sosi
când va fi şi tot ce-i peste...³²⁰

GLOSĂ

Cum doar ştim că totul trece,
şi norocul mi-a trecut,
într-o vreme nu prea rece,
dar de-atunci nemaivăzut,
nici cu picul, nici cu zece.
Ai de veacuri, soartă, veste
serv că-ţi sunt, fără proteste:
hai, redă-mi, te rog, norocul,
căci ferice mi-ar fi locul,
dac-a fost mi-ar fi iar este.

Nu vreau plac sau alte glorii,
laur alt ori alte-nfrângerii,
alt triumf, alte victorii,
vreau să uit doar de-orice plângeri
ce mi-apasă încă zorii.
Dacă tu mă-ntorci aci,
soartă, se va potoli

³²⁰ Strofa aparţine poetului şi muzicianului Gregorio Silvestre Rodríguez de Mesa (1530–1569) şi a mai fost glosată în sec. al XVI-lea.

și cumplitu-mi foc arzând,
mai cu seamă dacă, blând,
nezăbavnice iar va fi.

Cer mereu ce nu se poate,
căci a-ntoarce timpul dus
și pierit cum duse-s toate,
pe pământ puteri chiar nu-s
din trecut în stare-a-l scoate.
Fuge timpul zboară, știi,
trece, n-are cum mai fi
și-ar greși oricine-ar cere
timpu-a nu pieri cum pier
sau iar vremea de-ar veni.

A trăi în uluire,
ba sperând, ba temător,
nu e viață, ci murire,
și mai bine-ar fi să mor
dibuind din chin ieșire.
Să sfârșesc prea bună veste
mi-ar părea, dar nu, nu este,
căci, mai crudă, îmi strecoară
viața tot ce mă-nfioară
când va fi și tot ce-i peste.

De îndată ce don Lorenzo își isprăvi de recitat glosa, don Quijote se ridică în picioare și, cu glas puternic, de aducea a strigăt, apucând cu mâna-i dreapta lui don Lorenzo, zise:

— Trăiască Cerurile în slava lor cea mai de sus, tinere excepțional, ești cel mai bun poet din lume și meriți să fii încununat cu laur nu doar de Cipru sau Gaeta, cum a spus un poet, Dumnezeu să-l ierte³²¹, ci de

³²¹ După majoritatea editorilor, e vorba de Juan Bautista de Vivar, poet puțin cunoscut, autor al câtorva compoziții păstrate în manuscrise, printre care un sonet ce conține versul: „Laureado por Chipre y por Gaeta...” Cervantes l-a elogiat în *Cântul Caliopei* din *Galatea* (vezi G, p. 374 și n. 343).

academiile din Atena, dacă ele ar mai ființa astăzi, și de cele care ființează azi la Paris, Bologna și Salamanca! Facă Cerul ca pe judecătorii care te-ar lipsi de premiul întâi Febus să-i săgeteze și muzele să nu le mai treacă niciodată pragurile caselor. Spune-mi, domnule, dacă binevoiești, și câteva versuri în metru major, căci vreau să iau în întregime pulsul admirabilei domniei tale ingeniozități.

Nu-i de tot hazul că, după cum se zice, don Lorenzo s-a bucurat văzându-se lăudat de don Quijote, deși îl socotea nebun? O, putere a adulației, cât de mult te întinzi și cât de vaste sunt hotarele plăcutei tale jurisdicții! Don Lorenzo confirmă acest adevăr, întrucât acceptă cererea și dorința lui don Quijote, recitându-i acest sonet despre fabula lui Piram și Tisbe³²²:

SONET

Despică zidul preafrumoasa fată
ce și lui Piram pieptul brav deschise;
din Cipru-Amor pornește și decis e
s-admire strunga-n două părți căscată.
Grai colo-i doar tăcerea, ne-ndemnată
e vocea-n drum prin strunga strungii-nchise,
ci sufletele da, căci sunt trimise
de dragostea ce totu-a-nvinge cată.
Dorința-n foc a dat și moartea cere

³²² Una dintre cele mai citate legende mitologice în textele Secolului de Aur (inclusiv într-o baladă comico-burlescă a lui Góngora), cunoscută prin intermediul lui Ovidiu, *Metamorfoze* (IV, vv. 96 și urm.). Întrucât părinții nu-i lăsau să se căsătorească, Piram și Tisbe nu-și puteau vorbi decât printr-o spărtură din zidul care le separa casele învecinate. Într-o noapte, și-au dat întâlnire în afara cetății. Așteptându-l pe Piram, Tisbe a văzut o leoaică cu botul însângerat și, de frică, a fugit, lăsând să-i cadă un vâl. Când a sosit și Piram și a văzut veșmântul Tisbei însângerat, a crezut că ea fusese ucisă și devorată. De disperare, s-a străpuns cu sabia. Cu aceeași sabie s-a omorât apoi și Tisbe în fața cadavrului lui Piram. Sonetul este și o aluzie anticipată la nunta lui Basilio și a Quiteriei din capitolul următor, după cum se va și spune.

spre placu-i pasul fetei să îi fie,
ce imprudentă!,-al ei. O, ce istorie:
pe amândoi, în clipă, la vedere,
i-ucide, îi îngroapă și-i învie
o spadă, un sepulcru, o memorie.

— Binecuvântat fie Dumnezeu – zise don Quijote după ce ascultă sonetul lui don Lorenzo – pentru că, printre nenumărații poeți slăviți câți există, am văzut un poet slăvit, cum ești domnia ta, dragă domnule, căci asta îmi dă de înțeles meșteșugul acestui sonet!

În cel mai deplin huzur, don Quijote petrecu în casa lui don Diego patru zile, la capătul cărora îi ceru învoire să plece, spunându-i că-i era recunoscător pentru favoarea și buna primire de care se bucurase în casa lui, dar cum cavalerilor rătăcitori nu le stătea bine să se dedea multe ceasuri trândăviei și vieții înlesnite, voia să continue a-și îndeplini datoriile misiunii sale, căutând aventurile despre care avea știre că se găseau din belșug pe pământurile acelea, unde nădăjduia să-și petreacă timpul până când avea să vină ziua întrecerilor de la Zaragoza, care erau chiar pe ruta sa hotărâtă; dar că, mai întâi, urma să intre în peștera lui Montesinos³²³, despre care se povestea prin împrejurimile acelea atât de multe și de miraculoase lucruri, vrând să afle și să cerceteze de asemenea și obârșia, și adevăratele izvoare ale celor șapte iazuri numite îndeobște iazurile de la Ruidera³²⁴. Don Diego și fiul său îi lăudară onorabila hotărâre și-i spuseră să ia din casă și dintre bunurile lor tot ce i-ar fi pe plac, întrucât erau cum nu se poate mai dornici să-i fie de folos, îndatorați fiind de valoarea persoanei sale și de onorabila-i profesie.

Sosi, în sfârșit, ziua plecării, pe-atâta de voioasă pentru don Quijote, pe cât de tristă și de funestă pentru Sancho Panza, care se simțea nespus de bine în îmbelșugarea casei lui don Diego și respingea gândul de a se întoarce la foamea din păduri și pustietăți și la strâmtorarea desagei lui

³²³ Vezi *DQ* II, 22–23.

³²⁴ Lacurile sau iazurile de la Ruidera se găsesc în regiunea Osa de Montiel din provincia Ciudad Real, în apropierea izvoarelor Guadianei și a unei fortărețe numite La Ruydera, care a fost construită de mauri.

prost înzestrate. Cu toate acestea, o umplu și-o covârși cu tot ce i se păru mai de trebuință și, la despărțire, don Quijote îi spuse lui don Lorenzo:

— Nu știu, domnule, dacă ți-am mai spus, iar dacă ți-am mai spus-o, o mai spun o dată, și anume că, dacă domnia ta ai vrea să scutești drumuri și munci spre a ajunge la inaccesibila culme a templului Faimei, nu ai altceva de făcut decât să lași la o parte cărarea poeziei, oarecum strâmtă, și să o apuci pe cea foarte strâmtă a cavaleriei rătăcitoare, suficientă însă ca să te faci împărat cât ai zice dai un pai.

Cu aceste cuvinte, don Quijote apucă să închidă procesul nebuniei sale, încă și mai abitir cu cele pe care le adăugă, zicând:

— Dumnezeu știe cât aș vrea să-l iau cu mine pe seniorul don Lorenzo, ca să-l învăț cum trebuie iertați cei umili și umiliți și călcați în picioare cei trufași, virtuți inerente profesiei pe care o exercit; întrucât însă nu o îngăduie vârsta sa mică și nici laudabilele sale îndeletniciri nu ar admite-o, mă mulțumesc să vă atrag atenția doar că, poet fiind, ar putea deveni faimos dacă se va călăuzi mai mult după părerea altora decât după a domniilor voastre, pentru că nu există tată sau mamă cărora odraslele lor să li se pară urâte, iar în privința celor ale minții, amăgirea aceasta este și mai răspândită.

Tatăl și fiul se minunară din nou de discursurile împestrite ale lui don Quijote, ba discernătoare, ba smintite, și de mania și îndărătnicia de care făcea dovadă în toate căutându-și rău vânturatele aventuri pe care și le socotea scop și țintă supremă a tuturor dorințelor sale. Se reînnoiră făgăduințele și curteniile și, cu binevoitoarea îngăduință a stăpânei castelului, don Quijote și Sancho, pe Rușinante și pe sur, plecară.

CAPITOLUL 19

*Unde se povestește aventura păstorului îndrăgostit,
cu alte într-adevăr hazlii întâmplări*

Don Quijote nu se depărtase prea mult de satul lui don Diego, când se întâlni cu doi pare-se clerici, pare-se studenți, și cu doi țărani, care veneau călare pe patru dobitoace asine. Unul dintre studenți ducea, pe un soi de umerar, învelit oarecum într-o mușama verde, o rufă albă și

două perechi de ciorapi de lână; celălalt nu ducea altceva decât două săbii negre de scrimă³²⁵, nou-nouțe și cu dopurile lor. Țăranii duceau alte lucruri, dând semne și de înțeles că veneau de la un târg mare unde le cumpăraseră și le cărau la ei în sat. Și atât studenții, cât și țăranii fură cuprinși de aceeași uimire de care erau cuprinși toți cei ce-l vedeau pentru întâia dată pe don Quijote și mureau să știe ce fel de om era acela, atât de diferit de felul celorlalți oameni.

Don Quijote îi salută și, după ce află că drumul pe care-l urmau era același cu al său, se offeri să le țină tovărășie și-i rugă să umble mai încet, deoarece măgărițele lor mergeau mai iute decât calul său; și, ca să-i îndatoreze, le spuse în puține vorbe cine era, precum și slujba și profesiunea sa, aceea de cavaler rătăcitor aflat în căutare de aventuri prin toate colțurile lumii. Le spuse că, pe numele adevărat, îl chema „don Quijote de la Mancha“, dar după poreclă „Cavalerul Leilor“. Pentru țărani, toate astea erau ca și cum li s-ar fi vorbit în grecește sau în jerg, dar îl priveau totuși cu uimire și respect, și unul dintre ei îi zise:

— Dacă domnia ta, domnule cavaler, nu ai un drum hotărât, cum de obicei nu au cei aflați în căutare de aventuri, vino, domnule, cu noi; vedea-vei una dintre cele mai frumoase și mai bogate nunți din câte se vor fi sărbătorit în La Mancha, și chiar la multe leghe de jur-împrejur.

Don Quijote îl întreabă dacă era cea a vreunui prinț, de vreme ce-o elogia atâta.

— Nu – răspunse studentul –, ci a unui țăran cu o țarancă: el, cel mai bogat din tot ținutul acesta, iar ea, cea mai frumoasă pe care au văzut-o oamenii. Somptuozitatea cu care se va face este neobișnuită și nemaivăzută, fiindcă va fi celebrată pe o pajiște ce se află lângă satul miresei, pe care o cheamă, cu deplină îndreptățire, Quiteria „cea frumoasă“, iar pe mire îl cheamă Camacho „cel bogat“, ea în vârstă de optsprezece ani și el de douăzeci și doi, amândoi făcuți unul pentru celălalt, deși unii curioși, care știu pe de rost neamurile din toată lumea, vor să spună că familia frumoasei Quiteria o întrece pe cea a lui Camacho; dar acum nu se mai uită nimeni la așa ceva, căci bogățiile au puterea să lipească multe crăpături. Fapt este că acel Camacho e darnic și i s-a

³²⁵ Astăzi am spune „florete“, săbii de scrimă fără vârf ascuțit și tăiș. La vârf erau prevăzute cu apărătoare de protecție din piele, „dopuri“.

năzărit să împletească ramuri și să le pună în chip de acoperiș peste toată pajiștea, așa încât soarele va munci din greu dacă va avea de gând să răzbească până la ierburile proaspete de care e acoperit pământul și să le viziteze. Sunt și dansuri dinainte pregătite, atât cu săbiile, cât și cu zurgălăii, căci în sat sunt unii care se pricep să-i sune și să-i scuture peste poate; despre dansatorii din călcâie nici nu mai vorbesc, că-s o întreagă judecată³²⁶ cei năimiți de el; dar niciunul din lucrurile pomenite și nici multe altele de care n-am mai vorbit nu vor face mai vrednică de amintire nunta asta decât ceea ce-mi închipui că va face cu prilejul ei deznădăjduitul Basilio. Basilio ăsta e un flăcău chiar din satul Quiteriei, avându-și casa perete-n perete cu cea a părinților Quiteriei, de unde a găsit și dragostea prilej să readucă pe lume de mult uitatele iubiri ale lui Piram și ale Tisbei³²⁷, fiindcă Basilio s-a îndrăgostit de Quiteria din primii și cei mai fragezi ani ai săi, iar ea a răspuns dorinței lui cu mii de hatăruri cinstite, în asemenea măsură, încât în sate se povestea de drag despre iubirea dintre cei doi copii, Basilio și Quiteria. Vârsta le spori și tatăl Quiteriei se hotărî să-l oprească pe Basilio a mai intra ca de obicei în casa lui și, ca să n-o mai ducă tot într-o teamă și-o bănuială, rânduind s-o mărite pe fata lui cu bogatul Camacho, părându-i-se că nu era bine să o mărite cu Basilio, care nu avea atâtea bunuri ale sorții câte al firii. Căci, ca să spunem adevărul fără pizmă, el este cel mai sprinten tânăr din câți cunoaștem, mare aruncător cu drugul, luptător tare dibaci și mare jucător de pelotă; aleargă ca un cerb, sare mai dihai ca o capră și dă cu bila la popice de-a minunea; cântă ca o ciocârlie și înstrună chitara de-o face să grăiască și, mai presus de toate, învârtește spada precum cel mai bun.

— Fie și numai pentru îndemânarea aceasta – zise atunci don Quijote – tânărul ar merita să se însoare nu doar cu frumoasa Quiteria, ci cu însăși regina Ginebra, dacă ea ar mai fi azi în viață, în ciuda lui Lantarote și-a tuturor celorlalți care ar vrea să-l împiedice.

³²⁶ Prin analogie cu Judecata de Apoi, se subliniază marele număr al participanților.

³²⁷ Nouă evocare a fabulei lui Piram și a Tisbei, introdusă anterior prin sonetul lui Lorenzo de Miranda (*DQ* II, 18, pp. 161–162, n. 322) și justificată aici în ipostaza pastorală a îndrăgostiților separați de un zid.

— Asta-i pentru nevastă-mea! — zise Sancho, care până atunci tot tăcuse și-ascultase —, care nu vrea alta decât ca fiecare să se căsătorească cu cel de-o potrivă, bizuindu-se pe proverbul care zice „fiecare oaie cu perechea sa e”³²⁸. Tare-aș vrea ca Basilio, băiatul ăsta de treabă, de care a și-nceput să-mi fie drag, să se însoare cu doamna aia Quiteria, și aibă viață veșnică și bun repaos (era s-o zic pe dos) cine-i împiedică să se căsătorească pe cei care se iubesc.

— Dacă toți cei care se iubesc ar trebui să se căsătorească — zise don Quijote —, atunci părinților li s-ar răpi dreptul de a-și căsători copiii cu cine și când trebuie, iar dacă fetele și-ar alege după voia lor soții, s-ar putea ca una să-l aleagă pe slujitorul tatălui ei, iar alta pe trecătorul zărit pe stradă, chipeș și fălos, după părerea ei, chiar de-ar fi un duelgiu destrăbălat: căci dragostea și afecțiunea orbesc lesne ochii minții, atât de necesari ca să-ți faci o situație, iar dacă e vorba de căsătorie, riscul de a greși e foarte mare, fiind nevoie de mult tact și deosebit ajutor ceresc ca să nimerești. Când cineva vrea să facă o călătorie lungă, caută înainte de a pleca la drum, dacă este prudent, o persoană sigură și pașnică spre a-i ține tovărășie; și-atunci de ce n-ar face la fel cine trebuie să meargă toată viața, până la capătul de drum al morții, cu atât mai mult cu cât cine-i va ține tovărășie îl va însoți în pat, la masă și pretutindeni, cum este cazul soției cu soțul ei? Cea a soției nu este o marfă pe care, după ce o cumperi, o dai înapoi, o înlocuiești sau o schimbi, deoarece este un accident inseparabil, care ține cât ține și viața: este un laț care, odată ce ți l-ai prins de gât, se preface în nodul gordian³²⁹ și, dacă nu-l taie coasa morții, nu mai poate fi desfăcut. Multe lucruri aș mai putea spune în privința asta, dacă nu m-ar împiedica dorința de-a afla ce i-a mai rămas de spus domnului licențiat cu privire la istoria lui Basilio.

La care, studentul bacalaureat sau licențiat, cum îl numise don Quijote, răspunse spunând că:

— Nu mai am nimic de spus decât că, din clipa în care Basilio a aflat că frumoasa Quiteria se va mărita cu Camacho cel bogat, nimeni nu l-a mai văzut râzând sau vorbind chibzuit, ci umblă mereu îngândurat și

³²⁸ Proverb uzual și azi: „Cada oveja con su pareja.”

³²⁹ Nodul pe care l-a tăiat Alexandru cel Mare cu o lovitură de spadă, împlinind profeția oracolului privitoare la stăpânirea Asiei Mici.

trist, vorbind de unul singur, ceea ce este semn sigur și limpede că mintea îi e rătăcită: mănâncă puțin și doarme puțin și mănâncă doar fructe și, dacă doarme, doarme pe câmp, pe pământul tare, ca o sălbăticiune; privește din când în când la cer, iar alteori își pironeste ochii în pământ, cu asemenea uitare de sine, încât nu-l poți asemui decât cu o statuie înveșmântată, căreia vântul îi flutură straietele. În sfârșit, dă atâtea semne că inima îi e răpusă de patimă, încât noi toți, cei care-l cunoaștem, ne temem că *da*-ul ce urmează a fi rostit mâine de către frumoasa Quiteria va însemna osândirea lui la moarte.

— O să găsească Dumnezeu un leac — zise Sancho —, căci Dumnezeu, când rănește, și lecuiește³³⁰. Nimeni nu știe ce se va întâmpla: de azi până mâine sunt multe ceasuri, și într-unul singur, ba chiar într-o clipită, se prăbușește casa; am văzut ploaia căzând și soarele arzând, totul în același timp; seara te culci sănătos și-a doua zi nu te mai poți mișca. Și ia spuneți-mi: se poate oare lăuda cineva c-a pus o clampă în roțița sorții³³¹? Nu, nici vorbă; și între *da*-ul și *nu*-ul femeii, eu unul n-aș cuteza să vâr niciun vârf de ac, fiindcă n-ar încăpea. Ziceți-mi mie că Quiteria îl iubește din toată inima și cu tot sufletul pe Basilio, și eu i-aș prezice lui un sac de noroc: dragostea, după cum am auzit spunându-se, privește cu ochelari ce fac să pară arama aur, sărăcia bogăție și urdorele mărgăritare.

— Unde-ai să te-oprești, Sancho, fir-ai afurisit? — zise don Quijote —. Că atunci când începi să-nșiri proverbe și povești, nu te poate răbda decât Iuda, ca să te ia cu el. Spune-mi, animalule, ce știi tu despre clampe, roțițe sau altele?

— Eh, păi dacă nu-s înțeleș — răspunse Sancho —, nu-i de mirare că pildele îmi sunt luate drept sminteli. Dar n-are-a face: eu mă înțeleg și știu că n-am spus multe prostii în ce-am spus, ci că înălțimea ta, stăpâne dragă, ești mereu porcurorul ziselor și chiar al faptelor mele.

— *Procuror* trebuie să spui — zise don Quijote —, nu *porcuror*, stricatorule al limbii corecte, bătute-ar Dumnezeu să te bată.

³³⁰ Cf. *Iov*, 5, 18: „Quia ipse vulnerat, et medetur; / Percutit, et manus eius sanabunt” („Căci El rănește și El leagă rana, El lovește și mâinile lui tămăduiesc”).

³³¹ Roata sorții, care, învârtindu-se neîncetat, schimbă și prefăce viețile oamenilor.

— Nu te-năcri-mpotriva mea, domnule – răspunse Sancho –, doar știi că n-am crescut la curte și nici la Salamanca n-am învățat, ca să știu dacă trebuie să adaug sau să scot vreo literă din vorbele mele. Și, ce Dumnezeu, nu poți să-l silești pe sayaghez a vorbi ca toledanul³³² și unde mai pui că pot fi și toledani care să nu fie atât de ascuțiți în ale vorbirii șlefuite.

— Așa e – zise licențiatul –, pentru că cei crescuți la Tăbăcării și-n Zocodover³³³ nu pot vorbi la fel de bine ca aceia care se plimbă mai toată ziua prin claustrul Catedralei, deși toți sunt toledani. Limba curată, proprie, elegantă și clară o găsești la curtenii discernători, chiar dacă s-au născut la Majalahonda³³⁴: am zis *discernători* fiindcă mulți nu sunt, iar discernământul e gramatica limbii corecte, însoțit fiind de uz. Eu, domnilor, pentru păcatele mele, am studiat dreptul canonic la Salamanca și mă măgulesc oarecum că-mi exprim gândul în cuvinte clare, simple și pline de sens.

— Dacă nu te-ai măguli mai mult că știi să mânuiești mai bine decât limba săbiile negre pe care le porți – zise celălalt student –, ai fi primul la examenele de licență, nu la coada lor.

— Ascultă, bacalaureatul – răspunse licențiatul –, împărtășești cea mai greșită părere din lume cu privire la dexteritatea în scrimă când o consideri inutilă.

— Pentru mine nu-i părere, ci adevăr bine stabilit – i-o întoarse Corchuelo –; iar dacă vrei să ți-o dovedesc pe pielea ta, ai săbii, prilej avem, eu unul am agerime și putere, și ele, întovărășite de curajul meu, care nu-i puțin, te vor sili să recunoști că nu mă-nșel. Descalecă și pune-ți la bătaie jocul de picioare, cercurile, unghiurile și toată știința, fiindcă nădăjduiesc să te fac să vezi stele-n plină zi cu dexteritatea mea modernă și necioplită, în care, după Dumnezeu, îmi pun speranța, căci

³³² „Sayaghezul“ (*el sayagués*), dialect din Sayago, ținut între Zamora și Salamanca, folosit pentru a reda vorbirea frustă a păstorilor și a țăranilor în teatru. Cel toledan s-a folosit ca limbă literară și aproape oficială.

³³³ *Las Tenerías* și *Plaza de Zocodover* din Toledo erau locurile cele mai frecventate de *el mundo picaresco* („lumea coțcărească”).

³³⁴ *Mahalahonda* sau *Majadahonda*, sat la două leghe NV de Madrid.

încă nu s-a născut omul care să mă facă să-ntorc spatele și nu-i ins pe lume pe care să nu-l fac a pierde teren.

— În treaba cu întorsul spatelui nu mă bag — replică cel dibaci —, deși s-ar prea putea ca exact în locul unde vei pune piciorul, acolo să ți se sape și groapa: vreau să zic că acolo are să te lase mort dexteritatea asta disprețuită.

— Vom vedea acum — răspunse Corchuelo.

Și, descălecând cu mare iuțeală de pe dobitoc, trase cu furie una din săbiile purtate de licențiat pe-al său.

— Nu așa — zise în aceeași clipă don Quijote —, vreau să fiu eu arbitrul acestei partide de scrimă și judecătorul acestei deseori nerezolvate chestiuni.

Și, dându-se jos de pe Rușinante și prinzându-și lancea, se postă în mijlocul drumului exact în clipa când licențiatul, cu frumoasă atitudine și joc de picioare, o și pornise împotriva lui Corchuelo, care se năpus-tise asupra lui, aruncând, cum se zice, flăcări din ochi. Ceilalți doi țărani din suită, fără a se da jos de pe măgărițele lor, făcură pe spettatorii³³⁵ la mortala tragedie. Atacurile transversale, împungerile, fandările, reversurile și dubbele date de Corchuelo erau nenumărate, mai îndesate ca ficatul³³⁶ și mai mărunte ca grindina. Ataca asemeni unui leu mâniat, dar îl întâmpina o paradă la figură cu dopul sabiei licențiatului care-l oprea în toiul furiei și-l făcea să i-l sărute ca pe o relictă, deși nu cu tot atâta evlavie cum trebuie și obișnuiesc a fi sărutate relicvele.

În cele din urmă, licențiatul îi numără cu împunsături toți nasturii de la sutana scurtă cu care era îmbrăcat, făcându-i fâșii pulpanele, cum cozile de caracatiță; îi smulse pălăria de două ori și-l istovi în asemenea hal, încât de ciudă, furie și turbare, luă sabia de mâner și-o azvârli în văzduh cu atâta forță, încât unul dintre țărani de față, grefier de meserie, care se duse după ea, depuse mai apoi mărturie că o azvârlise la o depărtare de aproape trei sferturi de leghe, mărturie ce slujește și a slujit ca să se recunoască și să se vadă în ce măsură forța este învinsă de artă.

³³⁵ *Espectadores*, italianism.

³³⁶ Comparație neclară, în ciuda precizării lui Rodríguez Marín, pe urmele lui Clemencín, că este un siml popular.

Corchuelo se așeză, istovit, și Sancho, apropiindu-se de el, îi spuse:

— Pe legea mea, domnule bacalaureat, dacă vrei să-mi ascuți sfatul, de-acum încolo nu mai provoca pe nimeni la duel, ci la luptă sau la aruncatul drugului, căci ai și vârsta, și puterea pentru așa ceva; cât despre ăștia cărora li se spune meșteri spadasi, am auzit că bagă un vârf de sabie și prin urechea unui ac.

— Îmi pare bine că am căzut de pe măgăriță³³⁷ — răspunse Corchuelo — și că învățul mi-a arătat adevărul de care eram atât de departe.

Și, ridicându-se, îl îmbrățișă pe licențiat și rămaseră prieteni mai buni decât înainte și nu mai voră să-l mai aștepte pe grefierul care plecase după sabie, întrucât li se părea că avea să întârzie mult, așa că hotărâră să-și continue drumul, ca să ajungă devreme în satul Quiteriei, de unde erau toți.

Cât mai avură de mers, licențiatul le înfățișă excelențele sabiei, cu atâtea argumente demonstrative și cu atâtea figuri și demonstrații matematice, încât rămaseră cu toții încredințați de valoarea acelei științe, iar Corchuelo, întors din îndărătnicia lui.

Se lăsase noaptea, dar, înainte de a fi ajuns, tuturor li se păru că în fața satului era un cer plin de nenumărate și strălucitoare stele; auziră de asemenea sunete nedeslușite și suave a fel de fel de instrumente, precum flaute, tamburine, psalterioane, fluiere duble, dairele și clopoței; iar când se apropiară, văzură că arborii dintr-un frunzar pe care îl ridicaseră la intrarea în sat erau toți plini de lumini netulburate de vântul care la vremea aceea sufla atât de blând, încât nu avea putere nici să clinească frunzele copacilor. Muzicanții erau însuflețitorii nunții și se desfășurau în grupuri diferite prin acel loc plăcut, unii dănțuind, alții cântând din gură, iar alții la felurimea instrumentelor pomenite. Pe scurt, nu părea decât că pe toată pajiștea aceea alerga în voie mulțumirea și ȝopăia veselia.

Mulți alții erau ocupați să înalțe estradele, de pe care a doua zi să se poată vedea înlesnit reprezentațiile și dansurile ce urmau să se desfășoare în locul acela închinat sărbătoririi solemne a nunții lui Camacho celui bogat și a funeraliilor lui Basilio. Don Quijote nu vru

³³⁷ „Caer de su burra“, a se dezmetici, a se învăța minte.

să intre acolo, deși îl poftiseră atât țăranul, cât și bacalaureatul, dar el le prezentă drept scuză, absolut suficientă după opinia lui, că obiceiul cavalerilor rătăcitori era să doarmă pe câmpuri și-n păduri mai degrabă decât în așezări omenești, fie și sub acoperișuri aurite; și astfel, se abătu nițel din drum, cu totul în răspărul voiei lui Sancho, ce-și aminti de buna găzduire de care avusese parte în castelul sau casa lui don Diego.

CAPITOLUL 20

*Unde se povestește nunta lui Camacho cel bogat,
cu pățania lui Basilio cel sărac*

Abia îi dăduse răgaz dalba Auroră strălucitorului Febus ca să usuce cu văpaia razelor sale fierbinți lichidele perle din păru-i de aur, când don Quijote, scuturându-și leneveala din mădulare, se ridică în picioare și-l strigă pe scutierul său Sancho, care încă mai sforăia; și, văzând asta, don Quijote, înainte de a-l trezi, îi spuse:

— O, tu, mai fericit decât toți cei ce trăiesc pe fața pământului, deoarece, fără a cunoaște invidia și fără a fi invidiat, dormi cu sufletul împăcat și nu te persecută vrăjitorii și nici vrăjile nu te sperie! Dormi, zic încă o dată și de-o sută de ori o voi mai zice, fără ca gelozia doamnei tale să te țină în necurmată veghe și fără să te scoale gândurile de a-ți plăti datoriile pe care le ai, nici ce trebuie să faci ca să mănânci a doua zi, tu și familia ta, mică și chinuită. Nici ambiția nu te neliniștește, nici fala deșartă a lumii nu te hăituește, deoarece hotarele dorințelor tale nu bat dincolo de tainul măgarului tău, căci cel pentru persoana ta îl lași pe umerii mei, contragreutate și povară hărăzite de natură și obiceiuri stăpânilor. Sluga doarme și stăpânul veghează, frământându-și mintea cum să-l întrețină, cum să-l ajutoreze mai bine și cum să-i facă favoruri. Neliniștea de a vedea că cerul se face de bronz, fără a mai da zor spre pământ cu roua trebuincioasă, nu-l îndurerează pe slujitor, ci pe stăpân, care e dator să-l întrețină la vreme de lipsuri și foamete pe cel care l-a slujit la vreme de rodnicie și belșug.

Sancho nu răspunse la nimic din toate acestea pentru că dormea și nici nu s-ar fi trezit atât de curând dacă don Quijote, cu coada lăncii,

nu l-ar fi făcut să-și vină-n fire. Se trezi, în sfârșit, somnolent și lenevos, și, rotindu-și privirile în toate părțile, zise:

— Dinspre partea aia a frunzarului, dacă nu mă-nșel, iese-o abureală și-un miros mai curând de slăninuțe fripte decât de zarnacadele și lămâioare: nunțile care-ncep cu-asemena miresme trebuie să fie, pe crucea mea, îmbelșugate și mărinimoase.

— Termină, lacomule – zise don Quijote –: vino, merge-vom să asistăm la căsătoria aceasta, ca să vedem ce va face disprețuitul Basilio.

— Păi facă ce-o vrea – răspunse Sancho –: să nu fi fost sărac și să se fi însurat cu Quiteria. Asta ar mai lipsi, să n-ai un sfaț și să vrei să te-nșori în slăvi? Pe legea mea, domnule, sunt de părere că săracul trebuie să se mulțumească cu ce i-o ieși în cale, nu să caute trufe-n largul mării³³⁸. Aș pune rămășag pe-un braț că Camacho e-n stare să-l îngroape-n bani pe Basilio; și, dacă-i așa, cum se și vede că e, Quiteria ar fi tare proastă să respingă podoabele și giuvaierurile pe care se vede treaba că i le-o fi dat și i le poate da Camacho, ca să aleagă aruncatul cu drugul și priceperea la duel ale lui Basilio. Pe-o aruncătură bună cu drugul sau pe-un atac iscusit cu sabia nu ți se dă nicio litră de vin la cârciumă. Îndemânări și istețimi care n-au cum să fie prefăcute-n bani, i le las de haram contelui Dirlos³³⁹; dar când istețimile cu pricina îl pricopsesc pe cineva care are și bani buni, mi-aș dori să-mi fie și mie viața cum le este lor fața. Pe-o temelie trainică poți înălța o clădire trainică, iar cea mai bună temelie și săpătură din lume e banul.

— Pentru numele Domnului, Sancho – zise atunci don Quijote –, sfârșește-ți poliloghia, căci cred că dacă te-aș lăsa să ți le duci la bun sfârșit pe toate cele pe care le începi la fiecare pas, nu ți-ar mai rămâne timp nici de mâncat, nici de dormit, ți l-ai irosi întreg numai pe vorbit.

— Dacă ai avea memorie bună, domnule – replică Sancho –, ar trebui să-ți aduci aminte de articolele din învoiala noastră dinainte de-a fi plecat ultima dată de-acasă: unul din ele a fost că trebuie să mă lași să vorbesc după pofta inimii, numai să n-o fac împotriva aproapelui și

³³⁸ Proverb (vezi și *DQ* I, 30, p. 323): „Pedir cotufas en el golfo“, echivalent cu „a cere luna de pe cer“.

³³⁹ Personaj cunoscut al baladelor vechi din ciclul carolingian.

nici împotriva autorității înălțimii tale; și până acuma mi se pare că n-am încălcat articolul cu pricina.

— Nu-mi amintesc, Sancho — răspuse don Quijote —, de un asemenea articol³⁴⁰; și, chiar de-ar fi așa, vreau să taci și să vii, căci instrumentele pe care le-am auzit aseară înveselesc iarăși văile și, fără doar și poate, cununia se va celebra în răcoarea dimineții, iar nu în zăpușeala după-amiezei.

Sancho făcu ce-i poruncea stăpânul și, punând șaua pe Rușinante și samarul pe sur, încălecară amândoi și intrară la pas domol pe sub frunzar.

Primul lucru ce i se oferi vederii lui Sancho fu, pus la proțap pe-un trunchi întreg de ulm, un întreg juncan; și în focul la care trebuia fript ardea ditamai muntele de lemne, iar cele șase oale care stăteau în jurul focului nu fuseseră făcute după tiparul obișnuit al celorlalte oale, fiindcă erau șase ditamai cazanele, în fiecare încăpând câte un târg de vite: astfel, absorbeau și ascundeau în ele oi întregi, fără a se observa, ca și cum ar fi fost porumbei; iepurii gata jupuiți și găinile curățate de fulgi atârnav prin copaci spre a fi îngropați în oalele fără de număr; păsările și vânatul de felurite soiuri erau fără sfârșit, atârdate în copaci pentru ca răcoarea aerului să le moaie.

Sancho numără peste șazeci de burdufuri mari³⁴¹ de câte două arrobe³⁴², ba chiar și mai mult, toate pline, cum se văzu mai apoi, cu vinuri generoase; mai erau mormane de jimble albe așa cum sunt munții de grâu pe arii; brânzeturile, stivuite asemeni cărămizilor în parmaclâc, alcătuiau un zid, iar două căldări de untdelemn mai mari decât hârdaiele unui vopșitor slujeau la prăjitul clătitelor, care erau scoase gata prăjite cu două lopeți zdravene și cufundate în alt hârdău cu miere dreasă, aflat alături.

Bucătarii și bucătăresele treceau de cincizeci, toți curați, toți harnici și toți mulțumiți. În pânteccele umflat al juncanului erau doisprezece

³⁴⁰ Într-adevăr, singurul „articol” al învoiellii fusese legat de simbria lunară (DQ II, 7, pp. 69–70).

³⁴¹ În text: *zaques* „burdufuri făcute din pielea unui bou întreg”. De obicei se păstra și părul sau blana animalului din pielea căruia erau confecționate, pentru a menține mai rece conținutul.

³⁴² *Arroba*, măsură de capacitate pentru lichide (și cereale), 12,8 l.

purceluși de lapte fragezi, care, cusuți pe deasupra, aveau rostul de a-i da savoare și a-l frăgezi. Mirodeniile de diverse feluri nu păreau cum-părate cu livra, ci cu arrobele și toate erau ținute la vedere într-o ladă mare. În sfârșit, fastul nunții era rustic, dar atât de îmbelșugat, încât putea hrăni o armată.

Sancho Panza privea toate acestea și pe toate le contempla și de toate îi era drag. În primul rând îl captivară și-i robiră dorința oalele, din care ar fi luat cu cea mai mare poftă o strachină mijlocie; apoi simțirile i se scurseră după burdufuri și, în sfârșit, după fructele din tigăi, dacă tigăi se puteau numi căldările acelea atât de pântecoase; drept care, nemaiputând răbda și nemaifiind în stare să facă altceva, se apropie de unul dintre îndatoritorii bucătari și, cu vorbe curtenitoare și înfometate, îl rugă să-i dea voie să înmoaie un coltuc de pâine într-una dintre oalele acelea. La care bucătarul răspunse:

— Frate, ziua asta, mulțumită lui Camacho celui bogat, nu se numără printre cele asupra cărora își întinde autoritatea foamea. Descalcă și vezi dacă se găsește pe-aici vreun polonic cu care să spumuiești o găină, două, și fie-ți cât mai de bine.

— Nu văd niciunul – răspunse Sancho.

— Așteaptă – zise bucătarul –. Păcatele mele, năzuos și slab de înger mai ești!

Și zicând acestea, apucă o oală și, cufundând-o într-unul din semicazane, scoase în ea trei găini și două găște, zicându-i lui Sancho:

— Mănâncă, prietene, și ia-ți micul dejun cu spuma asta, până se face vremea prânzului.

— N-am în ce s-o deșert – răspunse Sancho.

— Păi ia cu dumneata ispolul și toate alea, căci bogăția și mulțumirea lui Camacho fac totul cu puțință.

În vreme ce Sancho se îndeletnicea, așadar, cu acestea, don Quijote se uita cum printr-o latură a frunzarului intrau vreo doisprezece țărani pe douăsprezece iepe de toată frumusețea, cu bogate și arătoase tacâmuri câmpenești și cu mulți zurgălăi la pieptarul de ham, înveșmântați cu toții de bucurie și de sărbătoare, și, în grup ordonat, străbătură nu doar o dată, ci de multe ori pajiștea, cu larmă și chiote vesele, zicând:

— Trăiască și Camacho, și Quiteria, el pe-atât de bogat pe cât de frumoasă ea, și ea cea mai frumoasă de pe lume!

Auzind acestea, don Quijote își zise în sinea lui:

— Se vede cât de colo că n-au văzut-o pe Dulcineea din Toboso a mea, căci, de-ar fi văzut-o, s-ar mai înfrâna în proslăvirea acestei Quiterii a lor.

În scurt timp începură să intre prin mai multe laturi ale frunzarului numeroase grupuri diferite de dansatori, printre care unul cu săbiile, alcătuit din douăzeci și patru de flăcăi chipeși și sprinteni, îmbrăcați toți în haine de pânză fină și nespus de albă, cu legături de cap croite din mătase fină, în varii culori; unul dintre cei călări pe iepe îl întrebă pe conducătorul lor, care era un tânăr agil, dacă se rănise vreunul dintre dansatori.

— Până acum, slavă Domnului, nimeni nu s-a rănit: suntem cu toții teferi.

Și numaidecât se împleti cu ceilalți tovarăși în atâtea rotiri și cu atâta dibăcie, încât lui don Quijote, deși era obișnuit să vadă asemenea dansuri, niciunul nu-i păru mai reușit ca acela.

La fel de mult îi plăcu și altul de după el, cu fete preafrumoase, atât de june, încât s-ar fi zis că niciuna nu era sub paisprezece ani și nici nu ajungea la optsprezece, îmbrăcate toate în postav verde din cel mai scump, cu părul în parte strâns în cozi și în parte despletit, dar toate atât de bălaie, încât se puteau întrece cu razele soarelui; pe creștete purtau ghirlande împletite din fire de iasomie, trandafir, amarant și caprifoi. Le călăuzea un venerabil bătrân și o matroană vârstnică, dar mai sprinteni și mai ușori decât le-o făgăduia vârsta. Muzica le-o făcea un flaut dublu zamoran, iar ele, purtându-și cinstea-n ochi și sprinteneala în picioare, se dovedeau cele mai bune dansatoare din lume.

După acesta veni alt dans de artă dintre cele cărora li se spune vorbite.

Era cu opt nimfe, împărțite în două șiruri: conducătorul unui șir era Cupidon, iar al celuilalt, Interesul; acela era împodobit cu aripi, arc, tolă și săgeți; acesta, îmbrăcat în stofe bogate și divers colorate de aur și mătase. Nimfele care-l urmau pe Amor purtau pe umeri un pergament alb și numele lor scrise cu litere mari. *Poezia* era denumirea celei dintâi; a celei de-a doua, *Discernământul*; a celei de-a treia, *Neamul*

bun; a celei de-a patra, *Vitejia*. În același fel erau deosebite cele care-l urmau pe Interes: denumirea celei dintâi suna *Dărnicia*; *Ploconul* a celei de-a doua; *Comoara* a celei de-a treia, iar a celei de-a patra, *Pașnica posesie*. Înaintea tuturor venea un castel de lemn pe care-l trăgeau patru sălbatici, toți îmbrăcați în iederă și cânepă vopsită-n verde, atât de firești, încât mai că-l speriară pe Sancho. Pe fațada castelului și pe toate cele patru laturi ale lui stătea scris: *Castelul bunei sfieli*. Muzica le-o făceau patru buni cântăreți la tamburină și flaut.

Dansul era inaugurat de Cupidon, care, după ce executa două figuri, ridica ochii și aținea arcul asupra unei fete care stătea între crenelurile castelului și căreia-i vorbea astfel:

— Zeu cu forță ne-ngrădită
sunt prin aer și pământ
și pe marea vâlurită,
peste toate-adânc ce sunt,
în gheena cea cumplită.
De nimic nu mă feresc,
tot ce vreau îndeplinesc,
chiar de vreau ce nu se poate,
iar în ce se poate,-n toate,
poruncesc, iau, dau, popresc.

Isprăvi cupletul, trase o săgeată pe deasupra castelului și se retrase la locul său. Intră apoi Interesul și execută alte două figuri; tamburinele tăcură și el zise:

— Sunt cel peste-Amor mai tare,
dar Amorul, el, mă-ndrumă;
spița mi-e strălucitoare,
din uscat și cer se-nsumă,
nu-i mai vajnic neam, mai mare.
Interesul sunt și-nclin
bine-a face la puțini,
dar și fără, e-o minune;

și, cum sunt, îți sunt deplin,
întru veci de veci, amin.

Interesul se retrase și păși în față Poezia, care, după ce-și execută figurile, asemeni celorlalți, cu privirea îndreptată spre fata din castel, zise:

— În preadulci și noi concepte,
ea, preadulcea Poezie,
grave,-nalte și-nțelepte,
doamnă, sufletul ți-l scrie
în sonete să te-aștepte.
Dacă nu te deranjează
stăruința-mi, a ta vază,
pizmută de-alte multe,
înălța-o-voi pe-o rază
peste lună să exulte.

Poezia se dădu la o parte și din șirul Interesului ieși Dărnicia și, odată executate figurile ei, zise:

— Ești numit mărinimos
dacă dai, dar fugi oricând
de risipă și folos
și de ce-i opus în gând,
hrăpăreț și nemilos.
Ci, ca să te-nalț în slavă,
cu risipă-ți vin pe tavă,
căci, deși-i meteahnă bună,
nu-i meteahnă, ci ispravă
ce-n îndrăgostit se-nstrună
când îl vezi că spune „na-vă”.

În felul acesta intrară și se retraseră toate personajele celor două
trupe, fiecare făcându-și figurile și recitându-și versurile, unele elegante

și altele ridicole, și numai don Quijote, având o memorie foarte bună, le reținu pe de rost pe cele mai sus relatate; și apoi se amestecară toți, prinzându-se în lanțuri și desprinzându-se din ele cu aleasă grație și dezinvoltură, iar când Amor trecea prin fața castelului, își slobozea pe deasupra lui săgețile, dar Interesul spârgea de el pușculițe³⁴³ aurite.

În sfârșit, după ce dansă o vreme, Interesul scoase o pungă mare, cusută din pielea unei pisici romane³⁴⁴ și care părea doldora de bănet și, azvârlind-o în castel, scândurile se desprinseră și se prăbușiră sub lovitură, lăsând-o pe domnița descoperită și fără nicio apărare.

Interesul se apropie cu personajele din grupul său și, aruncându-i pe după gât un mare lanț de aur, se prefăcure că voiau să o prindă, să o supună și să o robească; văzând acestea, Amorul și favoriții săi făcure gestul de a i-l smulge; și toate aceste acțiuni pe care le săvârșeau aveau loc în sunetul tamburinelor, mișcându-se și dansând în chip armonios. Îi împăcară sălbaticii, care, cu mare promptitudine, ridicară și puseră iarăși în ordine scândurile castelului, iar domnița se închise în el ca la început, și astfel luă sfârșit dansul, spre marea mulțumire a celor care asistau la el.

Don Quijote o întrebă pe una dintre nimfe cine anume îl alcătuișe și organizase. Ea îi răspunse că un cleric prebendar din satul acela, care avea o remarcabilă pricepere pentru asemenea invenții.

— Aș pune rămașag – zise don Quijote – că bacalaureatul sau prebendarul acesta trebuie să fie prieten mai degrabă cu Camacho decât cu Basilio și se vede că e mai înzestrat pentru satire decât pentru vecernii: bine a mai însăilat în dans îndemânările lui Basilio și bogățiile lui Camacho!

Sancho Panza, care asculta totul, zise:

— Rege-i cocoșul meu³⁴⁵: eu unul țin cu Camacho.

³⁴³ În text: *alcancia*, -s, vas de lut cu o singură fantă prin care pot fi introduse mone-dele, dar nu mai pot fi scoase decât prin spargere. Alteori, ulcelele acestea erau umplute cu parfumuri și erau sparte la prilejuri festive; în sfârșit, ele puteau fi folosite și ca mici proiectile umplute cu praf de pușcă și substanțe incendiare (în acest sens, se mai numeau *ollas de fuego*, vezi DQ II, 53, p. 436). Aici, toate cele trei sensuri par a se conjuga.

³⁴⁴ Pungi de bani confecționate din piei de pisici întregi.

³⁴⁵ În text: „El rey es mi gallo”, expresie împrumutată probabil din lexicul lup-telor de cocoși și însemnând „pariez pe cel mai tare”.

— Ce mai — zise don Quijote —, se pare, într-adevăr, Sancho, că ești un Țopârlan și încă unul de teapa celor care zic: „Trăiască cine învinge!“

— Nu știu de ce teapă sunt — răspuse Sancho —, dar știu bine că n-aș fi scos niciodată din oalele lui Basilio o spumă atât de mândră cum e asta pe care am scos-o din cele ale lui Camacho.

Și-i arătă găvanul plin de găște și găini și, apucând una, începu să mănânce cu mult haz și poftă, zicând:

— În cinstea îndemânărilor lui Basilio, faci cât ai și ai cât faci. Pe lume sunt doar două spițe, cum zicea o bunică de-a mea, și anume cine are sau cine n-are, iar ea ținea partea celei ce are; și-n ziua de azi, seniore don Quijote, lumea întâi ia pulsul averii și-apoi pe cel al științei: un măgar coperit cu aur pare mai frumos ca un cal însămărat. Așa că iar vin și zic că eu sunt de partea lui Camacho, în oalele căruia se găsesc din belșug spume de găște și găini, iepuri de vânat și de casă; pe când în cele ale lui Basilio, dacă i-ar da mâna sau ar prinde picior, doar zeamă lungă.

— Ți-ai terminat poliloghia, Sancho? — întrebă don Quijote.

— Oi termina-o — răspuse Sancho —, fiindcă văd că înălțimii tale îți e neplăcută, că, dacă n-ar fi fost pricina la mijloc, aveam de depănat vreme de trei zile.

— Deie Domnul, Sancho — replică don Quijote —, să te văd mut înainte să mor.

— Așa cum merg lucrurile — răspuse Sancho —, o să mestec eu țărâna înainte să mori domnia ta, și-atunci s-ar putea să fiu atât de mut, încât să nu mai scot nicio vorbuliță până la sfârșitul lumii sau cel puțin până la ziua Judecății de Apoi.

— Chiar și-așa de-ar fi să fie, o, Sancho! — răspuse don Quijote —, tăcerea ta n-are s-ajungă niciodată până unde ți-a ajuns vorbitul, vorbești și mai ai de vorbit în viață; cu atât mai mult cu cât stă pe de-a-ntregul în firea lucrurilor să vină întâi ziua morții mele înainte de-a ta, așa că nu cred să apuc a te vedea vreodată mut, nici chiar când bei sau când dormi, că mai mult n-am cum spune.

— Pe legea mea, stăpâne — răspuse Sancho —, nu ne putem încrede în descărnata aia, în moarte zic, prin gura căreia la fel trec și miel, și

berbec³⁴⁶; și pe preotul nostru l-am auzit zicând că ea la fel calcă-n picioare și turnurile falnice-ale regilor, și colibele sărmanilor³⁴⁷. Doamna asta are mai multă putere decât nazuri; nu-i deloc scârboasă: mănâncă de toate și se dă-n vânt după toate, își burdușește desaga cu tot soiul de oameni, vârste și ranguri. Ea nu-i secerător care-și face siestele, seceră la toate ceasurile și taie și iarba uscată, și pe cea verde; și nu pare că mestecă, ci hăpăie și înghite tot ce i se pune-nainte, fiindcă are o foame de lup și nu se satură niciodată; și, cu toate că n-are burtă, te face să crezi că e hidropică și însetată să bea doar viețile tuturor celor în viață, așa cum bei un ulcior de apă rece.

— Destul, Sancho – zise atunci don Quijote –. Ține-te și nu te lăsa doborât, căci, într-adevăr, ce-ai spus tu despre moarte cu vorbele tale rustice e tot ce-ar putea spune și un bun predicator. Îți spun, Sancho, că, având fire bună și discernământ, ai putea să iei cu tine un amvon și să bați lumea predicând minunății.

— Predică bine cine trăiește bine – răspunse Sancho –, că alte teologii nu știu.

— Nici n-ai nevoie de ele – zise don Quijote –. Eu însă nu izbutesc să înțeleg și nici să concep cum se face că, dacă începutul înțelepciunii este frica de Dumnezeu³⁴⁸, tu, care te temi mai mult de o șopârlă decât de El, știi atâtea.

— Domnia ta, domnule, vezi-ți de cavaleriile domniei tale – răspunse Sancho – și nu te băga să judeci fricile sau vitejiile altora, că mi-s și eu la fel de temător de Dumnezeu ca oricare fiu de megieș. Și lasă-mă, rogu-te, să dau gata mai iute spuma asta, că toate celelalte nu-s decât vorbe deșarte, de care ni se va cere să dăm socoteală în viața cealaltă³⁴⁹.

³⁴⁶ Proverb: „La muerte tan bien come cordero como carnero”; sub altă formă, proverbul apare și în II, 7, p. 69.

³⁴⁷ Sancho face, fie și indirect, aluzie la Horațiu, *Pallida mors...*, vers citat de Cervantes și în original, vezi DQ I, „Prolog”, p. 12.

³⁴⁸ *Psalmi*, 110 (111): „Initium sapientiae timor Domini”; *Proverbe*, 1, 7: „Timor Domini principium sapientiae.” Este primul sfat pe care i-l va da don Quijote lui Sancho când acesta avea să fie numit guvernator al Insulei Barataria (DQ II, 42, p. 345).

³⁴⁹ Cf. *Matei*, 12, 36.

Și, zicând acestea, prinse din nou a-și lua cu asalt găvanul, cu asemenea bune împătimiri, încât le trezi și pe cele ale lui don Quijote, dacă nu l-ar fi împiedicat ceea ce este musai să fie spus mai jos.

CAPITOLUL 21

Unde continuă nunta lui Camacho, cu alte pățanii delectabile

În vreme ce don Quijote și Sancho purtau conversația relatată în capitolul precedent, se auziră mari strigăte și mare zgomot, și le scoteau și stârneau cei călări pe iepe, ce ieșeau, în plin galop și cu aclamații, în întâmpinarea mirilor care, împresurați de mii de feluri de instrumente și plăsmuiri, veneau însoțiți de preot și de rubedeniile amândurora, precum și de toți locuitorii cei mai cu vază din satele învecinate, îmbrăcați toți de sărbătoare. Și, de cum o zări pe mireasă, Sancho zise:

— Pe legea mea, nu e îmbrăcată în țarancă, ci ca o curteancă spilcuită. Zău, după cum văd, medalioanele pe care nu putea să nu le poarte sunt din corali scumpi, iar postavul verde de Cuenca e catifea cu treizeci de perișori³⁵⁰! Și să fiu al naibii dacă n-are garnitură din panglici de pânză albă! Să mor dacă nu-i de satin! Ia te uită la mâinile ei, împodobite cu inele din jeu! Să n-am parte dacă nu-s verighete de aur, și încă de aur curat, bătute cu perle albe ca laptele prins, fiecare costând pesemne și ochii din cap. Oh, pui de lele, ce păr, ptiu, că, dacă nu-i calp, mai lung și mai blond n-am văzut în viața mea! Na, găsiți-i vreun cusur în boi și ținută, cum să n-o asemui cu un palmier mișcător încărcat cu ciorchini de curmale, și la fel par zdrăngănelele ce-i atârnă de păr și de grumaz! Jur pe sufletul meu că fata e o comoară și-ar putea trece cu bine printre bancurile și băncile din Flandra³⁵¹.

³⁵⁰ Hiperbolă encomiastică, „treizeci” în loc de „trei”.

³⁵¹ În text, triplu joc semantic: „pasar por los bancos de Flandes”, 1. a trece cu bine prin mari dificultăți (bancurile de nisip de lângă coastele Flandrei); 2. băncile sau casele de împrumut din Flandra, la care apelau și regii Spaniei (Quiteria era deci bogată și solvabilă); 3. băncile sau căpriorii confecționați din lemnul ieftin al pinului de Flandra, care creștea din belșug prin Andaluzia și prin munții din centrul

Don Quijote râse de rusticele proslăviri ale lui Sancho; i se păru că, afară de doamna sa Dulcineea din Toboso, nu văzuse nicicând femeie mai frumoasă. Era cam palidă frumoasa Quiteria, pesemne din pricina nopții nedormite pe care-o petrec totdeauna miresele ca să se gătească pentru nunta lor de a doua zi. Se apropiau de-o scenă aflată într-o latură a pajiștii, împodobită cu covoare și ramuri, unde urma a se săvârși cununia și de unde aveau să privească dansurile și spectacolele; și-n clipa când ajunseră la locul acela, auziră din spate strigăte mari și-un glas care zicea:

— Așteptați nițel, oameni pe cât de neprevăzători, pe-atâta de pripiți.

La care strigăte și vorbe, întoarseră cu toții capul și văzură că le scotea un bărbat îmbrăcat, pare-se, într-o cazacă neagră cu ajururi stacojii ca flăcările. Purta pe cap, după cum se văzu numaidecât, o cunună de chiparos funerar; în mână ținea un baston mare. Apropiindu-se mai mult, îl recunoscură toți pe chipeșul Basilio și rămaseră cu toții uluiți, întrebându-se unde aveau să ducă vorbele lui și temându-se de cine știe ce nefericire de pe urma venirii lui într-o asemenea împrejurare.

Sosi, în sfârșit, ostenit și cu răsuflarea tăiată și, oprindu-se în fața mirilor, înfigându-și în pământ bastonul, prevăzut la coadă cu un vârf de oțel, tras la față, cu ochii pironiți la Quiteria, cu glas tremurător și dogit, rosti vorbele acestea:

— Știi prea bine, ingrată Quiteria, că, potrivit sfintei legi pe care-o mărturisim, atâta timp cât trăiesc eu, tu nu te poți căsători³⁵² și totodată nu-ți este neștiut că eu, așteptând ca timpul și strădania mea să-mi înmulțească bunurile sorții, n-am vrut să încetez a păstra cuviința datorată onoarei tale. Tu însă, dând uitării toate obligațiile pe care le ai față de dorința mea cinstită, vrei să-l faci stăpân peste ceea ce-mi aparține pe altcineva ale cărui bogății îi țin loc nu doar de soartă bună, ci și de preabun noroc. Și pentru ca acesta să-i fie cu asupra de măsură împlinit, și nu, așa cum cred eu, pentru că merită, ci pentru că așa au vrut Cerurile

Spaniei, și pe care se sprijineau modestele priciuri țărănești (Quiteria își depășise condiția de țărancă). În traducere, s-ar adăuga și 4. vorbele de duh, „bancurile”, inclusiv politice, care circulau la adresa spaniolilor prin Flandra supusă de ei (*cf. Till Eulenspiegel / Buhogлиндă*).

³⁵² Se poate presupune că se căsătoriseră în secret, la fel ca Luscinda și Cardenio (DQ I, 27) și Doroteea și don Fernando (DQ I, 28; I, 36).

să i-l dăruiască, eu, cu mâinile mele, voi înlătura piedica sau nepotrivirea ce l-ar putea opri, făcând să dispar din calea lui. Trăiască, trăiască bogatul Camacho cu ingrata Quiteria veacuri lungi și fericite, și moară, moară săracul Basilio, căruia sărăcia i-a retezat aripile norocirii și l-a vârât în mormânt !

Și, zicând acestea, apucă bastonul pe care-l înfipsese în pământ și, jumătate din el rămânând acolo, se vădi că slujea drept teacă unei săbii scurte ascunse într-însul ; și, proptind în pământ ceea ce se putea numi mânerul, se aruncă în el, iute, netemător și hotărât, și într-o clipă vârful însângerat i se arată printre umeri odată cu jumătate din lama oțelită, nefericitul de el rămânând scaldat în sânge, lungit la pământ și străpuns de propriile-i arme.

Prietenii lui dădură numaidecât fuga să-l ajute, îndurerați de jalea și de soarta lui tristă ; iar don Quijote, părăsindu-l pe Rușinante, se repezi să-l susțină și-l luă în brațe, constatând că nu-și dăduse încă duhul. Voiră să-i scoată sabia, dar preotul, care era de față, fu de părere să nu i-o scoată înainte de a-l spovedi, deoarece, dacă i-ar fi scos-o, ar fi și expirat pe loc. Dar Basilio, venindu-și puțin în fire, cu glas îndurerat și slăbit, zise :

— De-ai vrea, crudă Quiteria, să-mi dai mâna ca soție în această ultimă și fatală clipă, încă aș mai crede că nesăbuința mea și-ar avea o scuză, fiindcă prin ea am dobândit fericirea de-a fi al tău.

Auzind acestea, preotul îi spuse să se îngrijească de mântuirea sufletului înainte de plăcerile trupului și să-i ceară cu adevărat iertare lui Dumnezeu pentru păcatele sale și pentru hotărârea-i deznădăjduită. La care Basilio răspunse că n-avea nicicum să se spovedească dacă mai întâi Quiteria n-avea să-i dea mâna ca soție, căci mulțumirea aceea i-ar drege simțirea și i-ar da curaj ca să se spovedească.

Don Quijote, de cum auzi cererea rănitului, spuse cu glas înalt că Basilio cerea un lucru foarte îndreptățit și întemeiat pe rațiune și, în plus, perfect realizabil, iar domnul Camacho ar fi fost la fel de onorat să o primească pe doamna Quiteria ca pe văduva viteazului Basilio cum ar fi fost și dacă ar fi primit-o din partea tatălui ei :

— Aici nu încapе alta decât un *da*, căci rostirea lui nu ar avea nici-un efect, de vreme ce pat nupțial acestei cununii va să-i fie mormântul.

Camacho auzea totul și totul îl uluia și-l tulbura, neștiind ce să facă sau să spună; dar glasurile prietenilor lui Basilio fură atât de numeroase și-l rugară atâta să-i îngăduie Quiteriei a-i da mâna ca soție, pentru ca sufletul lui să nu se piardă plecând deznădăjduit din viața aceasta³⁵³, încât îl înduplecară și chiar îl siliră să spună că, dacă Quiteria accepta să i-o dea, era și el de acord, de vreme ce nu era vorba decât de amânarea cu o clipă a împlinirii propriilor sale dorințe.

Apoi i se adresară cu toții Quiteriei și, unii cu rugăminți, alții cu lacrimi și alții cu argumente convingătoare, stăruiau pe lângă ea ca să-i dea mâna sărmanului Basilio, dar ea, mai dură ca o marmură și mai neclintită ca o statuie, arăta că nu știa, nu putea sau nu voia să răspundă niciun cuvânt: și nici n-ar fi răspuns, dacă preotul nu i-ar fi cerut să se hotărască degrabă ce voia să facă, pentru că Basilio abia își mai ținea sufletul între dinți și nu mai era vreme de așteptat pentru hotărâri șovăitoare.

Atunci, frumoasa Quiteria, fără a scoate nicio vorbă, tulburată și, după cum părea, tristă și apăsată, se apropie de locul unde zăcea Basilio cu ochii aproape dați peste cap, cu răsufierea scurtă și precipitată, murmurând printre dinți numele Quiteriei și dând semne că avea să moară ca un păgân, nu creștinește. Quiteria se apropie, în sfârșit, și, căzând în genunchi, îi ceru mâna prin semne, nu prin cuvinte. Basilio își deschise anevoie ochii și, privind-o atent, îi spuse:

— O, Quiteria, tu, care ai devenit miloasă la vremea când mila ta va sluji drept cuțit care va sfârși prin a-mi curma viața, de vreme ce nu mai am putere ca să duc povara slavei pe care mi-o dăruiești alegându-mă să fiu al tău și nici ca să-mi întrerup durerea ce-mi acoperă atât de grabnic ochii cu umbra înspăimântătoare a morții! Un lucru te implor, o, stea fatală a mea, și anume ca mâna pe care mi-o ceri și vrei să mi-o dai să nu fie doar din bunăvoință și nici ca să mă amăgești din nou, ci să mărturisești și să spui, că, fără a-ți silnici voința, mi-o încredințezi și mi-o dai ca soțului tău legiuit, deoarece nu e drept să mă amăgești într-o

³⁵³ Mai cu seamă după Conciliul din Trento (1545–1563) s-a precizat adevărul dogmatic potrivit căruia sufletul sinucigașului, autor al unui act comis din disperare, este osândit la chinurile veșnice.

asemenea împrejurare și nici să te folosești de prefăcătorii cu cel ce s-a purtat atât de adevărat cu tine.

Printre vorbe, își mai pierdea și cunoștința, astfel încât toți cei de față credeau că fiecare leșin avea să-i ia și sufletul cu sine. Quiteria, cu sfială cinstită și rușinată toată, luând în mâna-i dreaptă pe cea a lui Basilio, îi zise:

— Nicio putere nu ar fi în stare să-mi îngenuncheze voința; drept care, cu cea mai liberă pe care-o am, îți dau mâna ca soție legiuită și o primesc pe-a ta, dacă mi-o dai cu deplina ta libertate de hotărâre, fără a ți-o tulbura sau sili năpasta în care te-a adus actul tău pripit.

— Da, ți-o dau – răspunse Basilio –, nu tulburat și nici încețoșat, ci cu cea mai limpede înțelegere pe care a voit Cerul să mi-o dea, drept care mă dau și mă încredințez ție ca soț al tău.

— Și eu ca soție a ta – răspunse Quiteria –, fie că vei trăi ani îndelungați, fie că din brațele mele vei fi dus la groapă.

— Pentru unul atât de rănit ca el – zise atunci Sancho Panza –, băiatul ăsta vorbește cam mult: îndemne-l ceilalți să se lase de vorbe dulci și să se îngrijească de suflet, căci după mine mai degrabă-i stă pe limbă decât între dinți.

După ce Basilio și Quiteria se prinseră de mâini, preotul, înduioșat și înlăcrimat, le dădu binecuvântarea și rugă Cerul să dea bună odihnă sufletului proaspătului mire. Acesta, de îndată ce primi binecuvântarea, cu sprintenă ușurință se ridică în picioare și, cu nemaivăzută dezinvoltură, își scoase sabia căreia-i slujise drept teacă propriul său trup. Toți cei de față rămaseră uimiți, iar unii dintre ei, mai mult naivi decât curioși, începură a spune cu strigăte mari:

— Minune, minune!

Basilio însă replică:

— Nu minune, nu minune, ci dibăcie, dibăcie!

Preotul, zăpăcit și uluit, se grăbi să-i pipăie rana cu ambele mâini și constată că lama trecuse nu prin carnea și coastele lui Basilio, ci printr-o țeavă goală de fier pe care, plină de sânge, și-o potrivise bine în locul acela, sângele fiind pregătit, după cum s-a aflat mai apoi, astfel încât să nu se închege.

Pe scurt, preotul și Camacho, împreună cu mai toți cei de față, se socotiră păcăliți și batjocoriți. Mireasa nu dădu semne că farsa ar fi supărat-o, ci, când auzi spunându-se că acea căsătorie, săvârșită fiind prin înșelăciune, nu putea fi valabilă, zise că ea o întărea din nou, de unde toți traseră concluzia că povestea aceea fusese urzită cu consimțământul și știința celor doi; fapt ce-i făcu pe Camacho și pe oamenii lui să se simtă atât de jigniți, încât își dădură răzbunarea pe seama mâinilor și, trăgând din teacă multe spade, se năpustiră asupra lui Basilio, în apărarea căruia fură într-o clipă trase din teacă aproape tot atâtea, iar don Quijote, luând-o călare înaintea tuturor, cu lancea pe braț și bine acoperit de scut, îi sili pe toți să se retragă din fața lui. Sancho, căruia niciodată nu-i fuseseră pe plac și nu-l încântaseră asemenea dandanale, se refugie la chiupurile de unde își scosese spuma cea atât de delectabilă, întrucât locul acela i se părea parcă sacru și impunând respect. Don Quijote, cu strigăte mari, spunea:

— Opriți-vă, domnilor, opriți-vă, căci nu e drept să vă răzbunați pentru ofensele pe care ni le-aduce iubirea și luați seama că dragostea și războiul sunt unul și același lucru, iar așa cum în război este îngăduit și obișnuit să te folosești de viclenii și stratageme ca să-l învingi pe inamic, la fel și în conflictele și rivalitățile amoroase sunt socotite legitime înșelătoriile și trucurile folosite pentru atingerea scopului dorit, cu condiția de a nu fi spre paguba și dezonoarea ființei iubite. Quiteria era a lui Basilio, iar Basilio al Quiteriei, prin dreapta și favorabila rânduială a Cerurilor. Camacho e bogat și-și va putea cumpăra placul când, unde și cum îi va fi voia. Basilio are doar oaia aceasta³⁵⁴ și nimeni nu i-o va lua, oricât de puternic ar fi, căci pe cei pe care Domnul îi unește omul nu va putea să-i despartă³⁵⁵, iar cine s-ar încumeta s-o facă va trebui să treacă mai întâi prin vârful acestei lănci.

Și, zicând acestea, o învărti atât de strașnic și cu atâta dibăcie, încât băgă frica în toți cei care nu-l cunoșteau. Și atât de tare se înfipse în închipuirea lui Camacho disprețul Quiteriei, încât i-o șterse din minte într-o clipită, și, astfel, își găsiră trecere la el îndemnurile preotului, bărbat

³⁵⁴ Cf. *II Regi*, 12, 1–3; vezi *DQ I*, 27, p. 279, n. 519.

³⁵⁵ Cf. *Matei*, 19, 6.

prudent și bine intenționat, datorită cărora Camacho și cei aflați de partea lui se împăcară și se liniștiră, vârându-și drept dovadă săbiile la loc și dând vina mai mult pe ușurătatea Quiteriei decât pe dibăcia lui Basilio, iar Camacho judecă în sinea lui că, dacă Quiteria îl iubise pe Basilio fată fiind, avea să-l iubească și căsătorită și că era dator, așadar, să mulțumească Cerului mai curând pentru că i-o luase decât că i-o dăruise.

Camacho și cei din trupa lui consolându-se, așadar, și calmându-se, se liniștiră și toți cei din cea a lui Basilio, iar Camacho cel bogat, ca să arate că nu se simțise jignit de farsă și că nu dădea niciun ban pe ea, voi ca serbările să continue ca și cum s-ar fi căsătorit cu adevărat; nu voiră să mai asiste însă la ele Basilio și soția lui, după cum nici partizanii lor, așa că plecară în satul lui Basilio, căci și săracii virtuoși și discernători au cine să-i urmeze, să-i onoreze și să-i sprijine, după cum bogătașii au cine să-i lingusească și să le țină hangul.

Îl luară cu ei pe don Quijote, prețuindu-l ca pe un bărbat de valoare și cu păr pe piept. Doar lui Sancho i se înnoură sufletul, întrucât se văzu pus în imposibilitatea de-a mai lua parte la strălucitul ospăț și la serbările lui Camacho, care ținură până noaptea târziu; și, astfel, scârbit și trist, îl urmă pe stăpânul său, care plecase cu ceata lui Basilio, lăsând în urmă strachinele Egiptului³⁵⁶, deși le purta în suflet, și a căror aproape sleită și istovită spumă pe care-o ducea în găvan îi amintea gloria și belșugul binelui pierdut; drept care, îndurerat și îngândurat, deși neînfometat, fără a se mai da jos de pe sur, plecă pe urmele lui Rușinante.

CAPITOLUL 22

*Unde se dă seamă despre marea aventură din peștera lui Montesinos,
aflată în inima La Manchei, pe care o duse la fericit sfârșit
viteazul don Quijote de la Mancha*

Mari și multe au fost dovezile de bună primire pe care i le făcură lui don Quijote proaspeții căsătoriți, îndatorați de intervențiile pe care le săvârșise în apărarea cauzei lor și, deopotrivă cu bravura, îi dădură

³⁵⁶ Vezi DQ I, 22, p. 222, n. 435.

diplome în discernământ, socotindu-l drept un Cid în materie de arme și un Cicero în elocință. Bunul Sancho își făcu mendrele vreme de trei zile pe cheltuiala mirilor, despre care se află că vicleșugul rănirii simulate nu fusese pus la cale împreună cu frumoasa Quiteria, ci era dibăcia lui Basilio, care nădăjduise din partea ei succesul constatat: mărturisise, e drept, că le adusese în parte la cunoștință gândul său câtorva prieteni, pentru ca la momentul potrivit să-i înlesnească intenția și să-i susțină înșelăciunea.

— Nu pot și nu trebuie a fi numite înșelăciuni — zise don Quijote — cele ce ținesc scopuri virtuozose.

Și, după el, cununia îndrăgostiților era scopul cel mai nobil, făcând observația că cel mai mare adversar al iubirii sunt foamea și nevoile necurmate, fiindcă iubirea este doar bucurie, veselie și mulțumire, cu atât mai vârtos atunci când îndrăgostitul este în posesia ființei iubite, împotriva căreia dușmani înverșunați și declarați sunt nevoile și sărăcia; iar toate acestea le spunea pentru ca domnul Basilio să renunțe a-și mai exercita îndemânările cunoscute, care, deși îi aduceau faimă, bani nu-i aduceau, și să se preocupe a strânge avere prin mijloace licite și ingenioase, de care niciodată nu duc lipsă oamenii prudenți și harnici.

— Săracul cinstit (dacă poate fi cinstit săracul) are un giuvaier având o soție frumoasă, astfel încât, dacă-i e răpit, îi e răpită și ucisă și onoarea. Femeia frumoasă și cinstită al cărei bărbat e sărac merită a fi încununată cu laurii și frunzele de palmier ale victoriei și triumfului. Frumusețea singură atrage simțirile tuturor celor care o văd și o cunosc și, ca la o momeală ademenitoare, asupra ei se abat vulturii regali și celelalte păsări cu zbor înalt; dacă însă unei atare frumuseți i se alătură nevoia și strâmtorarea, la ea se reped și corbii, uliii și celelalte păsări de pradă: și cea care rămâne în fața atâtor înfruntări nestrămutată merită cu prisosință a fi numită coroana soțului său³⁵⁷. Ia seama, discernătorule Basilio — adăugă don Quijote —: nu știu care înțelept a fost de părere că în toată lumea nu există decât o singură femeie virtuoasă, sfatul lui fiind ca fiecare să gândească și să creadă că acea unică virtuoasă este a lui, și astfel ar trăi mulțumit. Eu nu sunt căsătorit și nici până astăzi nu mi-a dat

³⁵⁷ Cf. *Proverbe*, 12, 4: „Mulier diligens corona est viro suo.”

prin gând să mă însor, dar aş cuteza cu toate acestea să-i dau un sfat celui care mi l-ar cere privitor la felul cum ar trebui să-şi caute femeia cu care ar vrea să se căsătorească. În primul rând, l-aş sfătui să ia seama mai mult la buna faimă decât la avere, pentru că femeia virtuoasă nu-şi dobândeşte faima doar fiind, ci şi părând virtuoasă, căci mult mai păgubitoare pentru reputaţiile soţilor sunt impudiciţiile şi libertăţile publice decât vinovăţiile secrete. Dacă-ţi aduci soţie virtuoasă în casă, este uşor lucru să o păstrezi şi chiar să o întăreşti în acea virtute; dar, dacă ţi-o aduci stricată, îndreptarea ei te va costa multă trudă, căci nu e deloc uşor să treci de la o extremă la alta. Nu zic că este imposibil, dar socotesc că e anevoios.

Sancho auzea toate acestea şi-şi zise în sinea lui:

— Stăpânul ăsta al meu, când spun eu lucruri miezoase şi cu greutate obişnuieşte a spune că aş putea să-mi iau un amvon în mâini şi să bat lumea predicând minunăţii; iar eu zic despre el că atunci când începe să înşire înţelepciuni şi să dea sfaturi, nu doar un amvon ar putea lua în mâini, ci câte două în fiecare deget şi să bată toate pieţele, primit doar cu „zi, gură, ce poţteşti?” Lua-te-ar dracii de cavalier rătăcitor, ce de lucruri mai ştii! Credeam în cugetul meu că nu poate şti decât ce ţine de cavaleriile lui, dar nu-i lucru la care să nu fie-n largul lui şi-n care să lipsească a-şi băga nasul.

Cam asta şopăcăia Sancho şi stăpânul său îl intrauzi şi-l întrebă:

— Ce tot şopăcăieşti, Sancho?

— Nu zic nimic şi nici nu şopăcăiesc nimic – răspunse Sancho –; îmi ziceam înde mine doar că aş fi vrut s-aud cele spuse de înălţimea ta înainte să mă fi însurat, că poate acum aş fi spus: „Boul slobod se linge-n voie”³⁵⁸.

— E chiar aşa de rea Teresa ta, Sancho? – zise don Quijote.

— Nu-i prea rea – răspunse Sancho –, da' nici prea bună nu-i: sau cel puţin nu-i atât de bună cum aş vrea eu.

— Rău faci, Sancho – zise don Quijote –, că-ţi vorbeşti de rău nevasta, căci la urma urmelor ea este mama copiilor tăi.

— Suntem chit – răspunse Sancho –, căci şi ea mă vorbeşte de rău când i se năzare, mai cu seamă când e geloasă, şi-atunci răbda-o-ar Satana.

³⁵⁸ Proverb: „El buey suelto bien se lame.”

În sfârșit, petrecură trei zile cu mirii, fiind răsfățați și serviți acolo de-a dreptul regește. Don Quijote îl rugă pe dibaciul licențiat³⁵⁹ să-i dea o călăuză care să-l conducă la peștera lui Montesinos, fiindcă era tare doritor să intre în ea și să vadă cu ochii lui dacă erau adevărate minunile ce se povesteau despre ea prin toate ținuturile acelea³⁶⁰. Licențiatul îi spuse că avea să i-l dea pe un văr al său, student de toată lauda și mare amator de citit cărți cavaleriești și care, cu dragă inimă, avea să-l ducă chiar la gura peșterii și să-i arate iazurile de la Ruidera, vestite și ele în toată La Mancha și chiar în toată Spania; și-i mai spuse că avea să se distreze bine în tovărășia lui, fiindcă era un tânăr care știa să compună cărți spre a le tipări și dedica unor principii³⁶¹. În sfârșit, vărul veni călare pe-o măgăriță borțoasă, al cărei samar era acoperit cu o pătură sau un arar în dungi multicolore. Sancho îl înșeuă pe Rușinante și-l înhămă pe sur, își burduși desaga, pe care o însoți cea a vărului, la fel de bine burdușită și ea, și, încredințându-i-se lui Dumnezeu și luându-și rămas-bun de la toți, o porniră la drum spre vestita peșteră a lui Montesinos.

Pe drum, don Quijote îl întrebă pe văr de ce fel și de ce calitate îi erau îndeletnicirile, profesia și studiile, la care el răspunse că profesia lui era să fie umanist³⁶²; îndeletnicirile și studiile, să scrie cărți de dat la tipar, toate de mult folos și de nu mai puțin amuzament pentru republică, dintre care una se intitula *Despre livrele*, unde descria șapte sute trei livrele, cu culorile, devizele și cifrurile lor, de unde cavalerii curteni

³⁵⁹ Adică pe expertul în scrimă din *DQ* II, 19, pp. 168–170.

³⁶⁰ Peștera se află, după cum s-a mai spus, în Osa de Montiel (Ciudad Real), localitate nu departe de iazurile de la Ruidera. Intenția de a o vizita fusese formulată încă din *DQ* II, 18, p. 162; ca motiv, a fost anunțată în *DQ* II, 14, p. 120.

³⁶¹ M. de Riquer atrage atenția asupra unui personaj foarte ciudat introdus în scenă aici, în care el vede un soi de don Quijote al erudiției. Nu i se atribuie un nume, ci i se spune simplu „vărul”, relație de rudenie pe care o avea cu unul din studenții iviți la începutul cap. 19. Vărul nu remarcă nebunia lui don Quijote, ci crede orbește tot ce spune acesta. E posibil ca acest personaj pitoresc să fie o caricatură a lui Francisco de Luque Faxardo, autor al unei cărți nu lipsite de interes, *Fiel desengaño contra la ociosidad y los juegos* (*Dezamăgire de nădejde împotriva trândăviei și jocurilor*, 1603), reeditată în 1955, în „Biblioteca Selecta de Clásicos Españoles”, Real Academia Española, cu o prefață de M. de Riquer (vezi pp. 15–19).

³⁶² Adică „specialist în filologie și istorie antică” și, în special, „profesor de umanioare”, dar în Spania epocii, termenul avea o conotație ironică.

și le puteau alege și lua după plac la vreme de serbări și petreceri, fără a mai sta să le cerșească nimănui sau a-și mai stoarce, cum se zice, creierii ca să și le-aleagă potrivit dorințelor și scopurilor lor.

— Căci le indic gelosului, disprețuitului, uitatului și absentului pe cele ce li se potrivesc și care le vor veni mai degrabă just decât cu păcat. Mai am o carte pe care o voi intitula *Metamorfoze*, sau *Ovidiul spaniol*, de invenție nouă și rară, deoarece într-însa, imitându-l pe Ovidiu în stil burlesc, zugrăvesc cine au fost Giralda din Sevilla și Îngerul Magdalenei³⁶³, cine Canalul Vecinguerra³⁶⁴ din Córdoba, cine Taurii de la Guisando, Sierra Morena, izvoarele de la Leganitos și Lavapiés din Madrid, fără a le uita pe cele zise Piojo, Caño Dorado și Piora³⁶⁵; și totul cu alegoriile, metaforele și tălmăcirile respective, astfel încât să amuze, să uimească și să dea învățătură în același timp. Mai am o carte, pe care o numesc *Supliment la Virgilio Polidoro*³⁶⁶, care tratează despre inventarea lucrurilor, plină de erudiție și studiu, întrucât toate lucrurile de mare însemnătate pe care Polidoro a omis să le spună, eu le cercetez și le explic într-un stil elegant. Virgilio a uitat să ne explice cine a fost primul om din lume care a avut catar, sau primul care a folosit pomezile ca să se vindece de boala franțuzească³⁶⁷, iar eu o spun cu exactitate și o confirm cu peste douăzeci și cinci de autori, așa că domnia voastră puteți vedea dacă am muncit corect și dacă această carte are să fie folositoare întregii lumi.

Sancho, care ascultase cu mare atenție istorisirea vărului, îi zise:

— Spune-mi, domnule, deie-ți Dumnezeu noroc bun la tipăritul cărților dumitale: știi oare să-mi spui, căci vei fi știind de vreme ce știi totul, cine a fost primul om care s-a scărpinat în cap, căci, după mine, trebuie să fi fost părintele nostru Adam?

³⁶³ Îngerul girator de pe turnul bisericii La Magdalena, din Salamanca. Pentru Giralda și Taurii din Guisando, vezi DQ II, 14, p. 120.

³⁶⁴ Canal prin care se scurgeau în Guadalquivir apele uzate din Córdoba.

³⁶⁵ Izvoare din Madrid de la care se aprovizionau sacagii vremii; Piojo înseamnă „păduche“, Caño dorado „șeavă aurită“, iar Piora „stareță“.

³⁶⁶ Istoric și filolog italian originar din Urbino (c. 1470–1550), autor al lucrării *De inventoribus rerum* (Veneția, 1499), lucrare de erudiție confuză și puerilă, tradusă și în spaniolă de Francisco Thámara (Anvers, 1550).

³⁶⁷ Adică sifilis sau „sfrenție“.

— Da, el trebuie să fi fost – răspunse vărul –, căci nu-ncape nicio îndoială că Adam a avut cap și păr și, ca atare, fiind pe deasupra și primul om din lume, se va fi scărpinat uneori.

— Așa cred și eu – răspunse Sancho –, da' ia spune-mi acum: cine a fost primul acrobat din lume?

— Adevărul, frate – răspunse vărul –, este că n-aș putea preciza pe loc, până ce nu voi studia chestiunea. O voi studia când mă voi întoarce la cărțile mele și-am să-ți dau răspunsul când ne vom mai vedea iarăși, că doar acum n-are să fie ultima dată.

— Păi, domnule, ia vezi – replică Sancho –, nu-ți mai da osteneala cu asta, căci acum m-am dumirit în legătură cu ce te-am întrebat: află că primul acrobat din lume a fost Lucifer, când a fost izgonit sau azvârlit din cer și-a venit tot de-a berbeleacul până-n genune.

— Ai dreptate, prietene – zise vărul.

Iar don Quijote zise:

— Întrebarea și răspunsul acesta nu sunt din capul tău, Sancho: le-ai auzit de la cineva.

— Taci, domnule – i-o întoarce Sancho –, că pe legea mea, dacă m-apuc să pun întrebări și să dau răspunsuri nu mai isprăvesc nici până mâine-dimineață. Zău, n-am nevoie să cer ajutor prin vecini ca să-ntreb prostii și să răspund nerozii.

— Ai spus mai mult decât știi, Sancho – zise don Quijote –, căci sunt unii care se spetesc să știe și să cerceteze lucruri care, odată știute și cercetate, nu mai fac nici doi bani pentru inteligență și memorie.

În astfel de conversații și-n altele la fel de plăcute le trecu ziua aceea, iar la lăsarea nopții maseră într-un sătuc, unde vărul îi spuse lui don Quijote că de-acolo până la peștera lui Montesinos nu erau mai mult de două leghe și că, dacă era hotărât să intre acolo, era nevoie să se echi-peze cu frânghii, ca să se lege și să fie coborât în adâncul ei.

Don Quijote zise că și de-ar fi fost să ajungă în genune, voia neapărat să vadă unde se sfârșea: drept care cumpără ră aproape o sută de stâneni³⁶⁸ de frânghie, iar a doua zi, pe la două după-amiaza, ajunseră

³⁶⁸ În text „cien brazas“, o *brazas* echivalând cu aprox. 1,70 m, deci cam un stânen.

la peșteră, a cărei gură este încăpătoare și largă, dar plină de cătine și smochini sălbatici, de tufe de măceș și rugi-de-mure, atât de dese și de încâlcite, încât o astupă și-o ascund în întregime. Când o zăriră, descălecară vărul, Sancho și don Quijote, pe care cei doi numaidecât îl legară trainic cu frânghiile; și-n timp ce-l înfășau și-l încingeau, Sancho îi spuse:

— Ia seama ce faci, domnule și stăpâne dragă: nu stărui să te-ngropi de viu și nici nu te băga într-un loc unde ai să pari sticlă pusă la răcit într-un puț. Zău, nu-ți revine domniei tale și nici nu ești silit să fii scormonitorul ăsteia care se vede a fi mai rea decât o ocnă.

— Leagă și taci – răspunse don Quijote –, căci isprava aceasta, Sancho prietene, mie îmi era păstrată³⁶⁹.

Și-atunci călăuza îi spuse:

— Vă implor, seniore don Quijote, să priviți bine și să scrutați cu o sută de ochi ce-i acolo, înăuntru: vor fi fiind lucruri bune de pus în cartea mea despre *Transformări*.

— Tamburina-n-mână-o ține cine-o scutura-o bine³⁷⁰ – răspunse Sancho Panza.

Acestea fiind zise și legarea lui don Quijote isprăvită – nu peste armură, ci peste tunică de sub ea –, don Quijote spuse:

— Am fost neprevăzători că nu ne-am echipat cu un clopoțel pe care să-l fi legat lângă mine chiar de frânghia asta, căci la sunetul lui s-ar fi auzit dacă mai cobor și dacă mai sunt în viață; dar de vreme ce nu se mai poate, rămână la voia Domnului, să mă călăuzească El.

Apoi căzu în genunchi și făcu în șoaptă o rugăciune către Cer, implorându-l pe Dumnezeu să-l ajute și să-i înlesnească succesul în acea, pare-se, primejdioasă și nouă aventură, iar după aceea, cu glas tare, mai zise:

³⁶⁹ Se face aluzie, pe de o parte, la motivul cavaleresc al personalizării unei anumite aventuri sau isprăvi pentru un anumit cavaler (vezi în *DQ I*, 17, p. 155, *maurul vrăjit*), iar pe de alta, la balada lui Alonso de Aguilar („Aquesta empresa, Señor, / para mí estaba guardada”), inclusă de Pérez de Hita în *Guerras civiles de Granada* (vezi *DQ II*, 12, p. 107, n. 227) și care va fi din nou citată de Cervantes în finalul lui *DQ*: „porque esta empresa, buen rey, / para mí estaba guardada” (*DQ II*, 74, p. 591).

³⁷⁰ Vechi proverb: „En manos está el pandero que le sabrá bien tañer.”

— O, stăpână a faptelor și mișcărilor mele, clarisimă și neasemuită Dulcineea din Toboso! Dacă este cu putință ca rugile și implorările acestui norocos îndrăgostit al tău să-ți ajungă la urechi, rogu-te pe nemaiauzita-ți frumusețe să le dai ascultare, căci nu spun alta decât că te roagă a nu-mi refuza favoarea și ocrotirea ta, acuma când îmi sunt atâta de trebuincioase. Mă voi prăbuși, mă voi afunda și adânci în abisul ce mi se arată aici, doar pentru ca lumea să afle că, dacă tu mă vei ajuta, nimica nu-mi va fi cu neputință de întreprins și de dus la bun sfârșit.

Și, zicând acestea, se apropie de prăpastie, văzu că nu era posibil să se coboare în ea și nici să-și facă loc până la intrare decât prin puterea brațelor sau a tăișului, așa că, ducând mâna la spadă, începu a culca la pământ și-a reteza hățișurile din gura peșterii, iar la zgomotul și vacarmul făcut de el țâșniră din ea o infinitate de corbi și ciori-de-câmp cât toate zilele, atât de deși și cu atâta zor, încât dădură cu don Quijote de pământ; și, dacă el ar fi fost la fel de superstițios pe cât de bun creștin catolic, ar fi luat totul drept semn rău și s-ar fi lipsit să se mai vâre într-un asemenea loc.

În cele din urmă, se ridică și, văzând că nu mai ieșeau corbi sau alte păsări nocturne, cum ar fi liliecii, care ieșiseră și ei amestecați printre corbi, vărul și Sancho îi dădură frânghie și el se lăsă s-alunece în fundul spăimântătoarei caverne; iar când să intre, Sancho îi dădu binecuvântarea sa și făcu asupra lui mii de cruci, zicând:

— Dumnezeu să te călăuzească, împreună cu Stânca Franței și Treimea de la Gaeta³⁷¹, floare, caimac și spumă a cavalerilor rătăcitori! Du-te cu bine, tu, cel mai mare bătauș din lume, inimă de oțel, brațe de bronz! Călăuzească-te Dumnezeu, încă o dată, și readucă-ni-te liber, sănătos și slobod de răscumpărare³⁷² la lumina acestei vieți pe care-o părăsești ca să te-ngropi în bezna pe care-o cauți!

³⁷¹ *Peña de Francia*: Maica Domnului de la Stânca Franței, mănăstire dominicană înălțată în vârful unui munte de lângă Alberca, între Salamanca și Ciudad Rodrigo, unde fusese descoperită o imagine a Fecioarei, și care a devenit un important centru de pelerinaj; *La Trinidad de Gaeta*: biserică și mănăstire fondată în Gaeta (golful Neapole) de către regele Fernando al Aragonului și venerată de navigatori.

³⁷² În text: *sin cautela*, adică fără obligația de a plăti vreo răscumpărare (ca în cazul celor căzuți în robia turcilor), vezi și *DQ* I, 20, p. 193, și *DQ* II, 29, p. 252.

Rugi și implorări aproape asemănătoare înălță și vărul.

Don Quijote cobora strigând să i se dea tot mai multă și mai multă frânghie, iar ei i-o dădeau puțin câte puțin; și când strigătele, care ieșeau prin hornul peșterii, încetară a se mai auzi, ei terminaseră de desfășurat cei o sută de stânjeni de funie și fură de părere să-l readucă sus pe don Quijote, deoarece nu-i mai puteau da frânghie. Cu toate acestea, mai zăboviră vreo jumătate de ceas, răstimp la capătul căruia începură să tragă în sus de frânghie cu multă ușurință și fără nicio poticnire, semn ce-i făcu să-și închipuie că don Quijote rămăsese înăuntru și, incredințat că așa este, Sancho plângea amarnic și trăgea cu mare grabă ca să se dezamăgească; dar când ajunse, după cum i se păru, la ceva mai puțin de optzeci de stânjeni, simțiră greutate, ceea ce-i bucură nespus de mult. În sfârșit, când mai rămăseseră doar vreo zece, îl văzură limpede pe don Quijote, pe care Sancho îl strigă, zicându-i:

— Bine-ai revenit, înălțimea ta, căci ne bătea gândul că ai rămas acolo de sămânță.

Don Quijote însă nu răspundea nimic; și, după ce-l scoaseră de-a binelea, văzură că ținea ochii închiși, semn că era adormit. Îl întinseră pe jos și-l dezlegară și, totuși, nu se trezea; ci atâta-l întoarseră și-l răsuciră, atâta-l scuturară și-l hurducară, încât, într-un târziu, își veni în fire, de parcă s-ar fi trezit dintr-un somn greu și adânc; și, privind într-o parte și-ntr-alta, parcă înspăimântat, zise:

— Dumnezeu să vă ierte, prieteni, pentru că m-ați smuls din cea mai desfătătoare și mai plăcută viață și viziune pe care a văzut-o și trăit-o vreodată un muritor. De fapt, acum am ajuns să înțeleg că toate mulțumirile vieții de-aici trec ca umbra și ca visul sau se ofilesc ca floarea câmpului³⁷³. O, nefericite Montesinos! O, greu rănitule Durandarte! O, nefericită Belerma! O, înlăcrimată Guadiana și voi, lipsite de noroc

³⁷³ Sunt evocate două dintre cele mai vechi și mai frecvent utilizate toposuri din literatura morală universală: *contemptus mundi* și *tempus fugit*, în cea spaniolă impresionant dezvoltată, bunăoară, de către Jorge Manrique, în *Coplas por la muerte de su padre don Rodrigo*, sau de don Íñigo López de Mendoza, marchiz de Santillana (1398–1458): „Vi thesoros ayuntados / por grand daño de su dueño: / así como sombra o sueño / son nuestros días contados” (*Doctrinal de privados*, vv. 1–4).

fiice ale Ruiderei, ce vă arătați în apele voastre pe cele plânse de frumoșii-vă ochi!³⁷⁴

Cu multă luare-aminte ascultau vărul și Sancho vorbele lui don Quijote, care le rostea de parcă și le-ar fi scos din rărunchi cu imensă durere. Îl implorară să-i facă a înțelege ce spunea și să le spună ce anume văzuse în iadul acela.

— Iad îl numiți? – zise don Quijote –. Ei bine, nu-l numiți așa, fiindcă n-o merită, după cum veți vedea numaidecât.

Ceru să i se dea ceva de mâncare, căci îi era o foame năprasnică. Întinseră pânza de sac a vărului pe iarba verde, făcură apel la cămara din desagile lor și, așezându-se tustrei în bună înțelegere și tovărășie, prânziră și cinară totodată³⁷⁵. După ce strânsesă ștergarul, don Quijote de la Mancha zise:

— Să nu se scoale nimeni, ci ascultați-mă cu luare-aminte, fiilor.

CAPITOLUL 23

Despre admirabilele lucruri pe care incomparabilul don Quijote povesti că le văzuse în adâncă peșteră a lui Montesinos și a căror imposibilitate și măreție fac ca aventura aceasta să fie considerată apocrifă

Să fi tot fost ceasurile patru după-amiaza, când soarele, acoperit de nori, cu lumină împuținată și raze domolite, îi dădu lui don Quijote puțința de a le povesti, fără arșiță și neplăceri, celor doi clarisimi auditori ce anume văzuse în peștera lui Montesinos; și începu în chipul următor³⁷⁶:

³⁷⁴ Sunt prezentate astfel o serie de personaje care se vor manifesta în capitolul următor.

³⁷⁵ O scenă similară, până și în formulări, în *DQ I*, 19, p. 183 (aventura cu maiurile de puiă): „...tendidos sobre la verde hierba, [...] almorzaron, comieron, merendaron y cenaron a un mesmo punto.”

³⁷⁶ Istorisirea coborârii în peștera lui Montesinos combină elemente și personaje din legende arthuriene și carolingiene, preluate prin filtrul *romancero*-ului medieval spaniol. Relatarea în întregul ei amintește unele versiuni medievale ale lumii de dincolo, precum și coborârea eroului în infern așa cum apare în sursele

— La o adâncime de vreo douăsprezece sau paisprezece staturi de om³⁷⁷ în spelunca aceasta, pe mâna dreaptă, se face o adâncitură și un gol în care poate încăpea un car mare, cu catări cu tot. Acolo pătrunde nițică lumină prin niște despicături sau hornuri care i-o aduc de departe, deschise fiind la suprafața pământului. Am văzut adâncitura și golul acela tocmai când mă și simțeam ostenit și scârbit că mă vedeam, spânzurat și atârnat de frânghie, mergând prin ținutul acela întunecat de jos, fără să am un drum sigur și hotărât, și, astfel, m-am decis să intru acolo și să mă odihnesc nițel. Am strigat și v-am rugat să nu mai desfășurați frânghia până când nu vă spuneam eu, dar se vede că nu m-ați auzit. Am adunat frânghia pe care mi-o trimiteați și, făcând din ea un colac sau un maldăr, m-am așezat pe el tare îngândurat, meditând ce trebuia să fac oare ca să ajung până în fund, nemaivând cine să mă susțină; și, pe când mă găseam astfel, în gândurile și deruta aceasta, dintr-odată și fără s-o caut, m-a cuprins un somn nespus de adânc și, când mă așteptam mai puțin, m-am trezit și m-am pomenit în mijlocul celei mai frumoase, plăcute și desfătătoare pajiști pe care o poate crea firea sau imagina cea mai discernătoare imaginație omenească. Am făcut ochii mari, mi i-am frecat și am văzut că nu dormeam, ci cu adevărat eram treaz. Și totuși mi-am pipăit capul și pieptul ca să mă încredințez dacă eram acolo eu însumi sau vreo nălucă vană și plăsmuită; dar pipăitul, simțirea, judecățile raționale pe care le făceam în sinea mea mi-au învederat că eram acolo același care sunt acum și-aici. Mi s-a înfățișat apoi vederii un palat sau un alcazar regesc și somptuos, ale cărui ziduri și pereți păreau durați din cleștar străveziu și clar; și deschizându-se în el două mari porți, am văzut că ieșea și venea spre mine un bătrân venerabil, îmbrăcat într-o mantie lungă de pănură violetă ce i se târa pe jos. Peste umeri și piept purta o eșarfă colegială din satin verde; capul îi era acoperit cu o beretă milaneză neagră, iar barba, albă-colilie, îi trecea de brâu; nu purta nicio armă, ci, în mână, un rozariu cu boabele de mărimea unor nuci mijlocii,

literare clasice (*Odiseea*, *Eneida* etc.). De remarcat nuanța de scepticism care scaldă intervențiile lui don Quijote, cu totul diferită de încrederea sa oarbă de până acum în cărțile cavalești.

³⁷⁷ În text: *estado*, aprox. 1,70 m.

iar mărgelele mari, cu zecile, de asemenea, cât niște ouă de struț mijlocii. Ținuta, umbletul, gravitatea și prezența maiestuoasă, fiecare lucru în parte și toate laolaltă m-au uluit și minunat. S-a apropiat de mine și primul său gest a fost să mă îmbrățișeze strâns, pentru ca apoi să-mi spună: „De multă vreme, viteze cavaler don Quijote de la Mancha, noi cei ce ne aflăm în singurătățile acestea vrăjite așteptăm să te vedem, ca să dai de veste lumii despre ceea ce ascunde și acoperă adâncă peșteră în care ai intrat, numită peștera lui Montesinos: faptă eroică păstrată spre a fi întreprinsă doar de inima ta invincibilă și de mirabilul tău curaj. Vino cu mine, clarissime seniore, căci vreau să-ți arăt minunile de-acest alcazar străveziu tănuite, al cărui căpitan și trezorier perpetuu sunt eu, căci eu sunt chiar Montesinos, și peștera-i numită după mine.” Nici nu-mi spuse bine că e Montesinos³⁷⁸, și l-am și întrebat dacă era adevărat ce se povestea în lumea de sus, și-anume că-i scosese marelui său prieten Durandarte inima din piept cu un mic jungher și i-o dusesese doamnei

³⁷⁸ Pentru autoritatea, eleganța și precizia ei, citez aici integral, după Martín de Riquer, o notă a lui Ramón Menéndez Pidal (din *Antología de prosistas españoles*, Madrid, 1917, p. 251): „Montesinos e un erou specific baladelor noastre; deși nu aparține legendei lui Carol cel Mare, personajul acesta nu e cunoscut în literatura franceză. După ce a fost pe nedrept acuzat de către Tomillas în fața Împăratului, tatăl lui [contele Grimaltos, *n.t.*] a fost trimis în surghiun: acolo se naște eroul într-un codru pustiu, ceea ce i-a adus numele de *Montesinos*, și, după ce s-a făcut mare, acesta s-a dus la Paris și l-a ucis pe trădătorul Tomillas. Alte balade ni-l fac cunoscut pe Montesinos ca pe vărul și marele prieten al lui Durandarte. Acest Durandarte, la fel ca și prietenul său Montesinos, e creația muzei castiliene, fiind necunoscut în literatura carolingiană franceză; originea lui este foarte neobișnuită: numele de Durandarte [fr. *Durendal*, *n.t.*] era dat în vechime și spadei lui Roland (întrucât spadele cavalerilor purtau nume proprii, ca acelea ale Cidului: Colada și Tizona); dar un poet castilian de limbă vulgară, puțin informat despre această împrejurare, a luat numele ca pe unul de persoană și a plăsmuit în jurul lui istoria unui erou, socotindu-l mort tot la Roncesvalles [fr. *Roncevaux*, *n.t.*], ca și Roldán: a știut să-și orneze invenția cu legatul sângeros pe care-l face Durandarte în clipa morții, ceea ce i-a conferit subiectului o excepțională faimă și popularitate; s-a inspirat poate din *Amadís* [III, 73, *n.t.*], care, văzându-se în primejdie, îi poruncește scutierului său, ca, dacă va muri, să-i smulgă inima și să i-o ducă doamnei sale Oriana, căreia îi aparținea de drept.” Aventura lui don Quijote se întemeiază deci pe o tradiție castiliană, deoarece, potrivit ciclului baladesc, Montesinos s-a însurat cu domnița Rosaflorida, stăpâna castelului de la Rocafriada, identificat în popor cu niște ruine aflate chiar în apropiere de peștera lui Montesinos, precizează mai departe Martín de Riquer.

Belerma, precum el însuși îi poruncise în clipa morții sale. Mi-a răspuns că era într-un totu adevărat, afară de pumnal, fiindcă n-a fost pumnal și nici mic, ci un jungher tăios, mai ascuțit ca o sulă.

— Pumnalul ăsta trebuie să fi fost – zise atunci Sancho – din cele ale lui Ramón de Hoces³⁷⁹, sevilianul.

— Nu știu – urmă don Quijote –, dar nu putea să provină de la acel armurier, fiindcă Ramón de Hoces a fost ieri, iar lupta de la Roncesvalles, unde s-a întâmplat nenorocirea aceasta, acum mulți ani; dar o asemenea cercetare n-are nicio însemnătate, nu tulbură și nu denaturează adevărul și împrejurările istoriei.

— Așa e – urmă vărul – : continuați, seniore don Quijote, căci vă ascult cu cea mai mare plăcere din lume.

— Cu nu mai puțină povestesc eu – răspunse don Quijote –, și, astfel, zic că venerabilul Montesinos m-a introdus în palatul cel cristalin, unde, într-o sală scundă, nespus de răcoroasă și toată din alabastru, era un sepulcru de marmură făurit cu mare măiestrie, pe care am văzut întins cât era de lung un cavaler, nu din bronz, nici din marmură, nici din jasp, cum se obișnuiește să fie puși pe alte morminte, ci din carne adevărată și oase adevărate. Avea mâna dreaptă (destul de păroasă și nervoasă, după mine, semn că stăpânul ei este foarte puternic) așezată în dreptul inimii; și înainte de a-i fi pus vreo întrebare, văzându-mă că priveam înmărmurit sepulcru, Montesinos îmi spuse: „Acesta e prietenul meu Durandarte, floare și oglindă a cavalerilor îndrăgostiți și viteji din vremea sa. Îl ține aici vrăjit, după cum mă ține și pe mine, ca și pe mulți și pe multe altele, Merlin, acel vrăjitor francez³⁸⁰, despre care se zice că a fost fiul diavolului; dar eu unul cred că n-a fost fiu al diavolului, ci că a știut, cum se zice, o țără mai mult ca dracul³⁸¹. Cum și de ce ne-a vrăjit nu știe nimeni, se va vedea cu timpul, un timp care nu mai este foarte

³⁷⁹ Personaj care nu a putut fi încă identificat.

³⁸⁰ Vestitul vrăjitor breton sau galez, nu francez, prezent în legendele arthuriene. În literatura medievală i se atribuiă profeții despre cele mai diferite evenimente. Legenda explică în parte capacitățile lui supranaturale prin faptul că ar fi fost, potrivit credinței populare, „fiul diavolului” sau fiul unei fecioare și al unui demon incub. Vezi mai jos, *DQ* II, 35, p. 298.

³⁸¹ Expresie proverbială: „un punto más que el diablo”.

departe, după cât îmi închipui. Ce mă uimește pe mine e că, la fel de sigur cum știu că acum e ziuă, știu că Durandarte și le-a sfârșit pe cele ale vieții sale în brațele mele și că, după ce a murit, i-am scos inima cu mâinile mele; și cântărea cu adevărat două livre, fiindcă, potrivit filozofilor naturali, cine are inima mai mare este înzestrat cu mai mare vitejie decât cel care o are mică. Ei bine, dacă este așa și dacă acest cavaler a murit cu adevărat, cum de se mai plânge acum și mai și suspină din când în când, ca și cum ar fi viu?” După ce spuse acestea, nefericitul de Durandarte, scoțând un strigăt mare, zise:

„Dragă vere Montesinos,
ruga-mi de pe urmă iată:
după ce, curând, muri-voi,
fără duh în trupul țeapăn,
scoate-mi inima și du-o
ei, Belermei, unde-adastă,
cu pumnalul sau jungherul
vezi din piept să-mi fie scoasă.”

Auzind acestea, venerabilul Montesinos se lăsă în genunchi în fața îndureratului cavaler și, cu lacrimi în ochi, îi spuse: „De mult, seniore Durandarte, preascumpe văr al meu, de mult am făcut ceea ce mi-ai poruncit în funesta zi a pierzaniei noastre: ți-am scos inima cum am putut mai bine, fără să-ți las în piept nici cea mai mică fărâmbă din ea; am curățat-o cu o năframă de dantelă; am luat drumul Franței, după ce mai întâi te-am așezat în sânul pământului, cu atâtea lacrimi, încât au fost destule ca să mă spăl pe mâini și să mă curăț cu ele de sângele ce mi le acoperea după ce-ți scormonisem prin măruntaie. Și, spre mai bună știință, vere al sufletului meu, în cel dintâi sat unde-am nimerit când am plecat din Roncesvalles, am pus nițică sare în inima ta, ca să nu miroasă rău și să ajungă, dacă nu proaspătă, măcar uscată în fața doamnei Belerma, pe care, împreună cu domnia ta și cu mine și cu Guadiana, scutierul domniei tale, și cu duena Ruidera și cele șapte fete și două nepoate ale ei și cu mulți alți cunoscuți și prieteni de-ai tăi, ne ține vrăjiți aici vrăjitorul Merlin; și cu toate că au trecut cinci sute de ani, niciunul dintre noi n-a murit.

Lipsește doar Ruidera, cu fetele și nepoatele ei, care plâneau atâtea, încât lui Merlin i s-o fi făcut milă de ele și le-a prefăcut în tot atâtea iazuri, numite acum în lumea viilor și în provincia La Mancha, iazurile de la Ruidera; cele șapte sunt ale regilor Spaniei, iar cele două nepoate, ale cavalerilor unui ordin preasfânt numit al Sfântului Ioan³⁸². Guadiana, scutierul domniei tale, jelindu-ți și el nenorocirea, a fost prefăcut într-un râu numit după numele lui și care, când a ajuns la suprafața pământului și a văzut soarele celuilalt cer, s-a simțit atât de mâhnit că te părăsea, încât s-a afundat iar în măruntaiele pământului; cum însă nu e cu putință să nu se supună curgerii firești, din când în când iese și se arată în locuri unde-l pot vedea soarele și oamenii. Pomenitele iazuri îl sporesc cu apele lor, cu care, ca și cu multe altele care îi ajung, intră fastuos și mare în Portugalia. Și totuși, pe oriunde trece, își arată tristețea și melancolia și nu se fălește că-n apele lui prăsește pești aleși și prețuiți, ci doar de rând și neplăcuți la gust, cu totul altfel decât cei din Tagul aurit; și tot ce-ți spun acum, o, vere dragă, ți-am mai spus de multe ori, dar cum nu răspunzi, îmi închipui că nu-mi dai crezare sau nu mă auzi, ceea ce doar Domnul știe cât mă face să sufăr. Vreau să-ți dau acum și vești, care, dacă nu vor putea să-ți aline durerea, măcar nu ți-o vor spori cu niciun chip. Află că îl ai în fața ta, așa încât poți deschide ochii ca să-l vezi, pe acel mare cavaler despre care vrăjitorul Merlin a profețit atâtea lucruri, pe acel don Quijote de la Mancha, zic, care din nou și cu mai mari foloase decât în veacurile trecute a reînviat în cele prezente de mult uitata cavalerie rătăcitoare, prin mijlocirea și favoarea căruia s-ar putea să fim dezvrăjiți, căci faptele mărețe sunt păstrate pentru marii bărbați.“ „Și chiar de n-o fi așa – răspunse îndureratul Durandarte cu voce pierită și scăzută –, și chiar de n-o fi așa, o, vere, zic, răbdare și să tăiem cărțile³⁸³.“

³⁸² Iazuri (*lagunas*) din La Mancha, între Argamasilla și câmpia Montielului; se credea că în ele se pierdea Guadiana, pentru a reapărea, după un lung parcurs subteran, în *los Ojos de Guadiana*. Toate iazurile îi aparțineau regelui, cu excepția a două, care erau proprietatea ordinului San Juan de Jerusalén. Se pare că autorul acestei legende toponimice este însuși Cervantes, dar motivul transformării în ape a unor persoane care plâng circulă în folclorul universal.

³⁸³ În text: „*paciencia y barajar*“, expresie de consolare și încurajare (asemănătoare cu rom. „răbdare și tutun“), provenită din limbajul jucătorilor de cărți, contrastează comic cu solemnitatea atmosferei și a discursului cavaleresc.

Și, întorcându-se pe partea cealaltă, recăzu în tăcerea lui obișnuită, fără a mai scoate nicio vorbă. Se auziră într-acestea mari chiote și plânsete, însoțite de gemete profunde și hohote sfâșietoare; am întors capul și am văzut prin pereții de cleștar că prin cealaltă sală treceau în procesiune două șiruri de preafrumoase fete, toate înveșmântate în doliu, cu turbane albe în cap, după moda turcească. La capătul și la sfârșitul șirurilor venea o doamnă, căci așa părea după gravitate, îmbrăcată și ea în negru, cu văluri albe atât de ample și de lungi, încât sărutau pământul. Turbanul ei era de două ori mai mare decât cel mai mare al oricăreia dintre celelalte; avea sprâncenele îmbinate și nasul cam turtit; gura mare, dar buzele roșii; dinții, pe care uneori și-i dezvelea, se vedea că-i erau rari și prost așezați, deși erau albi ca niște migdale cojite; în mâini purta o pânză fină și-n ea, după cum am putut observa, o inimă din carne de mumie, după cât era de uscată și afumată. Montesinos mi-a spus că toate persoanele acelea erau slujitoare ale lui Durandarte și-ale Belermei, rămase acolo vrăjite împreună cu stăpânii lor, și că ultima, cea care purta inima în pânză și-n mâini, era chiar doamna Belerma, care făcea, cu fetele ei, câte patru zile pe săptămână³⁸⁴, acea procesiune și cântau sau, mai bine zis, jeleau bocete la trupul și la inima îndurerată ale vărului său; iar dacă mi se păruse cam urâtă sau nu atât de frumoasă cum îi mergea vestea, cauza erau nopțile proaste și încă și mai proastele zile pe care și le petrecea sub vraja aceea, cum se putea vedea după marile cearcâne și după gălbejeala ei. „Dar lividitatea și cearcănele nu sunt legate de boala lunară obișnuită a femeilor, fiindcă de multe luni și chiar ani nu o mai are și nu i se mai arată în ușa, ci de durerea pe care o simte din pricina inimii purtate necurmat de ea în mâini și care-i împăspătează și-i amintește nenorocul iubitului ei celui lovit de soartă³⁸⁵; căci, de n-ar fi asta, abia ar egala-o în frumusețe, grație și strălucire marea Dulcinea din Toboso, atât de lăudată în toate aceste ținuturi, ba chiar în întreaga lume.” „Ușurel – am zis eu atunci –, seniore don Montesinos: povestește-ți istoria cum se cade, știi doar că orice comparație e odioasă, așa

³⁸⁴ Hiperbolizare a celor consemnate în baladă: „que tenga de mi memoria / una vez en la semana” („să mă pomenească-n gându-i / doar o dat' pe săptămână”).

³⁸⁵ Pentru că a murit de tânăr.

încât nu ai de ce să compari pe nimeni cu nimeni. Neasemuita Dulcineea din Toboso este cine este, iar doamna doña Belerma este cine este și cine-a fost, și cu asta basta.“ La care el mi-a răspuns: „Seniore don Quijote, iartă-mă, domnule, mărturisesc că am călcat strâmb și n-am vorbit bine zicând că abia ar egala-o doamna Dulcineea pe doamna Belerma, căci mi-ar fi fost de ajuns să pricep, după unele bănuieli, că domnia ta ești cavalerul ei, ca să-mi fi mușcat limba înainte de-a o asemui și cu cerul însuși.“ Cu această satisfacție pe care mi-a dat-o marele Montesinos, inima mi s-a liniștit după înfiorarea ce mă cuprinsese auzind că doamna mea fusese comparată cu Belerma.

— Ba eu chiar mă mir, înălțimea ta – zise Sancho –, cum de nu te-ai cocoțat pe babalâc și nu i-ai înmuiat și călcat în picioare toate oasele și nu i-ai smuls barba, fără să-i mai lași niciun fir din ea.

— Nu, Sancho prietene – răspunse don Quijote –, nu mi-ar fi stat bine să fac una ca asta, fiindcă toți suntem obligați să le purtăm respect bătrânilor, chiar dacă nu sunt cavaleri, și cu atât mai mult celor care sunt și se află vrăjiți. Și știu bine că nu ne-am rămas cu nimic dator în alte multe întrebări și răspunsuri pe care le-am schimbat între noi.

Atunci zise vărul:

— Nu știu, seniore don Quijote, cum se face că într-un răstimp atât de scurt cât ați stat acolo jos ați văzut atâtea lucruri și-ați vorbit și răspuns atâtea.

— De cât timp am coborât? – întrebă don Quijote.

— Ceva mai mult de-un ceas – răspunse Sancho.

— Nu se poate – replică don Quijote –, fiindcă acolo m-a prins noaptea și s-a făcut ziuă și iar s-a înnoptat și s-a luminat de ziuă de trei ori, așa încât, după socoteala mea, am rămas trei zile pe meleagurile acelea îndepărtate și ascunse vederii noastre.³⁸⁶

³⁸⁶ Apare motivul paradoxului temporal care funcționează la trecerea dintr-o lume în altă lume paralelă: în cazul de față, o oră în tărâmul de dincolo echivalează cu o zi din lumea noastră. Motivul este foarte răspândit în mitologiile orientale (de ex. în cea hinduistă și buddhistă, în care raportul este incomparabil mai mare: o oră / o viață de om); la noi, el este prezent în basmul fantastic (exemplul cel mai cunoscut fiind *Tinerete fără bătrânețe*) și în literatura cultă (*Moara lui Călifâr*, de Gala Galaction). În mod curios, motivul este activ și în relația dintre cele două părți ale lui DQ, raportul fiind de o lună la zece ani (vezi DQ II, p. 36, n. 67).

— Se vede că o fi adevărat ce spune stăpânul meu – zise Sancho –, căci, cum toate lucrurile care i s-au întâmplat s-au petrecut sub vrajă, pesemne ce ni se pare nouă un ceas o fi părând acolo trei zile cu nopțile lor cu tot.

— Așa o fi – răspuse don Quijote.

— Și-n tot acest timp ați mâncat ceva, domnule dragă? întrebă vărul.

— N-am gustat nicio îmbucătură – răspuse don Quijote – și nici gând să-mi fi fost foame.

— Dar vrăjiții mănâncă? – zise vărul.

— Nu mănâncă – răspuse don Quijote – și nici nu au scaun³⁸⁷, deși se crede că unghiile, barba și părul le cresc.

— Și oare vrăjiții dorm, domnule? – întrebă Sancho.

— Nu, nici vorbă – răspuse don Quijote –; cel puțin, în cele trei zile cât am stat cu ei, niciunul n-a pus geană pe geană, după cum nici eu.

— Aici vine ca turnat – zise Sancho – proverbul cu „spune-mi cu cine te-nsoțești ca să-ți spun cine ești”³⁸⁸. Înălțimea ta te-nhăitezi cu vrăjiți postitori și veghetori: păi nici nu-i de mirare că nu mănânci și nu dormi câtă vreme te-nhăitezi cu ei. Iartă-mă însă, domnule și stăpâne dragă, dacă-ți spun că din tot ce-ai spus aici, lua-m-ar Dumnezeu, ptiu, era să zic dracul, nu cred o iotă.

— Cum nu? – zise vărul –. Ce, ar fi putut să mintă seniorul don Quijote, când, chiar și să fi vrut, nici n-ar fi avut răgazul să înjghebeze și să născopească atâtea milioane de minciuni?

— Eu nu cred că stăpânul meu minte – răspuse Sancho.

— Dacă nu, atunci ce crezi? – îl întrebă don Quijote.

— Cred – răspuse Sancho – că Merlin ăla sau vrăjitorii care au vrăjit toată liota pe care înălțimea ta zici că ai văzut-o și cu care ai avut de-a face acolo jos ți-au vârât în cap sau în amintire toată schelăria aia pe care ne-ai povestit-o și tot ce-ți mai rămâne de povestit.

— Se prea poate să fi fost așa, Sancho – replică don Quijote –, dar nu este, din cauză că ceea ce am povestit am văzut cu ochii mei și am

³⁸⁷ Cu același subiect l-a „prins” Sancho pe don Quijote și pe când era dus în carul cu boi (*DQ* I, 49, p. 528).

³⁸⁸ Proverb: „Dime con quien andas: decirte he quién eres.”

atins cu mâinile mele. Dar ce vei zice când îți voi spune eu acum că, printre alte infinite lucruri și miracole pe care mi le-a arătat Montesinos și pe care, în tihnă și la momentul potrivit, ți le voi tot povesti de-a lungul călătoriei noastre, întrucât nu toate își au locul aici, mi-a arătat trei țărânci care, pe câmpiile acelea nespuse de plăcute, săreau și săltau ca niște capre³⁸⁹ și, nici nu le-am văzut bine, că am și recunoscut pe una ca fiind nease-muita Dulcineea din Toboso, iar pe celelalte două înseși țărâncile ce-o însoțeau, când le-am întâlnit noi la plecarea din El Toboso? L-am întrebat pe Montesinos dacă le cunoștea; mi-a răspuns că nu, dar își închipuia că trebuie să fi fost niște doamne nobile vrăjite, care își făcuseră apariția doar de câteva zile pe pajiștile acelea și că nu aveam de ce să mă minunez, pentru că acolo erau și multe alte doamne din veacurile trecute și prezente vrăjite sub diferite și ciudate arătări, printre care el însuși o recunoștea pe regina Ginebra și pe duena ei, Quintañona, turnându-i vin lui Lantarote „din Bretania când se-ntoarse”³⁹⁰.

Când îl auzi pe stăpânu-său zicând acestea, Sancho Panza crezu că avea să-și piardă mințile sau să moară de râs; căci, știind adevărul despre vrăjirea prefăcută a Dulcineei, caz în care el însuși fusese vrăjitorul și purtătorul unei atare mărturii, ajunse să-și dea seama fără nicio umbră de îndoială că stăpânul lui era cu mințile duse și nebun de legat, drept care îi spuse:

— În rea împrejurare și la și mai rău ceas, ba și într-o zi blestemată ai coborât, domnule și iubite patron³⁹¹, pe lumea cealaltă și-n nefericită clipă te-ai întâlnit cu domnul Montesinos, de ni te-a trimis înapoi în asemenea hal. Bine îți era aici sus, domnule, cu mințile întregi, așa cum ți le-a dat Dumnezeu, rostind vorbe înțelepte și dând sfaturi la fiecare pas, nu acum, când povestești cele mai mari sminteli ce se pot închipui.

— Cum mi te știu, Sancho – răspunse don Quijote –, nu fac caz de vorbele tale.

³⁸⁹ Posibilă reprezentare burlescă a celor trei Grații, așa cum apăreau în iconografia și literatura renescentistă.

³⁹⁰ Evocă balada lui Lantarote și în *DQ* I, 2, p. 42–43, și II, 31, p. 260.

³⁹¹ Italianism; cuvântul era folosit de obicei în rândul soldaților care fuseseră în Italia. Sancho îl folosește ironic.

— Nici eu de-ale înălțimii tale – replică Sancho –, chiar dacă m-ai bate, chiar dacă m-ai omorî pentru ce-am spus sau pentru ce mai am de gând să spun, dacă nu ți le îndrepti și nu ți le dregi pe-ale domniei tale. Spune-mi însă, înălțimea ta, acum, că am căzut la pace: cum sau după ce ai recunoscut-o pe doamna stăpâna noastră? Iar dacă i-ai și vorbit, ce-a zis și ce i-ai răspuns?

— Am recunoscut-o – răspunse don Quijote – după faptul ca poartă aceleași veșminte pe care le purta când mi-ai arătat-o tu. I-am vorbit, dar nu mi-a răspuns nimic, ba chiar mi-a întors spatele și a rupt-o la fugă atât de zorită, încât n-ar mai fi ajuns-o nicio săgeată. Am vrut să mă iau după ea și aș fi și făcut-o dacă Montesinos nu m-ar fi sfătuit să nu mă ostenesc, pentru că ar fi fost zadarnic, cu atât mai mult cu cât se apropia ceasul când se impunea să ies din prăpastie. Mi-a mai spus că, în timp, avea să mă înștiințeze cum anume urmau să fie dezvrăjiți el, Belerma și Durandarte, împreună cu toți ce se aflau acolo; dar ce m-a îndurerat cel mai mult din tot ce am văzut și observat acolo a fost că, în vreme ce Montesinos îmi spunea vorbele acestea, dintr-o parte s-a apropiat de mine, fără ca eu să o văd venind, una dintre cele două soațe ale nenorocoasei Dulcineea și, cu ochii plini de lacrimi, cu glas tulburat și șoptit, mi-a spus: „Stăpâna mea, Dulcineea din Toboso, sărută mâinile înălțimii voastre și vă imploră să-i dați de știre cum o duceți și că, aflându-se într-o mare nevoie, vă roagă totodată cum se poate mai stăruitor să binevoiți a-i împrumuta, în schimbul acestei fuste de bumbac dungate, pe care-o am aici, o jumătate de duzină de reali sau cât veți fi având la domnia voastră, căci ea își dă cuvântul să vi-i dea înapoi cât mai curând cu putință.” Solia ei m-a descumpănit și uimit și, întorcându-mă către domnul Montesinos, l-am întrebat: „E oare cu putință, domnule Montesinos, ca vrăjiții nobili să sufere de asemenea lipsuri?” La care el mi-a răspuns: „Credeti-mă, seniore don Quijote de la Mancha, că ceea ce se numește nevoie se întâlnește peste tot și peste tot se întinde și pe toți îi atinge, ba nici pe vrăjiți nu-i iartă; și, de vreme ce doamna Dulcineea trimite să vă ceară cei șase reali, iar zălogul, după cât se pare, e bun, n-aveți altceva de făcut decât să-i dați, căci fără nicio îndoială, se va fi găsină într-un mare bucluc.” „Zălogul nu-l voi lua – i-am răspuns

eu – și nici cât îmi cere nu-i voi da, pentru că am la mine doar patru reali.” Și i i-am dat, erau cei pe care tu, Sancho, mi i-ai dat deunăzi ca să dau de pomană săracilor întâlniți pe drum, și i-am zis: „Spune-i, prietenă dragă, stăpânei tale că mă doare sufletul de muncile ei și că aş vrea să fiu un Fúcar³⁹² ca să i le pot lecui, și că o rog să ştie că eu unul nu pot și nu se cuvine să am parte de sănătate atâta vreme cât sunt lipsit de plăcuta-i vedere și de discernătoarea ei conversație, și că o implor cât mai stăruitor cu putință să binevoiască a se lăsa văzută și a sta de vorbă cu acest robit slujitor și îndurerat cavaler al ei. Să-i mai spui de asemenea că tocmai când se va aștepta mai puțin auzi-va spunându-se cum am făcut un jurământ și legământ de felul celui pe care l-a făcut marchizul de Mantova ca să-l răzbune pe nepotul său Baldovinos, când l-a găsit dându-și sufletul în creierii munților, și anume să nu mai mănânce pâine la masă, odată cu celelalte mărunțișuri pe care le-a mai adăugat acolo, până când nu avea să-l răzbune; și la fel îl voi face și eu, să nu mă liniștesc și să bat cele patru colțuri ale lumii, cu mai multă statornicie decât a făcut-o infantele don Pedro al Portugaliei³⁹³, până când am s-o dezvrăjesc.” „Toate astea și multe altele i le datorezi, înălțimea ta, stăpânei mele.” Și, luând cei patru reali, în loc să-mi facă o reverență, a făcut o săritură, de s-a săltat la două vergi de măsurat în văzduh.

— Oh, sfinte Dumnezeule! – zise atunci Sancho, scoțând un strigăt mare –, e oare cu putință să fie pe lume și să aibă-n ea atâta putere vrăjitorii și vrăjile, încât să prefacă judecata stăpânului meu într-o nebunie atât de smintită? Oh, stăpâne, stăpâne, pentru numele Domnului, ai

³⁹² *Fúcar* este forma hispanizată de la Fugger, celebră familie de bancheri, ilustră încă din sec. al XV-lea, de origine elvețiană și stabilită la Augsburg, care îi împrumutau masiv pe regii Spaniei, de la Carol Quintul până la Filip al V-lea. Numele era sinonim cu bogăția fabuloasă: *ser un Fúcar* („a fi extrem de bogat”).

³⁹³ Fiu al regelui João I al Portugaliei și duce de Coimbra (1392–1449), admirator al Marchizului de Santillana, care i-a adresat faimosul *Prohemio*, și, în calitate de conetabil, rege intrus în Catalonia; călătoriile infantelui don Pedro au devenit legendare și i s-a atribuit parcurgerea celor „șapte partide” ale lumii, prin contaminare cu codul de legi al lui Alfonso al X-lea, deși părțile lumii erau pe atunci doar patru: *Libro del Infante don Pedro de Portugal, que anduvo las quatro partidas del mundo* (*Cartea Infantelui don Pedro de Portugalia, care a bătut cele patru părți ale lumii*), Salamanca, 1547.

grijă de înălțimea ta și păzește-ți reputația, și nu da crezare unor asemenea bazaconii care-ți împruținează mințile și ți le scot din țâțâni!

— Vorbești așa, Sancho, pentru că ții mult la mine – zise don Quijote –, și, cum nu ești experimentat în ale lumii, toate lucrurile cât de cât mai anevoioase ți se par imposibile; dar, cu vremea, după cum ți-am mai spus odată, am să-ți povestesc și altele din câte am văzut acolo jos, care te vor face să le dai crezare celor pe care le-am povestit aici și al căror adevăr nu admite nici replică, nici controversă.

CAPITOLUL 24

*Unde se povestesc mii de mărunțișuri pe cât de inoportune,
pe-atât de necesare adevăratei înțelegeri a acestei mari istorii*

Cel care a tradus această mare istorie după originalul celei pe care a scris-o primul ei autor, Cide Hamete Benengeli, spune că, ajungând la capitolul cu aventura din peștera lui Montesinos, pe marginea lui stăteau scrise chiar de mâna lui Hamete observațiile de mai jos:

„Nu pot pricepe și nici nu mă pot convinge că viteazului don Quijote i s-ar fi întâmplat întocmai ceea ce stă scris în capitolul precedent. Motivul este că toate aventurile întâmplate până aici au fost posibile și verosimile, dar acesteia din peștera cu pricina nu-i găsesc niciun temei ca să o socotesc adevărată, întrucât depășește toate hotarele raționale³⁹⁴. A crede însă că don Quijote ar fi mințit, când el e cel mai adevărat hidalg și cel mai nobil cavaler al vremurilor sale, nu-mi e cu putință, căci nici străpuns cu săgețile n-ar rosti o minciună. Pe de altă parte, consider că el a povestit-o și a spus-o cu toate circumstanțele menționate și că nu a putut plăsmui într-un timp atât de scurt o schelărie de minciuni atât de mare; și, dacă această aventură pare apocrifă, vina nu-mi aparține mie, drept care, fără a o declara falsă ori adevărată, o scriu. Tu, cititorule, de vreme ce ești prudent, judecă după cum ți se pare, căci eu nu sunt dator

³⁹⁴ Jocul de perspective creat de multiplicitatea autorilor reali, intermediari sau implicați ai acestei istorii îi exacerbează problematismul, dubiul în veracitatea ei fiind avansat de însuși „naratorul originar“.

și nu pot mai mult, deși se dă drept sigur că la ceasul sfârșitului și morții sale, după cum se spune, el a retractat și a spus că el însuși a născocit-o, întrucât i se păruse că se lovea și se potrivea bine cu aventurile pe care le citise în istoriile lui.“

Și numaidecât continuă, zicând:

Vărul fu uluit atât de cutezanța lui Sancho Panza, cât și de răbdarea stăpânului său și socoti că tocmai în mulțumirea de a o fi văzut pe doamna sa Dulcineea din Toboso, fie și vrăjită, își avea obârșia atitudinea îngăduitoare pe care o manifestase atunci; căci, de n-ar fi fost așa, Sancho îi spusese vorbe și judecăți pentru care ar fi meritat să fie strașnic ciomăgit, căci într-adevăr i se păru că se purtase chiar obrăznicuț cu stăpânul lui, căruia-i spuse:

— Eu, seniore don Quijote de la Mancha, socotesc cu totul bine împlinită călătoria pe care am făcut-o împreună cu domnia voastră, pentru că din ea am câștigat patru lucruri. Cel dintâi, că v-am cunoscut pe domnia voastră, ceea ce socotesc drept o mare fericire. Al doilea, că am aflat ce se ascunde în această peșteră a lui Montesinos, cu metamorfozele Guadianei și ale iazurilor de la Ruidera, ce-mi vor sluji pentru *Ovidiul spaniol* al meu, pe care-l am în lucru. Al treilea, că am înțeles vechimea cărților de joc, ce se foloseau cel puțin încă din vremea împăratului Carol cel Mare, după cum se poate deduce din cuvintele pe care domnia voastră spuneți că le-a rostit Durandarte, când, la capătul aceluia lung răstimp cât a stat de vorbă cu el Montesinos, el s-a trezit și-a spus: „Răbdare și să tăiem cărțile“; iar această expresie și felul acesta de a vorbi nu le-a putut învăța vrăjit fiind, ci când nu era astfel, în Franța și pe vremea pomenitului împărat Carol cel Mare, și această constatare îmi vine ca turnată pentru cealaltă carte pe care o alcătuiesc, și anume *Suplimentul la Virgilio Polidoro despre inventarea antichităților*, și cred că în cartea lui nu și-a amintit să o pună pe cea a cărților de joc, așa cum o voi pune eu acum, căci va fi de mare însemnătate, cu atât mai mult cu cât voi invoca un autor atât de serios și de adevărat cum e domnul Durandarte. Al patrulea este că am aflat cu certitudine obârșia râului Guadiana, necunoscută până acum oamenilor.

— Ai dreptate, domnule – zise don Quijote –, aș vrea să știu însă, în cazul că te va ajuta Dumnezeu să ți se dea aprobare ca să-ți tipărești

cărțile acestea ale domniei tale, lucru de care mă-ndoiesc, cui ai de gând să le dedici.

— Există în Spania seniori și granzi cărora le pot fi dedicate – zise vărul.

— Nu mulți – răspuse don Quijote –, dar nu fiindcă nu o merită, ci fiindcă nu vor să le accepte, spre a nu-și asuma obligația de a-i răsplăti pe autori pentru munca și curtenia lor. Cunosc un principe³⁹⁵ care poate suplini lipsa celorlalți cu atâtea avantaje, încât, dacă aş cuteza să le declar, aş trezi pesemne invidia a mai bine de patru piepturi generoase; dar să lăsăm asta pentru un prilej mai nimerit și să căutăm unde să ne adăpostim peste noapte.

— Nu departe de-aici – răspuse vărul – se află o sihăstrie, unde și-a făcut locuința un sihastru despre care se zice că a fost soldat și trece în ochii lumii drept un bun creștin, foarte discernător, pe deasupra și milostiv. Lângă sihăstrie are o căsuță, pe care a ridicat-o pe cheltuiala lui; dar, deși micuță, poate primi oaspeți.

— O fi având oare niscaiva găini sihastrul ăsta? – întrebă Sancho.

— Puțini sihaștri nu au – răspuse don Quijote –, întrucât cei obișnuiți în zilele noastre nu sunt cei din pustiurile Egiptului, care se îmbrăcau în frunze de palmier și mâncau rădăcini din pământ. Și să nu se-nțeleagă de-aici că, vorbindu-i de bine pe-aceia, nu-i vorbesc și pe-aceștia, ci vreau să zic că penitențele celor de-acum nu sunt deopotrivă cu asprimea și strâmtorarea de-atunci, fără însă ca din pricina aceasta să nu fie toți virtuoși: cel puțin eu îi socotesc drept virtuoși; și când toate apele sunt tulburi, mai puțin rău face ipocritul care se închi-
puiește virtuos decât păcătosul în văzul lumii.

Într-acestea, văzură că spre locul unde se găseau ei venea pe jos un om, mergând iute și îmboldind cu lovituri de baston un catâr împovărat cu lănci și halebarde. Când ajunse în dreptul lor, îi salută și trecu mai departe. Don Quijote îi spuse:

— Oprește-te, om bun, căci mi se pare că mergi cu mai mult zor decât poate îndura catârul dumitale.

³⁹⁵ Posibilă aluzie la Contele de Lemos, mare protector al lui Cervantes (*DQ* II, „Prolog”); cel meschin ar putea fi ducele de Béjar, căruia i-a dedicat *DQ* I.

— Nu mă pot opri, domnule – răspunse omul –, fiindcă armele pe care vezi că le duc aici trebuie să fie folosite mâine, așa că sunt silit să nu mă opresc, și rămâi cu Dumnezeu. Dar, dacă vrei să știți de ce le duc, am de gând să trag la noapte în hanul aflat mai sus de sihăstrie; și, dacă se-ntâmplă să faceți același drum, mă puteți găsi acolo, unde o să vă povestesc minuni. Și, încă o dată, rămâneți cu Dumnezeu.

Și atât de tare își îmboldi catârul, încât lui don Quijote nu-i mai rămase timp să-l întrebe ce fel de minuni avea de gând să le spună, dar cum el era destul de curios și-l munceau totdeauna dorințele de a ști lucruri noi, porunci să plece în clipă și să meargă a-și petrece noaptea la han, fără a mai trece pe la sihăstria unde ar fi dorit vărul să fi mas.

Se făcu întocmai, încălecară și se așternură tustrei drumului drept către han, unde ajunseră cu puțin înainte de a se fi înnoptat. Vărul îi spuse lui don Quijote să treacă totuși și pe dincolo ca să bea o dușcă. Nici nu-l auzi bine Sancho, că îndată-și îndrumă surul spre sihăstrie, la fel făcând și don Quijote și vărul; dar nenorocul lui Sancho se pare că rânduindu-l ca sihastrul să nu fie acasă, după cum le spuse o subsihastră³⁹⁶ pe care-o găsiră la sihăstrie. Le cerură din cel scump³⁹⁷; ea le răspunse că stăpânu-său nu avea așa ceva, dar, dacă poșteau apă ieftină, le-ar fi dat cu drag.

— Dacă mi-ar fi fost sete de apă – răspunse Sancho –, sunt puțuri pe drum de unde mi-aș fi potolit-o. Vai, nunți ale lui Camacho și belșug din casa lui don Diego, de câte ori trebuie să vă mai duc dorul!

Cu asta, părăsiră sihăstria și dădură pintoni spre han; și, la scurt timp după aceea, întâlniră un flăcăiaș care mergea înaintea lor nu prea grăbit, așa încât îl ajunseră din urmă. Purta spada pe umăr și, atârnată de ea, o legătură sau o boccea, în care-și ținea, pare-se, nădragii, pele-rina și, pesemne, o cămașă, căci purta o tunică de catifea cu aparențe de satin pe-alocuri, iar cămașa, pe-afară; ciorapii îi erau de mătase și pantofii pătrați, după moda curții; să tot fi avut optsprezece sau nouăsprezece ani; vesel la față și sprinten, pare-se, de felul său. Mergea cântând

³⁹⁶ Femeie în slujba sihastrului. Prezența ei aici nu e nici lexical lipsită de echivoc.

³⁹⁷ Vin, desigur.

seguidille³⁹⁸, ca să-și însenineze truda drumului. Când se apropiară de el, tocmai sfârșea de cântat una pe care vărul o învăță pe de rost și care, după cum se spune, zicea:

La război acum mă duc
de nevoie-mpins;
Bani destui de-aș fi avut,
nici nu m-ar fi prins.

Cel dintâi care-i vorbi fu don Quijote, zicându-i:

— Mergi îmbrăcat tare ușurel, domnule cocoșel. Și încotro, mă rog, am vrea să știm, dacă îți e pe plac să ne spui.

La care tânărul răspunse:

— Că merg atât de ușurel îmbrăcat de vină-s căldura și sărăcia, iar încotro mă duc, păi la război.

— Cum sărăcia? – întrebă don Quijote –. De căldură, da, se prea poate.

— Domnule – replică flăcăul –, în bocceaua asta am niște pantaloni bufanți de catifea, soți ai tunicii ăsteia: dacă-i stric pe drum, nu voi mai putea să mă prezint onorabil cu ei la oraș și n-am cu ce să-mi cumpăr alții; așa că, din cauza asta, precum și ca să mă aerisesc, merg în felul acesta până voi da de una din companiile de infanterie aflate la nici douăsprezece leghe de-aici, unde o să mă înscriu, și n-o să lipsească acolo catări de povară pe care să merg mai departe până la locul de îmbarcare, ce va fi, după cât se zice, la Cartagena. Și prefer să-l am drept stăpân și senior pe rege și să-l slujesc pe el la război, nu pe un calic la curte.

— Și nu te-alegi oare cu niscăi foloase? – întrebă vărul.

— Dacă aș fi fost în slujba vreunui grande de Spania sau a vreunei fețe nobile – răspunse băiatul –, cu siguranță m-aș fi ales, căci acesta-i folosul unei slujbe la oamenii de calitate, întrucât din sufrageria slugilor pleci de obicei ca să devii stegar sau căpitan ori te-alegi cu o răsplată

³⁹⁸ În text: *seguidillas*, pl. de la *seguidilla*, strofă de patru versuri (sau o succesiune de asemenea strofe), în care versurile pare rimate sunt de obicei mai scurte cu una sau mai multe silabe decât celelalte.

bună; dar eu, lipsit de noroc, am fost mereu în slujba unor pleșcari și-a unor cioclovine, cu simbrie în hrană și-n bani atât de mizeră și pe sponci, încât costul scrobitolui unui guler îmi mânca jumătate din ea; și-ar fi de-a dreptul o minune ca un paj vântură-lume să dea vreodată peste un dram de noroc.

— Și ia spune-mi, pe viața dumitale, prietene – întreabă don Quijote –, e oare cu puțință ca-n toți anii cât ai slujit să nu fi putut agonisi nici măcar o livrea?

— Mi s-au dat două – răspunse pajul –, dar așa cum celui ce iese dintr-un ordin religios înainte de a depune voturile i se ia rasa și i se dau înapoi hainele lui, la fel mi le dădeau înapoi și mie stăpânii, care, după ce-și isprăveau treburile la curte, se întorceau acasă și-și luau înapoi livrelele pe care le dăduseră doar de fală.

— Remarcabilă spilorcerie³⁹⁹, cum zice italianul – spuse don Quijote -. Cu toate acestea, consideră drept un noroc că ai plecat de la curte cu un gând atât de bun ca al tău, fiindcă nu e nimic mai onorabil și mai folositor pe pământ decât să-l slujim pe Dumnezeu, în primul rând, iar apoi pe regele și stăpânul nostru firesc, cu deosebire în profesiunea armelor, prin care dobândim, dacă nu mai multe bogății, cel puțin mai multă onoare decât pe calea literelor, așa cum am mai spus de multe ori⁴⁰⁰; căci, deși literele au întemeiat mai multe case mari decât armele, cele ale armelor au totuși un nu știu ce în plus față de cele ale literelor, cu o nu știu ce plinătate de strălucire aflată în ele și asta le face superioare tuturor celorlalte. Și întipărește-ți bine în minte ceea ce vreau să-ți spun acum, căci îți va fi de mare folos și ușurare în muncile dumitale: și anume să îndepărtezi închipuirea evenimentelor potrivnice care ți s-ar putea întâmpla, întrucât cel mai cumplit dintre toate este moartea, și, cum ea e bună, cel mai bun dintre toate este să mori. Iuliu Cezar, viteazul împărat roman, a fost întrebat care e cea mai bună moarte: a răspuns că cea negândită, bruscă și neprevăzută; și cu toate că a răspuns ca un păgân și ca unul străin de cunoașterea adevăratului Dumnezeu, a vorbit totuși bine, pentru a se cruța de întristarea omenească. Căci, admitând

³⁹⁹ Italienism, *spilorceria* „zgârcenie meschină, calicie”.

⁴⁰⁰ Mai cu seamă în discursul despre arme și litere, *DQ I*, 37–38.

că ai fi ucis în prima ciocnire sau harță, ori într-o salvă de artilerie, ori aruncat în aer de o mină, ce contează? Oricum, mori, și treaba s-a încheiat; și, potrivit lui Terențiu, mai bine arată soldatul mort în bătălie decât cel viu și scăpat cu fuga⁴⁰¹ și tot atâta faimă dobândește bunul soldat câtă ascultare le arată căpitanilor săi și celor îndreptățiți să-i comande. Și ia seama, fiule, că soldatului mai bine îi șade să miroasă a praf de pușcă decât a mosc și, dacă ajungi la bătrânețe în îndeletnicirea aceasta frumoasă, fie și acoperit de răni și mutilat sau șchiop, cel puțin nu vei putea fi surprins de nimeni fără onoare, și încă atâta, încât sărăcia nu ți-o va putea știrbi. Cu atât mai mult cu cât se și iau măsuri ca soldații bătrâni și infirmi să fie întreținuți și ajutați, fiindcă nu e bine să se procedeze cu ei așa cum fac cei care-i dezrobesc și eliberează pe negrii lor când au ajuns prea bătrâni și nu mai pot fi de folos și, azvârlindu-i din casă sub cuvânt că sunt liberi, îi fac sclavi ai foamei, de care nu pot nădăjdui să scape decât cu ajutorul morții. Iar deocamdată nu vreau să-ți spun mai mult decât să te urci pe crupa calului meu până la han, iar acolo vei cina cu mine și mâine îți vei continua drumul, pe care Dumnezeu să ți-l binecuvânteze după cum merită dorințele dumitale.

Pajul nu acceptă poftirea de a se urca pe crupă, dar pe cea de a cina cu el la han, da, și cu acel prilej se zice că Sancho își spuse în sinea lui: „Bată-te norocul să te bată de stăpân! E oare cu putință ca un om care știe asemenea lucruri, atâtea și atât de bune ca acelea pe care le-a spus aici, să spună că a văzut smintelile cu neputință de crezut pe care le povestește despre peștera lui Montesinos? Ce-o fi o fi, și-om vedea.”

Și într-acestea, ajunseră la han tocmai pe înnoptate, nu spre neplăcerea lui Sancho când văzu că stăpânul său îl luă drept han adevărat, iar nu drept castel, cum îi stătea în obicei. Nici nu intraseră bine, că don Quijote îl și întreabă pe hangiu despre omul cu lăncile și halebardele, primind răspunsul că era la grajd și-și vedea de catâr. La fel făcură cu animalele lor de călărie vărul și Sancho, dându-i lui Rușinante cea mai bună iesle și cel mai bun loc din grajd.

⁴⁰¹ În Terențiu, această maximă nu se găsește; ea e reluată însă de Cervantes în DQ II, „Prolog”, p. 12, și în *Persiles*, (P IV, 1, p. 367).

CAPITOLUL 25

Unde se pornește aventura cu răgetul de măgar și cea hazlie cu păpușarul, odată cu memorabilele ghiciri ale maimuței ghicitoare

Lui don Quijote, cum se zice, nu i se cocea pâinea⁴⁰² până când nu auzea și nu afla minunile făgăduite de către omul purtător de arme. Se duse să-l caute unde-i spusese hangiul că se afla, îl găsi și-i spuse ca neapărat să-i spună numaidecât ce avea de spus despre ceea ce-l întrebase pe drum. Omul îi răspunse:

— Mai pe îndelete și nu în picioare trebuie depănată povestea minunilor mele: lasă-mă, bunule domn, să isprăvesc de dat nutreț dobitocului și-o să-ți spun lucruri care au să te uimească.

— N-are a face — răspunse don Quijote —, te voi ajuta și eu la toate.

Și așa și făcu, dându-i prin ciur tainul de orz și curățând ieslea, umilință cu care-l obligă pe om să-i povestească cu dragă inimă cele cerute; și, așezându-se pe o bancă de piatră cu don Quijote lângă el și avându-i, ca public și auditori, pe văr, pe paj, pe Sancho Panza și pe hangiu, începu precum urmează:

— Veți fi știind, domnilor, că, într-un sat aflat la patru leghe și jumătate de hanul ăsta, unui consilier de la primărie, prin iscusința și înșelătoria unei tinere servitoare de-a lui, și aici e o poveste lungă, i-a dispărut un măgar și, în ciuda tuturor strădaniilor posibile de a-l găsi, n-a fost chip. Să tot fi trecut cincisprezece zile, după vorbele și zvonul obștesc, de când dispăruse măgarul, când, în vreme ce consilierul păgubaș era în piață, alt consilier din aceeași așezare îi spuse: „Fă-mi cinste pentru o veste bună, cumetre, că dobitocul dumitale a apărut.“ „Ți-o fac, și încă pe cinste, cumetre — răspunse celălalt —, dar să vedem unde-a apărut.“ „L-am văzut azi-dimineață în pădure — răspunse găsitul —, fără samar sau alte hamuri, și atât de jigărit, că-ți era milă să te uiți la el. Am vrut să-l mân de la spate și să ți-l aduc, dar e atât de sălbătic și de îndărătnic, încât, numai ce m-am apropiat de el, că a și luat-o la fugă și-a intrat unde-i pădurea mai adâncă. Dacă vrei să ne întoarcem amândoi ca să-l

⁴⁰² Expresie proverbială semnificând nerăbdarea irepresibilă: „No cocérsele el pan.“

căutam, îngăduie-mi să-mi duc măgărița asta acasă și iute mă-ntorc.“ „Mare plăcere mi-ai face – zise cel cu măgarul – și-am să caut a te răsplăti cu aceeași monedă.“ Cu toate amănuntele astea și-n același fel cum povestesc eu întâmplarea o povestesc toți cei ce au cunoștință de pățania asta adevărată. Pe scurt, cei doi consilieri, pe jos și mână-n mână, s-au dus în pădure și, ajungând în partea și-n locul unde gândeau să găsească măgarul, nu-l găsiră și nici nu li se mai arătă prin împrejurimile acelea, oricât îl căutară. Văzând, așadar, că nu se ivea, consilierul care-l văzuse îi spuse celuiilalt: „Uite, cumetre: mi-a dat prin gând un plan cu ajutorul căruia o să putem găsi negreșit animalul ăsta chiar de s-o fi vârât în măruntaiele pământului, nu numai în ale pădurii, și anume eu știu să rag de minune, iar dacă și dumneata știi cât de cât, lucrul e ca și făcut.“ „Cât de cât zici, cumetre? – zise celălalt –. Zău, nu mă-ntrece nimeni, nici chiar măgarii.“ „O să vedem noi – răspunse al doilea consilier –, pentru că am hotărât ca dumneata să mergi printr-o latură a pădurii, iar eu prin alta, așa încât să-i dăm roată și să o răscolim pe de-a-ntregul, iar din loc în loc, o să ragi dumneata și o să rag și eu, și nu se va putea ca măgarul să nu ne audă și să nu ne răspundă, dacă e cu adevărat în pădure.“ La care stăpânul dobitocului răspunse: „Zic, cumetre, că planul e foarte bun și vrednic de marea dumitale iscusință.“ Și, despărțindu-se potrivit înțelegerii, cei doi se nimeriră a rage aproape în același timp, iar amândoi, fiecare amăgit de răgetul celuiilalt, dădură fuga să se caute, crezând că dobitocul își făcuse apariția, dar, când se pomeniră față-n față, păgubașul zise: „Se poate, cumetre, să nu fi zbierat măgarul meu?“ „Nu el, eu am zbierat“, răspunse celălalt. „Trebuie să spun – zise stăpânul – că între dumneata și un măgar, cumetre, nu e nicio deosebire în privința zbieretelor, pentru că în viața mea n-am mai văzut și auzit lucru mai bine făcut.“ „Laudele și măgulirile astea – răspunse cel cu planul – te privesc și ți se potrivesc mai mult dumitale decât mie, cumetre, căci, pe Dumnezeuul care m-a făcut, poți scoate două răgete mai dihai decât cel mai mare și mai priceput răgător din lume: sunetul dumitale este înalt; susținerea glasului la timp și după măsură; finalurile de acorduri, numeroase și repezi; așa că, pe scurt, mă recunosc învins și-ți dau cununa și steagul acestei rare înzestrări.“ „Îți spun – răspunse stăpânul – că de-acum încolo am să mă socotesc și prețuiesc mai mult,

gândindu-mă că știu ceva și că am un har, căci, deși credeam că rag bine, n-aș fi zis niciodată că aș putea ajunge la culmea de care vorbești.“ „Și mai spun și eu – răspunse cel de-al doilea – că sunt îndemânări rare care se pierd de pe lume și sunt prost folosite de către cei ce nu știu să se bucure de ele.“ „Ale noastre – răspunse stăpânul –, altcumva decât în cazuri asemănătoare cu ăsta de care ne ocupăm, nu ne pot sluji în altele, ba chiar în ăsta, deie Domnul să ne fie de folos.“ Acestea fiind zise, iar se despărțiră și reîncepură a rage, și la fiecă pas se amăgeau și se reîntâlneau, până când au stabilit, ca semnal că ei sunt, iar nu măgarul, să ragă de două ori, una după alta. Astfel, îndoind la fiecare pas răgetele, au înconjurat toată pădurea fără ca dobitocul pierdut să răspundă nici măcar prin semne. Dar cum să fi răspuns sărmanul și nefericitul de el dacă-l găsiră în tihăraia cea mai ascunsă a pădurii mâncat de lupi? Și, când îl văzu, stăpânul lui zise: „Mă tot miram că nu răspunde, pentru că, de n-ar fi fost mort, ar fi zbierat și el când ne-ar fi auzit, altfel n-ar fi fost măgar; ci, pentru că te-am auzit răgând cu atâta har, cumetre, socot că truda de a-l căuta a fost cu folos, chiar dacă l-am găsit mort.“ „Ești mâna-ntâi, cumetre – răspunse celălalt –, căci, dacă starețul cântă frumos, nici călugărașul nu rămâne de căruță⁴⁰³.“ Și așa, nemângâiați și răgușiți, se întoarseră în sat, unde le-au povestit prietenilor, vecinilor și cunoscuților cele întâmplate cu căutatul măgarului, fiecare proslăvind harul celui alt în ale răgetelor, toate acestea aflându-se și întinzându-se prin satele învecinate; iar dracul, care nu doarme, dornic fiind să semene și să stârnească pretutindeni gâlcevi și dezbinări, suflând harțe în patru vânturi și mari himere din nimic, hotărî și rânduî ca oamenii din celelalte așezări, când îl vedeau pe vreunul din satul nostru, să ragă și ei, ca și cum i-ar fi scos pe nas răgetul consilierilor noștri. S-au apucat de asta și ștregarii, ceea ce a însemnat că am căzut pe mâinile și-n gurile tuturor dracilor din iad, și povestea cu răgetul s-a răspândit dintr-un sat în altul, în asemenea măsură, încât locuitorii din satul cu răgetul sunt cunoscuți întocmai cum sunt cunoscuți și deosebiți negrii de albi; și gluma asta a ajuns la o asemenea treaptă de nefericire, încât deseori, cu arma-n

⁴⁰³ Proverb: „Si bien canta el abad, no le va en zaga el monacillo“, cu alte cuvinte, dacă primul face bine ceva, nici cel de-al doilea nu-l va face mai puțin bine.

mână și-n formație de luptă, batjocoriții au pornit să se încaiere cu batjocoritorii, fără a-i putea potoli nici rege, nici lege, nici frica, nici rușinea. Și cred că mâine sau poimâine au să iasă la bătaie cei din satul meu, adică cei cu răgetul, împotriva altui sat aflat la două leghe de-al nostru, unul dintre cele ce ne persecută cel mai vajnic; și tocmai ca să iasă bine înarmați am cumpărat lăncile și halebardele astea pe care le-ați văzut. Iată minunile pe care am zis că o să vi le povestesc, iar de nu vi s-au părut așa, altele nu știu.

Și cu acestea, omul acela de treabă își isprăvi discursul și tocmai atunci intră pe poarta hanului un bărbat îmbrăcat tot în piele de căprioară, ciorapi, pantaloni bufanți și tunică, și cu glas tare zise:

— Domnule hangiu, e loc de găzduire? Căci iată, sosesc maimuța ghicitoare și retablul⁴⁰⁴ cu eliberarea Melisendrei.

— Lua-m-ar să mă ia – zise hangiu – , ia te uită, meșterul Pedro! Strașnică noapte ni se pregătește.

Uitam să spun că acel meșter Pedro avea acoperit ochiul stâng și aproape jumătate din obraz cu un petic de tafta verde, semn că toată partea aceea trebuie să fi fost bolnavă. Și hangiuul urmă, zicând:

— Fii binevenit, domnule meșter Pedro. Unde sunt maimuța și retablul, că nu le văd?

— Acuș ajung și ele – răspunse omul în piele de căprioară –, doar că eu am luat-o înainte, ca să văd dacă e loc de găzduire.

— Chiar și ducelui de Alba i l-aș lua ca să i-l dau domnului meșter Pedro: vină maimuța și retablul, că-n noaptea asta la han e lume care va plăti ca să-l vadă, și pe lângă el, și iscusințele maimuței.

— Să fie-ntr-un ceas bun – răspunse omul cu oblojeala –, am să scad din preț și, dacă-mi voi scoate cheltuielile, mă voi socoti bine plătit; mă duc să caut căruța în care sunt maimuța și retablul.

Și, fără a mai zăbovi, plecă iar de la han.

⁴⁰⁴ Mică scenă de teatru portabilă. A ajuns să se numească *retablo* „retablu” („tablou de altar”) pentru că, într-un asemenea cadru modest, de dimensiunile unei lăzi nu prea mari, se obișnuia să se reprezinte istorii sacre. *Melisendra* e un personaj prezent în *romancero*, a cărei salvare din captivitatea lui Almanzor de către soțul ei, don Gaiferos, este prelucrată grotesc și ironic de către meșterul Pedro.

Don Quijote îl întrebă numaidecât pe hangiu cine era acel meșter Pedro și ce fel de retablu și maimuță aducea. La care hangiul răspunse:

— E un vestit păpușar care de multe zile bate această Mancha a Aragonului⁴⁰⁵, arătând lumii un retablu cu slobozirea Melisendrei de către faimosul don Gaiferos, una din cele mai bune și mai bine înfățișate istorii care s-a văzut de mulți ani în regatul acesta. Are cu el și o maimuță cu cea mai rară înzestrare din câte s-au văzut vreodată printre maimuțe sau închipuit printre oameni, pentru că, dacă e întrebată ceva, ascultă cu luare-aminte întrebarea, sare apoi pe umerii stăpânului ei și, apropiindu-i-se de ureche, îi șoptește răspunsul la întrebare, iar meșterul Pedro îl face numaidecât cunoscut; și despre lucrurile trecute spune mult mai mult decât despre cele viitoare și, chiar dacă n-o nimerește în toate, în cele mai multe nu greșește, de te face să crezi că-l are pe diavolul în ea. Încasează doi reali de întrebare, dacă răspunde maimuța, vreau să zic dacă răspunde stăpânul în locul ei, după ce-a ascultat-o la ureche; și, astfel, lumea crede că acest meșter Pedro e foarte bogat, e galanton⁴⁰⁶, cum se zice în Italia, și *bon compañero*⁴⁰⁷, și duce viața cea mai înlesnită din lume: vorbește mai mult ca șase și bea mai mult ca doisprezece, totul pe cheltuiala limbii lui, a maimuței și-a retablului.

Într-acestea, meșterul Pedro se întoarce și într-o căruță îi erau aduse retablul și maimuța, mare și fără coadă, cu șezutul ca de pâslă, dar nu urâtă la față; și, de cum îl văzu, don Quijote îl și întrebă:

— Ia spune-mi, domnule ghicitor: *qué peje pillamo* ⁴⁰⁸? Ce-o să ni se-ntâmples? Și iată cei doi reali.

Și-i porunci lui Sancho să i-i dea meșterului Pedro, care răspunse în numele maimuței și zise:

⁴⁰⁵ Regiune din La Mancha orientală, care corespunde, aproximativ, cu o parte din provincia Cuenca și nordul provinciei Albacete de azi. Era numită astfel nu pentru că ar fi aparținut regatului Aragon, ci pentru că în ea se înalță un deal numit Monte Aragón.

⁴⁰⁶ Calc după it. *galantuomo*, om de spirit.

⁴⁰⁷ It. *buon compagno* „camarad cu haz, vesel”.

⁴⁰⁸ Din it. *che pesce pigliamo?* „ce pește prindem?”, una din numeroasele expresii italienești aduse de soldații spanioli care se întorceau din Italia.

— Domnule, animalul acesta nu răspunde și nu face cunoscute lucrurile care au să se întâmple; despre cele trecute știe câte ceva, iar despre cele prezente, câte nițel.

— Tăxina⁴⁰⁹ – zise Sancho –, nu dau nicio para chioară ca să-mi spună ce mi s-a-ntâmplat, pentru că cine o poate ști mai bine ca mine?, și-ar fi o prostie gogonată să plătesc ca să-mi spună ce știu; dar pentru că știe lucrurile prezente, iată cei doi reali de la mine și zi-mi, domnule moimuișisim, ce face-acum nevastă-mea, Teresa Panza, și cu ce-și omoară timpul.

Meșterul Pedro nu vru să ia banii, zicând:

— Nu vreau plată anticipată, ci mai întâi serviciile.

Și, lovindu-se de două ori cu mâna dreaptă pe umărul stâng, maimuța i se așeză dintr-un salt acolo și, apropiindu-și botul de ureche, clănțănea de zor din dinți; după ce făcu gestul acesta cât ai spune o dată Crezul, dintr-altă săritură se lăsă jos și, pe loc, cu nespus de mare grabă, meșterul Pedro se duse, căzu în genunchi în fața lui don Quijote și, îmbrățișându-i picioarele, zise:

— Îmbrățișez picioarele acestea întocmai cum aş îmbrățișa cele două coloane ale lui Hercule⁴¹⁰, o, măreț restaurator al de mult uitatei cavalerii rătăcitoare, o, niciodată cum s-ar cuveni lăudatule cavaler don Quijote de la Mancha, îmbărbătare a celor descurajați, sprijin al celor ce stau să cadă, braț al celor căzuți, cârjă și mângâiere ale tuturor nefericiților!

Don Quijote rămase buimac, Sancho dus pe gânduri, vărul mirat, răgătorul năucit, hangiul nedumerit și, în sfârșit, uluiți toți cei ce auziseră vorbele păpușarului, care urmă zicând:

— Și tu, o, bunule Sancho Panza, cel mai destoinic scutier și încă al celui mai bun cavaler din lume, bucură-te, căci buna ta soață Teresa este bine și la ceasul ăsta dărește o livră de in și, pentru mai multe

⁴⁰⁹ În text: *¡Voto a Rus!*, înjurătură eufemistică (în loc de *¡Voto a Dios!*). Echivalează cu o expresie românească învechită, care se folosește când cineva este iritat de intervențiile interlocutorului (var. *cexina*).

⁴¹⁰ Calpe și Abila, Gibraltar și Ceuta, promontorii formate de Hercule când a deschis Marea Mediterană. Există poate și o intenție burlescă: metafora coloanelor era un topos folosit pentru a te referi, fără să le numești, la picioarele femeii.

dovezi, are în stânga ei un ulcior ciobit la gură în care încape o câtime bunicică de vin, cu care se desfată pe timpul muncii.

— Cred, într-adevăr, că așa e – răspunse Sancho –, pentru că ea e o preafericită și, dacă n-ar fi geloasă, n-aș schimba-o nici pe urieșoaia Andandona⁴¹¹, care, după stăpânul meu, a fost o femeie fără cusur și tare de ispravă; și Teresa mea e dintre cele care nu se lipsesc s-o ducă bine, chiar dacă pe spezele moștenitorilor ei.

— Zic acuma – spuse atunci don Quijote – că cine citește mult și umblă mult vede mult și știe mult. Zic asta pentru că ce argumente ar fi de ajuns oare spre a mă convinge că există pe lume maimuțe în stare să ghicească, așa cum am văzut acuma cu ochii mei? Căci eu sunt într-adevăr don Quijote de la Mancha, precum a spus acest brav animal, deși s-a întins cam prea mult cu laudele la adresa mea; dar, oricum ar fi să fiu, aduc mulțumită Cerului, care m-a înzestrat cu un suflet blând și milostiv, dispus totdeauna să facă bine tuturor și rău nimănui.

— Dacă aș avea bani – zise pajul –, l-aș întreba pe domnul maimuțoi ce-are să mi se-ntâmple în peregrinarea la care am pornit.

La care meșterul Pedro, apucând să se ridice de la picioarele lui don Quijote, răspunse:

— Am mai spus că jivinuța asta nu răspunde cu privire la viitor, căci, dacă ar răspunde, n-ar fi bai că n-ai bani, întrucât, pentru a-l sluji pe seniorul don Quijote aici de față, aș renunța la toate câștigurile din lume. Și acum, fiindcă i-o datorez⁴¹² și ca să-i fac pe plac, vreau să-mi desfac retablul și să le fac plăcere tuturor câtoră se află-n han, fără nicio plată.

Auzind acestea, hangiul, vesel peste măsură, îi arată locul unde putea fi pus retablul, care fu instalat în clipă.

Don Quijote nu prea era mulțumit de ghicirile maimuței, deoarece nu i se părea potrivit ca o maimuță să ghicească nici lucrurile viitoare, nici pe cele trecute, drept care, în timp ce meșterul Pedro pregătea retablul, don Quijote se retrase cu Sancho într-un colț al grajdului, unde, fără a fi auziți de nimeni, îi spuse:

⁴¹¹ Sora uriașului Madraque din *Amadís de Gaula*, III, 65 și 68; ea îl rănește pe Bruneo și încearcă să-l rănească și pe Amadís, după care Gandalín îi taie capul.

⁴¹² Explicația acestei „datorii” va fi dată mai jos, în DQ II, 27, când se va afla adevărata identitate a meșterului Pedro.

— Uite, Sancho, m-am gândit bine la ciudata îndemânare a acestei maimuțe și găsesc, în ce mă privește, că meșterul Pedro acesta trebuie să fi încheiat, fără îndoială, un pact tacit sau explicit cu diavolul.

— Dacă patul e și teșit, și-mpielițat – zise Sancho –, se vede fără doar și poate că-i un pat tare murdar; dar la ce-i folosește meșterului Pedro să aibă asemenea paturi?⁴¹³

— Nu mă-nțelegi, Sancho: nu vreau să spun altceva decât că trebuie să fi încheiat o anumită înțelegere cu diavolul ca să-i insuflă maimuței îndemânarea asta, cu care să-și câștige el pâinea, iar după ce se va îmbogăți, îi va da și sufletul, căci așa ceva pretinde dușmanul acesta universal. Și înclin s-o cred când văd că maimuța nu răspunde decât cu privire la lucrurile trecute sau prezente, iar știința diavolului nu poate să bată mai departe, căci pe cele din viitor nu le știe altfel decât prin presupuneri, și nu de fiecare dată, căci numai lui Dumnezeu îi este dată cunoașterea timpurilor și a clipelor⁴¹⁴, și pentru El nu există trecut și viitor, ci totul e prezent. Și dacă așa stau lucrurile, cum și stau, e limpede că maimuțoiul ăsta vorbește în stilul diavolului și mă mir cum de nu a fost denunțat Sfântului Oficiu și nu a fost cercetat și silit a mărturisi cu anasâna în numele cui ghicește; căci este sigur că maimuța asta nu e astrolog, nici stăpânul ei și nici ea nu știu ridica figurile acelea astrale numite „judiciare“, ce au acum în Spania atâta trecere, încât nu întâlnești muierușcă sau paj sau cârpaci care să nu se laude că face o astrogramă, ca și cum ar lua de pe jos un fante de ghindă, ducând de râpă prin minciunile și ignoranța lor adevărul miraculos al științei. Am auzit despre o doamnă care l-a întrebat pe unul din pascălitorii aceștia dacă o cățelușă de salon, micuță, de-a ei avea să rămână grea și să fete și câți anume și de ce culoare aveau să fie cățelușii pe care urma să-i fete. La care domnul astrolog, după ce-a făcut astrograma, a răspuns că respectiva cățelușă avea să rămână grea și să fete trei cățeluși, unul verde, altul roșcat și celălalt tărcat, cu condiția ca respectiva cățelușă să fie călcată între unsprezece și douăsprezece ziua sau noaptea și neapărat într-o zi de luni sau de sâmbătă; s-a întâmplat

⁴¹³ Sancho înțelege anapoda vorbele lui don Quijote: *pacto / patio, espreso / espeso*; am căutat să echivalez greșelile și în traducere.

⁴¹⁴ Cf. *Faptele Apostolilor*, 1, 7.

însă că după două zile căteaua a murit de indigestie, iar domnul horoscopist și-a dobândit în târgul acela reputația de neîntrecut astrolog, așa cum se-ntâmplă cu toți sau cu mai toți horoscopiștii.

— Aș vrea totuși – zise Sancho – ca înălțimea ta să-i spui meșterului Pedro să-și întrebe maimuța dacă e adevărat ce ți s-a întâmplat în peștera lui Montesinos, întrucât eu cred, iertat să fiu, înălțimea ta, că totul a fost amăgire și minciună sau cel puțin lucruri visate.

— Tot ce s-ar putea – răspunse don Quijote –, dar am să fac ce mă sfătuiești, deși are să-mi rămână nu știu ce scrupul⁴¹⁵.

Într-acestea, meșterul Pedro veni să-l caute pe don Quijote și să-i spună că retablul era gata pregătit și înălțimea sa putea veni să-l vadă, fiindcă merita. Don Quijote îi împărtăși gândul său și-l rugă s-o întrebe numaidecât pe maimuța ca să-i spună dacă anumite lucruri prin care trecuse în peștera lui Montesinos fuseseră visate sau adevărate, fiindcă lui i se părea că erau și una, și alta. La care, fără a scoate o vorbă, meșterul Pedro aduse maimuța înapoi și, așezând-o în fața lui don Quijote și a lui Sancho, zise:

— Uite, domnule maimuțoi, cavalerul acesta vrea să știe dacă anumite lucruri ce i s-au întâmplat într-o peșteră numită a lui Montesinos au fost închipuite sau adevărate.

Și, făcându-i semnul obișnuit, maimuța i se sui pe umărul stâng și, după ce-i vorbi parcă la ureche, meșterul Pedro spuse numaidecât:

— Maimuța zice că parte din lucrurile pe care domnia voastră le-ați văzut sau le-ați trăit în pomenita peșteră sunt mincinoase, iar parte ar părea adevărate, și că asta e tot ce știe, și nimic alta, la această întrebare; și dacă domnia voastră veți fi vrând să știți mai mult, vinerea viitoare are să răspundă la toate întrebările ce i se vor pune, căci deocamdată i s-a sleit puterea și, după cum mi-a spus, până vineri nu-i va mai reveni.

— Nu ziceam și eu – zise Sancho –, că nu puteam crede în ruptul capului că tot ce-ai spus înălțimea ta, stăpâne dragă, despre întâmplările din peșteră ar fi adevărat, nici măcar pe jumătate?

— Evenimentele o vor spune, Sancho – răspunse don Quijote –, căci timpul, dezvăluitor al tuturor lucrurilor, nu lasă niciunul fără a-l

⁴¹⁵ Scrupul de conștiință, deoarece astfel ar beneficia de pactul dintre meșterul Pedro și diavol.

scoate la lumina soarelui, chiar și ascuns în fundul pământului de-ar fi. Dar acum destul cu asta, hai să vedem retablul bravului meșter Pedro, căci pe mine mă bate gândul că trebuie să aibă vreo noutate.

— Cum vreuna? — răspunse meșterul Pedro — : șaiszeci de mii de noutăți ascunde-n sine retablul acesta al meu. Vă spun, scumpe seniore don Quijote, e unul din lucrurile cele mai vrednice de văzut pe care le are lumea în ziua de azi, și „operibus credite, et non verbis”⁴¹⁶, și-acum la treabă, că se face târziu și-avem multe de făcut și de spus și de arătat.

Don Quijote și Sancho îi dădură ascultare și merseră acolo unde retablul era gata înălțat și descoperit, plin pe toate părțile de lumânările de ceară aprinse, care-l făceau aspectuos și strălucitor. De îndată ce sosiră, meșterul Pedro intră în el, căci el însuși era cel care trebuia să mânuiască personajele plăsmuirii, iar afară stătea un băiat, slujitor al meșterului Pedro, ca să tâlmăcească și să explice misterele retablului cu pricina: ținea în mână o vârguță, cu care indica personajele ce intrau.⁴¹⁷

După ce toți cei din han veniră în fața retablului, unii în picioare, iar don Quijote, Sancho, pajul și vărul așezați în cele mai bune locuri, tergimanul porni să spună ce va auzi și va vedea ascultătorul sau privitorul capitolului următor.

CAPITOLUL 26

*Unde continuă nostima aventură cu păpușarul,
cu alte lucruri într-adevăr foarte bune*

„Tăcură toți, și tirii, și troienii”⁴¹⁸, vreau să zic că toți cei ce priveau retablul atârnav nedezipit de gura tălmăcitorului minunilor sale, când din retablu se auziră răsunând mulțime de timpane și trompete și multe

⁴¹⁶ „Credeți în fapte, nu în vorbe”, cf. Ioan, 10, 38. Maxima va fi repetată în DQ II, 50, p. 415.

⁴¹⁷ Teatrele portabile de marionete, asemănătoare retablului meșterului Pedro, se mai puteau întâlni până de curând în Sicilia, în repertoriul lor figurând teme carolingiene (Martín de Riquer).

⁴¹⁸ Așa începe *Eneida*, II, în traducerea lui Gregorio Hernández de Velasco (Anvers, 1557): Eneas începe să-i povestească Didonei războiul și distrugerea

salve de artilerie, al căror zvon se stinse în scurt timp, iar apoi băiatul își înalță glasul și zise:

— Istoria aceasta adevărată care se reprezintă aici, în fața domniilor voastre, este scoasă cuvânt cu cuvânt din cronicile franceze și din baladele spaniole ce umblă din gură-n gură printre oamenii și ștregarii de pe străzi. Ea vorbește despre libertatea pe care i-a dăruit-o seniorul don Gaiferos soției sale Melisendra, rămasă roabă în Spania, în puterea maurilor, în cetatea Sansueña, cum se numea pe-atunci cea numită astăzi Zaragoza; și acolo vedeți, domnilor, cum don Gaiferos joacă table, după cum zice cântecul:

Acuma don Gaiferos joacă table,
de Melisendra a uitat cu totul⁴¹⁹.

Și personajul care se ivește acolo cu coroană pe cap și sceptru în mână este împăratul Carol Magnul, tatăl prezumtiv al zisei Melisendra, care, cătrănit la vederea trândăviei și nepăsării ginerelui său, vine să-l mustre; și luați seama cu câtă înfocare și îndârjire îl muștră, încât s-ar zice că e gata să-i tragă cu sceptrul o jumătate de duzină de lovituri în cap, ba sunt chiar autori care susțin că i le-a și tras, și încă strașnic detot; și, după ce i-a spus multe lucruri cu privire la primejdia în care-și punea onoarea nestrăduindu-se a căuta să o elibereze pe soția lui, se zice că i-a spus: „Prea destul ți-am spus: ia seama.”⁴²⁰ Priviți, domnilor, cum împăratul îi întoarce spatele lui don Gaiferos și-l lasă în ciudat, după care vedeți cum acesta azvârlă hăt, departe cutia și tablele și-și cere grabnic armele, iar lui don Roldán, vărul său, îi cere cu împrumut spada

Troiei. „Contiguere omnes, intentique ora tenebant” („Toți conteniră cu vorba și-atenți și-ațintiră privirea” – trad. de Nicolae Ionel).

⁴¹⁹ Versurile de început ale unor octave regale anonime. Don Gaiferos și Melisendra, soția sa, sunt personaje ale unei balade jonglerești de proveniență pseudo-carolingiană (adaptate aici în manieră burlescă), publicate sub formă de foi volante (*pliegos sueltos*) în primele decenii ale sec. al XVI-lea și antologate în *Cancionero de romances* sub titlul „Romance de don Gayferos que trata de como sacó a su esposa que estava en tierra de moros”.

⁴²⁰ Vers dintr-o baladă nouă (*romance nuevo*): „Oíd, señor don Gaiferos”.

Durindana⁴²¹, și cum don Roldán nu vrea să i-o împrumute, oferindu-i tovărășia sa în anevoioasa aventură în care se aruncă; dar viteazul, supărat, nu vrea să i-o primească, ci spune că și singur va fi în stare să-și scoată din robie soția, chiar dacă ar fi ținută și-n centrul cel mai adânc al pământului; și, zicând acestea, pleacă să se înarmeze, spre a porni numaidecât la drum. Întoarceți-vă, domnilor, privirile către turnul acela ce se-arată acolo, presupus a fi unul din turnurile fortăreței Zaragoza, astăzi numit Aljafería⁴²²; iar doamna aceea care se ivește în balcon, îmbrăcată după moda maură, e neasemuita Melisendra, ce de multe ori venea ca să privească de-acolo drumul spre Franța și, cu gândul dus la Paris și la soțul ei, se mai mângâia în robie. Priviți și alt fapt ce se-ntâmplă acum, poate nemaivăzut vreodată. Nu-l vedeți pe maurul acela care, pe tăcute și hoștește, cu degetul la buze, se apropie pe la spate de Melisendra? Ia vedeți cum o sărută drept pe buze și graba cu care ea scuipă și se șterge cu mâneca de la cămașă, și cum se tânguiește și-și smulge de supărare părul cel frumos, ca și cum acesta ar purta vina mârșăviei. Priviți și cum maurul celălalt, plin de gravitate, aflat pe coridoarele de-acolo este regele Marsilio al Sansueñei⁴²³, și care, la vederea nerușinării maurului dintâi, deși acesta îi era rudă și mare favorit, a dat ordin să fie arestat și să i se dea două sute de bice, purtat fiind pe străzile obișnuite ale cetății,

cu strigătorii-nainte
și ciomegele în spate⁴²⁴;

⁴²¹ „Durendal“ sau „Durandarte“, numele spadei lui Roland/Roldán în *Orlando furioso*.

⁴²² Palat maur, numit astfel după Chafer sau Jafer, regele maur care l-a ridicat; a fost transformat în reședință a regilor Aragonului când se aflau la Zaragoza; azi este sediul Parlamentului aragonez.

⁴²³ Numele regelui, nementionat în baladă, provine din eposul italian. După Ramón Menéndez Pidal, *Sansueña* < fr. *Sansoigne* „Saxonia“ sp. *Sajonia*, care a trecut în Spania și, prin paronomază sau etimologie populară, a ajuns să denumească o regiune sau o cetate maură din Peninsula.

⁴²⁴ Versurile provin dintr-o *jácara* (baladă burlescă) de Quevedo, *Carta de Escarramán a la Méndez*.

și-aici vedeți cum intră să-i execute sentința, îndată după săvârșirea crimei, pentru că la mauri nu există „rechizitoriu“, nici „probatoriu suplimentar“, ca la noi.

— Copile, copile – zise atunci cu glas tare don Quijote –, urmează-ți istorisirea în linie dreaptă și nu o apuca pe căi oblice sau de-a curmezișul, căci pentru a scoate la lumină un adevăr este nevoie de multe probe și răsprobe.

Și meșterul Pedro zise dinăuntru:

— Băiete, nu le mai înflori, ci fă ce-ți poruncește domnul acesta, căci așa va fi cel mai nimerit: urmează-ți cântul simplu și nu te băga în contrapuncte, căci ele de obicei se rup de subțiri ce sunt.

— Așa voi face – răspunse băiatul, și urmă zicând –: Figura ce se arată acolo călare, învelită într-o mantie gasconă, este chiar a lui don Gaiferos; aici, soața lui, răzbunată acum de sfruntarea maurului îndrăgostit, cu chip mai împăcat și mai liniștit, s-a arătat la balconul turnului și vorbește cu soțul ei, crezând că e un trecător oarecare, cu care schimbă toate vorbele și conversațiile din balada care zice:

Dacă mergi în Franța, -ntreabă,
cavalere, de Gaiferos⁴²⁵,

și pe care nu le mai spun acuma, fiindcă din poliloghie obișnuiește a lua naștere plictisul. E de ajuns să vedeți cum se descoperă don Gaiferos și gesturile de bucurie pe care le face Melisendra spre a-i da de-nțeleș că l-a recunoscut, mai ales acum când vedem că se lasă-n jos de la balcon și se așază pe crupa calului bravului ei soț. Dar vai, nefericita, poalele fustei i s-au prins de unul din fiarele balconului și-acum atârnă în aer, fără a putea ajunge jos. Vedeți însă cum Cerul milostiv vine-n ajutor la cele mai mari ananghii, fiindcă don Gaiferos se apropie și, fără a se mai uita dacă fusta cea bogată se sfâșie ori ba, o apucă pe Melisendra și-o trage jos cu toată puterea, iar apoi, dintr-un salt, o așază pe crupa calului

⁴²⁵ Versuri din balada „Asentado está Gaiferos“, care conține versiunea cea mai cuprinzătoare a istoriei lui Gaiferos și se găsește în *Cancionero de romances*, Anvers sin año (reed. Ramón Menéndez Pidal, Madrid, 1914).

său, călare ca un bărbat, îi cere să se țină strâns și să-l prindă cu brațele din spate, așa încât să și le încrucișeze pe pieptul lui, ca să nu cadă, din pricină că doamna Melisendra nu era deprinsă cu astfel de călării. Vedeți de asemenea cum nechezatul calului dă semne că e mulțumit de povara vitează și frumoasă pe care o duce, adică pe stăpânul și pe stăpâna sa. Vedeți cum întorc spatele și-apoi ies din cetate și, voioși, cu bucurie, spre Paris mi se îndreaptă. Mergeți în pace, o, pereche fără pereche de adevărați îndrăgostiți! Sănătoși fie s-ajungeți în dorita voastră patrie, fără să vă pună soarta piedici călătoriei voastre fericite! Ochii prietenilor și rudelor voastre să vă vadă bucurându-vă în pace netulburată de zilele (fie câte-ale lui Nestor⁴²⁶) câte mai aveți de viață.

Aici, meșterul Pedro ridică încă o dată glasul și zise:

— Vorbește simplu, băiete, nu te sumești așa, căci orice afectare e rea.

Interpretul nu răspunse nimica, ci urmă zicând:

— N-au lipsit niscăi ochi trândavi, ce obișnuiesc să vadă totul, ca să vadă coborârea și urcarea Melisendrei și să-i dea de știre despre asta regelui Marsilio, care porunci să se sune numaidecât alarma; și vedeți cu câtă grabă, că cetatea se și prăvale sub bătăile de clopot ce răsună-n toate minaretele moscheelor.

— Asta nu! – zise atunci don Quijote –. În treaba cu clopotele, meșterul Pedro este foarte inexact, din pricină că la mauri nu se folosesc clopote, ci timpane și un soi de fluier drepte mari ce seamănă cu oboaiele noastre; și povestea cu bătutul clopotelor în Sansueña este fără doar și poate o mare bazaconie.

Meșterul Pedro, auzindu-i spusele, încetă să cânte din acele instrumente și spuse:

— Nu vă mai legați de copilării, seniore don Quijote, și nici nu mai împingeți lucrurile atât de departe, încât să nu le mai găsiți capătul. Oare nu se reprezintă mai peste tot și îndeobște mii de piese de teatru pline cu mii de nepotriviri și bazaconii și care-și văd totuși în chip cum nu se poate mai fericit de drum și sunt ascultate nu doar cu aplauze, ci și cu admirație și tot ce vreți? Continuă, băiete, și lasă lumea să vorbească,

⁴²⁶ Nestor, erou grec din războiul Troiei, simbolizează înțelepciunea și, în cazul de față, longevitatea (ar fi trăit trei secole).

numai teșchereaua să mi se umple, chiar de-aș pune-n scenă mai multe nepotriviri decât are soarele atomi.

— E-adevărat — replică don Quijote.

Iar băiatul zise:

— Ia uitați-vă câtă cavalerie strălucită iese din cetate pe urmele celor doi îndrăgostiți catolici, câte trompete răsună, câte fluieri cântă și câte timpane și tobe mai bat. Teamă-mi e că au să-i prindă și-au să-i aducă înapoi legați chiar de coada calului lor, ceea ce ar fi o priveliște înspăimântătoare.

Văzând și auzind, așadar, atâta puhoi de mauri și-atâta vacarm, lui don Quijote i se păru că ar fi bine să le dea o mână de ajutor fugarilor și, ridicându-se în picioare, zise cu glas tare:

— Nu voi consimți, atâtea zile câte am și chiar sub ochii mei, o asemenea mișelie împotriva unui cavaler atât de faimos și unui îndrăgostit atât de cutezător ca don Gaiferos. Opriți-vă, lepădături netrebnice, nu-l mai goniți și prigoniți; dacă nu, vă luptați cu mine!⁴²⁷

Zis și făcut, își scoase spada din teacă și, dintr-un salt, se propti în fața retablului și, cu nestăvilită și nemaivăzută furie, începu a împărți o ploaie de lovituri asupra măurărimii păpușerești, răsturnându-i pe unii, descăpățânându-i pe alții, zdrobindu-l pe-acesta, distrugându-l pe-acela și, printre multe altele, trase o asemenea lovitură cu spada de sus în jos, încât, dacă meșterul Pedro nu s-ar fi aplecat, lăsându-se pe vine și făcându-se ghem, i-ar fi spintecat capul mai abitir decât dacă ar fi fost de marțipan. Meșterul Pedro țipa, zicând:

— Opriți-vă, înălțimea voastră, seniore don Quijote, și luați aminte că cei pe care-i răsturnați, distrugeți și ucideți nu sunt mauri adevărați,

⁴²⁷ În *Quijote*-le lui Avellaneda se povestește (cap. 27), în mod curios, o aventură foarte asemănătoare celei de față. Don Quijote și Sancho asistă, tot într-un han, la reprezentația dată de niște actori cu o piesă a lui Lope de Vega, *El testimonio vengado* (*Mărturia răzbunată*) și, la un moment dat, văzând că nimeni nu-i ia apărarea eroinei calomniată, don Quijote întrerupe spectacolul cu o izbucnire colerică în termeni aproape identici cu cei folosiți aici. Se poate presupune deci că Cervantes a avut cunoștință de continuarea apocrifă a romanului său înainte de consemnarea existenței acesteia în *DQ* II, 59, pp. 481 și urm., și că a vrut să-și compromită *in petto* concurentul neloial cu propriile arme ale acestuia, printr-o realizare artistică infinit superioară (M. de Riquer).

ci niște păpușele de carton. Uite, păcatele mele, cum îmi distruge și-mi face praf și pulbere toată averea!

Asta nu-l împiedica pe don Quijote să-și înteească loviturile de spadă, dublele, loviturile de flanc și de revers, căzând ca ploaia. În sfârșit, în mai puțin timp decât ai spune două Crezuri, puse la pământ tot retablul, cu toate podoabele și păpușile lui, regele Marsilio rănit, iar împăratul Carol cel Mare cu coroana și căpățâna despicate. Senatul ascultătorilor se tulbură, maimuțoiul se refugie pe acoperișul hanului, vărul se înfri-coșă, pajul se îngrozi și până și Sancho Panza fu cuprins de o teroare cumplită, deoarece, așa cum se jură după ce se potolise furtuna, nu-l mai văzuse niciodată pe stăpânul său cuprins de o atât de nesăbuită mânie. Odată încheiată devastarea generală a retablului, don Quijote se liniști un pic și zise:

— Tare-aș vrea să-i am aici, în fața mea, pe toți cei care nu cred și nu vor să creadă de ce mare folos sunt pe lume cavalerii rătăcitori. Gândi-ți-vă, dacă n-aș fi fost eu prezent aici, ce s-ar fi ales de bunul don Gaiferos și de frumoasa Melisendra: fără doar și poate, ar fi fost ceasul când acești câini i-ar fi și ajuns din urmă și le-ar fi adus cine știe ce ofense. Pe scurt, trăiască, așadar, cavaleria rătăcitoare mai presus de toate lucrurile câte trăiesc astăzi pe pământ!

— Trăiască într-un ceas bun – zise atunci cu glas lingav meșterul Pedro –, iar eu să mor, căci sunt atât de nefericit, că pot spune cu regele Rodrigo:

Ieri în Spania fui rege,
azi nu-i meterez în țară
ce să spun al meu că este.⁴²⁸

⁴²⁸ Versiune abreviată a unui fragment din vestita baladă „Romance del rey don Rodrigo cómo perdió a España”, *Cancionero de romances*, Anvers, s.a. În românește, în traducerea mea, *Romancero. Vechi balade spaniole*, Albatros, București, 1976, pp. 33–34. Regele Rodrigo, ultimul rege vizigot ales în 710, de tristă reputație, a pierdut Spania și a murit un an mai târziu, potrivit legendei, din pricina pasiunii impure pentru Florinda la Cava.

Acum nicio jumătate de ceas, ba acum nicio jumătate de clipă, mă vedeam stăpân peste regi și împărați, grajdurile și cuferele și sacii îmi erau plini de nesfârșiți cai și de nenumărate podoabe, iar acum mă văd pustit și dărâmat, sărac și cerșetor și, mai presus de orice, fără maimuța mea, căci, pe legea mea, o să-mi nădușească și dinții până am să mi-o recapăt; și totul din cauza furiei nehibzuite a acestui domn cavaler, despre care se spune că ocrotește orfani și îndreaptă strâmbătăți și face alte opere de milostenie, ci numai în cazul meu i-a dat greș intenția mărimumoasă, binecuvântate și laudate fie Cerurile, în înălțimile lor cele mai de sus. În sfârșit, Cavalerului Tristei Figuri i-a fost dat să mi le desfigureze pe-ale mele.

Vorbele meșterului Pedro îl înduioșară pe Sancho Panza, care-i spuse:

— Nu plânge, meștere Pedro, și nu te tângui, că-mi frângi inima, fiindcă vreau să știi că don Quijote, stăpânul ăsta al meu, e un creștin atât de catolic și de grijuliu, încât, dacă-și va da seama că ți-a făcut vreo pagubă, va ști și va vrea să ți-o plătească și să ți-o îndrepte cu mare folos.

— Dacă seniorul don Quijote mi-ar plăti măcar o parte din păpușelele pe care mi le-a despănușat, eu unul aș fi mulțumit și domnia sa și-ar avea cugetul împăcat, fiindcă cine își însușește bunurile altcuiva împotriva voinței proprietarului și nu i le restituie nu se poate mântui.

— Așa e – zise don Quijote –, dar până acum nu știu să-mi fi însușit ceva de-al dumitale, meștere Pedro.

— Cum nu? – răspunse meșterul Pedro –. Și relicvele astea care zac pe pământul tare și sterp cine oare le-a împrăștiat și nimicit dacă nu forța invincibilă a puternicului vostru braț? Și-ale cui erau trupurile lor dacă nu ale mele? Și cu ce mă hrăneam eu dacă nu cu ajutorul lor?

— Acum ajung să cred – zise în clipa aceea don Quijote – ceea ce în multe alte rânduri am crezut: și anume că vrăjitorii care mă persecută nu fac decât să-mi pună sub ochi păpuși ca ele și numaidecât mi le schimbă și preschimbă în ce vor ei. Realmente și cu adevărat vă spun, domnilor care mă auziți, mie mi s-a părut că tot ce s-a petrecut aici se petrece întocmai: Melisendra era Melisendra, don Gaiferos don Gaiferos, Marsilio Marsilio și Carol Magnul Carol Magnul. De-aceea mi s-a fost răscolit mânia și, ca să-mi îndeplinesc datoria de cavaler rățăcitor, am vrut să-i ajut și să-i protejiez pe cei ce fugeau și cu acest gând

bun am făcut ceea ce ați văzut: dacă mi-a ieșit anapoda, nu e vina mea, ci a viclenilor care mă prigonesc; cu toate acestea, pentru greșeala mea, deși nu se trage din răutate, vreau să mă condamn eu însumi la plata cheltuielilor de judecată: să aprecieze meșterul Pedro cât vrea pentru păpușile distruse, iar eu sunt dispus să i le plătesc pe loc, în bună și valabilă monedă castiliană.

Meșterul Pedro îi făcu o plecăciune, spunându-i:

— Nu așteptam mai puțin de la nemaiauzita purtare creștinească a viteazului don Quijote de la Mancha, adevărat ocrotitor și sprijin al tuturor nevoiașilor și nepricopsiților vântură-lume; iar cu privire la cât fac sau puteau face figurile acum distruse, mijlocitori și prețuitori între mine și domnia voastră fi-vor aici domnul hangiu și marele Sancho.

Hangiul și Sancho spuseră că așa vor face și meșterul Pedro îl ridică numaidecât de pe jos, cu capul lipsă, pe regele Marsilio al Zaragozei și spuse:

— Se vede bine că e cu neputință a-l mai aduce pe regele acesta la ființa lui dintâi, așa că mi se pare drept, fără numai o judecată mai bună, să mi se dea pentru moartea, sfârșitul și răposarea lui patru reali și jumătate.

— Mai departe – zise don Quijote.

— Pentru despicătura asta de sus până jos – urmă meșterul Pedro, luându-l în mână pe Carol Magnul cel înjumătățit –, n-ar fi mult dac-aș cere cinci reali și-un sfert.

— Nu e puțin – zise Sancho.

— Nici mult – i-o întoarse hangiul –: să rotunjim socoteala și să zicem cinci reali.

— Să i se dea toți cei cinci și un sfert – zise don Quijote –, căci suma totală a acestei vădite nenorociri nu stă într-un sfert, mai mult sau mai puțin; și dă-i zor să termini, meștere Pedro, că se face ora cinei și pe mine mă cam încearcă niște presimțiri de foame.

— Pentru păpușa asta – zise meșterul Pedro – căreia-i lipsesc nasul și un ochi și care e a frumoasei Melisendra, vreau, și spun cu dreptate, doi reali și doisprezece maravediși.

— Ar putea fi și diavolul, dacă Melisendra și soțul ei n-ar fi și ajuns la hotarul Franței, deoarece calul pe care călăreau mi s-a părut că mai degrabă zbura decât alerga; așa că nu-mi vinde mie pisica drept iepure,

arătându-mi-o aici pe Melisendra cu nasul tăiat, când cealaltă, dacă a avut prilejul, se bucură acum în Franța cu soțul ei, fără nicio grijă. Cu ce-i al său ajute-l Dumnezeu pe fiecare⁴²⁹, domnule meșter Pedro și să mergem toți cu pas bun și gând sănătos. Mai departe.

Meșterul Pedro, văzând că don Quijote o cam lua razna și se întorcea la păsărica lui, nu vru să piardă prilejul, drept care îi spuse:

— Se vede treaba că asta nu-i Melisendra, ci una dintre domnițele care-o slujeau, așa că, dacă-mi dați pe ea șaizeci de maravediși, mă voi socoti mulțumit și bine plătit.

În felul acesta prețului multe alte păpuși distruse, prețuri pe care apoi le moderară cei doi judecători arbitri, spre satisfacția părților, ajungându-se la patruzeci de reali și trei sferturi; iar peste banii aceștia, pe care Sancho îi scoase numaidecât din pungă, meșterul Pedro mai ceru doi reali pentru osteneala de a prinde maimuța.

— Dă-i, Sancho — zise don Quijote —, nu ca s-aducă maimuța jos, ci ca s-o facă lată⁴³⁰; și i-aș da pe loc și două sute pentru vestea bună cui mi-ar spune fără umbră de îndoială că seniora doña Melisendra și seniorul don Gaiferos au și ajuns cu bine în Franța și printre ai lor.

— Nimeni nu v-ar putea-o spune mai bine decât maimuța mea — zise meșterul Pedro —, dar nici dracu' n-ar putea-o prinde acum, deși îmi închipui că dorul și foamea au s-o silească să mă caute la noapte, și-o da Domnul și mâine-o zi⁴³¹, și ne-om vedea.

În cele din urmă, furtuna retablului se potoli și toți cinară în pace și-n bună tovărășie, pe cheltuiala lui don Quijote, care era cum nu se poate mai mărinimos.

Înainte de-a se lumina de ziuă plecă cel ce ducea lăncile și halebardele, și de cum se lumineă veniră să-și ia rămas-bun de la don Quijote vărul și pajul, unul ca să se întoarcă la el în sat, iar celălalt ca să-și urmeze drumul, și acestuia don Quijote îi dădu drept ajutor o duzină de reali. Meșterul Pedro nu vru să mai despice firu-n patru cu don Quijote, pe

⁴²⁹ Adaptare a proverbului „Con lo mío me ayude Dios”, citat ca atare în II, 7.

⁴³⁰ În text, joc de cuvinte: *mono* „maimuță” și *mona* „maimuță”, dar și „betie”.

⁴³¹ Cf. proverbul „Amanecerá Dios y medraremos” („O da Dumnezeu și mâine o zi și ne-om pricopsi”), citat și în DQ I, 43, p. 476, și DQ II, 68, p. 551.

care-l știa foarte bine, așa că se trezi cu noaptea-n cap și, adunându-și moaștele retablului și maimuța, plecă și el în căutarea aventurilor sale. Hangiul, care nu-l cunoștea pe don Quijote, era uluit în egală măsură de nebuniile și de mărinimia lui. În sfârșit, Sancho îl plăti foarte bine, din porunca stăpânului său și, luându-și rămas-bun de la el, pe la ceasurile opt din zi părăsiră hanul și se așternură drumului, unde-i vom lăsa și noi să meargă, căci așa se cade ca să avem răgazul de a povesti și alte lucruri ce țin de explicarea acestei faimoase istorii.

CAPITOLUL 27

*Unde se dă seamă cine erau meșterul Pedro și maimuța lui,
împreună cu încurcătura pe care o avu don Quijote
în aventura cu răgetul de măgar,
pe care nu o termină cum ar fi vrut și cum gândise*

Cide Hamete, cronicarul acestei mari istorii, începe capitolul de față cu aceste cuvinte: „Jur ca un creștin catolic...” La care, traducătorul său zice că jurământul lui Cide Hamete ca un creștin catolic, în timp ce el era maur, cum și era, n-a vrut să însemneze altceva decât că, așa cum catolicul creștin, când jură, jură sau trebuie să jure adevărul și să-l afirme în tot ce va fi spunând, așa și el îl afirma ca și cum ar fi jurat în calitate de creștin catolic în ceea ce voia să scrie despre don Quijote, îndeosebi când spune cine era meșterul Pedro și cine maimuța ghicitoare care umplea de uimire toate așezările acelea prin ghiciturile ei.

Zice, așadar, că cititorul primei părți a istoriei de față își va fi amintind cu siguranță de acel Ginés de Pasamonte căruia, printre alți galerieri, don Quijote îi redase libertatea în Sierra Morena, binefacere care mai apoi i-a fost primită cu rea recunoștință și încă și mai rău plătită de acei oameni ticăloșiți și cu rele deprinderi. Acest Ginés de Pasamonte, pe care don Quijote îl numea „Ginesillo de Parapilla”⁴³², a fost cel ce-i

⁴³² *Ginesillo de Parapilla* nu e numele cu care i se adresase don Quijote, acesta numindu-l o singură dată, iritat, Ginesillo de Parapilla (în trad. *Ginesilă de Parapilă*), ci doar porecla lui Ginés de Pasamonte, vezi DQ I, 22, p. 222.

furase lui Sancho Panza surul, episod care, din vina tipografilor, nefiind pus în prima parte nici cum, nici când ar fi trebuit, i-a lăsat nedumeriți pe mulți, făcându-i să atribuie puținei țineri de minte a autorului acea greșală de tipar⁴³³. Pe scurt însă Ginés i l-a furat în timp ce Sancho Panza adormise călare pe el, folosindu-se de vicleșugul și mijlocul pe care-l folosisese Brunelo atunci când, Sacripante aflându-se la asediul de la Albraca, i-a scos calul dintre coapse, iar Sancho și l-a recuperat apoi după cum s-a povestit⁴³⁴. Acest Ginés, așadar, temându-se a nu fi găsit de justiție, care-l căuta ca să-l pedepsească pentru nesfârșitele lui mârșavii și delikte, de atâtea feluri și atât de multe, încât el însuși a alcătuit un volum gros cu povestirea lor, se hotărî să treacă în regatul Aragonului⁴³⁵ și să-și acopere ochiul stâng, luându-și meseria de păpușar, căci asta precum și alte subtilizări de tot felul știa să le facă în chip desăvârșit.

S-a întâmplat prin urmare că a cumpărat maimuța aceea de la niște creștini care se întorceau puși în libertate din Berberia și a învățat-o ca la un anumit semn să i se cațere pe umăr și să-i șoptească, zice-se, la ureche. După ce făcu aceasta, înainte de a păși în așezarea unde intra cu retablul și maimuța lui, se informa în localitatea cea mai apropiată sau de la cine îi era mai la îndemână ce lucruri deosebite se întâmplaseră prin așezarea cu pricina și cui anume; și, întipărimdu-și-le bine în memorie, primul lucru pe care-l făcea era să-și arate retablul, care uneori era despre o istorie și alteori despre alta, toate însă hazlii, vesele și cunoscute. După ce isprăvea spectacolul, își expunea dibăciile maimuței, spunându-le oamenilor că ea ghicea tot trecutul și prezentul, dar că în privința viitorului nu se descurca. Pentru răspunsul la fiecare întrebare cerea doi reali, iar uneori lăsa din preț, după cum le lua pulsul celor ce puneau întrebările; și cum uneori ajungea la casele unde cunoștea daravelele celor ce locuiau în ele, deși nimeni, ca să nu plătească, nu-i puneă nicio întrebare, el îi făcea semn maimuței și pe loc zicea că-i spusese cutare și cutare lucru, care veneau ca turnate celor petrecute acolo. Astfel își dobândea o faimă inatacabilă și toată lumea se ținea după el.

⁴³³ Vezi *DQ* I, 23, p. 225; *DQ* I, 30, p. 326; *DQ* II, 4, pp. 47–48.

⁴³⁴ Vezi *DQ* I, 30, p. 326, și II, 4, pp. 47–48.

⁴³⁵ În Aragon nu se puteau aplica sentințele date în Castilia, dat fiind că sistemele probatorii erau complet diferite.

Alteori, întrucât era foarte discernător, răspundea în așa fel, încât răspunsurile se potriveau bine întrebărilor; și, cum nimeni nu-l sâcâia și nu-l strângea cu ușa ca să spună cum anume ghicea maimuța lui, îi lăsa pe toți cu gura căscată și-și umplea teșcherelele.

De îndată ce intrase în han îi recunoscuse pe don Quijote și pe Sancho și, recunoscându-i, îi fu cum nu se poate mai ușor să-i uluiască pe don Quijote și pe Sancho Panza și pe toți câți se aflau acolo; l-ar fi putut însă costa scump dacă don Quijote ar fi lăsat ceva mai jos mâna când îi tăiasse capul regelui Marsilio și-i distrusese toată cavaleria, după cum s-a spus în capitolul precedent.

Asta e ceea ce trebuie spus despre meșterul Pedro și maimuța lui.

Și, revenind la don Quijote de la Mancha, zic că, după ce plecă de la han, acesta se hotărî să viziteze mai întâi malurile Ebrului și toate acele împrejurimi, înainte de a intra în orașul Zaragoza, deoarece avea timp din belșug până la începerea întrecerilor⁴³⁶. Cu acest gând își urmă drumul, pe care merse două zile fără a i se fi întâmplat nimica vrednică a fi așternut în scris, până când, în cea de-a treia, urcând pe o colină, auzi mare zvon de tobe, trompete și archebuze. Crezu mai întâi că trecea pe-acolo vreun regiment de soldați și, ca să-i vadă, îi dădu pinteni lui Rușinante și urcă pe colină; și când ajunse în vârf, zări la poalele ei, după cum i se părea, peste două sute de bărbați înarmați cu felurite soiuri de arme, cum ar fi darde, arbalete, sulite cu vârful lat, halebarde și lănci, câteva archebuze și multe paveze rotunde. Coborî panta și se apropie de escadron atât de mult, încât văzu deslușit steagurile, examină culorile și observă devizele de pe ele, cu deosebire una care era aplicată pe un stindard sau poală triumfiulară de satin alb, pe care era pictat foarte viu un măgar ca unul mic, sard, cu capul ridicat, gura deschisă și limba scoasă, în act și postură de parcă ar fi zbierat; în jurul lui erau scrise cu litere mari aceste două versuri:

Nu răgiră în deșert
amândoi alcazii, cert.

⁴³⁶ Vezi *DQ* II, 4, p. 50 și n. 101.

După emblemă, don Quijote deduse că acei oameni trebuie să fi fost cei din satul cu răgetul, și așa îi și spuse lui Sancho, explicându-i ce anume era scris pe stindard. Îi spuse de asemenea că acela care îi înștiințase despre cazul cu pricina greșise când spusese că doi consilieri fuseseră autorii răgetelor, când, după versurile de pe stindard, fuseseră primari. La care Sancho Panza răspunse:

— Domnule, nu de-atâta lucru trebuie să ne agățăm, fiindcă se prea poate ca, din consilieri cum erau, cei doi care au răgit atunci să fi ajuns între timp primari la ei în sat, așa că pot fi numiți cu amândouă titlurile: cu atât mai mult cu cât pentru adevărul pățaniei n-are însemnătate dacă răgitorii sunt primari sau consilieri, ci, cum-necum, să fi zbierat ca ei, pentru că și un primar, și un consilier sunt în stare să ragă.

Până la urmă, aflară și știură că satul batjocorit pleca să lupte cu celălalt care-și bătea joc de el peste măsură și peste cuviința datorată bunei vecinătăți.

Don Quijote continuă să se apropie de ei, spre nu mica supărare a lui Sancho, căruia niciodată nu-i plăcuse să se amestece în asemenea expediții militare. Cei din escadron îl primiră în mijlocul lor, socotind că era unul dintre cei care le luau partea. Don Quijote, ridicându-și viziera, merse cu un aer nobil și degajat până la stindardul cu măgarul și acolo se pomeni înconjurat de toți șefii armatei, dornici să-l vadă, cu obișnuita uimire de care erau cuprinși toți cei care-l vedeau pentru prima oară. Don Quijote, dacă-i văzu cu câtă atenție îl privesc, fără ca niciunul să-i adreseze vreun cuvânt sau să-i pună vreo întrebare, vru să profite de acea tăcere și, rupându-și-o pe-a sa, ridică glasul și zise:

— Bunii mei domni, vă rog fierbinte și cât mai stăruitor îmi stă în putință să nu întrerupeți cuvântarea pe care vreau să vi-o țin, până când nu veți vedea dacă vă displace sau vă supără; iar dacă se va întâmpla așa ceva, la cel mai mic semn pe care mi-l veți face, îmi voi pecetlui buzele și-mi voi pune căluș limbii.

Toți îi ziseră să spună ce voia, căci ei aveau să-l asculte cu dragă inimă. Don Quijote, cu învoirea asta, urmă zicând:

— Eu, domnilor, sunt cavaler rătăcitor și îndeletnicirea mea este cea a armelor, și profesia de a-i ocroti pe cei în nevoie și de-a sări în ajutorul

sărmanilor. Acum câteva zile am aflat de nefericirea voastră și de cauza care vă împinge a pune la fiecă pas mâna pe arme, ca să vă răzbunați pe dușmanii voștri; și, după ce mi-am frământat o dată și de multe ori mintea cu afacerea voastră, găsesc, potrivit legilor duelului, că greșiți considerându-vă insultați, pentru că niciun ins nu poate insulta un popor întreg, decât dacă-l acuză în bloc de trădare, fiindcă în particular el nu știe cine anume a comis trădarea pentru care îl acuză. Un exemplu în acest sens îl avem în don Diego Ordóñez de Lara, care a provocat tot poporul din Zamora⁴³⁷, deoarece nu știa că doar Vellido Dolfos era vinovat de trădarea de a le fi ucis regele, drept care i-a provocat pe toți și tuturor le revenea răzbunarea și răspunderea; deși e foarte adevărat că seniorul don Diego a mers cam prea departe și chiar a trecut dincolo de limitele provocării, întrucât nu avea de ce să provoace morții, apele, grânele și nici pe cei încă nenăscuți sau celelalte amănunte câte se arată acolo⁴³⁸; dar treacă-meargă, întrucât atunci când mânia își iese din matcă, limba nu mai are tată, dascăl sau frâu care s-o îndrepteze. Așa stând, dar, lucrurile, și anume că un singur ins nu poate insulta un regat, o provincie, un oraș, o republică sau un întreg popor, rezultă cu limpezime că nu are rost să plecați la luptă pentru răzbunarea acelei insulte, deoarece ea nici nu există; căci oare ce-ar fi ca la fiecare pas locuitorii din satul Ornicei să se omoare cu cine le zice așa, și nici crătițarii, vinețarii, baleniții, săpunarii, după cum nici cei cu alte nume și porecle care circulă peste tot în gura ștrengarilor și-a oamenilor de nimic⁴³⁹! Ar fi de mirare, desigur, ca toate aceste așezări ilustre să se rușineze și să se

⁴³⁷ Don Quijote evocă și își întemeiază argumentația pe legenda asediului cetății Zamora, subiect al unor cântări de gesta și al unor numeroase balade vechi.

⁴³⁸ Se referă la balada veche „Ya cabalga Diego Ordóñez”, vv. 9–18.

⁴³⁹ Locuitorii multor sate din Spania erau porecliți după specialitățile, ocupațiile sau preferințele predominante ale locului ori după unele întâmplări amuzante: *el pueblo de la Reloja* era Espartinas (Sevilla) (sau, după alte surse, Yepes sau Ocaña [Toledo]), unde se spune că, fiind nevoie de un ceas pentru turla bisericii, consiliul bisericesc din sat a cerut să fie „ceasornică și borțoașă” (*reloja y preñaíta*); *cazoler* „crătițarii”: din Valladolid; *berenjeneros* „vinețarii, amatorii de vinete”: din Toledo; *ballenatos* „baleniții”: din Madrid (din pricina unei anecdote cunoscute: pescuitul unei balene în apa Manzanares-ului, care în realitate era o prelată); *jaboneros* „săpunarii”: din Sevilla sau din Torrijos (Toledo).

răzbune și să umble întruna cu săbiile trase ca niște culise de tromboane la orice încăierare, oricât de neînsemnată ar fi! Nu, nu, Doamne păzește sau ferește! Bărbații prudenți, republicile bine rânduite nu trebuie să recurgă la arme și să scoată săbiile din teacă și să-și riște viața și avutul decât din patru motive: primul, pentru a apăra credința catolică; al doilea, pentru a-și apăra propria viață, ceea ce ține de legea naturală și divină; al treilea, întru apărarea onoarei, familiei și avutului propriu; al patrulea, în slujba regelui nostru într-un război drept; iar dacă am voi să adăugăm și pe-al cincilea, care poate fi socotit al doilea, este în apărarea patriei. Acestor cinci motive, capitale, li se pot adăuga alte câteva care sunt îndreptățite și raționale și care ne-ar putea obliga să punem mâna pe arme, dar a pune mâna pe ele pentru copilării și pentru alte lucruri care sunt mai degrabă vrednice de râs și de petrecere decât de ofensă, s-ar părea că cine pune atunci mâna pe ele e lipsit de orice judecată cumpănită; cu atât mai mult cu cât a recurge la o răzbunare nedreaptă, căci dreaptă niciuna nu poate fi, înseamnă a merge chiar în răspărul sfintei legi pe care o mărturisim și prin care ni se poruncește să le facem bine dușmanilor noștri și să-i iubim pe cei ce ne urăsc⁴⁴⁰, poruncă ce, deși pare destul de greu de îndeplinit, nu este așa decât pentru cei ce sunt mai puțin apropiați de Dumnezeu decât de lume și mai mult de carne decât de duh; pentru că Isus Cristos, Dumnezeu și om adevărat, care niciodată n-a mințit, nu a putut și nici nu poate minți, a spus, ca legiuitor al nostru, că jugul lui este blând și povara lui ușoară⁴⁴¹ și, ca atare, nu avea de ce să ne poruncească nimic cu neputință de îndeplinit. Așa că, domnii mei, domniile voastre sunteți obligați de legile divine și omenesti să vă potoliți.

— Lua-m-ar naiba — zise atunci Sancho în sinea lui — dacă stăpânul ăsta al meu nu e tiolog⁴⁴², iar dacă nu e, pare că e, cum seamănă un ou cu altul.

Don Quijote își trase puțin răsuflarea și, văzând că încă îl mai ascultau în tăcere, voi să-și continue discursul, cum ar fi și făcut, dacă nu

⁴⁴⁰ Sursa sentinței este în Evangheliile: *Matei*, 5, 44; *Luca*, 6, 35.

⁴⁴¹ *Matei*, 11, 30: „Jugum enim meum suave est, et onus meum leve.”

⁴⁴² În text: *tólogo*, formă agramată; la finele cap. II, 20, Sancho vorbise de *tologías*.

s-ar fi pus între ei iscusința lui Sancho care, văzând că stăpânul lui se oprișe, luă el cuvântul, zicând:

— Stăpânul meu don Quijote de la Mancha, care într-o vreme s-a numit „Cavalerul Tristei Figuri“, iar acum se numește „Cavalerul Leilor“, este un cavaler foarte chibzuit, care știe latinește și spaniolește ca un bacalaureat și-n tot ce vorbește și sfătuiește se poartă ca un foarte bun soldat și are la degetul cel mic toate legile și rânduielile așa-numitului duel și, ca atare, nu e de făcut altceva decât să ne lăsăm călăuziți de ceea ce spune el, și puneți-mi mie ponos dacă dați greș; și cu atât mai vârtos cu cât, după cum s-a spus, e o prostie să te rușinezi doar la auzul unui răget, căci eu îmi aduc aminte că, pe când eram copil, răgeam ori de câte ori îmi năzărea, fără să mă țină nimeni de rău, ba cu atâta haz și potrivire, că, atunci când răgeam eu, răgeau toți asinii din sat, și din pricina asta nu eram mai puțin fiul părinților mei, care erau foarte respectați, și, chiar dacă eram pizmut pentru dibăcia asta de mai bine de patru din ăi cu nasul pe sus de la mine din sat, nu dădeam nici doi bani pe ei. Și ca să vedeți că spun adevărul, așteptați și ascultați, știința asta e ca aia a înotului, odată învățată, n-o mai uiți niciodată.

Și, ducându-și în clipă mâna la nas, începu a rage atât de viguros, încât vuiră toate văile din preajmă. Dar un ins dintre cei de-alături, socotind că-și bătea joc de ei, ridică o beldie pe care-o ținea în mână și-l pâlă cu ea atât de strașnic, încât, fără a fi în stare de altceva, îl culcă pe Sancho Panza la pământ. Don Quijote, văzându-l pe Sancho făcut zob în așa hal, se repezi cu lancea la braț⁴⁴³ asupra celui care-l lovise; dar cei ce se năpustiră între ei fură atât de mulți, încât nu fu cu putință să-l răzbune, ci, dimpotrivă, dacă văzu că asupra lui ploua un nor de pietre și că-l amenințau mii de arbalete ațintite asupra lui și nu mai puține archebuze, întoarse hățurile lui Rușinante și, atâta cât fu în stare galopul acestuia, plecă din mijlocul lor, incredințându-se din toată inima lui Dumnezeu ca să-l scape din acea primejdie, temându-se la fiecare pas ca nu cumva să-l străpungă vreun glonț prin spete și să-i iasă prin piept și-n fiecare clipă își trăgea suflarea, ca să vadă dacă mai avea⁴⁴⁴.

⁴⁴³ Cu lancea *sobre mano* „la braț“, nu *en ristre* „în furchet“.

⁴⁴⁴ Fuga sau „retragerea“ lui don Quijote în această împrejurare nu e neapărat semn de lașitate. Armele de foc erau disprețuite de către omul secolului al XVI-lea.

Cei din escadron se mulțumiră să-l vadă însă fugind, fără a trage asupra lui. Pe Sancho, de cum își veni în simțiri, îl puseră pe dobitocul lui și-l lăsară să plece după stăpânu-său, nu pentru că ar fi fost în stare să-l îndrume; dar surul o luă pe urmele lui Rușinante, de care nu se răzlețea nicio clipită. Don Quijote, îndepărtându-se, așadar, o bună postată, întoarse capul și, văzând că venea și Sancho, îl așteptă, după ce văzu că nu-l urmărea nimeni.

Cei din escadron stătură acolo până aproape de căderea nopții și, întrucât adversarii lor nu ieșiră la bătaie, se întoarseră în sat, bucuroși și înveseliți; și, dacă ar fi cunoscut obiceiul antic al grecilor, ar fi ridicat în locul acela un trofeu.

CAPITOLUL 28

*Despre lucruri de care Benengeli spune că le va cunoaște
cine-l va citi, dacă le va citi cu luare-aminte*

Când viteazul fuge, mișelia este dată de gol, iar bărbații prudenți au a se păzi în așteptarea unui prilej mai bun. Adevărul acesta s-a confirmat în cazul lui don Quijote, care, dând cale liberă furiei poporului și relelor intenții ale acelui escadron indignat, își luă tălpășița și, fără a-și mai aminti de Sancho și de pericolul în care-l lăsa, se îndepărtă atâta cât i se păru că era destul ca să fie în siguranță. Sancho îl urma pus de-a curmezișul pe măgar, după cum s-a relatat. Se apropie, în sfârșit, venindu-și acum în fire, și, odată ajuns, își dădu drumul să cadă de pe sur la picioarele lui Rușinante, necăjit, snopit și ciomăgit ca vai de el. Don Quijote se dădu jos ca să-i cerceteze rănilor, cum însă constată că era sănătos din cap până-n picioare, cu mare mânie îi zise:

— Într-un ceas atât de rău ai găsit și dumneata⁴⁴⁵ să ragi, Sancho! Și unde-ai pomenit tu că e bine să pomenști de funie în casa

considerate fiind drept „invenții ale unor suflete lașe și nevoiaș” (Inca Garcilaso de la Vega). Începutul capitolului imediat următor pare a justifica, nu fără o nuanță de ironie, recursul cavalerului.

⁴⁴⁵ Ori de câte ori se supără pe Sancho, don Quijote i se adresează cu *vos* în loc de *tú*. Am echivalat constant cu „dumneata”.

spânzuratului⁴⁴⁶? La o muzică de răgete, ce contrapunct era de așteptat, dacă nu unul de beldii? Și dă mulțumită Domnului, Sancho, că, după ce te-au încrucit cu un ciomag, nu ți-au făcut și *per signum crucis*-ul⁴⁴⁷ cu un iatagan.

— Nu-s în stare să răspund – răspunse Sancho –, fiindcă mi se pare că vorbesc din spete. Să încălecăm și să ne îndepărtăm de-aici, căci îmi voi osândi răgetele la tăcere, dar nu și vorba că cavalerii rătăcitori fug și-i lasă pe bravii lor scutieri bătuți măr sau îmblăciți ca grânele pe arie⁴⁴⁸ în mâinile dușmanilor.

— Cine se retrage nu fuge – răspunse don Quijote –, căci trebuie să știi, Sancho, că vitejia care nu se întemeiază pe temelia prudenței se numește temeritate, iar isprăvile temerarului pot fi puse mai degrabă în seama norocului decât a curajului său. Drept care mărturisesc că m-am retras, dar nu am fugit, și într-asta i-am imitat pe mulți viteji care s-au păstrat pentru vremuri mai bune, iar istoriile sunt pline de așa ceva, dar, întrucât ție nu-ți sunt de folos și mie nu-mi plac, nu ți le mai relatez acum.

Într-acestea, Sancho se și pusese pe măgar, ajutat de către don Quijote, care, și el, se sui pe Rușinante și, încetul cu încetul, pătrunseră într-un plopîș care se arăta la vreun sfert de leghe de-acolo. Din când în când, Sancho scotea vaiete din rărunchi și gemete îndurerate; și când don Quijote îl întrebă despre cauza unei mâhniri atât de-amare, el îi răspunse că, de la noadă până la junghietură, îl durea de-l scotea din minți.

— Cauza durerii trebuie să fie, fără îndoială – zise don Quijote –, că, fiind lung și drept, reteveiul cu care te-au lovit ți-a prins tot spatele, unde se află toate părțile acelea care te dor, iar dacă ți-ar fi prins mai mult, te-ar durea încă și mai și.

— Zău – zise Sancho –, dintr-o mare cumpănă m-ai scos, domnule, și cu frumoase vorbe m-ai lămurit! Fir-aș să fiu! Atât de dosită era cauza durerii mele, încât a fost nevoie să-mi spui că mă dor toate cele câte mi-au fost atinse de retevei? Dacă m-ar durea gleznele, s-ar mai fi putut

⁴⁴⁶ Expresie proverbială similară cu cea românească: „Nombrar la sogă en casa del ahorcado.”

⁴⁴⁷ Lovitură cu o armă tăioasă dată în plină figură.

⁴⁴⁸ În text: *molidos como alheña o como cibera*.

să cauți a ghici de ce oare mă dureau, dar că mă dor unde-am fost snopit nu-i mare scofală să ghicești. Pe legea mea, domnule stăpân al nostru, necazul altora de-un fir atârnă⁴⁴⁹ și zi de zi descopăr tot mai de aproape avanpostul puținătății pe care-o pot aștepta de la tovărășia în care sunt prins cu înălțimea ta; căci, dacă de astă dată m-ai lăsat să fiu snopit în bătaie, în alta și-n alte sute de dăți o să revenim la cerguielile de anțărt și la alte copilării, care, dacă acum mi-au ieșit prin șale, mai apoi au să-mi iasă pe ochi. Mult mai bine-aș face, doar că sunt un dobitoc și n-o s-apuc să fac nimica bun câte zile oi avea, mult mai bine-aș face, zic iar, să mă-ntorc acasă, la nevasta și la copiii mei și să-i hrănesc și să-i cresc cu ce-o binevoi Domnul să-mi dea, și nu să umblu creanga după domnia ta pe drumuri fără cale și pe poteci și cărări care nu duc nicăierea, bând prost și mâncând și mai rău. Dar ia uită-te la somnul meu! Măsoară, frate scutierule, șapte picioare de pământ⁴⁵⁰ și, dacă vrei mai mult, mai ia încă pe-atâta, că-n mâna ta e strachina, și întinde-te cât ești de lung, vedea-l-aș ars și făcut scrum pe cel dintâi care-a dat cep cavaleriei rătăcitoare sau măcar pe cel dintâi care-a vrut să fie scutier al unor asemenea tonți cum se vede treaba că au fost toți cavalerii rătăcitori din trecut. Despre cei de-acum nu zic nimic, căci, cum domnia ta ești unul din ei, le port respect, și fiindcă știu că înălțimea ta știi o fărâma mai mult decât dracul în ce zici și-n ce gândești.

— Tare-aș pune bucuros rămășag cu dumneata, Sancho – zise don Quijote –, că acum când vorbești fără să te oprească nimeni nu te mai doare nimica în tot trupul. Spune, fiule dragă, tot ce-ți trece prin minte și prin gură, deoarece, dacă știu că nu te mai doare nimic, voi socoti plăcere supărarea pe care mi-o stârnesc obrăznicile dumitale; și, dacă ții morțiș să te întorci acasă, la nevasta și copiii dumitale, ferească-mă Dumnezeu să te împiedic a o face: ții banii mei, vezi cât este de când am pornit în această de-a treia plecare din sat⁴⁵¹, vezi cât poți și cât trebuie să câștigi pe lună, și plătește-te cu mâna dumitale.

⁴⁴⁹ Proverb: „El mal [el cuidado] ajeno de pelo cuelga”, adică uităm iute ceea ce nu ne atinge.

⁴⁵⁰ Sancho își amintește poate de un loc din discursul despre arme și litere al lui don Quijote, *DQ I*, 38, p. 417.

⁴⁵¹ Era de fapt doar a doua plecare împreună cu Sancho.

— Când îl slujeam pe Tomé⁴⁵² Carrasco, tatăl bacalaureatului Sansón Carrasco, pe care înălțimea ta îl cunoști prea bine, câștigam doi ducati pe lună, bașca mâncarea. Cu înălțimea ta nu știu cât pot câștiga, deși știu că scutierul cavalerului rătăcitor are de făcut mai multă muncă decât cine-i slugă la un țăran, fiindcă, pe scurt, noi, care îi slujim pe țărani, oricât am munci ziua, oricât de rău ne-ar fi, noaptea totuși ne mâncăm oala cu supă și dormim în pat, cum n-am mai dormit de când te slujesc pe înălțimea ta. Dacă las la o parte răstimpul scurt cât am stat în casa lui don Diego de Miranda și banchetul cu spuma pe care am scos-o din oalele lui Camacho ăla și cât am mâncat și băut acasă la Basilio, tot restul timpului am dormit pe pământ tare, sub cerul liber, supus cum se zice vitregiilor cerului, hrănindu-mă cu bucățele de brânză și coji de pâine și bând apă ba din pâraiele, ba din izvoarele pe care le-am întâlnit pe coclaurile alea pe unde-am umblat.

— Mărturisesc, Sancho – zise don Quijote –, că tot ce spui e adevărat: cât ți se pare că ar trebui să-ți dau peste ce-ți dădea Tomé Carrasco?

— După părerea mea – zise Sancho –, cu doi reali adăugați pe lună m-aș socoti bine plătit. Asta cât privește simbria pentru munca mea; cât despre împlinirea cuvântului și a făgăduinței pe care mi-ai făcut-o ca să-mi dai guvernământul unei Insule, ar fi însă drept, domnule, să mi se mai adauge șase reali, în totul fiind treizeci.

— E foarte bine – replică don Quijote – și, potrivit cu simbria pe care ți-ai acordat-o, s-au împlinit douăzeci și cinci de zile de când am plecat din satul nostru: socotește, Sancho, proporțional, și vezi cât îți datorez și plătește-te, cum ți-am și spus, cu mâna ta.

— Oh, lua-m-ar să mă ia! – zise Sancho –, socoteala înălțimii tale e foarte greșită, pentru că în privința făgăduinței cu Insula, număratoarea trebuie făcută începând cu ziua când mi-ai făgăduit-o și până în ceasul de față.

— Și cât timp a trecut, Sancho, de când ți-am făgăduit-o? – zise don Quijote.

— Dacă nu mă-nșală ținerea de minte – răspunse Sancho –, trebuie să fi trecut peste douăzeci de ani și trei zile, mai mult sau mai puțin⁴⁵³.

⁴⁵² Tomé: hipocoristic de la *Bartolomé*.

⁴⁵³ Cervantes, precizează Luis Andrés Murillo, și-a conceput temporal unitar episoadele din prima parte (1605) și din a doua (1615). Până în momentul de față,

Don Quijote se plesni strașnic peste frunte și începu a râde cu multă poftă, zicând:

— Păi în Sierra Morena și în toate plecările noastre n-am petrecut decât vreo două luni și tu spui, Sancho, că au trecut douăzeci de ani de când ți-am făgăduit Insula? Atunci zic că vrei ca banii mei, pe care-i ții la tine, să se ducă pe simbriile tale; iar dacă așa stau lucrurile și așa îți este ție pe plac, ți-i dau pe loc, și să-ți fie de bine, căci și numai ca să mă văd scăpat de un scutier atât de prost, m-aș bucura să rămân sărac și fără un chior. Ci ia spune-mi, tu, stricător de rânduieli scutiferile ale cavaleriei rătăcitoare, unde-ai văzut sau citit tu ca vreun scutier de cavalier rătăcitor să se fi târguit cu stăpânul „cât trebuie să-mi dai mai mult pe lună ca să te slujesc?” Intră, intră, banditule, canalie și monstrule, că toate astea-mi pari, intră, zic, în *maremagnum*-ul⁴⁵⁴ istoriilor lor, și, dacă vei găsi că vreun scutier a spus sau gândit vreodată ce-ai spus tu aici, vreau să mi-l pironești în frunte și, pe deasupra, să-mi tragi și două bobârnace bine lipite pe obraji. Întoarce frâul sau căpăstrul surului și întoarce-te la tine-acasă, pentru că niciun pas nu vei mai face de-aici înainte cu mine. O, pâine rău răsplătită, o, făgăduințe rău îndrumate, o, tu, om cu fire mai mult de fiară decât de persoană! Acum, când aveam de gând să te căpătuiesc, și încă într-atâta, încât, în pofida nevestei tale, să ți se spună „seniorie”, tocmai acum îți iei câmpii? Pleci tocmai acum, când aveam intenția nestrămutată și fermă să te fac stăpân al celei mai bune Insule de pe lume? În fine, cum ai zis și tu de-atâtea ori, nu-i mierea etc.⁴⁵⁵ Măgar ești, măgar ai să fii și măgar ai să și rămâi până la sfârșitul

durata narațiunii sale, începând de la prima plecare a lui don Quijote, a fost de vreo patru luni, adică două luni pentru episoadele primei părți, plus luna de care vorbește la începutul celei de-a doua (II, 1), la care se adaugă aproape o lună – „douăzeci și cinci de zile” – despre care se vorbește aici. Pe de altă parte, n-ar fi imposibil ca, luând în calcul și hiperbolizarea lui Sancho, Cervantes să se fi gândit la cei aproape douăzeci de ani scurși între momentul când a început redactarea romanului (câțiva ani înainte de 1600?) și l-a imaginat pe scutier (I, 7, p. 77) și momentul în care scria pagina de față (probabil prin 1613).

⁴⁵⁴ De la *mare magnum* „marea cea mare”, aici în sensul de mare de istorii, compilație de anecdote istorice.

⁴⁵⁵ Se referă la proverbul deja citat: „No es la miel para la boca del asno”, vezi DQ I, 52, p. 556, n. 905.

zilelor tale, căci eu unul sunt convins că ele au să-ți ajungă la cea din urmă clipă înainte ca tu să te dumirești și să-ți dai seama că ești o jigodie.

Sancho îl privea țintă pe don Quijote, în timp ce acesta îl împrósca cu asemenea injurii, și se căi atât de tare, încât ochii îi fură podidiți de lacrimi și, cu glas îndurerat și amărât, îi spuse:

— Stăpâne dragă, mărturisesc că doar coada îmi mai lipsește ca să fiu de-a binelea măgar: dacă înălțimea ta vrei să mi-o pui, o să recunosc că mi-a fost pusă pe drept și-o să-ți slujesc ca dobitoc câte zile oi mai avea de trăit. Iartă-mă, înălțimea ta, fie-ți milă de vârsta mea necoaptă și ține seama că știu puțin și, dacă vorbesc mult, asta-mi vine mai degrabă din betșug decât din răutate; dar cine greșește și se pocăiește, pe Dumnezeu îl slăvește⁴⁵⁶.

— Tare m-aș fi mirat, Sancho, dacă n-ai fi strecurat vreo zicăluță în vorbirea ta. Bine, fie, te iert, cu condiția să te îndrepti și să nu te mai arăți de-acum înainte atât de ahtiat după interes, ci să te străduiești a-ți lărgi inima și a te îmbărbăta și însufleți ca să aștepti împlinirea făgăduințelor mele, care, deși întârzie, nu este cu neputință.

Sancho răspunse că va face întocmai, chiar de-ar fi să-și tragă puteri din propria-i slăbiciune.

Acestea fiind zise, intrară în plopis, iar don Quijote se așeză la picioarele unui ulm și Sancho la cele ale unui fag, întrucât asemenea copaci și alți semeni de-ai lor au totdeauna picioare, nu mâini. Sancho își petrecu noaptea cu chiu, cu vai, pentru că ciomăgeala se făcea simțită și mai dureros în răcoarea nopții; don Quijote și-o petrecu în necurmatele-i memorări. Cu toate acestea, își dădură ochii în gene și, în revărsat de zori, își urmară drumul, căutând malurile faimosului Ebru, unde li se întâmplă ceea ce se va povesti în capitolul următor.

⁴⁵⁶ Proverb: „Quien yerra y se enmienda, a Dios se encomienda.”

CAPITOLUL 29

Despre faimoasa aventură cu barca fermecată

Cu pași numărați și de enumerat, la două zile după ce pleacă din crâng, don Quijote și Sancho ajunseră la fluviul Ebru, și vederea lui îl umplu de plăcere pe don Quijote, pentru că îi contemplă și-i privi aspectul plăcut al malurilor, limpezimea apelor, blândețea cursului și abundența cleștarelor lichide, priveliște voioasă ce-i reîmprospătă în amintire mii de gânduri amoroase. Cu deosebire întoarse pe față și pe dos cele văzute în peștera lui Montesinos, unde, deși maimuța meșterului Pedro îi spusese că parte din lucrurile acelea erau adevărate și parte mincinoase, el stăruia mai mult asupra celor adevărate decât asupra celor mincinoase, cu totul altminteri decât Sancho, care le considera pe toate ca pe minciuna personificată.

Pe când mergeau astfel, li se arată privirii o bărcuță fără vâsle și fără catarg⁴⁵⁷, legată la țărm de trunchiul unui copac ce se înălța chiar pe mal. Don Quijote privi în toate părțile și nu văzu tipenie de om; și numai-decât, fără a mai sta pe gânduri, coborî de pe Rușinante și-i porunci lui Sancho să facă la fel de pe sur și să lege trainic ambele animale unul lângă altul de trunchiul unui plop sau al unei sălcii aflate acolo. Sancho îl întreabă care era pricina unei atât de neașteptate descălecări și priporniri. Don Quijote răspunse:

— Trebuie să știi, Sancho, că barca aflată aici, de-a dreptul și fără ca nimic altceva să se poată opune, mă cheamă și mă poștește să mă urc în ea spre a sări în ajutorul vreunui cavaler sau al altei persoane nobile aflate în nevoie, care se va fi găsinde adusă la mare ananghie. Căci acesta e tipicul istoriilor cavalerești și al vrăjitorilor care se amestecă și se fac cunoscuți în ele: când un cavaler este prins într-o muncă din care nu poate fi scăpat decât de mâna altui cavaler, chiar dacă îi despart două sau trei mii de leghe, ba și mai mult, fie îl răpesc pe un nor, fie îi pregătesc o barcă în care să intre și, cât ai clipi din ochi, îl duc, prin văzduh sau pe mare, acolo unde vor și unde este nevoie de ajutorul său. Așa

⁴⁵⁷ Aventură tipică pentru cărțile cavalerești; cel mai probabil antecedent ar fi *Palmerin de Inglaterra*, I, 56.

că, o, Sancho, barca aceasta e pusă aici în același scop, ceea ce e la fel de adevărat ca lumina zilei; și, înainte să se petreacă asta, leagă-i împreună pe sur și pe Rușinante, și să ne călăuzească mâna lui Dumnezeu, căci nu voi lipsi a mă îmbarca nici dacă s-ar împotrivi călugării desculți.

— Păi dacă-i pe-așa – răspunse Sancho – și dacă înălțimea ta vrei să pici la fiecă pas în d-alde astea pe care nu știu dacă să nu le numesc sminteli, nu-i altceva de făcut decât să mă supun și să plec capul, potrivit zicalei: „Fă ce-ți poruncește stăpânul și șezi cu el la masă”⁴⁵⁸; și totuși, dacă e vorba să-mi descarc cugetul, vreau să-ți atrag atenția, domnule, că mie nu mi se pare că barca asta este dintre cele fermecate, ci e a vreunui pescar de pe gârla asta, pentru că-n ea se pescuiesc cele mai bune scrumbii din lume.

Asta spunea Sancho în timp ce lega dobitoacele, lăsându-le sub protecția și-n paza vrăjitorilor, spre marea durere a inimii lui. Don Quijote îi spuse să nu se îngrijoreze că-și abandonează animalele, întrucât acela care urma să-i poarte pe drumuri și prin ținuturi atât de longincve avea să se îngrijească de hrănirea lor.

— Nu-nțeleg ce-nseamnă *logicve* – zise Sancho –, n-am auzit în viața mea cuvântul ăsta.

— *Longincve* – răspunse don Quijote – vrea să zică „îndepărtate”, și nu-i de mirare că nu-l înțelegi, căci tu nu ești obligat să știi latina, ca unii care își închipuiesc că o știu, dar o ignoră.

— Gata, i-am legat – replică Sancho –. Și-acum ce trebuie să facem?

— Ce? – răspunse don Quijote –. Să ne facem cruce și să ridicăm ancora, adică să ne îmbarcăm și să tăiem funia cu care e legată barca.

Și, sărind în ea, urmat de Sancho, tăie frânghia, și barca se îndepărtă puțin câte puțin de mal; și, când se văzu la două vergi în mijlocul fluviului, prinse a tremura, temător de propria-i pierzanie, dar nimica nu-l îndureră mai mult decât să-l audă răgind pe sur și să-l vadă pe Rușinante cum se zbătea ca să se dezlege, așa că-i spuse stăpânului său:

— Surul rage de jalea lipsei noastre și Rușinante caută a se slobozi ca să se-arunce după noi. Oh, preaiubiți prieteni, rămâneți în pace, și

⁴⁵⁸ Proverb: „Haz lo que tu amo te manda, y siéntate con él a la mesa” cu sensul de „ascultă și vei fi răsplătit”.

fie ca nebunia care ne îndepărtează de voi, preschimbată în dezamăgire, să ne și readucă lângă voi!

Și într-acestea, începu a plânge atât de amar, încât don Quijote, posomorât și mânios, îi spuse:

— De ce ți-e frică, lașă creatură? De ce plângi, inimă de unt? Cine te urmărește sau cine te hăituiește, suflet de șoarece casnic, sau ce-ți lipsește, sărăcanule, în miezul rărunchilor belșugului? Oare bați pe jos și desculț munții rifeici⁴⁵⁹, iar nu șezând pe-o scândură, ca un arhiduce, pe cursul calm al fluviului plăcut, de unde în scurt timp ieși-vom la marea cea necuprinsă? Ci cred că am și ieșit și înaintat cel puțin șaptezeci sau optzeci de leghe; dacă aș avea un astrolab cu care să calculez înălțimea polului, ți-aș putea spune cât am mers: totuși fie sunt eu puțin știutor, fie am și trecut sau vom trece în curând linia echinocțială⁴⁶⁰, care divide și taie la o distanță egală cei doi poli opuși.

— Și când avem s-ajungem la lindina aia⁴⁶¹ de care zici domnia ta – întrebă Sancho –, cât drum vom fi făcut?

— Mult – replică don Quijote –, pentru că din cele trei sute șazeci de grade câte cuprinde globul de apă și pământ, după calculul lui Ptolemeu⁴⁶², care a fost cel mai mare cosmograf cunoscut, vom fi parcurs jumătate, dacă vom ajunge la linia de care am vorbit.

— Pentru numele Domnului – zise Sancho –, domnule, grozav martor al spuselor înălțimii tale îmi aduci, Ptiu-limbău, cam pute sau mai știu eu cum.

Don Quijote râse de felul cum interpretase Sancho numele și calculul sau calculul cosmografului Ptolemeu și-i spuse:

⁴⁵⁹ Munți înzăpeziți în nordul Sciției (*Riphaei montes*), din care izvorăște râul Tanais sau Donul.

⁴⁶⁰ Linia ecuatorului.

⁴⁶¹ Greșită înțelegere din partea lui Sancho a lui *linia*; în traducere, am folosit un subst. colectiv de la *lindină* „ou de păduche”, anticipând burlesc micul episod de mai jos. (În text: *línea* / *leña* „lână”, dar și „bumbăceală“.)

⁴⁶² Celebrul astronom alexandrin (sec. al II-lea d.Cr.). Lucrarea sa, *Almagesta*, sintetizează cunoștințele grecești de astronomie, a stat la baza tuturor tratatelor și a practicii de navigație și cartografie până când sistemul său a fost înlocuit de cel al lui Copernic. Succesiunea aceasta de precizări duce la cascada de răstălmăciri comice ale lui Sancho. – 1 *vara* („vargă”) = 0,83 sau 0,84 cm.

— Află, Sancho, că pentru spanioli și pentru cei ce se-mbarcă la Cádiz spre a merge în Indiile Orientale, unul din semnele care-i fac să-și dea seama că au trecut linia echinoctială de care ți-am vorbit este că de pe toți cei aflați în corabie mor păduchii, de nu le mai rămâne niciunul și nu mai găsesc unul în toată corabia, fie și de l-ar plăti la greutatea în aur; așa că poți, Sancho, să-ți plimbi mâna pe-o coapsă și, dacă dai de vreo vietate, n-avem a mai sta la-ndoială, iar de nu, înseamnă c-am trecut.

— Nu cred nimic din astea – răspunse Sancho –, dar o să fac totuși ce-mi poruncești, domnule, deși nu știu de ce e nevoie să fac asemenea încercări, de vreme ce văd cu ochii mei că nu ne-am îndepărtat de mal mai mult de cinci vergi, iar de animalele noastre suntem la două vergi, pentru că, uite, Rușinante și surul sunt tot acolo unde i-am lăsat; și, dacă mă uit după asta, cum mă și uit, să mă ia dracu' dacă nu ne mișcăm și mergem în pas de furnică.

— Fă cercetarea de care ți-am spus, Sancho, și nu te mai gândi la altele, căci tu nu știi ce sunt colurii, liniile, paralelele, zodiacale, eclipticele, solstițiile, echinoctiile, planetele, semnele, punctele, măsurile din care este alcătuită sfera cerească și terestră; căci dacă ai ști toate lucrurile acestea sau parte din ele, ai vedea limpede câte paralele am traversat, ce de semne am văzut și ce de constelații am lăsat în urmă și lăsăm și acum. Și iarăși vin și-ți spun să te pipăi și să te pescuiești, deși eu sunt sigur că ești mai curat decât o coală de hârtie netedă și albă.

Sancho se pipăi și, ajungând cu mâna frumușel și cu tact spre găvanul genunchiului stâng, înălță capul și-l privi pe stăpânu-său, zicând:

— Sau încercarea e greșită sau n-am ajuns unde zici înălțimea ta nici măcar la multe leghe.

— Păi de ce – întrebă don Quijote –, ai dat de ceva?

— Ba chiar de câțiva! – răspunse Sancho.

Și, scuturându-și degetele, se spală bine pe mână în fluviul pe care barca luneca pașnic prin mijlocul curentului, fără a fi mișcată de nicio inteligență secretă și de niciun vrăjitor ascuns, ci de însuși cursul apei, blând atunci și domol.

Într-acestea, descoperiră niște mori de apă mari, așezate în mijlocul râului, și nici nu le zări bine, că don Quijote, cu glas tare, îi spuse lui Sancho:

— Vezi? Acolo, o, prietene, se descoperă cetatea, castelul sau fortăreața unde se va fi aflând vreun cavaler asuprit sau vreo regină, infantă ori prințesă la ananghie, pentru ajutorarea cărora am fost adus aici.

— Ce draci de cetate, fortăreață sau castel zici, domnule? — zise Sancho —. Nu vezi că alea sunt mori de apă pe râu, unde se macină grâul?

— Taci, Sancho — zise don Quijote —, căci, deși par mori de apă, nu asta sunt, doar ți-am mai spus că vrăjile răstoarnă și schimbă lucrurile din starea lor naturală. Nu vreau să spun că le schimbă dintr-unul în altul, ci doar că așa pare, după cum ne-a arătat-o experiența în metamorfoza Dulcineei, unicul refugiu al speranței mele.

Într-acestea, barca, intrând pe firul apei, începu a merge nu atât de încet ca până atunci. Morarii de la mori, când văzură barca aceea venind pe fluviu, gata să intre în vârtejul roților, ieșiră prompt în număr mare ca să-i țină-n loc cu prăjinile; și cum veneau înfăinați și cu fețele și hainele acoperite cu praf de făină, închipuiau o priveliște urâtă. Strigau din răsuputeri, zicând:

— Diavoli de oameni, unde vă duceți? V-ați pierdut nădejdea de vreți să vă înecați și să vă faceți fărâme în roțile astea?

— Nu ți-am spus eu, Sancho — zise atunci don Quijote —, că am ajuns într-un loc unde trebuie să arăt până unde ajunge vitejia brațului meu? Ia te uită ce de bandiți și de canalii îmi ies în întâmpinare, uită-te câți monștri mi se opun, uită-te câte mutre hâde fac pe sperietorile cu noi... Ia stați să vedeți voi, derbedeilor!

Și, ridicându-se în picioare în barcă, începu a-i amenința pe morari, zicându-le:

— Lepădături blestemate și încă și mai rău sfătuite, redați-i libertatea și libera voie persoanei pe care-o țineți în fortăreața sau închisoarea voastră sub asuprire, înaltă sau umilă, indiferent de ce soi sau calitate ar fi, căci eu sunt don Quijote de la Mancha, altfel numit „Cavalerul Leilor“, căruia îi este hărăzit prin porunca înaltelor Ceruri a săvârși în chip fericit aventura aceasta.

Și, zicând acestea, duse mâna la spadă și începu să o fluture în aer împotriva morarilor, care, auzind și nepricepând neroziile acelea, se porniră cu prăjinile să oprească luntrea, ce stătea să și pătrundă în vârtejul și-n scocul roților.

Sancho căzu în genunchi, rugând cu toată evlavie Cerul să-l scape de-o primejdie atât de vădită, ceea ce se și întâmplă prin iscusința și agerimea morarilor care, împotrivindu-se bărcii cu prăjinile lor, o opriră, dar nu izbutiră să nu o și răstoarne, aruncându-i pe don Quijote și pe Sancho în apă; dar asta nu-i căzu rău lui don Quijote, care știa să înoate ca un gânsac, deși greutatea armelor îl trase în două rânduri la fund și, dacă n-ar fi fost morarii, care se aruncară în apă și-i scoaseră pe amândoi ca pe niște saci, acolo le-ar fi fost amândurora Troia⁴⁶³.

Aduși, așadar, pe uscat, mai mult muiți decât morți de sete, Sancho, îngenuncheat, cu mâinile împreunate și ochii ațintiți la cer, îl imploră pe Dumnezeu într-o lungă și evlavioasă rugăciune, să-l scape și pe mai departe de dorințele și năbădăile stăpânului său.

Sosiră într-acestea și pescarii, stăpânii bărcii pe care roțile morilor o făcuseră țandări, și, văzându-și-o distrusă, se năpustiră să-l dezbrace pe Sancho și să-i pretindă lui don Quijote să le-o plătească; acesta, cu mult calm, ca și cum nimic nu i s-ar fi întâmplat, le spuse morarilor și pescarilor că era de acord a le plăti cu cea mai dragă inimă barca, dar cu condiția să-i fie predată în libertate și fără nicio răscumpărare persoana sau persoanele ce se aflau asuprite în castelul acela.

— Despre ce persoane sau castel tot vorbești — răspunse unul din morari —, om fără judecată? Oi fi vrând să-i iei oare pe cei care vin să-și macine grâul aici, la morile astea?

— Destul! — își zise don Quijote în sinea sa —, aici ar însemna să predic în pustie dacă aş vrea să le conving prin rugăminți pe canaliile astea să facă vreo faptă bună, și se vede că-n aventura asta s-au ciocnit doi vrăjitori puternici, unul punându-se de-a curmezișul voiei celuilalt: unul mi-a hărăzit barca, iar celălalt m-a dus de răpă. Dumnezeu să ne ajute, căci totul pe lumea asta înseamnă mașinații și stratageme, opuse unele altora. Mai mult nu pot.⁴⁶⁴

⁴⁶³ Expresie proverbială, provenind din *Eneida* (III, v. 11), folosită pentru a exprima un dezastru.

⁴⁶⁴ Această ultimă propoziție („Yo no puedo más”) a fost interpretată ca o primă recunoaștere de către don Quijote a eșecului său în misiunea de cavaler rătăcitor și ca o pregătire a subiectului de farsă pe care-l va reprezenta pentru duci la castelul acestora. „Tema dezamăgirii își înalță diapazonul”, spune Avalor-Arce.

Și, ridicând glasul, urmă zicând și uitându-se la mori:

— Prieteni, oricine-ați fi, care vă aflați în închisoarea asta, iertați-mă că, spre nefericirea mea și-a voastră, nu vă pot scoate din ananghia în care vă găsiți. Se vede că această aventură e păstrată și rezervată altui cavaler.

Zicând acestea, se înțelese cu pescarii și plăti pentru barcă cincizeci de reali, pe care Sancho li-i dădu cu mare nemulțumire, zicând:

— Încă două bărcării de-astea și-o să ne ducem la fund cu tot avutul.

Pescarii și morarii erau uimiți la vederea acelor două figuri atât de neobișnuite, pare-se, în comparație cu ceilalți oameni, și nu izbuteau să priceapă încotro băteau vorbele și întrebările pe care li le adresa don Quijote; și, socotindu-i nebuni, îi lăsară-n plata lor și se întoarseră la mori, iar pescarii la colibeze lor. Don Quijote și Sancho se întoarseră la dobitoacele lor, ca dobitoacele să și fie, acest sfârșit avându-l aventura cu barca fermecată.

CAPITOLUL 30

Despre ce i se întâmplă lui don Quijote cu o frumoasă vânătoriță

Destul de melancolici și de prost dispuși ajunseră la animalele lor cavalerul și scutierul, mai cu seamă Sancho, pe care orice secare a pungii cu bani îl seca la suflet, întrucât i se părea că tot ce se lua dintr-însa i se lua și lui din luminile ochilor. În sfârșit, fără a schimba nicio vorbă, încălecară și se distanțară de faimosul fluviu, don Quijote îngropat în gândurile sale de iubire, iar Sancho în cele de căpățuire, care deocamdată i se părea tare departe de a se realiza, pentru că, deși tont, își dădea foarte bine seama că faptele stăpânului său, toate sau cele mai multe, erau sminteli și căuta un prilej ca, fără a se mai angaja în dispute sau ceremonii de adio cu stăpânul, să o rupă cu el și să se întoarcă acasă; dar soarta rându-i lucrurile cu totul altfel de cum bănuia el.

Se întâmplă, dar, că a doua zi, la apusul soarelui și la ieșirea dintr-o pădure, don Quijote își petrecu privirea peste o pajiște verde și, la capătul ei, văzu oameni și, apropiindu-se mai mult, își dădu seama că erau

vânători cu șoimi. Se apropie și mai mult și văzu printre ei o doamnă elegantă pe un bidiviu sau cal de paradă alb, alb, împodobit cu valtrapuri verzi și o șa de argint cu spătar. Doamna era și ea îmbrăcată în verde, atât de ales și de bogat, încât însăși eleganța se preschimbăse în ea însăși. Pe mâna stângă ținea un șoim, semn după care don Quijote înțelese că era o mare doamnă și stăpână peste toți ceilalți vânători, cum și era, într-adevăr, drept care îi spuse lui Sancho:

— Dă fuga, Sancho, fiule, și spune-i acelei doamne cu bidiviul și cu șoimul că eu, Cavalerul Leilor, sărut mâinile preafrumuseții sale, iar dacă excelența sa îmi permite, voi merge să i le sărut și să o slujesc cât îmi vor îngădui puterile și-mi va porunci alteța sa. Și vezi, Sancho, cum vorbești, și ai grijă să nu strecuri niciuna din zicalele tale în această solie.

— Ți-ai și găsit strecurătorul! – răspunse Sancho –. Las' pe mine! Ce, nu-i prima dată-n viața mea când duc solii unor înalte și mărite doamne!

— Afară de cea pe care i-ai dus-o doamnei Dulcineea – replică don Quijote –, nu știu să mai fi dus și alta, cel puțin nu în slujba mea.

— E adevărat – răspunse Sancho –, dar pe bunul platnic zăloagele nu-l dor⁴⁶⁵, și-n casa plină iute pui de cină⁴⁶⁶: vreau să zic că nu trebuie să-mi spui și să mă previi de nimic, căci am tot pentru orice și mă pricep mai la toate.

— Te cred, Sancho – zise don Quijote –: du-te într-un ceas bun și Dumnezeu să te călăuzească.

Sancho o porni în goana mare, scoțându-l pe sur din pasu-i obișnuit, ajunse unde era frumoasa vânătoriță și, descălecând, îngenuncheat în fața ei, îi spuse:

— Frumoasă doamnă, cavalerul acela pe care-l vedeți acolo, numit „Cavalerul Leilor“, e stăpânul meu, iar eu sunt un scutier de-al său, pe numele din naștere Sancho Panza. Acest Cavaler al Leilor, care nu de mult se numea cel al Tristei Figuri, mă trimite ca să spun excelenței voastre să binevoiți a-i da îngăduința de a veni, la semnul, cu bunăvoința și consimțământul vostru, a-și pune în lucrare dorința, care nu e alta, după

⁴⁶⁵ Vezi *DQ* II, 14, p. 122.

⁴⁶⁶ Proverb: „En casa llena presto se guisa la cena.“

cum zice el și cred eu, decât a se pune în slujba preacocoșatei voastre altețimi și preafrumuseți; și, dacă senioria voastră i-o veți da, nu veți avea decât de câștigat, iar el se va alege cu preadistinsă favoare și mulțumire.

— Desigur, bunule scutier — răspunse doamna —, ți-ai prezentat solia cu toate ceremoniile cerute de atare solii. Ridică-te de jos, căci scutierul unui atât de mare cavaler precum cel al Tristei Figuri, despre care am și apucat să avem multe știri, nu se cade să stea în genunchi; ridică-te, prietene, și spune-i stăpânului dumitale să vină într-un ceas cât mai bun ca să se poată sluji de mine și de duce⁴⁶⁷, soțul meu, într-o casă de odihnă pe care o avem aici.

Sancho se ridică, uimit atât de frumusețea bunei doamne, cât și de marea ei bună-creștere și curtenie, dar și mai și de ce-i spusese, și anume că avea cunoștință despre stăpânul său, Cavalerul Tristei Figuri, căci, dacă nu-l numise cel al Leilor, era pesemne din pricină că și-l pusese cu atât de puțin timp în urmă. Ducesa, al cărei nume încă nu e cunoscut⁴⁶⁸, îl întrebă:

— Spune-mi, frate scutierule: stăpânul acesta al dumitale este acela despre care circulă tipărită o istorie ce se numește *Despre ingeniosul hidalg don Quijote de la Mancha*, și care, drept stăpână a sufletului său, o are pe o anume Dulcineea din Toboso?

— Chiar el e, doamnă — răspunse Sancho —, iar scutierul lui care apare sau ar trebui să apară în istoria aia sub numele de Sancho Panza, sunt eu însumi, dacă nu cumva am fost schimbat din leagăn, vreau să zic dacă n-am fost schimbat în tiparniță.

— Tare mă bucur de toate acestea — zise ducesa —. Du-te, frate Sancho Panza, și spune-i stăpânului dumitale că e bine sosit și bine venit pe pământurile mele și că nimic din ce mi s-ar fi putut întâmpla nu m-ar fi mulțumit mai mult.

Sancho, cu acest răspuns atât de plăcut, se întoarse cu cea mai mare plăcere la stăpânul său, căruia îi povesti tot ce-i spusese marea doamnă,

⁴⁶⁷ Majoritatea comentatorilor cad de acord că, în cazul ducilor, e vorba, ca modele reale, de don Carlos de Borja și de soția sa, doña María Luisa de Aragón, duci de Luna y Villahermosa, iar castelul unde se întâmplă toate aventurile din următoarele capitole ar fi Buenavía, din apropierea localității Pedrola (Zaragoza).

⁴⁶⁸ Și nici mai departe nu va fi.

ridicându-i până-n slăvile cerurilor cu vorbele sale rustice multa frumusețe, marele duh și curtenia. Don Quijote se ridică țăntoș în șa, se înfipse bine în piteni, își aranjă viziera, îl îmboldi pe Rușinante și cu nobilă dârzie merse a-i săruta mâinile ducesei; aceasta, poruncind să fie chemat ducele, soțul ei, îi povesti, în timp ce don Quijote se apropia, toată solia acestuia, și amândoi, pentru că citiseră prima parte a istoriei lui și înțeleseseră din ea comportarea smintită a lui don Quijote, așteptau cu nespus de mare plăcere și dorință să-l cunoască, propunându-și să-i urmeze comportarea și să admită tot ce avea să le spună, tratându-l ca pe un cavaler rătăcitor în toate zilele câte avea să poposească la ei, cu toate ceremoniile obișnuite în cărțile de cavalerii, pe care le citiseră și de care chiar erau mari amatori.

Într-acestea, sosi don Quijote, cu viziera ridicată și, dând semne că voia să descalece, Sancho se repezi să-i țină scărița; dar fu atât de nenorocos, încât, când să se dea jos de pe sur, piciorul i se prinse într-o funie a samarului în așa hal, încât nu-i fu cu putință să și-l descurce, ci rămase spânzurat de el, cu gura și pieptul la pământ. Don Quijote, care nu era obișnuit să descalece fără a i se ține scărița, crezând că Sancho se apropiase ca să i-o țină, își slobozi brusc trupul și trase după sine șaua lui Rușinante, care, se vede treaba, era și prost închingată, iar șaua cu el cu tot se prăbuși la pământ, nu fără multă rușinare și o groază de blesteme pe care i le aruncă printre dinți nefericitului de Sancho, rămas tot cu piciorul în butuc.

Ducele le porunci vânătorilor lui să sară-n ajutorul cavalerului și-al scutierului, iar aceștia îl ridicară pe don Quijote, rău mototolit din pricina căzăturii, și care, șonticăind și cum putu, se duse și căzu în genunchi în fața celor doi seniori; ducele însă nu consimți cu niciun chip, ci, dându-se jos de pe cal, se duse să-l îmbrățișeze pe don Quijote, spunându-i:

— Rău îmi pare, seniore Cavaler al Tristei Figuri, că cea dintâi⁴⁶⁹ pe care domnia ta ai făcut-o pe pământul meu a fost atât de crâncenă cum s-a văzut; dar neglijențele scutierilor pot fi cauza unor evenimente și mai grave.

⁴⁶⁹ Zeugmă ironică: cea dintâi *figură*.

— Cel care mi-a prilejuit să vă văd, viteze prinț — răspunse don Quijote —, e cu neputință să fie grav, chiar și dacă prăbușirea mea nu s-ar fi oprit până-n adâncul abisurilor, deoarece m-aș fi ridicat de-acolo și m-aș fi ales cu gloria de a vă fi cunoscut. Scutierul meu, Dumnezeu să-l blesteme, își dezleagă mai lesne limba spre a spune răutăți decât spre a lega și închinga o șa ca să fie sigură; indiferent însă cum aș fi, căzut sau în picioare, pedestru sau călare, pururi fi-voi în slujba voastră și-a doamnei ducese, demnă consoartă a voastră și vrednică doamnă a frumuseții și prințesă universală a curteniei.

— Încetișor, dragă seniore don Quijote de la Mancha! — zise ducele —, căci acolo unde la mijloc e doamna doña Dulcineea din Toboso, nu e drept să fie lăudate alte frumuseți.

Sancho Panza se slobozise între timp din laț și, aflându-se acolo, aproape, înainte ca stăpânu-său să apuce a răspunde, zise:

— Nu se poate tăgădui, ci, dimpotrivă, susține că stăpâna mea Dulcineea din Toboso e foarte frumoasă, dar de unde te-aștepți mai puțin sare iepurele⁴⁷⁰; am auzit că aia care se numește natură e ca un olar care face vase de lut, iar cine face un vas frumos poate face la fel de bine și două și trei și o sută: o spun pentru că doamna ducesa, pe legea mea, nu e mai prejos decât stăpâna mea doamna Dulcineea din Toboso.

Don Quijote se întoarse către ducesa și zise:

— Excelența voastră, vă puteți imagina că niciun cavaler rătăcitor din lume n-a avut un scutier mai guraliv sau mai mucalit de cum am eu; și el va confirma că spun adevărul dacă excelența voastră ați vrea să acceptați câteva zile slujirea mea.

La care ducesa răspunse:

— Apreciez foarte mult că bunul Sancho este mucalit, fiindcă este semn că e discernător, deoarece hazul și vioiciunea duhului, seniore don Quijote, după cum știți prea bine, nu sălășluiesc în minți greoaie; și, de vreme ce bunul Sancho este mucalit și hazliu, îl declar discernător.

— Și guraliv — adăugă don Quijote.

— Cu atât mai bine — zise ducele —, căci nu poți spune multe glume cu vorbe puține. Și pentru a nu ni se irosi timpul cu ele, veniți, mare Cavaler al Tristei Figuri...

⁴⁷⁰ Proverb: „Donde menos se piensa se levanta la liebre“, v. și DQ II, 10, p. 89.

— „Al Leilor“ trebuie să spuneți, alteța voastră — zise Sancho —, căci nu mai e Tristă Figură, nici figuroi.

— Fie, cel al Leilor — continuă ducele —. Zic să veniți, domnule Cavaler al Leilor, la un castel al meu aflat aici, în apropiere, unde vi se va face primirea pe drept cuvenită unei personalități atât de înalte, și anume cea pe care eu și ducesa obișnuim să o facem tuturor cavalerilor rătăcitori care sosesc în el.

Într-acestea, Sancho potrivise și închingase bine șaua lui Rușinante; și, după ce don Quijote se sui pe el, iar ducele pe un cal frumos, o luară pe ducasă la mijloc și o porniră spre castel. Ducea îi porunci lui Sancho să stea lângă ea, pentru că-i plăcea nespus să-i asculte vorbele discernătoare. Sancho nu se lăsă rugat și se strecură între cei trei ca să fie al patrulea în conversație, spre marea plăcere a ducesei și a ducelui, care socotiră că avuseseră mare noroc să primească în castelul lor un asemenea cavaler rătăcitor și un scutier atât de rătăcit⁴⁷¹.

CAPITOLUL 31

Care vorbește despre multe și mărețe lucruri

Supremă era bucuria lui Sancho că se vedea, după cum i se părea lui, în grațiile ducesei, deoarece se aștepta să găsească la castelul ei aceleași lucruri ca și în casa lui don Diego și în cea a lui Basilio, fiind totdeauna iubitor de viață bună, drept care, când era vorba să huzurească, apuca prilejul de ciuf⁴⁷² ori de câte ori i se ivea.

Istoria povestește, așadar, că, în drum spre casa de odihnă sau castelul lor, ducele o luă înaintea și le porunci tuturor slujitorilor cum anume să se poarte cu don Quijote; când acesta sosi cu ducesa la poarta castelului,

⁴⁷¹ În text: *caballero andante, escudero andado*, joc de cuvinte bazat pe accepțiunile celor două forme de participiu, prezent și trecut; *andado* are trei sensuri: primul, „frecventat, umblat“, vorbind de drumuri; al doilea, „comun, ordinar“; al treilea (și cel mai uzual actualmente), „uzat, tocit“ (vorbind de haine). Nu l-am putut echivala decât în opoziție cu adj. „rătăcitor“.

⁴⁷² Vezi DQ I, versuri preliminare, p. 22, n. 53, și P, II, 12, p. 173, n. 159.

în clipă ieșiră din el doi lachei sau îngrijitori îmbrăcați în niște straie până la pământ ce se numesc halate de casă, dintr-un satin cârmăziu foarte fin, și, prinzându-l pe don Quijote în brațe, fără a fi auziți sau văzuți, îi spuseră:

— Înălțimea voastră, duceți-vă să o dați jos de pe cal pe doamna noastră ducesa.

Don Quijote făcu întocmai și urmă un schimb intens de curtoazii între cei doi în această privință, dar în cele din urmă învinse refuzul ducesei, care nu voi să coboare sau să descalece de pe bidiviu decât în brațele ducelui, zicând că nu se considera demnă a-l încărca pe un atât de mare cavaler cu o povară atât de netrebnică. În sfârșit, ducele veni ca să o dea jos și, după ce intrară într-o vastă curte interioară, sosiră două tinere frumoase și aruncară pe umerii lui don Quijote o mantie amplă dintr-o fină țesătură stacojie și, în clipă, toate galeriile curții se încununară cu slujitori și slujitoare ai acelor seniori, zicând cu mari strigăte:

— Binevenit fie floarea și caimacul cavalerilor rătăcitori!

Și toți sau mai toți revărsau șipuri de apă parfumată asupra lui don Quijote și a ducilor, iar don Quijote se minuna de toate acestea; și atunci a fost prima zi când cunoscă și crezu pe deplin că era cavaler rătăcitor adevărat, nu închipuit, văzându-se tratat întocmai cum citise că erau tratați asemenea cavaleri în secolii trecuți.

Sancho, lăsându-și surul baltă, se lipi de ducesă și intră în castel; dar, rozându-l muștrările de cuget că-și lăsase dobitocul de unul singur, se apropie de o duenă respectabilă care, împreună cu altele, ieșise în întâmpinarea ducesei, și, cu glas scăzut, îi spuse:

— Doamnă González sau cum v-o fi alesul nume al domniei voastre...

— Mă cheamă doña Rodríguez de Grijalba – răspunse duena⁴⁷³ –. Ce anume poruncești, frate?

La care Sancho răspunse:

— Aș vrea, doamnă plină de grații, să mi-o faci pe-aceea⁴⁷⁴ de-a merge la poarta castelului, unde vei găsi un măgar sur al meu: binevoiește și

⁴⁷³ Vezi *DQ* I, 13, p. 118, n. 238.

⁴⁷⁴ Zeugmă: „aceea“, reia implicit una din „grații“.

poruncește să fie dus sau du-l chiar domnia ta la grajd, fiindcă sărmanuțul de el e cam sfios și nu se poate obișnui cu niciun chip să rămână singur.

— Dacă și stăpânul e la fel de discernător ca sluga – răspunse duena –, chiar că ne-am pricopsit! Du-te de-aici, frate, bătu-te-ar ceasul rău pe dumneata și pe cine te-a adus aici, și descurcă-te singur cu dobitocul dumitale, căci noi, duenele din casa asta nu suntem deprinse cu asemenea trebur.

— Păi la drept vorbind – răspunse Sancho –, l-am auzit zicând pe stăpânul meu, care e clarvăzător al istoriilor, cum o povestea pe cea a lui Lantarote⁴⁷⁵,

din Bretania când se-ntoarse,
doamnele vedeau de dânsul
și duenele de mârțoaga-i,

numai că, în ce-l privește pe asinul meu, nu l-aș schimba nici pe gloaba domnului Lantarote.

— Frate, dacă ești pehlivan – i-o întoarse duena –, păstrează-ți glu-me pentru un loc unde să ți se-nghită și să-ți fie plătite, că de la mine n-ai să capeți decât un ciuciu cât o smochină.

— Fie și-așa – răspunse Sancho –, numai să fie bine coaptă, că doar n-o să pierzi la cacealmaua anilor doar pentru un punct la patru cărți de patruzeci!

— Pui de lele – zise duena, aprinzându-se toată de furie –, dacă-s bătrână sau nu, îi dau seama doar lui Dumnezeu, nu dumitale, nemernicule îndopat cu usturoi.

Și spuse acestea cu glas atât de tare, încât auzi și ducesa, care, întorcându-se și văzând-o pe duenă atât de tulburată și cu ochii înroșiți de turbare, o întrebă pe cine-i cășunase.

— Pe ăsta – răspunse duena –, pe omul ăsta de ispravă, care mi-a cerut stăruitor să duc la grajd un măgar al lui aflat la poarta castelului,

⁴⁷⁵ Despre această veche baladă jonglerească, modificată aici de Sancho, cf. DQ I, 2, p. 42, și 13, p. 118.

dându-mi ca exemplu că așa s-a făcut nu știu unde și că niște doamne s-au îngrijit de unul Lanzasote, iar niște duene de gloaba lui și, colac peste pupăză, m-a făcut și bătrână.

— Asta chiar că mi s-ar părea o insultă — răspunse ducesa —, mai mult decât orice mi s-ar putea spune.

Și, vorbind cu Sancho, îi spuse:

— Află, prietene Sancho, că doña Rodríguez e foarte tânără și toca o poartă mai degrabă în temeiul autorității și din obișnuință decât din pricina anilor.

— Neprielnici fie-mi toți câți mi-au mai rămas de trăit — răspunse Sancho — dacă am spus-o din pricina asta: am spus-o doar pentru că iubirea pe care i-o port măgarului meu e-atâta de mare, încât mi s-a părut că nu-l puteam încredința cuiva mai milostiv decât doamnei doña Rodríguez.

Don Quijote, care auzea totul, îi spuse:

— Acestea sunt vorbe potrivite, Sancho, pentru locul unde ne aflăm?

— Domnule — răspunse Sancho —, fiecare cată să vorbească de nevoile lui oriunde s-ar afla: aici mi-am adus aminte de sur și-aici am vorbit despre el; iar dacă mi-aș fi adus aminte în grajd, acolo aș fi vorbit.

La care ducele zise:

— Sancho are perfectă dreptate și nu trebuie învinuit de nimica: surului i se vor da cele de trebuință de cum va deschide gura, și Sancho să nu-și mai facă nicio grijă, căci va fi tratat ca și el însuși.

Cu aceste schimburi de cuvinte, plăcute tuturor, fără numai lui don Quijote, ajunseră la catul de sus și-l introduseră pe don Quijote într-o sală nespus de bogat împodobită cu draperii de aur și brocart; șase fete îl dezarmară și-i slujiră drept paji, toate îndemânatic și școlite de către duce și ducesă cu privire la ceea ce aveau de făcut și cum trebuiau să se poarte cu don Quijote pentru ca el să-și închipuiască și să se vadă tratat ca un cavaler rătăcitor. După ce fu dezarmat, don Quijote rămase în nădragii lui strâmți și în pieptarul din piele de căprioară, uscățiv, înalt, deșirat, cu obraji ce se sărutau pe dinăuntru unul cu altul: figură care, dacă fetele ce-l slujeau nu și-ar fi înăbușit râsul (unul din ordinele absolute pe care li le dăduseră stăpânii lor), le-ar fi făcut să plesnească de râs.

Îl rugară să se lase dezbrăcat ca să-i pună o cămașă, dar el nu acceptă nici în ruptul capului, zicând că cinstea li se potrivea cavalerilor rătăcitori la fel de bine ca și vitejia. Le spuse totuși să-i dea cămașa lui Sancho; și, închizându-se cu acesta într-o cameră unde se afla un pat luxos, se dezbracă și-și puse cămașa și, văzându-se singur cu Sancho, îi spuse:

— Ia spune-mi, proaspătule măscărici și vechiule neghiob: ți se pare cuviincios să dezonorezi și să insulti o duenă atât de venerabilă și vrednică de respect ca aceea? Era tocmai momentul să-ți amintești de sur sau seniorii aceștia sunt oare în stare să lase de izbeliște animalele, când cu stăpânii lor se poartă atât de ales? Pentru numele lui Dumnezeu, Sancho, stăpânește-te și nu-ți lăsa vederii urzeala, ca să nu-și dea seama că ești țesut din pânză proastă și grosolană. Gândește-te, păcătosule, că și stăpânul e cu atât mai bine privit cu cât are slujitori mai cinstiți și mai bine crescuți și că una din superioritățile de care se bucură principii față de ceilalți oameni este să aibă slujitori la fel de buni ca și ei. Nu vezi, netrebnicule ce ești, vai, nefericitul de mine, că, dacă vor vedea că tu ești un țărănoi grosolan sau un nătărău de râsul lumii, vor crede că oi fi și eu vreun panglicar sau vreun escroc? Nu, nu, prietene Sancho: ferește-te, ferește-te de neajunsurile astea, căci cine se poticnește de guraliv și prea glumeț ce e cade la prima piedică și ajunge pehlivan fără haz. Înfrânează-ți limba, chibzuiește-ți și rumegă-ți cuvintele înainte de a le da drumul din gură și ia seama că am ajuns într-un loc unde, cu ajutorul lui Dumnezeu și al vitejiei brațului meu, avem a ieși întreit și încincit sporiți în faimă și avuție.

Sancho îi făgădui cu toată solemnitatea să-și coasă buzele sau să-și muște limba înainte de-a mai rosti vreun cuvânt care să nu fie cât mai nimerit și mai bine chibzuit, întocmai cum îi poruncise el, spunându-i să nu-și mai facă nicio grijă în privința asta, căci n-avea să se descopere niciodată din vina lui cine erau ei.

Don Quijote se îmbracă, își puse banduliera cu spada, își aruncă pe umeri mantia stacojie, își puse o căciuliță de satin verde pe care i-o dăduseră fetele și, astfel împodobit, intră în sala cea mare, unde le găsi pe fete, așezate pe două rânduri, tot atâtea într-o parte ca și-n alta, și toate pregătite să-i dea cele trebuincioase ca să se spele pe mâini, îmbiindu-i-le cu belșug de reverențe și ceremonii.

Sosiră apoi doisprezece paji, cu majordomul, ca să-i conducă la masă, unde seniorii îi și așteptau. Îl așezară în mijlocul lor și, cu mult fast și măreție, îl conduseră în altă sală unde era întinsă o masă bogată cu doar patru tacâmuri. Ducesa și ducele veniră la ușa sălii ca să-l întâmpine, împreună cu ei fiind și un preot plin de gravitate dintre cei care se ocupă de casele nobililor: dintre cei care, întrucât nu s-au născut nobili, nu nimeresc să dea învățătură cum anume trebuie să fie cei care sunt; dintre cei care vor ca măreția celor mari să se măsoare cu meschinăria cugetelor lor; dintre cei care, vrând să-i îndrume pe cei de care se ocupă să fie foarte măsurați, îi fac să fie zgârciți. De teapa acestora, zic, trebuie să fi fost gravul cleric care, împreună cu ducii, ieși să-l întâmpine pe don Quijote. Se schimbară mii de curtenii și, în cele din urmă, luându-l pe don Quijote în mijlocul lor, merșeră să se așeze la masă.

Ducele îl pofti pe don Quijote să șadă în capul mesei și, cu toate că el refuză, stăruințele ducelui fură atât de puternice, încât se văzu silit să accepte locul. Clericul se așeză în fața lui, iar ducele și ducesa de-o parte și de alta.

Sancho era prezent la toate acestea, năucit și uluit la vederea cinstirii pe care i-o arătau nobilii aceia stăpânului său; și, văzând multele ceremonii și rugăminți ce avură loc între duce și don Quijote spre a-l convinge pe acesta să șadă în capul mesei, zise:

— Dacă înălțimile voastre îmi îngăduiți, am să vă istorisesc o poveste petrecută la mine-n sat în legătură cu locurile astea de la masă.

Nici nu apucă bine Sancho să rostească acestea, că don Quijote se cutremură, închipuindu-și fără nicio îndoială că avea să spună vreo prostie. Sancho îl privi și, înțelegându-l, îi spuse:

— Nu te teme, dragă domnule și stăpâne, că o să-mi iau nasul la purtare sau o să spun ceva cât de cât nelalocul lui, căci n-am uitat sfaturile pe care mai adineauri mi le-ai dat despre vorba multă ori puțină sau bună ori proastă.

— Eu nu-mi amintesc de nimic, Sancho – răspunse don Quijote –; zi ce vrei, numai zi repede.

— Păi ce vreau să spun – zise Sancho – e-atât de-adevărat, că stăpânul meu don Quijote, aici de față, nu mă va lăsa să mint.

— După mine – replică don Quijote –, minte cât vrei, Sancho, căci n-am să te contrazic, dar ia seama ce spui.

— Atâta m-am gândit și răzgândit, că cine trage clopotul a foc e sub oboroc⁴⁷⁶, precum se va vedea după fapte.

— Bine-ar fi – zise don Quijote –, excelențele voastre, să porunciți ca tontul ăsta să fie dat afară, căci o să-nșire o mie de zezecii.

— Pe viața ducelui – zise ducesa –, Sancho nu se va depărta de mine nici cu un deget: îmi e tare drag, pentru că știu că e tare discernător.

— De zile discernătoare – zise Sancho – s-aveți parte, sanctitatea voastră⁴⁷⁷, pentru buna părere cu care puneți temei pe mine, chiar dacă-n mine nu-l aveți. Și povestea pe care vreau s-o spun e următoarea: a fost poftit la un hidalg de la mine din sat, foarte bogat și nobil, pentru că se trăgea din Álamosii din Medina del Campo, care s-a însurat cu doña Mencía de Quiñones, care a fost fiica lui don Alonso de Marañón, cavaler al ordinului de Santiago, care s-a înecat la Herradura⁴⁷⁸ și în legătură cu care a fost o încăierare în satul nostru, în care, după câte știu, s-a aflat și stăpânul meu don Quijote, de unde a ieșit rănit Tomasillo cel Dezmățat, fiul lui Balbastro fierarul... Nu-i adevărat tot ce spun, domnule și stăpâne al nostru? Spune, pe viața înălțimii tale, pentru ca nu cumva domnii ăștia să mă socotească un guraliv mincinos.

— Până acum – zise clericul – mai mult îmi pari guraliv decât mincinos, dar de-acum încolo nu știu cum ai să-mi pari.

— Aduci atâția martori, Sancho, și atâtea dovezi, încât nu pot spune altceva decât că oi fi spunând adevărul. Zi-i mai departe și scurtează povestea, căci, după cum mergi, n-ai să termini nici peste două zile.

— Nu, să nu o scurteze – zise ducesa –, ca să-mi facă mie plăcere, ci să o povestească așa cum o știe, chiar de n-are s-o isprăvească nici

⁴⁷⁶ Proverb: „A buen salvo está el que repica“, cine dă alarma de la adăpost nu e în primejdie.

⁴⁷⁷ Într-un elan de politețe și recunoștință, Sancho folosește comic și anapoda formulele reverențioase.

⁴⁷⁸ Face aluzie la un eveniment istoric: în octombrie 1562, o escadră de douăzeci și cinci galere, trimisă ca ajutor la Oran și Mazalquivir, a încercat să se refugieze în portul Herradura, aproape de Vélez Málaga, pe o teribilă furtună, dar toate navele s-au scufundat, cu echipaje cu tot, pierind peste patru mii de oameni.

peste șase zile: dacă ar fi atâtea, pentru mine ar fi cele mai frumoase din câte am trăit.

— Zic, dar, domnii mei — urmă Sancho —, că hidalgul acela, pe care-l cunosc ca pe mâinile mele, fiindcă de la mine pân' la casa lui nu-i nicio bătaie de arbaletă, l-a poftit la el pe un țăran sărac, dar cinstit.

— Dă-i înainte, frate — zise atunci părintele —, căci așa cum mergi n-ai să te-oprești cu povestea dumitale decât pe lumea cealaltă.

— O să mă opresc la mai puțin de juma' de drum, de-o vrea Dumnezeu — răspunse Sancho —. Și, cum ziceam, când țăranul acela sosi acasă la hidalgul care-l poftise, odihnească-i-se-n pace sufletul, că între timp a răposat și, ca să se știe mai bine, se zice că a murit ca un înger, deși eu n-am fost de față, fiindcă la vremea aceea mă dusesem să secer la Tembleque...

— Pe viața dumitale, fiule, întoarce-te repede de la Tembleque, nu-l mai înmormânta pe hidalg, dacă nu vrei să faci și alte îngropăciuni, ci isprăvește-ți povestea.

— Fapt este — replică Sancho — că, pe când cei doi se pregăteau să ia loc la masă, de mi se pare că acuma-i văd mai bine ca oricând...

Ducilor le făcea mare plăcere neplăcerea cu care întâmpina bunul părinte amânarea și pauzele cu care-și istorisea povestea Sancho, iar don Quijote se perpelea de furie și turbare.

— Zic, dar — zise Sancho —, că pe când cei doi, cum spuneam, se pregăteau să ia loc la masă, țăranul ținea morțiș ca în capul mesei să șadă hidalgul, iar hidalgul ținea și el morțiș ca acolo să șadă țăranul, pentru că la el acasă era musai să se facă doar cum porunca el; dar țăranul, care se credea curtenitor și bine crescut, nu consimți nici în ruptul capului, până când hidalgul, cătrănit, îi puse amândouă mâinile pe umeri și-l făcu să se așeze cu sila, spunându-i: „Șezi, tontovane, că oriunde m-aș așeza eu, pentru dumneata tot capul mesei ar fi.“ Păi asta e povestea, și, zău, cred că n-a fost nelalocul ei aici.

Don Quijote schimbă fețe-fețe într-o mie de culori, care, pe măsură liniul feței sale, se împeștrău și săreau în ochi; seniorii își înăbușiră râsul, pentru ca nu cumva don Quijote să se rușineze înțelegând răutăcioșenia lui Sancho; și, spre a schimba vorba și a-l împiedica pe Sancho

să continue cu alte sminteli, ducesa îl întrebă pe don Quijote ce noutăți mai avea despre doamna Dulcineea și dacă-i trimisese în ultimele zile în dar niscai uriași sau bandiți, căci nu se putea să nu fi învins o mulțime de teapa lor. La care don Quijote răspunse:

— Doamna mea, nefericirile mele, deși au avut un început, sfârșit nu vor avea niciodată. Am învins uriași, i-am trimis mișei și bandiți, dar cum să o fi găsit dacă ea este vrăjită și metamorfozată în cea mai slută țarancă pe care ți-o poți imagina?

— Nu știu – zise Sancho Panza –, mie mi se pare cea mai frumoasă făptură din lume: cel puțin în sprinteneală și-n sărituri, știu bine că nu-i mai prejos de un acrobat; pe legea mea, doamnă ducesă, sare de pe pământ pe-o măgăriță de parc-ar fi pisică.

— Ai văzut-o dumneata vrăjită, Sancho? – întrebă ducele.

— Ba încă cum am văzut-o! – răspunse Sancho –. Păi cine naiba dacă nu eu a fost cel dintâi care-a căzut în doaga vrăjelii? E la fel de vrăjită ca tata!

Clericul, auzind că se vorbea despre uriași, canalii și vrăji, se dumiri că acela trebuie să fi fost don Quijote de la Mancha, a cărui istorie ducele obișnuia să o citească, iar el îl muștrase de multe ori, spunându-i că era o sminteală să citească asemenea sminteli; și, lămurindu-se că ceea ce bănuise era adevărat, îi vorbi tare mânios ducelui și-i spuse:

— Excelența Voastră, domnul meu, trebuie să-i dați seama Domnului Dumnezeuului nostru de ceea ce face omul acesta de ispravă. Don Quijote ăsta sau don Tontul sau cum l-o fi chemând îmi închipui că nu e chiar atât de nebun pe cât vreți Excelența Voastră să fie, dându-i pe tavă prilejuri după prilejuri ca să-și tot înșire aiurelile și nătângiile.

Și, adresându-i-se lui don Quijote, îi spuse:

— Și dumitale, tigvă goală, cine ți-a băgat în cap că ești cavaler rătăcitor și-nvingi uriași și prinzi bandiți? Du-te într-un ceas bun și tot atunci să ți se și spună: „Întoarce-te acasă și crește-ți copiii, dacă ai, și vezi-ți de avere, și încetează a mai bate lumea, fluierând în vânt și ajungând de râsul tuturor celor care te cunosc și nu te cunosc.” De unde ai scos oare că au existat și există acum cavaleri rătăcitori? De unde să fie uriași în Spania sau bandiți în La Mancha, sau Dulcinee vrăjite, sau toată liota de nerozii care se povestesc despre dumneata?

Don Quijote ascultă atent vorbele acelui bărbat venerabil și, văzând că tăcuse, nu mai ținu seama de duci și, cu înfățișarea mânioasă și chipul tulburat, se ridică în picioare și spuse...

Ci răspunsul acesta merită un capitol aparte.

CAPITOLUL 32

*Despre răspunsul pe care i-l dădu don Quijote muștrătorului său,
cu alte întâmplări grave și hazlii*

Ridicându-se, așadar, în picioare, tremurând din cap până-n picioare ca un intoxicat cu mercur, cu limba precipitată și împleticită, don Quijote zise:

— Locul unde sunt, prezența în care mă aflu și respectul pe care pururi l-am nutrit și-l nutresc slujirii pe care o profesezi domnia ta îmi rețin și-mi leagă mâinile îndreptățitei indignări; și, atât în temeiul celor spuse, cât și deoarece știu, cum toți știu, că armele celor în reverendă sunt aceleași cu cele ale femeilor, și anume limba, mă voi angaja cu a mea într-o luptă egală cu domnia ta, de la care s-ar fi convenit să aștept mai degrabă sfaturi bune decât josnice vituperatii. Muștrările sfinte și bine intenționate cer alte împrejurări și alte argumente: cel puțin, faptul de a mă fi muștrat în public și cu atâta asprime a depășit limitele oricărei bune muștrări, pentru că cele dintâi se întemeiază mai curând pe blândețe decât pe asprime, și nu e bine, fără a avea cunoștință de păcatul supus muștrării, să-l faci pe păcătos, nici mai mult, nici mai puțin decât idiot și prost. De nu, ia spune-mi, domnule, pentru care dintre idioțeniile observate de domnia ta la mine mă osândești și mă veștejești și-mi poruncești să mă duc acasă și să-mi văd de grija ei și de-a soției și-a copiilor mei, fără să știi dacă o am sau îi am. E oare de ajuns să te năpustești alandala prin casele altora ca să-i muștruluiești pe stăpânii lor și, după ce ai fost crescut în strâmtoarea cine știe cărei pensiuni de seminar, fără a fi văzut mai mult din lume decât atâta cât se poate cuprinde pe o rază de douăzeci-treizeci de leghe, să te-apuci nepoftit a da legi cavaleriei și a-i supune judecății pe cavalerii rătăcitori? Este oare o întreprindere deșartă sau timp prost cheltuit este oare cel pe care-l cheltuiești rătăcind

prin lume nu în căutarea desfătărilor ei, ci a încercărilor aspre prin care cei buni urcă în lăcașul nemuririi⁴⁷⁹? Dacă m-ar socoti prost cavalerii, magnificii, generoșii, cei de neam înalt, aş socoti-o drept o insultă ireparabilă; dar faptul că mă consideră năvleg studioșii, care niciodată n-au intrat și n-au pășit pe cărările cavaleriei, mă lasă rece: cavaler sunt și cavaler am să mor, dacă e placul Atotîntului. Unii merg pe câmpul spațios al ambiției trufașe, alții pe cel al lingușelii servile și josnice, alții pe cel al ipocriziei înșelătoare, iar unii pe cel al adevăratei religii; eu însă, înclinat de steaua mea, merg pe cărarea cea îngustă a cavaleriei rătăcitoare, spre a cărei exercitare disprețuiesc averea, dar nu și onoarea. Am răzbunat ofense, am îndreptat strâmbătăți, am pedepsit insolente, am învins uriași și am dat iama în monștri; sunt îndrăgostit doar pentru că e de datoria cavalerilor rătăcitori să fie și, așa fiind, nu mă număr printre îndrăgostiții vicioși, ci printre platonicii înfrânați. Gândurile mi le îndrept mereu spre țeluri bune, și anume să fac bine tuturor și rău nimănui: dacă cine înțelege aceasta, dacă cine pune în lucrare aceasta, dacă cine poate vorbi despre aceasta merită să fie numit tont, s-o spună înălțimile voastre, excelenților duce și ducasă.

— Bravo, pe Dumnezeuul meu! – zise Sancho –. Nu mai spune nimic, domnule și stăpâne dragă, în apărarea înălțimii tale, fiindcă nu mai e pe lume nimica de spus, nici de cugetat, nici de stăruit. Și, cu atât mai mult cu cât domnul ăsta, tăgăduind, cum a și tăgăduit, că au existat și mai există pe lume cavaleri rătăcitori, ce-i de mirare că nu știe niciunul dintre lucrurile despre care a vorbit?

— Oare dumneata, frate – zise clericul –, ești acel Sancho Panza de care se vorbește și căruia stăpânul său i-a făgăduit o Insulă?

— Da, eu mi-s – răspunse Sancho – și-o merit la fel de bine ca oricare altul; eu mi-s d-alde „adună-te cu cei buni și printre ei ai să te pui“, și eu mi-s dintre cei „nu cu cine te naști, ci cu cine paști“ și d-alde „cine sub copac bun trage umbră bogată-și face“⁴⁸⁰. Eu am tras lângă bunul

⁴⁷⁹ Reminiscențe din *Matei*, 7, 12–13; și din Garcilaso de la Vega, *Elegia* I, vv. 202–204 (vezi și *DQ* II, 6, p. 65, unde versurile sunt citate).

⁴⁸⁰ Succesiune de proverbe: „Júntate a los buenos, y serás uno de ellos“; „No con quien naces, sino con quien paces“; „Quien a buen árbol se arrima, buena

meu stăpân și de multe luni umblu în tovărășia lui și-am s-ajung a fi alt el însuși⁴⁸¹, cu voia Domnului; el să trăiască și să trăiesc și eu, că nici lui nu-i vor lipsi împărății de cârmuit, nici mie Insule de guvernat.

— Nu, cu siguranță, Sancho prietene — zise atunci ducele —, căci eu, în numele seniorului don Quijote, îți acord guvernarea uneia de nu mică însemnătate, pe care-o am vacantă.

— Cazi în genunchi, Sancho — zise don Quijote —, și sărută picioarele Excelenței Sale pentru favoarea pe care ți-a făcut-o.

Sancho făcu întocmai, ci clericul, văzând acestea, se ridică de la masă, supărat peste poate, zicând:

— Pe reverenda pe care-o port, sunt gata să spun că Excelența Voastră sunteți la fel de năvleg ca păcătoșii ăștia. Uitați-vă dacă pot să nu fie nebuni ei, de vreme ce cuminții le aprobă cu elogii nebuniile! N-aveți decât să rămâneți cu ei, Excelența Voastră, căci, atâta timp cât vor sta ei în casa asta, eu am să stau la mine-acasă și mă voi scuti să veștejesc ce nu pot îndrepta.

Și, fără a mai spune ceva și-a mai mânca, plecă, fără ca rugămințile ducelui să-l poată opri, deși ducele nici nu-i adresă prea multe, oprit de râsul pe care i-l pricinuiseră mânia lui necuviincioasă; isprăvindu-și râsul, îi spuse lui don Quijote:

— Înălțimea voastră, seniore Cavalier al Leilor, i-ați răspuns singur în chip atât de nobil, încât nu vă mai rămâne nimic de răzbunat din ceea ce, deși pare ofensă, nu este nicidecum, căci așa cum femeile nu ofensează, nu ofensează nici fețele bisericesti, după cum prea bine știți.

— Așa este — răspunse don Quijote —, iar explicația este că cel ce nu poate fi ofensat nu poate nici el ofensa pe nimeni. Femeile, copiii și fețele bisericesti, cum nu pot să se apere chiar dacă sunt ofensați, nici nu pot fi ofensați. Căci între jignire și ofensă este o deosebire, după cum Excelența Voastră știți mai bine: ofensa vine din partea cui o poate face, și o face, și o susține; jignirea poate veni de oriunde, fără a ofensa. Un

sombra le cobija”, toate folosite pentru a defini poziția lui Sancho în raport cu don Quijote.

⁴⁸¹ Nu cred că ar putea fi vorba de ambițiile cavalierești ale lui Sancho, ci de dorința de a semăna moralmente cu don Quijote sau de o manifestare a prieteniei față de el (*amicus alter ego*).

exemplu: un om se află pe stradă, fără nicio grijă; vin zece inși înarmați și-l ciomăgesc, drept care el duce mâna la spadă și-și face datoria, dar mulțimea adversarilor i se opune și nu-l lasă a-și împlini gândul, și anume acela de a se răzbuna; omul respectiv este ca atare insultat, dar nu ofensat. Și o va confirma și alt exemplu: un om stă întors cu spatele; se apropie altul și-l lovește cu parul și, după ce-l lovește, fuge și nu așteaptă, iar celălalt aleargă după el, dar nu-l ajunge din urmă; cel care a încasat loviturile a fost obiectul unei jigniri, dar nu al unei ofense, deoarece ofensa trebuie susținută. Dacă acela care a dat loviturile, deși le-a dat pe furiș, ar fi dus mâna la spadă și s-ar fi oprit, ținând piept adversarului, cel lovit ar fi fost deopotrivă insultat și ofensat: insultat, pentru că a fost lovit mișelește; ofensat, pentru că cel ce l-a lovit și-a susținut fapta, fără a da dosul și a se clinti din loc. Și, astfel, după legile blestematului de duel, eu pot fi insultat, dar nu și ofensat, deoarece copiii nu sunt afectați, după cum nici femeile, și nici nu pot fugi sau nu au de ce să aștepte, același lucru fiind valabil și pentru slujitorii sfintei religii, întrucât aceste trei feluri de ființe omenești sunt lipsite de arme ofensive și defensive; și, astfel, deși în mod firesc ar fi obligate să se apere, nu sunt obligate să atace pe nimeni. Și cu toate că ceva mai înainte am spus că puteam fi insultat, acum zic că nu, pentru că cine nu poate primi ofensa cu atât mai puțin o poate provoca.⁴⁸² Motiv pentru care cele spuse de bietul om nu trebuie să mă afecteze și nu mă afectează: aș fi vrut doar să fi așteptat puțin, ca să-l fac a înțelege eroarea în care stăruie crezând că pe lume nu au existat și nici nu există cavaleri rătăcitori; dacă Amadís sau altcineva din nesfârșita lui descendență ar auzi una ca asta, știu că domniei sale nu i-ar fi fost moale.

— Mă jur și eu c-așa ar fi fost – zise Sancho – : i-ar fi tras o spin-tecătură de l-ar fi tăiat în două de sus până jos ca pe-o rodie sau ca pe-un pepene bine copt. Nu răbdau ei, drăguții, asemenea năzbâtii. Uite, pe crucea mea, sunt sigur că, dacă Reinaldos de Montalbán l-ar fi auzit pe năpârstoc scoțând vorbele astea, i-ar fi dat un dos de palmă peste gură de n-ar mai fi crâcnit vreme de trei ani. Aoleo, să mi se fi luat de ei, ar fi văzut el cum le mai scăpa din mâini!

⁴⁸² Cf. *Persiles* (P, III, 9, pp. 283–284), unde Antonio barbarul face considerații similare la întoarcerea în patrie.

Ducesa murea de răs când îl auzea vorbind pe Sancho, pe care, în sinea ei, îl considera mai mucalit și mai nebun decât stăpănu-său, și mulți au fost pe-atunci de aceeași părere. În cele din urmă, don Quijote se potoli și ospățul luă sfârșit, iar după ce se strânse masa, veniră patru slujnicuțe, una cu un lighean de argint și alta cu o carafă tot de argint, alta cu două prosoape dintr-o pânză bogată și strălucitor de albă pe umăr, iar cea de-a patra, cu brațele suflecate până la cot, iar în mâinile-i dalbe – care fără doar și poate albe erau – cu o rotiță de săpun napolitan⁴⁸³. Cea cu ligheanul se apropie și, cu grație firească și dezinvoltură, puse ligheanul sub barba lui don Quijote; acesta, fără a scoate o vorbă, uimit de-o asemenea ceremonie, crezând că trebuie să fi fost obiceiul pământului ca în loc de mâini să se spele bărbile, și-o întinse pe-a sa cât putu mai mult și, în aceeași clipă, începu să plouă din carafă, iar slujnicuța cu săpunul îi luă la frecat cu mare zor barba, ridicând fulgi de zăpadă care nu erau mai puțin albi decât clăbucii de săpun, nu doar pe barbă, ci pe toată fața și în ochii obedientului cavaler, într-atâta, încât îl făcură să și-i închidă de nevoie. Ducele și ducesa, care nu erau la curent cu treaba aceasta, așteptau să vadă ce deznodământ avea să aibă o abluțiune atât de neobișnuită. Slujnicuța bărbierită, după ce-l acoperi cu clăbuc gros de o palmă, se prefăcu că i se isprăvisse apa și-i porunci celei cu carafa să mai aducă, întrucât seniorul don Quijote urma să o aștepte. Ea făcu întocmai, iar don Quijote rămase cu cea mai ciudată și mai vrednică de răs figură ce se putea închipui.

Îl priveau toți cei de față, care erau mulți și, cum îl vedeau cu gâtul lung de-o jumătate de vargă, mai mult decât potrivit tuciuriu, cu ochii strâns închiși și barba plină de săpun, a fost de toată minunea și le-a trebuit mult discernământ ca să-și poată înăbuși râsul; slujnicuțele cu farsa își țineau ochii în pământ, fără a cuteza să se uite la stăpânii lor; cât despre aceștia, mânia și râsul clocoteau în ei și nu știau ce hotărâre să ia: fie să pedepsească obraznicia fetelor, fie să le răsplătească pentru plăcerea pe care o încercau văzându-l în felul acela pe don Quijote. În sfârșit, veni și slujnicuța cu carafa și isprăviră să-l spele pe don Quijote

⁴⁸³ Săpun fin foarte apreciat, utilizat îndeosebi ca șamponurile de azi sau ca săpun de ras.

și, numai decât, cea care aducea prosoapele îl curăță și-l uscă foarte tacticos; și, făcându-i tuspătru deodată o plecăciune și o reverență mare și adâncă, se pregăteau să plece, dar ducele, pentru ca nu cumva don Quijote să-și dea seama de farsă, o strigă pe slujnicuța cu ligheanul, zicându-i:

— Vino și spală-mă și pe mine, dar bagă de seamă să nu ți se isprăvească apa.

Fetișcana, isteată și promptă, se apropie și-i așează și ducelui ligheanul ca lui don Quijote și, dând zor, îl spălară și-l săpuniră bine, bine și, lăsându-l uscat și curățat, își făcură plecăciunile și duse au fost. Se află mai apoi că ducele făcuse jurământ că, dacă nu l-ar fi spălat ca pe don Quijote, le-ar fi pedepsit impertinența, dar ele o dreseseră cu discernământ, săpunindu-l și pe dânsul⁴⁸⁴.

Sancho urmărise cu toată atenția ceremoniile acelor abluțiuni, zicându-și în sinea lui:

— Doamne Sfinte! N-o fi oare obiceiul în ținutul ăsta să li se spele bărbile și scutierilor? Căci pe Dumnezeu și pe sufletul meu, mare nevoie aş avea, ba chiar, dacă mi-ar lua-o și din brici, mi s-ar părea și mai de folos.

— Ce-ți tot spui acolo, Sancho? – întrebă ducesa.

— Zic, doamnă – răspunse el –, că la curțile celorlalți prinți am auzit totdeauna că, după strânsul mesei, li se aducea apă pentru mâini, dar nu și leșie pentru bărbi, și tocmai de-asta-i bine să trăiești mult, ca să vezi multe; e drept, se zice și că „cine viață lungă are trece și prin multe păsurile”⁴⁸⁵, deși să treci printr-un asemenea spălat e mai curând plăcere decât muncă.

— Nu te amări, prietene Sancho – zise ducesa –, căci le voi pune pe fete să te spele și pe dumneata, ba chiar să te pună la albit, de va fi nevoie.

— Mă mulțumesc și numai cu barba – răspunse Sancho –, cel puțin deocamdată, că ce-o fi să mai fie, doar Dumnezeu știe.

⁴⁸⁴ Luis Zapata relatează, în culegerea sa *Miscelánea* (care a circulat doar în manuscris, fiind editată abia în 1859), o farsă asemănătoare jucată unui ambasador portughez în casa contelui de Benavente. Trebuie precizat că atingerea bărbii cu mâna de către altcineva era considerată o acțiune ofensatoare.

⁴⁸⁵ Două versuri din balada Marchizului de Mantova; citarea lor creează un contrast între dramatismul situației poetice – agonia cavalerului Valdovinos – și comicul bufon al împejurării căreia i le aplică Sancho.

— Ia aminte, majordomule — zise ducesa —, ce anume-ți cere bunul Sancho și îndeplinește-i voia cuvânt cu cuvânt.

Majordomul răspunse că domnul Sancho avea să fie servit pe deplin, după care plecă să mănânce, luându-l cu sine și pe Sancho, iar la masă rămaseră ducii și don Quijote, discutând despre numeroase și felurite lucruri, toate însă referitoare la îndeletnicirea armelor și a cavaleriei rătăcitoare.

Ducesa îl rugă pe don Quijote să-i deseneze și să-i descrie, deoarece i se părea că are o fericită memorie, desăvârșirea și trăsăturile doamnei Dulcineea din Toboso, căci, după cum faima îi proslăvea frumusețea, era încredințată că este cea mai frumoasă făptură din lume și chiar din toată La Mancha. Don Quijote suspină la auzul poruncii ducesei și zise:

— Dacă mi-aș putea smulge inima și să o pun sub ochii înălțimii voastre pe masa aceasta și pe-o farfurie, mi-aș scuti limba de munca rostirii a ceea ce abia poate fi gândit, pentru că Excelența Voastră ați vedea-o zugrăvită în ea pe de-a-ntregul; dar de ce să mă apuc eu acum a desena și descrie punct cu punct și amănunt cu amănunt frumusețea neasemuitei Dulcineea, când este o povară vrednică de alți umeri decât de-ai mei, o operă cu care ar trebui să se îndeletnicească penelurile lui Parrhasios, Timantes și Apelles și dălțile lui Lisip⁴⁸⁶ spre a o picta și sculpta în lemne, în marmuri și bronzuri, și retorica ciceroniană și demostiniană spre a o lăuda?

— Ce vrea să zică *demostiniană*, seniore don Quijote — întreabă ducesa —, căci este un cuvânt pe care nu l-am mai auzit în toate zilele vieții mele?

— Retorică *demostiniană* — răspunse don Quijote — este totuna cu a spune retorica lui Demostene, la fel precum *ciceroniană*, a lui Cicero, căci ei au fost cei mai mari doi oratori ai lumii.

— Așa e — zise ducele —, și ai fost nesocotită cu o asemenea întrebare; oricum, seniorul don Quijote ne-ar face însă mare plăcere dacă ne-ar zugrăvi-o, căci, fie și-n eboșă ori schiță, ea se va ivi astfel, încât și cele mai frumoase o vor pizmui.

⁴⁸⁶ Primii trei sunt celebri pictori, ultimul, sculptor la fel de faimos din Antichitatea greacă. Citați deseori, ei reprezintă Arta prin excelență.

— Așa aș fi făcut – răspuse don Quijote –, dacă nu mi-ar fi șters-o din idee⁴⁸⁷ nefericirea ce i s-a întâmplat cu puțin timp în urmă, atât de teribilă, încât sunt dispus mai degrabă s-o deplâng decât s-o descriu. Căci trebuie să știți, înălțimile voastre, că, zilele trecute, ducându-mă ca să-i sărut mâna și să primesc binecuvântarea, îngăduința și aprobarea sa pentru această de-a treia plecare, am găsit-o pe alta decât cea pe care o căutam: am găsit-o vrăjită și metamorfozată din prințesă în țărancă, din frumoasă în urâtă, din înger în diavol, din plăcut mirositoare în pestilențială, din bine vorbitoare în țopârlancă, din așezată în săltăreață, din lumină în întuneric și, pe scurt, din Dulcineea din Toboso într-o țărancă din Sayago⁴⁸⁸.

— Doamne ferește! – scoțând un strigăt mare, zise în clipa aceea ducele –. Cine a fost acela care a făcut atâta rău lumii? Cine i-a răpit frumusețea care-o înveselea, grația care-o încânta și cinstea care-o făcea demnă de prețuire?

— Cine? – răspuse don Quijote –. Cine altul decât un vrăjitor rău dintre cei mulți invidioși care mă persecută? Această rasă blestemată, venită pe lume ca să întunece și să nimicească isprăvile de seamă ale celor buni și ca să pună în lumină și să preamărească faptele celor răi. Vrăjitori m-au persecutat, vrăjitori mă persecută și vrăjitori mă vor persecuta până când mă vor azvârli pe mine și înaltele-mi fapte cavaleriești în adâncul abis al uitării, atingându-mă și rănindu-mă tocmai unde văd că mă doare cel mai tare; căci a i-o răpi pe doamna sa unui cavaler rătăcitor însemnează a-i răpi ochii cu care vede și soarele cu care se luminează și hrana cu care se nutrește. În multe alte împrejurări am spus-o, iar acum a spun din nou: cavalerul rătăcitor fără doamnă este ca arborele fără frunze, clădirea fără temelie și umbra fără trupul care să-i fie cauza.

— Nu mai e nimic de spus aici – zise ducesa –. Dacă e să dăm totuși crezare istoriei despre seniorul don Quijote care a ieșit la lumina lumii cu puține zile-n urmă, în aplauzele generale ale oamenilor, din ea rezultă, dacă nu-mi amintesc greșit, că domnia voastră n-ați văzut-o niciodată

⁴⁸⁷ Păstrez *idea* din text, cu toate conotațiile ei platonice.

⁴⁸⁸ Sat din Castilia (provincia Zamora) care, în Secolul de Aur, simboliza rusticitatea cea mai primitivă.

pe doamna Dulcineea și că doamna aceasta nici nu există pe lume, ci e o doamnă imaginară, pe care domnia voastră v-ați zămislit-o și născut-o în minte și-ați zugrăvit-o cu toate grațiile și desăvârșirile voite de domnia voastră.

— Aici sunt multe de spus — răspunse don Quijote —. Dumnezeu știe dacă Dulcineea există sau nu pe lume sau dacă este imaginară sau nu e imaginară; acestea nu sunt lucruri a căror cercetare să trebuiască a fi dusă până la capăt⁴⁸⁹. Nu eu am zămislit-o și nici nu am născut-o pe doamna mea, deși o contemplan așa cum i se cuvine unei doamne înzestrate cu toate însușirile ce o pot face faimoasă în toate colțurile lumii, cum ar fi frumoasă fără pată, gravă fără trufie, îndrăgostită cu virtute, recunoscătoare din curtenie, curtenitoare din bună creștere și, în sfârșit, înaltă prin neam, deoarece asupra sângelui nobil strălucește și tronează frumusețea cu mai multe trepte de perfecțiune decât în frumoasele de obârșie umilă.

— Așa este — zise ducele —, ci îngăduiască-mi seniorul don Quijote să spun ceea ce mă silește să spun istoria pe care am citit-o despre isprăvile sale, de unde se poate deduce că, fie și dacă admitem că Dulcineea există în El Toboso sau în afara lui și că este frumoasă în acel grad suprem cum ne-o zugrăviți înălțimea voastră, în privința nobleței obârșiei nu se poate asemui cu Orianele, cu Alastrahareele, cu Madasimele⁴⁹⁰, nici cu altele de același soi, de care sunt pline istoriile pe care domnia voastră le știți atât de bine.

— La aceasta pot spune — răspunse don Quijote — că Dulcineea este fiica faptelor sale și că virtuțile înnobilează sângele, iar un umil virtuos se cade a fi prețuit mai mult decât un vicios de spiță înaltă, cu atât mai mult cu cât Dulcineea are un triumghi al blazonului care o poate îndreptăți să fie regină cu coroană și sceptru; căci meritul unei femei frumoase

⁴⁸⁹ Fraza a fost interpretată în diverse moduri: ca o dovadă de descurajare, ca semn al unei realități mascate de aparențe, ca o conștiință a caracterului imaginar al propriei sale proiecții sau, în sfârșit, ca dragoste de factură mistică.

⁴⁹⁰ Nume ale unor eroine din cărțile cavaleresti: Oriana este iubita lui Amadís de Gaula; regina Madasima a fost menționată în *DQ I*, 24; o Alastraharea este fiica lui Amadís de Grecia și a Zaharei în *Amadís de Grecia*, alta e soția prințului Folanges de Astra în *Florisel de Niquea*.

și virtuoză este în măsură a face miracole și mai mari și, dacă nu formal, măcar virtual vorbind, el are ascunse în sine ținte norocoase mai înalte.

— Zic, seniore don Quijote – spuse ducesa –, că în tot ce spuneți pășiți cu pași extrem de prudenți și, cum se spune, cu sonda în mână; și că eu una, de-acum înainte, voi crede și-i voi face să creadă pe toți cei din casa mea, ba chiar, de va fi nevoie, și pe ducele, stăpânul meu, că Dulcineea există în El Toboso și trăiește în ziua de azi, fiind frumoasă, de obârșie nobilă și meritând să o slujească un cavaler precum seniorul don Quijote, acesta fiind cel mai mare elogiu pe care pot și știu a i-l aduce. Nu pot să nu fiu însă muncită de un scrupul și să nu am nu știu ce dinte împotriva lui Sancho Panza: scrupulul este că istoria menționată spune că acest Sancho Panza a găsit-o pe numita doamnă Dulcineea, când i-a dus o scrisoare din partea domniei voastre, vânturând un sac de grâu și, mai exact, zice că era din cel negru, ceea ce mă face să am îndoieli în privința nobleței obârșiei sale.

La care don Quijote răspunse:

— Doamna mea, știți cu siguranță că toate sau mai toate lucrurile ce mi se întâmplă sunt în afara hotarelor obișnuite ale celor ce li se întâmplă altor cavaleri rătăcitori, fie pentru că-mi sunt îndrumate de voia de nepătruns a sorții, fie pentru că se văd îndrumate de răutatea vreunui vrăjitor invidios; și cum e știut că toți sau mai toți cavalerii rătăcitori și vestiți au unul darul de a nu putea fi vrăjit, altul pe-acela de a avea trupul atât de impenetrabil, încât nu poate fi rănit, așa cum a fost faimosul Roldán, unul din cei Doisprezece Pairi ai Franței, despre care se povestește că nu putea fi rănit decât la talpa piciorului stâng și numai cu vârful unui ac gros, dar cu niciun alt fel de armă, drept care, atunci când Bernardo del Carpio l-a ucis la Roncesvalles, văzând că nu-l putea răni cu fierul, l-a ridicat de la pământ în brațe și l-a găuit, amintindu-și atunci de felul cum îl omorâse Hercule pe Anteu, uriașul acela feroce despre care se zicea că era fiul Gliei; vreau să trag de-aici încheierea că poate și eu voi fi având vreunul din darurile acestea, nu pe-acela de-a nu putea fi rănit, fiindcă deseori experiența mi-a demonstrat că sunt făcut din cărnuri moi și cătuși de puțin impenetrabile, nici pe-acela de a nu putea fi vrăjit, căci doar m-am văzut vârât într-o cușcă,

unde o lume întreagă n-ar fi fost în stare să mă închidă altfel decât prin puterea vrăjilor; de vreme ce însă m-am eliberat de-acolo, vreau să cred că nimeni altul nu va mai putea să-mi aducă prejudicii. Și, ca atare, dacă vrăjitorii aceștia au văzut că nu-și pot folosi maleficiile împotriva mea, se răzbună pe lucrurile pe care eu le iubesc cel mai mult și vor să-mi ia viața năpăstuind-o pe cea a Dulcineei, prin care trăiesc; și, astfel, cred că, atunci când scutierul meu i-a dus solia din parte-mi, au prefăcut-o în țărancă, și încă într-una prinsă într-o îndeletnicire atât de umilă cum e vânturatul grâului; ci, după cum am mai spus, grâul acela nu era nici hrișcă neagră, nici grâu, ci boabe de perle orientale și, ca dovadă a acestui adevăr, vreau să spun mărețiilor voastre, că, ducându-mă cu puțin timp în urmă la El Toboso, n-am putut găsi cu niciun chip palatele Dulcineei, iar a doua zi, după ce Sancho, scutierul meu, a văzut-o sub însăși înfățișarea ei, și anume ca pe cea mai frumoasă din univers, mie mi s-a părut o țărancă grosolană și urâtă și nicidecum cu harul vorbirii, când ea era discernământul întrupat; și de vreme ce nu eu sunt vrăjit și nici nu pot fi, ea este, judecând bine, cea vrăjită, cea obidită și cea transformată, schimbată și răschimbată, și prin ea s-au răzbunat pe mine dușmanii mei, și pentru ea trăi-voi eu în lacrimi perpetue până când o voi vedea în starea ei dintâi. Toate acestea le-am spus pentru ca nimeni să nu mai ia seama la cele spuse de Sancho despre dârmonirea sau vânturarea Dulcineei, căci, dacă au schimbat-o pentru mine, nu-i de mirare că și pentru el au prefăcut-o. Dulcineea e nobilă și de neam bun; și din spițele de hidalgi câte sunt în El Toboso, și ele sunt numeroase, vechi și foarte bune⁴⁹¹, cu siguranță că o mare parte îi revine neasemuitei Dulcineea, prin care satul ei fi-va faimos și renumit în secolii viitori, așa cum au fost Troia prin Elena și Spania prin La Cava⁴⁹², deși cu nume și faimă superioare. Pe de altă parte, vreau ca senioriile voastre să înțelegeți că Sancho Panza e unul dintre cei mai hâtri scutieri din câți au slujit vreodată unui cavaler rătăcitor: are uneori naivități atât de ascuțite, încât întrebarea dacă e prostănac sau isteț produce nu puțină mulțumire; are

⁴⁹¹ Populația din El Toboso era în cea mai mare parte alcătuită din morisci.

⁴⁹² Alegerea exemplelor este hilară, deoarece Troia s-a prăbușit din pricina Elenei, iar Spania din pricina Florindei la Cava, spun legende.

răutăți care-l osândesc ca pe-un ticălos și zăpăceli care-l confirmă ca pe un prostănac; se îndoiește de orice și crede orice; când să zic că se dă de-a berbeleacul de tont ce e, vine cu discernămintele care-l înalță la cer. În sfârșit, nu l-aș schimba cu alt scutier nici dacă mi s-ar da pe deasupra o cetate, drept care stau și mă-ntreb dacă ar fi bine să-l trimit la guvernarea cu care l-ați milostivit înălțimea voastră, cu toate că văd în el o anumită aplecare spre actul guvernării: tunzându-i un picuț mintea, ar putea ieși cu bine în orice guvernare, ca regele cu birurile sale, mai ales că din multe experiențe știm că nu e nevoie nici de multă îndemânare, nici de multă carte ca să fii guvernator, de vreme ce sunt pe-aici cu sutele cei ce abia știu citi, dar guvernează ca niște șoimani; totul e să aibă gând bun și să dorească a o nimeri în toate, căci niciodată nu vor duce lipsă de cineva care să-i sfătuiască și să-i îndrume în ceea ce au de făcut, precum guvernatorii cavaleri și fără studii juridice, care judecă asistați de un consilier. L-aș sfătui să nu ia mită și să n-o dea cotită⁴⁹³, ca și alte amănunte ce-mi stau în gușă, urmând a ieși la vremea potrivită, spre folosul lui Sancho și spre binele Insulei ce-i va fi dată spre guvernare.

La acest punct al convorbirii lor ajunseseră ducele, ducesa și don Quijote, când auziră glasuri multe și mare zarvă de oameni în palat, iar Sancho intră pe nepusă masă în sală, buimăcit rău, cu o strecurătoare de pânză în loc de bavețică și, după el, duium de argați sau, mai bine zis, rânđași de bucătărie și alte slugi mărunte, dintre care unul ducea o covată cu apă ce, după culoarea și curățenia îndoielnică, arăta a zoaie de la spălatul vaselor; cel cu covata îl gonea și-l prigonea și-și dădea toată silința să i-o pună și să i-o potrivească sub barbă, iar altă slugă dădea semne că voia să i-o spele.

— Ce-i asta, fraților? — întrebă ducesa —. Ce-i asta? Ce vreți să-i faceți bietului om? Cum de nu țineți seama că a fost ales guvernator?

La care rânđașul bărbier răspunse:

— Domnul ăsta nu vrea să ne lase să-i spălăm barba, după obicei, întocmai cum i-a fost spălată și ducelui, stăpânului meu, și seniorului și stăpânului său.

⁴⁹³ Expresie proverbială: „Ni tome cohecho ni pierda derecho.”

— Ba vreau — răspunse Sancho cu mare mânie —, dar aş vrea să fie cu prosoape mai curate, cu leşie mai limpede şi cu mâini nu atât de murdare; căci nu-i atâta deosebire între mine şi stăpânul meu pentru ca el să fie spălat cu apă de îngeri⁴⁹⁴ şi eu cu leşie de draci. Obiceiurile din ţinuturile şi din palatele principilor sunt bune dacă nu fac rău; dar obiceiul spălatului aşa cum se face aici e mai rău ca biciuitul penitenţilor. Barba mi-e curată şi n-am nevoie de asemenea împrăştiare; iar ăluia care s-ar apropia să mă spele sau să-mi atingă fie şi un fir de păr din cap, adică din barbă, o spun cu tot respectul cuvenit, o să-i trag un asemenea pumn, de-o să-i rămână-nfipt în ţeastă, fiindcă toate ţirimoniile şi săpunelile astea aduc mai mult a farse decât a răsfăţuri pentru oaspeţi.

Ducesa se prăpădea de râs văzând mânia şi auzind vorbele lui Sancho, dar lui don Quijote nu-i făcu deloc plăcere să-l vadă atât de împopotonat cu prosopul acela marmorat şi înconjurat de atâţia trepăduşi de bucătărie, drept care, făcându-le ducilor o adâncă reverenţă, ca şi cum le-ar fi cerut îngăduinţa de a vorbi, cu glas măsurat se adresă şlehtei aceleia:

— Hei, domnilor cavaleri! lăsaţi-l, rogu-vă, în pace pe băiat şi faceţi cale-ntoarsă pe unde-aţi venit sau prin altă parte dacă vă cade mai bine, căci scutierul meu e curat ca oricare altul, iar ciuturile acelea sunt pentru el ulcioare strâmte la gură şi incomode. Ascultaţi-mi sfatul şi lăsaţi-l în pace, fiindcă nici el, nici eu nu prea ştim de asemenea glume.

Sancho îi luă vorba din gură şi urmă zicând:

— Ian apropiaţi-vă şi luaţi-l peste picior pe dulăul de pripas, că o s-o-ndur cum e noapte-acuma! Aduceţi un pieptene sau ce vreţi şi ţesălaţi-mi barba; şi, dacă o să scoateţi din ea fie şi un singur lucru care să poată jigni curăţenia, tundeţi-mă-n cruce⁴⁹⁵!

Atunci, fără a înceta să râdă, ducesa zise:

— Sancho Panza are dreptate în tot ce-a spus şi-o va avea în tot ce-ar fi să spună: este curat şi, cum spune el însuşi, nu are nevoie să fie spălat; iar dacă obiceiul nostru nu-l mulţumeşte, cum e capul, şi

⁴⁹⁴ Apă aromatică preparată din diverse arome atât de flori, cât şi de ambră distilată.

⁴⁹⁵ Părul tuns în cruce era un semn de infamie, mai cu seamă pentru un nobil.

hapul⁴⁹⁶, cu atât mai vârtos cu cât voi, miniștri ai curățeniei, v-ați arătat prea puturoși și neglijenți, ca să nu zic obraznici, aducându-i unei asemenea personalități și unei asemenea bărbi, în loc de ligheane și carafe de aur curat și de prosoape nemțești, coveți și troace de lemn și otrepe de spălat vase; ce mai, sunteți răi și de neam prost și nu puteți să nu arătați, ca niște țopârlani ce sunteți, pica pe care le-o purtați scutierilor de cavaleri rătăcitori.

Miniștrii coțcărai și chiar majordomul care venise cu ei crezură că ducesa vorbea serios, drept care luară otreapa de pe pieptul lui Sancho și, încurcați și aproape rușinați, plecară și-i dădură pace; iar el, văzându-se scăpat de ceea ce i se păruse o supremă primejdie, merse de se aruncă în genunchi în fața ducesei și-i spuse:

— De la marile doamne sunt de așteptat mari milostiviri: cea pe care mi-ați făcut-o înălțimea voastră azi nu poate fi răsplătită decât cu dorința de a mă vedea armat ca valer rătăcitor, ca să mă îndeletnicesc toată viața cu slujirea unei doamne atât de mărețe. Sunt țaran, mă cheamă Sancho Panza, sunt însurat, am copii și slujesc ca scutier: dacă vă pot sluji, înălțimea voastră, cu ceva din toate astea, mai puțin voi zăbovi eu să mă supun decât senioria voastră să porunciți.

— Se vede prea bine, Sancho — răspunse ducesa —, că ai învățat să fii curtenitor chiar la școala curteniei: se vede prea bine, vreau să zic, că ai crescut la sânul seniorului don Quijote, care trebuie să fie caimacul polițeturilor și floarea ceremoniilor sau *țrimoniilor*, cum zici dumneata. Aibă parte numai de bine așa stăpân și-așa slujitor, unul ca Stea Polară a cavaleriei rătăcitoare, iar celălalt ca astru al credincioșiei scutiferile. Ridică-te, Sancho prietene, căci eu îți voi răsplăti curteniile îngrijindu-mă ca stăpânul meu ducele să-ți acorde cât mai curând cu putință hatârul promis al guvernământului.

Cu acestea, convorbirea luă sfârșit și don Quijote plecă să-și facă siesta, iar ducesa îl rugă pe Sancho, dacă nu avea prea mare dor de somn, să vină a-și petrece după-amiaza împreună cu ea și cu domnișoarele ei într-o încăpere foarte răcoroasă. Sancho răspunse că, deși era adevărat că îi stătea în obicei a dormi patru, cinci ceasuri la vremea siestelor

⁴⁹⁶ Proverb: „Su alma en su palma“, adică e o chestiune care-l privește.

estivale, avea să se străduiască din răspuțeri, drept mulțumire pentru bunătatea ei, să nu doarmă deloc în ziua aceea, urmând a veni cu supunere la porunca ei, după care plecă. Ducele dădu noi ordine ca don Quijote să fie tratat așa cum i se cuvenea unui cavaler rătăcitor, fără a se abate nici cu o iotă de la felul cum se povestește că erau tratați vechii cavaleri.

CAPITOLUL 33

*Despre delectabilul taifas pe care-l petrecură ducesa
și domnișoarele sale cu Sancho Panza, vrednic a fi citit și notat*

Istoria povestește, așadar, că Sancho nu-și mai făcu somnul la siesta aceea, ci, ca să se țină de cuvânt, după ce prânzi, merse să o viziteze pe ducesa, care, bucurându-se că-l putea auzi, îl pofti să șadă pe un scăunaș lângă ea, deși Sancho, bine crescut fiind, nu voia să se așeze; ducesa însă îi spuse să ia loc în calitate de guvernator și să vorbească în calitate de scutier, cu toate că în ambele calități merita chiar jilțul Cidului Ruy Díaz Campeadorul⁴⁹⁷.

Sancho strânse din umeri, se supuse și se așeză, iar toate domnișoarele și duenele ducesei îl înconjurară cu luare-aminte, într-o tăcere desăvârșită, ca să-i asculte spusele; dar cea dintâi vorbi ducesa, zicând:

— Acuma că suntem singuri și-aici nu ne-aude nimeni, aș vrea ca domnul guvernator să-mi lămurească anumite îndoieli pe care le am, născute din istoria despre marele don Quijote, care a și început să circule tipărită. Una din îndoielile acestea este cum se face oare că, de vreme ce bunul Sancho n-a văzut-o niciodată pe Dulcineea, adică pe doamna Dulcineea din Toboso, și nici nu i-a dus scrisoarea seniorului don Quijote, fiindcă rămăsese în catastiful de însemnări din Sierra Morena, a cutezat să născopească răspunsul și faptul că a găsit-o dând grâu prin ciur, totul fiind păcăleală și minciună și aducând asemenea atingere

⁴⁹⁷ Nu atât cel pe care Cidul a șezut la curtea din Toledo, cât jilțul (*escaño*) de fildeș pe care Cidul i l-a luat regelui maur Búcar, dăruindu-i-l apoi regelui Alfonso al VI-lea (*Poema de Mio Cid*, III, vv. 3114–3115 și 3118). Referirea la acest jilț a devenit proverbială, denotând un loc de maximă onoare.

bunei reputații a neasemuitei Dulcineea, lucruri, toate acestea, nepotrivite cu calitatea și credincioșia bunilor scutieri.

La vorbele acestea, fără a răspunde nimic, Sancho se ridică de pe scăunaș și, cu pași măsurati, adus de spate și cu degetul la buze, străbătu toată sala și ridică toate draperiile; și, după ce făcu asta, se așeză la loc și zise:

— Acum, doamnă dragă, după ce am văzut că nu ne ascultă nimeni pe furiș, în afara celor de față, am să răspund fără teamă și înfiorare la tot ce m-ați întrebat și mă veți mai întreba. Și cel dintâi lucru pe care-l spun e că-l socotesc pe stăpânul meu don Quijote nebun de legat, deși uneori spune lucruri care, după părerea mea, ba chiar a tuturor celor ce-l ascultă, sunt atât de discernătoare și îndrumate pe-o cale atât de dreaptă, încât nici Satana însuși nu le-ar putea rosti mai bine; dar, cu toate astea, cu adevărat și fără nicio șovăială, mie mi-a intrat în cap că este țicnit. Și de vreme ce am asta în minte, îndrăznesc a-l face să creadă lucruri fără cap și picioare, cum a fost treaba cu răspunsul la scrisoare și cea de-acum șase sau opt zile, care încă nu este în istorie, dar pe care se cade s-o știți, și anume treaba cu vrăjirea stăpânei mele doña Dulcineea, despre care l-am făcut să creadă că e vrăjită, nefiind mai mult adevăr decât pe dealurile din Úbeda⁴⁹⁸.

Ducesa îl rugă să-i povestească vraja sau farsa aceea, iar Sancho i-o povesti în întregime întocmai cum se petrecuse, ceea ce le făcu nu puțină plăcere ascultătorilor; și ducesa, urmându-și vorbirea, zise:

— Din ceea ce mi-a povestit bunul Sancho îmi zvâcnește o îndoială în cuget, și-n urechi îmi ajunge un susur, zicându-mi: „Păi dacă don Quijote de la Mancha e nebun, smintit și țicnit, iar Sancho Panza, scutierul său, o știe și totuși îl slujește și-l urmează și se-agață de făgăduielile lui deșarte, nu încape nicio îndoială că el trebuie să fie mai nebun și mai tont decât stăpânul-său; și, dacă așa stau lucrurile, cum și stau, nu ți se va pune oare-n cârcă, doamnă ducesă, că-i dai numitului Sancho Panza o Insulă de guvernat, întrucât cine nu știe să se conducă pe sine, cum oare va ști să-i conducă pe alții?”

⁴⁹⁸ Expresie proverbială de origine incertă, folosită de obicei sub forma „irse por los cerros de Úbeda”, echivalabilă cu rom. „a bate câmpii”.

— Zău, doamnă, îndoiala asta s-a născut taman la timp; ci spuneți-i să vorbească limpede sau cum o vrea, căci eu unul știu că spune adevărul, pentru că, dacă aș fi fost discernător, de mult l-aș fi părăsit pe stăpănu-meu. Dar asta mi-a fost soarta și tot asta reaua vânturare: nu mai pot, e musai să-l urmez; suntem din același sat, i-am mâncat pâinea, mi-e tare drag, e mână largă, mi-a dat măgărușii lui și, mai cu seamă, îi sunt credincios și, ca atare, e cu neputință să ne despartă altă întâmplare decât aia cu sapa și târnăcopul. Și dacă măreția voastră n-o să vreți să-mi dați guvernământul, Dumnezeu m-a făcut din și mai puțin⁴⁹⁹ și s-ar putea ca, dacă nu mi-l dați, conștiința mea să iasă în câștig, fiindcă, oricât de nerod aș fi, tot pricep zicala aia cu „furnicii spre pierzania ei i-au crescut aripi”⁵⁰⁰, ba chiar s-ar putea ca Sancho s-ajungă mai iute-n cer ca scutier decât ca guvernator. Pâine la fel de bună se face-aici ca și-n Franța, și noaptea toate mâțele par sure, și vai de mama cui la chindie-i tot cu pofta-n cui, și nu-i mai mare vreun stomac nici c-un palmac, și mi-l poți îndopa, cum se zice, cu paie și fân; iar păsărelelor câmpului le e Dumnezeu sluger și chelar⁵⁰¹, și mai de cald țin patru coți de pănură de Cuenca decât tot patru de poplin de Segovia; și când plecăm de pe lume și-o dăm prin pământ, poteca-i la fel de-ngustă și pentru prinț, și pentru pălmaș, și papa nu ocupă mai multe picioare de pământ decât crâșnicul, chiar dacă unu-i mai înalt ca altul, căci, duși la groapă, ne strângem și ne micim ca să ne-ncapă sau ne strâng și ne micesc alții, și gata și noapte bună⁵⁰². Și iar vin și zic că dacă senioria voastră n-o să vreți a-mi da Insula de netot ce sunt, eu am să zic că nu-mi pasă deloc de

⁴⁹⁹ Proverb: „De menos nos hizo Dios, que nos hizo de la nada.”

⁵⁰⁰ Proverb: „Por su mal le nacieron alas a la hormiga” sau „Nacen alas a la hormiga para que se pierda más aína”.

⁵⁰¹ Cf. *Matei*, 6, 26.

⁵⁰² Succesiune de proverbe care conotează, pe rând, posibilitatea de a fi fericit în orice împrejurare dacă te mulțumești cu ceea ce ești și ții seama de egalitatea oamenilor în fața necesităților elementare și a morții, bunăoară: „Tan buen pan hacen aquí como en Francia”; „de noche todos los gatos son pardos”; „asaz de desdichada es la persona que a las dos de la tarde no se ha desayunado”; „no hay estómago que sea un palmo mayor que otro”; „las avecitas del campo tienen a Dios por su proveedor y dispensero”; „más calientan cuatro varas de paño de Cuenca que otras cuatro de límiste de Segovia” etc.

deștept ce mi-s; și-am auzit zicându-se că-n spatele crucii stă dracul, și nu-i aur tot ce strălucește, și dintre boi, pluguri și juguri a fost scos Wamba țaranul ca să fie rege al Spaniei⁵⁰³, și dintre brocarturi, petreceri și bogății a fost scos Rodrigo ca să-l mănânce năpârcile, dacă stihurile baladelor vechi nu mint.

— Păi cum să mintă! – zise atunci doña Rodríguez, duena, fiind și ea una dintre ascultătoare –, căci e o baladă care zice că regele Rodrigo a fost vârat de viu într-un mormânt plin de broaște râioase, năpârci și șopârle și vreme de două zile a îngânat regele din mormânt, cu glas îndurerat și stins:

Vai, mă rod, mă rod și mușcă
de-unde-a fost mai greu păcatu-mi⁵⁰⁴;

așa că domnul ăsta are multă dreptate să spună că vrea să fie mai degrabă țaran decât rege, dacă e să-l mănânce jivinele.

Ducesa nu putu să-și țină râsul auzind sărăcia cu duhul a duenei sale și nici să nu se mire de vorbele și proverbele lui Sancho, căruia îi spuse:

— Bunul Sancho știe prea bine că un cavaler, odată ce face o promisiune, caută să și-o îndeplinească fie și cu prețul vieții. Ducele, stăpânul și soțul meu, deși nu face parte dintre cei rătăcitori, nu e mai puțin cavaler, drept care se va ține de cuvânt în privința Insulei făgăduite, în pofida invidiei și-a răutății lumii. Sancho fie mai cu inimă, căci tocmai când se va aștepta mai puțin se va vedea așezat pe tronul Insulei și pe cel al dregătoriei sale și va lua în mâini guvernarea, ca să n-o mai părăsească decât pentru alta de brocart brodat în trei straturi. Ce-l sfătuiesc eu este să ia seama cum își guvernează vasalii, ținând seama că toți sunt leali și de neam bun.

— Nu-i nevoie să mă sfătuiți – răspunse Sancho – să-i guvernez bine, fiindcă eu sunt mărinimos din fire și mi-e milă de săraci, și cui

⁵⁰³ Vezi *DQ* I, 27, p. 272 și n. 513.

⁵⁰⁴ Regele Rodrigo s-a făcut vinovat de viol asupra fiicei unuia dintre vasalii săi, ceea ce ar fi dus la pierderea Spaniei și la pedeapsa citată de duenă, după balada „La penitencia del rey Rodrigo“.

bate coca și-o coace, jimbla din mâini nu i-o trage⁵⁰⁵; și, pe crucea mea, la mine nu merg zaruri măsluite: sunt dulău bătrân și mă pricep la cuțu-cuțu, știu să casc ochii la nevoie, și nu consimt să mi se-arunce praf în ochi, fiindcă știu unde mă bate gheata⁵⁰⁶; spun asta pentru că cei buni au să găsească mereu la mine mână-ntinsă și cuib, dar cei răi nici picior, nici ușă deschisă. Și pare-mi-se că-n treaba asta cu guvernarea totul e să-ncepi și s-ar putea ca după două săptămâni ca guvernator să-mi ling degetele după slujba asta și să știu mai multe despre ea ca despre muncile câmpului, cu care am crescut de mic.

— Dumneata ai dreptate, Sancho – zise ducesa –, nimeni nu se naște învățat⁵⁰⁷, și episcopii din oameni se fac, nu din pietre⁵⁰⁸. Revenind însă la discuția noastră de-adineauri despre vrăjirea doamnei Dulcineea, socotesc lucru sigur și mai mult decât dovedit că ideea pe care a avut-o Sancho de a-și păcăli stăpânul și a-l face să creadă că țărancă era Dulcineea și că, dacă stăpânul său nu o recunoștea, era din pricină că fusese vrăjită, a fost toată născocirea vreunuia dintre vrăjitorii ce-l prigonesc pe seniorul don Quijote. Fiindcă, adevărat și fără greș, știu din izvor sigur că țărancă aceea care a sărit pe măgăriță era și este Dulcineea din Toboso și că bietul Sancho, crezând că a fost păcălitorul, este el însuși păcălitul și nu e cazul să ne îndoim de acest adevăr mai mult ca de lucrurile pe care nu le-am văzut niciodată; și afle domnul Sancho Panza că și noi avem aici vrăjitori care țin mult la noi și ne spun ce se petrece prin lume, așa, pur și simplu, fără urzeli și intrigi, și crede-mă, Sancho, că țărancă săltăreață a fost și este Dulcineea din Toboso, vrăjită ca mama care a născut-o, și când ne-om aștepta mai puțin, avem s-o vedem sub adevărata ei înfățișare și-atunci va scăpa și Sancho de amăgirea în care trăiește.

— Se prea poate să fie-așa – zise Sancho Panza –, și-acum vreau să cred ce povestește stăpânul-meu despre ce-a văzut în peștera lui

⁵⁰⁵ Proverb: „A quien cuece y amasa, no le hurtes hogaza.”

⁵⁰⁶ Nouă succesiune de proverbe: „A perro viejo no hay *tus, tus*”; „sé despa-larme a sus tiempos”; „sé donde me aprieta el zapato”.

⁵⁰⁷ Proverb („Nadie nace enseñado”), avându-și poate originea într-o maximă a lui Seneca, „Nemo nascitur sapiens”.

⁵⁰⁸ Expresie proverbială: „De los hombres se hacen los obispos”; figurează și în *Licențiatul Sticloanță* (NE, p. 232).

Montesinos, unde zice că a văzut-o pe doamna Dulcineea din Toboso în aceleași straie și veșminte în care-i spusese eu că o văzusem când am vrăjit-o doar de capul meu; și se vede treaba că totul a fost pe dos, după cum spuneți domnia voastră, doamnă dragă, fiindcă despre iscusința mea cea săracă nu se poate și nici nu se cade să se presupună că ar plăsmui într-o clipă o gogoasă atât de ascuțită, și nici nu cred că stăpănu-meu e atât de nebun, încât o stăruință atât de ogârjită și de schilavă ca a mea să-l poată face a crede un lucru atât de lipsit de orice noimă. Dar, doamnă, n-aș vrea ca din pricina asta să mă socotiți răutăcios, deoarece un nătâng ca mine nu e silit să descâlcească gândurile și răutățile celor mai abrași vrăjitori: am născocit asta doar ca să scap de muștrările stăpânului meu don Quijote, nicidecum cu gândul de a-l jigni; și, dacă a ieșit pe dos, în ceruri e un Dumnezeu, care judecă inimile⁵⁰⁹.

— E adevărat – zise ducesa –, spune-mi însă acum, Sancho, ce anume spune despre peștera lui Montesinos, căci mi-ar plăcea să știu.

Atunci Sancho Panza îi povesti punct cu punct tot ce s-a spus despre acea aventură. Auzind acestea, ducesa zise:

— Din întâmplarea asta se poate trage încheierea că, de vreme ce marele don Quijote zice că a văzut-o acolo pe aceeași țărancă pe care Sancho a văzut-o la ieșirea din El Toboso, ea e fără doar și poate Dulcineea și la mijloc sunt vrăjitori foarte îndemânatici și deosebit de stăruitori.

— Asta zic și eu – spuse Sancho Panza –, și, dacă doamna mea Dulcineea din Toboso e vrăjită, cu atât mai rău pentru ea, căci n-am de gând să mă iau la hartă cu dușmanii stăpânului meu, care se vede că-s mulți și răi. E-adevărat că cea pe care am văzut-o era o țărancă, și drept țărancă am și luat-o; dar, dacă era Dulcineea, să nu mi se pună mie-n cârcă și să nu fiu eu scos vinovat; de nu, iese cu prăjeală. Nu zău, la fiecare pas mă spurcă tot pe mine, „Sancho a zis, Sancho a dres, Sancho a tors-o și Sancho a-ntors-o“, de parcă Sancho ar fi fitecine, iar nu Sancho Panza în persoană, cel ce umblă prin lume în cărți, după cum mi-a spus mie Sansón Carrasco, care măcar e bacalaureat de la Salamanca, iar oamenii ăștia nu pot minți decât dacă le năzare sau le cade bine; așa că n-are nimeni de ce să se ia de mine. Și de vreme ce am nume bun și, după

⁵⁰⁹ Cf. Luca 16, 15: „Deus autem novit corda vestra.“

cum l-am auzit zicând pe stăpânul meu, mai de preț e numele bun decât multe bogății⁵¹⁰, pocniți-mă cu guvernământul ăla și-o să vedeți minuni, căci cine a fost scutier destoinic are să fie și destoinic guvernator.

— Tot ce-a spus aici bravul Sancho — zise ducesa — sunt maxime catoniene sau, cel puțin, scoase chiar din rărunchii lui Micael Verino, „florentibus occidit annis”⁵¹¹. În fine, pe scurt, ca să vorbim în felul lui, sub cojoc răpănos dai de băutor vârtos⁵¹².

— Zău, doamnă — răspunse Sancho —, în viața mea n-am băut din rea pornire: de sete, se prea poate, fiindcă nu-s deloc fățarnic; beau când mi-e poftă, iar dacă nu-mi este, atunci când mi-o stârnește careva, ca să nu par mofturos sau prost crescut, căci la închinarea cu paharul din partea unui prieten, ce suflet poate fi într-atâta de împietrit, încât să nu și-l golească? Dar dacă mi le-mbrac, măcar nu mi le cac⁵¹³: cu atât mai mult cu cât scutierii cavalerilor rătăcitori beau îndeobște apă, fiindcă umblă mereu prin păduri, codri și poieni, munți și stâncării, fără a se priposi fie și cu vreun strop de vin, nici de l-ar plăti cu un ochi din cap.

— Cred că așa este — răspunse ducesa —, și-acum Sancho ducă-se să se odihnească, și vom vorbi pe larg mai încolo cum are să fie pocnit curând, precum zice el, cu guvernământul acela.

Sancho îi sărută iarăși mâinile ducesei și-o imploră să se milosti-vească a avea mare grijă de surul său, căci îi era drag ca lumina ochilor.

— Ce-i cu surul acesta? — întreabă ducesa.

— Măgarul meu — răspunse Sancho —, dar ca să nu-i zic așa, îi spun de obicei „surul”; și-am rugat-o și pe doamna asta duenă, de cum am intrat în castel aici, să aibă grijă de el, și i-a sărit muștarul de parcă i-aș fi spus că-i urâtă sau babă, când mai firesc și mai potrivit pentru

⁵¹⁰ Cf. *Eclesiastul* 7, 1: „Melius est nomen bonum quam unguenta pretiosa.”

⁵¹¹ „Mort în floarea anilor săi”, al doilea emistih al epitafului compus de Angelo Poliziano în cinstea poetului Michele Verino, mort în 1483, la vârsta de șaptesprezece ani. A fost autorul unui *Distichorum liber*, manual școlar pentru copii publicat la Florența în 1478, tradus și utilizat și în Spania încă din 1489.

⁵¹² Proverb: „Debajo de mala capa suele haber buen bebedor.”

⁵¹³ Se subînțeleg „izmenele”; vrea să spună că, deși mai bea, totuși nu se îmbată, făcând aluzie la proverbul „Ninguno las calza [*las calzas*] que non las caga.”

duene ar fi să le dea tain măgarilor decât să îmbătoșeze saloanele. Doamne, cât îi erau de nesuferite doamnele astea unui hidalg de la mine din sat⁵¹⁴!

— O fi vreun țopârlan – zise doña Rodríguez, duena –, deoarece, dacă ar fi hidalg și de neam bun, le-ar sui pe cornul lunii.

— Gata acum – zise ducesa –, destul cu vorba; doña Rodríguez să tacă și domnul Sancho să se potolească, și răsfățul surului rămână-n sarcina mea, căci, dacă e giuvaierul lui Sancho, am să-l îngrijesc ca pe lumina ochilor.

— E destul să fie-n grajd – răspunse Sancho –, altminteri nici el, nici eu nu suntem vrednici a zăbovi nicio clipă în lumina ochilor măreției voastre, drept care mai degrabă m-aș străpunge cu pumnalul decât să consimt așa ceva; căci deși stăpânul meu zice că în curtenii e mai bine să pierzi cu o carte mai mare decât cu una mai mică, în cele măgărești și asinești trebuie să mergi cu compasul în mână și cu măsura-n toate.

— Sancho ducă-l – zise ducesa – și la guvernământ, și-acolo va putea să-l răsfete după plac și chiar să-l scoată la pensie.

— Să nu credeți, doamnă ducesă și înălțimea voastră, că ați spus vorbă mare – zise Sancho –, căci am văzut mai mult de doi măgari la guvernare, așa că n-ar fi nicio noutate dacă l-aș duce și pe-al meu.

Cuvintele lui Sancho iarăși îi stârniră ducesei râsul și mulțumirea; și, după ce-l trimise să se odihnească, ea se duse să-l pună la curent pe duce cu cele întâmplare și, între patru ochi, puseră la cale și chibzuiră să-i joace o farsă lui don Quijote care să fie faimoasă și întru totul potrivită cu stilul cavaleresc, urmarea fiind că-i jucară multe atât de nimerite și de iscusite, încât sunt cele mai frumoase aventuri din câte cuprinde această mare istorie.

⁵¹⁴ Sancho atribuie unui hidalg o opinie generală despre *dueñas* („duene”), exprimată atât în literatură, cât și în folclor. Ea e prezentă de mai multe ori și în *DQ* I, 13, p. 118, n. 238; *DQ* II, 37. Vezi și *NE*, p. 37, n. 58; p. 258, n. 413 etc.

CAPITOLUL 34

Care povestește despre aflarea felului cum urma să fie dezvrăjită neasemuita Dulcineea din Toboso și este una dintre aventurile cele mai vestite din această carte

Mare plăcere își găseau ducele și ducesa în conversația cu don Quijote și în cea cu Sancho Panza; și, întărindu-și intenția de a le juca farse ce să aibă aere și aparențe de aventuri, o folosiră drept pretext pe-aceea pe care apucase a le-o și povesti don Quijote⁵¹⁵ despre peștera lui Montesinos, ca să-i joace una de-a dreptul faimoasă. Cel mai mult se minuna însă ducesa de faptul că naivitatea lui Sancho era atât de mare, încât ajunsese a crede ca pe un adevăr infailibil că Dulcineea din Toboso era vrăjită, când el însuși fusese și vrăjitorul, și înșelătorul în acea treabă. Drept care, după ce le dădură porunci slujitorilor cu privire la tot ce aveau de făcut, șase zile mai târziu îl duseră la o vânătoare de fiare mari, cu atâția gonaci și vânători câți ar fi putut lua un rege încoronat. Lui don Quijote îi dădură un costum de vânătoare, iar lui Sancho altul verde din postavul cel mai fin⁵¹⁶, dar don Quijote nu voi să și-l pună, zicând că în scurtă vreme va trebui să se întoarcă la aspra îndeletnicire a armelor și nu putea lua cu sine garderobe sau catrafuse. Sancho îl luă însă bucuros pe cel pe care i-l dădură, cu gândul de a-l vinde cu primul prilej ce i s-ar fi ivit.

Când sosi, așadar, ziua cea așteptată, don Quijote se înarmă, Sancho se îmbracă și, călare pe surul lui la care nu vru să renunțe nici dacă i-ar fi dat un cal, intră în trupa gonacilor. Ducesa veni strălucit îmbrăcată, iar don Quijote, curtenitor și politicos cum era, îi ținu frâul bidiviului, deși ducele nu era de acord, și, în cele din urmă, ajunseră într-o pădure ce se întindea între doi munți foarte înalți, unde, după ce țiiturile, locurile de pândă și dărele fură ocupate și oamenii împărțiți în diferite țiituri, vânătoarea începu cu mari vuiete, strigăte și larmă, astfel încât nu se mai puteau auzi unii pe alții, atât din pricina lătratului câinilor, cât și a cornilor de vânătoare.

⁵¹⁵ Naratorul fusese în realitate Sancho, în capitolul precedent.

⁵¹⁶ Costumele de culoare verde erau destinate hăitașilor și vânătorilor pedestri.

Ducesa coborî de pe cal și, cu o suliță de vânătoare în mână, se așeză într-un loc pe unde știa că obișnuiau să treacă mistreți. Ducele și don Quijote coborâră și ei și i se așezară de-o parte și de alta; Sancho se așeză în spatele tuturor, fără a se da jos de pe sur, pe care nu voia să-l lase de izbeliște, ca să nu i se întâmple vreun pocinog. Și abia își ocupaseră locurile în linie cu numeroși alți slujitori de-ai lor, când, hăituit de câini și urmărit de vânători, văzură venind spre ei un mistreț colosal, scrâșnind din dinți și din colți și scoțând spume pe râț; și, de îndată ce-l zări, strângându-și scutul la piept și ducându-și mâna la spadă, don Quijote îi ieși în întâmpinare. La fel făcu și ducele, cu sulița sa, dar tuturora le-ar fi luat-o înainte ducesa, dacă ducele n-ar fi împiedicat-o. Numai Sancho, când îl văzu pe vânjosul animal, își lăsă totuși de izbeliște surul și-o rupse la fugă și, încercând să se cațere într-un stejar înalt, nu izbuti, căci, aflându-se pe la jumătatea lui, prins de o cracă, luptându-se s-ajungă în vârf, fu atât de nenorocos și-atât de păgubos, încât craca se frânse și, căzând spre pământ, el rămase în văzduh, prins de un ciot al stejarului, fără a putea ajunge jos. Și când se văzu astfel, în timp ce veșmântul verde i se sfâșia și părându-i-se că, dacă animalul acela fioros se apropia, putea ajunge și până la el, începu a scoate asemenea răcnete și-a cere ajutor cu atâta înfocare, încât toți cei care-l auzeau și nu-l vedeau crezură că nimerise în colții unei fiare.

În cele din urmă, mistrețul cel colțos fu străpuns de tăișurile numeroaselor sulițe care îi răsăriră în față; și, întorcând capul la răcnetele lui Sancho, după care îl și recunoscuse, don Quijote îl văzu atârnat de stejar și, lângă el, pe surul care nu-l abandonase la nenorocire, iar Cide Hamete zice că rareori l-a văzut pe Sancho Panza fără a-l vedea și pe sur și nici pe sur fără a-l vedea pe Sancho: într-atâta erau de mari prietenia și fidelitatea pe care cei doi și le păstrau unul altuia.

Don Quijote se apropie și-l desprinse din ciot pe Sancho, care, văzându-se slobozit și pe pământ, își privi haina de vânătoare sfâșiată și-l duru inima, întrucât i se părea că avusese în ea o avere de familie. Într-acestea, puseră mistrețul de-a curmezișul pe un catâr de povară și, acoperindu-l cu snopi de rozmarin și ramuri de mirt, îl duseră, în chip de pradă victorioasă, la niște corturi mari de campanie ridicate în inima pădurii, unde găsiră mesele așternute și bucatele pregătite, atât de scumpe

și de îmbelșugate, încât după ele se puteau vedea măreția și magnificența celui care le oferea. Sancho, arătându-i ducesei rănile costumului său, zise:

— Dacă vânătoarea ar fi fost de iepuri sau de păsărele, haina mea ar fi fost ferită să se vadă la asemenea ananghie. Nu știu ce plăcere poți avea să pândești o jivină care, dacă te atinge cu colțul, îți poate lua viața. Îmi aduc aminte că am auzit cântându-se o baladă veche care zice:

Sfâșiat de urși vedea-te-aș
ca pe-acel faimos Favila⁵¹⁷.

— Era un rege got — zise don Quijote — pe care, în timp ce plecase la vânătoare de vânat mare, l-a mâncat un urs.

— Asta zic și eu — răspunse Sancho —, căci n-aș vrea ca principii și regii să se vâre în asemenea primejdii în schimbul unei plăceri ce mi se pare că nici nu s-ar cuveni să fie așa, de vreme ce stă în uciderea unui animal care n-a făcut niciun rău.

— Te înșeli, Sancho — răspunse ducele —, pentru că îndeletnicirea vânătorii mari este cea mai potrivită și mai trebuincioasă pentru regi și principii, cum nu e alta. Vânătoarea este o imagine a războiului; în ea găsești stratageme, viclenii, capcane, ca să-ți învingi dușmanul în siguranță; aici suferi de cele mai crâncene geruri și de cele mai neiertătoare arșite; uiți de trândăvie și de somn, îți întărești puterile, îți mlădiezi, dedându-i-te, mădularele și, pe scurt, e o îndeletnicire care se poate practica fără a dăuna nimănui și spre desfătarea multora; și partea ei cea mai bună este că nu e pentru toți, cum este îndeletnicirea cu celelalte soiuri de vânătoare, afară de vânătoarea cu șoimi, rezervată și ea numai regilor și marilor seniori. Așa că, o, Sancho, schimbă-ți părerea și, după ce vei fi guvernator, ocupă-te de vânătoare și vei vedea cum dintr-o pâine scoți o sută.

⁵¹⁷ Regele Favila I, care a domnit între 737 și 739, a fost într-adevăr ucis la vânătoare de un urs. Versurile citate de Sancho provin dintr-un pamflet foarte cunoscut în epocă, *Maldiciones de Salaya, hechas a un criado suyo que se llamaba Misanco, sobre una capa que le hurtó* (Blestemele lui Salaya, aruncate împotriva unui slujitor al său pe nume Misanco, despre o mantie pe care acesta i-o furase), editat de mai multe ori sub formă de foi volante în sec. al XVI-lea.

— Asta nu – răspunse Sancho – : guvernatorul cel bun, cu glezna scrântită, și-acasă⁵¹⁸. Fain ar fi să vină oamenii cu treburi ostenindu-se să-l caute și el să fie la pădure, huzurind ! Așa s-ar alege praful de guvernare ! Pe legea mea, domnule, vânătoreea și petrecerile sunt făcute mai degrabă pentru pierde-vară decât pentru guvernatori. În ce mă privește, am de gând să mă distrez jucând patru ași de Paști și popice duminicile și de sărbători, căci vânătorile sau vânturătorile astea nu se potrivesc cu firea mea și nici nu-s pe placul conștiinței mele.

— Deie Domnul, Sancho, să fie așa, căci de la spuse la faptă, cale lungă te-așteaptă.

— Fie ce-o fi – replică Sancho –, căci pe bunul platnic zăloagele nu-l dor⁵¹⁹, și mai bine-i să te-ajute Dumnezeu decât să mâneci mereu⁵²⁰, și burta duce picioarele, nu picioarele burta⁵²¹; vreau să zic că, dacă m-ajută Dumnezeu și dacă-mi fac datoria cu gând bun, nu mă-ndoiesc că am să guvernez mai abitir ca un șoiman. Ia puneți-mi un deget în gură și vedeți dacă mușc au ba⁵²² !

— Afurisească-te Dumnezeu și toți sfinții lui, Sancho afurisitule – zise don Quijote –, o să apuc oare ziua, cum ți-am mai spus de multe alte ori, când să te văd rostind fără zicale o vorbă curgătoare și chibzuită ? Lăsați-l în plata lui, înălțimile voastre și domnii mei, pe tontul ăsta, că are să vă macine sufletele nu doar între două, ci între două mii de proverbe, atât de potrivit scoase, încât să-i dea Dumnezeu sănătate, dar și mie, dacă aș sta să i le-ascult.

— Proverbele lui Sancho Panza – zise ducesa –, deși mai multe decât cele ale Comandorului Grec⁵²³, nu sunt mai puțin vrednice de prețuire,

⁵¹⁸ Reface glumeț proverbul deja folosit de Teresa Panza în dialogul cu Sancho (*DQ* II, 5, p. 57): „La mujer honrada, la pierna quebrada y en casa.”

⁵¹⁹ Proverb deja citat în *DQ* II, 14, p. 122, și *DQ* II, 30, p. 254 etc.

⁵²⁰ Proverb: „Más vale a quien Dios ayuda que al que mucho madruga.”

⁵²¹ Proverb: „Tripas llevan piernas, que no piernas tripas” adică merge bine doar cine-i bine hrănit.

⁵²² Expresie stereotipă, menită să verifice dacă cineva e prost sau nu: „Metelde el dedo en la boca, veréis si aprieta.”

⁵²³ *El Comendador Griego* a fost Hernán Núñez de Guzmán, comandor al ordinului Santiago și profesor de greacă la Alcalá și Salamanca, autor al unei importante culegeri de proverbe, tipărită la Salamanca în 1555.

pentru concizia maximelor. Eu una pot spune că-mi fac mai multă plăcere decât altele, chiar dacă acelea ar fi mai bine și mai nimerit potrivite.

Cu aceste conversații și altele pline de haz, ieșiră din cort în pădure și, tot cercetând unele locuri de pândă și țiituri, le trecu ziua și se făcu noapte, dar nu atât de limpede și de liniștită cum ar fi cerut-o anotimpul, întrucât era în miezul verii⁵²⁴; ci un anume clarobscur pe care-l aduse ea fu de mare ajutor pentru planurile ducilor, așa încât, de cum începu să se înnopteze, puțin după amurg, întreaga pădure păru brusc a fi luat foc din toate părțile, iar numaidecât apoi prinseră a se auzi ici și colo, mai aproape și mai departe, nenumărate goarne și alte instrumente de război, ca și numeroase trupe de cavalerie trecând prin pădure. Lumina focului, sunetul instrumentelor marțiale aproape le orbiră și le asurziră ochii și urechile celor de față și chiar pe-ale tuturor câți se aflau în pădure.

Apoi se auziră nesfârșite *lilili-uri*⁵²⁵, după obiceiul maurilor când se aruncă-n bătălii; răsunară trompete și trâmbițe, bubuiră tobe, țiuiră fluier, aproape toate în același timp, atât de neîntreput și-atâta de iute, încât n-ar fi avut simțuri cine n-ar fi rămas fără ele la sunetul nedeslușit al atâtor instrumente. Ducele fu uimit, ducesa uluită, don Quijote se minună, Sancho Panza se cutremură, ba chiar cei la curent cu tărășenia fură năuciți. Odată cu frica îi cuprinse tăcerea, iar prin fața lor trecu un surugiu în costumație de diavol, suflând nu din trâmbiță, ci dintr-un uriaș corn găunos, care scotea un sunet dogit și spăimântător.

— Hei, frate curierule — zise ducele —, cine ești, unde te duci și ce războinici sunt cei ce par a străbate pădurea?

La care curierul răspunse cu glas terifiant și arogant:

— Eu sunt Diavolul și-l caut pe don Quijote de la Mancha, oamenii care vin pe-aici sunt șase oști de vrăjitori care, pe un car triumfal, o aduc pe neasemuita Dulcineea din Toboso. Ea sosește vrăjită, împreună cu viteazul francez Montesinos, ca să-l instruiască pe don Quijote cum anume să fie dezvrăjită doamna cu pricina.

⁵²⁴ Cu siguranță cândva între sfârșitul lui martie și primele zile ale lui aprilie, *verano* fiind prima parte a verii, care nu se confunda, potrivit calendarului agricol din epocă, cu *estío*.

⁵²⁵ Strigătul de război al maurilor (*lâ Ilâha ill'Allâh*: „Nu este alt Dumnezeu decât Allah“).

— Dacă ai fi Diavolul, după cum spui și după cum o arată fața dumitale, l-ai fi și recunoscut pe cavalerul don Quijote de la Mancha, deoarece îl ai în fața ochilor.

— Pe Dumnezeu și pe cugetul meu – răspunse Diavolul –, nici n-am luat seama, deoarece gândurile îmi sunt risipite în atâtea părți, încât uitasem de lucrul cel mai însemnat pentru care venisem.

— Fără îndoială – zise Sancho –, se vede că dracul ăsta e om de treabă și bun creștin, căci altfel nu s-ar jura „pe Dumnezeu și pe conștiința mea”. Sunt încredințat acum că până și-n iad se găsesc oameni buni.

Apoi, dracul, fără a coborî de pe cal, își îndreptă privirea către don Quijote și zise:

— La tine, Cavaler al Leilor, vedea-te-aș în ghearele lor, mă trimite nefericitul, dar viteazul cavaler Montesinos⁵²⁶, poruncindu-mi să-ți spun din partea-i să-l aștepți chiar în locul unde voi fi dat de tine, din pricină că o aduce cu el pe numita Dulcineea din Toboso, cu porunca de a-ți spune dichisul de care este nevoie ca s-o dezvrăjești. Și cum venirea mea n-a fost și în alt scop, nici zăbava mea n-are să fie: dracii ca mine fie cu tine, iar îngerii cei buni cu domnii aceștia.

Și zicând acestea, suflă în cornul cel uriaș, le întoarse spatele și plecă, fără a mai aștepta de la nimeni niciun răspuns.

Se reînnoi uimirea tuturor, mai cu seamă cea a lui Sancho și-a lui don Quijote: în cazul lui Sancho, văzând că, în pofida adevărului, o țineau morțiș că Dulcineea era vrăjită; în cel al lui don Quijote, întrucât nu izbutea a se încredința că cele ce i se întâmplaseră în peștera lui Montesinos erau sau nu adevărate. Și-n timp ce era absorbit în gândurile acestea, ducele îi spuse:

— Aveți de gând să așteptați, seniore don Quijote?

— Păi cum nu? – răspunse el –. Aici aștepta-voi, intrepid și neclintit, chiar de-ar veni să mă atace tot iadul.

— Păi eu unul, dacă e să văd alt diavol și s-aud alt corn ca acela, o s-aștept aici ca-n Flandra⁵²⁷ – zise Sancho.

⁵²⁶ În realitate este *Merlin*, după cum se va rectifica în capitolul următor.

⁵²⁷ Cu alte cuvinte, nici nu s-ar gândi să aștepte acolo.

Într-acestea, noaptea se lăsă și mai adâncă și prin pădure începură să alerge numeroase lumini, întocmai cum aleargă prin cer exalațiile uscate ale pământului care ochilor noștri li se par stele căzătoare⁵²⁸. Se auzi și un zgomot îngrozitor, ca acela produs de roțile masive ale carelor cu boi și de-al căror scârțâit aspru și neîntrerupt se zice că, dacă se nimeresc să fie în drumul lor, fug lupii și urșii. La toată această furtună se adăugă alta care le spori pe toate, părând într-adevăr că-n toate cele patru colțuri ale pădurii se dădeau în același timp patru ciocniri sau bătălii, deoarece colo răsuna vacarmul neiertător al unei canonade înfricoșătoare, dincolo detunau nenumărate flinte, în apropiere răsunau strigătele combatanților, în depărtare se auzeau *lilili*-urile agareene⁵²⁹.

În sfârșit, trâmbițele, trompetele, cornii, fluierile, goarnele, tobele, artileria, archebuzele și, mai presus de toate, teribilul zgomot al carelor alcătuiau laolaltă un sunet atât de confuz și atât de înfricoșător, încât don Quijote avu nevoie de toată inima sa ca să-l suporte; cea a lui Sancho se făcu însă praf și-l azvârli leșinat în poalele ducesei, care-l primi acolo și cu mare zor porunci să fie stropit cu apă pe față. Se făcu astfel, iar el își veni în fire tocmai când unul dintre carele cu roți scrâșnitoare ajungea în locul acela.

Îl trăgeau patru boi lenevoși, acoperiți toți cu cioltare negre; de fiecare corn purtau legată și aprinsă câte o mare făclie de ceară, iar în car era pus un scaun înalt, pe care ședea un bătrân venerabil cu barba mai albă ca neaua și atât de lungă, încât îi trecea de cingătoare; veșmântul îi era un halat lung din bogasiu negru, și cum carul era plin de nesfârșite lumini, se putea întrezări și discerne bine tot ce era în el. Îl conduceau doi draci hâzi, îmbrăcați tot în bogasiu, cu chipurile atât de hâde, încât Sancho, de cum le văzu, închise ochii ca să nu le mai vadă încă o dată. Când carul ajunse la locul unde se aflau, bătrânul venerabil se ridică de pe scaunul său înalt și, în picioare, zise cu glas puternic:

⁵²⁸ Se credea că acele „exalații uscate ale pământului” își aveau originea într-o sferă de foc aflată în centrul pământului, potrivit concepției lui Aristotel expuse în *De caelo*, II, 284a, 293b; *Meteorologicele*, XI, I, 1069b.

⁵²⁹ Adică strigătele de luptă „musulmane”, emise fiind de descendenți din Agar, roaba lui Avraam și mamă a lui Ismael.

— Eu sunt înțeleptul Lirgandeo.

Și carul trecu mai departe, fără ca el să mai scoată vreo vorbă. După acesta trecu alt car, cu alt bătrân așezat pe un tron și care, poruncind să fie oprit carul, cu glas nu mai puțin grav decât celălalt, zise:

— Eu sunt înțeleptul Alquife, marele prieten al Urgandei celei de Nerecunoscut.

Și trecu mai departe.

Apoi, în același pas, veni alt car, dar cel ce ședea pe tron nu era bătrân asemeni celorlalți, ci bărbat zdravăn și cu căutătura încrâncenată; și el, apropiindu-se și ridicându-se în picioare ca și ceilalți, zise cu glas și mai dogit și încă și mai îndrăcit:

— Eu sunt Arcalaús vrăjitorul⁵³⁰, dușmanul de moarte al lui Amadís de Gaula și-al întregului său neam.

Și trecu mai departe. Îndepărtându-se puțin cele trei care se opriră și supărătorul scrâșnet de roți încetă, iar apoi se auzi altul, nu scrâșnet, ci un sunet alcătuit de-o muzică suavă și armonioasă, drept care Sancho se bucură și-o luă ca pe un semn bun, așa că-i spuse ducesei, de care nu se îndepărta cu nicio șchioapă și niciun pas:

— Doamnă, unde-i muzică nu poate fi nimica rău.

— Și nici unde-s lumini și strălucire – răspunse ducesa.

La care Sancho replică:

— Focul dă lumină și rugurile strălucire, așa cum vedem în cele ce ne împrejmuiesc, ci s-ar putea prea bine să ne și dea foc; ci muzica e mereu semn de bucurie și serbări.

— Vom vedea – zise don Quijote, care auzise totul.

Și bine zise, după cum se arată în capitolul următor.

⁵³⁰ Despre cei trei vrăjitori don Quijote mai vorbise în *DQ* I, 15 și 43.

CAPITOLUL 35

Unde continuă înștiințarea

*pe care o primi don Quijote despre dezvrăjirea Dulcineei,
cu alte evenimente vrednice de uimire*

În cadența plăcutei muzici, văzură venind spre ei un car dintre cele numite triumfale, tras de șase catări suri, acoperiți însă cu pânză albă, iar pe fiecare venea câte un penitent cu lumină⁵³¹, îmbrăcat tot în alb, cu o făclie mare de ceară, aprinsă, în mână. Carul era de două, ba chiar de trei ori mai mare decât cele precedente, iar pe laturile și în vârful lui stăteau alți doisprezece flagelanți dalbi ca neaua, toți cu făcliile aprinse, privești care uimea și înfricoșa deopotrivă; și pe un tron înalt ședea o nimfă, înveșmântată în mii de văluri de pânză de argint, pe toate strălucind nenumărate paiete de aur ce o făceau, dacă nu bogată, cel puțin strălucit îmbrăcată. Fața îi era acoperită cu o maramă străvezie și delicată, astfel încât, fără ca ițele să-i fie o piedică, printre ele se străvedea un preafrumos chip de fecioară și numeroasele lumini făceau cu puțință să i se distingă frumusețea și anii, care, după cât se părea, nu ajungeau la douăzeci și nu coborau sub șaptesprezece.

Lângă ea ședea un personaj îmbrăcat într-o robă dintre cele zise de ceremonie, lungă până la pământ, cu capul acoperit de un văl negru; ci în clipa când carul ajunse în fața ducilor și a lui don Quijote, muzica oboaielor încetă și numaidecât și cea a harpelor și lăutelor ce răsunau în car, după care personajul în robă se ridică în picioare și, dându-și jos vălul de pe chip, vădi neîndoios că era însăși figura morții, descărnată și hidoasă, fapt ce lui don Quijote îi pricinui mâhnire, iar lui Sancho frică, ducii dând și ei semne de teamă. Ridicată astfel în picioare, moartea aceasta vie, cu voce cam somnoroasă și cu limbă nu prea trează, începu a zice precum urmează:

⁵³¹ Acești penitenți (*disciplinantes de luz*) erau îmbrăcați într-o mantie și o cagulă albe și purtau facile sau torțe; ei îi însoțeau de obicei pe alți penitenți, așa-numiții „flagelanți” (*disciplinantes de sangre*, „la sânge”, sau *de penca* „cu biciul” sau „cu vergile”, cu care se loveau, vezi și DQ I, 52, pp. 551–552).

— Merlin sunt, cel de care în istorii
se zice diavolul că mi-a fost tată⁵³²
– minciună-acreditată doar de vreme –,
prinț al magiei și al ei monarhul
și-arhivă a științei zoroastrice⁵³³,
rival al vremii și-al atâtor veacuri
ce vor s-ascundă faptele-ntreprinse
de bravii cavaleri rătăcitori,
de care drag mi-a fost și drag îmi este.
Și chiar de mai mereu e aspră firea
atâtor vrăjitori și grea de ură,
a mea-i duioasă, blândă, iubitoare
și dornică în lume bine-a face.
În bolgiile-obscur-ale lui Ditis⁵³⁴,
când sufletu-mi se cufunda s-aștearnă
anume romburi mistice și cifre,
mi-ajunse geamătul acelei mândre
și-unice Dulcineea din Toboso.
Aflat-am vraja ei și nenorocul
și dintr-o doamnă nobilă schimbarea
în josnică țărancă; mi-a fost milă
și spirit- adunându-mi-l în golul
acestor hâde și cumplite oase,
stând și cu mia răsfoind bucoavne
despre drăceasca-mi, slută-nvățătură,
găsii în fine leacul pe potriva
atâtui mare rău, durerii-atâtei.
Tu, slavă și onoare-a câți îmbracă
tunicile de-oțel și diamante,

⁵³² Toate acestea se găsesc în *El baladro del sabio Merlin* (*Chiotul înțeleptului Merlin*), Burgos, 1498.

⁵³³ Elaborată de regele pers Zoroastru / Zarathustra, considerat inventator al magiei.

⁵³⁴ *Dis* sau *Ditis* (lat. *dis* „bogat”), unul din numele lui Pluton, zeul infernului; endecasilabul va fi reluat în *DQ* II, 69, p. 557.

tu, stea și far, cărare și busolă
 a celor ce, lăsând în urmă somnul
 și puful lenevos, vânjoși se-nhamă
 la îndeletnicirea-apăsătoare
 a-nsângeratelor și grele arme!
 Ție îți spun, erou nîcicând pe merit
 destul slăvit, ție, neînfricate
 și iscusite, mare don Quijote,
 splendoare-a Manchei, astru-ntregii Spanii,
 că pentru-a-și regăsi întâia stare
 atotneasemuita Dulcineea,
 e musai Sancho, scutierul tău,
 să-și tragă biciuiri trei mii trei sute
 pe amândouă bucele-i vânjoase,
 în aer dezgolate și-ntr-atâta,
 încât să-l ardă, usture și doară.
 Așa au hotărât cu toții-aceia
 ce le-au pricinuit nenorocirea⁵³⁵,
 și-n scopu-acest mi-e, domnilor, venirea.

— Bătu-l-ar să-l bată! — zise atunci Sancho —. Nu zic trei mii de bice, dar nici trei n-am să-mi dau, după cum nici trei lovituri de pumnal! Lua-te-ar dracu' cu pocinogul tău de dezvrăjire cu tot! Nu știu ce naiba au de-a face buculițele mele cu vrăjile! Zău, păi dacă domnul Merlin n-a găsit altceva ca s-o dezvrăjească pe doamna Dulcineea, n-are decât s-o ducă tot vrăjită pân' la groapă!

— Pun eu mâna pe tine — zise don Quijote —, don mojicule, îndopat cu usturoi, și te leg eu de un copac, gol cum te-a născut maică-ta, și-am să-ți trag nu zic trei mii trei sute, ci șase mii șase sute de bice, atât de bine plesnite, că n-au să ți se ducă nici dacă-ți tragi peste ele altele trei mii trei sute. Și nu cumva să-mi întorci vorba, că-ți smulg sufletul din tine.

⁵³⁵ Antecedentele pron. -le pot fi atât Dulcineea, cât și Sancho, amfibologic solidari.

Auzind acestea, Merlin zise:

— Nu așa va fi, pentru că bicele pe care se cade a le primi bunul Sancho trebuie să fie cu voia lui, nu cu sila, și la vremea hotărâtă de el, căci nu i se impune niciun termen stabilit; i se îngăduie însă ca, de va fi vrând să-și răscumpere osânda la jumătate din flagelarea aceasta, poate lăsa să i le aplice o mână străină, chiar de va fi ceva mai grea.

— Nici străină, nici a mea, nici grea, nici ușoară — i-o întoarse Sancho — : niciun fel de mână n-are să m-atingă. Ce, am născut-o eu pe seniora doña Dulcineea din Toboso, ca să plătească buclele mele pentru ce-au păcătuțit ochii ei? Domnul stăpân al meu da, e parte din ea, căci la fiecare pas îi zice „viața mea“, „sufletul meu“, sprijinul și propteaua lui, el poate și e dator să se biciuiască pentru ea și să-și dea toată silința trebuincioasă pentru dezvrăjirea ei; dar să mă biciuiesc eu...? Abernunțio⁵³⁶!

Nici nu isprăvi bine Sancho de zis acestea, că nimfa argintie ce ședea lângă duhul lui Merlin se ridică în picioare și, dându-și la o parte vâlul subțire de pe chip, și-l arată astfel încât tuturora li se păru mai mult decât preafrumos; și, cu un tupeu bărbătesc și un glas nu foarte femeiesc, i se adresă direct lui Sancho, zicând:

— O, scutier nemernic, suflet de tigvă goală, inimă de stejar-de-plută, cu măruntaiele împietrite și de cremene! Dacă ți s-ar fi poruncit, pun-gășule, cuțitarule, să te-arunci la pământ din vârful unui turn înalt; dacă ți s-ar fi cerut, dușman al neamului omenesc, să mănânci o duzină de broaște râioase, două de șopârle și trei de năpârci; dacă ai fi fost îndemnat să-ți ucizi nevasta și copiii cu vreun iatagan sângeros și ascuțit, n-ar fi fost de mirare să te-arăți îndărătnic și năzuos; dar să faci caz de trei mii trei sute de bice, adică atâta cât primește în fiecare lună orice copil de găsit⁵³⁷, oricât ar fi el de amărât, una ca asta uimește, năucește, sperie toți rărunchii pioși ai celor care-o aud și chiar pe cei ai tuturor celor ce ar ajunge s-o afle în timp. Înfige-ți, o, dobitoac becisnic și cu inima

⁵³⁶ Deformare prin metateză a lat. *abrenuntio* „renunț“, formulă cu care nașul se leapădă de Satana la botez în numele finului.

⁵³⁷ În text: *niño de la doctrina*, copii orfani și abandonați uneori pe lespezile de la intrarea bisericilor (*niños de la piedra*) și care sunt luați de oamenii miloși ca să fie crescuți în învățătura creștină și pregătiți pentru diverse meserii.

înăsprită, înfige-ți, zic, ochii de măgăruș speriecios în luminile alor mei, asemuiți cu stelele sclipitoare, și-ai să-i vezi plângând șiroaie de șiroaie și pleată de pleată, făcând brazde, făgașe și cărări pe frumoasele câmpii ale obrazilor mei. Lasă-te mișcat, monstru viclean și pidosnic, de faptul că vârsta mea, care încă e în al ...sprezecilea an, deoarece am nouăsprezece și n-am împlinit încă douăzeci, se risipește și se ofilește sub coaja unei țărănci necioplite; iar dacă acum nu par așa, o datorez hatârului aparte pe care mi l-a făcut domnul Merlin, aici de față, doar ca să te înduioșeze frumusețea mea, căci lacrimile unei frumuseți îndurerate prefac în vată stâncile și tigrii în mielusei. Lovește-ți, lovește-ți șuncile, vită abrașă, scutură-ți de puturoșenie vлага ce te-ndeamnă doar să-nfuleci și iar să-nfuleci și sloboade-mi delicatețea cărnurilor, blândețea firii și frumusețea chipului; și, dacă nu vrei să te îmblânzești sau să cazi la o înțelegere chibzuită pentru mine, fă-o măcar de dragul sărmanului cavalier pe care-l ai lângă tine: pentru stăpânul tău, zic, al cărui suflet i-l văd pus de-a curmezișul în gâtlej, la nici zece degete de buze, și neașteptând altceva decât răspunsul tău, aspru sau blând, fie ca să-i iasă pe gură, fie ca să i se-ntoarcă-n stomac.

Auzind acestea, don Quijote își pipăi gâtul și zise, întorcându-se către duce:

— Pe Dumnezeu, domnule, Dulcineea a spus adevărul, îmi am sufletul aici, proțăpît de-a curmezișul în gâtlej, ca o piedică de arbaletă.

— Dumneata ce zici despre astea, Sancho? — întreabă ducesa.

— Zic, doamnă — răspunse Sancho —, ce-am mai spus: că în privința bicelor, abrenunțio.

— *Abrenuntio* trebuie să zici, Sancho, iar nu cum spui — zise ducele.

— Lăsați-mă, înălțimea voastră — răspunse Sancho —, că nu-mi arde-acuma să mă uit la subțirimi și nici la litere mai multe sau mai puține, fiindcă m-au tulburat atât de tare bicele astea care urmează a mi se da sau pe care am a mi le da eu însumi, că nu mai știu nici ce zic, nici ce fac. Ci aș vrea să aflu de la doamna stăpâna mea, seniora doña Dulcineea din Toboso, unde oare a învățat felul ăsta de a face o rugă-minte: vrea să mă roage să-mi spintec carnea cu bicele și îmi zice „suflet de tigvă goală“ și „vită abrașă“, cu un stroi de nume murdare bune să le-ndure doar dracu'. Ce naiba, am eu carne de bronz sau am eu ceva

de pierdut sau de câștigat dacă se dezvrăjește ea au ba? Ce coș de rufărie albă, de cămăși, de halate sau de papuci, deși nu port așa ceva, îmi aduce plocon ca să mă-nduioșeze, nu, nici gând, doar ocară peste ocară, când știut e proverbul de pe la noi cum că măgarul împovărat cu aur urcă lesne muntele⁵³⁸ sau că plocoanele sfarmă stâncile⁵³⁹, sau roagă-te la Dumnezeu, dar dă și cu maiul din greu, sau mai mult face un *na* decât doi de *ți-oi da*? Până și domnul stăpân al meu, care ar fi trebuit să mă mângâie pe greabăn ca să mă facă moale ca lâna și ca bumbacul dărăcit, zice că, dacă m-o prinde, are să mă lege gol de-un copac și-are să-mi îndoiască miza bicelor; dar domnii ăștia îndurerați s-ar fi convenit să cugete că nu cer să fie biciuit doar un scutier, ci și un guvernator, cum s-ar zice „bea din pahar, dar cu-amar”⁵⁴⁰. Să-nvețe, să-nvețe, fir-ar să fie, cum să roage și cum să ceară și să fie bine crescuți, căci vremurile nu-s mereu la fel și nici oamenii nu-s mereu binedispuși. Eu sunt pe cale-acum să plesnesc de supărare că-mi văd haina verde sfâșiata și ei îmi cer, zor, nevoie, să mă biciuiesc de buna mea voie, când ea îmi e la fel de străină cum aș vrea să mă văd vâtaf.

— Ei bine, adevărul este, prietene Sancho – zise ducele –, că dacă nu te înmoi mai abitir ca o smochină coaptă, n-ai să pui mâna pe guvernământ. Bine-ar fi să le trimit insularilor mei un guvernator crud, cu rărunchi tari ca de cremene, pe care să nu-l înduplece lacrimile domnișoarelor îndurerate și nici rugămințile unor vrăjitori și învățați discernători, puternici și vechi de ani! Pe scurt, Sancho, ori te biciuiești sau te lași biciuit, ori n-ai să fii guvernator.

— Domnule – răspunse Sancho –, nu s-ar putea să-mi dați un răgaz de două zile ca să cuget cum mi-ar fi mai bine?

— Nu, cu niciun chip – zise Merlin –. Aici, în clipa și-n locul acesta trebuie să rămână stabilit ce se va alege de treaba aceasta: Dulcineea fie se întoarce în peștera lui Montesinos și la starea ei de țărancă de mai-nainte, fie, în starea ei de-acuma, va fi dusă în câmpiile elizee, unde va aștepta să se împlinească numărul de biciuiri.

⁵³⁸ Maximă de tradiție latină.

⁵³⁹ Proverb: „Dádivas quebrantan peñas.”

⁵⁴⁰ În text: „bebe con guindas”, expresie dificil de interpretat. O adaptez minimal.

– Hai, bunule Sancho – zise ducesa –, curaj și recunoștință pentru pâinea pe care-ai mâncat-o de la stăpânul tău, don Quijote, căruia noi toți îi suntem datori cu slujiri și mulțumiri pentru firea lui bună și mărețele-i isprăvi cavalierești. Zi da, fiule, la biciuiala asta și ducă-se dracul bătut⁵⁴¹ și frica-nfricată, căci inima bună nenorocu-l îmbună⁵⁴², după cum bine știi.

La vorbele acestea, Sancho răspunse cu aceste sminteli și, vorbind cu Merlin, îl întrebă:

– Ia spune-mi, domnule Merlin: când a ajuns aici diavolul curier și i-a dat stăpânului meu o solie din partea domnului Montesinos, rugându-l din parte-i să-l aștepte aici, pentru că urma să vină și să arate în ce chip avea să se dezvrăjească doña Dulcineea din Toboso, uite că pân-acum nu l-am văzut nici pe Montesinos, nici umbrele lui.

La care Merlin răspunse:

– Diavolul, prietene Sancho, e un ageamiu și-un mare șnapan: eu l-am trimis în căutarea stăpânului dumitale, dar nu cu vreun mesaj din partea lui Montesinos, ci din partea mea, pentru că Montesinos a rămas în peștera lui, în așteptarea sau, mai bine zis, în nădejdea dezvrăjirii sale, că i-a mai rămas coada de jupuit⁵⁴³. Dacă-ți e dator cu ceva sau ai vreo treabă de descurcat cu el, am să ți-l aduc și-am să-l pun unde-ți va fi pe plac. Dar, până una, alta, acceptă odată pedeapsa asta care, crede-mă, îți va fi de mare folos, atât la suflet, cât și la trup: la suflet, datorită milosteniei cu care o vei duce la bun sfârșit; la trup, deoarece știu că ești un temperament sangvin și n-are cum să-ți dăuneze o mică lăsare de sânge.

– Mulți doctori mai sunt pe lume: până și vrăjitorii sunt doctori – replică Sancho –. Dar de vreme ce toată lumea mi-o spune, deși eu nu văd neam de ce, zic că mă-nvoiesc să-mi dau cele trei mii trei sute de bice, cu condiția să mi le dau numai cum și când voi vrea eu, fără a mi se pune soroc în zile și timp, și mă voi strădui să-mi plătesc datoria cât

⁵⁴¹ În text: eufemizare din rațiuni de decență a zicalei „Váyase el diablo para puto”, echivalabil cu „ducă-se dracul f...t”, cu sensul de „facă-se pace”.

⁵⁴² Proverb: „Un buen corazón quebranta mala ventura.”

⁵⁴³ Adică i-au mai rămas de rezolvat câteva amănunte nu tocmai ușoare.

mai curând cu putință, pentru ca lumea să se bucure de frumusețea doamnei doña Dulcineea din Toboso, căci, după cum se pare, în pofida celor crezute de mine, ea e cu adevărat frumoasă. Mai pun o condiție, și anume că nu voi fi silit să mă biciuiesc până la sânge și, dacă s-o întâmpla ca unele bice să fie de alungat muștele, se va ține socoteală și de ele. Item, dacă voi greși numărătoarea, domnul Merlin, care pe toate le știe, va avea grijă să le numere și să-mi dea de știre câte-mi lipsesc sau îmi prisosesc.

— Despre cele ce vor prisosi nu va fi nevoie să-ți dau de știre – răspunse Merlin –, fiindcă, de cum vei ajunge la numărul întreg, numai-decât doamna Dulcineea se va pomeni dezvrăjită și va veni să-l caute, plină de recunoștință, pe bunul Sancho, ca să-i aducă mulțumiri și chiar răsplăți pentru fapta sa cea bună. Așa că n-ai de ce să-ți faci griji nici de prisosuri, nici de lipsuri, că Cerul însuși n-ar îngădui să înșel pe cineva nici cu un fir de păr.

— Păi atunci, mila Domnului! – zise Sancho –. Îmi încuviințez nenorocul: zic că accept penitența, cu condițiile prevăzute.

Nici nu-și isprăvi bine ultimele cuvinte Sancho, când reîncepu să răsunе muzica oboaielor și bubuiră din nou nenumărate archebuze, iar don Quijote se atârână de gâtul lui Sancho, dându-i mii de săruturi pe frunte și pe obraji. Ducea și ducele și toți cei de față dădură semne că simțiseră o foarte mare mulțumire, iar carul începu să meargă; și frumoasa Dulcineea, trecând prin fața lor, își înclină capul către duci și-i făcu o plecăciune adâncă lui Sancho.

Într-acestea, zorile începeau să se arate grabnic, vesele și răzătoare; floricelele de pe câmpii se deschideau și se sumețeau, iar cleștarele lichide ale pârlășelor, murmurând printre pietrele albe și cenușii, se duceau să-și plătească tributul râurilor care le așteptau. Pământul vesel, cerul clar, văzduhul limpede, lumina senină, fiecare în parte și toate laolaltă dădeau semne vădite că ziua ce călca pe faldurile aurorei avea să fie senină și clară. Iar ducii, îndestulați de vânătoare și de împlinirea atât de izbutită și de fericită a planului lor, se întoarseră la castel, propunându-și să recidiveze în farse, întrucât pentru ei nu existau nici adevăruri care să le facă mai mare plăcere.

CAPITOLUL 36

Unde se povestește ciudata și nemaiînchipuita aventură a duenei Dolorida, alias contesa Trifaldina, împreună cu o epistolă pe care Sancho Panza i-a scris-o nevestei sale, Teresa Panza

Ducele avea un majordom tare micalit și cu duh dezinvolt și ingenios, care jucase rolul lui Merlin și plăsmuise toată înscenarea aventurii trecute, alcătuisese versurile și îl pusese pe un paj să o interpreteze pe Dulcineea. În cele din urmă, la insistențele stăpânilor săi, ticlui alta cu cel mai hazliu și mai ciudat meșteșug ce se poate imagina.

A doua zi ducesa îl întrebă pe Sancho dacă își începuse misiunea de penitență pe care trebuia să o ducă la bun sfârșit pentru dezvrăjirea Dulcineei. El îi spuse că da și că peste noapte își dăduse cinci lovituri de bici. Ducesa îl întrebă cu ce și le dăduse. Cu mâna, îi răspunse el.

— Asta — replică ducesa — înseamnă mai mult să-ți dai palme, nu lovituri de bici. Părerea mea este că înțeleptul Merlin nu va fi mulțumit cu atâta blândețe: va fi nevoie ca bunul Sancho să-și facă un harapnic cu plesne de fier sau din cele cu nouă cozi împletite, pe care să le poți simți, pentru că știința de carte cu sânge se-mparte⁵⁴⁴ și libertatea unei doamne atât de sus-puse cum e Dulcineea nu-i de dat atât de ieftin, nici pe un preț atât de mic; și ia seama, Sancho, că operele de milostenie făcute călduț și într-o doară n-au niciun merit și nu valorează nimic⁵⁴⁵.

La care Sancho răspunse:

— Dați-mi, senioria voastră, un gârbaci sau un dârlog împletit cum se cade și-o să mă șfichiuiesc cu el, numai să nu mă doară prea tare; pentru că vreau să știți, doamnă, că, deși sunt țărănos, cărnurile mele sunt mai degrabă din bumbac decât din târsână și n-ar fi drept să mă vatăm în folosul altuia.

⁵⁴⁴ Proverb: „La letra con sangre entra“, literal: „litera cu sânge intră“.

⁵⁴⁵ Tot acest fragment de frază, de la „și ia seama, Sancho“ până la sfârșit, a fost suprimat în Spania de Inchiziție începând cu ediția de la Valencia (1616), fiind reintrodus abia în cea din 1863. Eliminarea a fost confirmată în *Índice expurgatorio* al cardinalului Zapata din 1632.

— Să fie-ntr-un ceas bun – răspunse ducesa – : am să-ți dau mâine un gârbaci care să-ți vină numai bine și să fie pe potriva gingășiei cărnurilor dumitale, ca și cum și-ar fi frați.

La care Sancho zise:

— Aflați, înălțimea voastră și stăpână dragă a sufletului meu, că am o epistolă scrisă pentru nevastă-mea, Teresa Panza, unde-i dau seamă de ce mi s-a-ntâmplat de când m-am dus de lângă ea. O port aici, în sân și nu mai lipsește decât să-i pun adresa. Aș vrea s-o citească discernământul dumneavoastră, fiindcă mi se pare că merge după tipicul unui guvernator, adică în felul cum trebuie să scrie guvernatorii.

— Și cine a alcătuit-o ? – întrebă ducesa.

— Cine altul s-o fi alcătuit decât păcătosul de mine ? – răspunse Sancho.

— Și dumneata ai și scris-o ? – zise ducesa.

— Nici gând – răspunse Sancho –, fiindcă eu nu știu nici citi, nici scrie, deși știu să iscălesc⁵⁴⁶.

— S-o vedem – zise ducesa –, căci cu siguranță îți vădești în ea calitatea și capacitatea ingeniozității dumitale.

Sancho scoase din sân o scrisoare deschisă și ducesa, luând-o, văzu că zicea astfel:

SCRISOAREA LUI SANCHOPANZA CĂTRE TERESAPANZA, SOȚIA LUI

Dacă strașnic aș fi fost biciuit, ca un cavaler aș fi venit⁵⁴⁷: dacă mă văd cu un strașnic guvernământ, strașnice biciuiri mă costă. Deocamdată n-ai să-nțelegi astea, dragă Teresa: ai să le afli altă dată. Trebuie să știi, Teresa, că am hotărât să umblu în trăsură, fiindcă așa se cuvine, și orice alt fel de umblet ar fi umblat în patru labe. Ești nevastă de guvernator: ia să vezi dacă o te mai muște cineva de zgaibarace! Îți

⁵⁴⁶ Despre capacitatea lui Sancho de a ști să se iscălească sau nu, vezi DQ II, 43, p. 351, și 51, p. 419.

⁵⁴⁷ Locuțiune proverbială referitoare la situația în care condamnații erau biciuiți în public, fiind plimbați totodată călare pe un asin pe străzile cele mai frecventate. Sancho repetă fraza în DQ II, 72, p. 579.

trimit alăturat un costum verde de vânător pe care mi l-a dat stăpâna mea ducesa; dichisește-l așa încât să-i slujească drept pieptar și foi fetei noastre. Don Quijote, stăpânul meu, după cum am auzit zicându-se prin părțile astea, e nebun cuminte și smintit hazos, și nici eu nu i-s mai prejos. Am fost în peștera lui Montesinos și înțeleptul Merlin a pus laba pe mine pentru dezvrăjirea Dulcineei din Toboso, de-o cheamă pe-acolo Aldonza Lorenzo: cu trei mii trei sute de bice, mai puțin cinci, pe care trebuie să mi le trag, o să se pomenească dezvrăjită ca mă-sa care a făcut-o. Să nu spui nimănui nimic despre astea, căci ia scoate ce ai în piață, și unii au să spună că-i albă, alții neagră⁵⁴⁸. Peste câteva zile am să plec la guvernământ, unde mă duc tare ahtiat să fac bani, fiindcă mi s-a spus că toți guvernatorii noi se duc cu-aceeași poftă: am să-i iau pulsul și-am să-ți dau de știre dacă să vii cu mine au ba. Surul e bine și-ți trimite multe salutări, și n-am de gând să-l părăsesc nici dacă m-ar duce să fiu Marele Turc⁵⁴⁹. Ducesa, stăpâna mea, îți sărută de-o mie de ori mâinile: întoarce-i și tu bunăvoința cu două mii, căci nimic nu costă mai puțin și nu-i mai ieftin, cum zice stăpânul meu, ca politețurile. N-a binevoit Dumnezeu să mă pricopsesc cu alt cufăraș cu încă o sută de scuți ca ăla de-antărt, dar nu pune la inimă, dragă Teresa, căci e sub oboroc cine trage clopotul a foc și-o să iasă toate la spălat în leșia guvernământului; numai că tare m-a mâhnit când mi s-a spus că, dac-apuc să-i dau de gust, o să-mi rod și degetele de pofta lui și, dacă o fi să fie-așa, n-o să mă coste prea ieftin, cu toate că până și schilozii și ciungii își află chiverniseala din pomana pe care-o cer: oricum, într-un fel sau altul, tu ai să fii bogată și bătută de noroc. Deie-ți-l Domnul, cum o putea, iar pe mine păzească-mă, ca să te slujesc pe tine.

Din castelul acesta, în douăzeci iulie 1614.⁵⁵⁰

Soțul tău, guvernatorul,

Sancho Panza

⁵⁴⁸ Proverb: „Pon lo tuyo en concejo, y unos dirán que es blanco y otros negro.”

⁵⁴⁹ Formulă uzuală în epocă pentru „sultanul Turciei”.

⁵⁵⁰ Datarea scrisorii lui Sancho în 20 iulie 1614 (pesemne chiar data la care o redacta Cervantes) introduce o distorsiune în cronologia lui DQ II: acesta ar fi trebuit să înceapă la o lună după încheierea acțiunii lui DQ I, dacă autorul nu și-ar fi propus să pregătească referirile la Quijote-le lui Avellaneda (explicite abia din DQ II, 59), publicat în vara lui 1614 (M. de Riquer).

Isprăvind de citit scrisoarea, ducesa îi spuse lui Sancho:

— În două privințe s-a cam abătut de la drumul cel drept bravul guvernator: întâi, când a zis sau a dat de înțeles că guvernământul acesta i-a fost dat în schimbul bicelor pe care trebuie să și le tragă, pe când el știe, fără putință de tăgadă, că, atunci când i l-a făgăduit ducele stăpânul meu, nici nu visa că ar fi bice pe lume; în al doilea rând, se arată în ea foarte lacom de bani, iar eu n-aș vrea măghiranul cu găvanul⁵⁵¹, pentru că lăcomia rupe sacul, iar cârmuitorul lacom face dreptate fără cârmă.

— Nu de-asta am spus-o, doamnă – răspunse Sancho –, și, dacă dumneavoastră vi se pare că scrisoarea asta nu merge cum ar trebui să meargă, n-aveți decât s-o rupeți în bucăți și fac alta nouă, numai că s-ar putea să fie mai proastă, dacă mi-o lăsați după glagorea mea.

— Nu, nu – replică ducesa –, e bună așa și vreau s-o vadă ducele.

Acestea fiind zise, se duseră într-o grădină unde urmau să cineze în ziua aceea. Ducesa îi arată ducelui scrisoarea lui Sancho și ea-i făcu foarte mare plăcere. Mâncară și, după ce se strânse masa și se distrară un bun răstimp cu conversația savuroasă a lui Sancho, se auzi pe neașteptate sunetul nespus de jalnic al unui fluier și cel al unei tobe dogite și dezacordate⁵⁵². Toți părură a fi tulburați de confuza, marțială și trista armonie, îndeosebi don Quijote, care abia mai putea sta locului de atâta tulburare; despre Sancho nu se poate spune decât că frica îl duse la refugiul său obișnuit, alături de sau lângă fustele ducesei, căci fără îndoială și cu adevărat sunetul ce se auzea era foarte trist și melancolic.

Și, pe când toți erau cu sufletul la gură, văzură intrând în grădină doi bărbați în strai de doliu, atât de lung și de întins, încât li se târa pe pământ. Veneau bătând în două tobe mari, învelite și ele în negru. Alături de ei venea fluierul negru și smolit ca și ceilalți. Pe cei trei îi urma un personaj uriaș la trup, înfășurat, nu îmbrăcat, într-un talar negru detot,

⁵⁵¹ Aluzie ironică la proverbul „Quiera Dios que orégano sea y no alcaravea” („Deie Domnul să fie măghiran, nu mărăraș”) sau „A Dios plega que orégano sea y no se nos vuelva alcaravea” („Deie Domnul să fie măghiran și să nu ni se prefacă-n mărăraș”), măghiranul fiind preferat în Spania epocii ca aromă culinară. (Vezi și I, 21).

⁵⁵² Tobele de toate felurile erau voit dezacordate prin reducerea gradului de întindere a pielii, în semn de durere sau de doliu cu prilejul unor evenimente nefericite.

ale cărei poale erau și ele nemăsurat de mari. Deasupra talarului era încins peste piept cu o bandulieră, tot neagră, de care atârna un iatagan uriaș, cu garnituri și teacă neagră. Fața îi era acoperită de un vâl negru străveziu, prin care se întrezărea o barbă nespus de lungă, albă ca zăpada. Pășea în ritmul tobelor cu multă gravitate și măsură. În sfârșit, statura, mersul legănat, negrimea și suita sa ar fi putut și au și putut să-i uluiască pe toți cei ce-l priviră fără a ști cine era.

Se apropie deci cu încetineala și pompa pomenite și căzu în genunchi în fața ducelui care, ca și ceilalți, îl aștepta acolo, în picioare, dar ducele nu-i îngădui cu niciun chip să vorbească până ce nu se ridica. Prodigioasa sperietoare se execută și, înălțat în picioare, își ridică vâlul de pe chip și lăsă vederii cea mai spăimântătoare, cea mai lungă, cea mai albă și cea mai stufoasă barbă din câte văzuseră până atunci ochii omenști, iar apoi își urni și-și smulse din pieptul lat și vast o voce gravă și sonoră și, ațintindu-și ochii asupra ducelui, zise:

— Altisime și puternice senior, mie îmi zice „Trifaldín⁵⁵³ cu Barba Albă”; sunt scutierul contesei Trifaldina⁵⁵⁴, altfel numită „duena Dolorida”, din partea căreia aduc înălțimii voastre o solie, și anume ca magnificența voastră să binevoiți a-i da puțința și învoirea de a intra să-și spună păsul, unul din cele mai noi și mai uluitoare din câte și le-ar fi putut închipui gândul cel mai apăsător din univers. Și în primul rând vrea să afle dacă în acest castel al domniei voastre se află viteazul și niciodată învinsul cavalier don Quijote de la Mancha, în căutarea căruia a pornit-o pe jos și fără a înceta să postească tocmai din regatul Candaya până în acest stat al vostru, împrejurare ce poate și trebuie a fi socotită drept minune sau putere a unei vrăji. Ea a rămas la poarta acestei fortărețe sau case de odihnă și nu așteaptă decât bunăvoința voastră ca să intre. Am zis.⁵⁵⁵

⁵⁵³ Nume comic atât prin legătura sa cu *Trifaldi* („trei falduri”), cât și prin asemănarea cu *Truffaldino* (< it. *truffare* „a înșela”), personaj din *Orlando innamorato*, de Boiardo, amintit și de Ariosto. Sensul numelui e explicat și la începutul cap. DQ II, 38, pp. 313–314.

⁵⁵⁴ În text: *contesa Trifaldi*; pentru un mai pregnant efect comic în românește și pentru înlesnirea flexiunii, i-am adaptat numele sub forma de contesa *Trifaldina*.

⁵⁵⁵ În text: „Dije”, finalul obișnuit al unei desfășurări oratorice. Îl traduce pe lat. *dixi*.

Și tuși apoi, își mângâie barba de sus în jos cu amândouă mâinile și adăstă cu mult calm răspunsul ducelui, care fu:

— Da, bunule scutier Trifaldín cu Barba Albă, de multe zile avem știre despre nefericirea doamnei contese Trifaldina, pe care vrăjitorii o fac să fie numită „duena Dolorida“ : îi poți prea bine spune, mirabile scutier, să intre aici, precum și că viteazul cavaler don Quijote de la Mancha aici se află și de la firea lui generoasă poate nădăjdui cu siguranță orice sprijin și orice ajutor; și, de asemenea, îi vei putea spune din partea mea că, dacă-i va fi de trebuință favoarea mea, nu mi-o voi precupeți, întrucât mă obligă să i-o dăruie calitatea mea de cavaler, prin firea sa dator și preocupat să ocrotească orice fel de femei, cu precădere pe duenele văduve, nedreptățite și îndurerate, așa cum va fi fiind senioria sa.

Auzind acestea, Trifaldín își îndoi genunchiul până la pământ și, făcând semn fluierului și tobelor să cânte, în același sunet și-n același pas cum intrase porni să și iasă din grădină, lăsându-i pe toți uluiți de înfățișarea și comportarea lui. Și ducele, întorcându-se către don Quijote, îi spuse:

— În sfârșit, faimosule cavaler, tenebrele răutății sau ale ignoranței nu pot acoperi și întuneca lumina vitejiei și-a virtuții. Zic asta pentru că abia au trecut șase zile de când excelența voastră vă aflați în acest castel și iată că vă și caută de pe târâmurii pierdute și îndepărtate, și nu în calești sau pe dromaderi, ci pe jos și postind, cei triști, cei necăjiți, încrezători că-și vor găsi în brațul acela nespus de puternic leacul păsurilor și muncilor, grație mărețelor voastre isprăvi, ce cutreieră și înconjură toată fața pământului.

— Aș vrea, domnule duce – răspunse don Quijote –, să fi fost aici călugărul acela binecuvântat care, deunăzi, la masă, a dovedit că are o atât de rea pornire și o ură atât de neîmpăcată împotriva cavalerilor rătăcitori, ca să fi văzut cu ochii lui dacă asemenea cavaleri sunt necesari pe lume: ar fi putut cel puțin vedea cu ochii lui că cei peste măsură de necăjiți și nemângâiați, în împrejurări grave și nefericiri fără seamăn, nu merg să-și caute leacul la oamenii legii sau la sacristanii din sate, nici la cavalerul care n-a izbutit niciodată să iasă dintre hotarele așezării sale, nici la curteanul indolent care mai degrabă caută zvonuri ca să le relateze și să le povestească decât să se străduiască a face el însuși lucrări

și isprăvi vitejești pentru a fi povestite și așternute în scris de alții: leacul păsurilor, ajutorarea nevoilor, ocrotirea fecioarelor, mângâierea văduvelor nu se găsesc la niciun fel de persoane mai lesne decât la cavalerii rătăcitori și aduc nesfârșite mulțumiri Cerului că sunt unul dintre ei și consider drept bine folosite orice năpastă și muncă ce mi s-ar putea întâmpla în această îndeletnicire atât de onorabilă. Să vină duena și să ceară ce va fi vrând, căci eu îi voi aduce leacul prin forța brațului și prin neabătuta hotărâre a cugetului meu celui viteaz.

CAPITOLUL 37

Unde continuă faimoasa aventură a duenei Dolorida

Nespus de mult se bucurară ducele și ducesa văzând cât de bine răspundea don Quijote planului lor, și tocmai atunci zise Sancho:

— N-aș vrea ca doamna asta duenă să ridice vreo piedică făgăduielii privitoare la guvernământul meu, fiindcă l-am auzit zicând pe un spițer toledan, care vorbea la fel de bine ca un sticlete, cum că unde se bagă duenele nu lipsesc scenele. Să mă ierte Dumnezeu, cât era de pornit împotriva lor zisul spițer! De unde trag încheierea că, de vreme ce toate duenele sunt sâcâitoare și obraznice, oricare le-ar fi starea și firea, cum or fi oare cele îndurerate, cum au spus că e contesa asta de Trei Poale sau Trei Cozi? Că la mine-n sat poale și cozi, cozi și poale e totuna.

— Taci, Sancho prietene – zise don Quijote –, că, dacă doamna aceasta duenă vine să mă caute de pe târâmurii atât de îndepărtate, nu va fi fiind dintre cele pe care le-avea spițerul la catastiful lui, cu atât mai mult cu cât ea e contesă, iar când contesele slujesc ca duene, atunci sunt în slujba unor regine și împărătese, la ele acasă fiind mari doamne care au la rândul-le în slujba lor alte duene.

La asta, doña Rodríguez, care era de față, răspunse:

— Stăpâna mea ducesa are în slujba sa duene care ar fi putut fi contese dacă ar fi vrut soarta, dar mersul legilor e după voia regilor⁵⁵⁶, și nimeni să nu le vorbească de rău pe duene, cu atât mai puțin pe cele

⁵⁵⁶ Proverbul acesta a fost folosit și de Teresa, vezi *DQ* II, 5, p. 57.

în vârstă și fecioare, căci, deși eu nu sunt, pricep și întrezăresc prea bine avantajul unei duene fecioare față de o duenă văduvă; și cine ne-a tuns pe noi ține foarfecele și pentru voi⁵⁵⁷.

— Cu toate astea – replică Sancho –, e-atâta de tuns la duene, potrivit bărbierului meu, că mai bine-i să nu scociorăști orezul, chiar dacă se prinde⁵⁵⁸.

— Scutierii – răspunse doña Rodríguez – sunt totdeauna dușmanii noștri; căci, fiind spiriduși ai anticamerelor și văzându-ne la fiecă pas, răstimpurile cât nu se roagă, și sunt multe, și le irosesc bârfindu-ne pe noi, dezgropându-ne oasele și îngropându-ne bunul nume. Vedeai-aș pe lemnele mișcătoare⁵⁵⁹, căci și-n ciuda lor tot avem să trăim în lume și-n case nobile, chiar de-ar fi să murim de foame și să ne-acoperim cu o tunică neagră cărnurile delicate sau nedelicate, așa cum acoperi sau astupi o grămadă de băligar cu un covor într-o zi de procesiune. Pe legea mea, dacă mi s-ar îngădui și timpul ar cere-o, i-aș face să înțeleagă, nu doar pe cei de față, ci pe toată lumea, că nu-i virtute care să nu se ascundă într-o duenă.

— Cred – zise ducesa – că buna mea doña Rodríguez are dreptate, și încă foarte mare, dar se cuvine să aștepte momentul potrivit ca să sară în apărarea ei și-a celorlalte duene, spre a închide gura relei păreri a spițerului celui rău și spre a o dezrădăcina pe cea aflată-n pieptul marelui Sancho Panza.

La care Sancho răspunse:

— De când am fumuri de guvernator, mi-au trecut ametelele de scutier și nu mai dau pe toate duenele din lume nicio smochină pădureață.

Ar fi tot continuat colocviul duenesc dacă n-ar fi auzit că fluierul și tobele reîncepuseră a suna, de unde înțelesesă că doña Dolorida își făcea intrarea. Ducesa îl întrebă pe duce dacă nu s-ar cădea să-i iasă în întâmpinare, deoarece era contesă și persoană nobilă.

⁵⁵⁷ Proverb: „Quien a nosotras trasquiló, las tijeras le quedaron en la mano”, adică cine i-a făcut rău cuiva poate face rău și altora.

⁵⁵⁸ Vezi *DQ* I, 20, p. 192, unde expresia aceasta proverbială e folosită cu un sens ușor diferit. Apariția, aici, a unui bărbier în locul spițerului de mai sus se explică poate prin influența verbului „a tunde” (*trasquilar*).

⁵⁵⁹ Adică vâslind la galere.

— În măsura-n care e contesă — răspunse Sancho, înainte ca ducele să răspundă —, zic ca înălțimile voastre să-i ieșiți în întâmpinare; dar ca duenă, sunt de părere să nu vă clintiți niciun pas.

— Cine te pune să te bagi în alde d-astea, Sancho? — zise don Quijote.

— Cine, domnule? — răspunse Sancho —. Eu singur mă pun, ca scutier care a învățat regulile curteniei la școala înălțimii tale, care ești cel mai curtenitor și mai bine crescut cavaler din tot cuprinsul curteniei; și-n lucrurile astea, după cum te-am auzit zicând pe înălțimea ta, pierzi la fel de bine cu o carte mai mult ca și cu o carte mai puțin, și cui înțelege bine, vorbe puține⁵⁶⁰.

— Așa este, cum spune Sancho — zise ducele —: vom vedea boiul contesei și după el vom cântări și curtenia ce i se cuvine.

Într-acestea, intrară tobele și fluierul ca întâia oară.

Și aici puse autorul capăt acestui scurt capitol și-l începu pe celălalt, urmărind aceeași aventură, care este una dintre cele mai remarcabile din istorie.

CAPITOLUL 38

*Unde se dă seamă despre cea dată
cu privire la reaua-i vânturare de către duena Dolorida*

Pe urmele sumbrilor muzicieni, prinseră a intra în grădină până la douăsprezece duene, așezate pe două șiruri, toate înveșmântate în tunici largi, pare-se din lână dată la piau, cu acoperăminte de cap din văluri albe de batist fin, atât de lungi, încât lăsau vederii doar paspoalul tunicii. După ele venea contesa Trifaldina, pe care o conducea de mână scutierul Trifaldín cu Barba Albă, îmbrăcată în flanea foarte fină și neagră, nebulată, care, de-ar fi fost buclată, și-ar fi arătat fiecare buclită de mărimea unui năut bun din cele bune de Martos⁵⁶¹. Coada sau faldul, ori cum

⁵⁶⁰ Proverb: „Al buen entendedor, pocas palabras.”

⁵⁶¹ Aprecieri ironică, astăzi aproape imposibil de explicat, asupra calității veșmântului duenei Rodríguez. *Martos* este o așezare din regiunea Jaén, renumită prin calitatea năutului cultivat acolo.

vreți să-i ziceți, era în trei colțuri, pe care i le susțineau mâinile a trei paji, și ei în straie de doliu, făcând o arătoasă și matematică figură cu cele trei unghiuri ascuțite pe care le alcătuiau cele trei colțuri; drept care toți cei ce văzură faldul în trei colțuri își dădură seama că în temeiul lui trebuie să se fi numit contesa Trifaldina, ca și cum am fi spus contesa „cu Trei Falduri”, și acesta spune și Benengeli că era adevărul și că, după numele ei propriu, s-a numit contesa Lupuna, din pricină că în comitatul ei se prăseau mulți lupi, iar dacă în loc de lupi ar fi fost vulpi, ar fi chemat-o contesa Vulpuna, întrucât pe acele meleaguri era obiceiul ca seniorii să-și ia denumirile după lucrul sau lucrurile aflate în cea mai mare abundență pe domeniile lor; totuși contesa aceasta, ca să dea întâietate rochiei sale, părăsise numele de Lupuna, luându-și-l pe cel de Trifaldina⁵⁶².

Cele douăsprezece duene și doamna veneau în pas de procesiune, cu fețele acoperite de văluri negre, dar nu străvezii ca acela al lui Trifaldín, ci atât de dese, încât nu lăsau să se întrezărească nimica.

De cum apucă a se ivi duenescul escadron, ducele, ducesa și don Quijote se ridicară în picioare și, ca ei, și toți ceilalți ce priveau lenta procesiune. Cele douăsprezece duene se opriră și făcură un coridor pe care înaintă Dolorida, fără ca Trifaldín să-nceteze a o ține de mână; văzând aceasta, ducele, ducesa și don Quijote înaintară și ei preț de doisprezece pași ca s-o întâmpine. Ea, punând genunchii în pământ, cu glasul mai curând gros și dogit decât subțire și delicat, zise:

— Binevoiți, înălțimile voastre, să nu arătați atâta curtenie slujitorului, vreau să zic slujitoarei voastre, pentru că, după cât sunt de îndurerată, nu voi reuși să răspund pe măsură, din pricină că ciudata și nemaivăzuta mea nefericire mi-a luat mințile, ducându-mi-le nu știu unde, pesemne tare departe, căci cu cât mi le caut mai mult, cu atât mai puțin mi le găsesc.

⁵⁶² După F. Rodríguez Marín, Cervantes ar face aici aluzie la casa ducală de Osuna nu numai prin fonetismul asemănător cu Osuna al poreclelor (*Lupuna*, *Vulpuna*), ci și pentru că cele trei unghiuri ascuțite care alcătuiesc cozile faldului par a imita armele heraldice ale acelui ducat și ale familiei Girón-ilor, și anume triumphiurile de la poala scutului (*jirón*, fr. *giron*). Astfel, infanta Antonomasia ar fi doña Magdalena Girón, iar don Clavijo (în traducere: *don Clampilă*), poetul Luis Gálvez de Montalvo (*El pastor de Filida*).

— I-ar lipsi cu totul — răspunse ducele —, doamnă contesă, cui nu v-ar descoperi, prin persoana voastră, valoarea, care, de la prima privire, se vede că merită tot caimacul curteniei și toată floarea ceremoniilor de bună creștere.

Apoi, ridicând-o de mână, o conduse să șadă pe un scaun de lângă ducesă, care, și ea, o primi cu multă curtoazie.

Don Quijote tăcea și Sancho murea să o vadă la chip pe Trifaldina și pe una din numeroasele sale duene, dar nu fu cu putință până când, nesilite și de bunăvoie, nu se descoperiră ele însele.

Încremeniți cu toții și cufundați în tăcere, așteptau să vadă cine se încumeta s-o rupă, și o făcu duena Dolorida, cu vorbele acestea:

— Încredințată sunt, potentissime senior, belisimă doamnă și discernătorisimă asistență, că păsisimul meu găsi-va în bravisimele voastre piepturi protecție nu mai puțin înduioșabilă decât generoasă și compasivă, deoarece, așa cum îmi este, păsul meu e în stare să înmoaie marmurile și să frăgezească diamantele și să cofleșească oțelurile celor mai împietrite inimi de pe lume; ci, înainte de-a ajunge la știrea auriculelor (ca să nu zic urechilor)⁵⁶³ voastre, aș vrea să-mi aduceți la cunoștință dacă se va fi aflând în tagma, cercul și compania aceasta purisimul cavalier don Quijote de la Mancisima și scutierisimul său Panza.

— Acel Panza — zise Sancho înainte de a răspunde altcineva — e aici, ca și don Quijotísimo, drept care putea-veți, dolorisimă duenisimă, spune tot ce voisisimiți, căci toți suntem gata și dispușisimi să fim slugisimile domnisimei vostrisime.

Într-acestea, don Quijote se ridică în picioare și, îndrumându-și discursul către Îndolorita duenă, zise:

— Dacă păsurile voastre, angoasată doamnă, își pot făgădui vreo speranță de îndreptare în temeiul vitejiei sau al puterilor unui rătăcitor cavalier, ale mele vă stau la dispoziție și, chiar dacă slabe și mărginite, se vor pune toate în slujba voastră. Eu sunt don Quijote de la Mancha, a cărui misiune este de a sări în ajutorul oricărui soi de nevoiași; și-așa stând lucrurile, cum și stau, nu aveți nevoie, doamnă, să captați

⁵⁶³ În text: *orejas* și *oídos*, încă aproape sinonime pe la finele sec. al XVI-lea, au început apoi să se diferențieze: primul cuvânt, considerat rustic, trebuia evitat.

bunăvoințe și nici să căutați preambuluri, ci, simplu și fără ocolișuri, spuneți-vă suferințele, căci vă ascultă urechi care vor ști, dacă nu să le-aducă lecuire, măcar să vi le compătimească.

Auzindu-i spusele, Îndolorita duenă dădu semn că vrea să se arunce la picioarele lui don Quijote, ba chiar se aruncă și, luptându-se să i le îmbrățișeze, zicea:

— În fața acestor picioare și gambe mă arunc, o, invincibile cavalier, întrucât ele sunt bazele și columnele rătăcitoarei cavalerii: vreau să sărut aceste picioare de-ai căror pași atârnă și se-anină tot leacul nenorocirii mele, o, viteze rătăcitor, ale cărui adevărate fapte de vitejie le lasă-n urmă și le întunecă pe cele fabuloase ale Amadișilor, Esplandianilor și Belianișilor!

După care, lăsându-l pe don Quijote, se întoarse către Sancho Panza și, prinzându-l de mâini, îi spuse:

— O, tu, cel mai fidel scutier care l-a slujit vreodată pe un cavalier rătăcitor în secolii prezenți sau în cei trecuți, mai lung în bunătate decât barba lui Trifaldín, însoțitorul meu, aici de față! Te poți cu drept cuvânt făli că, slujindu-l pe marele don Quijote, slujești în rezumat toată cohorta de cavaleri care au mânuit arme pe lumea aceasta. Te conjur, pe datoria ce-o ai față de fidelisima ta bunătate, să-mi fii mijlocitor destoinic pe lângă stăpânul tău spre a o lua sub ocrotirea sa pe-această umilisimă și deznădăjduisimă contesă.

La care Sancho răspunse:

— Că bunătatea mea, doamnă dragă, o fi la fel de lungă și de mare ca barba scutierului vostru, pentru mine are prea puțină-nsemnătate: bărbos și mustăcios fie-mi sufletul când are să plece din viața asta⁵⁶⁴, iată ce mă interesează, nu-mi bat eu capul deloc sau prea puțin cu bărbile de-aici, dar, fără atâtea șiretlicuri sau trăncăneli, am să-l rog pe stăpânul meu, fiindcă știu că mă iubește, mai cu seamă acum când are nevoie de mine la o treabă anume, să te ocrotească și să te ajute cât îi va sta-n puteri. Scuipe-ți, doamnă, din gușă păsul și povestește-ni-l, iar pe urmă las' pe noi, că o să cădem toți la-nțelegere.

⁵⁶⁴ Evocare nostimă a unei snoave culese de Gaspar Lucas Hidalgo, *Diálogos de apacible entretenimiento*, Barcelona, 1605, II, 3: Oamenii își băteau joc de un spân, care le-a răspuns: „Mustăți ne aibă sufletul, că astelalte nu ne sunt de folos.”

Ducii, ca unii care puseseră la cale aventura, plesneau de râs la toate acestea și laudau în sinea lor istețimea și prefăcătoria Trifaldinei, care, așezându-se la loc, zise:

— Peste faimosul regat Candaya, așezat între marea Trapobana și marea Sudului, la două leghe depărtare de capul Comorin⁵⁶⁵, a fost stăpână regina doña Maguncia, văduvă a regelui Arhipielea⁵⁶⁶, stăpânul și soțul ei, din căsătoria lor zămislind-o și născând-o pe infanta Antonomasia, moștenitoarea regatului, care infanta Antonomasia a crescut și-a fost educată sub tutela și învățătura mea, întrucât eu eram cea mai veche și mai nobilă duenă a mamei sale. S-a întâmplat, așadar, că, ziuă trece, ziuă vine, copila Antonomasia a ajuns la vârsta de paisprezece ani cu o asemenea desăvârșire de frumusețe, încât natura n-a mai putut să i-o sporească nici atâtica. Păi să mai spunem acum că discernământul îi era mucos! Și așa, era deopotrivă discernătoare și frumoasă, și era cea mai frumoasă de pe lume, ba și este, dacă nu cumva sorții invidioși și Parcele împietrite nu i-or fi tăiat firul vieții. Ci n-o vor fi făcut, că doar Cerurile nu vor îngădui să i se facă atâta rău pământului, încât să i se răpească încă în aguridă ciorchinele celei mai frumoase vițe de pe fața pământului. De frumusețea aceasta, și nu cum poate fi proslăvită de limba mea grosolană, s-au îndrăgostit un număr infinit de prinți, atât de baștină, cât și străini, printre care a cutezat să-și înalțe gândurile la cerul unei asemenea frumuseți un cavaler de rând ce se afla pe la curte, încrezător în tinerețea și eleganța și-n multele-i înzestrări și haruri, ca și-n agerimea și promptitudinea ingeniozității sale. Căci vreau să știți, înălțimile voastre, dacă nu vă e cu supărare, că el cânta la chitară de o făcea să vorbească, pe deasupra era poet și mare dansator și se pricepea să facă și colivii de păsări, încât și de-ar fi făcut numai așa ceva, tot și-ar fi putut câștiga pâinea când s-ar fi văzut la mare strâmtorare; căci toate aceste înzestrări și daruri sunt îndestulătoare ca să dărâme și un munte, nu doar o gingașă fecioară. Ci tot farmecul și istețimea și harurile și

⁵⁶⁵ Combinație de nume geografice fictive: *Candaya* (amintind însă de *Cambaya* sau *Cambay*, adică *Vindhya Pradesh*, sau *Candu*, *Camboya*) și reale: capul *Comorin* e situat în extrema sudică a subcontinentului indian, în fața Ceylonului (Sri Lanka), numit aici *Trapobana* (după alte surse *Taprobana*).

⁵⁶⁶ În text: *Archipiela*.

îndemânările lui n-ar fi fost deloc sau prea puțin în stare să supună tăria de cuget a copilei mele, dacă pungașul acela nerușinat nu s-ar fi folosit de șiretlicul de a mă supune mai întâi pe mine. Mai întâi, acel vântură-lume nemernic și fără suflet a vrut să-mi câștige mie voia și să-mi mituiască placul, pentru ca eu, ca un rău paznic, să-i încredințez cheile fortăreței pe care o păzeam. Pe scurt, mi-a lingușit mintea și mi-a supus vrerea cu nu știu ce zăhărele și zdrăngănele⁵⁶⁷ pe care mi le-a dăruit; dar cel mai mult a izbutit să mă doboare și să mă pună la pământ cu niște cântecele pe care l-am auzit cântându-le într-o noapte, de la o zăbrea ce dădea în ulicioara unde se afla el și care, dacă-mi amintesc bine, ziceau:

Din dușmanca-mi dulce-n veac
naște-un chin ce-n piept mă doare
și, spre chinu-mi și mai mare,
vrea să-l rabd, dar să și tac.⁵⁶⁸

Cântecul mi s-a părut de perle, iar glasul pistil de gutui și de-atunci pân-acum, adică de-atunci înapoi, văzând nenorocirea în care căzusem din pricina unor asemenea versuri și-a altora de-același soi, am ajuns să consider că din republicile corecte și bine conduse poezii ar trebui izgo-niți⁵⁶⁹, așa cum recomanda Platon, cel puțin cei lascivi, pentru că scriu strofe, nu ca acelea despre marchizul de Mantova⁵⁷⁰, care îi distrează și-i fac să plângă pe copii și pe femei, ci unele pline de ascuțimi ca niște spini desfătători ce străpung sufletul și-l fac ferfeniță ca niște fulgere, lăsând straiele neatinse. Și altădată a cântat:

Moarte, vino-ncet, nu ață,
ca să nu te simt venind,

⁵⁶⁷ În text: *dijes y brincos*, cu posibilă conotație erotică.

⁵⁶⁸ Adaptare a unei strofe a lui Serafino dell'Aquila (1466–1500).

⁵⁶⁹ Platon, *Republica*, III, 398a.

⁵⁷⁰ Nouă referire la foarte lunga baladă veche „De Mantua salió el marqués”, citată atât de frecvent în *DQ*.

și, voios că mor, un jind
nu mă-ntoarcă iar la viață.⁵⁷¹

Și alte strofițe și cântecele⁵⁷² de-același soi, care, cântate, încântă și, scrise, iau mințile. Darmite când se umilesc pân-acolo încât alcătuiesc un soi de vers la modă pe-atunci în Candaya și pe care ei îl numesc „seguidille”⁵⁷³? Atunci să fi văzut țopăiala sufletelor, dezlănțuirea râsului și, până la urmă, argintul-viu al tuturor simțurilor. Așa că, dragii mei domni, zic că trubadurii de teapa asta cu drept cuvânt ar trebui surghiuniți pe insulele Șopârlelor⁵⁷⁴. Nu ei sunt însă de vină, ci nătângii care-i laudă și prostănacele care le dau crezare; și, dacă aș fi fost cum ar fi trebuit, o duenă bună, nu ar fi trebuit să mă miște figurile lor răsuflate și nici n-ar fi trebuit să cred în adevărul spusei lor, cum că „trăiesc murind, ard în gheață, dârdâi în foc, sper fără nădejde, plec și rămân”⁵⁷⁵, împreună cu alte asemenea imposibilități de care le sunt pline scrierile. Darmite când făgăduiesc fenixul din Arabia⁵⁷⁶, cununa Ariadnei, caii Soarelui, din Sud perlele, din Tîbar aurul și din Pancaya balsamul⁵⁷⁷? Tocmai aici

⁵⁷¹ Versuri ale Comandorului Escrivá, poet valencian din secolul al XV-lea, utilizate și de Jorge Manrique, și care s-au bucurat de o extraordinară prețuire printre scriitorii Secolului de Aur (le citează laudativ și Baltasar Gracián în *Ascunțimea și arta ingeniozității*, într-o versiune ușor diferită de cea a lui Cervantes, care, deși nenumit, ar fi „înstrăinat-o”); sub numele lui au fost publicate în *Cancionero general* de Hernando del Castillo, 1511 (retipărit la Madrid, 1958).

⁵⁷² În text: *estrambotes* (< it. *strambotto*), azi: versuri adăugate la un sonet; în epocă: o compoziție poetică scurtă, cu conținut satiric sau amoroș.

⁵⁷³ Ca dans specific spaniol, *seguidilla* era osândită pe atunci de unii moraliști pentru excesele și libertățile sale.

⁵⁷⁴ Insule fabuloase a căror destinație ca închisoare i-a fost pesemne sugerată lui Cervantes de Antonio de Torquemada, autorul miscelanei intitulată *Jardín de flores curiosas*, Salamanca, 1570.

⁵⁷⁵ Locuri comune, bazate pe jocuri antitetice prezente încă din poezia trubadurescă și petrarchistă, foarte frecvent utilizate în poezia vremii.

⁵⁷⁶ Se credea că acea pasăre fabuloasă și unică trăia în Arabia, unde se și regenera prin propria-i moarte.

⁵⁷⁷ *Cununa Ariadnei* sau *cununa Cnosia* era o constelație alcătuită din șapte stele, astfel numită pentru că ea rezultase din metamorfoza diademei de aur pe care Bacchus i-o oferise Ariadnei cu prilejul căsătoriei lor (în ediția I Cuesta: *Aridiana*, fără a se putea spune exact dacă e vorba de o greșală de tipar sau de o deformare

își întind cel mai mult pana, întrucât îi costă prea puțin a fâgădui ceea ce niciodată n-au de gând și nu pot îndeplini. Dar de ce bat câmpii? Vai mie, nefericita de mine! Ce nebunie sau ce sminteală mă fac să istorisesc greșelile altora când am atâtea de spus despre ale mele? Vai mie, încă o dată, nenorocita de mine, căci nu versurile lui m-au supus, ci naivitatea mea, nu muzicile m-au topit, ci ușurătatea mea: marea mea ignoranță și puțină mea prevenire au deschis drumul și au netezit cărarea pentru pașii lui don Clampilă⁵⁷⁸, căci acesta e numele pomenitului cavaler. Așa că, eu fiind mijlocitoarea, el s-a aflat o dată și de multe ori în iatacul celei de mine, nu de el, amăgite Antonomasia, în calitate de soț adevărat; căci, deși păcătoasă, n-aș fi consimțit ca, fără a-i fi soț, să-i fi ajuns nici la muchia pingelei papucilor ei. Nu, nu, asta nu: căsătoria trebuie să fie pe primul loc în orice afacere dintre cele ce s-ar încheia prin mijlocirea mea! Doar că a fost un hop în afacerea asta, și anume cel al inegalității dintre ei, întrucât don Clampilă era cavaler de rând, iar infanta Antonomasia, după cum am spus, moștenitoarea regatului. Vreme de câteva zile, tertipul a rămas tăinuit și mascat sub iscusința prudenței mele, până când mi s-a părut că-l dădea la iveală cu pași repezi nu știu ce umflătură a pântecelui Antonomasiei, teamă care ne-a făcut să intrăm în conciliabul tustrei, hotărându-se ca, înainte să iasă la lumină vestea cea rea, don Clampilă să o ceară de soție în fața vicarului pe Antonomasia, în temeiul unei țidule pe care i-o făcuse infanta ca să-i fie soție, ticluită de ingeniozitatea mea cu atâta putere de convingere, încât nici cea a lui Samson n-ar fi putut s-o rupă. S-au făcut intervențiile, vicarul a văzut țidula, a ascultat spovada doamnei care i-a mărturisit totul, același vicar a trimis-o să se retragă în casa unui alguazil de curte foarte onorabil...⁵⁷⁹

glumeată, cum crede Martín de Riquer). *Caii Soarelui* (vezi DQ II, 40, p. 327, n. 592) trăgeau carul lui Apolo și înconjurau lumea într-o zi. Mările Sudului, vestite pentru perlele lor, scăldau coastele Etiopiei. *Tibar* este o țară fabuloasă al cărei nume provine de la arabul *tibr* „pur“, acolo fiind locul mitic al aurului celui mai pur. *Pancaya* este o regiune imaginară din Arabia Fericită (despre care vorbește Virgiliu în *Georgice*), producătoare de substanțe balsamice.

⁵⁷⁸ În text: *don Clavijo*.

⁵⁷⁹ Acest angajament de căsătorie în scris era echivalent, anterior decretelor Conciliului din Trento, cu o căsătorie legală. În caz de opoziție a părinților sau a

Atunci Sancho zise:

— Vasăzică și-n Candaya sunt magistrați de curte, poeți și seguidille, de unde pot jura că toată lumea e totuna. Ci binevoiește să te grăbești, doamnă Trifaldina, că s-a făcut târziu și mor să aflu sfârșitul unei istorii atât de lungi.

— Așa am să fac – răspunse contesa.

CAPITOLUL 39

Unde doamna Trifaldina

își urmează uimitoarea și memorabila istorie

Orice vorbă rostită de Sancho îi făcea ducesei tot atâta plăcere pe cât îl ducea la disperare pe don Quijote: și, după ce el îi porunci să tacă, Dolorida urmă zicând:

— În sfârșit, la capătul multor întrebări și răspunsuri, cum infanta o ținea morțiș pe-a ei, fără a-și contrazice sau schimba întâia declarație, vicarul pronunță hotărârea în favoarea lui don Clampilă și i-o încredință ca soție legitimă, ceea ce o supără atât de tare pe regina doña Maguncia, mama infantei Antonomasia, încât după trei zile am înmormântat-o.

— Se vede că murise, fără îndoială – zise Sancho.

— Fără doar și poate – răspunse Trifaldín –, căci în Candaya nu sunt îngropate persoanele vii, ci doar cele moarte!

— Ba s-a mai văzut, domnule scutier – i-o întoarse Sancho –, cum a fost îngropat un om leșinat, crezându-se că murise, și mie mi se păruse că regina Maguncia n-avea altceva mai bun de făcut decât să leșine înainte de a fi fost nevoită să moară, fiindcă, în viață fiind, multe lucruri se dreg, iar năzbâția infantei nu era chiar așa de grozavă, încât să fie silită a o pune atât de tare la inimă. Dacă doamna aia s-ar fi căsătorit cu vreun paj de-al ei sau cu altă slugă de-a casei, așa cum au făcut multe altele, după cum am auzit, năpasta ar fi fost fără leac; dar faptul că s-a măritat cu un cavaler atât de nobil și de mintos cum ni l-ai zugrăvit aici, deși

familiei, vicarul era îndreptățit să rezolve conflictul, perioadă pe durata căreia tânăra soție era plasată pe lângă o familie sau într-un loc de încredere ales de către vicar.

a fost o prostie, adevărul adevărat e că n-a fost chiar atât de mare cum se crede, fiindcă, potrivit regulilor stăpânului meu, care e aici de față și nu mă va lăsa să mint, așa cum episcopii se fac din literați, se pot face și regii și împărații din cavaleri, cu atât mai vârtos dacă-s rătăcitori.

— Ai dreptate, Sancho – zise don Quijote –, deoarece un cavaler rătăcitor, dacă are și două degete de noroc, are puțința nemijlocită de a fi cel mai mare senior din lume. Treacă mai departe doamna Dolorida, căci pe mine mă bate gândul că-i mai rămâne de povestit partea cea mai amară din istoria aceasta până acum atât de dulce.

— Ba încă ce amărăciune rămâne! – răspunse contesa –, și încă atât de amară, încât, pe lângă ea, colochintul⁵⁸⁰ e dulce și oleandru gustos. Moartă fiind, așadar, regina, iar nu leșinată, am îngropat-o; dar nici n-am acoperit-o bine cu țărână și abia i-am dat ultimul *vale*⁵⁸¹, când, *quis talia fando temperat a lacrimis?*⁵⁸², suit pe un cal de lemn, și-a făcut apariția deasupra mormântului reginei uriașul Malambruno, văr primar al Magunciei, care, pe lângă faptul că era crud, mai era și vrăjitor și care, cu meșteșugurile lui, drept răzbunare a morții verișoarei sale, drept pedeapsă pentru sfruntarea lui don Clampilă și din năduf împotriva nesăbuițelor Antonomasiei, i-a lăsat vrăjiți chiar pe mormânt, pe ea prefăcută într-o maimuță de bronz, iar pe el, într-un crocodil dintr-un metal necunoscut, între cei doi aflându-se un stâlp tot de metal cu niște litere scrise pe el în limba siriacă și care, după ce au fost tălmăcite în cea cadayescă, iar acum în castiliană, ascund fraza aceasta: „Acești îndrăgostiți nerușinați nu-și vor recăpăta forma dintâi până când viteazul manceg nu se va angaja cu mine într-o luptă în doi, căci numai pentru marea lui vitejie păstrează soarta această nemaivăzută aventură.” După ce făcu acestea, scoase din teacă un iatagan lat și nemăsurat și, apucându-mă de plete, se prefăcu a voi să-mi taie grumazul și să-mi reteze

⁵⁸⁰ Sau „castravetele amar” (*citrullus colocynthis*), plantă erbacee mediteraneană și africană înrudită cu pepenele, din al cărei fruct spongios se prepară un purgativ puternic.

⁵⁸¹ Lat. „adio”. Folosirea lui *vale* aici e parodică, deoarece sensul exact este „să fii sănătos”.

⁵⁸² Citat incomplet din *Eneida*, II, vv. 6–8: „O, cine-auzindu-le-acestea... s-ar stăpâni de la lacrimi?” (trad. Nicolae Ionel).

capul din rădăcină. M-am tulburat, glasul mi s-a lipit de gât⁵⁸³, m-am cătrănit cum nu se poate mai rău, dar, cu toate acestea, m-am străduit din răputeri și, cu voce tremurătoare și îndurerată, i-am spus atâtea și asemenea lucruri, încât l-au făcut să întrerupă ducerea la îndeplinire a unei pedepse atât de nemiloase. În cele din urmă, a poruncit să fie aduse în fața lui toate duenele din palat, care au fost cele ce se află aici de față și, după ce ne-a înfierat vina și a veștejit comportarea duenelor, intrigile lor urâte și încă și mai urâtele lor urzeli, a aruncat asupra tuturor vina pe care n-o aveam decât eu, zicând că nu voia să ne supună pedepsei capitale, ci altor pedepse mai prelungite, care să ne aducă o moarte crudă și neîntreruptă: și chiar în momentul și-n clipa când a isprăvit de spus acestea, toate am simțit că ni se deschideau porii de pe față și pe ea toată simțeam înțepături ca de la niște vârfuri de ace. Ne-am grăbit să ne ducem mâinile la obraji și ne-am pomenit așa cum ne vedeți acum.

Și numaidecât Dolorida și celelalte duene își ridicară vălurile cu care erau acoperite și-și dezveliră obrajii înțesați în întregime de bărbi, care bălaie, care negre, care albe și care înspicate, de-a căror priveliște ducele și ducesa vădiră că rămăseseră uluiți, don Quijote și Sancho năuciți și tot cei de față cu gura căscată.

Și Trifaldina continuă:

— Uite-așa ne-a pedepsit mișelul și rău intenționatul de Malambruno, coperindu-ne moliciunea și suavitatea chipurilor cu asprimea periilor āstora, că mai bine s-ar fi îndurat Cerul să ne fi tăiat capetele cu nemăsuratu-i iatagan decât să ne mohorască lumina fețelor cu călțoșenia asta care ne acoperă. Căci, dacă e să ne facem socotelile, domnii mei (și ce vă spun acum aș vrea să v-o spun cu ochii-ajunși izvoare⁵⁸⁴, dar gândul la nenorocirea noastră și mările pe care le-au vărsat până aici i-au lipsit de umezeală și i-au uscat ca pe niște țepi de spic, așa că o voi spune fără lacrimi), zic, așadar, unde oare se va putea duce o duenă

⁵⁸³ Sunt combinate parodic două locuri biblice: „Turbatus sum, et non sum locutus” („Tulburatu-m-am și n-am grăit”, *Psalmi*, 76, 5); și „et lingua mea adhaesit faucibus meis” („limba mea s-a lipit de cerul gurii mele”, *Psalmi*, 21, 16).

⁵⁸⁴ Citat din fray Luis de León (1527–1591): „despiden larga vena / los ojos hechos fuentes” („Noche serena”, vv. 8–9).

bărboasă? Ce tată sau ce mamă o vor compătimi oare? Cine oare o va ajuta? Păi, dacă și atunci când are tenul neted și chipul martirizat cu mii de soiuri de cosmetice și sulimanuri cu greu găsește pe cineva care să o iubească, ce se va alege de ea când i se va descoperi obrazul prefăcut într-un codru? O, duene și soațe ale mele, în nefericită clipă ne-am născut, în ceas funest ne-au zămislit părinții noștri!

Și zicând acestea, dădu semne că stătea să leșine.

CAPITOLUL 40

Despre lucruri ce sunt legate

și țin de această aventură și de această memorabilă istorie

Într-adevăr și fără îndoială, toți cei care savurează istorii precum aceasta trebuie să-i fie recunoscători lui Cide Hamete, primul ei autor, pentru scrupulozitatea pe care a demonstrat-o povestindu-ne-o până și-n pătrimile⁵⁸⁵ amănuntelor ei, fără a trece cu vederea niciun lucru, oricât de mărunț ar fi fost, încât să nu-l aducă la lumină în chip distinct. Zugrăvește cugetările, dezvăluie închipuirile, răspunde la ce fusese trecut sub tăcere, lămurește dubiile, rezolvă obiecțiile; în sfârșit, pune în evidență atomii celei mai iscoditoare dorințe. O, autor celebrisim! O, fericitul don Quijote! O, faimoasă Dulcineea! O, hazliule Sancho Panza! Fie ca toți laolaltă și fiecare în parte să trăiți veacuri infinite, pentru plăcerea și petrecerea obștească a pământenilor.

Zice, așadar, istoria că Sancho, de îndată ce o văzu pe doña Dolorida leșinată, zise:

— Jur pe legea mea de om dintr-o bucată și pe viața veșnică a tuturor răposăților mei Panzași că niciodată n-am auzit sau văzut, nici stăpânul meu nu mi-a povestit și nici în mintea lui n-a încăput o asemenea aventură. Bătu-te-ar o mie de satane, ca să nu te blestem ca vrăjitor și uriaș ce ești, mă Malambruno, păi n-ai găsit altă pedeapsă de dat păcătoaselor ăstora decât să le îmbărbozezi? N-ar fi fost mai nimerit și mai potrivit

⁵⁸⁵ În text: *semínimas*, termen de notație muzicală.

pentru ele să le fi smuls jumătate din nasuri, chiar de-ar fi vorbit fonfănit, decât să le pui bărbi? M-aș prinde că n-au destulă avere ca să plătească un om care să le radă.

— Ăsta-i adevărul, domnule – răspunse una din cele douăsprezece –, n-avem avere ca să ni le tăiem, drept care unele dintre noi am găsit un mijloc mai economicos, și anume folosim niște plasturi sau bandaje lipicioase și, aplicându-ni-le pe fețe și trăgând brusc, rămânem netede și curate ca fundul unui mortar de piatră; căci, deși în Candaya sunt femei care umblă din casă-n casă spre a curăța puful și-a epila sprâncelele și-a face alte sulimanuri pentru femei, noi, duenele stăpânei mele, n-am vrut niciodată să le primim, fiindcă cele mai multe își bagă nasul ca niște codoașe, renunțând a mai fi doar codoașe⁵⁸⁶; și, dacă nu ne vom lecui cu ajutorul lui don Quijote, vom fi duse la groapă cu bărbi cu tot.

— Mai degrabă mi-aș rade-o eu – zise don Quijote – pe pământul maurilor, decât să nu vă găsesc leac pentru ale voastre⁵⁸⁷.

— Clinchetul acelei făgăduințe, viteze cavalier, mi-a ajuns la urechi în toiul leșinului meu și-a fost motiv ca să mă trezesc din el și să-mi recapăt toate simțirile; drept care din nou vă implor, rătăcitor ilustru și senior neîmblânzit, ca făgăduința voastră binevoitoare să se preschimbe-n faptă.

— Din parte-mi – răspunse don Quijote –, nu va fi nicio-ntârziere. Vedeți, doamnă, ce anume trebuie să fac, căci cugetul îmi este întrutotul plin de-avânt ca să vă slujească.⁵⁸⁸

⁵⁸⁶ Echivalez aproximativ jocul de cuvinte din text: *prima* („adresare de încredere” și „protagonistă posibilă într-o afacere de dragoste”); *tercera* („codoașă”), ambii termeni denumind și două dintre corzile chitarei.

⁵⁸⁷ Aluzie la obiceiul descris de Diego de Haedo în *Topografia e historia de Argel*, cap. 35, care mi-a fost accesibilă în versiunea franceză din sec. al XIX-lea (1870–1871): Diego de Haedo, *Topographie et histoire générale d'Alger*, traduction de Dr. Monnereau et A. Berbrugger, présentation de Jocelyne Dakhila, Éditions Bouchène, 1999, pp. 180–181: raderea bărbii era o practică infamantă aplicată celor dezonorați dintr-un motiv sau altul.

⁵⁸⁸ Posibil ecou evanghelic: „Spiritus quidem promptus est...” („Căci duhul este plin de avânt...”, *Matei*, 26, 41). S-a făcut și observația că miza entuziasmului eroic al lui don Quijote, în șirul de farse înscenate de duci, devine tot mai derizorie. Tragicismul existenței sale probabil că abia acum se instalează, când ridiculizarea lui de către lume precumpănește asupra transfigurării, așa-zis delirante, a lumii de către el.

— Fapt este – răspunse Dolorida – că de-aici până în regatul Candayei, dacă mergi pe jos, sunt cinci mii de leghe, cu vreo două mai mult sau mai puțin; dar, dacă mergi prin văzduh și-n linie dreaptă, sunt trei mii două sute douăzeci și șapte. Mai trebuie știut și că Malambruno mi-a spus că, atunci când soarta mi-l va hărăzi pe cavalerul nostru eliberator, el are să-i trimită un animal de călărie mult mai bun și cu mai puține năravuri decât ale celor de dus-întors⁵⁸⁹, pentru că are să fie însuși calul de lemn pe care viteazul Pierre a răpit-o pe frumoasa Magalona⁵⁹⁰, calul ce este condus cu ajutorul unei clampe pe care-o are-n frunte, slujindu-i drept frâu, și zboară prin văzduh cu atâta ușurință, încât s-ar părea că-l poartă dracii înșiși. Calul acesta, după vechea tradiție, a fost construit de învățatul acela, Merlin; el i l-a împrumutat lui Pierre, care îi era prieten și care a făcut cu el lungi călătorii și a răpit-o, după cum s-a spus, pe frumoasa Magalona, ducând-o pe crupă prin văzduh, de i-a lăsat cu gura căscată pe toți cei ce-l priveau de pe pământ; nu-l împrumută însă decât cui voia el sau cui îi plătea cel mai bine; iar după marele Pierre și până acum nu știm să se mai fi suit altcineva pe el. De-acolo l-a scos Malambruno cu meșteșugurile sale, îl are în puterea lui și se slujește de el în călătoriile pe care le face în clipă prin diferite colțuri ale lumii, încât azi e aici și mâine-n Franța și-a doua zi în Potosí⁵⁹¹; și partea bună este că acest cal nu mănâncă, nu doarme și nici nu strică potcoave și merge buiestru prin văzduhuri fără să aibă aripi, încât cel pe care-l poartă-n șa poate duce în mână o ceașcă plină ochi cu apă fără să i se verse nicio picătură, atât de lin și

⁵⁸⁹ De închiriat.

⁵⁹⁰ Duena Dolorida se referă la *Historia de Pierres de Provenza y la linda Magalona*, care fug, într-adevăr, călare, dar nu pe un cal de lemn. Se face o confuzie, voită pesemne, cu *La historia de Clamades y Clarmonda*. Prima mențiune a acestui cal magic s-a întâlnit în disputa dintre don Quijote și canonic asupra cărților cavale-rești (DQ I, 49, p. 534). În folclor, calul zburător e asociat cu fuga îndrăgostiților. Motivul a fost introdus în literatura europeană, între 1280 și 1294, de către poetul francez Adenet li Rois, pornind de la *O mie și una de nopți*. Opera lui Adenet, *Cléomadès*, prozificată, a stat la originea istorisirilor menționate mai sus. În *Clamades și Clarmonda*, ca și în relatarea Trifaldinei, calul magic e opera unui vrăjitor, iar zborul sau cursa îi sunt dirijate cu ajutorul unei clampe (*clavija*) montate pe fruntea lui.

⁵⁹¹ Potosí este un munte din Bolivia, țară inclusă pe atunci în vicereatul Perúului, faimos prin minele sale de argint.

de tihnit umblă, din care pricină frumoasei Magalona îi făcea mare plăcere să meargă pe el călare.

La acestea, Sancho zise:

— Să vezi la surul meu umblet lin și tihnit, deși nu umblă prin văzduh; pe pământ însă l-aș măsura cu toți buiestrașii de pe lume.

Râseră cu toții, iar Dolorida urmă:

— Și calul cu pricina, dacă Malambruno voiește într-adevăr a ne pune capăt nefericirii, se va afla în fața noastră până-n jumătate de ceas după lăsarea nopții, căci el mi-a arătat că semnul pe care avea să mi-l dea ca să înțeleg că l-am găsit pe cavalerul căutat va fi să-mi trimită calul oriunde, cu înlesnire și fără zăbavă.

— Și câți încap pe calul ăla? — întreabă Sancho.

Dolorida răspunse:

— Doi inși, unul pe șa și celălalt pe crupă, și-n cele mai multe cazuri cei doi inși cu pricina sunt cavalerul și scutierul, în lipsa vreunei domnițe răpite.

— Aș vrea să știu, doamnă Dolorida — zise Sancho —, cum îl cheamă pe calul ăla.

— Numele lui — răspunse Dolorida — nu e ca al calului lui Belle-rofon, pe care-l chema Pegas, nici ca acela al Marelui Alexandru, numit Bucefal, nici ca acela al furiosului Orlando, al cărui nume a fost Brilladoro, și nici Bayarte, care a fost cel al lui Reinaldos de Montalbán, nici Frontino, ca acela al lui Ruggiero, nici Bootes, nici Piritoos⁵⁹², cum se zice că-i chema pe cei ai Soarelui, și nu-l cheamă nici Orelia, ca pe calul pe care nefericitul de Rodrigo, ultimul rege al goților, a intrat în bătălia unde și-a pierdut viața și regatul.

— Pun rămășag — zise Sancho — că, de vreme ce nu i-au pus nici-unul dintre numele acelea faimoase de cai atât de cunoscuți, nu i-l vor fi pus nici pe cel al calului stăpânului meu, Rușinante, care, prin potrivire, le-ntrece pe toate cele pomenite.

⁵⁹² *Bootes* e numele unei constelații; *Piritoos*, cel al unui prieten al lui Tezeu. Trifaldina le-a confundat, fără să vrea sau în glumă, cu adevăratele nume a doi dintre cei patru cai ai Soarelui, *Eous* și *Pyrois*, ceilalți doi fiind *Aethon* și *Phlegon* (Ovidiu, *Metamorfoze*, II, vv. 153–154).

— Așa este – răspunse contesa cea bărboasă –, dar îi vine totuși foarte bine, fiindcă-l cheamă Clampilemno Aripatul⁵⁹³, nume ce i se potrivește datorită faptului că e de lemn și datorită clampei pe care-o are-n frunte și ușurinței cu care umblă; așa că, în privința numelui, poate rivaliza prea bine cu faimosul Rușinante.

— Numele nu mă nemulțumește – replică Sancho –, dar cu ce frâu sau cu ce căpăstru îl strunești?

— Am mai spus-o – răspunse Trifaldina –, cu ajutorul clampei, pe care cavalerul suit pe el o sucește într-o parte și-n alta, făcându-l să meargă cum vrea, fie prin văzduh, fie foarte jos și aproape măturând pământul, ori pe calea de mijloc, cea căutată și urmată în toate acțiunile bine chibzuite⁵⁹⁴.

— Zău c-aș vrea să-l văd – răspunse Sancho –, dar, dacă-ți închipui c-am să mă sui pe el, în șa sau pe crupă, înseamnă să-i ceri pere ulmului⁵⁹⁵. Ce să zic, abia mă țin și pe surul meu, ba și pe un samar mai moale chiar decât mătasea, iar acum să fiu silit a-ncăleca pe-o crupă de scânduri, fără tu pernă sau puișor! Doamne feri-mă, n-am de gând să-mi rup oasele ca să dau jos bărbile nimănuia: să se radă fiecare când i-o veni mai bine, căci eu n-am de gând să-l însoțesc pe stăpânul meu într-o călătorie atât de lungă. Cu atât mai mult cu cât rasul bărbilor ăstora nu mă privește, altfel stând lucrurile cu dezvrăjirea stăpânei mele Dulcineea.

— Ba da, prietene – răspunse Trifaldina –, și chiar într-atâta, încât fără prezența dumitale cred că nu vom face nimic.

— Săriți, în numele regelui!⁵⁹⁶ – zise Sancho –. Ce-au de-a face scutierii cu aventurile stăpânilor lor? Păi aceștia să se-aleagă cu faima celor săvârșite, iar cu munca să ne-alegem noi? Lua-m-ar să mă ia! Măcar dacă istoricii ar spune: „Cutare cavaler a dus la bun sfârșit cutare și cutare aventură, dar cu ajutorul scutierului său cutărică, fără de care i-ar fi fost cu neputință s-o ducă la bun sfârșit...” Dar să scrie sec „Don

⁵⁹³ În text: *Clavileño*. Propun o echivalare apropiată, și fonice, și semantic, de original.

⁵⁹⁴ Principiu aristotelic devenit loc comun: „in medio stat virtus”, deseori evocat de autorii clasici spanioli, printre care, frecvent, și de Cervantes.

⁵⁹⁵ Expresie proverbială: „Pedir peras al olmo.”

⁵⁹⁶ Exclamație prin care se cerea ajutor. Vezi și *DQ I*, 44, p. 490.

Paralipomană⁵⁹⁷ de Trei Stele a dus la bun sfârșit aventura cu cei trei monștri⁵⁹⁸, fără a pomeni persoana scutierului său, care a fost de față la toate, de parcă nici n-ar fi fost pe lume! Acum, domnilor, mă-ntorc și zic că stăpânul meu n-are decât să se ducă singur și să-i fie de bine, că eu voi rămâne aici în tovărășia ducesei, stăpânei mele, și s-ar putea ca la întoarcere să găsească pe trei sferturi îmbunătățită pricina doamnei Dulcineea, deoarece am de gând ca-n clipele de răgaz să-mi trag o târnuială de bice de să nu mai prindă coajă⁵⁹⁸.

— Și totuși⁵⁹⁹ va trebui să-l însoțești de va fi nevoie, bunule Sancho, pentru că te roagă oamenii aleși, căci nu se cade ca, din pricina temerii dumitale fără rost, fețele acestor doamne să rămână atât de-mpădurite, căci ar fi fără doar și poate o treabă urâtă.

— Săriți, în numele regelui, zic iar! — replică Sancho —. Dacă milostenia asta s-ar face pentru niște domnițe sfioase ori pentru niște copilițe orfane, te-ai putea aventura în orice muncă; dar s-o înduri doar ca să dai jos bărbile unor duene, pe toți dracii, vedea-le-aș pe toate cu bărbi, de la cea mai vârstnică până la cea mai tânără și de la cea mai sclifosită până la cea mai puricoasă.

— Rău te ai cu duenele, Sancho prietene — zise ducesa —, tare te mai iei după părerea spițerului toledan; ci zău că nu ai dreptate, căci în casa mea sunt duene care pot fi pildă de duene, uite-o pe doña Rodríguez a mea, care nu mă va lăsa să spun altceva.

— Și chiar dacă ați spune, Excelența Voastră — zise Rodríguez —, Dumnezeu știe adevărul a toate și, bune ori rele, bărboase ori spânatice, tot mamele noastre ne-au născut, ca și pe celelalte femei; și, de vreme ce Dumnezeu ne-a lăsat pe lume, știe El de ce, căci eu în mila lui mă-ncred, nu în barba unuia ori a altuia.

⁵⁹⁷ În text: *don Paralipómenon de las Tres Estrellas*; *Paralipomena* (gr. „omisiuni”) este numele dat de Septanți (traducătorii *Septuagintei* grecești) cărților intitulate *Cronicile*, al căror rost era, printre altele, să salveze de la uitare vechile tradiții. Cervantes dă cuvântului spus de Sancho o accepție comică, pe care am încercat să o echivalez introducând o nuanță în spiritul contextului.

⁵⁹⁸ Expresie populară folosită pentru a sublinia gravitatea unei dureri, a unei suferințe sau, aici, a unor răni care nu vor ajunge să se mai cicatrizeze.

⁵⁹⁹ Deși nu se precizează, intervenția aparține după toate probabilitățile ducesei.

— Ei bine, doamnă Rodríguez – zise don Quijote –, și doamnă Trifaldina și compania, eu îmi pun speranța în Cerul care vă va privi cu ochi buni păsurile, iar Sancho are să facă ce-i voi porunci eu. Să vină, dar, Clampilemno și să dau odată ochii cu Malambruno!, căci eu unul știu că nu se găsește brici care să vă radă mai lesne pe domniile voastre decât îi va rade spada mea lui Malambruno capul de pe umeri; Dumnezeu îi rabdă pe cei răi, dar nu la nesfârșit⁶⁰⁰.

— Vai – zise atunci Dolorida –, cu ochi blânzi privească-vă, înălțimea voastră, viteze cavaler, toate stelele din regiunile cerești și să vă insufle în cuget toată prosperitatea și vitejia, spre a fi scut și sprijin al ponegritului și umilitului neam duenesc, disprețuit de spițeri, bârfit de scutieri și pungășit de paji, bătut-o-ar s-o bată pe ticăloasa care, în floarea vârstei, nu s-a făcut mai degrabă călugăriță decât duenă. Vai de capul nostru, al duenelor, că și de-am coborî, din bărbat în bărbat, din însuși Hector troianul, stăpânele noastre tot ne-ar azvârli câte un dumneata⁶⁰¹, dacă și-ar închipui că așa ar fi regine! O, uriașule Malambruno, trimite-ni-l pe neasemuitul Clampilemno, ca să ni se isprăvească nenorocirea, că, dacă ne prind căldurile și bărbile tot ne mai stăruie, vai de soarta noastră!

Trifaldina zise acestea cu atâta năduf, încât stoarse lacrimi din ochii tuturor celor de față, ba îi umplu de ele până și pe-ai lui Sancho, acesta propunându-și în adâncul cugetului să-l însoțească pe stăpânul său până-n ultimele cotloane ale lumii, dacă-n asta stătea îndepărtarea lăunii de pe venerabilele fețe.

⁶⁰⁰ Variațiune pe marginea proverbului „Dios consiente, mas no para siempre” („Dumnezeu rabdă, dar nu întruna”).

⁶⁰¹ În text: „echar un vos”, a-i trata cu dispreț pe inferiori.

CAPITOLUL 41

*Despre venirea lui Clampilemno,
cu sfârșitul acestei întinse aventuri*

Veni între timp noaptea și, odată cu ea, clipa anunțată când avea să sosească faimosul cal Clampilemno, a cărui întârziere îl irita pe don Quijote, căci i se părea că, dacă Malambruno întârzia să-l trimită, fie nu era el cavalerul pentru care era păstrată aventura aceea, fie Malambruno nu îndrăznea să se înfrunte cu el într-o luptă în doi. Ci iată că, pe neașteptate, intrară în grădină patru sălbatici, îmbrăcați toți în iederă verde și aducând pe umeri un mare cal de lemn. Îl puseră în picioare pe pământ și unul dintre sălbatici zise:

— Cine are curaj suie-se pe mașinăria asta.

— Acolo — zise Sancho — eu unul nu mă urc, fiindcă nici n-am curaj, nici cavaler nu sunt.

Și sălbaticul urmă zicând:

— Și pe crupă să-și ia scutierul, dacă are, și să aibă încredere în vajnicul Malambruno, căci, în afară de spada lui, de nicio alta și de nicio altă mârșăvie n-are a fi atacat; și nu-i altceva de făcut decât de răsucit clampa asta pe care-o poartă pe grumaz⁶⁰² și el îi va duce prin văzduh acolo unde-i așteaptă Malambruno; iar pentru ca înălțimea și altitudinea drumului să nu le pricinuiască amețeli, trebuie să se lege la ochi până când va necheza calul, ca semn că și-a isprăvit călătoria.

Acestea fiind zise, lăsându-l pe Clampilemno, se întoarseră cu o ținută demnă pe unde veniseră. Dolorida, de îndată ce văzu calul, îi spuse aproape în lacrimi lui don Quijote:

— Viteze cavaler, făgăduințele lui Malambruno au fost neîndoioase: calul este aici, acasă, bărbile ne cresc și fiecare dintre noi, pe fiecare fir al lor, te implorăm să ne razi și să ne tunzi, căci nu e de făcut altceva decât să te sui pe el cu scutierul tău și să dați cep fericit noii voastre călătorii.

⁶⁰² În capitolul anterior, Dolorida spusese că acea clampă ar fi fost fixată pe fruntea calului. Noua mărturie relativizează contextul, printr-un procedeu cer-vantin obișnuit, chiar și în cazul unei mistificări, cum e cea de față.

— O voi face, doamnă contesă Trifaldina, cu tot dragul și cu și mai dragă inimă, fără a-mi pune vreo pernă sau a-mi încălța pintenii, ca să nu întârziem: atâta e de mare dorința de a vă vedea, doamnă, pe voi și pe toate aceste duene rase și tușinate.

— Eu n-o voi face nici de drag, nici de drac, în niciun chip; și, dacă-i vorba că bărbiereala asta nu se poate face fără să mă sui eu pe crupă, stăpânu-meu n-are decât să-și caute alt scutier care să-l însoțească, iar doamnele astea alt chip de a-și sclivisi fețele, căci eu nu-s vrăjitor, ca să-mi placă să umblu prin văzduh. Și ce-au să zică insulanii mei când au să afle că guvernatorul lor o tălălăie pe la vântul turbat? Și încă ceva: fiind trei mii și-atâtea leghe de-aici până-n Candaya, dacă cumva obosește calul sau se supără uriașul, o să ne trebuiască o jumătate de duzină de ani ca să ne-ntoarcem și n-are să mai fie nici Insulă, nici insulani pe lume care să mai știe de mine; și de vreme ce se zice îndeobște că-n întârziere stă primejdia și dacă ți se dă de dar văcuța, dă fuga cu frânghiuța, să mă ierte bărbile doamnelor ăstora, dar Sfântul Petru stă bine la Roma⁶⁰³, vreau să zic că mi-e bine-n casa asta unde mi se fac atâtea hatâruri și de la stăpânul căreia aștept marea fericire de-a mă vedea guvernator.

La care ducele zise:

— Sancho prietene, Insula pe care ți-am făgăduit-o nu e mișcătoare, nici fugară: are rădăcini înfipite atât de-adânc în abisurile pământului, încât nu poate fi smulsă și mișcată din locul ei nici dacă tragi cu tunul; și, cum bine știi, știu și eu că nu există niciun soi de slujbă din rândul celor mai profitabile care să nu se obțină în schimbul unei mite, mai mari sau mai mici, cea cu care vreau să mă aleg eu în schimbul acestui guvernământ e să te duci cu stăpânul dumitale, don Quijote, ca să pui capăt și capac acestei memorabile aventuri. Că acuma te vei întoarce pe Clam-pilemno cu promptitudinea pe care-o făgăduiește iuțeala lui ori că soarta vrăjmașă te va aduce întorcându-te pe jos, ca pelerinii, din tractir în tractir și din han în han, oricând te vei întoarce, îți vei găsi Insula tot acolo unde-ai lăsat-o și pe insularii dumitale cu aceeași dorință pe care pururi au nutrit-o de a te primi drept guvernator, iar voința mea fi-va

⁶⁰³ Proverb cu sensul că nu-i bine să schimbi locul unde te simți în largul tău. Forma completă: „Bien se está San Pedro en Roma si no le quitan la corona.”

și ea aceeași; și nu pune la îndoială adevărul acesta, domnule Sancho, căci ar însemna să aduci o gravă jignire dorinței ce am de a-ți fi de folos.

— Destul, domnule — zise Sancho — : eu sunt doar un biet scutier și nu pot duce-n cârcă atâtea dovezi de curtenie; urce-se stăpânul meu, legați-mă la ochi și încredințați-mă pazei lui Dumnezeu și mai înștiințați-mă, dacă atunci când avem să mergem prin slăvile acelea, aş putea să mă încredințez Domnului sau să-i chem îngerii ca să mă apere⁶⁰⁴.

La care Trifaldina răspunse:

— Sancho, poți fără grijă să te încredințezi lui Dumnezeu sau cui vei fi vrând dumneata, pentru că Malambruno, chiar vrăjitor cum este, e creștin și-și face vrăjile cu multă agerime și mult tact, fără a se lua în bețe cu nimeni.

— Fie-atunci — zise Sancho —, ajute-mi Dumnezeu și Preasfânta Treime din Gaeta.

— De la memorabila aventură cu maiurile de piuă — zise don Quijote — nu l-am mai văzut niciodată pe Sancho atât de înfricoșat ca acum și, dacă aş fi la fel de cobitor ca alții, poltroneria lui mi-ar vâri cuțite-n suflet. Ci apropie-te, Sancho, căci, cu încuviințarea acestor domni, vreau să-ți spun două vorbe între patru ochi.

Și, luându-l pe Sancho la o parte, într-un pâlț de copaci din grădină, și apucându-l de ambele mâini, îi spuse:

— Vezi, Sancho frate, lunga călătorie ce ne așteaptă și din care numai Dumnezeu știe când ne vom întoarce și nici ce înlesniri și răgazuri ne vor îngădui treburile; drept care aş vrea să te retragi acum în odaia ta, ca și cum te-ai duce să cauți ceva de trebuință la drum și, cât ai zice iai pai, să-ți tragi ca arvună la cele trei mii trei sute de bice la care te-ai obligat, măcar cinci sute, și vor fi bune date, căci lucrurile începute sunt pe jumătate făcute⁶⁰⁵.

— Pe Dumnezeu cel Sfânt — zise Sancho —, se vede că ești cam bolând, domnule! E ca vorba aia: „Mă vezi în munci și-mi ceri feciorie⁶⁰⁶!” Tocmai acum când trebuie să merg pe-o scândură tare, domnia ta vrei

⁶⁰⁴ Sancho se teme ca nu cumva invocarea lui Dumnezeu sau a îngerilor săi să desfacă vraja și el să se prăbușească de la înălțime.

⁶⁰⁵ Proverb: „Obra empezada, medio acabada.” Cf. Horațiu, I, II, 40.

⁶⁰⁶ Proverb: „¡En priesa me veis, y virgo me demandáis!”

să-mi vatăm bucele? Zău, domnule, nu ești în toate mințile. Hai acum să le radem bărbile duenelor ăstora, iar la-ntoarcere îți promit, cum mă vezi, să dau atâta zor ca să-mi îndeplinesc obligația, încât să fii mulțumit, și mai mult nu spun.

Și don Quijote răspunse:

— Atunci, cu făgăduința aceasta, bunule Sancho, plec împăcat și cred că ți-o vei îndeplini, fiindcă, de fapt, deși nătâng, ești veridic.

— Nu-s verde, ci oacheș – zise Sancho –, dar și pestriț de-aș fi, tot m-aș ține de cuvânt.

Și zicând acestea, se întoarseră ca să se suie pe Clampilemno și don Quijote, urcându-se, zise:

— Leagă-te la ochi, Sancho, și urcă-te, Sancho, căci cine trimite după noi de pe tărâmurile atât de îndepărtate nu o face ca să ne amăgească, întrucât puțină glorie și-ar aduce amăgindu-i pe cei ce se încred în el; și, chiar dacă totul ar decurge contrar închipuirii mele, gloria de a fi întreprins isprava aceasta vitejească nu o va putea întuneca nicio mișelie.

— Să mergem, domnule – zise Sancho –, căci bărbile și lacrimile doamnelor ăstora mi-au străpuns inima și n-o să-mi mai tihnească nicio îmbucătură până când n-am să le văd în netezimea lor dintâi. Urcă-te-ntâi domnia ta și leagă-te cel dintâi la ochi, că, dacă eu trebuie să merg pe crupă, e limpede că primul se urcă cel din șa.

— E adevărat – replică don Quijote.

Și, scoțând o batistă din buzunar, îi ceru Doloridei să-i acopere ochii foarte bine și, după ce și-i acoperi, se dezlegă iar și zise:

— Dacă nu mă-nșel, am citit în Virgiliu cele despre Paladionul de la Troia, care a fost un cal de lemn pe care grecii i l-au oferit zeiței Pallas⁶⁰⁷ și care avea pânțele pline de cavaleri înarmați, ei fiind după aceea ruina totală a Troiei; așa că ar fi bine să vedem mai întâi ce are Clampilemno în stomac.

— N-are rost – zise Dolorida –, mă pun eu chezaș și știu că Malamburno nu e câtuși de puțin ticălos și trădător. Încălecați fără nicio

⁶⁰⁷ După Virgiliu, calul de lemn n-a fost nici prezentat, nici consacrat zeiței Pallas Atena, ci confecționat la sugestia ei (*Eneida*, II, vv. 14–20). Așa se face că în epoca lui Cervantes el era numit *Paladion*, deși în realitate acesta era numele dat de autorii clasici oricărei reprezentări a zeiței Pallas.

teamă, seniore don Quijote, și răul să cadă asupra-mi dacă vi se va întâmpla ceva.

Lui don Quijote i se păru că, dacă ar mai fi replicat ceva cu privire la propria-i siguranță, și-ar fi adus știrbire vitejei. Și astfel, fără a se mai sfădi, se sui pe Clampilemno și-i puse la încercare clampa, care se rotea cu ușurință; și, cum nu avea scărițe și-i atârnavu picioarele, părea un personaj de tapiserie flamandă, pictat sau țesut, în cine știe ce triumf roman. În scârbă și iavaș-iavaș se apropie și Sancho să se urce și, așezându-se cât putu mai bine pe crupă, o găsi cam tare și deloc afânată și-l întrebă atunci pe duce dacă n-ar fi fost cu puțință să i se aducă vreo salteluță sau pernă, fie și una de pe divanul stăpânei sale, ducesa, ori din patul vreunui paj, deoarece crupa celui cal părea mai degrabă din marmură decât din lemn. La asta, Trifaldina îi spuse că Clampilemno nu suferea pe el niciun tacâm și niciun fel de podoabă și tot ce putea face era să încalce femeiește, că așa n-avea să mai simtă atât de rău tăria. Sancho făcu întocmai și, zicând „cu Dumnezeu înainte”, se lăsă bandajat la ochi, dar de cum i-i bandajară, el își scoase iar legătura și, privindu-i pe toți cei din grădină cu duioșie și cu lacrimi, le ceru să-l ajute în încercarea aceea cu belșug de Tatăl-Nostu și de Ave-Maria, pentru ca Dumnezeu să le hărăzească și lor pe cine să li le spună dacă ar fi să se vadă în încercări asemănătoare. La care don Quijote zise:

— Pungașule, ești gata să fii atârnat în spânzurătoare sau te afli în ultima clipă a vieții, ca să folosești asemenea rugăciuni? Nu ești, creatură fără suflet și lașă, în același loc pe care l-a ocupat frumoasa Magalona și de unde ea a coborât nu în mormânt, ci ca să devină regină a Franței, dacă nu mint istoriile? Iar eu, care sunt lângă tine, nu pot sta oare lângă viteazul Pierre, care a atârnat pe-același loc pe care-atârni și eu acum? Acoperă-ți, acoperă-ți ochii, dobitoc fără curaj, și să nu-ți mai iasă pe gură frica din tine, cel puțin nu în prezența mea.

— Legați-mă la ochi — răspunse Sancho —, și, de vreme ce nimeni nu vrea să mă încredințez lui Dumnezeu și nici să-i fiu încredințat de alții, ce-i de mirare dacă mi-e frică să nu bântuie pe-aici o legiune de diavoli, care să dea cu noi în Peralvillo⁶⁰⁸?

⁶⁰⁸ Localitate din La Mancha de Ciudad Real unde Santa Hermandad îi execută pe condamnații din regiune. Celebritatea executării sentințelor a dus și la

Se legară la ochi, și don Quijote, simțind că ședea cum se cuvenea să șadă, încercă clampa și nici n-o atinse bine cu degetele, că toate duenele și toți cei de față ridicară glasurile, zicând:

— Dumnezeu să te călăuzească, viteze cavaler!

— Dumnezeu fie cu tine, scutierule cutezător!

— Iată, iată, ați și pornit prin văzduhuri, despicându-le cu mai mare iuțeală ca o săgeată!

— Ați și început să-i uluiți și să-i minunați pe toți cei ce vă privesc de pe pământ!

— Ține-te bine, viteazule Sancho, că te bălăbăni! Ia seama să nu cazi, căci căderea ta ar fi mai groaznică decât cea a temerarului tânăr care a vrut a cârmui carul tatălui său, Soarele⁶⁰⁹!

Sancho auzi strigătele și, lipindu-se de stăpânul său și încingându-l cu brațele, îi spuse:

— Domnule, cum de zic ăștia că mergem atât de sus dacă le-ajung aici strigătele și par a vorbi ca de lângă noi?

— Nu lua seama la așa ceva, Sancho, căci cum lucrurile și zborurile acestea ies din făgașurile obișnuite, de la o mie de leghe vei vedea și auzi tot ce vei fi vrând. Și nu mă mai strânge atâta, că mă dărâmi; și la drept vorbind nu știu de ce te tulburi și te sperii, fiindcă aș putea să jur că-n toate zilele vieții mele n-am urcat pe un animal de călărie cu umbletul mai lin: pare că nici nu ne mișcăm din loc. Alungă-ți, prietene, spaima, căci totul merge cum trebuie și avem vântul în pupa.

— E-adevărat – răspunse Sancho –, că din partea asta mă bate un vânt atât de înțetit, de s-ar zice că suflă spre mine o mie de foale.

Și așa și era, căci îi făceau vânt niște foale mari: atât de bine fusese ticluită aventura de către duce, ducesă și majordomul lor, încât nu-i lipsea niciun amănunt ca să lipsească a o duce la desăvârșire.

Simțindu-se și el atins de suflare, don Quijote zise:

expresia „Justiția din Peralvillo care, după ce omul este omorât prin săgetare, îi intentează și procesul.”

⁶⁰⁹ Se referă la *Faeton*, fiul lui Helios, zeul Soarelui, care, obținând învoirea de a conduce carul Soarelui, s-a speriat sau n-a vrut să mențină calea de mijloc. Pentru a evita o conflagrație universală, Zeus a fost silit să-l trăsnească și să-l precipite în râul Eridan.

— Fără doar și poate, Sancho, se vede că am și ajuns în a doua regiune a aerului, unde iau naștere grindina și zăpezile; tunetele, fulgerele și trăsnetele iau naștere în cea de-a treia regiune; și, dacă vom urca tot așa, curând vom pătrunde în regiunea focului⁶¹⁰, și nu știu cum să îndrept clampa aceasta ca să nu urcăm până acolo unde am lua foc.

Într-acestea, de la distanță, cu niște câlți lesne de aprins și de stins, le încălzeau fețele. Sancho, când simți căldura, zise:

— Să mor dacă n-am și ajuns în locul focului sau pe-aproape, fiindcă bună parte din barbă mi s-a pârpălit și tare m-aș dezlega la ochi, domnule, ca să văd pe unde ne aflăm.

— Să nu faci una ca asta — răspunse don Quijote —, amintește-ți de povestea adevărată a licențiatului Torralba⁶¹¹, pe care diavolii l-au dus în zbor prin văzduh călare pe un băț de trestie, cu ochii închiși, și-n douăsprezece ore a ajuns la Roma și s-a dat jos în Torre de Nona⁶¹², care e o stradă din oraș, și-a văzut toată distrugerea și asaltul și moartea Burbonului, iar în zori se și întorsese la Madrid, unde a relatat toate cele văzute; tot el a mai spus că, în timp ce călătorea prin văzduh, diavolul îi poruncise să deschidă ochii, iar el, deschizându-i, s-a văzut atât de aproape, după cum i se păruse, de cornul lunii, încât ar fi putut-o atinge cu mâna și nu îndrăznise a privi către pământ, ca să nu-și piardă cunoștința. Așa

⁶¹⁰ În reprezentările vulgare ale epocii, întemeiate pe concepția ptolemeică despre univers, pământul ocupa centrul și luna delimita prima sferă („regiunea elementară”); spațiul dintre cele două „planete” era ocupat de patru regiuni: cea a aerului, cea a frigului, cea a apei și cea a focului, fiecare teritoriu al câte unui element. Dincolo de regiunea focului începeau cerurile; constelațiile, printre care și „cele șapte căprițe” (altă denumire a Pleiadelor) pe care le vede Sancho, se aflau în „cerul al optulea”. Don Quijote presupune regiunea aerului divizată în trei subregiuni, după cum explicau unii tratațiști.

⁶¹¹ Personaj real, Eugenio Torralba era doctor în medicină, originar din Cuenca, și, împreună cu discipolul său Zequiel, zbura prin văzduh pe o trestie; a fost judecat pentru vrăjitorie în 1528 de către Inchiziție. După cum a mărturisit, a călătorit prin aer până la Roma în ziua de 6 mai 1527; acolo a asistat la faimosul jaf al Romei întreprins de trupele imperiale ale lui Carlos I al Spaniei și la moartea conetabilului Carlos de Borbón (1490–1527), comandantul lor.

⁶¹² În italiană: *Tor di Nona*, închisoare romană aflată pe malul stâng al Tibrului, lângă podul Sant’Angelo; a fost demolată în 1690. Azi, de ea mai amintește doar strada Tor di Nona. Cf. *P*, IV, 5, p. 382, v și n. 411.

că, Sancho, n-avem de ce să ne dezlegăm ochii, fiindcă cel ce ne transportă pe răspunderea sa va și da seama pentru noi; și pesemne luăm înălțime și urcăm în slăvi, ca să ne prăvălim drept asupra regatului Candayei, așa cum face șoimul sau vindereul asupra stârcului, ca să-l prindă oricât s-ar urca de sus; și cu toate că ni se pare că n-a trecut nici jumătate de ceas de când am plecat din grădină, am făcut, crede-mă, un drum foarte lung, fără doar și poate.

— Nu știu ce e — răspunse Sancho — : pot spune doar că, dacă doamna Magelan sau Magalona s-a mulțumit cu crupa asta, se vede treaba că nu era prea fragedă la cărnuri.

Ducele, ducesa și cei din grădină auzeau toate conversațiile dintre cei doi viteji și resimțeau o extraordinară mulțumire; și, vrând să ducă la apogeu ciudata și bine înjgheбата aventură, cu niște câlți îi dădură foc pe la coadă lui Clampilemno și pe loc, întrucât calul era plin de petarde tunătoare, el sări în aer cu zgomot nemaipomenit și dădu de pământ cu don Quijote și Sancho Panza pe jumătate pârliti.

Între timp, din grădină dispăruse tot escadronul îmbărboșat al duenelor, cu Trifaldina cu tot, iar cei din grădină rămaseră lungiți la pământ ca și leșinați. Don Quijote și Sancho se ridicară mototoliți rău și, privind în toate părțile, rămaseră uimiți văzându-se în aceeași grădină de unde plecaseră și văzând lungită la pământ atât de multă lume; iar uimirea le spori și mai mult când într-o latură a grădinii văzură împlântată în pământ ditamai lancea, de care, susținut de două șnururi de mătase verde, atârna un pergament neted și alb, pe care, cu litere mari de aur, stăteau scrise următoarele:

Ilustrul cavaler don Quijote de la Mancha a isprăvit și a dus la bun sfârșit, de cum a început-o, aventura cu contesa Trifaldina, altfel zisă duena Dolorida și suita ei.

Malambruno se consideră pe deplin mulțumit și satisfăcut, iar bărbile duenelor sunt acum netede și tușinate, și regii don Clampilă și Antonomasia, în starea lor dintâi. Și când se va împlini și scutișerila biciuire, dalba porumbiță va fi scăpată de nocivii șoimani care o prigonesc și se va vedea în brațele iubitelui său uguitor, căci așa este rânduit de înțeleptul Merlin, protovrăjitor al vrăjitorilor.

De cum citi literele de pe pergament, don Quijote înțelese limpede că vorbeau despre dezvrăjirea Dulcinee; și, înălțând mari mulțumiri Cerului că dusesse la bun sfârșit, cu atât de puțină primejdie, o faptă atâta de măreață, întorcând la tenul lor inițial fețele venerabilelor duene, care nici nu se mai arătau, se îndreptă spre locul unde ducele și ducesa încă nu-și veniseră în simțiri și, apucându-l de mână pe duce, îi zise:

— Ei, bunule domn, curaj, curaj, că-i o nimica toată! Aventura s-a și terminat fără niciun păgubit, după cum o arată cu claritate inscripția atârnată de acel stâlp.

Ducele, încet, încet, asemenea cuiva care se trezește dintr-un somn greu, își veni în fire și, în același fel, ducesa și toți ceilalți ce zăceau la pământ prin grădină, cu asemenea dovezi de minunare și uluire, încât puteai fi aproape convins că li se întâmplase cu adevărat ceea ce se pricepeau atât de bine a simula în glumă. Ducele citi cu ochii pe jumătate închiși înscrisul și numaidecât, cu brațele larg deschise merse să-l îmbrățișeze pe don Quijote, spunându-i că este cel mai destoinic cavaler din câți se văzuseră vreodată, în orice veac.

Sancho se tot uita după Dolorida, ca să vadă cum îi era fața fără barbă și dacă era la fel de frumoasă fără ea după cum o făgăduia ținuta ei chipeșă; i se spuse însă că, de îndată ce Clampilemno coborâse arzând din văzduh și se izbise de pământ, întregul escadron al duenelor, cu Trifaldina cu tot, dispăruse după ce le și văzuseră bărbierite și fără tuleie. Ducesa îl întrebă pe Sancho cum îi mersese în călătoria aceea lungă. La care Sancho răspunse:

— Eu, doamnă, am simțit, după cum mi-a spus seniorul meu, că zburam prin regiunea focului și-am vrut să mă dezleg puțin la ochi, dar stăpânu-meu, pe care l-am rugat să-mi îngăduie să mă dezleg, nu m-a lăsat; dar eu, care am nu știu ce firicele de curiozitate și de mâncărimi de-a ști anume ce mă-mpiedică și-mi stă în cale, cu fereală și nevăzut de nimeni, am îndepărtat cât de cât pe lângă nas năfrâmioara care-mi astupa ochii și pe-acolo am privit către pământ și mi s-a părut că nu era mai mare decât un bob de muștar, iar oamenii care mergeau pe fața lui doar nițel mai mari ca alunele: asta ca să se vadă cât de sus zburam pesemne atunci.

La acestea, ducesa zise:

— Sancho prietene, ia seama ce spui, întrucât, după câte se pare, dumneata n-ai văzut pământul, ci oamenii care umblau pe el; și e limpede că, dacă pământul ți s-a părut ca un bob de muștar și fiecare om cât o alună, un singur om putea acoperi tot pământul.

— E adevărat – răspunse Sancho –, și totuși l-am întrezărit printr-un colțișor și l-am văzut pe tot.

— Uite, Sancho – zise ducesa –, dintr-un colțișor nu vezi în întregime lucrul la care te uiți.

— Nu știu cum e să privești așa – replică Sancho –: știu doar că senioria voastră ați face bine să pricepeți că, de vreme ce zburam ca urmare a unei vrăji, tot printr-o vrajă puteam vedea și eu tot pământul și toți oamenii pe oriunde i-aș fi privit; și, dacă nu mi se dă crezare într-asta, n-o să mă credeți nici că, desfăcându-mi legătura pe lângă sprâncene, m-am văzut atât de aproape de cer, că de la mine până la el nu era mai mult de-o palmă jumătate și pot jura pe orice, dragă doamnă, că altminteri e nemăsurat mai mare. Și s-a-ntâmplat că mergeam prin locul pe unde sunt cele șapte căprițe și, pe Dumnezeu și pe sufletul meu, cum în copilărie am fost păstor de capre la mine la țară, de îndată ce le-am văzut, mi-a venit un asemenea chef să mă hârjonesc un pic cu ele, că, de nu mi l-aș fi făcut, aș fi plesnit. Așadar, vin, și hop, și ce fac? Fără a spune nimănui, necum stăpânului meu, ușurel și pâș-pâș m-am dat jos de pe Clampilemno și vreme de vreo trei sferturi de ceas am petrecut cu căprițele, care sunt ca niște micșunele și ca niște flori, iar Clampilemno nu s-a mișcat din loc și nici n-a plecat mai departe.

— Și-n vreme ce bunul Sancho petrecea cu caprele – întrebă ducele –, cum petrecea don Quijote?

La care don Quijote răspunse:

— Cum toate lucrurile și întâmplările de felul acesta au loc în afara ordinii firești, nu e de mirare că Sancho spune ceea ce spune. Despre mine pot zice că nu m-am descoperit la ochi nici pe sus, nici pe jos, n-am văzut nici cerul, nici pământul, nici marea, nici plajele. E adevărat că am simțit când am trecut prin regiunea aerului și chiar că ne apropiasem de cea a focului, dar că am trecut dincolo de ea nu-mi vine să cred, deoarece regiunea focului aflându-se între cerul lunii și ultima

regiune a aerului, nu puteam ajunge în cerul unde se află cele șapte căprițe de care vorbește Sancho fără a ne face scrum; și, întrucât nu ne-am pârjolit, Sancho ori minte, ori visează.

— Nu mint și nu visez — răspunse Sancho — : dacă nu, întrebați-mă despre semnele caprelor și după ele veți vedea dacă spun sau nu adevărul.

— Spune-le atunci, Sancho.

— Sunt — răspunse Sancho — două verzi, două roșii ca sângele, două albastre și una bălțată.

— E un soi nou de capre — zise ducele —, și prin regiunea noastră pământescă nu se obișnuiesc asemenea culori, vreau să spun capre de asemenea culori.

— E foarte limpede — zise Sancho —, sigur, căci trebuie să fie o deosebire între caprele din cer și cele de pe pământ.

— Spune-mi, Sancho — întrebă ducele — : printre caprele acelea ai văzut oare și vreun țap ?

— Nu, domnule — răspunse Sancho —, dar am auzit zicându-se că niciunul nu trecea de coarnele lunii.

Nu voia să-i mai pună întrebări despre călătorie, deoarece li se păru că pe Sancho îl trăgea așa să se preumbe prin toate cerurile și să istorisească tot ce i se întâmplase pe-acolo fără a se fi clintit din grădină.

Pe scurt, acesta a fost sfârșitul aventurii cu duena Dolorida, care le-a dat de răs ducilor nu numai în acel răstimp, ci în tot cel al vieții lor, iar lui Sancho prilej de povestit pentru veacuri, dacă ar fi apucat să trăiască atâta. Și don Quijote, apropiindu-se de Sancho, îi spuse la ureche:

— Sancho, de vreme ce dumneata vrei să fii crezut despre ce-ai văzut în cer, eu vreau ca și dumneata să mă crezi cu privire la ce-am văzut în peștera lui Montesinos. Și mai mult nu zic.⁶¹³

⁶¹³ E remarcabilă simetria aventurii descensionale a lui don Quijote în peștera lui Montesinos cu cea ascensională a lui Sancho în cer. Dubiile și încercările de atestare sunt asemănătoare. Traectoria lui don Quijote este oricum accentuată descendentă din momentul în care cade pradă lumii de o cruzime sistematizată organizată de duci. Don Quijote e perfect conștient de acest paralelism tulburător, intervenția lui fiind marcată în același timp de o profundă tristețe.

CAPITOLUL 42

*Despre sfaturile pe care i le-a dat don Quijote
lui Sancho Panza înainte de-a merge să-și guverneze insula,
cu alte lucruri bine cumpănite*

Ducii rămaseră atât de mulțumiți de fericitul și hazliul deznodământ al aventurii cu Dolorida, încât se hotărâră să-și ducă mai departe farsele, văzând ce subiect numai bun aveau pentru ca ele să fie luate drept adevăruri; și, astfel, după ce puseră la punct planurile și dispozițiile pe care aveau a le respecta slujitorii și vasalii lor cu Sancho la guvernarea insulei făgăduite, a doua zi, adică cea de după zborul lui Clampilemno, ducele îi spuse lui Sancho să se gătească și pregătească spre a merge să fie guvernator, întrucât insularii săi îl așteptau ca pe ploile din mai⁶¹⁴. Sancho îi făcu o plecăciune și-i spuse:

— De când am coborât din cer și de când din înalta-i culme am privit pământul și l-am văzut atât de mic, mi s-a mai domolit cumva dorința atât de aprinsă pe care-o nutream să fiu guvernator, căci ce măreție este să poruncești pe un bob de muștar sau ce dregătorie ori imperiu e să guvernezi o jumătate de duzină de oameni de mărimea alunelor, întrucât, după cum mi s-a părut, nici nu erau mai mulți pe tot pământul? Dacă senioria voastră ar binevoi să-mi dea un peticuț de cer, fie el și doar de o jumătate de leghe, l-aș primi mai bucuros decât pe cea mai mare Insulă din lume.

— Vezi, prietene Sancho – răspunse ducele – : nu pot da nimănui niciun petic de cer, chiar de n-ar fi mai mare decât o unghie, întrucât numai lui Dumnezeu îi sunt rezervate asemenea milostiviri și haruri. Ceea ce pot să-ți dau îți dau, și anume o Insulă în toată puterea cuvântului, rotundă și bine proporționată și peste măsură de rodnică și îmbelșugată, unde, dacă vei ști să te descurci, vei putea cu bogățiile pământului să ți le agonisești pe cele ale Cerului.

— Dacă-i pe-așa – răspunse Sancho –, vină și Insula asta, și mă voi lupta să fiu un asemenea guvernator, încât, în ciuda ticăloșilor, să mă

⁶¹⁴ Aluzie la proverbul „Agua de mayo, pan para todo el año” („Ploaie-n mai, pâine tot anul ai”), de unde și comparația populară „Deseado como agua de mayo” („Dorit ca ploaia de mai”).

duc la cer; și nu din lăcomie țin să ies din pătrățica mea și să mă ridic la altele mai mari, ci din dorința pe care-o nutresc de-a vedea ce gust are slujba asta de guvernator.

— De vei apuca să guști o dată din ea — zise ducele —, ai să-ți lingi degetele după guvernare, căci e un lucru nespus de dulce a porunci și a ți se da ascultare. Cu siguranță, atunci când stăpânul dumitale va ajunge să fie împărat, căci, după cum îi merg treburile, va ajunge fără doar și poate, nu i-o va mai smulge nimeni lesne și-l va dura și va regreta până în fundul sufletului răstimpul scurs fără să fi fost.

— Domnule — replică Sancho —, îmi închipui cât e de bine să poruncești, fie și unei cirezi de vite.

— Îngropa-m-ar cu dumneata⁶¹⁵, Sancho, că pe toate le știi — răspunse ducele —, și trag nădejde că vei fi un guvernator așa cum o făgăduiește judecata dumitale; ci să lăsăm deocamdată asta, iar acum amintește-ți că mâine e ziua când va trebui să pleci la guvernământul Insulei, iar după-amiază vei fi înzestrat cu straiile potrivite pe care va trebui să le iei cu dumneata, împreună cu toate cele trebuincioase pentru plecare.

— Îmbrace-mă — zise Sancho — cum or vrea, că, oricum m-ar îmbrăca, tot Sancho Panza o să fiu.

— E adevărat — zise ducele —, dar veșmintele trebuie să fie potrivite cu slujba sau dregătoria profesată, căci n-ar fi bine ca un jurisconsult să se îmbrace ca un soldat și nici un soldat ca un preot. Dumneata, Sancho, vei merge îmbrăcat parte în om al legii și parte în căpitan, pentru că în Insula pe care ți-o dau armele sunt la fel de trebuincioase ca literele și literele ca armele.

— Litere — răspunse Sancho — am puține, deoarece încă nu știu abecedarul, dar îmi ajunge să am *Christus*-ul⁶¹⁶ în cap ca să fiu un bun guvernator. Cât despre arme, le voi mânui pe cele ce mi se vor da, până voi cădea din picioare, și-apoi mila Domnului.

⁶¹⁵ În text: „Con vos me entierren“, formulă exprimând perfectul acord cu opinia interlocutorului.

⁶¹⁶ *Christus*-ul este aici o cruce care preceda abecedarul în cărțile de lectură pentru începători. Sancho vrea să spună că, deși nu are învățătură, este un bun creștin.

— Cu o memorie atât de bună – zise ducele –, Sancho nu va putea face nicio greșeală.

Într-acestea, sosi don Quijote și, aflând ce se petrecea ca și pripa în care Sancho urma să plece la guvernământul lui, cu încuviințarea ducelui îl luă de mână și merse cu el în camera sa, gândind a-l sfătui cum trebuia să se comporte în slujba aceea.

Intrând, așadar, în încăpere, închise ușa după el și, făcându-l pe Sancho aproape cu forța să șadă lângă el, cu glas tacticos îi spuse:

— Infinite mulțumiri dau Cerului, Sancho prietene, pentru că, mai întâi și înainte de a mă fi întâlnit eu însumi cu vreun noroc, acesta ți-a ieșit ție în cale spre a găsi și întâlni ceasul cel bun. Eu, care îți garantam plata slujirilor tale pe temeiul bunei mele sorți, mă văd abia la începutul ascensiunii, iar tu, înainte de vreme, contrar legilor judecății raționale, te vezi răsplătit după dorințele tale. Alții mituiesc, sâcâie, cer, se scoală cu noaptea-n cap, roagă, stăruiesc și nu dobândesc ceea ce solicită și, când colo, vine altul și, fără a ști cum, necum, se pomenește cu funcția și slujba la care mulți alții au aspirat; și aici se potrivește și vine ca turnată zicala că în aspirații există noroc și nenoroc. Tu, care, din punctul meu de vedere, ești, fără nicio îndoială, un zevzec, fără a te scula cu noaptea-n cap, fără a face nopți albe⁶¹⁷ și fără a depune nicio stăruință, numai datorită brizei care ți-a suflat dinspre cavaleria rătăcitoare, te vezi fără multă tevatură guvernator al unei Insule, cât ai zice pâs. Zic toate acestea, o, Sancho, ca să nu-ți atribui propriilor tale merite hatârul primit, ci ca să dai mulțumită Cerului, care rânduiește lucrurile cu atâta blândețe, iar apoi să o dai măreției pe care o presupune profesiunea cavaleriei rătăcitoare. Dispusă fiindu-ți, așadar, inima ca să crezi ceea ce ți-am spus, ia, o, fiule, aminte la acest Caton al tău⁶¹⁸, care vrea să te sfătuiască și să-ți fie nord și călăuză spre a te îndruma și scoate la port sigur din marea aceasta furtunoasă pe care te vei avânta, deoarece slujbele și sarcinile înalte nu sunt altceva decât un ocean adânc de confuzii.

⁶¹⁷ Posibilă aluzie la proverbul „A quien madruga y vela, todo se le revela” („Cine mănecă și veghează poate totul să vază”).

⁶¹⁸ Cu alte cuvinte: „mentorul tău”. Se referă la faimoasa carte de aforisme *Disticha Catonis*, foarte mult utilizată în școli ca text de lectură.

În primul rând⁶¹⁹, o, fiule, trebuie să știi de frica lui Dumnezeu, pentru că în frica de El stă înțelepciunea și, înțelept fiind, nu vei putea face nicio greșală.

În al doilea rând, trebuie să ai mereu sub ochi cine anume ești, străduindu-te a te cunoaște pe tine însuși⁶²⁰, adică cea mai dificilă cunoaștere din câte se pot închipui. Cunoașterea de sine te va face să nu te umfli ca broasca aceea care a vrut să fie cât un bou⁶²¹, căci, dacă faci una ca asta, gândul că ai păzit porci la tine-n sat îți va fi ca picioarele urâte la coada rotată a nebuniei tale⁶²².

— Adevărat e — răspunse Sancho —, dar asta a fost când eram copil; ceva mai târziu însă, mai măricel, am păzit găște, nu porci. Pare-mi-se însă că n-are nicio legătură cu împrejurarea noastră, fiindcă nu toți cei ce guvernează vin din os regesc.

— Este adevărat — replică don Quijote —, motiv pentru care cei fără obârșii nobile trebuie să-și însoțească gravitatea funcției exercitate de ei cu o blândă îngăduință ce, călăuzită de prudență, îi ferește de murmurarea răutăcioasă, de care nicio stare nu poate scăpa.

Fii mândru, Sancho de umilința neamului tău și nu te simți înjosit să spui că descinzi din țărani, pentru că, văzând că nu te rușinezi, nimeni nu se va mai apuca să te facă de rușine, și laudă-te mai degrabă că ești umil virtuos decât păcătos trufaș. Nenumărați sunt cei născuți dintr-o stirpe joasă și care s-au înălțat până la suprema demnitate pontificală

⁶¹⁹ Aici încep celebrele sfaturi ale lui don Quijote către Sancho. Sursele sunt greu de identificat, deși, precizează Martín de Riquer, ele țin de erasmismul cel mai pur. Se poate spune, fără nicio îndoială, că Cervantes a avut în vedere aforismele clasice ale lui Isocrate (traduse în spaniolă de Juan de Castilla y Aguayo, sub titlul de *El perfecto regidor*, Salamanca, 1593); cartea, celebră și ea, a lui Gracián Dantisco, *El Galateo español* (Barcelona, 1593); și, poate, cea a lui Giovanni della Casa, *Galateo*, tradusă în spaniolă de Dr. Domingo Becerra (1585), care, întâmplător, fusese și el rob la Alger în perioada în care și Cervantes se afla acolo.

⁶²⁰ Celebrul precept delfic: *Nosce te ipsum*, citat deseori și de mai toți autorii vremii.

⁶²¹ Aluzie la o cunoscută fabulă a lui Esop și Fedru (II, 25).

⁶²² Loc comun extrem de răspândit: contrastul dintre urâtenia picioarelor păunului și frumusețea cozii sale desfășurate. Exită și un proverb: „Mírate los pies, y desharás la rueda“ („Vezi-ți picioarele și-ai să-ți pleoștești coada“).

și imperială; și ți-aș putea cita atâtea exemple despre acest adevăr, încât te-ar obosi.

Vezi, Sancho: dacă îți iei ca mijloc virtutea și te mândrești că faci fapte virtuozose, nu ai de ce să-i invidiezi pe cei ce au strămoși principii și seniori⁶²³, din cauză că sângele se moștenește, dar virtutea se cucește, iar virtutea valorează ea singură cât nu valorează sângele.

Așa stând lucrurile, cum și stau, dacă se va întâmpla ca vreuna din rubedeniile tale să vină în vizită la tine, când vei fi în Insula ta, nu o respinge și nu o umili, ci va trebui să o primești, să o cinstești și s-o ospătezi, căci astfel vei da satisfacție Cerului, căruia îi place ca nimeni să nu disprețuiască cele făcute de el, și te vei conforma și datoriei pe care o ai față de natura bine armonizată.

Dacă-ți vei aduce nevasta cu tine (fiindcă nu e bine ca aceia ce se îndeltnicesc vreme îndelungată cu guvernarea să stea fără ale lor), învaț-o, instruiește-o și șlefuește-i asprimea din fire, pentru că tot ce obișnuiește a dobândi un guvernator plin de discernământ obișnuiește a pierde și-a împrăstia o femeie țărănoasă și proastă.

De-ar fi să rămâi văduv, ceea ce se poate întâmpla, și, cu funcția ta, vei vrea să-ți iei o consoartă mai bună, nu o lua doar ca să-ți slujească drept cârlig și undiță de pescuit și drept „nu vreau din tichia ta”⁶²⁴, căci adevăr îți spun că de tot ce primește soția judecătorului va trebui să dea socoteală soțul la judecata de descărcare universală⁶²⁵, unde va plăti împătrtit după moarte obligațiile de care nu se va fi achitat în timpul vieții.

Nu te lăsa condus niciodată de legea bunului plac, ce are atât de multă trecere în rândul ignoranților care se cred isteți.

Lacrimile săracului găsească la tine mai multă compătimire, dar nu mai multă dreptate decât explicațiile bogatului.

⁶²³ În ediția I Cuesta, fraza este extrem de obscură. Adopt lecțiunea din ediția FR, unde sunt consemnate amănunțit toate discuțiile și propunerile de clarificare (vol. II, p. 802, 1060.9–10).

⁶²⁴ Aluzie la proverbul „No quiero, no quiero, mas echádmelo en la capilla” („Nu vreau, nu vreau, dar aruncă-mi-o-n tichie” sau „Nu mie, nu mie, ci aruncă-mi-o-n tichie”), adică prefă-te că nu vrei tocmai ceea ce-ți dorești foarte mult.

⁶²⁵ *Juicio de residencia* era „judecata de descărcare” la care erau supuși toți funcționarii publici la părăsirea funcției. Aici e vorba, prin analogie, de Judecata de Apoi.

Caută să descoperi adevărul atât printre făgăduielile și plocoanele bogatului, cât și printre hohotele de plâns și săcăielile săracului.

Când echitatea poate și trebuie să-și afle locul, nu arunca toată asprimea legii asupra vinovatului, căci faima judecătorului aspru nu e mai bună decât a aceluia milos.

Dacă va trebui vreodată să îndoiești toiagul justiției, nu o face sub greutatea ploconului, ci sub cea a milei.

Când ți se va întâmpla să judeci procesul vreunui dușman de-al tău, îndepărtează-ți gândurile de la propria ta injurie și îndreaptă-ți-le spre adevărul cauzei.

Pasiunea proprie să nu te orbească în cauza altuia, căci greșelile pe care le vei săvârși astfel vor fi cel mai adesea fără leac, iar dacă totuși s-ar găsi vreunul, va fi în dauna bunului tău nume și chiar a averii tale.

Dacă va veni să-ți ceară dreptate vreo femeie frumoasă, astupă-ți ochii la lacrimile și urechile la gemetele ei și cumpănește-i pe îndelete miezul cererii, dacă nu vrei ca rațiunea să ți se înece în plânsul și bună-tatea în suspinurile sale.

Pe cine trebuie să-l pedepsești în fapt nu-l trata rău în vorbă, căci nefericitului îi e de ajuns suferința torturii, fără adaos de discursuri injurioase.

Pe vinovatul ajuns sub jurisdicția ta consideră-l ca pe un om vrednic de compătimire, robii condițiilor firii noastre decăzute, și prin tot ce-ți stă în putere, fără a aduce atingere părții adverse, arată-te milos și clement, căci, deși atributele lui Dumnezeu sunt toate egale, în ochii noștri mai mult tronează cel al milosteniei decât cel al dreptății.

Dacă vei urma regulile și preceptele acestea, Sancho, zilele îți vor fi lungi, faima îți va fi eternă, răsplățile îmbelșugate, fericirea inexprimabilă, îți vei căsători copiii, după voie, iar ei și nepoții tăi vor avea titluri de noblețe, vei trăi în pace și bună înțelegere cu toți oamenii și, în ultimele clipe ale vieții tale, cea a morții te va surprinde într-o bătrânețe blândă și coaptă, iar ochii ți-i vor închide mâinile gingașe și delicate ale străstrănepoților tăi. Tot ce ți-am spus până aici sunt învățături care trebuie să-ți împodobească sufletul; ascultă-le acuma pe cele care au a-ți sluji drept podoabă trupului.

CAPITOLUL 43

*Despre sfaturile secunde
pe care i le-a dat don Quijote lui Sancho Panza*

Cine oare, auzind discursul de mai sus al lui don Quijote, nu l-ar fi considerat drept o persoană foarte cuminte și încă și mai bine intenționată? Cum însă de multe ori s-a spus pe parcursul acestei mari istorii, el o lua razna doar când era atins la cavalerie, pe când în celelalte subiecte de discuție demonstra că are un intelect limpede și dezinvolt, astfel încât la fiecare pas faptele îi discredita judecata, și judecata faptele; dar în cea de-a doua serie de învățături pe care i le-a dat lui Sancho, el demonstrează că avea mult spirit, iar discernământul și nebunia și le ridică până la un punct înalt.

Sancho îl asculta cu cea mai mare atenție și se străduia să-și întipărească în memorie sfaturile, ca unul ce avea de gând să le respecte și să-și ducă mulțumită lor sarcina guvernării la o naștere fericită. Don Quijote continuă, așadar, și zise:

— În ceea ce privește felul cum va trebui să-ți cârmuiești, Sancho, persoana și casa, primul lucru pe care ți-l recomand este să fii curat și să-ți tai unghiile, fără a le lăsa să crească, așa cum fac unii, pe care ignoranța i-a făcut să creadă că unghiile lungi le înfrumusețează mâinile⁶²⁶, ca și cum scârna și adaosul acela pe care neglijează a și le tăia ar fi unghii, când de fapt sunt gheare de vindereu-de-gușteri, scârbos și fără de măsură abuz.

Nu umbla, Sancho, descins și lăbărțat, căci veșmintele lălâi sunt semn de cuget plouat, dacă nu cumva lăbărțarea și șlampătăraia sunt acoperământ al ticăloșiei, cum s-a socotit în cazul lui Iuliu Cezar⁶²⁷.

⁶²⁶ Unghiile lungi erau considerate drept semn de noblete, întrucât ele nu permiteau nicio îndeletnicire manuală și erau o dovadă că purtătorul lor nu practica niciuna.

⁶²⁷ Cicero îl critica pe Cezar că purta o centură prea largă. Anecdota e prezentă în Macrobius (*Saturnalia*, II, 4) și Suetonius (I, XLV, 5), de la care o preia și Huarte de San Juan, *Examen de ingenios*. Neglijența lui Cezar a mai fost pomenită și în DQ II, 2, p. 36.

Ia cu discernământ pulsul valorii pe care ar putea-o avea funcția ta, iar dacă îți îngăduie să le dai livrea slujitorilor tăi, dă-le una mai degrabă folositoare decât bătătoare la ochi și excesiv de elegantă și împarte-o între slujitorii tăi și săraci: vreau să zic că, dacă trebuie să îmbraci șase paji, îmbracă trei și trei săraci pe deasupra, și astfel avea-vei paji și pentru cer, și pentru pământ; și acest nou mod de a da livrelele nu îl pot pricepe vanitoșii.

Nu mânca usturoi sau ceapă, ca să nu-ți dea la iveală prin duhoare topârlănia.

Mergi tacticos; vorbește așezat, dar nu într-atâta, încât să pară că te ascuți pe tine însuși, fiindcă orice afectare e condamabilă.

Dejunează puțin și cinează și mai puțin, căci sănătatea întregului trup se făurește în laboratorul stomacului.

Fii cumpătat la băutură, gândindu-te că vinul prea mult nu păzește secretele și nici nu se ține de cuvântul dat.

Ia seama, Sancho, să nu înfuleci cu amândouă fălcile și nici să nu eructezi în fața nimănuia.

— Asta cu *eructezi* n-o pricep — zise Sancho.

Și don Quijote îi spuse:

— A *eructa*, Sancho, vrea să zică „a râgâi“, și acesta e unul dintre cele mai necioplite cuvinte pe care le are limba castiliană, deși e foarte plin de înțeles; și, astfel, oamenii grijulii au apelat la latină și-n loc de a *râgâi* se zice a *eructa*, și-n loc de *râgâieli*, *eructații*, și, dacă unii nu înțeleg termenii aceștia, prea puțin contează, deoarece uzul se va răspândi cu vremea, încât vor fi înțeleși cu ușurință; și asta înseamnă a îmbogăți limba, asupra ei având putere vulgul și uzul.

— Într-adevăr, domnule — zise Sancho —, unul dintre sfaturile și îndrumările pe care am de gând să le bag la cap are să fie acela de-a nu râgâi, fiindcă îmi stă-n obicei s-o fac tare des.

— Să *eructezi*, Sancho, nu să *râgâi* — zise don Quijote.

— Să *eructez* am să zic de-acuma-ncolo — răspunse Sancho —, și pe legea mea că n-o să uit.

— De asemenea, Sancho, nu trebuie să amesteci în conversațiile tale droaia de proverbe ce-ți stau în obicei, căci, deși proverbele sunt maxime

scurte, deseori sunt trase de păr, încât par mai curând sminteli decât maxime.

— Aici numai Dumnezeu poate găsi leacul – răspunse Sancho –, pentru că știu mai multe proverbe decât o carte și când vorbesc, ele mi se bulucesc atâtea și toate deodată la gură, că se-ncaieră unele cu altele care să iasă mai întâi, dar limba le scuipe pe primele de care dă, chiar dacă nu pică la țanc. Dar am să țin seama de-acum încolo să le rostesc pe cele potrivite cu gravitatea slujbei mele, căci cu cămara plină iute pui de cină, și nu poți să și tai, și carte bună să ai, și cine trage clopotul a foc e sub oboroc, și când dai, și când ai, de creier nevoie ai.

— Așa da, Sancho! – zise don Quijote –. Îmbucă, îndrugă, înșiră la proverbe, la asta nimeni nu te taie! Mama mă bate și eu mă strâmb pe la spate⁶²⁸! Eu îți spun să te lipsești de proverbe și-n clipă mi-ai și turnat o întreagă litanie care merg cu ce vorbim ca peste dealurile din Úbeda. Vezi, Sancho, eu nu-ți spun că un proverb spus cu rost e rău venit, dar dacă taberi și-o ții cu proverbe alandala, faci conversația plicticoasă și vulgară.

Când te vei sui pe cal, nu-ți arunca tot trupul pe oblâncurile dinapoi, nici nu ține picioarele țepene și întinse și depărtate de burta calului, dar nici nu sta atât de bleg, încât să pară că mergi pe surul tău, căci mersul pe cal pe unii îi face cavaleri, pe alții grăjdari.

Fii cu măsură la somn, pentru că cine nu se scoală odată cu soarele nu se bucură de ziuă; și ia seama, o, Sancho, că hărnicia este mama norocului, iar lenea, dușmanca ei, n-a ajuns niciodată la împlinirea unei bune dorinți.

Ultimul sfat pe care vreau să ți-l dau acum, deși nu servește drept podoabă trupului, vreau să ți-l înscrii foarte bine în memorie, deoarece cred că nu-ți va fi de mai puțin folos decât cele pe care ți le-am dat până acum: și anume să nu intri niciodată în dispute despre neamurile nobile, cel puțin să nu faci comparații între ele, fiindcă inevitabil unul dintre cele comparate va fi cel mai bun și vei fi detestat de acela pe care-l vei disprețui, iar de cel pe care-l vei proslăvi nu vei fi nicicum răsplătit.

⁶²⁸ Proverb: „Castígame mi madre, y yo trómpogelas.”

Drept veșmânt vei purta pantaloni întregi, tunică lungă, mantie ceva mai lungă; pantaloni bufanți, nici pomeneală, căci nu le șed bine nici cavalerilor, nici guvernatorilor.

Deocamdată asta mi-a dat prin minte, Sancho, să te sfătuiesc: cu timpul și după împrejurări, așa vor fi și învățăturile mele, dacă vei avea grijă să mă înștiințezi despre starea în care te vei fi aflând.

— Domnule și înălțimea ta — răspunse Sancho —, văd prea bine că tot ce mi-ai spus sunt lucruri bune, sfinte și priincioase, dar la ce-mi vor folosi, dacă nu-mi voi aduce aminte de niciunul? E adevărat că alea cu să nu-mi las unghiile să-mi crească și să mă recăsătoresc, dacă s-o ivi prilejul, n-au să-mi iasă din cap; dar despre celelalte vavilonii, belele și bălmăjeli nu-mi amintesc și n-o să-mi amintesc mai mult ca de norii de mai an, drept care va fi nevoie să mi le dai în scris, fiindcă, deși nu știu citi și scrie, am să i le dau confesorului meu ca să mi le vâre-n cap și să mi le reîmprospăteze când o fi cazul.

— Vai, păcatele mele — răspunse don Quijote —, ce rău le șade guvernatorilor să nu știe citi și scrie! Căci cată să știi, o, Sancho, faptul că un om care nu știe citi sau e stângaci dovedește una din două: fie că a fost copil din părinți prea umili și de jos, fie că el însuși este atât de îndărătnic și de rău, încât n-au putut intra în el nici bunele deprinderi, nici învățătura cea bună. Te împovărează un mare defect, drept care aș vrea să înveți măcar a iscăli.

— Numele știu să mi-l scriu — răspunse Sancho —, fiindcă, atunci când am fost staroste la mine-n sat, am învățat să fac niște litere ca alea de însemnat baloturile, de mi se spunea că-mi spuneau numele; și-apoi mă pot preface că mâna dreaptă mi-e damblagită și-am să-l pun pe altul să iscălească-n locul meu, căci la orice este leac, fără numai la moarte, și, dacă tot o să am puterea și bastonul, o să fac ce vreau, că doar cine are jude tată...⁶²⁹ Și cum o să fiu guvernator, ceea ce-i mai mult decât magistrat, ia veniți și-o să simțiți! Nu, zău, porcăiți-mă și-ncondeiați-mă, c-o să veniți voi după lână și-o să vă-ntoarceți tunși, și cine-i de

⁶²⁹ Proverbul complet: „El que tiene padre alcalde seguro va a juicio” („Cine are jude tată merge netemător la judecată”).

Dumnezeu iubit casa i-a sporit⁶³⁰, și neroziile bogatului trec drept zicale în lume, și cum eu am să fiu, fiind deopotrivă guvernator și mărinimos, cum și am de gând a fi, n-o să mai fie altul ca mine. Păi zău, fă-te miere și-au să te pape muștele⁶³¹; atâta prețuiești cât stăpânești, zicea o bunică de-a mea, și împotriva omului cu stare nu-ncape răzbunare⁶³².

— Oh, bătu-te-ar Dumnezeu, Sancho! — zise atunci don Quijote —. Lua-te-ar șaizeci de mii de draci pe tine și proverbele tale! De un ceas le tot turui și cu fiecare mă supui la tortura apei. Te asigur că-ntr-o bună zi proverbele astea te vor duce la spânzurătoare, din pricina lor îți vor lua guvernarea vasalii tăi sau se vor ivi răzmerițe⁶³³ printre ei. Spune-mi, de unde le găsești, ignorantule, sau cum le-aplici, prostovane? Căci eu, ca să spun unul și să-l aplic bine, nădușesc și muncesc de parcă aș săpa o groapă.

— Pentru numele lui Dumnezeu, domnule și stăpâne al nostru — replică Sancho —, înălțimea ta te plângi chiar de fleacuri. De ce naiba te oftici că mă slujesc de averea mea, când alta n-am și nici altă bogăție, decât proverbe și iar proverbe? Îmi pică și-acuma patru care-ar veni aici ca turnate sau ca perele-n coșulețe, dar n-am să le spun, pentru că tăcerii de aur i se zice Sancho⁶³⁴.

— Sancho ăsta nu ești tu — zise don Quijote —, fiindcă nu doar tăcere de aur nu ești, ci vorbă proastă și îndărătnicie înrăită; și totuși aș vrea să știu care patru proverbe îți veniseră acum-a-n minte și se potriveau aici numai bine, că eu unul mi-o răscolesc pe-a mea, și doar o am bună, și nu-mi vine niciunul.

— Care-ar putea fi mai bune — zise Sancho — ca „între măsele de minte degetele nu ți le prinde“, și „cui zice cară-te din casa mea și ce-ai cu nevastă-mea nu-ncape răspuns“, și „dacă dă ulcioru-n piatră sau piatra-n ulcior, vai de ulcior“, că toate se brodesc tocma pe tocma?

⁶³⁰ Proverb: „A quien Dios quiere bien, la casa le sabe.“

⁶³¹ Proverb: „Haceos miel, y paparos han moscas.“

⁶³² Proverb: „Del hombre arraigado no te verás vengado.“

⁶³³ În text: *comunidades*, răskoale împotriva puterii, precum „comunitățile“ faimoase din Castilia (1520).

⁶³⁴ Sancho alege un proverb aplicabil lui însuși: „Al buen callar llaman Sancho.“

Nimeni să nu se ia în bețe cu guvernatorul lui și nici cu cine-i poruncește, c-o să iasă jumulit, ca ăla ce-și vâra degetul între două măsele de minte, ba pot să nici nu fie de minte, măsele să fie, n-are-a face; și la ce zice guvernatorul n-ai ce crâcni, după cum nici la „cară-te din casa mea și ce-ai cu nevastă-mea”. Cât despre ăla cu piatra și ulciorul îl dibuie și-un orb. Așa că cine vede paiu-n ochiul altuia vază-și și bârna din ochiul lui⁶³⁵, ca să nu se spună despre el: „s-a speriat aia moartă de aia descăpățânată”; și înălțimea ta știi bine că mai știutor e prostul la el acasă decât cumintele în casa altuia.

— Asta nu, Sancho — răspunse don Quijote —, căci prostul nici la el acasă, nici în casa altuia nu știe nimica, din cauză că pe temelia prostiei discernământul nu construiește nimic. Și s-o lăsăm baltă, Sancho, căci dacă vei governa prost, a ta va fi vina și a mea rușinea; mă consolez însă că mi-am făcut datoria de a te fi sfătuit cu toată dreptatea și discernământul ce mi-au stat în putere: cu asta mă achit și de obligație, și de făgăduință. Dumnezeu să te călăuzească, Sancho, și să te cârmuiască în guvernarea ta, iar pe mine să mă scoată din bănuiala care mă mai frământă că o să-ntorci toată Insula cu susu-n jos, lucru pe care l-aș putea evita dezvăluindu-i ducelui cine ești și spunându-i că toată osânza și stărpitura din tine nu-s altceva decât un sac doldora de proverbe și de răutăți.

— Domnule — replică Sancho —, dacă înălțimii tale ți se pare că nu-s bun de guvernământul ăsta, mă lepăd pe loc de el, că mai dragă mi-e și numai o fărâmiță de sub unghia sufletului decât tot trupul meu, și la fel de bine o să mă țin ca Sancho gol-goluț cu pâine și ceapă decât ca guvernator cu potârnicchi și claponi, cu atât mai mult cu cât, atunci când dormim, toți suntem egali, cei mari și cei mici, săracii și bogații; și, dacă iei bine seama, ai să vezi că doar înălțimea ta m-ai vârat în tărășenia asta cu guvernarea, că eu unul nu știu mai multe despre guvernăminte de Insule decât știe un gânsac și dacă-ți închipui c-ar trebui să mă ia dracu' ca să fiu guvernator, vreau mai bine să mă duc Sancho-n cer decât guvernator în iad.

— Pe Domnul Dumnezeu, Sancho — zise don Quijote —, fie și numai pentru aceste ultime vorbe pe care le-ai rostit socotesc că meriți să fii

⁶³⁵ Loc din *Matei*, 7, 3, devenit proverbial.

guvernator peste mii de Insule: ai fire bună, fără de care nicio știință nu face două parale. Te încredințez Domnului și caută să nu dai greș în gândul dintâi: vreau să zic să ai totdeauna intenția și scopul neclintit de a ținti bine în toate treburile care ți se vor ivi, pentru că Cerul miluiește mereu bunele dorințe. Și hai să mâncăm, căci îmi închipui că seniorii aceștia ne așteaptă.

CAPITOLUL 44

*Cum a fost dus Sancho Panza la guvernământ
și despre ciudata aventură ce i se întâmplă în castel lui don Quijote*

Se afirmă, după cum se spune în originalul acestei istorii, că, atunci când Cide Hamete a ajuns a scrie acest capitol, tălmaciul său nu l-a tradus așa cum îl scrisese el, adică sub forma unei lamentații a maurului împotriva lui însuși, deoarece se apucase de o istorie atât de seacă și de mărginită cum e cea a lui don Quijote, părându-i-se că era silit să vorbească totdeauna numai despre el și despre Sancho, fără a cuteza să se întindă și asupra altor digresiuni și episoade mai serioase și mai amuzante; și spunea că a-și limita mereu mintea, mâna și pana să scrie despre un singur subiect și să vorbească prin gurile puținor personaje era o muncă nesuferită, a cărei roadă nu se întorcea și în folosul autorului și că, spre a fugi de acest neajuns, în prima parte folosisese artificii câtorva nuvele, cum fuseseră cea despre *Curiosul imprudent* și cea despre *Căpitanul rob*, care sunt ca și separate de istorie, dat fiind că celelalte povestite acolo sunt cazuri întâmplare chiar lui don Quijote și pe care îi era cu neputință să nu le scrie. S-a mai gândit de asemenea, după cum spune el, că mulți, purtați de atenția pe care o solicită isprăvile lui don Quijote, nu aveau să le-o mai acorde și nuvelilor și aveau să le parcurgă cu grabă sau cu neplăcere, fără a observa eleganța și meșteșugul cuprinse în ele, ceea ce ar fi ieșit pe deplin la iveală dacă ar fi fost publicate singure, fără a se propti în nebuniile lui don Quijote sau în neghiobiile lui Sancho. Și, astfel, în această a doua parte, nu a vrut să mai introducă nuvele de sine stătătoare sau lipite, ci câteva episoade asemănătoare lor, născute din

înseși aventurile pe care le oferă adevărul, ba chiar și acestea în chip restrâns și numai cu vorbele strict necesare pentru a fi relatate; și, de vreme ce se mărginește și se închide în limitele strâmte ale narației, când ar fi avut abilitatea, capacitatea și inteligența de a trata despre întregul univers, roagă să nu-i fie disprețuită munca și să-i fie aduse elogii nu pentru ceea ce scrie, ci pentru ceea ce a renunțat a scrie⁶³⁶.

Și apoi istoria continuă, spunând că don Quijote, după ce isprăvi prânzul din ziua când îi dăduse sfaturile lui Sancho, în aceeași după-amiază i le dădu în scris, pentru ca el să găsească pe cineva care urma să i le citească, dar abia i le dăduse, că ele îi scăpară și ajunseră în mâinile ducelui, care i le aduse la cunoștință și ducesei, amândoi minunându-se din nou de nebunia și de ingeniozitatea lui don Quijote; și astfel, ducându-și mai departe farsele, în după-amiaza aceea îl trimiseră pe Sancho cu mare suită în așezarea ce urma să fie pentru el Insulă.

Se întâmplă, așadar, că acela care-l avea în seamă era un majordom al ducelui, foarte discernător și plin de haz – căci nu poate fi haz dacă nu este și discernământ –, care interpretase personajul contesei Trifaldina cu farmecul mai sus pomenit; și ca atare, instruit în plus de către stăpânii săi cum să procedeze cu Sancho, le duse planurile la bun sfârșit în chip minunat. Zic⁶³⁷, așadar, că, din întâmplare, de cum îl zări pe majordomul cu pricina, lui Sancho i se păru a o recunoaște în trăsăturile feței lui pe cea a contesei Trifaldina și, întorcându-se către stăpânul său, îi spuse:

— Domnule, sau mă ia dracu' mintenaș de-aici, ca pe un drept și bun credincios, sau înălțimea ta trebuie să-mi mărturisești că fața majordomului ăstuia al ducelui, care se află aici, este aceeași cu a Doloridei.

Don Quijote îl privi cu luare-aminte pe majordom și, după ce-l privi, îi spuse lui Sancho:

⁶³⁶ Naratorul reia aici reproșul formulat de bacalaureat (*DQ* II, 3, p. 43), făcându-se totodată ecoul argumentelor invocate în *DQ* I, 28, p. 290, n. 524. În fapt, Cervantes nu se dezice de principiul renaștivist al varietății, dar îl nuanțează și-l subordonează propriei concepții despre „istorie”, ca formă atotcuprinzătoare și poliedrică. Autorul, devenit „autori”, își supune materialul narativ, dominându-l: aici stă „eliberarea sa literară”, cum o numește Avallée-Arce.

⁶³⁷ Narația trece brusc la persoana întâi, fără a se preciza cine vorbește.

— N-are de ce să te ia dracul nici ca pe un drept, nici ca pe un bun credincios, pentru că nu știu ce vrei să spui: fața majordomului este cea a Doloridei, dar majordomul nu este din pricina asta Dolorida, căci de-ar fi, ar presupune o contradicție majoră, or, nu-i acum timpul să facem asemenea cercetări, căci ar însemna să intrăm în labirinturi nespuse de încâlcite. Crede-mă, prietene, este nevoie să-l rugăm pe Domnul Dumnezeu nostru cu toată tăria să ne izbăvească pe amândoi de vrăjitorii cei răi și de răii fermecători.

— Nu-i glumă, domnule – replică Sancho –, adineauri l-am auzit vorbind și mi s-a părut nici mai mult, nici mai puțin că-n urechi îmi răsună glasul ducesei Trifaldina. Bine, acum am să tac, dar am să fiu cu ochii-n patru ca să văd dacă o să mai dea la iveală alt semn care să-mi întărească sau să-mi împrăstie bănuiala.

— Așa să faci, Sancho – zise don Quijote –, și să mă înștiințezi de tot ce vei descoperi în cazul acesta și de tot ce ți se va întâmpla în guvernământ.

Sancho plecă, în sfârșit, însoțit de multă lume, înveșmântat în om al legii și purtând pe deasupra un mantou foarte larg din camelot cu ape gălbui, cu o beretă din același material, pe un asin cu scărițele scurte, în urma căruia, din porunca ducelui, venea surul cu harnașamentul și tacâmurile măgărești de mătase, nou-nouțe. Sancho întorcea din când în când capul ca să-și privească măgarul, de a cărui tovarășie era atât de mulțumit, încât nu și-ar fi schimbat starea nici pe cea a împăratului Germaniei.

Când își luă rămas-bun de la duci, le sărută mâinile și luă binecuvântarea stăpânului său, care i-o dădu cu lacrimi în ochi, iar Sancho o primi cu smiorcăieli.

Lasă-l, binevoitorule cititor, pe bunul Sancho să plece în pace și într-un ceas bun și așteaptă două banițe de răs pe care le vei primi când vei afla cum s-a comportat în slujba lui, iar între timp ascultă ce i s-a întâmplat stăpânului său în noaptea aceea, căci, dacă n-ai să râzi de-așa ceva, cel puțin îți vei destinde buzele într-o grimasă de maimuță⁶³⁸,

⁶³⁸ Metafora e oarecum neclară, dar cred că *risa de jímia* poate însemna și „grimasă”, nu neapărat „râs”; înclin să cred că, aici, cititorul e invitat să râdă „mânzește”, ceea ce presupune o aură de compasiune abia mărturisită pentru don Quijote.

fiindcă aventurile lui don Quijote trebuie să fie celebrate cu minunare sau cu râs.

Se povestește, așadar, că, de cum plecă Sancho, don Quijote își simți atât de puternic singurătatea⁶³⁹, încât, dacă i-ar fi fost cu putință să-i contramandeze mandatul și să-i ia înapoi guvernarea, ar fi făcut-o. Ducea îi observă melancolia și-l întrebă de ce era trist, pentru că, dacă pricina era absența lui Sancho, scutierii, duenele și domnișoarele aflați în casa lor l-ar fi putut sluji, îndeplinindu-i orice dorință.

— Este adevărat, doamnă dragă – răspunse don Quijote –, regret absența lui Sancho, dar nu ea este cauza principală care mă face să par trist, iar dintre multele oferte pe care mi le faceți Excelența Voastră, accept și aleg doar bunăvoința cu care mi se fac, în rest însă vă implor să fiți de acord, Excelența Voastră, și să îngăduiți ca în încăperea mea să-mi fiu eu singur slujitor.

— Într-adevăr – zise ducea –, seniore don Quijote, nu-i cu putință așa ceva, ci vă vor sluji patru dintre domnișoarele mele, frumoase ca niște flori.

— Pentru mine – răspunse don Quijote – ele nu vor fi flori, ci spini ce-mi vor străpunge sufletul. Doar în zbor să intre ele sau ceva asemănător în încăperea mea. Dacă înălțimea voastră vreți a-mi face și pe mai departe favoruri fără ca eu să le merit, lăsați-mă să-mi văd numai eu de mine și să mă slujesc singur în spatele ușilor închise, să ridic un zid între dorințele și virtutea mea, nevrând să-mi pierd această deprindere de dragul mărinimiei pe care alteța voastră vreți să mi-o arătați. Și, pe scurt, mai curând voi dormi îmbrăcat decât să admit ca altcineva să mă dezbrace.

— Destul, destul, seniore don Quijote – replică ducea –. Vă asigur în ce mă privește că voi da ordin ca nici o muscă să nu intre în camera domniei voastre, necum vreo domnișoară: nu sunt eu persoana din pricina căreia să se aducă atingere decenței seniorului don Quijote, întrucât, după cum mă bate gândul, cea care tronează cel mai sus printre multele dumneavoastră calități este cea a virtuții. Dezbrăcați-vă și îmbrăcați-vă

⁶³⁹ În text: *soledad*, suferința provocată de absența celui apropiat, port. *saudade*, catal. *enyorança*, rom. *dor*.

de unul singur și cum vă place și când vreți, căci nimeni nu vă va împiedica, întrucât în încăperea domniei voastre veți găsi oalele de trebuință nevoii celui care doarme cu ușa zăvorâtă, pentru ca nicio necesitate firească să nu-l oblige a o deschide. Trăiască o mie de veacuri marea Dulcineea din Toboso și numele răspândească-i-se pe toată rotunjimea pământului de vreme ce a meritat să fie iubită de un cavaler atât de viteaz și de virtuos, iar Cerurile pline de bunătate insufle în inima lui Sancho Panza, guvernatorul nostru, dorința de a-și duce iute la bun sfârșit penitențele, pentru ca lumea să se poată bucura din nou de frumusețea unei atât de mari doamne.

La care don Quijote zise:

— Altitudinea voastră ați rostit vorbe vrednice de cea care sunteți, căci în gura nobilelor doamne nu poate exista niciuna rea; iar Dulcineea mai norocoasă și mai cunoscută fi-va pe lume pentru că a fost elogiată de înălțimea voastră decât în temeiul tuturor elogiilor aduse ei de către cei mai elocvenți de pe pământ.

— Bine atunci, seniore don Quijote – replică ducesa –, se apropie ceasul cinei și ducele se vede treaba că ne și așteaptă; să mergem, domnule, și să cinăm, iar apoi vă veți culca devreme, deoarece călătoria pe care ați făcut-o ieri în Candaya nu a fost atât de scurtă, încât să nu vă fi pricinuit oarece osteneală.

— Nu simt nici urmă de-așa ceva, doamnă – răspunse don Quijote –, pentru că aş îndrăzni să vă jur, Excelența Voastră, că-n viața mea nu m-am suit pe-un cal mai liniștit și cu umblet mai domol decât Clampilemno și nu-nțeleg ce l-a putut îndemna pe Malambruno să se descotorosească de un animal de călărie atât de iute și de ales, dându-i pur și simplu foc.

— Ne putem închipui – răspunse ducesa – că, regretând răul pe care i l-a făcut doamnei Trifaldina și suitei sale, ca și altor persoane, precum și ticăloșiile pe care, ca vrăjitor și fermecător, le va fi săvârșit, o fi vrut să-și distrugă toate uneltele îndeletnicirii sale și, întrucât Clampilemno îi era cea mai de seamă și cea care-l zbuciuma cel mai mult, strămutându-l de pe un tărâm pe altul, i-a dat foc, astfel că, prin cenușa lui și prin trofeul pergamentului, curajul marelui don Quijote de la Mancha se vede înveșnicit.

Don Quijote îi aduse din nou noi mulțumiri ducesei și, după ce se isprăvi cina, don Quijote se retrase de unul singur în încăperea sa, fără a îngădui nimănui să intre cu el spre a-l sluji: într-atât de mult se temea să nu întâlnească prilejuri care să-l împingă sau să-l oblige a pierde cinstita cuviință păstrată de dânsul doamnei sale Dulcineea, purtând mereu în gând virtutea lui Amadís, floare și oglindă a rătăcitorilor cavaleri. Zăvorî ușa în urma sa și, la lumina a două făclii de ceară, se dezbracă, dar, descălțându-se, o, dezastru nedemn de o atare persoană!, îi scăpară nu suspinuri, nici altceva care să-i discrediteze puritatea bunei sale creșteri, ci vreo două duzini de ochiuri de la un ciorap, care i se prefăcu astfel în jaluzea⁶⁴⁰. Bunul domn se necăji peste poate și, ca să aibă acolo un dram de mătase verde, ar fi dat o uncie de argint (zic mătase verde pentru că ciorapii erau verzi).

Aici, Benengeli exclamă și, scriind, zise: „Oh, sărăcie, sărăcie! Nu știu ce anume l-a făcut pe acel mare poet cordovez să te numească « dar preasfânt pe mâna nrecunoștinței »⁶⁴¹! Eu, deși maur, știu prea bine, din relațiile pe care le-am avut cu unii creștini, că sfințenia stă în milostenie, smerenie, credință, ascultare și sărăcie; și totuși zic că trebuie să aibă mult de la Dumnezeu acela care ar ajunge să se mulțumească a fi sărac, dacă nu este acel fel de sărăcie despre care vorbește unul dintre cei mai mari sfinți ai lor: « Folosiți-vă de această lume ca și cum nu v-ați folosi »⁶⁴², și asta numesc ei sărăcie cu duhul. Ci tu, a doua sărăcie, căci de tine vorbesc, de ce vrei să cazi pe capul hidalgilor și-al unor oameni de neam bun mai mult decât pe-al celorlalți oameni? De ce-i silești să-și dea față⁶⁴³ pantofilor, iar nasturii de la hainele lor să fie unii de mătase, alții din păr de porc și alții din sticlă? De ce oare gulerele lor cel mai adesea trebuie să fie încrețite ca frunzele de andive, iar nu

⁶⁴⁰ Jaluzelele sunt pline de crăpături și găuri care îngăduie să privești prin ele, la fel ca și ciorapii lui don Quijote, dovezi ca atare ale indigenței sale și riscând să-l discrediteze grav pe purtătorul lor (vezi și *DQ* I, 2, p. 35, n. 60).

⁶⁴¹ Poetul din Córdoba este Juan de Mena (1411–1456). Citatul este extras din marele său poem *Laberinto de Fortuna* (sau *Las Trescientas*, 1444), strofa 227.

⁶⁴² Pavel, I Cor. 7, 29–31: „Et qui utuntur hoc mundo, tanquam non utantur.”

⁶⁴³ În text: *pantalia*, hapax cu sens greu de precizat, alternând pesemne între „a pune petice” și „a văcsui (cu negru de fum)”. Am ales o soluție neutră.

plisate pe calapod ?” Și de-aici se va vedea că veche este folosirea scrobii și a gulerelor plisate. Și urmă: „Vai de cel născut nobil care-și hrănește onoarea cu țârâita, mâncând prost și cu ușa închisă⁶⁴⁴, umblând ipocrit cu o scobitoare în gură când iese pe stradă fără a fi pus nimica-n gură care să-l silească a-și curăța dinții ! Vai de acela, zic, ce are onoarea atât de sperieticioasă și își închipuie că de la o leghe i se dau în vileag peticul de la un pantof, petele de sudoare ale pălăriei, urzeala mantiei și foamea din stomac !”

Toate acestea îi reveniră în minte lui don Quijote când îi scăpară ochiurile, dar se consolă văzând că Sancho îi lăsase niște cizme de călătorie, pe care gândi să și le pună a doua zi. În cele din urmă, se vârî în pat, îngândurat și apăsător de lipsa lui Sancho, cât și de ireparabila nenorocire a ciorapilor săi, pe care i-ar fi cârpit fie și cu mătase de altă culoare, ceea ce reprezintă unul din cele mai mari semne de mizerie pe care le poate da un hidalg în lungul nesfârșitei sale strâmtorări. Mucări lumânările; era cald și nu putea dormi; se dădu jos din pat și întredeschise fereastra de la o zăbreă care dădea spre o frumoasă grădină și, când o deschise, auzi și desluși că prin grădină se foia și vorbea lume. Prinse a asculta cu luare-aminte. Cei de jos ridicară glasul, încât putu să audă vorbele acestea:

— Nu mai stărui, o, Emerencia⁶⁴⁵, să cânt, deoarece știi că din clipa în care străinul acesta a intrat aici, în castel, și ochii mei l-au văzut, nu mai știu să cânt, ci să plâng; cu atât mai mult cu cât somnul stăpânei mele e mai curând ușor decât greu și nici pentru toată comoara lumii n-aș vrea să ne găsească aici; și, chiar dacă ea ar dormi și nu s-ar trezi, în van mi-ar fi cântul dacă dormi-va și nu se va trezi ca să-l audă acest nou Eneas, care-a sosit pe tărâmul meu ca să mă facă de râs⁶⁴⁶.

⁶⁴⁴ Adică fără a avea niciodată oaspeți la masă.

⁶⁴⁵ Nume prețios, utilizat aici sub forma lui savantă (< gr. *hemera* „zi”); a circulat și sub forma populară *Merenciana*.

⁶⁴⁶ Altisidora se compară cu regina Didona și cu suferința ei când se vede părăsită de Eneas: „Pro Iuppiter ! ibit / hic, ait, et nostris inluserit advena regnis?” (IV, 590: „O, Jupiter, pleacă, / Strigă, și de a noastră-și va râde străinul domnie?” - trad. Nicolae Ionel).

— Nu cădea la asemenea gânduri, prietenă Altisidora⁶⁴⁷ — răspuse cineva —, căci fără doar și poate ducesa și toți ai casei dorm, afară de stăpânul inimii și deșteptătorul sufletului tău, fiindcă acum am auzit că a deschis fereastra de la zăbrelele odăii sale și se vede fără doar și poate că este treaz. Cântă, draga mea îndurerată, cu glas încet și suav, în sunetul harpei tale, iar de ne va auzi ducesa, vom da vina pe căldură.

— Nu acesta-i baiul, o, Emerencia! — răspuse Altisidora —, ci faptul că n-aș vrea ca prin cântarea mea să-mi dau inima în vileag și să fiu judecată drept o fetișcană flușturistică și stricată de către cei ce n-au habar de forțele nestăvilite ale iubirii. Ci fie ce-o fi, mai bine rușine pe obraz decât pată-n inimă⁶⁴⁸.

Și începu atunci a se auzi cântecul nespus de suav al unei harpe. Auzind acestea, don Quijote rămase buimac, întrucât în aceeași clipă îi năvăliră în amintire infinitele aventuri asemănătoare cu aceea, cu atâtea ferestre, zăbrele și grădini, muzici, declarații de iubire și leșinuri despre care citise în deșartele sale cărți de cavalerii. Își închipui numai-decât că vreuna din domnișoarele ducesei se îndrăgostise de el și că sfiala o silea să-și țină simțirea secretă; se temu să nu-l doboare și-și puse în gând să nu se lase înfrânt și, încredințându-se din tot sufletul și toată forța sa nestrămutată doamnei sale Dulcinea din Toboso, se hotărî să asculte muzica și, ca să dea de înțeles că se afla acolo, se prefăcu a strănuta, ceea ce le pricinui nu puțină bucurie domnișoarelor, a căror dorință nu era alta decât ca don Quijote să le audă. Instrunându-și harpa, așadar, și acordându-și-o, Altisidora purcese a cânta această baladă:

— Tu, ce-n pat acum întins ești
în cearșafuri de olandă,
tun dormind de când se face
noapte până dimineată,

⁶⁴⁷ Numele *Altisidora* a cunoscut două interpretări: 1. Sufixul *alti* + *Isidor* > fem. *Isidora* (Dominique Reyre, *Dictionnaire des noms des personnages du Don Quichotte de Cervantès*, Éditions Hispaniques, Paris, 1980); 2. Ar proveni din etnonimul latinesc *altissidoriense*, folosit pentru vinul francez de Auxerre (detalii în FR, vol. II, p. 584, 1077.41).

⁶⁴⁸ Proverb: „Más vale vergüenza en cara que mancilla en corazón.”

o, viteaz cum în La Mancha
n-a fost cavaler vreodată,
decât aurul de-Arabii,
mai curat, mai plin de slavă!
Vezi cum suferă și-i tristă
buna și lovita fată,
ce de sorii tăi, la număr
doi, e-atât de jalnic arsă.
Tu ce aventuri îți cauți
și-altora le-aduci năpastă;
răni deschizi, ci lecuirea
lor nu te interesează.
Spune-mi, tinere viteze,
bată-te Cel Sfânt odată,
dacă-ai fost crescut în Libia
sau în Jaca,-n munți de piatră,
dacă te-alăptară șerpii
dacă ți-au fost dădacă
sihlele sălbăticate
sau pădurile de groază.
Mândră fir-ar Dulcineea,
rumenă și sănătoasă,
pentru c-a îmblânzit un tigru
și o fiară feroasă.
Din Henares la Jarama
va avea de-aceea faimă,
de la Tag la Manzanares,
din Pisuerga la Arlanza.
Tare-aș vrea să fiu în locu-i,
zău c-aș da și-o fustă largă
dintre cele mai pestrițe
doar cu franjuri de-aur galbăn.
O, de m-ai ținea în brațe
sau, de nu, la pat, în capăt,
scărpinându-mi-te-n creștet,

să te scutur de mătrează!
 Cer prea mult și nu sunt demnă
 de cinstire-atât de-naltă:
 mângâia-te-aș pe picioare,
 că-i de-ajuns pentru-o sărmană.
 O, ce de scufii ți-aș face
 și papuci de-argint cu talpă,
 ce nădragi doar din damascuri
 și ce mantii de olandă!
 Ce de perle-atât de fine,
 boaba lor cât gălcii groasă,
 care, făr-asemănare,
 „solitare“⁶⁴⁹ se și cheamă!
 Nu privi cum ard în flăcări
 de pe stânca-ți tarpeiană⁶⁵⁰,
 Nero, tu, manceg, al lumii,
 nu-nteți rău răul roată.
 Puică sunt, pulcelă⁶⁵¹ jună,
 n-am ani cincisprezece toată:
 paișpe și trei luni⁶⁵² am numai,
 jur pe Domnul și pe viață.
 Nu-s șoldie, nu-s nici ciungă,
 nu poți spune că sunt șchioapă,
 plete am ca stânjeneii:
 bat pe jos când eu stau dreaptă;
 și deși mi-e gura strâmbă
 și-s la nas cam borcănată,
 dinții mei sunt ca topazul

⁶⁴⁹ Aluzie la o perlă a regilor Spaniei care, datorită unicității sale, era numită „la Sola“.

⁶⁵⁰ *Rupes Tarpeia*, stânca de pe colina Capitoliului, de pe care erau aruncați condamnații la moarte și de unde se spune că Nero a admirat incendiul Romei, ca în balada veche „Mira Nero de Tarpeya / a Roma como se ardía“ (DQ II, 54, p. 442).

⁶⁵¹ În text: *pulcela*, italianism, *pulcella* „fecioară“, cu nuanță glumeată.

⁶⁵² Aluzie picantă: *mes* înseamnă în spaniolă „lună“, dar și „menstruație“, ca și în românește de altfel.

și mi-e frumusețea-n slavă.
Vocea, vezi, de-ți pleci urechea,
e cum nu-i mai mătăsoasă
și statura mi-e mai scundă
decât mijlocia parcă.
Aste daruri și-alte încă
sunt a tolbei tale pradă,
mi-s fecioară-n casa asta
și-Altisidora mă cheamă.

Aici luă sfârșit cântarea Altisidorei celei cu inima zdrobită și începu uimirea curtatului don Quijote, care, scoțând un suspin adânc, își zise în sine sa: „De ce mi-e dat să fiu un rătăcitor atât de nefericit, încât să nu fie domnișoară care să mă vadă și să nu se îndrăgostească de mine! De ce să fie atât de scurt norocul neasemuitei Dulcineea din Toboso, încât să nu fie lăsată a se bucura singură de incomparabila mea statornicie! Ce-aveți cu ea, reginelor? De ce o prigoniiți, împărăteselor? De ce o hărțuiți, fecioarelor de paisprezece ori cincisprezece ani? Lăsați-o, lăsați-o pe nefericita de ea să triumfe, să se bucure și să se mândrească de norocul pe care a vrut să i-l dăruiască Amor când i-a robit inima și i-a încredințat sufletul meu. Luați aminte, liotă îndrăgostită, că doar pentru Dulcineea sunt din aluat și turtă de migdale, iar pentru toate celelalte sunt de cremene; pentru ea sunt miere, iar pentru voi sabur; pentru mine doar Dulcineea este frumoasa, discernătoarea, virtuoasa, eleganta și cea de neam bun, iar celelalte, urâte, neroade, destrăbălate și neamurile proaste; pentru ca eu să fiu al ei, iar nicidecum al alteia, m-a adus natura pe lume. Cântă și plângă Altisidora, deie-se de ceasul morții Madama, din pricina căreia am fost snopit în castelul maurului fermecat⁶⁵³, căci eu unul doar al Dulcineei am a fi, mort, copt, curat, bine crescut și virtuos, în pofida tuturor puterilor vrăjitoarești de pe pământ.”

Și zicând acestea, închise fereastra cu pocnet și, închiudat și cu inima grea de parcă i s-ar fi întâmplat o mare nenorocire, se lungi în pat, unde-l vom lăsa deocamdată, fiindcă suntem chemați de către marele Sancho Panza, care vrea să dea cep faimoasei sale guvernări.

⁶⁵³ Don Quijote se referă la Maritornes (vezi *DQ* I, 16, pp. 151–153).

CAPITOLUL 45

Despre felul cum a intrat marele Sancho Panza în posesia Insulei sale și despre chipul în care a început să guverneze

O, perpetuu descoperitor al antipozilor⁶⁵⁴, faclă a lumii, ochi al cerului, tu, legănare-a ploștilor suavă⁶⁵⁵, Timbreu⁶⁵⁶ aici, Febus dincolo, arcaș într-un loc, medic în altul, părinte al poeziei, inventator al muzicii, tu, care totdeauna răsari și, în pofida aparenței, niciodată nu asfințești⁶⁵⁷! Ție-ți spun, o, soare, cu ajutorul căruia omul pe om îl zămislește⁶⁵⁸, ție îți spun să mă sprijini și să-mi luminezi întunecimea ingeniozității ca să pot desfășura punct cu punct istorisirea guvernării marelui Sancho Panza, întrucât fără tine mă simt molâu, plouat și confuz.

Zic, așadar, că Sancho, cu tot alaiul său, ajunsese la o așezare cu vreo mie de locuitori, care se număra printre cele mai bune pe care le avea ducele. I se dădu de înțeles că se numea „Insula Barataria“, fie pentru că așezarea se numea „Baratario“, fie datorită barateriei prin care i se acordase guvernarea⁶⁵⁹. Când ajunseră la porțile târgușorului, care era împrejmuit de ziduri, îi ieși în întâmpinare consiliul comunal, bătură clopotele și

⁶⁵⁴ Locuitorii de la antipozi.

⁶⁵⁵ Lui Apolo i se conferă aici, pe lângă atributele tradiționale, o funcție comică: aceea de a provoca acțiunea de răcire a ploștilor (*cantimploras*) cu apă sau vin, prin agitare în recipiente cu gheață. Totul e dezvoltat într-un endecasilab de proveniență necunoscută.

⁶⁵⁶ *Timbreu*, *Timbreos*, epitet al lui Apolo, derivat din numele cetății Timbra din Troada, unde zeul se bucura de un cult aparte.

⁶⁵⁷ Posibilă parodie după Horațiu, *Carmen saeculare* (*Cântecul secular*), vv. 9–11: „Alme Sol, curru nitido diem qui / promis et celas aliusque et idem / nasceris“ („Soare hrănitor, care-aduci lumina / și-o ascunzi apoi și răsai același“, trad. Teodor Naum).

⁶⁵⁸ Cf. Aristotel, *Fizica*, II, 2, 194b, text care s-a transformat într-o maximă foarte răspândită: „Deus, sol et homo generant hominem.“

⁶⁵⁹ Jocul de sensuri legat de numele insulei, *Barataria*, este complex: în spaniolă, *barato* înseamnă „ieftin“, dar și „caniotă“, „bacșiș dat chibiților în tripouri“ sau „înșelăciune“; *Baratario* ar putea fi „loc sau așezare unde se dau bacșișuri sau se fac *baratas* « vânzări fictive », « afaceri dubioase »“. *Barataria* trebuie pusă în legătură și cu it. *baratteria* „fraudă, escrocherie“, ceea ce desemnează această „insulă“ ca loc predilect de desfășurare a mistificatorilor lui Sancho. În traducere, nu am putut beneficia decât de neologismul *baraterie* „fraudă pe care o face comandantul unei nave“ sau de sfera derivatelor vb. *a bara*.

toți locuitorii dădura semne de veselie obștească și cu mare pompă îl duseră la biserica mare ca să aducă mulțumiri lui Dumnezeu și numai-decât apoi, cu câteva ceremonii ridicole, îi încredințară cheile târgului și-l recunoscură drept guvernator perpetuu al Insulei Barataria.

Costumul, barba, obezitatea și micimea noului guvernator îi umplură de uimire pe toți cei ce nu erau la curent cu dedesubturile poveștii, și chiar pe toți cei care le știau, și erau mulți la număr. În sfârșit, după ce-l scoaseră din biserică, îl duseră la tronul judecății și-l așezară pe el, iar majordomul ducelui îi spuse:

— Un vechi obicei de pe Insula aceasta, domnule guvernator, este că acela ce vine să ia în stăpânire această Insulă faimoasă este obligat să răspundă la o întrebare ce i se pune, destul de încâlcită și dificilă, iar poporul, după răspuns, ia și simte pulsul ingeniozității noului guvernator și, astfel, se bucură sau se întristează de venirea sa.

În timp ce majordomul îi spune acestea, Sancho măsura cu privirea niște litere mari și multe care stăteau scrise pe zidul din fața tronului său și, cum el nu știa citi, întrebă ce era cu picturile de pe peretele acela. I se răspunse:

— Domnule, acolo e scrisă și consemnată ziua în care senioria voastră ați luat în stăpânire Insula aceasta, iar inscripția zice: „Astăzi, în cutare zi a lunii cutare, anul cutare, a luat în stăpânire Insula aceasta seniorul don Sancho Panza, fie-i dat să se bucure ani îndelungați de ea.”

— Și cui îi zic don Sancho Panza? — întrebă Sancho.

— Senioriei voastre — răspunse majordomul —, căci în această Insulă n-a intrat alt Panza decât cel ce șade aici, pe tron.

— Păi află, frate — zise Sancho —, că eu n-am parte de *don* și nimeni din tot neamul meu n-a avut: Sancho Panza mi se zice, scurt, și Sancho l-a chemat pe tata, și Sancho pe bunicu-meu, și toți au fost Panzași, fără nădituri de *doni*, *doane* sau *danii*; și-mi închipui că pe Insula asta trebuie să fie mai mulți *doni* decât pietrele; destul însă: mă-nțelege Dumnezeu și s-ar prea putea, dacă guvernarea mea are să țină patru zile, să plivesc donii ăștia, că de mulți ce sunt se vede că or fi mai săcâitori ca tântarii. Ci dă-i înainte cu întrebarea dumitale, domnule majordom, că eu unul am să răspund cum m-oi pricepe mai bine, fie că s-o supăra poporul au ba.

În clipa aceea veniră la judecată doi oameni, unul în straie de țaran și celălalt de croitor, fiindcă ducea niște foarfece în mână, iar croitorul zise:

— Domnule guvernator, eu și cu țaranul ăsta venim înaintea înălțimii voastre din pricină că omul ăsta de treabă a intrat ieri la mine-n prăvălie, căci eu, iertat să fiu de cei de față, sunt croitor cu examen de meșter, har Domnului, și, după ce mi-a pus în mâini o bucată de postav, m-a întrebat: „Domnule, e destul postav aici ca să-mi faci din el o scufie?” Eu, după ce am măsurat postavul, i-am răspuns că da: el se vede treaba că și-a închipuit, după cum îmi închipui eu, și bine mi-am închipuit, că voiam, fără îndoială, să-i fur o parte din postav, întemeindu-se pe răutăcioșenia lui și pe proasta părere despre croitori, așa că mi-a zis să văd dacă ar ajunge pentru două. I-am dibuit gândul și i-am spus că da, iar el, tot călare pe gândul lui păgubos dintâi, a tot adăugat scufii, eu am adăugat da-uri, până când am ajuns la cinci scufii, și chiar în clipa asta tocmai a venit după ele: i le dau, dar el nu vrea să-mi plătească manopera, ci pretinde să-l plătesc eu sau să-i dau postavul înapoi.

— Așa stau într-adevăr lucrurile, frate? – întreabă Sancho.

— Da, domnule – răspunse omul –, dar porunciți-i să arate cele cinci scufii pe care mi le-a făcut.

— Cu dragă inimă – răspunse croitorul.

Și scoțând în clipă mâna de sub mantie, arată în ea cinci scufii puse pe cele cinci burice ale degetelor și zise:

— Iată cele cinci scufii pe care mi le cere omul ăsta de treabă și mă jur pe Dumnezeu și pe cugetul meu că nu mi-a mai rămas nici pic de postav, și-am să dau lucrarea să mi-o judece împuterniciții breslei.

Toți cei de față râseră de mulțimea de scufii și de nemaivăzutul proces. Sancho stătu nițel pe gânduri și zise:

— Pare-mi-se că-n procesul ăsta nu va fi nevoie de lungi deliberări, ci de judecata pe loc a unui bărbat cu minte; așa că iată sentința mea: croitorul să piardă prețul manoperei, iar țaranul postavul, și scufiile să fie duse deținuților din închisoare⁶⁶⁰, și cu asta, basta.

⁶⁶⁰ Se poate ca Cervantes să ridiculizeze obiceiul, corect în sine, dar degradat în practică, de a li se da deținuților produse; ele erau însă de cea mai proastă calitate, haine ponosite, alimente alterate etc.

Dacă sentința pronunțată cu punga cirezarului îi umplu de admirație pe cei de față⁶⁶¹, aceasta le stârni râsul, dar, până la urmă, se făcu așa cum poruncise guvernatorul. Înaintea acestuia se înfățișară doi bătrâni; unul purta o trestie drept baston, iar cel fără baston zise:

— Domnule, acum câțva timp i-am împrumutat omului ăsta zece scuzi de aur în aur⁶⁶², ca să-i fac lui plăcere și pentru mine o faptă bună, cu condiția să mi-i înapoieze când aveam să i-i cer. Au trecut multe zile fără să i-i cer, ca să nu-l aduc, cerându-i să mi-i dea înapoi, într-o strâmtorare și mai mare decât fusese în ziua când i i-am împrumutat; întrucât mi s-a părut însă că își cam luase gândul de la plată, i-am cerut banii înapoi o dată și de multe ori, dar nu doar nu mi-i înapoiază, ci și refuză s-o facă și zice că nu i-am împrumutat niciodată acei zece scuzi, iar, dacă totuși i-am împrumutat, el mi i-a înapoiat. N-am martori nici pentru împrumut, nici pentru înapoiere, pentru că nu mi i-a dat înapoi. Aș vrea ca înălțimea voastră să-l puneți să jure și, dacă are să jure că mi i-a dat înapoi, eu îl iert de datorie și aici, și-n fața lui Dumnezeu.

— Ce-ai de zis la asta, bunule bătrân cu bastonul? – zise Sancho.

La care bătrânul zise:

— Eu, domnule, mărturisesc că mi i-a împrumutat, și vă puteți apleca toiagul⁶⁶³; și, de vreme ce el lasă totul în seama jurământului meu, am să jur că i-am înapoiat banii în chip cinstit și adevărat.

Guvernatorul aplecă toiagul și, între timp, bătrânul cu bastonul i-l dădu pe-al lui celuilalt bătrân, ca să i-l țină în timp ce jura, ca și cum bastonul l-ar fi încurcat, iar apoi puse mâna pe crucea toiagului, zicând că era adevărat că i se dăduseră cu împrumut acei zece scuzi ce i se cereau înapoi, dar că el îi înapoiasc cu mâna lui în mâna celuilalt, dar acesta nu-și mai amintea și i-i tot cerea înapoi. Văzând acestea, marele guvernator îl întrebă pe creditor ce avea de răspuns la cele spuse de adversarul său, iar el spuse că fără nicio îndoială se vedea că datornicul spusese adevărul, deoarece îl socotea om dintr-o bucată și bun creștin

⁶⁶¹ În realitate, sentința menționată se va da ceva mai jos. S-ar putea citi: „pronunțată apoi“.

⁶⁶² Cu alte cuvinte, îi dăduse o greutate în metal echivalentă cu de zece ori moneda numită „scud de aur“ care valora trei reali.

⁶⁶³ Ca să poată jura pe crucea de pe toiag.

și se vede treaba că o fi uitat el cum și când i-i dăduse înapoi, iar din clipa aceea n-avea să-i mai ceară niciodată nimica. Datornicul își luă bastonul înapoi și, plecând capul, se duse de la judecată. Văzând acestea, precum și faptul că plecase fără a mai cere ceva, și mai văzând și răbdarea pârâșului, Sancho își lăsă capul în piept și, punându-și arătătorul mâinii drepte între sprâncene și nas, căzu parcă pe gânduri un scurt răstimp, iar apoi își înălță capul și porunci să fie chemat înapoi bătrânul cu bastonul, care și plecase. Îl aduseră și, după ce-l văzu, Sancho îi spuse:

— Ia dă-mi, om bun, bastonul dumitale, că-mi face trebuință.

— Cu dragă inimă — răspunse bătrânul — : iată-l, domnule.

Și i-l puse în mână. Sancho îl luă și, dându-i-l celui alt bătrân, îi spuse:

— Du-te cu Dumnezeu, acum ești plătit.

— Eu, domnule? — răspunse bătrânul — . Păi face trestia asta zece scuzi de aur?

— Da — zise guvernatorul — sau, de nu, sunt cel mai mare nătărău din lume, și-acum se va vedea dacă am doxă ca să guvernez și un regat întreg.

Și porunci ca acolo, de față cu toată lumea, trestia să fie ruptă și deschisă. Se făcu întocmai și în inima ei se găsiră zece scuzi de aur; rămaseră uimiți cu toții și-l socotiră pe guvernatorul lor drept un nou Solomon⁶⁶⁴.

Îl întrebară cum anume ajunsese la concluzia că cei zece scuzi se aflau în trestia aceea, iar el răspunse că, după ce văzuse că bătrânul care jura îi dăduse bastonul adversarului său, în timp ce depunea jurământul, jurând că i-i dăduse cu adevărat, și că, după ce isprăvisese de jurat, îi ceruse înapoi bastonul, lui îi dăduse prin minte că înăuntrul acestuia era suma ce-i fusese cerută. De unde se putea trage concluzia că pe cei care guvernează, chiar dacă sunt tonți, Dumnezeu îi îndrumă pesemne în judecățile lor; și, mai mult, el îl auzise pe preotul de la el din sat povestind alt caz asemănător⁶⁶⁵ și avea o memorie atât de bună,

⁶⁶⁴ Referire explicită la I Regi 3, 16–28.

⁶⁶⁵ Poveste folclorică inclusă de Iacob de Voragine în *Legenda Aurea* (sec. al XIII-lea), „Viața Sf. Nicolae din Bari”. Apare și în *Libro de los enxemplos*, de

încât, dacă n-ar fi uitat tot ce voia să țină minte, nu s-ar fi găsit asemenea ținere de minte nici în toată Insula. În cele din urmă, bătrânii plecară, unul rușinat și celălalt plătit, cei de față rămânând uimiți, iar cel ce consemna în scris vorbele, faptele și mișcările lui Sancho nu se hotăra dacă să-l socotească și să-l califice drept tont sau discernător.

De îndată ce se termină procesul acesta, intră la judecată o femeie care-l ținea strâns pe un bărbat în straie de cirezar bogat și striga cât putea:

— Dreptate, domnule guvernator, dreptate, iar dacă n-o voi găsi pe pământ, o voi căuta în cer! Domnule judecător al sufletului meu, bărbatul ăsta ticălos m-a prins în plin câmp și s-a folosit de trupul meu de parcă ar fi fost o otreapă îngălată și, nefericita de mine, mi-a luat tot ce păzisem mai bine de douăzeci și trei de ani, împotriva maurilor și creștinilor, a băștinașilor și veneticilor, eu mereu tare ca un stejar-de-plută, păstrându-mă neatinsă ca sălămâzdra-n foc⁶⁶⁶ sau ca lâna-n rugi⁶⁶⁷, ca să vină acum bărbatul ăsta și să mă ia la pipăit cu mâinile lui goale.

— E de cercetat și asta, dacă amorezul are sau nu mâinile goale - zise Sancho.

Și, întorcându-se către bărbat, îl întreabă ce avea de spus și cum răspundea la plângerea acelei femei. Omul, tulburat rău detot, răspunse:

— Domnilor, eu mi-s un biet crescător de porci și azi de dimineață plecasem din sat ca să vând, nu vă fie cu supărare, patru porci, care m-au costat, cu dări și alte pungășii, aproape-atâta cât făceau. Mă-ntorceam în sat, m-am întâlnit pe drum cu cucoana asta de ispravă și dracul, care pe toate le urzește și le coace, a făcut să ne culcăm împreună; i-am plătit cât trebuia, și ea, nemulțumită, s-a agățat de mine și nu m-a slăbit până când nu m-a adus în locul ăsta. Zice că am

Clemente Sánchez de Vercial (începutul sec. al XV-lea). În Stith-Thompson, *Motif Index*: J1161.4.

⁶⁶⁶ În text: *salmanquesa* (șopârlă, *lacerta*), confundată frecvent cu *salamandra*, specie de animal amfibian din ordinul caudatelor; despre ea se credea că este atât de rece, încât rezistă în foc fără a fi arsă.

⁶⁶⁷ Posibilă aluzie malițioasă la proverbul: „Poca lana, y tendida en zarzas” („Lână puțină, și aia-n rugi întinsă”), aplicat celor care au bani puțini și-i mai și investesc în ceva neproductiv.

siluit-o, dar minte, jur sau sunt gata s-o fac, și ăsta-i tot adevărul, fără nicio fărâmbă lipsă⁶⁶⁸.

Atunci guvernatorul îl întrebă dacă avea la el niscai monede de argint; el îi răspunse că avea vreo douăzeci de ducați în sân, într-o pungă de piele. Îi porunci să-i scoată și să i-i înmâneze pârâșei așa cum erau; el făcu întocmai, tremurând tot; femeia îi luă și, făcându-le tuturor o mie de plecăciuni și rugându-se lui Dumnezeu pentru viața și sănătatea domnului guvernator, care avea atâta grijă de orfanele și fecioarele nevoiașе, plecă de la judecată, ducând punga strânsă în amândouă mâinile, după ce mai întâi se uită dacă monedele dinăuntru erau într-adevăr de argint.

Cum plecă ea, Sancho îi spuse crescătorului de porci, căruia-i și dăduseră lacrimile, iar ochii și inima i se scurgeau după pungă:

— Om bun, du-te după femeia aia și ia-i punga, chiar dacă o să se-mpotrivească, și întoarce-te aici cu ea.

Și nu-i vorbi unui tont sau unui surd, căci el o și porni ca fulgerul să facă ce i se poruncise. Toți cei de față erau uluiți, așteptând sfârșitul procesului și, în scurt timp, bărbatul și femeia se întoarseră, mai agățați și mai încleștați unul de altul ca prima oară, ea cu fusta sumeasă și cu punga strânsă-n poale, iar bărbatul luptându-se ca să i-o smulgă; nu era însă cu puțință, atât de strașnic și-o apăra femeia, țipând și zicând:

— Dreptate de la Dumnezeu și de la lume! Ia uitați-vă, înălțimea voastră, domnule guvernator, la nerușinarea și îndrăzneala netrebnicului ăstuia care, în mijlocul târgului și-al străzii, vrea să-mi ia punga pe care înălțimea voastră i-ați poruncit să mi-o dea.

— Și ți-a luat-o? — întrebă guvernatorul.

— Cum să mi-o ia? — răspunse femeia —. M-aș lăsa mai degrabă omorâtă decât să-mi ia punga. Bună mi-s! Alți cotoi să-mi pui în barbă⁶⁶⁹, nu pe ticăitul și pe scârbosul ăsta! Nici clești și nici ciocane, maiuri și dălți n-ar fi de ajuns ca să mi-o smulgă din unghii, ba nici gheare de lei: mai curând sufletul din măruntaiele măruntaielor!

— Are dreptate — zise omul —, mă dau bătut și fără putere, mărturisesc că a mea nu-i destulă ca să i-o iau, așa că i-o las.

⁶⁶⁸ Snoavă de origine folclorică: Stith-Thompson, J1174.3.

⁶⁶⁹ Proverb: „Echar el gato a las barbas”, a-i pune cuiva ceva în spinare.

Atunci guvernatorul îi spuse femeii:

— Ia arată-mi punga aia, virtuoaso și viteazo.

Ea i-o dădu numaidecât, iar guvernatorul i-o dădu înapoi bărbatului și-i zise femeii pline de silință și deloc siluite:

— Surioară dragă, dacă ai fi arătat tot atâta dârzenie și curaj, ba chiar numai pe jumătate, ca să-ți aperi trupul, cum ai arătat ca să-ți aperi punga asta, nici silințele lui Hercule nu te-ar fi siluit. Du-te cu Dumnezeu și-ntr-un ceas rău și să nu te mai oprești în toată Insula asta și nici la șase leghe în jurul ei, sub pedeapsa a două sute de bice. Șterge-o de îndată, zic, pezevencheo, dezmățato și pehlivanco!

Femeia se înfricoșă și-și luă tălpășița, cu ochii în pământ și nemulțumită, iar guvernatorul îi spuse bărbatului:

— Om bun, du-te cu Dumnezeu acasă cu banii tăi, iar de-acum înainte, dacă nu vrei să-i pierzi, caută să nu-ți mai vină cheful să te culci cu oricine.

Bărbatul îi aduse mulțumiri, cu mare stinghereală, și plecă, iar cei de față rămaseră încă o dată uimiți de judecățile și sentințele noului lor guvernator⁶⁷⁰. Toate acestea, consemnate de cronicarul său, fură numaidecât expediate în scris ducelui, care le aștepta cu multă nerăbdare.

Și rămâie aici bunul Sancho, pentru că ne cheamă cu mare zor stăpânul său, întors pe dos de muzica Altisidorei.

CAPITOLUL 46

Despre grozava spaimă zurgălăiască și pisicească prin care trecu don Quijote de-a lungul dragostelor îndrăgostitei Altisidora

L-am lăsat pe marele don Quijote cufundat în gândurile pe care i le pricinuiseră muzica îndrăgostitei domnișoare Altisidora: se întinse în pat cu ele, dar, de parcă ar fi fost purici, nu-l lăsară nicio clipă să se liniștească sau să închidă ochii, lor adăugându-li-se și ochiurile lipsă de la ciorapii săi. Cum însă timpul e ușor și nu-i viroagă să-l poată ține-

⁶⁷⁰ Povestea se găsește în cartea *Norte de los Estados*, de fray Francisco de Osuna, Burgos, 1550; în Stith-Thompson, *Motif Index*, X200 și urm.

loc, fugi călare pe ore și cu mare iuțeală sosi cea a dimineții, iar don Quijote, văzând-o, părăsi moliciunea penelor și, deloc lenevos, își îmbracă straiul din piele de căprioară și se încalcă cu cizmele de călătorie, ca să-și acopere nefericirea ciorapilor; își aruncă pe deasupra mantia stacojie și-și puse-n cap o bonetă de catifea verde, ornată cu ceaprazuri de argint; își atârână pe umeri banduliera cu buna și tăioasa-i spadă, luă un rozariu mare pe care-l purta mereu asupra sa și, cu mare solemnitate și afectare, ieși în anticameră, unde ducele și ducesa se și aflau gata îmbrăcați și parcă așteptându-l. Și pe când treceau printr-o galerie, stăteau anume în așteptarea lui Altisidora împreună cu cealaltă domnișoară, prietena ei, și, de îndată ce-l zări pe don Quijote, Altisidora se prefăcu a leșina, iar prietena ei o prinse în poale și se pregătea cu mare iuțeală să o descheie la piept. Văzând acestea, don Quijote, apropiindu-se de ele, zise:

— Știu de unde vin accidenteale acestea.

— Eu nu știu de unde – răspunse prietena –, căci Altisidora este fata cea mai sănătoasă din toată casa și n-am auzit-o scoțând un vai! de când o cunosc: arză-i-ar focul pe toți cavalerii rătăcitori de pe lume, dacă-i vorba că toți sunt nerecunoscători. Duceți-vă, seniore don Quijote, că biata copilă nu-și va veni în simțiri atâta vreme cât vă veți afla aici.

La care don Quijote răspunse:

— Porunciți, rogu-vă, doamnă, ca la noapte să mi se aducă o lăută în odaia mea și-o voi consola atâta cât îmi va sta în putință pe-această domnișoară suferindă, căci la începuturile iubirilor, dezamăgirile prompte obișnuiesc a fi cele mai eficace remedii.

Și, zicând acestea, plecă, pentru a nu fi blamat de către cei ce l-ar fi văzut acolo. De cum se îndepărtă el, leșinata Altisidora își veni în fire și-i spuse tovarăsei sale:

— Musai să-i fie dusă lăuta, căci, fără-ndoială, don Quijote vrea să ne cânte ceva muzică și, de vreme ce va fi a lui, nu va fi proastă.

Merseră numaidecât s-o înștiințeze pe ducesă despre cele întâmplare și despre lăuta pe care o cerea don Quijote, iar ea, bucuroasă peste poate, se înțelese cu ducele și cu domnișoarele sale să-i joace o farsă care să fie mai mult amuzantă decât răutăcioasă și, astfel, așteptau cu mare mulțumire noaptea, ce veni la fel de grabnic precum venise și ziua, petrecută de către duci în conversații savuroase cu don Quijote. Iar ducesa, cu

adevărat și fără greș, îl expedie în ziua aceea pe un paj al său – care interpretase în pădure personajul vrăjit al Dulcineei – la Teresa Panza, cu scrisoarea soțului ei Sancho Panza și cu bocceaia cu haine pe care acesta i-o lăsase ca să i-o trimită, însărcinându-l ca la întoarcere să-i facă o relatare fidelă despre tot ce avea să tăifăsuiască cu ea.

Acestea odată făcute și sosind ceasurile unsprezece din noapte, don Quijote găsi la el în încăpere o vihuelă. O acordă, deschise zăbreaua și auzi cum prin grădină se foia lume; și, plimbându-și degetele pe gâtul vihuelei și instrunând-o cum se pricepu mai bine, scuipe, își dresă glasul tușind și numaidecât, cu o voce ușor dogită, dar justă, cântă următoarea baladă pe care o compusese el însuși peste zi:

— Sufletul iubirea poate
din țâțâni ades să-l scoată,
lenea și cu trândăvia
folosindu-i drept unealtă.

Și cusutul, și brodatul,
când ți-ocupă ziua toată,
antidot pot fi adesea
pentru-a dragostei otravă.

Domnișoarele sfioase,
vrând mirese să se vadă,
zestre doar le e virtutea
și tot ea li-i glas de slavă.

Cavalerii-n rătăcire
și curtenii laolaltă
cu ușoarele-și fac veacul,
cu cinstitele se-nsoară.

Sunt iubiri ca răsăritul,
care-ntre drumeți se leagă,
repede-și ating apusul,
căci se isprăvesc când pleacă.

Dragostea abia mijită,
ce-astăzi e și mâine zboară,
prea puține-ntipărite-n

suflete icoane lasă.

O vedere peste alta
nu se văd și nu se-arată,
și-unde sunt iubiri, cea nouă
n-are parte de levată⁶⁷¹.

Dulcineea din Toboso
mi-e în suflet – tablă ștearsă –
zugrăvită-atât de trainic,
că nimic nu e s-o șteargă.

La iubiți, statornicia
partea-i cea mai prețioasă,
face-n ea minuni iubirea
și la sine-i și înalță.

Aici ajunsese don Quijote cu cântarea sa, ascultat fiind de către duce și ducasă, de către Altisidora și de către aproape toată lumea din castel, când, pe neașteptate, dintr-o galerie care dădea chiar deasupra zăbrelei lui don Quijote, coborî o frânghie de care erau legați peste o sută de zurgălăi, iar după ei se deșertă ditamai sacul plin cu pisici care purtau și ele zurgălăi mai mici, legați de cozi. Fură atât de grozave zgomotul zurgălăilor și miorlăielile pisicilor, încât până și pe duci, deși ei născociseră farsa, îi luă cu fiori, iar don Quijote, slab de înger, rămase buimăcit. Și vru soarta ca două, trei pisici să intre prin zăbreaua odăii lui și, alergând dintr-o parte într-alta, părea că alerga prin ea o legiune de diavoli: stinseră lumânările care ardeau în încăpere și căutau cu disperare pe unde să scape. Coborârea și suirea frânghiei cu zurgălăii cei mari nu contenea; cei mai mulți dintre oamenii de la castel, care nu cunoșteau adevărul tărașeniei, erau speriați și uluiți.

Don Quijote se ridică în picioare și, ducând mâna la spadă, începu să croiască lovituri prin zăbreă și să strige din răsputeri:

— Afară, fermecători malefici! Afară, canalie vrăjitoarească, eu sunt don Quijote de la Mancha, împotriva căruia intențiile voastre mârșave nu sunt de niciun folos și n-au nicio putere!

⁶⁷¹ Metaforă din vocabularul jocurilor de cărți.

Și revenind la pisicile care bântuiau prin încăpere, le trase o ploaie de lovituri. Ele se năpustiră la zăbrea și ieșiră pe-acolo, dar una, văzându-se atât de încolțită de loviturile de spadă ale lui don Quijote, îi sări la obraz și-l prinse de nas cu ghearele și cu dinții, durere din pricina căreia don Quijote începu a scoate urletele cele mai răsunătoare cu putință. Auzind aceasta și întrebându-se ce putea fi, ducele și ducesa se repeziră cu mare zor spre încăperea lui și, deschizând-o cu cheia universală⁶⁷², îl văzură pe bietul cavaler luptându-se din răsuputeri ca să-și smulgă pisica de pe față. Intrară cu lumini și văzură inegala bătălie; ducele se repezi să i-o dea jos, dar don Quijote strigă:

— Să nu mi-o ia nimeni! Lăsați-mă să mă încaier de unul singur cu demonul, cu vrăjitorul, cu fermecătorul acesta, căci am să-l fac eu însumi să priceapă cine e don Quijote de la Mancha!

Pisica însă, fără a se sinchisi de amenințări, rânjea și-și strângea ghearele; dar, în cele din urmă, ducele o smulse și-o azvârli printre zăbrele.

Don Quijote se pomeni cu fața ciuruită și nasul nu prea teafăr, dar foarte înciudat că nu-l lăsaseră să ducă la bun sfârșit bătălia în care se avântase cu banditul acela de vrăjitor. Porunciră să se aducă ulei de-al lui Aparicio⁶⁷³ și însăși Altisidora, cu preadalbele-i mâini, îi puse cataplasme pe toate părțile rănite și, în timp ce i le puneă, îi spuse în șoaptă:

— Toate aceste rele vânturări ți se întâmplă, împietrite cavaler, din pricina păcatului asprimii și îndărătniciei tale; deie Domnul ca Sancho, scutierul tău, să dea uitării biciuirea, pentru ca nicicând iubita ta Dulcineea să nu scape de vrajă și nici tu să nu te bucuri de dezvrăjirea ei și să nu ajungi la crivatul de nuntă cu ea, cel puțin nu atâta timp cât eu, care te ador, fi-voi în viață.

La toate acestea, don Quijote nu scoase nicio vorbă de răspuns, fără doar un oftat adânc, și numaidecât se întinse în pat, mulțumindu-le ducilor pentru bunăvoință, nu fiindcă lui i-ar fi fost teamă de acea canalie

⁶⁷² În text: *llave maestra*, cheia care servește la deschiderea tuturor broaștelor din casă. Vezi și NE, p. XLVII, și *Gelosul extremaduran*, p. 288.

⁶⁷³ Ulei sau balsam pentru tratarea rănilor proaspete, inventat de Aparicio de Zubia (m. înainte de 1566). Era foarte apreciat și atât de scump, încât în epocă s-a răspândit o comparație populară: „scump ca uleiul lui Aparicio“.

pisicească, vrăjitoarească și zurgălăiască, ci pentru că se convinsese de buna intenție cu care veniseră să-l ajute. Ducii îl lăsară să se liniștească și plecară mârniți de nefericitul deznodământ al farsei: nu crezuseră că acea aventură avea să se dovedească atât de trudnică și de costisitoare pentru don Quijote, încât îl costă cinci zile de izolare și de stat în pat, unde i se mai întâmplă o aventură și mai nostimă decât precedenta, pe care istoricul său nu vrea să o povestească acum, întrucât se grăbește să se întoarcă la Sancho, care-și vedea de guvernare tare harnic și tare hazliu.

CAPITOLUL 47

*Unde se povestește mai departe
cum se comporta Sancho în guvernarea sa*

Istoria povestește că, de la judecată, Sancho Panza a fost dus la un palat somptuos, unde, într-o sală mare, era întinsă o masă regească și cum nu se poate mai curată; și, de îndată ce Sancho intră în sală, răsunară oboaie și intrară patru paji, ca să-i aducă apă de spălat pe mâini, ceea ce Sancho primi cu gravitate.

Muzica încetă, Sancho se așeză în capul mesei, pentru că nici nu era alt scaun în afara aceluia și nici alte tacâmuri pe ea. Lângă el se instală în picioare un personaj, care se vădi mai apoi că era medic, cu o vârguță de balenă în mână. Ridică un ștergar alb foarte bogat cu care erau acoperite fructele și o mare felurime de mâncăruri. Cineva care părea student dădu binecuvântarea și un paj îi puse lui Sancho un șervet cu tivul dantelat; altcineva, care îndeplinea slujba de chelar, îi aduse-n față o tavă cu fructe⁶⁷⁴, dar nici nu luă bine o îmbucătură, și cel cu vârguța atinse cu ea tava și i-o luară dinainte cu cea mai mare iuțală; dar chelarul îi aduse alta cu alt fel de mâncare. Sancho dădu să o încerce, dar, înainte de-a apuca măcar să guste, vârguța o și atinsese și un paj o ridicase la fel de iute ca și pe cea cu fructele. Văzând acestea,

⁶⁷⁴ Masa, în casele nobile, începea cu fructe, urma o supă, iar apoi fripturile. Avallé-Arce trimite la Diego Granado, *Libro del arte de cocina*, Madrid, 1599, cap. XIV.

Sancho rămase uluit și, măsurându-i pe toți cu privirea, întrebă dacă mâncarea aceea trebuia mâncată cumva printr-o scamatorie. La care cel cu vârguța răspunse:

— Nu trebuie mâncată, domnule guvernator, decât așa cum este uzul și obiceiul în celelalte Insule unde există guvernatori. Eu, domnule, sunt medic și primesc salariu în Insula aceasta ca să fiu doctorul guvernatorilor ei și mă îngrijesc de sănătatea lor mult mai mult decât de-a mea, studiind zi și noapte și examinând constituția guvernatorului, spre a nimeri să-l tratez dacă s-ar îmbolnăvi; și principala mea îndatorire este să asist la mesele lui și să-l las să mănânce doar ce mi se pare că i se potrivește și să-i interzic ceea ce cred că-i poate dăuna și-i poate fi nociv la stomac; drept care am poruncit să fie luată tava cu fructe deoarece ele sunt excesiv de umede, iar farfuria cu celălalt fel de mâncare să fie luată și ea, întrucât era excesiv de fierbinte și avea multe condimente, care produc sete, iar cine bea mult ucide și consumă umiditatea radicală⁶⁷⁵, în care constă viața.

— Păi dacă-i pe-așa, tava aia cu potârnicchi fripte, bine pregătite după părerea mea, n-ar avea de ce să-mi facă rău.

La care medicul răspunse:

— Cât voi fi eu în viață, domnul guvernator nu va mânca din ele.

— Păi de ce? – zise Sancho.

Și medicul răspunse:

— Pentru că maestrul nostru Hipocrate, nord și far al medicinei, spune într-un aforism de-al său: „Omnis saturatio mala, perdicis autem pessima.”⁶⁷⁶ Vasăzică: „Orice îmbuibare este rea, dar cea cu potârnicchi este cea mai rea.”

— Dacă e pe-așa – zise Sancho –, domnul doctor facă bine să vadă care dintre toate felurile de mâncare câte sunt pe masa asta îmi va fi

⁶⁷⁵ În text: *el húmedo radical*, eufemism pentru „spermă”, considerată în teoria umorilor ca suport lichid al celor patru umori fundamentale și fără de care viața nu ar putea exista.

⁶⁷⁶ Vechi aforism, foarte răspândit, dar fără nicio legătură cu Hipocrate, care spunea că e foarte rău să mănânci excesiv și mai cu seamă să te îndopi cu pâine; în loc de lat. *panis* „pâine”, doctorul Pedro Recio, pentru a-l adapta circumstanței, introduce lat. *perdicis*. FR consideră sp. *perdices* (sg. *perdiz*) din Cuesta I drept o greșeală de tipar.

mai de folos și care îmi va dăuna mai puțin și să mă lase să măncănc fără să mi-l mai bată cu prăjina, căci, pe viața mea de guvernator, îngăduiască-mi Domnul să mă bucur de ea, mor de foame și a mi se interzice mâncarea, oricât l-ar amări pe domnul doctor și orice mi-ar mai spune, ar însemna mai curând să-mi ia viața decât să mi-o lungească.

— Aveți dreptate, domnule guvernator — răspunse medicul —, și, ca atare, sunt de părere să nu mâncați din tocănița aceea de iepure de-acolo, fiindcă este o mâncare din animal cu blana lungă și subțire. Din vițelul de colo, dacă n-ar fi fost fript și marinat, încă ați mai fi putut gusta, dar așa nu e indicat.

Și Sancho zise:

— Farfuria aia mare de mai încolo și care aburește mi se pare că e ghiveci măcelăresc⁶⁷⁷, așa încât, datorită felurimii de lucruri ce se găsesc în asemenea ghiveciuri, nu se poate să nu dau și peste ceva care să-mi placă și să-mi cadă bine.

— *Absit*⁶⁷⁸! zise medicul —. Departe de noi asemenea gând rău: nimic pe lume nu-i mai puțin hrănitor ca un ghiveci măcelăresc. Ghiveciurile măcelărești să fie pentru canonici sau rectorii de colegii sau pentru nunțile țărănești, dar să curățăm de ele mesele guvernatorilor, unde trebuie să primeze tot ce e delicat și rafinat; și motivul este că totdeauna și oriunde și de către oricine mai prețuite sunt remediile simple decât cele compuse, deoarece la cele simple nu poți greși, pe când la cele compuse, da, prin schimbarea proporției ingredientelor din care sunt alcătuite. Știu însă că domnul guvernator, pentru a-și păstra și întări sănătatea, poate mânca vreo sută de țevișoare de vafele⁶⁷⁹ și câteva feliuțe subțirele de pistil de gutui, care să-i așeze stomacul și să-l ajute la digestie.

⁶⁷⁷ În text: *olla podrida*, literal: „oală putrezită”, un fel de tocană sau de ghiveci preparat în cantitate mare și conținând cele mai felurite ingrediente, de la multe cărnuri (miel, vacă, găină, claponi, cârnați de porc etc.), până la legume (usturoi, ceapă etc.); echivalează cu „ghiveci măcelăresc”, având avantajul că „ghiveci” înseamnă și „oală în care se pregătește mâncarea”.

⁶⁷⁸ Lat.: „Afară!”, „Lipsește de-aici!”.

⁶⁷⁹ În text: *cañutillos de suplicaciones*, „vafele” (acc. „váfele”) sau „corăbioare, uscățele”, preparate din aluat uscat și nedospit, prea puțin îndulcit și prezentate sub formă de „țevișoare” sau „corăbioare” (sp. *barquillos*), cu atât mai apreciate, cu cât aveau, în urma rugăminților (de aici: *suplicaciones* „rugăminți”, termen curent și în limba actuală), cât mai multe straturi.

Auzind acestea, Sancho se propti în spătarul scaunului și-l privi din cap până-n picioare pe medicul cu pricina și, cu voce gravă, îl întrebă cum îl cheamă și unde studiase. La care el răspunse:

— Pe mine, domnule guvernator, mă cheamă doctorul Pedro Recio de Agüero și sunt de fel dintr-un sat numit Tirteafuera, aflat între Caracuel și Almodóvar del Campo, pe dreapta, și am gradul de doctor de la universitatea din Osuna⁶⁸⁰.

La care Sancho, clocotind de mânie, răspunse:

— Păi bine, domnule doctor Pedro Duru de Rău Auguru, de fel din Car'te-afară⁶⁸¹, sat aflat pe mână dreaptă cum mergem de la Caracuel la Almodóvar del Campo, lipsește-mi numaidecât din fața ochilor: de nu, mă jur pe soare că am să iau un toroipan și, începând cu mătăluță, am să trag la toroipane de n-o să rămână picior de doctor în toată Insula, cel puțin dintre cei de care-o să-mi dau eu seama că sunt ignoranți, căci pe medicii învățați, prudenți și discernători am să mi-i pun pe creșter⁶⁸² și am să-i cinstesc ca pe niște oameni ai lui Dumnezeu⁶⁸³. Și iarăși zic să plece de-aici Pedro Recio: de nu, am să iau scaunul ăsta pe care șed și o să i-l sfărâm în cap, și să mi se ceară socoteală la judecata de descărcare, și-am să mă descarc zicând că i-am dat o mână de ajutor lui Dumnezeu ucigând un doctor prost, călău al republicii⁶⁸⁴. Și dați-mi să mănânc, iar de nu, luați-vă-napoi guvernarea, căci slujba care nu-și hrănește stăpânul nu face nici două fasoale.

⁶⁸⁰ Sediul al unei universități minore pe care Cervantes nu o aprecia (DQ II, 1, p. 32); sarcasmul e însă mai puternic aici deoarece se pare că la Osuna nici nu exista facultate de medicină.

⁶⁸¹ Echivalează în românește, pentru intensificarea comicului situației, numele semnificative din text. Mai jos, Almodóvar del Campo este o localitate din provincia Ciudad Real, în Campo de Calatrava; foarte aproape este satul Caracuel și tot pe-acolo se afla și azi dispărutul Tirteafuera, nume ales de Cervantes de dragul coincidenței burlești cu expresia *tirte afuera* „du-te!”, „cară-te”, ca formulă de conjurare a nenorocului.

⁶⁸² Vezi DQ I, 6, p. 66.

⁶⁸³ Posibil ecou din *Eclesiasticul* 38, 1: „Honora medicum propter necessitatem: etenim illum creavit Altissimus” („Cinstește-l pe doctor după cuviință, că și pe el l-a făcut Domnul”).

⁶⁸⁴ În text: *verdugo de la república*, calificativ curent în literatura epocii pentru medici, devenit un adevărat loc comun.

Doctorul se tulbură când îl văzu atât de coleric pe guvernator și vru a face car'te-afară din sală, numai că-n aceeași clipă răsună pe stradă o trâmbiță a poștei și, după ce chelarul privi pe fereastră, se întoarse zicând:

— Vine poșta de la duce, stăpânul meu: se vede că aduce o depeșă de mare-nsemnătate.

Curierul intră, nădușit și înfricoșat, și, scoțând o hârtie împăturită din sân, i-o puse guvernatorului în mână, iar Sancho i-o puse în cea a majordomului, căruia îi porunci să citească adresa, care suna astfel: *Lui don Sancho Panza, guvernator al Insulei Barataria, în propria mână sau în cea a secretarului său*. Auzind acestea, Sancho zise:

— Cine-i aici secretarul meu?

Și unul dintre cei de față răspunse:

— Eu, domnule, pentru că știu citi și scrie, și sunt vizcain.

— Cu adăugirea asta — zise Sancho — poți fi prea bine și secretar de împărat.⁶⁸⁵ Desfă hârtia asta împăturită și vezi ce zice.

Nou-născutul secretar făcu întocmai și, după ce citi ce spunea, zise că era o treabă de discutat în particular. Sancho porunci să se golească sala și să nu rămână înăuntru decât majordomul și chelarul, iar ceilalți și medicul plecară; și numaidecât secretarul citi scrisoarea, care zicea astfel:

A ajuns la cunoștința mea, seniore don Sancho Panza, că niște dușmani ai mei și ai acelei insule urmează a o supune unui atac furios în nu știu ce noapte: se cuvine să veghezi și să fii în alarmă, ca să nu te ia prin surprindere. Mai știu prin niște spioni de încredere că în acea așezare au intrat patru persoane deghezate ca să-ți ia viața, fiindcă se tem de ingeniozitatea dumitale: deschide ochii și ia seama cine se apropie ca să-ți vorbească și nu mânca nimic din ce ți-ar aduce ei. Eu voi avea grijă să te ajut dacă te vei vedea la ananghie și în toate vei face cum este de așteptat de la inteligența dumitale. Din locul acesta, șaisprezece august⁶⁸⁶, la ceasurile patru dimineața.

Prietenul dumitale, Ducele

⁶⁸⁵ Vizcainii (bascii) erau renumiți pentru abilitățile administrative și pentru lealitatea și corectitudinea lor, fiind foarte căutați ca secretari ai magnaților spanioli, atât în Peninsula, cât și în Flandra, Italia și Indiile spaniole.

⁶⁸⁶ Data aceasta nu are nicio legătură cu cronologia internă a romanului.

Sancho rămase uluit, la fel vădindu-se că rămăseseră și cei de față, și, adresându-i-se majordomului, îi spuse:

— Ceea ce trebuie făcut acum, și încă numaidecât, e să-l băgați la mititica pe doctorul Recio, căci, dacă e să mă omoare cineva, el e acela, ba chiar cu o moarte adminiculă⁶⁸⁷ și cum nu se poate mai crudă, cum e cea prin înfometare.

— Și eu sunt de părere – zise chelarul – ca înălțimea voastră să nu mâncați nimic din ce e pe masa asta, pentru că totul a fost dăruit de niște călugărițe și, cum se zice de obicei, în spatele crucii stă dracul.

— Nu zic ba – răspunse Sancho –, dar deocamdată dați-mi o bucată de pâine și la vreo patru livre de struguri, că-n ei n-are cum să fie otravă; că, zău, nu pot sta nemâncat și, dacă e să fim gata de bătăliile alea care ne amenință, va trebui să fim bine hrăniți, fiindcă mațele au inimă, nu inima mațe. Și dumneata, secretarule, răspunde-i ducelui, stăpânului meu și spune-i că se va duce la îndeplinire ce poruncește, întocmai cum poruncește, fără nicio abatere; și du-i din parte-mi o sărutare de mâini stăpânei mele, ducesa, și spune-i să nu uite să trimită prin cineva de-al ei scrisoarea și bocceaua mea soției mele Teresa Panza, căci i-o voi socoti drept un mare hatâr și voi avea grijă să o slujesc⁶⁸⁸ cât îmi vor îngădui puterile; și, cu prilejul ăsta, poți vârî sărutări de mâini și pentru stăpânul meu, don Quijote de la Mancha, ca să vadă că-i sunt recunoscător pentru

⁶⁸⁷ În text: *muerte adminícula*, termen latinesc stupefiant și inexplicabil în gura lui Sancho altfel decât prin atracție paronomastică sau etimologie populară de genul „moarte «minut cu minut»”, adică lentă, așa cum au interpretat mulți traducători (vezi ediția Schevill, vol. IV, nota 102-2). Julio Cejador y Frauca (*La lengua de Cervantes*, 1905–1906) interpretează *adminícula* ca „lenta y penosa”. În *Diccionario María Moliner*: „*adminículo*. Cosa pequeña y simple que se utiliza para algo o que forma parte de otra con alguna función; por ejemplo, un palillo de dientes, un imperdible, un clavo, el tensor del cuello de la camisa, un broche, una hebilla.” În ce mă privește, prefer să păstrez termenul ca atare, lăsând liber câmpul tuturor asocierilor posibile.

⁶⁸⁸ Problemă textuală nediscutată în ediția de bază (FR). În ediția princeps (Cuesta, 1615): *escruirla*, ceea ce nu are niciun sens. Toate celelalte ediții pe care le-am consultat, începând cu Schevill, vol. IV, nota 102–24, adoptă corecția *[ser]virla*. Optez și eu pentru această lecțiune, deși Avalor-Arce, care optează și el pentru *servirla*, relevă că și eventuala eroare, dacă ar fi păstrată, și-ar putea avea hazul ei (cu atât mai mult cu cât Sancho nu știa să scrie, reamintesc eu).

pâinea lui; și dumneata, ca bun secretar și ca bun vizcain, poți adăuga tot ce vei fi vrând și se va fi potrivit. Și strângeți masa asta și dați-mi să mănânc, și-o să mă descurc eu cu toți spionii și ucigașii și fermecătorii câți ar veni peste mine și peste Insula mea.

Într-acestea intră un paj și spuse:

— E aici un țăran reclamagiu care vrea să stea de vorbă cu senioria voastră într-o chestiune, zice el, de mare însemnătate.

— Ciudat lucru – zise Sancho – cu reclamagiii ăștia. E oare cu putință să fie atât de proști, încât să nu-și dea seama că ceasurile ca acelea la care suntem acum nu sunt chiar cele bune pentru treburi? Oare noi, cei care guvernăm, care suntem judecători, noi nu suntem oameni din carne și oase și nu s-ar cădea oare să ne lase a ne odihni atâta timp cât avem trebuință, ci ar vrea să fim ciopliți dintr-un bloc de marmură? Pe Dumnezeu și pe cugetul meu, dacă o să-mi mai țină guvernarea, deși, cum bag seama, n-o să prea țină, o să le gălesc eu ac de cojoc reclamagiilor ăstora. Spune-i acum omului ăluia de ispravă să intre, dar mai întâi vezi să nu fie vreunul dintre spionii sau ucigașii mei.

— Nu, domnule – răspunse pajul –, fiindcă pare cu tigva goală ca un ulcior, așa că ori nu mă pricep eu, ori e bun ca pâinea caldă.

— N-avem de ce ne teme – zise majordomul –, căci suntem aici cu toții.

— Ar fi oare cu putință – zise Sancho –, chelarule, acum, când nu-i aici doctorul Pedro Recio, să mănânc și eu ceva mai temeinic și mai hrănitor, fie și o bucată de pâine și-o ceapă?

— Astă-seară, la cină, se va îndrepta lipsa de hrană, și senioria voastră veți fi mulțumit – zise chelarul.

— Deie Domnul – răspunse Sancho.

Și într-acestea intră și țăranul, care era foarte fălos și se putea vedea de la o mie de leghe că era cumsecade și bun la suflet. Întâi de toate zise:

— Cine e aici domnul guvernator?

— Cine să fie – răspunse secretarul – decât cel care șade în jilț?

— Mă plec atunci în fața domniei voastre – zise țăranul.

Și, căzând în genunchi, îi ceru mâna ca să i-o sărute. Sancho nu i-o dădu și-i porunci să se ridice și să spună ce vrea. Țăranul făcu întocmai și spuse de îndată:

— Eu, domnule, sunt țăran, de fel din Miguel Turra, un sat așezat la două leghe de Ciudad Real.

— Na-ți-o, alt Tirteafuera! — zise Sancho —. Zi-i, frate, căci eu unul pot să-ți spun că știu foarte bine unde-i Miguel Turra⁶⁸⁹, nici nu-i departe de satul meu.

— Se-ntâmplă, domnule — urmă țăranul —, că eu, prin mila Domnului, sunt căsătorit, în bună pace și cum se face, de sfânta Biserică Catolică Romană; am doi băieți studenți, dintre care cel mic învață ca să ajungă bacalaureat, iar cel mare licențiat; sunt văduv, fiindcă nevasta mi-a murit sau, mai bine zis, mi-a omorât-o un medic prost, care i-a dat un purgativ când era însărcinată, și, dacă Dumnezeu ar fi binevoit să fi venit pe lume fătul și să fi fost băiat, l-aș fi pus să învețe ca să fie doctor și ca să nu-i pizmuiască pe frații lui, bacalaureatul și licențiatul.

— Prin urmare — zise Sancho —, dacă nevasta dumitale n-ar fi murit sau n-ar fi fost omorâtă, dumneata n-ai fi acum văduv?

— Nu, domnule, cu niciun chip — răspunse țăranul.

— Ne-am lămurit buștean! — replică Sancho —. Zi-i mai departe, frate, că-i mai curând ceasul de culcare decât de discutat treburile.

— Zic, dar — zise țăranul —, că băiatul ăla al meu care se pregătește să fie bacalaureat s-a îndrăgostit chiar la noi în sat de-o fată pe nume Clara Perlerina, fiica lui Andrés Perlerino, țăran foarte bogat; iar numele ăsta de Perlerini nu le vine din moși-strămoși și nici din altă spiță, ci pentru că toți din neamul lor sunt atinși de paralizie și, ca să le sune mai bine numele, li se zice Perlerini⁶⁹⁰. Deși, dacă e să spunem adevărul, fata este ca un mărgăritar răsăritean și, privită din dreapta, pare o floare de câmp: din stânga nu prea, fiindcă-i lipsește ochiul pe care l-a pierdut de pe urma vărsatului; și, cu toate că ciupiturile de pe fața ei sunt multe și adânci, cei ce-o îndrăgesc zic că nu sunt găuri, ci morminte în care se îngroapă sufletele celor îndrăgostiți de dânsa. E atât de curată, încât, ca să nu-și murdărească obraji, are nasul, cum se zice, suflecat, de parcă nările îi fug

⁶⁸⁹ *Miguelturra* este, într-adevăr, un sat din La Mancha, în apropiere de Ciudad Real.

⁶⁹⁰ Suferă adică de *perlesía* înv. „paralizie“.

de gură; și totuși pare cum nu se poate mai mândră, fiindcă are gura mare și, dacă nu i-ar lipsi zece sau doisprezece dinți și măsele, ar putea să le-ntreacă până și pe cele mai bine făcute. Despre buze n-am nimic de zis, fiindcă sunt atât de subțiri și gingașe, încât, dacă s-ar obișnui să se depene și buze, s-ar putea face din ele un scul; dar sunt de-o culoare deosebită de cea întâlnită îndeobște la buze, par de-a dreptul miraculoase, fiindcă sunt tărcate cu albastru și verde și vânăt de vinete. Și vă rog să mă iertați, domnule guvernator, dacă zugrăvesc atât de amănunțit însușirile celei care, la urma urmelor, are să-mi fie fiică, deoarece o iubesc de-adevăratelea și nu-mi pare deloc urâtă.

— Zugrăvește ce vrei — zise Sancho —, căci pictura asta mă bine dispune și, dacă aș fi mâncat, nici n-aș fi putut avea parte de un desert mai bun ca portretul dumitale.

— Am și-așa ceva de servit — răspunse țăranul —, dar la timpul său. Și zic, domnule, că, dacă i s-ar putea zugrăvi farmecul și statul, ar fi o minune, dar nu se poate, din pricină că este gârbovită și cocârjată, iar genunchii îi are la gură, dar, cu toate astea, se vede cât de colo că, de s-ar putea îndrepta, ar da cu capul de tavan; i-ar fi și dat mâna ca soție bacalaureatului meu, doar că n-o poate întinde, căci îi e pipernicită și, totuși, după unghiile lungi și șanțuite, i se văd virtutea și firea cea bună.

— E bine — zise Sancho —, ci gândește-te, frate, că ai și zugrăvit-o din creștet până-n tălpi. Acum ce vrei? Și treci la subiect fără ocolișuri sau scurtături, fără tăieturi sau adăugiri.

— Aș vrea, domnule — răspunse țăranul —, să vă milostiviți a-mi da o scrisoare de recomandare pentru cuscrul meu, rugându-l stăruitor a binevoi să se facă această căsătorie, de vreme ce nu suntem nepotriviți în bunurile sorții și nici în cele ale firii. Pentru că, dacă e să spunem adevărul, domnule guvernator, băiatul meu este îndrăcit și nu trece zi să nu-l chinuiască duhurile rele, iar din pricină că odată a căzut în foc, are fața zbârcită ca pergamentul și ochii cam lăcrimoși și ca izvoarele; are însă o fire de înger și, dacă nu s-ar tăbăci și nu și-ar căra pumni de unul singur, ar fi un sfânt.

— Altceva mai vrei, om bun? — replică Sancho.

— Aș mai vrea eu și altceva — zise țăranul —, numai că nu îndrăznesc s-o spun; dar treacă de la mine, căci, în sfârșit, n-o să-mi putrezească-n măruntaie, fie că se prinde, fie că nu. Zic, domnule, că aș vrea ca înălțimea voastră să-mi dați trei sute sau șase sute de ducați, ca ajutor pentru zestrea bacalaureatului meu; vreau să zic, să-l ajut să stea la casa lui, fiindcă, la urma urmelor, trebuie să trăiască pe picioarele lor, fără a fi supuși sâcâielii socrilor.

— Vezi dacă mai vrei ceva — zise Sancho — și nu pregeta s-o spui pentru că te-ai sfii sau te-ai rușina.

— Nu, nici vorbă — răspunse țăranul.

Și abia apucă să zică asta, când guvernatorul, ridicându-se în picioare, înșfăcă scaunul pe care ședea și zise:

— Lua-te-ar toate alea, dom'le țopârlan, țărănoi și mocofan, dacă nu dispari și nu lipsești numaidecât din fața mea, cu scaunul ăsta îți sparg și-ți crăp capul! Pui de lele nemernic, zugrav al diavolului în carne și oase, păi la ora asta vii să-mi ceri șase sute de ducați? Și de ce i-aș avea eu, împruțitule? Și, chiar dacă i-aș avea, de ce-ar trebui să ți-i dau ție, ticălosule și zevzecule? Ce-mi pasă mie de Miguel Turra și de tot neamul Perlerinilor? Cară-te de-aici, zic; de nu, pe viața ducelui, stăpânului meu, am să fac ce-am spus! Tu cu siguranță nu ești din Miguel Turra, ci un ticălos pe care mi te-a trimis aici iadul ca să mă ispitească. Ia zi, inimă de piatră, n-a trecut nici o zi jumătate de când am guvernarea și ai și vrea să am șase sute de ducați?

Chelarul îi făcu semne țăranului să plece din sală, iar acesta făcu întocmai, ținând capul în pământ și temător ca nu cumva guvernatorul să-și pună în faptă mânia, căci ticălosul se pricepuse să-și joace foarte bine rolul.

Ci să-l lăsăm pe Sancho cu mânia lui, și pace, pace între-atâtea dobitoace, și să ne întoarcem la don Quijote, pe care l-am părăsit cu fața oblojită și curarisită de rănile pisicești, de care nu se vindecă nici peste opt zile, într-una din ele întâmplându-i-se ceva ce Cide Hamete făgăduiește a povesti cu exactitatea și adevărul cu care îi stă în obicei să povestească toate lucrurile ce țin de istoria asta, oricât de neînsemnate ar fi ele.

CAPITOLUL 48

Despre ceea ce i s-a întâmplat lui don Quijote cu doña Rodríguez, duena ducesei, dimpreună cu alte evenimente vrednice a fi consemnate în scris și demne de veșnică aducere-aminte

Nespus de posomorât și de melancolic era grav rănitul don Quijote, cu chipul bandajat și marcat nu de mâna lui Dumnezeu, ci de ghearele unei mâțe, nefericiri proprii cavaleriei rătăcitoare. Rămase șase zile fără a ieși în lume, când, într-una din nopțile acelea, treaz fiind și insomniac, cu gândul la nefericirile sale și la prigoana Altisidorei, auzi că cineva îi deschidea cu o cheie ușa încăperii și pe loc își imaginează că îndrăgostita fecioară venea să-i atace mișelește castitatea și să-l pună în situația de-a înșela credința pe care era dator a i-o păstra doamnei sale Dulcineea din Toboso.

— Nu — zise el, încrezându-se în imaginația sa și, cu un glas ce putea fi auzit —, nici cea mai mare frumusețe de pe pământ nu mă va putea face să încetez a o adora pe cea pe care-o port gravată și întipărită în centrul inimii și în cea mai ascunsă tainică a răunchilor mei, fie că vei fi fiind transformată, doamna mea, într-o țărancă începoșată sau în nimfă a Tagului aurit, țesând pânze din zarafir și mătase-mpletită urzite⁶⁹¹, fie că te țin Merlin sau Montesinos unde-or fi vrând: căci, în orice parte-ai fi, a mea ești, și peste tot unde-am fost și am să fiu, al tău voi fi.

Rostirea vorbelor acestora și deschiderea ușii au fost totuna. Se ridică în picioare în pat, înfășurat de sus până jos într-un macat de satin galben, cu o bonetă cu clape în cap și cu fața și mustățile bandajate — fața, din cauza zgârieturilor; mustățile, ca să nu i se pleoștească și să-i cadă —, ținută în care părea cea mai extraordinară fantomă ce se putea închipui.

Pironi ușa cu privirea și, când se aștepta să o vadă intrând pe supusa și suferinda Altisidora, văzu că intra o preavenerabilă duenă într-o broboadă albă cu tivurile găitănite și-atât de lungă, încât o împătura din creștet până-n tălpi. Între degetele mâinii stângi ducea o lumânare aprinsă, făcându-i umbră cu dreapta, pentru ca lumina ei să nu-i dea

⁶⁹¹ Aluzie parodică la *Egloga* a III-a, vv. 53 și urm., de Garcilaso de la Vega.

în ochii acoperiți de niște ochelari enormi. Venea călcând încetișor și-și mișca picioarele ușurel.

Don Quijote o privi din foișorul său și când îi văzu dichisul și-i observă tăcerea, gândi că sub straietele acelea se ascundea cine știe ce vrăjitoare sau magiciană gata să-i coacă vreun maleficiu, drept care începu a-și face repede cruci după cruci. Năluca se apropie și, ajungând în mijlocul încăperii, înălță ochii și văzu graba cu care se crucea don Quijote; iar dacă el era înspăimântat la vederea unei asemenea figuri, se înspăimântă și ea văzându-i-o pe-a lui, căci, de cum îl văzu atât de înalt și de gălbejit, cu macatul și cu bandajele ce-l desfigurau, scoase un țipăt ascuțit, zicând:

— Isuse, ce mi-e dat să văd?

Ci din pricina sperieturii îi căzu lumânarea din mână și, pomenindu-se pe întuneric, făcu stânga-mprejur ca să plece și, de frică, se împiedică în poale și căzu cât era de lungă la pământ. Don Quijote, înfricoșat, începu a zice:

— Te conjur, o, fantomă sau ce-oi fi, să-mi spui cine ești și ce vrei de la mine. Dacă ești un suflet chinuit, spune-mi-o, căci voi face pentru tine tot ce-mi va fi stând în putință, fiindcă sunt creștin catolic și doritor să fac bine tuturor, căci de-aceea am intrat în ordinul cavaleriei răstăcitoare pe care-o profesez și-n a cărei competență intră și binele făcut sufletelor din purgatoriu.

Covârșita duenă, auzindu-se conjurată, în temeiul propriei sale frici o înțelese și pe cea a lui don Quijote și, cu glas îndurerat și abia șoptit, îi răspunse:

— Seniore don Quijote, dacă se-ntâmplă ca domnia voastră să fiți don Quijote, eu nu-s fantomă, nici nălucă, nici suflet din purgatoriu, cum se vede că ați crezut, ci doña Rodríguez, duena de onoare a stăpânei mele, ducesa, și vin la domnia voastră cu un păs dintre cele cărora obișnuiți a le găsi leacul.

— Spune-mi, doamnă doña Rodríguez – zise don Quijote –, oare domnia ta vîi ca să pui la cale vreun codoșlăc? Întrucât îți notific și vreau să știi că, datorită neasemuitei frumuseți a doamnei mele Dulcinea din Toboso, nu pot fi de folos nimănui altcuiva. Zic, în sfârșit.

doamnă doña Rodríguez, că, dacă abandonezi și renunți la orice solie amoroasă, poți să-ți aprinzi iar lumânarea și să te întorci, urmând a ne întreține despre tot ce-ți va veni mai la-ndemână și-ți va fi mai pe plac, cu condiția să renunți, cum zic, la orice sclifoseală incitatoare.

— Eu și solii amoroase din partea cuiva, domnule dragă? — răspunse duena —. Puțin mă cunoașteți, zău, n-am ajuns încă la o vârstă atât de înaintată, încât să mă țin de-asemenea copilării. Căci, Domnul fie lăudat, sufletul îmi e încă bine-nfipt în trup și toți dinții și măselele în gură, afară de câțiva pe care mi i-au smuls câteva cataruri, atât de obișnuite aici, în ținutul Aragonului. Așteptați-mă însă un pic: mă duc să-mi aprind lumânarea și mă-ntorc într-o clipă ca să vă povestesc necazurile mele, ca unui lecuitor al tuturor acelora de pe lume.

Și fără a-i mai aștepta răspunsul, ieși din încăperea unde don Quijote rămase liniștit și îngândurat în așteptarea ei; ci numaidecât îl asaltară o mie de gânduri cu privire la acea nouă aventură și i se părea rău pornit și încă și mai rău gândit să se expună primejdiei de a-și încălca fidelitatea făgăduită doamnei sale, drept care își zicea în sine-a-i:

— Cine știe dacă nu cumva diavolul, atât de subtil și de viclean cum este, n-o fi vrând să mă-nșele acum cu o duenă după ce n-a izbutit cu împărătese, regine, ducese, marchize sau contese? I-am auzit de multe ori și pe mulți discernători zicând despre el că, dacă-i stă-n putere, ți-o va da mai curând borcănată decât coroiată⁶⁹². Și cine știe dacă singurătatea, prilejul și tăcerea nu-mi vor trezi dorințele adormite și nu mă vor face să cad de-a binelea, după atâția ani când nici măcar nu m-am poticnit? Or, în asemenea împrejurări e mai bine să fugi decât s-aștepți bătălia. Se vede însă că nu-s în toate mințile, de vreme ce zic și gândesc atare sminteli, căci nu-i posibil ca o duenă îmbrobodită-n alb și cu ochelari năzuroși să fie-n stare a trezi sau stârni vreun gând lasciv în pieptul cel mai călit din lume. Există oare vreo duenă pe lume care să aibă cărnuri pietroase? Există oare vreo duenă în univers ca să nu fie impertinentă, încruntată și sclifosită? Afară, dar, liotă duenilă, inutilă

⁶⁹² Cf. proverbul: „Si la podemos dar roma (chata), no la demos aguileña“, adică: dacă poți da ceva rău, nu da ceva bun. Despre faima de lubricitate a femeilor cu nasul borcănat, vezi *DQ* I, 16, p. 146; *DQ* II, 10, p. 93.

pentru orice desfătare omenească! Oh, ce bine făcea doamna aceea despre care se zice că avea la picioarele divanului două statui de duene, cu ochelarii și pernițele lor de cusut, ca și când ar fi brodat, și ele îi slujeau la fel de bine pentru seriozitatea încăperii ca și duenele adevărate!

Și, zicând acestea, se aruncă din pat cu gândul de-a încuia ușa și de-a nu o mai lăsa pe doña Rodríguez să intre; dar, când se apropie ca s-o închidă, doamna Rodríguez se și întorcea, cu o lumânare de ceară albă aprinsă și, când îl văzu pe don Quijote mai de aproape, înfășurat în macat, cu bandajele, scufia sau boneta lui clăpăugă, se înfricoșă iar și, dându-se înapoi cu vreo doi pași, zise:

— Suntem sigure, domnule cavaler? Fiindcă faptul că v-ați dat jos din pat nu mi se pare un semn prea cinstit.

— Aceeași întrebare e bine să ți-o pun și eu dumitale, doamnă – răspunse don Quijote –, drept care te rog să-mi spui dacă pot fi sigur că nu voi fi asaltat și silnicit.

— Cui sau din partea cui cereți, domnule cavaler, asigurarea asta? – răspunse duena.

— Dumitale și din partea dumitale o cer – replică don Quijote –, pentru că nici eu nu sunt de marmură, nici dumneata de bronz și nici nu suntem acum la ceasurile zece din zi, ci la miezul nopții, ba chiar nițel mai târziu, după cum îmi închipuiesc, și încă într-un iatac mai zăvorât și mai tainic decât va fi fost grota unde trădătorul și sfruntatul Eneas s-a bucurat de frumoasa și înduioșata Didona⁶⁹³. Ci dați-mi, doamnă, mâna, căci eu unul nu vreau altă asigurare mai puternică decât cea a înfrânării și reținerii mele, alături de cea pe care mi-o oferă această venerabilisimă broboadă.

Și zicând acestea, își sărută dreapta și i-o luă într-a sa pe-a ei, pe care ea i-o întinse cu aceleași ceremonii.⁶⁹⁴

Aici, Cide Hamete face o paranteză și zice că și-ar fi dat, pe Mahomed, cel mai frumos burnuz din cele două câte avea ca să-i fi văzut pe cei doi mergând astfel strânși și apropiați de la ușă până la pat.

⁶⁹³ Referire la *Eneida*, IV, vv. 166–167, și Ariosto, *Orlando furioso*, XIX, 35.

⁶⁹⁴ Fiecare își sărută propria mână, în semn de bună credință, apoi i-o întinde interlocutorului.

Don Quijote se vârî, în sfârșit, în pat, iar doña Rodríguez rămase să șadă într-un jilț ceva mai departe de pat, fără a-și scoate ochelarii sau broboada. Don Quijote se încovrigă și se acoperi în întregime, nelăsându-și descoperită decât fața; și, cei doi liniștindu-se, primul care rupse tăcerea fu don Quijote, zicând:

— Acuma poți, dragă doamnă doña Rodríguez, să-ți descoși gura și să deșerți tot ce-ți clocește în inima necăjită și-n îndurerații dumitale rărunchi, căci vei fi ascultată de mine cu urechi neprihănite și ajutorată cu fapte înduioșate.

— Așa cred și eu — răspunse duena —, căci de la nobila și plăcuta prezență a înălțimii voastre nu era de așteptat decât un asemenea răspuns creștinesc. Fapt este, seniore don Quijote, că, deși mă vedeți șezând în jilțul acesta, în mijlocul regatului Aragonului și-n straie de duenă nimic-nicită și chinuită, eu sunt de fel din Asturiile de Oviedo⁶⁹⁵ și dintr-un neam în care se întâlnesc multe dintre cele mai de bune din provincia aceea. Dar norocul meu berc și neglijența părinților mei, care au sărăcit înainte de vreme, fără a ști cum și de ce, m-au adus la curtea de la Madrid, unde, ca o măsură de prevedere și ca să mă scutească de nenorociri mai mari, părinții mei m-au trimis să lucrez ca fată cusătoreasă pe lângă o doamnă nobilă; și vreau să știți că la brodat și cusut nimeni nu mi-a luat-o înainte de când sunt pe lume. Părinții mei m-au lăsat în slujba aceea și s-au întors acasă, iar după câțiva ani au fost nevoiți să se ducă la cer, pentru că, pe deasupra, erau și buni creștini catolici. Am rămas orfană și legată de simbria mizerabilă și darurile meschine ce li se fac de obicei unor asemenea slujnice la palat; și-n vremea aceea, fără ca eu să-l încurajez, s-a îndrăgostit de mine un scutier de-al casei, bărbat ceva mai în etate, cu barbă bogată și prezentabil și, mai cu seamă, hidalg asemenea regelui, deoarece era muntean⁶⁹⁶. Nu ne-am ținut iubirea atât de tăinuită, încât să nu ajungă la cunoștința stăpânei mele, care, ca să curme orice bârfe, ne-a căsătorit după legea sfintei maici Biserica

⁶⁹⁵ Partea occidentală a principatului; cea orientală se numea Asturiile de Santillana. Se considera că în Asturii erau numeroase familii de cea mai veche noblețe, descendente din „goți” (vizigoți).

⁶⁹⁶ Adică originar din Montaña de Santander.

Catolică Romană, căsătorie din care s-a născut o fiică, spre a-mi pune capac norocului, dacă am avut cât de cât, nu pentru că aş fi murit la naștere, care mi-a fost firească și la timp, ci pentru că în scurt timp a murit soțul meu din pricina unei spaime de care a avut parte și de care, dacă aş avea acum timp să v-o povestesc, știu că v-ați minuna.

Și, într-acestea, începu a plânge duios și-a zice:

— Iertați-mă, seniore don Quijote, înălțimea voastră, nu pot face altceva, căci de fiecare dată când îmi amintesc de dragul meu răposat mi se umplu ochii de lacrimi. Doamne păzește, cu câtă demnitate o ducea pe stăpâna mea pe crupa unei catârce puternice, neagră ca tăciunele! Căci pe-atunci nu erau la modă trăsurile sau lecticile, cum se zice că sunt acum, iar doamnele mergeau pe crupă, în spatele scutierilor lor. Asta nu pot să n-o povestesc, ca să se vadă buna creștere și meticulozitatea bunului meu soț. Pe când se pregătea să intre pe strada Santiago din Madrid, care este cam îngustă, tocmai ieșea de pe ea un magistrat de la curte cu doi alguazili înaintea și, de îndată ce i-a văzut, bunul meu scutier a întors frâiele catârcei, dând semne că voia să-l însoțească. Stăpâna mea, care stătea pe crupă, îi spunea cu voce scăzută: „Ce faci, nenorocitul? Nu vezi că sunt eu aici?” Magistratul, politicos, trase de frâul calului și-i spuse: „Domnule, urmați-vă drumul, căci eu sunt cel care trebuie s-o însoțesc pe doamna mea doña Casilda”, cum o chema pe stăpâna mea. Soțul meu stăruia însă, cu boneta în mână, să-l însoțească el pe magistrat; drept care stăpâna mea, văzând acestea, plină de mânie și supărare, scoase din trusă un ac gros sau mai degrabă, cred, o sulă, și i-l înfipse în șale, astfel încât soțul meu scoase un strigăt puternic și, răsucindu-se, căzu la pământ cu stăpâna lui cu tot. Cei doi lachei ai lor dădură fuga să o ridice, la fel ca și magistratul și alguazilii; s-a tulburat toată Poarta Guadalajarei⁶⁹⁷, vreau să zic toți pierde-vară de pe-acolo; stăpâna mea s-a întors acasă pe jos, iar soțul meu s-a dus la

⁶⁹⁷ *Puerta de Guadalajara*, care arse în 1582, era de fapt o piață situată pe calle Mayor, loc de întâlnire a pegrei, corespunzând mai mult sau mai puțin actualei piețe San Miguel. Cervantes o cunoștea foarte bine, căci în imediata apropiere, pe calle de Santiago, își avea Robles librăria și cercul literar (*tertulia*) pe care și el le frecventa.

un bărbier⁶⁹⁸, spunându-i că avea măruntaiele străpunse dintr-o parte într-alta. Curteniei soțului meu i s-a dus buhul în asemenea măsură, încât ștregarii se țineau după el pe străzi; și din pricina asta, dar și pentru că vederea îi era cam slabă, stăpâna mea, ducesa⁶⁹⁹, l-a concediat, mâhnire din care, n-am nicio îndoială, i s-a tras și moartea. Am rămas văduvă și neajutorată și în brațe cu o fată care creștea și sporea în frumusețe ca spuma mării. În cele din urmă, cum eu aveam faimă de mare cusătoreasă, stăpâna mea ducesa, care se măritase de curând cu ducele, stăpânul meu, vru să mă ia cu dânsa aici, în regatul Aragonului, pe mine și pe fiica mea, nici mai mult, nici mai puțin, și-aici, zilele trecând una după alta, a crescut și fata mea și, odată cu ea, tot harul lumii. Cântă ca o ciocârlie, dansează ușure ca gândul, joacă⁷⁰⁰ de parcă-i apucată, citește și scrie ca un dascăl și socotește ca o zgârcită. De curățenia ei nu mai vorbesc, nici apa curgătoare nu e mai curată; trebuie să aibă acum, dacă nu-mi greșește ținerea de minte, șaisprezece ani, cinci luni și vreo trei zile. Pe scurt, de fata aceasta a mea s-a îndrăgostit un băiat al unui țăran putred de bogat care trăiește într-un sat al ducelui, stăpânului meu, nu prea departe de-aici. În sfârșit, nu știu cum da și cum nu, s-au întâlnit și, dându-și cuvântul că va fi soțul fiicei mele, și-a bătut joc de ea și nu vrea să și-l mai țină; și, cu toate că ducele și stăpânul meu știe totul, pentru că m-am plâns lui, nu doar o dată, ci de multe ori, și l-am rugat să-i poruncească acelui țăran să se însoare cu fata mea, face pe surdul și aproape nu vrea să mă asculte, pricina fiind că tatăl amăgitorului e atât de bogat și-l împrumută cu bani⁷⁰¹, fiindu-i chezaș oricând la datorii, așa că nu vrea să-l nemulțumească și să-l supere sub niciun motiv. Aș vrea, domnule dragă, să luați dumneavoastră asupra-vă sarcina de-a

⁶⁹⁸ Bărbierii erau autorizați să practice și mica chirurgie.

⁶⁹⁹ Amănunt neprecizat anterior, doar dacă nu cumva se face confuzia cu actuala stăpână a doñei Rodríguez.

⁷⁰⁰ Era o mare deosebire între *danzar* „a dansa”, făcând mișcări bine cadențate cu picioarele, și *bailar*, echivalat aproximativ în traducere prin „a juca”; *el baile* („jocul”) era propriu păturilor populare, în el se admitea mișcarea brațelor și era considerat „lasciv”.

⁷⁰¹ Noblețea de sânge nu presupunea nici atunci, ca de altfel nici azi, mare solvabilitate economică.

îndrepta ofensa aceasta fie prin rugăminți, fie prin puterea armelor, de vreme ce, după cum spune toată lumea, înălțimea voastră ați venit pe lume spre a răzbuna strâmbătățile și a le îndrepta și a-i ocroti pe nefericiți; și vă rog să aveți în vedere condiția de orfană a fiicei mele, grația, tinerețea, împreună cu toate bunele însușiri pe care v-am spus că le are, căci pe Dumnezeu și pe conștiința mea, dintre toate domnișoarele câte le are stăpâna mea, niciuna nu-i ajunge nici la pingeaua pantofului, iar una pe care-o cheamă Altisidora, socotită drept cea mai sprintenă și mai chipeșă, dacă o compari cu fiica mea, rămâne în urma ei cu două leghe. Căci aș vrea să știți, dragă domnule și înălțimea voastră, că nu tot ce strălucește e aur, întrucât Altisidora asta e mai mult înfumurată decât frumoasă și mai degrabă nerușinată decât la locul ei, fără a mai pune la socoteală că nu-i foarte sănătoasă, are o respirație cam rău miroitoare, de nu poți sta lângă ea nicio clipă. Ba chiar stăpâna mea ducesa... Ci mai bine să tac, pentru că se zice că până și pereții au urechi.

— Ce-are doamna ducesă, pe viața mea, doamnă doña Rodríguez? – întreabă don Quijote.

— La o asemenea rugămințe fierbinte – răspunse duena – nu pot să nu răspund în deplin adevăr la întrebarea ce mi se pune. Vedeți, seniore don Quijote, frumusețea stăpânei mele, ducesa, tenul feței sale ce pare întru totul o spadă lustruită și cizelată⁷⁰², amândoi obrajii de lapte și carmin, pe unul având soarele și pe celălalt luna, și eleganța cu care merge, pășind parcă în disprețul pământului, într-atâta încât pare a răspândi sănătate pe unde trece? Aflați, dar, că-i poate mulțumi în primul rând lui Dumnezeu și apoi celor două havuzuri⁷⁰³ pe care le are la amândouă picioarele, pe unde i se scurge toată umoarea cea rea de care zic medicii că e plină.

— Sfântă Marie! – zise don Quijote –. E oare cu putință ca stăpâna mea ducesa să aibă asemenea burlane? N-aș fi crezut-o nici dacă mi-ar

⁷⁰² Compararea frumuseții feminine cu lama spadei are o lungă tradiție ce urcă până la poezia arabo-andaluză; comparația a mai fost utilizată în treacăt în discursul Marcelei, *DQ* I, 14, p. 135.

⁷⁰³ „Havuzurile” (*fuentes*) sau „setoanele” (*sedales*) sunt drenuri, incizii practicate curent în epocă, mai ales la picioare și la brațe, ca niște punctii „para descargar por ellas el mal humor” („pentru a descărca prin ele umoarea cea rea”, Covarrubias).

fi spus-o călugării desculți, dar de vreme ce o spune doamna doña Rodríguez, așa trebuie să fie. Dar asemenea havuzuri și în atare locuri nu cred că revarsă umoare, ci ambră lichidă. Într-adevăr, ajung să cred acumă că practicarea unor havuzuri trebuie să fie un lucru însemnat pentru sănătate.

Nici nu isprăvi bine don Quijote de rostit vorbele acestea, când ușile încăperii fură deschise cu o izbitură puternică și, de sperietură, donei Rodríguez îi căzu lumânarea din mână, iar încăperea rămase într-o beznă ca-n gura lupului, cum se zice. Apoi, biata duenă simți că două mâini o apucau de gâtlee atât de strâns, încât nu mai putea nici horcăi, și că altcineva, cu mare iuțeală și fără a scoate nicio vorbă îi sumetea poalele și, pare-se cu un papuc, începu a-i aplica atâtea lovituri, de mai mare jalea; și, cu toate că o simțea, don Quijote nu se clintea din pat, neștiind ce putea fi, rămânea nemișcat și tăcea mîlc, ba era chiar înfri-coșat să nu tabere asupra lui stroiul și stratul cotonogitor. Și frica nu i-a fost deșartă, căci după ce călăii tăcuți o lăsară pe duenă bine snopită, de nici nu cuteza a se plânge, se repeziră la don Quijote și, desfășându-l din cearșaf și din macat, îl pișcară atât de repede și de tare, încât se văzu silit să se apere cu pumnii, totul într-o tăcere uimitoare. Bătălia dură aproape o jumătate de oră, fantomele plecară, doña Rodríguez își adună poalele și, gemând de atâta nefericire, ieși pe ușă fără a-i mai spune nicio vorbă lui don Quijote, care, îndurerat și ciupit, tulburat și îngândurat, rămase singur, cum îl vom și lăsa, dornic să știe cine fusese perfidul vrăjitor care-l adusese în asemenea hal. O vom spune însă la timpul potrivit, căci Sancho Panza ne cheamă și buna închegare a istoriei o cere.

CAPITOLUL 49

*Despre cele întâmplare lui Sancho
în timp ce-și făcea rondul prin Insulă*

Îl lăsasem pe marele guvernator supărat și pornit împotriva țaranului portretist și pișicher, care, instruit de majordom, iar majordomul de duce, își băteau joc de Sancho; el însă le ținea piept tuturor, așa tont, mitocan și din topor cum era, și le spuse celor ce se aflau cu el, ca și

doctorului Pedro Recio, care, de îndată ce se isprăvisse sfatul de taină cu scrisoarea, intrase din nou în sală:

— Acum înțeleg cu adevărat că judecătorii și guvernatorii ar trebui sau trebuie să fie de bronz ca să nu simtă sâcâielile reclamagiilor, care la orice oră și-n orice timp vor să fie ascultați și să li se rezolve treburile, nepăsându-le decât de tărașenia lor, întâmple-se ce s-o-ntâmpla; și, dacă bietul judecător nu-i ascultă și nu le face dreptate, fie pentru că nu poate, fie pentru că nu-i atunci timpul potrivit de audiență, unu-doi îi blestemă și-i bârfesc și le fac zile fripte, ba chiar le pun sub semnul întrebării spițele⁷⁰⁴. Reclamagiule damblagiu, reclamagiule fără minte, nu te grăbi: așteaptă vremea și împrejurarea potrivită ca să ceri, nu veni la ceasul mesei, nici la cel al somnului, căci judecătorii sunt din carne și oase și sunt nevoiți să-i dea firii ceea ce ea le cere în chip firesc, afar' de mine, care nu-i dau de mâncare, mulțumită domnului doctor Pedro Recio Tirteafuera, aici de față, care vrea să mor de foame și susține că moartea asta e viață, așa să i-o dea Dumnezeu lui și tuturor celor de teapa lui: vreau să zic cea a medicilor proști, fiindcă cea a celor buni merită cununi de palmier și de lauri.

Toți cei care-l cunoșteau pe Sancho Panza se mirau auzindu-l vorbind atât de elegant și nu știau cărei împrejurări s-o atribuie, dacă nu celei că funcțiile și dregătoriile înalte fie înnobilează, fie îndobitocesc mințile. În cele din urmă, doctorul Pedro Recio de Tirteafuera fâgădui să-i dea de cînat în seara aceea, chiar dacă ar fi fost să încalce toate aforismele lui Hipocrate. Cu asta, guvernatorul se simți mulțumit și aștepta cu mare nesaț să vină seara și ceasul cinei; și cu toate că, după părerea lui, timpul stătea încremenit, fără a se mișca din loc, sosi însă și cel atîta de dorit de el, când i se dădu să cîneze o salată de vită cu ceapă și niște picioare fierte de vițel cam bătrîior. Luă în stăpînire totul, cu mai multă poftă decât dacă i s-ar fi servit francolini⁷⁰⁵ de Milano, fazani de Roma, mînzat de Sorrento, potârniche de Morón sau găște de Lavajos și, în plină cină, întorcându-se către doctor, îi spuse:

⁷⁰⁴ Sancho începe prin a vorbi despre judecători, la plural, trece apoi la singular („bietul judecător”), și în ultima secțiune a frazei revine la plural.

⁷⁰⁵ Specie de potârniche.

— Ia seama, domnule doctor, de-acum înainte să nu-ți mai bați capul ca să-mi dai de mâncat feluri gingașe sau mâncăruri alese, căci ar însemna să-mi scoți din țâțâni stomacul, care mi-e deprins cu carne de capră, de vită, cu slănină, cu pastrămuri, cu napi și ceapă, iar dacă se-ntâmplă să i se servească mâncăruri de palat, le primește cu mofturi și uneori cu scârbă. Chelarul poate însă foarte bine să-mi aducă d-astea de se cheamă ghiveciuri măcelărești, care, cu cât sunt mai măcelărite, cu-atât mai bine miros și poți îndesa și vârî-n ele tot ce poțestești, numai bun de mâncat să fie, căci am să-ți fiu recunoscător și-am să ți-o și plătesc într-o bună zi; ci să nu-și bată nimeni joc de mine, fiindcă cum ești, așa să trăiești⁷⁰⁶: să trăim cu toții și să mâncăm în pace și-n bună tovărășie, căci atunci când Dumnezeu luminează de ziuă, luminează pentru toți⁷⁰⁷. Eu unul am să guvernez Insula asta fără să strâmb ce-i drept și șpagă s-aștept, și fiecare să fie cu ochii-n patru și să-și apere gardul, fiindcă vreau să știți că dracul umblă prin sat⁷⁰⁸ și, dacă mi s-o da prilej, o să vedeți minuni. Dacă nu, fiți numai miere și-au să vă mănânce muștele⁷⁰⁹.

— Fără-ndoială, domnule guvernator – zise chelarul –, domnia voastră aveți mare dreptate în tot ce ați spus, și eu, în numele tuturor insularilor din Insula aceasta, vă încredințez că vă vor sluji cu deplin nepreget, dragoste și bunăvoință, fiindcă felul blând de a guverna pe care l-ați arătat încă de la început nu le îngăduie nici să facă, nici să gândească ceva care să se întoarcă împotriva înălțimii voastre.

— Cred și eu – răspunse Sancho –, ar fi proști dacă ar face sau ar gândi altcum, ci mă-ntorc și zic să luați seama la hrana mea și la cea a

⁷⁰⁶ În text: „o somos o no somos”, în sensul de „să ne comportăm după cum ne este firea”.

⁷⁰⁷ Proverb: „Cuando Dios amaneca, para todos amaneca.”

⁷⁰⁸ Proverb: „El diablo está (anda) en Cantillana y el obispo en Brenes” („Dracul umblă prin sat când episcopu-i plecat”, oarecum echivalabil cu: „Când pisica nu-i acasă joacă șoarecii pe masă”). Sursa acestei expresii idiomatice ar fi, după Correas, o întâmplare din zona Sevillei, într-un sat (Cantillana) unde nepoții unui episcop își făcuseră de cap, terorizându-i pe locuitori, în vreme ce episcopul plecase la moșia lui din Brenes.

⁷⁰⁹ Proverb: „Haceos miel, y comeros han moscas”, ca îndemn de a nu fi familiar cu persoanele de proastă condiție (echivalență românească: „Dacă te bagi în tărâțe te mănâncă porcii”).

surului meu, căci asta contează și atâră cel mai greu în împrejurarea de față; dar întrucât a venit ceasul, hai să ne facem rondul, fiindcă intenția mea este să curăț Insula de tot soiul de gunoaie și de pierde-vară, de puturoși și de bramburiți. Fiindcă vreau să știți, prieteni, că oamenii leneși și de prisos se poartă în republică asemenea trântorilor în stupi, mâncând mierea pe care o fac albinele lucrătoare. Am de gând să-i ocrotesc pe țărani, să păstrez privilegiile hidalgilor, să-i răsplătesc pe virtuoși și, mai presus de orice, să respect religia și bunul nume al oamenilor Bisericii. Ce credeți despre asta, prieteni? Spun ceva sau vorbesc în dodii?

— Ba spuneți atâtea, domnule guvernator — zise majordomul —, încât mă minunez când văd un om ca înălțimea voastră, cu atât de puțină știință de carte, de cred că n-aveți ioc, spune atâtea și-atâtea lucruri pline de maxime și sfaturi, cu totul altminteri de cum se așteptau de la ingeniozitatea înălțimii voastre cei ce ne-au trimis pe noi și noi, cei de față. În fiecare zi se văd lucruri noi pe lume: farsele se prefac în adevăruri și păcălitorii se pomenesc păcăliți.

Se făcu noapte și guvernatorul cină, cu aprobarea domnului doctor Recio. Se pregătiră de rond; plecă împreună cu majordomul, secretarul, chelarul și cronicarul, care se îngrijea să-i consemneze faptele pentru amintire, precum și cu alguazili și grefieri, atâția, încât puteau alcătui un escadron mijlociu. Sancho mergea la mijloc cu toiagul lui, privește demnă de văzut, și, după ce străbătură câteva străzi din târg, auziră zgomot de săbii; dădură fuga acolo și constatară că nu erau decât doi cei se încăieraseră și care, văzând că sosește justiția, se opriră locului, iar unul dintre ei zise:

— Săriți, în numele lui Dumnezeu și-al regelui! Cum se poate să fii jefuit aici, în inima târgului, și să fii atacat în plină stradă?

— Liniștește-te, om bun — zise Sancho —, și povestește-mi care-i pricina răfuielii, căci eu sunt guvernatorul.

Adversarul lui zise:

— Domnule guvernator, vă voi spune eu pe scurt. Înălțimea voastră se cade să știți că gentilomul acesta tocmai a câștigat la casa de joc de peste drum mai bine de o mie de reali, Dumnezeu știe cum; eu, fiind de față, am judecat mai mult de o mână îndoielnică în favoarea lui, împotriva a

tot ce-mi dicta conștiința; a plecat cu câștigul și, când mă așteptam să-mi dea măcar un scud din caniotă, așa cum uzanța și obiceiul cer să li se dea persoanelor de neam bun ca mine, care îi asistăm la bine și la rău, ca să prevenim trișeriile și să evităm certurile, el și-a vârat banii-n pungă și-a plecat din casă. Indignat, m-am luat după el și, cu vorbă bună și curtenitoare, i-am cerut să-mi dea măcar opt reali, de vreme ce știe că sunt om cinstit și că nu am slujbă și nici alte venituri, fiindcă părinții mei nu m-au învățat și nu mi-au lăsat nimica; ci șnapanul, că nu-i mai mare hoț decât Cacus, nici mai mare trișor decât Andradilla⁷¹⁰, nu voia să-mi dea mai mult de șapte reali... Ca să vedeți, domnule guvernator, ce puțină rușine și ce puțină conștiință! Dar, pe legea mea, dacă n-ați fi sosit domnia voastră, l-aș fi făcut să-și vomite câștigul și l-aș fi învățat câtă dăra i-ar trebui la romană⁷¹¹.

— Ce-ai de răspuns? — întrebă Sancho.

Și celălalt zise că tot ce spunea adversarul său era adevărat, dar nu voise să-i dea mai mult de patru reali, fiindcă îi dăduse de multe ori, iar cei ce așteaptă caniotă trebuie să fie politicoși și să accepte cu mină veselă ceea ce li se dă, fără a se lega de câștigători, decât dacă ar ști fără nicio îndoială că sunt trișori și că tot câștigul le e necinstit; și ca dovadă că el era om corect, iar nu hoț, cum zicea celălalt, nici una nu era mai convingătoare decât faptul că nu voise să dea niciodată nimic, întrucât trișorii sunt totdeauna tributari ai chibiților care-i cunosc.

— Așa e — zise majordomul —. Ia vedeți, domnule guvernator, ce facem cu ăștia doi.

— Iată ce e de făcut — răspunse Sancho —: dumneata, câștigătorul, cinstit ori necinstit sau oricum ai fi, dă-i numaidecât duelgiului dumitale o sută de reali, iar pe deasupra, trebuie să mai scoți din pungă treizeci pentru săracii din închisoare; iar dumneata, care n-ai slujbă și nici altă avere și ești de prisos aici în Insulă, ia numaidecât suta asta de reali și mâine ai toată ziua ca să părăsești Insula, surghiunit pe zece ani, sub

⁷¹⁰ Personaj neidentificat, probabil un trișor celebru în epocă.

⁷¹¹ Este vorba de balanța romană, cu brațe inegale și greutate glisantă și care trebuie echilibrată înainte de cântărire. Expresia înseamnă a-i da cuiva o lecție exemplară.

pedeapsa, dacă o încalci, să-i ispășești în cealaltă viață, căci am să te țin-tuiesc la stâlpul infamiei, sau, dacă nu eu, atunci măcar călăul, la porunca mea; și să nu crâcnească nimeni, altminteri o să-mi simtă palma.

Unul scoase din pungă, celălalt primi, acesta plecă din Insulă și acela se duse acasă la el, iar guvernatorul rămase, zicând:

— Acum sau mi-e puterea mică sau am să închid casele astea de joc, fiindcă mi se par păgubitoare.

— Pe asta cel puțin – zise un grefier – n-o veți putea închide, pentru că proprietarul ei este un mare mahăr și e neasemuit mai mult cât pierde pe an decât ce scoate din cărțile de joc. Împotriva altor tripouri de mai mică greutate vă veți putea arăta puterea, căci ele sunt cele mai dăunătoare și ascund cele mai multe ticăloșii, întrucât în casele cavalerilor nobili trișorii vestiți nu se-ncumetă să-și folosească tertipurile; și, deoa-rece viciul jocului s-a transformat în îndeletnicire obștească, e mai bine să se joace în case nobile decât în cele ale cine știe cărui meseriaș⁷¹², unde mi ți-l prind pe câte un nefericit târziu după miezul nopții și mi ți-l jupoaie de viu.

— Acuma, grefierule – zise Sancho –, știu că-s multe de spus în privința asta.

Și într-acestea, sosi un străjer care-l ținea strâns pe un flăcău și zise:

— Domnule guvernator, flăcăul ăsta venea spre noi, dar, de îndată ce-a zărit justiția, a-ntors spatele și-a prins a fugi ca un cerb: dovadă că va fi fiind vreun răufăcător; am luat-o după el, dar, dacă nu s-ar fi împiedicat și n-ar fi căzut, nu l-aș fi prins niciodată.

— De ce fugeai, omule? – întrebă Sancho.

La care flăcăul răspunse:

— Domnule, ca să scap de multele întrebări la care te supun oamenii justiției.

— Ce meserie ai?

— Țesător.

— Și ce țeși?

— Fiare de lance, cu voia domniei voastre.

⁷¹² Cineva care exercită, pe o treaptă socială inferioară, o meserie, spre deosebire de persoanele nobile.

— Suntem mucaliți? Facem pe măscăriciul? Și unde te duceai acum?

— Să iau aer, domnule.

— Și unde se ia aer în insula asta?

— Acolo unde suflă.

— Bravo, răspunzi foarte nimerit! Ești discernător, flăcăule, dar ia seama că eu îți sunt aerul și-ți suflu în pupa și te îndrum spre închisoare. Puneți mâna pe el și luați-l, am să-l fac să doarmă fără aer noaptea asta!

— Pentru numele Domnului – zise flăcăul –, decît să mă faceți să dorm în pușcărie, mai ușor m-ați face rege!

— Păi de ce n-aș putea să te fac să dormi în pușcărie? – răspunse Sancho –. Ce, n-am putere să te arestez și să te eliberez când vreau?

— Oricâtă putere ați avea înălțimea voastră – zise flăcăul –, nu ajunge ca să mă silească să dorm în temniță.

— Cum nu? – i-o întoarse Sancho –. Duceți-l numaidecât unde-o să se dezamăgească el cu ochii lui, chiar dacă temnicerul o vrea să-și arate față de el mărinimia interesată, căci am să-i dau o amendă de două mii de ducăți dacă o să te lase să ieși fie și un pas din temniță.

— Tot ce spuneți e de răs – răspunse flăcăul –. Fapt e că niciun pământeian nu mă poate face să dorm în temniță.

— Spune-mi, diavole – zise Sancho –, ai un înger care să te scoată și să-ți dea jos fiarele câte am de gând să poruncesc a ți se pune?⁷¹³

— Acum, domnule guvernator – răspunse băiatul foarte bine dispus –, hai să fim cuminți și să vedem cum stăm. Să zicem că mă trimiteți la-nchisoare și că acolo sunt pus în fiare și-n lanțuri și vîrât într-o carceră, iar temnicerul e amenințat cu pedepse grele dacă-mi dă drumul, și că el face totul așa cum i se poruncește. Cu toate astea, dacă eu nu vreau să dorm și rămân treaz toată noaptea, fără să pun geană pe geană, o să fiți oare în stare, cu toată puterea dumneavoastră, să mă faceți să dorm, dacă eu nu vreau și nu vreau?

— Nu, sigur că nu – zise secretarul –, omul ăsta a dat-o pe-a lui.

— Prin urmare – zise Sancho –, dacă nu dormi, o s-o faci doar pentru că așa ți-e voia, nu ca să mi-o încalci pe-a mea.

— Nu, domnule – zise băiatul –, nici gând.

⁷¹³ Cf. *Fapte*, 12, 6–7.

— Atunci du-te cu Dumnezeu — zise Sancho —, du-te și dormi la dumneata acasă, și deie-ți Domnul somn ușor, că eu nu vrea să te lipsesc de el; dar te sfătuiesc ca de azi înainte să nu mai glumești cu justiția, căci s-ar putea să dai de unii care să-ți scoată gluma pe nas.

Flăcăul plecă și guvernatorul își continuă rondul, iar peste puțin timp veniră doi străjeri care aduceau un om prins de ei și spuseră:

— Domnule guvernator, bărbatul ăsta nu e ce pare, ci femeie, și nu urâtă, dar îmbrăcată în straie bărbătești.

Îi apropiară de ochi două, trei felinare, la lumina cărora descoperiră chipul unei femei, pare-se de șaisprezece sau nițel mai mulți ani, cu părul strâns într-o rețea de aur și mătase verde, frumoasă ca o mie de perle. O priviră din creștet până-n tălpi și văzură că purta ciorapi de mătase stacojie cu jartiere de tafta albă și ciucuri de aur și mărgăritare; pantalonii erau verzi, din pânză de aur, și o cazacă sau un cojocel larg din același material, sub care purta un pieptar din brocart alb cu zarafir, iar pantofii erau albi și bărbătești; nu avea spadă încinsă la brâu, ci un pumnal de mare preț, iar pe degete, numeroase și foarte frumoase inele. În sfârșit, tânăra li se păru tuturora frumoasă, dar nimeni din câți o văzuseră nu o recunoscă, localnicii spuseră că nu-și puteau da seama cine este, iar cei complici la farsele ce trebuiau să i se joace lui Sancho se mirară cel mai mult, pentru că întâmplarea și întâlnirea aceea nu fuseseră puse la cale de ei, drept care stăteau în cumpănă, așteptând să vadă ce întorsătură aveau să ia lucrurile. Sancho fu uluit de frumusețea tinerei și o întrebă cine era, unde se ducea și ce pricină o făcuse să se îmbrace în asemenea straie. Ea, cu ochii în pământ și cuprinsă de cea mai virtuoasă rușine, răspunse:

— Nu pot spune, domnule, în public ceea ce trebuie să rămână secret. Un lucru vreau să fie limpede: nu sunt hoată, nici răufăcătoare, ci o fată nefericită, pe care puterea geloziei a făcut-o să încalce cuviința datorată virtuții.

Auzind acestea, majordomul îi spuse lui Sancho:

— Domnule guvernator, porunciți-le oamenilor să se îndepărteze, pentru ca doamna aceasta să poată spune ce vrea cu mai puțină reținere.

Guvernatorul dădu porunca, se îndepărtară cu toții, afară de majordom, chelar și secretar. Văzându-se, așadar, singuri, fata continuă, zicând:

— Eu, domnilor, sunt fiica lui Pedro Pérez Mazorca, arendaș al lânurilor din ținuturile acestea⁷¹⁴, care obișnuiește să treacă deseori pe la tatăl meu.

— Nu ține — zise majordomul —, doamnă, pentru că eu îl cunosc foarte bine pe Pedro Pérez și știu că n-are niciun copil, nici fată, nici băiat; și cu atât mai mult pentru că spui că e tatăl dumitale, iar apoi adaugi că obișnuiește să treacă deseori pe la tatăl meu.

— Mă prinsesem și eu — zise Sancho.

— Vai, domnilor, sunt atât de tulburată, încât nu mai știu ce spun — răspunse fata —, adevărul e însă că sunt fiica lui Diego de Llana, pe care cu toții trebuie să-l cunoașteți.

— Nici asta nu ține — răspunse majordomul —, căci eu îl cunosc pe Diego de Llana și știu că este un hidalg nobil și bogat și are un fiu și o fiică, dar, după ce a rămas văduv, nimeni din toată așezarea aceasta nu poate spune că a văzut-o la față pe fata lui, deoarece o ține atât de ascunsă, încât nici soarele n-are prilej s-o vadă, dar îi merge totuși faima că e cum nu se poate mai frumoasă.

— Acesta-i adevărul — răspunse fata —, și fiica aceea sunt chiar eu; dacă faima minte sau nu în ce privește frumusețea mea, cred că v-ați putut dezamăgi, domnilor, de vreme ce m-ați văzut.

Și într-acestea începu să plângă duios, dar secretarul, văzând-o, se apropie de urechea chelarului și-i spuse în șoaptă:

— Fără nicio îndoială, acestei biete domnișoare trebuie să i se fi întâmplat ceva neobișnuit, de vreme ce, atât de nobilă fiind, a plecat de-acasă în asemenea veșminte și la asemenea ceas.

— Nu încape nicio îndoială — răspunse chelarul —, cu atât mai mult cu cât bănuiala aceasta e întărită prin lacrimile ei.

Sancho o consolă cu cele mai potrivite cuvinte pe care le găsi și-o rugă să le spună, fără pic de teamă, ce anume i se întâmplase, pentru că ei toți aveau a se strădui să-i găsească leacul cu toată seriozitatea și pe toate căile cu putință.

⁷¹⁴ *arrendador de las lanas* „arendaș al lânurilor”, persoană care cumpăra dreptul de a încasa impozitul pe lână; „Mazorca” apare aici ca nume propriu semnificativ, însemnând, printre altele, „firul sau tortul de pe fus”.

— Fapt este, domnilor — răspunse ea —, că tatăl meu mă ține închisă de zece ani, adică tot de-atâția de când pe mama mea o mănâncă țărâna. Liturghia e ținută acasă, într-un oratoriu frumos, iar eu, în tot acest timp, n-am văzut ziua decât soarele de pe cer, iar noaptea luna și stelele, și nu știu ce înseamnă străzi, piețe sau biserici, nici chiar oameni, afară de tata, de un frate al meu și de Pedro Pérez arendașul, despre care, din pricină că vine de obicei la noi în casă, mi s-a năzărit să spun că ar fi tatăl meu, ca să nu mi-l dezvălui pe cel adevărat. Această izolare și opreliștea de-a ieși din casă, chiar și la biserică, mă îndurerează de multe zile și luni. Aș vrea să văd lumea sau măcar târgul în care m-am născut, întrucât mi se pare că dorința mea nu încalcă buna-cuviință pe care domnișoarele nobile sunt datorare să o respecte. Când auzeam spunându-se că erau lupte de tauri și jocuri cu sulile de trestie și că se reprezentau piese de teatru, îl rugam pe fratele meu, care este cu un an mai mic decât mine, să-mi spună despre ce era vorba, precum și despre multe altele pe care nu le văzusem; el mi le descria cum se pricepea mai bine, dar toate îmi încingeau dorința de a vedea totul cu ochii mei. În sfârșit, ca să scurtez povestirea pierzaniei mele, zic că l-am rugat pe fratele meu și i-am cerut, deși n-ar fi trebuit să-l rog și să-i cer nicio dată așa ceva...

Și începu din nou să plângă. Majordomul îi zise:

— Continuă, doamnă, și spune-ne până la capăt ce s-a întâmplat, căci pe toți ne ții atârnați de vorbele și lacrimile domniei tale.

— Puțin îmi mai rămâne de spus — răspunse fata —, deși multe lacrimi de vărsat, fiindcă dorințele rău plasate nu pot aduce cu ele decât pierderi pe măsură.

Frumusețea domnișoarei își găsisese locul în sufletul chelarului, așa că acesta își apropie încă o dată felinarul ca să o vadă din nou, iar lacrimile pe care le vărsa i se părură că nu erau lacrimi, ci mărgăritare sau rouă de pe pajiști, ba chiar le suia și mai în slavă și le asemuia cu perlele orientale, dorindu-și ca nefericirea ei să nu fi fost atât de mare cum lăsa să se vadă semnele plânsului și ale suspinurilor sale. Guvernatorul începea să-și piardă răbdarea din pricina tăgănelii cu care tânăra își depăna istoria și-i spuse să nu-i mai țină atâta cu sufletul la gură, fiindcă

era târziu și mai era mult de umblat prin târg. Ea, înăbușindu-și sughițurile de plâns și suspinurile întretăiate, zise:

— Nenorocirea nu-mi este alta și nici nenorocul altul decât că l-am rugat pe fratele meu să mă îmbrace în haine bărbătești, dându-mi unul din veșmintele lui, și să mă scoată într-o noapte ca să văd tot satul, în timp ce tatăl nostru dormea; sâcâit de rugămințile mele, mi-a îndeplinit dorința, îmbrăcându-mă în hainele astea, și, după ce el s-a îmbrăcat în unele de-ale mele, care-i vin de parcă i-ar fi fost hărăzite, fiindcă n-are încă niciun tulei în barbă și nu pare decât o preafrumoasă fată, am plecat de-acasă azi-noapte, să tot fie de vreun ceas, nițel mai mult sau mai puțin și, călăuziți de planul nostru copilăros și nesocotit, am dat roată întregului sat, dar, când voiam să ne întoarcem acasă, am văzut venind o trupă numeroasă de oameni și fratele meu mi-a spus: „Surioară, se vede că e rondul: ia-ți picioarele la spinare, pune-ți aripi la ele și fugi după mine, ca să nu ne recunoască, fiindcă nu va fi spre cinstea noastră.” Și zicând acestea, îmi întoarse spatele și începu, nu zic să alerge, ci să zboare; eu, de groază, după mai puțin de șase pași, am căzut și-atunci a sosit reprezentantul justiției, care m-a adus înaintea domniilor voastre, unde, ca o rea și o flușturistică ce-am fost, mă văd dată de rușine în fața atâtor oameni.

— De fapt, doamnă, nu ți s-a întâmplat niciun alt necaz și nici nu te-a scos gelozia din casă, cum ai spus la începutul povestirii domniei tale?

— Nu mi s-a-ntâmplat nimic, nu gelozia m-a scos din casă, ci doar dorința de a vedea lumea, nebătând nici ea mai departe decât să văd străzile așezării acesteia.

Și adevărul celor spuse de tânără sfârși prin a fi confirmat de sosirea străjerilor cu fratele ei arestat, pe care, după ce fugise de lângă sora lui, îl ajunsese din urmă unul din ei. Nu purta decât o fustă bogată și o mantilă de damasc albastru cu fireturi de aur fin, fără broboadă sau alt acoperământ împodobit pe cap în afara pletelor sale, care păreau zulufi de aur, atât erau de blonde și de cârlionțate. Guvernatorul, majordomul și chelarul îl luară la o parte și, fără a fi auziți de sora lui, îl întrebă cum de purta veșmântul acela, iar el, nu mai puțin rușinat și fâstâcit,

povesti întocmai ce povestise și sora lui, ceea ce îi făcu mare plăcere chelarului îndrăgostit. Dar guvernatorul le spuse:

— Fără doar și poate, domnilor, a fost ditamai copilăria, și nu era nevoie, ca să povestiți prostia și nechibzuința asta, de lacrimi și suspiruri atâta de lungi și de multe, ci puteați doar spune „Suntem cutare și cutărită, am plecat din casa părinților ca să ne înveselim cu viclesugul ăsta, doar din curiozitate, fără alt țel anume“, și s-ar fi isprăvit povestea, fără atâtea smiorcăieli și lăcrimărele, de nu se mai isprăveau.

— E adevărat – răspunse tânăra –, dar vreau să știți că tulburarea ce m-a cuprins a fost atât de mare, încât nu mi-a îngăduit să păstrez cuviința cerută.

— Nimica nu-i pierdut – răspunse Sancho –. Să mergem, și-o să vă ducem acasă la tatăl domniilor voastre: poate nici nu v-a observat lipsa. Și de-acum înainte nu mai fiți atât de copilăroși, nici atât de dornici să vedeți lumea, căci fata cinstită, cu glesna scrântită, și-acasă, și femeie și găină de mult umblet se-nstrăină, și cea dornică să vadă e dornică și să fie văzută⁷¹⁵. Mai mult nu spun.

Tânărul îi mulțumi guvernatorului pentru bunăvoința pe care voia să le-o arate ducându-i acasă, drept care o porniră la drum într-acolo, căci nici nu era foarte departe. Sosiră, așadar, și după ce fratele aruncă o pietricică într-o zăbrea, numaidecât coborî o slujnicuță care-i aștepta și le deschise poarta, iar ei intrară, lăsându-i pe toți uimiți atât de eleganța și frumusețea lor, cât și de dorința pe care-o nutreau de a vedea lumea noaptea și fără a ieși din târg, dar puseră totul pe seama vârstei lor fragede.

Chelarul rămase cu inima străpunsă și pe loc își propuse ca a doua zi să o ceară de soție tatălui ei, fiind sigur că n-avea să-l refuze, întrucât era slujitor al ducelui; ba chiar și pe Sancho îl bătu gândul și-și făcu planuri să-l însoare pe tânăr cu Sanchica, fata lui, și se hotărî să treacă la fapte la timpul potrivit, încredințat fiind că niciun tânăr bun de însurătoare nu putea refuza mâna unei fiice de guvernator.

⁷¹⁵ Sancho înlănțuiește, una după alta, trei fraze proverbiale, ultima fiind o variațiune pe motivul „femeii căreia-i place să stea prea mult la fereastră“ (*la mujer ventanera*).

Astfel se termină rondul din noaptea aceea, iar două zile mai târziu, și guvernarea, ceea ce-i duse de răpă și-i destrămă toate socotelile, după cum se va vedea mai departe.

CAPITOLUL 50

*Unde se aduce la cunoștință cine erau fermecătorii și călăii
care o biciuiseră pe duenă și-l ciupiseră și-l zgâriasera
pe don Quijote, împreună cu cele întâmplăte pajului
care-i dusesese scrisoarea Teresei Sancha⁷¹⁶, nevasta lui Sancho Panza*

Cide Hamete, scrutător cum nu se poate mai scrupulos al atomilor acestei istorii adevărate, spune că la vremea când doña Rodríguez ieșise din apartamentul ei ca să meargă în camera lui don Quijote, o auzise altă duenă ce dormea împreună cu ea și, cum toate duenele sunt ahtiate să știe, să audă și să miroasă, se luă după ea, într-o asemenea tăcere, încât buna Rodríguez nu-și dădu seama; și, de îndată ce duena o văzu intrând în camera lui don Quijote, ca să nu facă excepție de la obiceiul obștesc al tuturor duenelor de a fi bârfitoare, pe loc se și duse să-i toarne stăpânei sale ducesei că doña Rodríguez intrase în încăperea lui don Quijote.

Ducesa îi spuse la rândul ei ducelui și-i ceru învoire ca ea și Altisidora să meargă și să vadă ce avea duena aceea cu don Quijote; ducele i-o dădu, iar cele două, cu mare grijă și liniște, pâș, pâș, se apropiară și se lipiră de ușa încăperii, atât de aproape, încât auzeau tot ce vorbeau cei dinăuntru, iar când ducesa auzi că Rodríguez dăduse în vileag Aranjuezul havuzurilor ei⁷¹⁷, nu mai răbdă, după cum nici Altisidora, și, astfel, pline de mânie și dornice de răzbunare, intrară năpristan în încăpere

⁷¹⁶ Nu este vorba de un nou nume al soției lui Sancho, ci de o formă populară de raportare la femeile căsătorite sub numele feminizat al soțului.

⁷¹⁷ Asocierea dintre acele drenuri (*fuentes* „havuzuri”) și celebrele jocuri de ape din grădinile palatului regal de la Aranjuez a mai fost făcută în intermediul cervantin *El rufián viudo, llamado Trampagos* (Codoșul văduv, pe nume Trampagos, în traducerea mea), vezi Cervantes, *Teatru*, Univers, București, 1971, p. 208.

și-l pișcară pe don Quijote și-o flagelară pe duenă după cum s-a povestit: căci ofensele îndreptate direct împotriva frumuseții și înfumurării femeilor trezește în ele o nemăsurată mânie și aprinde dorința de răzbunare.

Ducesa îi povesti ducelui ce i se întâmplase, fapt care-l amuză nespus, iar ducesa, urmându-și intenția de a-i juca farse și de a-și petrece timpul distrându-se pe seama lui don Quijote, îl trimise pe pajul care o interpretase pe Dulcineea în înscenarea cu dezvrăjirea ei (dată cu totul uitării de către Sancho Panza, ocupat de guvernare) la Teresa Panza, soția lui, cu scrisoarea bărbatului ei și cu alta chiar din partea ei, împreună cu un mare colier de mărgearn drept cadou.

Zice, dar, istoria, că pajul era foarte discernător și ascuțit și, dornic a-i sluji pe stăpânii săi, plecă tare bucuros spre satul lui Sancho și, înainte de-a intra în el, văzu pe malul unui pârâu o mulțime de femei la spălat de rufe, pe care le întrebă de-i puteau spune dacă în satul acela trăia o femeie pe nume Teresa Panza, nevastă a unui anume Sancho Panza, scutier al unui cavaler numit don Quijote de la Mancha; la întrebarea lui, se ridică în picioare o fetișcană care tocmai spăla și-i spuse:

— Teresa Panza aia e maică-mea, Sancho ăla, domnul taică-meu, iar cavalerul ăla, stăpânul nostru.

— Vino atunci, domnișoară – zise pajul –, și du-mă la mama dumitale, pentru că-i aduc o scrisoare și un dar din partea tatălui dumitale.

— O s-o fac din toată inima, domnule dragă – răspunse fata, care arăta să fie în vârstă de vreo paisprezece ani.

Și lăsându-și în grija unei soațe de-a ei rufăria pe care-o spăla, fără a se mai pieptăna și încălța, deși era în picioarele goale și ciufulită, sări în fața animalului de călărie al pajului și zise:

— Veniți, domnule, casa noastră e la intrarea în sat și mama e-acolo, tare amărâtă că de multe zile nu mai avea nicio veste de la domnul tatăl meu.

— Păi i le-aduc eu atât de bune – zise pajul –, că va trebui să-i dea pentru ele mari mulțumiri lui Dumnezeu.

În sfârșit, sărind, alergând și țopăind, fata ajunse în sat și, înainte de-a intra în casă, strigă din poartă:

— Hai pân' afară, mamă Teresa, hai, hai, că a venit un domn care-aduce scrisori și alte lucruri de la dragu' de tăticu'.

La strigătele ei, ieși Teresa Panza, maică-sa, torcând un caier de câlți, îmbrăcată în niște foi cenușii – de păreau, după cât erau de scurte, că-i fuseseră tăiate pe la părțile rușinoase⁷¹⁸ –, într-un mintean tot cenușiu și o cămașă răscroită. Nu era foarte bătrână, deși arăta trecută de patruzeci, dar vâncioasă, puternică, vânoasă și uscățivă și pârlită; și ea, văzând-o pe fiică-sa și pe pajul călare, îi spuse:

— Ce-i asta, fato? Cine-i domnul ăsta?

— E un servitor al stăpânei mele doña Teresa Panza – răspunse pajul.

Și, zis și făcut, sări de pe cal și merse cu multă umilință să îngenuncheze în fața doamnei Teresa, zicând:

— Dați-mi mâinile, scumpă doamnă doña Teresa, ca soție legitimă și unică a seniorului don Sancho Panza, guvernator de drept al Insulei Barataria.

— Ptiu, domnule dragă, ridică-te, nu face una ca asta – răspunse Teresa –, că nu mi-s curteancă, ci o biată țărancă, fată de plugar sărăntoc și nevastă de scutier rătăcitor, nici vorbă de guvernator!

— Domnia voastră – răspunse pajul – sunteți preavrednica soție a unui arhivrednic guvernator și, ca dovadă a acestui adevăr, binevoiți a primi scrisoarea și cadoul acesta.

Și scoase numaidecât din buzunar un colier de mărgean cu boabe de aur din zece în zece⁷¹⁹, i-l puse la gât și spuse:

— Aceasta e scrisoarea de la domnul guvernator, iar aceastăaltă pe care-o aduc, precum și mărgeanul sunt de la stăpâna mea, ducesa, care vi le trimite domniei voastre.

⁷¹⁸ Aluzie burlescă la pedeapsa infamantă care li se aplica prostituatelor sau, ca răzbunare violentă, și altor femei, după cum se povestește în vechea baladistică, de ex. în „Las quejas de doña Lambra” („Yo me estaba en Barbadillo...“): „los hijos de doña Sancha / mal amenazado me han / *que me cortarían las faldas / por vergonzoso lugar*” [subl. mea] (*Romancero*, edición, prólogo y notas de Paloma Díaz-Mas, Crítica, Barcelona, 1994, p. 65).

⁷¹⁹ Erau boabele mai mari intercalate între cele de coral din zece în zece, ca boabele de Tatăl-Nostru (*padrenuestros*) în rozariu.

Teresa rămase buimacă și nu mai puțin fiică-sa, iar fetișcana zise:

— Să mor eu dacă nu-i aici mâna seniorului don Quijote, stăpânul nostru, care se vede treaba că i-a dăruit tatei guvernământul sau comitatul pe care i l-a făgăduit de-atâtea ori.

— Acesta-i adevărul – răspunse pajul –, căci tocmai datorită seniorului don Quijote este acum domnul Sancho guvernatorul Insulei Barataria, după cum se va vedea din scrisoarea aceasta.

— Citește-mi-o, te rog, domnule gentilom – zise Teresa –, fiindcă, deși știu să torc, de citit nu știu citi ioc.

— Nici eu – adăugă Sanchica –, dar așteptați, că mă duc să chem pe cineva care s-o citească, fie chiar pe preot, fie pe bacalaureatul Sansón Carrasco, fiindcă știu că ei ar veni cu dragă inimă ca să afle vești despre tata.

— Nu-i nevoie să chemați pe nimeni, căci eu, deși nu știu să torc, știu să citesc și-o voi citi.

Și, astfel, le-o citi pe toată, dar, pentru că a fost reprodusă mai sus, nu o mai punem aici, iar apoi o scoase pe cealaltă, din partea ducesei, care zicea în felul acesta:

Prietenă Teresa: Bunele însușiri ale virtuții și ingeniozității soțului dumitale, Sancho, m-au îndemnat și m-au silit să-l rog pe soțul meu, ducele, să-i dea guvernământul unei Insule, dintre cele multe pe care le stăpânește. Am vești că guvernează ca un șoim, fapt de care sunt foarte mulțumită și, prin urmare, și ducele și stăpânul meu, lucru pentru care aduc multe mulțumiri Cerului pentru că nu m-am înșelat alegându-l pentru atare guvernământ; căci vreau să știe doamna Teresa că anevoie se găsește pe lume un bun guvernator și-așa să mă ajute și pe mine Dumnezeu cum guvernează Sancho.

Îți trimit alăturat, draga mea, un colier de mărgean cu boabele mari de aur: mi-ar fi plăcut să fie de perle orientale, dar cine-ți dă fie și-un os nu vrea să te vadă moartă⁷²⁰; va veni și vremea să ne cunoaștem și

⁷²⁰ Proverbul original sună: „Quien te da el hueso no te querría ver muerto”, cu respectarea asonanței („Cine-ți dă fie și-un os nu vrea să te vadă mort”), vrând a spune că și cel mai mărunț gest de prietenie este mai important decât valoarea sa materială efectivă.

să stăm de vorbă, și numai Dumnezeu știe ce și cum va fi. Transmite-i salutări Sanchicăi, fiica dumitale, și spune-i din partea mea să fie pregătită, căci am de gând a o mărita cu cineva sus-pus când se va aștepta mai puțin.

Mi s-a spus că-n satul vostru se găsesc ghinde mari: trimite-mi vreo două duzini, le-aș prețui mult știind că vin din mâna dumitale, și scrie-mi pe larg, dându-mi vești despre sănătatea și viața dumitale; și, dacă ai nevoie de ceva, n-ai altceva de făcut decât să dai din gură, și gura-ți va fi măsură, și Dumnezeu să te aibă în pază.

Din locul acesta, prietena dumitale iubitoare,

Ducesa

— Aoleu — zise Teresa de îndată ce auzi scrisoarea —, ce doamnă bună, ce simplă și ce modestă! Cu asemenea doamne aș vrea să fiu îngropată, nu cu hidalgele din satul ăsta, care-și închipuie că, neveste de hidalgi fiind, nici vântul nu trebuie să le atingă și se duc la biserică cu atâtea ifose, de parcă ar fi de-a dreptul regine, și socotesc că e parcă o dezonoare să se uite la o țărancă; ia te uită-n schimb aici, unde doamna asta bună, ducesă cum e, îmi spune prietenă și mă tratează de parcă aș fi de-o seamă cu ea, vedea-o-aș de-o seamă cu cea mai înaltă clopotniță din câte-s în La Mancha. Și-n ce privește ghindele, dragă domnule, am să-i trimit senioriei sale două mertice din cele atât de mari, că oricine ar putea veni să se uite la ele ca la o minune. Și până una, alta, Sanchica, vezi să se simtă bine domnul ăsta: du calul la adăpost, scoate din grajd ouă și taie slănină din belșug, să-l hrănim ca pe-un prinț, fiindcă veștile bune pe care ni le-a adus și chipoșenia lui o merită din plin; eu, între timp, plec să le dau veștile despre mulțumirea noastră vecinilor, ca și domnului părinte și meșterului Nicolás, bărbierul, care sunt și-au fost atât de buni prieteni cu taică-tău.

— Așa am să fac, mamă — răspunse Sanchica —, dar vezi că jumătate din colierul ăsta trebuie să mi-l dai mie, că nu o cred așa de bleagă pe stăpâna mea, ducesa, încât să ți-l trimită pe tot numai dumitale.

— Totul e pentru tine, fata mea — răspunse Teresa —, dar lasă-mă să-l port eu câteva zile la gât, că într-adevăr mi se pare că-mi bucură inima.

— Vă veți bucura – zise pajul – și când veți vedea bocceaua adusă în sacul acesta de drum, și anume o haină de postav foarte fin pe care guvernatorul a purtat-o o singură zi la vânătoare și-acum i-o trimite doamnei Sanchica.

— Să trăiască o mie de ani – răspunse Sanchica –, iar cel care-o aduce nici mai mult, nici mai puțin, ba chiar două mii dacă-o fi să fie.

Într-acestea, Teresa plecă de-acasă cu scrisorile și la gât cu colierul, pocnind în scrisori de parcă ar fi fost o dairea; și, întâlnindu-se din întâmplare cu preotul și cu Sansón Carrasco, începu a dăntui și-a zice:

— Pe legea mea, acum s-a isprăvit cu ruda săracă! Avem guvernătel! Zău, n-are decât să se pună cu mine cea mai cu moț hidalgă, c-am să mi ți-o fac ca nouă!

— Ce-i asta, Teresa Panza? Ce-i cu nebuniile astea și ce-i cu hârțile alea?

— Nu-i altă nebunie decât că sunt scrisori de la ducese și guvernatori, și astea pe care le port la gât sunt mărgceanuri fine la Ave-Marii și boabele pentru Tatăl-Nostru sunt de aur ciocănit⁷²¹, iar eu mi-s guvernatoare.

— Fără numai Dumnezeu, noi nu te înțelegem, Teresa, și nu știm ce zici.

— Din astea o să puteți vedea – răspunse Teresa.

Și le dădu scrisorile. Preotul le dădu citire ca să le audă și Sansón Carrasco, iar Sansón și preotul se uitară unul la altul parcă uluiți de cele citite, și bacalaureatul întreabă cine adusesese scrisorile. Teresa le spuse să vină cu ea acasă și aveau să-l vadă pe mesager, care era un tânăr falnic ca un pin de aur⁷²² și care-i adusesese și alt dar tot atât de prețios. Preotul îi scoase colierul de mărgcean de la gât, îl privi și-l răsprivi și, încredințându-se că era din cele fine, iarăși se minună și zise:

— Pe reverenda pe care-o port, nu știu ce să zic și ce să cred despre scrisorile și darurile astea: pe de o parte, văd și pipăi finețea boabelor de mărgcean și, pe de alta, citesc că o ducasă roagă să i se trimită două duzini de ghinde.

⁷²¹ Aurul ciocănit e mai fin și de o valoare superioară.

⁷²² „Arătos, falnic“, comparație populară. *Pino dorado* era o podoabă aurie care-o purtau femeile în păr sau la acoperământul de cap.

— Asta pune vârf la toate⁷²³! — zise atunci Carrasco —. Păi să mergem la aducătorul acestor epistolii și-o să ne lămurim cu ajutorul lui nedumeririle care ne-ncearcă.

Făcură întocmai, iar Teresa se întoarse cu ei. Îl găsiră pe paj în timp ce dădea prin ciur un pic de orz pentru calul lui, iar pe Sanchica tăind o bucată de slănină ca să o amestece cu ouă și să-i de mâncat pajului, a cărui înfățișare și ținută frumoasă îi mulțumi tare mult pe cei doi; și, după ce-l salutară politicos și el la fel pe ei, Sansón îl rugă să le dea vești atât despre don Quijote, cât și despre Sancho Panza, căci, deși citiseră scrisorile lui Sancho și ale doamnei ducese, tot erau nedumeriți și nu izbuteau să priceapă ce era cu guvernământul lui Sancho, cu atât mai mult cu cât era vorba de o Insulă, toate sau majoritatea lor aflându-se în Marea Mediterană a Maiestății Sale. La care pajul răspunse:

— Că domnul Sancho Panza este guvernator nu poate fi pus la îndoială. Că cea pe care o guvernează este sau nu Insulă, în așa ceva nu mă bag, dar e de ajuns că este un târg cu peste o mie de locuitori; iar cât privește ghindele, zic că stăpâna mea ducesa e atât de simplă și de modestă, încât... (zicea el, nu doar trimite să-i ceară ghinde unei țărănci, dar i se întâmpla să trimită după un pieptene cu împrumut de la o vecină de-a sa⁷²⁴). Căci vreau să știți, domnilor, că doamnele din Aragon, deși sunt atât de nobile, nu sunt la fel de vanitoase și de înfumurate ca doamnele castiliene: se poartă cu lumea cu mai multă simplitate.

Pe când erau în toiul acestor conversații, Sanchica se ivi dintr-un salt cu o poală de ouă și-l întrebă pe paj:

— Spune-mi, domnule, domnul tatăl meu, de când e guvernator, poartă pantaloni d-ăia bufanți?

— N-am observat — răspunse pajul —, dar cu siguranță poartă.

— Doamne Dumnezeule — replică Sanchica —, ce-o să fie pe mine când o să-l văd pe tata în pantaloni pârțâiți⁷²⁵! Nu-i bună că de când m-am născut îmi doresc să-l văd pe tata în pantaloni bufanți?

⁷²³ Expresie proverbială. La Correas: „Adobadme esas medidas. Cuando se dicen desconciertos.”

⁷²⁴ Ruptură stilistică voită, constând în trecerea de la stilul direct la cel indirect și invers.

⁷²⁵ *Calzas atacadas* erau un gen de pantaloni bufanți întregi prinși în șnururi fine cu terminații metalice, ca un soi de eghilete; erau scumpi și, ca atare, erau purtați

— O să-l vezi cu de toate dacă trăiești destul – răspunse pajul –. Pe Dumnezeu cel sfânt, are s-apuce să umble și cu mască de călătorie pe față dacă-i mai ține guvernământul două luni.

Preotul și bacalaureatul își dădură desigur seama că pajul vorbea în derâdere; dar finețea colierului de mărgean și haina de vânătoare trimisă de Sancho (pe care Teresa le-o și arătase) le răsturnau părerile, așa că nu lipsiră a râde de dorința Sanchicăi, mai ales când și Teresa zise:

— Domnule părinte, cată de vezi prin partea locului dacă se duce careva la Madrid sau la Toledo, ca să-mi cumpere o crinolină înfioată, bine croită, numai să fie la modă și dintre cele mai bune din câte s-or găsi, căci adevărul adevărat e că trebuie să cinstesc guvernământul bărbatului cât oi putea și, chiar de mi-o fi greu, trebuie să mă duc la curtea lui și să mă arăt în trăsura ca toate cucoanele, fiindcă cine are soț guvernator trebuie să fie la-nălțimea lui și să și-l merite.

— Păi cum, mamă! – zise Sanchica –. Dar-ar Domnul să fie mai degrabă azi decât mâine, chiar de-ar fi să zică cei care-au să mă vadă șezând cu doamna mumă-mea în trăsura aia: „Uite-o pe nespălata aia, fata îndopatului cu usturoi, cum mai stă și se lăfăie-n trăsura, de parc-ar fi o papesă!“ Dar meargă ei prin glod, numai eu să merg în trăsura, cu picioarele sus de la pământ. Să aibă parte de-un an rău și de-o lună rea toți clevetitorii de pe lume, și meargă-mi mie bine și râdă toți de mine⁷²⁶! Bine zic, mamă dragă?

— Și încă ce bine le zici, fata mea! – răspunse Teresa –. Păi toate noroacele astea, ba și altele mai mari, mi le-a profețit dragul meu Sancho, și-ai să vezi, fata mea, n-o să se lase până nu te face contesă, că totul e doar să-ncepem să fim norocoase. Și cum de multe ori l-am auzit zicând pe bunul tău tată, care, așa cum e-al tău, e și-al zicalelor, dacă-ți dau de dar văcuța, dă fuga cu frânghiuța: dacă o să-ți dea o guvernare, ia-o; dacă-ți dau un comitat, înșfacă-l; și dacă-ți zic pst, pst, cu vreun plocon de soi, adă-l la noi. Dacă nu, du-te la culcare și nu răspunde noroacelor și fericirilor care-ți bat la poarta casei!

numai în clasele înstărite; popular, erau denumiți ironic în multe feluri, printre care și, foarte vulgar, *pedorras* „bășinoși, pârțâiți“.

⁷²⁶ Expresie idiomatică: „Ándeme yo caliente, y ríase la gente“, devenită celebră ca refren al unei compoziții satirice a lui Góngora: „Traten otros del gobierno“.

— Și ce-mi pasă mie – adăugă Sanchica – că vorbește cine poștește, când m-oi vedea eu făloasă și țănoșă, „s-a văzut potaia îmbrăcată ca brezaia...”⁷²⁷ și tot ce mai e?

Auzind acestea, preotul zise:

— Nu pot crede decât că toți cei din neamul Panzașilor s-au născut fiecare cu câte un sac de proverbe în trup: nu l-am văzut pe unul să nu le toarne la orice oră și-n toate discuțiile purtate.

— E foarte-adevărat – zise pajul –, domnul guvernator Sancho le zice la fiecă pas; și, cu toate că multe nu se potrivesc, totuși sunt plăcute, iar stăpâna mea ducesa și ducele le țin la mare cinste.

— Așadar, susții în continuare, domnule dragă – zise bacalaureatul –, că povestea asta cu guvernarea lui Sancho e adevărată și că se află o ducesă pe lume ca să-i trimită daruri și să-i scrie? Fiindcă noi, deși am pipăit darurile și am citit scrisorile, tot nu credem și socotim că la mijloc e tot vreo ispravă de-a lui don Quijote, compatriotul nostru, care pe toate le crede făcute prin farmece; ca atare, vreau să te ating și să te pipăi și pe domnia ta, ca să văd dacă ești ambasador închipuit sau om în carne și oase.

— Domnilor, despre mine unul nu știu mai mult – răspunse pajul – decât că sunt ambasador adevărat și că domnul Sancho Panza este guvernator adevărat, iar stăpânii mei ducele și ducesa, pot da și i-au dat guvernarea cu pricina și am auzit spunându-se că acest Sancho Panza se achită de ea cum nu se poate mai merituos. Dacă e aici vreo vrajă ori nu, domniile voastre n-aveți decât să discutați cât vreți, căci eu altceva nu știu, pe jurământul pe care-l fac, și anume pe viața părinților mei, care-mi sunt încă-n viață și-i îndrăgesc și-i iubesc mult.

— S-ar prea putea să fie așa – replică bacalaureatul –, dar *dubitat Augustinus*⁷²⁸.

— Îndoiască-se cine-o vrea – răspunse pajul –, adevărul e cel pe care l-am spus și el are să se ridice mereu deasupra minciunii, ca untdelemnul deasupra apei; și dacă nu, „operibus credite, et non verbis”⁷²⁹:

⁷²⁷ Proverb, sub forma completă: „Viose el villano en bragas de cerro, y él, fiero que fiero” („S-a văzut potaia îmbrăcată ca brezaia, și ea făloasă ca altă aia”).

⁷²⁸ „Dar până și Sf. Augustin se îndoiește”, frază proverbială printre teologi.

⁷²⁹ Vezi Ioan 10, 38: „Si mihi non vultis credere, operibus credite” („Dacă nu credeți în mine, credeți în fapte”). Locul a mai fost evocat în DQ II, 25, p. 224.

vină careva dintre domniile voastre cu mine și veți vedea cu ochii ce nu credeți din auzite.

— Eu s-ar cuveni să merg – zise Sanchica – ; ia-mă, domnule, pe crupa mârtoagei dumitale, căci bucuroasă aş merge să-l văd pe domnul tatăl meu.

— Fiicele de guvernatori nu trebuie să meargă singure la drum, ci însoțite de calești și litiere și de un mare număr de slujitori.

— Pe Dumnezeuul meu – răspunse Sancha –, aş merge la fel de bine pe-o iapă ca și-ntr-o caleașcă. Ți-ai găsit sclifosita!

— Taci, fato – zise Teresa –, nu știi ce spui, iar domnul ăsta are dreptate, cum sunt vremurile, așa și cheremurile⁷³⁰: dacă-i Sancho, Sancha, iar dacă-i guvernator, doamnă, și nu știu dacă s-a-nțelese ce-am spus.

— Doamna Teresa spune mai mult decât își închipuiește; și-acum dați-mi de mâncare și porniți-mă numaidecât la drum, căci am de gând să mă-ntorc astă-seară.

La care preotul zise:

— Aș vrea să vii, domnule, să faci penitență cu mine⁷³¹, deoarece doamna Teresa are mai mult bunăvoință decât de-ale mesei pentru a-l ospăta pe un asemenea oaspete.

Pajul îl refuză, dar în cele din urmă fu nevoit să cedeze în propriul său interes, iar preotul îl luă bucuros cu sine, ca să aibă prilejul a-l descoase pe îndelete despre don Quijote și isprăvile lui.

Bacalaureatul se oferă să scrie scrisorile de răspuns ale Teresei, dar ea nu voi ca el să-și bage nasul în treburile ei, întrucât îl socotea cam șmecher, drept care îi dădu o pâinișoară și două ouă unui ministrant care știa carte și el îi scrise două scrisori, una pentru bărbatul ei și cealaltă pentru ducasă, dictate de ea și după mintea ei și care nici nu sunt cele mai rele puse în această mare istorie, după cum se va vedea mai jos.

⁷³⁰ Proverb: „Tal el tiempo, tal el tiento“, adică trebuie să te porți după împrejurări.

⁷³¹ Formulă antifrastică mascând o invitație politicoasă la masă. V. și II, 3, p. 46.

CAPITOLUL 51

*Despre propășirea guvernării lui Sancho Panza,
cu alte asemenea evenimente de toată minunea*

Se luminează de ziuă după noaptea cu rondul guvernatorului, noapte pe care chelarul o petrecu fără a dormi, cu gândurile înrobite de chipul, strălucirea și frumusețea tinerei deghizate; iar majordomul își petrecu ce mai rămăsese din ea scriindu-le stăpânilor săi ce anume făcea și zicea Sancho Panza, uimit deopotrivă de faptele și spusele lui, întrucât vorbele și faptele îi erau amestecate cu mostre de discernământ și de prostie.

În sfârșit, domnul guvernator se trezi și, la ordinul doctorului Pedro Recio, îi serviră micul dejun cu un pic de conservă și patru înghițituri de apă rece⁷³², meniu pe care Sancho l-ar fi schimbat pe un codru de pâine și un ciorchine de struguri; dar, văzând că totul era mai mult de silă decât de milă, înghiți în sec, cu mare durere în suflet și strâmțorare la stomac, Pedro Recio încredințându-l că mâncărurile puține și delicate înviorau ingeniozitatea, adică tocmai ce le era mai de folos persoanelor aflate în posturi de comandă și în slujbe importante, unde au nevoie nu atât de forțele corporale, cât de cele ale intelectului.

Cu asemenea sofisticărie, Sancho răbda de foame, și încă în asemenea hal, încât blestema în taină guvernarea și chiar pe cel ce i-o dăduse; dar, cu toată foamea și conserva lui, începu să judece în ziua aceea, și primul caz ce i se înfățișă fu o întrebare pusă de un străin, prezenți fiind la toate majordomul și ceilalți acoliți, și anume:

— Domnule, un râu bogat în ape despărțea două districte ale aceleiași seniorii, dar fiți atent, rogu-vă, deoarece cazul e de mare însemnătate și oarecum dificil... Zic, așadar, că peste râul acela era un pod și la capătul acestuia o spânzurătoare și un fel de tribunal, unde se găseau de obicei patru judecători care aplicau legea dată de stăpânul râului, al

⁷³² *conserva*: Bucăți de fructe sau alte vegetale care se fierb în sirop, se lasă apoi la uscat ca să se glaseze. Micul dejun cel mai popular printre spaniolii din acea vreme consta în câteva guri de rachiu și câteva felii sau îmbucături de *conserva* sau *letuario*, gen de *conserva* preparată din diferite plante în scopuri medicinale și fortifiante. Rachiul e înlocuit de Pedro Recio cu *apă rece*, adică răcită cu zăpadă, băutură la modă printre cei nobili și înstăriți, căreia i se atribuiau și virtuți medicinale.

podului și al senioriei, care spunea așa: „Dacă cineva trece pe podul acesta dintr-o parte într-alta, trebuie să spună mai întâi sub jurământ unde se duce și de ce; și dacă va jura drept, să fie lăsat a trece, iar dacă va jura strâmb, să moară din acest motiv spânzurat de spânzurătoarea ce se vede acolo, fără nicio putință de iertare.” Știute fiind și legea, și prevederea ei plină de asprime, treceau mulți și, de îndată ce jurau, se vedea că spuneau adevărul și judecătorii îi lăsau să treacă fără opreliște. S-a întâmplat însă că, supus fiind jurământului, un om a jurat și a spus că, potrivit jurământului pe care-l făcea, se ducea să moară în spânzurătoarea ce se înălța acolo, și nu din altă pricină. Judecătorii întoarseră pe toate fețele jurământul și spuseră: „Dacă-l vom lăsa pe omul acesta să treacă liber, a mințit în jurământul lui și, potrivit legii, trebuie să moară; și dacă-l vom spânzura, a jurat că se ducea ca să moară în spânzurătoarea aceea și, pentru că a jurat adevărat, în virtutea aceleiași legi, va trebui pus în liberate.” Sunteți întrebat, domnule guvernator, ce să facă judecătorii cu omul acela, căci până și-acum sunt șovăitori și nehotărâți și, aflând de ascuțita și elevata dumneavoastră minte, m-au trimis ca să vă implor din parte-le să vă dați părerea într-un caz atât de complicat și de problematic⁷³³.

La care Sancho răspunse:

— Domnii ăștia judecători care te-au trimis la mine s-ar fi putut, cu siguranță, lipsi s-o facă, pentru că eu sunt mai degrabă greu de cap decât ascuțit; cu toate astea, mai spuneți-mi încă o dată toată daravella ca s-o înțeleg: cine știe, s-ar putea să nimeresc la țintă.

Cel trimis să întrebe mai relată o dată și încă o dată ce spusese și prima oară, iar Sancho zise:

⁷³³ Anecdota, pe lângă faptul că amintește, în registru burlesc, de povestea păstoritei Torralba (I, 20) și de episodul coțcarului care refuza să doarmă în închi-soare, e de origine folclorică și se regăsește, sub diverse variante, în Aulus Gellius, *Noptile atice* (XVIII, 2); Pero Mexía, *Silva de varia lección*, Sevilla, 1540 (I, 17), și în Luis Barahona de Soto, *Primera parte de la Angélica*, Granada, 1586 (cântul I). (Vezi Stith-Thompson, *Motif Index*, J1289.53.) Istorioara reia vechiul *paradox al mincinosului*, zis al lui Epimenide sau al Cretanului, foarte cunoscut printre teoreticienii medievali (vezi Gheorghe Enescu, *Dicționar de logică*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985, pp. 271–273). Aporia lui Sancho a fost studiată și de Bertrand Russell în capitolul al XIII-lea din *Introduction to Mathematical Philosophy* (1919).

— După părerea mea, am să dezleg daravela asta iute și degrabă: omul cu pricina jură că se duce să moară în spânzurătoare, iar dacă va muri în ea, a jurat adevărat și, potrivit legii impuse, merită să fie liber și să treacă podul: iar dacă nu-l vor spânzura, a jurat strâmb și în temeiul aceleiași legi merită să fie spânzurat.

— E așa cum spune domnul guvernator – zise mesagerul –, iar în ce privește înțelegerea deplină a cazului, nu mai e nimic de întrebat sau de șovăit.

— Zic, dar, acum – i-o întoarse Sancho – că partea din omul acela care a jurat adevărat să fie lăsată să treacă, iar cea care a mințit să fie spânzurată, iar în felul acesta se va îndeplini țifără cu țifără condiția trecerii.

— Prin urmare, domnule guvernator – replică întrebătorul –, va fi nevoie ca omul cu pricina să fie tăiat în două părți, una mincinoasă și alta adevărată; dar dacă va fi împărțit așa, cu necesitate va muri, și astfel nu se va îndeplini niciuna din cerințele legii, or, este neapărat nevoie ca ea să fie aplicată întocmai.

— Ia fă-te-ncoace, domnule om bun – răspunse Sancho – : trecătorul ăsta de care vorbești, ori sunt eu un năvleg, ori el are același drept și să moară, și să trăiască, și să treacă puntea, deoarece, dacă adevărul îl salvează, minciuna îl condamnă deopotrivă; și așa stând lucrurile, cum și stau, sunt de părere să le spui domnilor care te-au trimis la mine că, de vreme ce motivele de osândire sau de iertare a lui cântăresc deopotrivă, să-l lase să treacă liber, deoarece totdeauna e mai lăudată facerea de bine decât cea de rău. Și sentința asta aș da-o semnată cu numele meu, dacă aș ști să iscălesc⁷³⁴, dar în cazul ăsta eu n-am vorbit după capul meu, ci mi-am amintit de un precept, printre multe altele pe care mi le-a dat stăpânul meu în noaptea din ajunul plecării mele ca să fiu guvernatorul acestei Insule, și anume că atunci când justiția se află în cumpănă, să înclin și să recurg la milostenie, și a vrut Dumnezeu să-mi aduc aminte chiar acum, când i se potrivește ca turnată cazului de față.

— Așa e – răspunse majordomul –, iar eu unul sunt de părere că nici Licurg însuși, care le-a dat legi lacedemonienilor, n-ar fi putut da

⁷³⁴ Sancho declarase totuși mai înainte că, deși nu foarte bine, știa să iscălească (DQ II, 36, p. 306, și 43, p. 351).

o sentință mai bună decât cea pe care a dat-o marele Panza. Ci să se isprăvească audiența de azi, iar eu voi porunci ca domnul guvernator să mănânce întru totul după placul său.

— Asta cer, și încă fără nicio viclenie – zise Sancho – : dați-mi să mănânc și n-au decât să plouă cazurile asupra mea, că o să le mucăresc dintr-o suflare.

Majordomul se ținu de cuvânt, întrucât i se părea că și-ar fi încărcat cugetul cu un păcat lăsându-l să moară de foame pe un guvernator cu asemenea discernământ, cu atât mai mult cu cât avea de gând să-și încheie socotelile cu el chiar în noaptea următoare, jucându-i ultima farsă pe care fusese însărcinat să i-o joace.

Se făcu, dar, că, după ce în ziua aceea prânzi contrar regulilor și aforismelor doctorului Tirteafuera, în vreme ce se strângea masa, intră un mesager cu o scrisoare din partea lui don Quijote pentru guvernator. Sancho îi porunci secretarului să o citească de unul singur și, dacă nu va constata în ea nimic demn de secret, să o citească și cu glas tare. Secretarul făcu întocmai și, parcurgând-o mai întâi el, zise:

— Se poate citi prea bine cu glas tare, căci ceea ce vă scrie seniorul don Quijote merită a fi tipărit și scris cu litere de aur, și zice așa:

SCRISOARE A LUI DON QUIJOTE DE LA MANCHA CĂTRE SANCHE PANZA, GUVERNATOR AL INSULEI BARATARIA

Când mă așteptam să aud vești despre neglijențele și prostiile tale, Sancho prietene, le-am auzit despre istețimile tale, drept care am adus mulțumiri deosebite Cerului, care știe să-i ridice pe săraci din gunoi⁷³⁵ și să facă din tonți discernători. Mi se spune că guvernezi ca și cum ai fi om și că ești om ca și cum ai fi animal, după umilința cu care te consideri: ci vreau să iei seama, Sancho, că deseori se cade și este necesar,

⁷³⁵ Traducere a unui text biblic: „Suscitat de pulvere egenum, et de stercore elevat pauperum” („El ridică pe cel sărac din pulbere și din gunoi pe cel lipsit”, I Samuel [I Regi], 2, 8 [7]) sau: „Suscitans a terra inopem, et de stercore erogens pauperum” („Cel ce scoate din țărână pe cel sărac și ridică din gunoi pe cel sărman”, Psalmi, 112 [113], 7).

pentru autoritatea funcției, să procedezi contrar umilinței inimii, deoarece buna înfățișare a persoanei care este pusă în slujbe importante trebuie să fie pe potriva exigențelor acestora, iar nu pe măsura înclinațiilor condiției sale umile. Îmbracă-te frumos, căci un băț dichisit nu mai pare băț⁷³⁶: nu zic să porți farafastâcuri sau zorzoane, nici, judecător fiind, să te îmbraci în soldat, ci să te împodobești cu hainele pe care le pretinde funcția ta, cu condiția să fie curate și bine aranjate.

Ca să câștigi bunăvoința poporului pe care-l guvernezi, trebuie să faci, între altele, două lucruri: să fii bine crescut cu toți, deși ți-am mai dat sfatul acesta și rândul trecut; iar celălalt, să ai grijă de abundența proviziilor, fiindcă nimic nu îngreuiază mai mult inima sărmanilor decât foametea și scumpetea.

Nu da multe ordonanțe, iar dacă o faci, caută să fie drepte și mai cu seamă să fie respectate și aplicate, căci ordonanțele care nu sunt respectate sunt ca și cum n-ar fi, ci, dimpotrivă, dau de înțeles că suveranul care a avut discernământ și autoritate ca să le întocmească n-a avut curaj să le facă a fi respectate; și legile care sunt temute, dar nu sunt puse în aplicare ajung a fi ca butucul, rege al broaștelor, care la început le-a înspăimântat, dar pe care cu timpul l-au disprețuit și s-au urcat pe el⁷³⁷.

Fii tată al virtuților și tată vitreg al viciilor. Nu fi mereu aspru, nici mereu blând, ci alege mijlocia dintre aceste două extreme, căci în ea se găsește culmea discernământului. Vizitează închisorile, măcelăriile și piețele, căci prezența guvernatorului în asemenea locuri e de mare importanță: îi consolează pe deținuți, care speră să fie eliberați în scurt timp; este baubaul măcelarilor, care atunci cântăresc corect, și e sperietoarea precupețelor, din același motiv. Nu te arăta, chiar dacă se întâmplă să fii, ceea ce nu-mi vine să cred, hrăpăreț, afemeiat sau mîncău; căci poporul și cei care au de-a face cu tine, cunoscându-ți înclinația anume, într-acolo își vor îndrepta artileria, până când te vor prăvăli în abisul pierzaniei.

⁷³⁶ Don Quijote adaptează un proverb răspândit: „Compone un palo y parecerá algo.”

⁷³⁷ Aluzie la fabula 44 a lui Esop (sau Fedru, I, 3), în care broaștele îi cer un rege lui Jupiter, reluată și de La Fontaine: „Les grenouilles qui demandent un roi”, *Fables*, III, 4.

Cercetează și răscercetează, parcurge și reparcurge sfaturile și învățăturile pe care ți le-am dat în scris înainte să pleci de-aici la guvernământul tău⁷³⁸ și vei vedea că în ele găsești, dacă le respecti, un ajutor la îndemână care să-ți ușureze muncile și dificultățile ivite la fiecare pas în calea guvernatorilor. Scrie-le stăpânilor tăi și arată-te recunoscător, căci ingratitudea este fiica trufiei și unul dintre cele mai mari păcate din câte se cunosc, iar persoana recunoscătoare celor care i-au făcut bine dă semn că la fel va fi și față de Dumnezeu, care atâta bine i-a făcut și neconținut îi face.

Doamna ducesă a trimis un om cu haina ta și alt dar pentru soția ta, Teresa Panza; dintr-un moment într-altul așteptăm răspunsul.

Eu am fost cam indispus, din pricina unei anumite împisiciri care mi s-a întâmplat nu prea spre folosul nasului meu, dar nu-i nimic, căci, dacă sunt vrăjitori care îmi fac rău, sunt și dintre cei care-mi iau apărarea.

Înștiințează-mă dacă majordomul care este cu tine a fost amestecat în treburile acelei Trifaldina, cum ai bănuț tu; și ține-mă la curent cu tot ce ți s-ar putea întâmpla, de vreme ce drumul e atât de scurt: cu atât mai mult cu cât am de gând să părăsesc viața aceasta trândavă pe care-o duc, deoarece nu m-am născut pentru așa ceva.

Mi s-a ivit o împrejurare care cred că-mi va atrage dizgrația acestor seniori; dar, deși mă afectează mult, nu-mi pasă câtuși de puțin, deoarece, la urma urmelor, sunt obligat să-mi fac datoria mai întâi față de profesia mea decât față de placul lor⁷³⁹, potrivit zicalei obișnuite: „Amicus Plato, sed magis amica veritas.”⁷⁴⁰ Ți-o spun pe latinește pentru că vreau să cred că de când ești guvernator vei fi învățat limba aceasta. Și să te ajute Dumnezeu și să te ferească să nu inspire milă cuiva.

Prietenul tău,

Don Quijote de la Mancha

⁷³⁸ Vezi DQ II, 42 și 43, pp. 344–347 și 348–351.

⁷³⁹ Aluzie la ofensa adusă fiicei doñei Rodríguez (DQ II, 48), în apărarea căreia se pregătește să intervină (DQ II, 52).

⁷⁴⁰ Cunoscut adagiul clasic: „Mi-e prieten Platon, dar mai prieten adevărul.” În spaniolă a fost adaptat de Hernán Núñez, Comandorul grec, în *Refranes o Proverbios en romance*, Salamanca, 1555: „Amigo Pedro, amigo Juan, pero más amiga la verdad.”

Sancho ascultă scrisoarea cu multă atenție, ea fiind lăudată drept discernătoare de către cei ce-o auziră, iar Sancho se ridică numaidecât de la masă și, chemându-l pe secretar, se închise cu el în camera sa și, fără a mai amâna, voi să-i răspundă pe loc stăpânului său don Quijote și-i spuse secretarului să scrie tot ce-i va spune el, fără a adăuga sau înlătura nimic, și așa se și făcu; iar scrisoarea de răspuns sună precum urmează:

SCRISOAREA LUI SANCHE PANZA CĂTRE DON QUIJOTE DE LA MANCHA

Treburile îmi iau atât de mult timp, încât nu-mi mai rămâne nici ca să mă scarpin în scăfârlie, ba nici ca să-mi tai unghiile⁷⁴¹, așa că le port atât de lungi, că numai Dumnezeu o ști cum să mă ajute. Zic asta, stăpâne drag al sufletului meu, pentru ca înălțimea ta să nu te neliniștești dacă până acum nu ți-am dat de știre despre buna sau reaua mea stare în guvernarea asta, în care sufăr de foame mai rău ca atunci când umblam prin păduri și pustietăți.

Ducele stăpânul meu mi-a scris deunăzi, înștiințându-mă că în Insula asta ar fi intrat niște iscoade ca să mă omoare, dar până acum n-am descoperit alta decât pe un anume doctor care primește simbrie în așezarea asta ca să-i omoare pe toți guvernatorii care vin aici: îl cheamă doctorul Pedro Recio și e de fel din Tirteafuera, ca să vezi, domnule, ce mai nume, și cum să nu mă tem că o să mor de mâna lui! Doctorul ăsta zice el însuși despre sine că nu vindecă bolile când le ai, ci le previne, ca să nu te lovească; și doctoriile pe care le folosește sunt dieta și iar dieta, până îi face pe oameni oase goale, ca și cum slăbiciunea n-ar fi o boală mai rea decât febra. Ce mai tura-vura, el mă omoară de foame și eu mor de necaz, deoarece, când gândeam că am venit la guvernarea asta ca să mănânc cald și să beau rece și să-mi desfăt trupul în cearșafuri de olandă, pe saltele de puf, am venit să fac penitență, de parcă aș fi schimnic, și cum n-o fac de bunăvoie, cred că până la urmă, pe mine, săracu', o să mă ia dracu'.

⁷⁴¹ Sancho încalcă recomandarea lui don Quijote din DQ II, 43, p. 348.

Până acum n-am strâmbat niciun drept, nici șpagă n-am vrut s-aștept, și nu-mi dau seama la ce bun, pentru că aici mi s-a spus că guvernatorilor care vin în Insula asta, înainte de-a păși în ea, poporenii le-au dăruit sau le-au împrumutat o groază de bani, asta fiind obiceiul la toți care urcă la guvernare, și nu numai aici.

Astă-noapte am făcut rondul, am dat peste o domnișoară frumoasă în straie bărbătești și peste un frate de-al ei în veșmânt femeiesc: chelarul meu s-a îndrăgostit de fată și și-a ales-o în gând drept soție, după cum a spus, iar eu mi l-am ales pe băiat drept ginere; azi, amândoi ne vom pune în faptă gândurile cu tatăl celor doi, care e un anume Diego de Llana, hidalg și creștin vechi cât vrei.

Vizitez piețele, după cum mă sfătuiești înălțimea ta, și ieri am găsit o precupeață care vindea alune proaspete și am prins-o că amestecase cu o vadră de alune noi alta de alune vechi și putrede; i le-am confiscat pe toate pentru copiii orfani, care știu bine să le deosebească, și-am osândit-o ca vreme de cincisprezece zile să nu mai calce prin piață. Mi s-a spus că am procedat înțelepțește; un lucru pot să-ți spun, înălțimea ta, și anume că s-a dus buhul prin târgul ăsta că nu-s ființe mai afurisite ca precupețele, fiindcă toate sunt nerușinate, fără suflet și obraznice, și cred că așa și este, după ce-am văzut și prin alte sate.

Sunt foarte încântat că stăpâna mea ducesa i-a scris femeii mele, Teresa Panza, și i-a trimis darul de care vorbești înălțimea ta, drept care mă voi strădui să mă arăt recunoscător la vremea potrivită: sărută-i din partea mea mâinile, domnule, și spune-i că eu zic că nu și-a aruncat bunătatea într-un sac rupt, așa cum se va vedea după fapte.

N-aș vrea ca înălțimea ta să ajungi la gâlcevi neplăcute cu stăpânii mei de-acolo, fiindcă, dacă înălțimea ta te cerți cu ei, este limpede că totul se va-ntoarce spre paguba mea și n-ar fi bine ca, după ce eu sunt sfătuit să fiu recunoscător, tocmai înălțimea ta să nu fii, când ți s-au făcut atâtea favoruri și ai fost primit atât de bine în castelul lor.

Treaba cu împisicirea n-o pricep, dar îmi închipui că e una din răutățile pe care obișnuiesc să le pună la cale împotriva înălțimii tale vrăjitorii cei răi; o să mă lămuresc când o să ne revedem.

Aș vrea să-ți trimit ceva, domnule, dar nu știu ce să-ți trimit, afară de niște tubușoare de suflat puse la niște bășici⁷⁴², din care se fac de tot hazul în Insula asta; dar, dacă îmi va mai ține slujba, am să caut ce anume să trimit, fie cum o fi.

Dacă mi-o scrie nevasta mea, Teresa Panza, plătește înălțimea ta poșta⁷⁴³ și trimite-mi scrisoarea, că tare sunt doritor a ști în ce stare-mi sunt casa, femeia și copiii. Și cu asta, Dumnezeu să te ferească, domnule, de vrăjitori de rea-credință și pe mine să mă scoată la liman cu bine și-n pace din guvernarea asta, deși mă îndoiesc, fiindcă mă bate gândul că o s-o las odată cu viața, după cum mă doftoricește doctorul Pedro Recio.

Sluga înălțimii tale,

Sancho Panza, guvernatorul

Secretarul pecetlui scrisoarea și-l trimise numaidecât înapoi pe mesager; păcălitorii lui Sancho, adunându-se, puseră la cale cum să-l izgonească pe Sancho de la guvernare; și după-amiaza aceea, Sancho și-o petrecu dând unele dispoziții referitoare la buna guvernare a ceea ce el își închipuia că este Insulă și porunci să fie stârpiți speculanții de mărfuri din republică și să se poată aduce în ea vin din orice regiune s-ar dori⁷⁴⁴, cu adăugirea că va trebui declarat locul de proveniență, pentru a i se fixa prețul după aprecierea, calitatea și reputația lui, iar cel care l-ar boteza sau i-ar schimba denumirea să-și piardă viața din această pricină.

Reduse prețul încălțăminteii de orice fel, mai cu seamă pe cel al pantofilor, întrucât i se părea că prea creștea fără măsură; limită simbriile servitorilor, care o luaseră de-a binelea razna pe drumul cametei; stabili pedepse foarte aspre pentru cei care ar cânta cântece lascive și nerușinate, atât ziua, cât și noaptea; porunci ca niciun orb să nu mai cânte

⁷⁴² Se referă probabil la tuburile și burdufurile cimpoaielor.

⁷⁴³ În Spania, taxele poștale s-au achitat, până în plin secol al XIX-lea, de către destinatar.

⁷⁴⁴ Comerțul cu vinuri era strict reglementat în secolul al XVII-lea.

minuni în versuri și nici să nu aducă mărturii de netăgăduit că ar fi adevărate, întrucât i se părea că majoritatea celor cântate de orbi sunt prefăcute, spre paguba celor adevărate⁷⁴⁵.

Stabili și înființă un alguazil al săracilor⁷⁴⁶, nu ca să-i prigonească, ci ca să cerceteze cine erau, pentru că în umbra unei ologeli simulate și a plăgilor prefăcute umblă brațele hoșești și sănătatea beată. Pe scurt, rânduiri lucruri atât de bune, încât până și-n ziua de azi sunt păstrate în târgul acela și poartă numele de „Constituțiile marelui guvernator Sancho Panza“.

CAPITOLUL 52

Unde se povestește aventura celei de-a doua duene Dolorida, sau Obidita, altminteri numite doña Rodríguez

Cide Hamete povestește că lui don Quijote, după ce se vindecă de zgârieturile sale, i se păru că viața pe care o ducea în castelul acela era total potrivnică ordinului cavaleriei rătăcitoare pe care o profesa, drept care se hotărî să le ceară ducilor învoirea de a pleca la Zaragoza, ale cărei serbări se apropiau, și unde spera să câștige armura ce se cucerește la asemenea serbări.

Și-n timp ce stătea într-o zi la masă cu ducii și se pregătea să-și pună în faptă intenția și să le ceară învoirea, iată că deodată intrară pe ușa sălii celei mari două femei, după cum se văzu mai apoi, drapate în doliu din cap până-n picioare; și una dintre ele, apropiindu-se de don Quijote, i se aruncă la picioare cât era de lungă, cu gura lipită de picioarele lui don Quijote și scoțând niște gemete atât de triste, atât de profunde și atât de dureroase, încât îi umplu de tulburare pe toți câți o auzeau și-o priveau. Și cu toate că ducii crezură că era o farsă pe care slujitorii lor

⁷⁴⁵ Mai toate măsurile preconizate de Sancho figurau în legislația contemporană, dar nu erau decât rareori respectate.

⁷⁴⁶ Spania oficială din Secolul de Aur s-a preocupat în mod serios de problemele legate de caritate, sărăcie, spitale etc., multe dintre acestea fiind reflectate în literatura picarescă.

voiau să i-o joace lui don Quijote, totuşi, văzând înverşunarea cu care suspina, gemea şi plângea femeia, rămaseră dubitativi şi uluiţi, până când don Quijote, compătimitor, o ridică de la podea şi-o convinse să se descopere şi să-şi înlăture mantia de pe chipul plâns.

Ea făcu întocmai şi dădu la iveală ce nici n-ar fi fost de gândit vreodată, întrucât descoperi faţa doŢei Rodríguez, duena de casă, iar cealaltă îndoliată era fiica ei, cea înşelată de fiul ţăranului bogat. Se minunară toţi cei care o cunoşteau şi, mai mult decât toţi, ducii, care, o socoteau netoată şi slabă de înger, dar nu într-atâta încât să ajungă a face asemenea nebunii. În cele din urmă, doŢa Rodríguez, adresându-li-se stăpânilor, le spuse:

— Binevoiţi, excelenţele voastre, să-mi daţi voie a sta puţin de vorbă cu cavalerul acesta, pentru că aşa se cade spre a ieşi cu bine din încurcătura în care m-a pus obrăznicia unui ţărănoi rău intenţionat.

Ducele îi spuse că-i dădea şi că putea sta de vorbă cu seniorul don Quijote cât dorea. Ea, îndreptându-şi glasul şi chipul către don Quijote, zise:

— Acum câteva zile, viteze cavaler, v-am adus la cunoştinţă nedreptatea şi felonia pe care un ţăran mârşav i le-a pricinuit mult iubitei şi dragei mele fiice, care e nefericita aceasta aici de faţă, iar domnia voastră mi-aţi făgăduit să-i săriţi în apărare, răzbunând strâmbătatea ce i s-a făcut, pe când acuma îmi ajunge la urechi că vreţi să plecaţi din castelul acesta, în căutarea bunelor aventuri pe care hărăzească-vi-le Dumnezeu; şi, astfel, aş vrea ca, înainte de a vă aşterne drumurilor, să-l provocaţi pe plugarul cel îndărătnic şi să-l siliţi a se căsători cu fiica mea, ca să-şi ţină cuvântul pe care i l-a dat întâi şi înainte de a-şi face de cap cu ea: căci a crede că ducele, stăpânul meu, are să facă dreptate ar însemna a cere pere ulmului, din pricina pe care v-am şi împărtăşit-o în taină. Şi cu aceasta, Domnul Dumnezeuul nostru să-i dea înălţimii voastre multă sănătate, iar pe noi să nu ne lase de izbelişte.

La care vorbe, don Quijote răspunse cu multă gravitate şi ceremoniozitate:

— Bună duenă, stăpâneşte-ţi lacrimile sau, mai bine zis, ştergeţi-le şi cruţă-ţi suspinurile, căci iau asupra-mi misiunea ajutorării fiicei dumitale, deşi mai bine i-ar fi stat să nu fi fost atât de lesne încrezătoare

în promisiuni de-ale îndrăgostiților, care, în cea mai mare parte, sunt ușor de făcut și foarte greu de ținut; drept care, cu învoirea ducelui și stăpânului meu, voi pleca numaidecât în căutarea aceluia tânăr fără suflet, îl voi găsi și-l voi provoca și-l voi ucide neapărat dacă va lipsi a-și împlini cuvântul dat. Căci principalul scop al îndeletnicirii mele este să-i iert pe cei umili și să-i pedepsesc pe cei trufași, adică să vin în ajutorul năpăstuiților și să-i nimicesc pe asupritori.

— Nu e nevoie – răspunse ducele – ca domnia voastră să vă osteniți a-l căuta pe țăranul de care se plânge această duenă de ispravă și nici nu e nevoie să-mi cereți încuviințarea de a-l provoca la luptă, pentru că eu îl consider gata provocat și iau asupra mea obligația de a-i aduce la cunoștință această provocare, urmând să o accepte și să vină a răspunde la ea în castelul meu, unde vă voi oferi amândurora câmpul de luptă corect, respectând toate condițiile ce obișnuiesc și trebuie a fi respectate în asemenea situații, asigurând deopotrivă dreptatea fiecărei părți, așa cum sunt obligați să o asigure toți principii care dau câmp liber celor ce se luptă în limitele prescrise de seniorii lor.

— Atunci, cu această asigurare și cu buna încuviințare a excelenței voastre – replică don Quijote –, declar acum că de astă dată renunț la privilegiile mele de hidalg, mă cobor și mă adaptez la josnicia răufăcătorului⁷⁴⁷ și mă consider egal cu el, dându-i astfel posibilitatea de a lupta cu mine; și, astfel, deși absent, îl provoc și-l desfid, în temeiul faptului că a comis o nelegiuire înșelând-o pe această sărmană care a fost fecioară și din vina lui nu mai este, și că este obligat să-și țină cuvântul pe care i l-a dat de a-i fi soț legitim sau de a muri în înfruntare.

Și imediat, scoțându-și o mănușă, o aruncă în mijlocul sălii, iar ducele o ridică zicând că, așa cum spusese, accepta el însuși provocarea în numele vasalului său și stabilea termenul peste șase zile, câmpul de luptă în curtea castelului și armele cele obișnuite ale cavalerilor: lance și scut și armură din plăci, cu toate celelalte piese, fără vicleșug, înșelătorie sau talisman de orice fel, totul urmând a fi cercetat și controlat de către judecătorii de câmp.

⁷⁴⁷ Nobilii și cu deosebire cavalerii nu aveau dreptul de a lupta împotriva oamenilor de joasă condiție, mai cu seamă în luptele în doi și în cele codificate.

— Dar înainte de orice, trebuie ca această bună duenă și această rea fecioară să-și depună dreptul justiției lor în mâinile seniorului don Quijote de la Mancha, întrucât altminteri nu se va putea face nimic și nici provocarea nu va fi valabilă.

— Eu mi-l depun — răspunse duena.

— Și eu — adăugă fiica ei, plânsă toată, rușinată și rău indispusă.

După ce fu consemnată această declarație și după ce ducele își și imaginase ce avea de făcut în cazul acela, îndoliatele plecară, iar ducesa porunci ca din clipa aceea să nu mai fie tratate ca slujitoare ale ei, ci ca niște doamne aventuriere care veniseră să ceară dreptate la ei acasă; și, ca urmare, li se dădu o încăpere separată și fură servite ca niște străine, spre mirarea celorlalte slugi, care nu știau până unde aveau să meargă nătângia și nesăbuinta doșnei Rodríguez și a rău vânturatei sale fete.

Așa stând lucrurile, ca să întregească înveselirea serbării și să încheie plăcut masa, iată că intră în sală pajul care-i dusesese scrisorile și darurile Teresei Panza, soția guvernatorului Sancho Panza, ducii bucurându-se mult de sosirea lui, dornici cum erau să afle ce i se întâmplase în călătorie și, întrebat fiind, pajul răspunse că nu o putea spune chiar de față cu atâta lume și nici doar în câteva cuvinte, rugându-le pe excelențele lor să binevoiască a-l mai păsuși ca să rămână singuri, până atunci urmând a se amuza cu scrisorile; și, scoțând două scrisori, i le înmână ducesei. Pe una dintre ele stătea scrisă adresa: „Scrisoare pentru stăpâna mea ducesa cutare de-nu-știu-unde”; iar cealaltă: „Soțului meu Sancho Panza, guvernator al Insulei Barataria, ocrotească-l Dumnezeu mai mulți ani decât pe mine”. Ducesei nu i se cocea pâinea, cum se zice, până ce nu-și citea scrisoarea; și, despăturind-o și citind-o de una singură, văzând că o putea citi cu glas tare pentru ca ducele și cei de față să o audă, citi astfel:

SCRISOAREA TERESEI PANZA CĂTRE DUCESĂ

Tare m-a mulțumit, dragă doamnă, scrisoarea pe care mi-ați scris-o înălțimea voastră, căci într-adevăr tare mult mi-o dorisem. Colierul de mărgean e foarte frumos, iar haina de vânătoare a soțului meu nu e nici ea mai prejos. De faptul că senioria voastră l-ați făcut guvernator pe Sancho, bărbatul meu, s-a bucurat tot satul, deși nimeni nu crede, îndeosebi preotul, meșterul Nicolás, bărbierul, și Sansón Carrasco, bacalaureatul;

dar mie nu-mi pasă, fiindcă, dacă lucrurile stau așa cum stau, zică fiecare ce-o vrea: deși, la drept vorbind, dacă n-ar fi venit colierul de mărgean și haina, nici eu n-aș fi crezut, fiindcă aici în sat toți îl socotesc pe soțul meu un zevzec și, scos cum e de la păzitul unei turme de capre, nu-și pot închipui pentru ce fel de guvernare ar putea fi bun. Dumnezeu să-l aibă-n pază și să-l călăuzească după cum vede că au nevoie copiii lui.

Eu, doamnă a sufletului meu, sunt hotărâtă, cu îngăduința domniei voastre, să-mi duc ziua asta bună la mine-n casă⁷⁴⁸, mergând la curte spre a mă lăfăi într-o trăsură ca să le sară ochii celor o mie de pizmași pe care-i am; drept care vă implor, excelența voastră, să-i porunciți soțului meu să-mi trimită ceva bănișori, dar ceva, acolo, pentru că la curte cheltuielile sunt mari: pâinea face un real, livra de carne treizeci de maravediși, să te crucești, nu alta; și dacă nu vrea să vin, să mă înștiințeze din timp, fiindcă mă ard tălpile s-o pornesc la drum, iar prietenele și vecinele îmi spun că, dacă eu și fata mea o să mergem mândre și arătoase pe la curte, bărbatul meu o să ajungă a fi mai cunoscut el prin mine decât eu prin el, căci mulți se vor întreba neapărat: „Cine sunt doamnele din trăsura asta?“, și un slujitor de-al meu are să răspundă: „Nevasta și fata lui Sancho Panza, guvernatorul Insulei Barataria“, și-n felul ăsta are să fie cunoscut Sancho și eu am să fiu prețuită, și, gata, hai la Roma⁷⁴⁹.

Îmi pare cum nu se poate mai rău că anul ăsta nu s-au cules ghinde aici în sat; cu toate astea, vă trimit, alteță, cam un mertic, de-am fost eu însămi în pădure ca să le culeg una câte una, dar mai mari n-am găsit: aș fi vrut să fie ca ouăle de struț.

Nu uitați, fâlnicia voastră, să-mi scrieți, că și eu voi avea grijă să vă răspund, înștiințându-vă de sănătatea mea și despre tot ce s-ar cădea să vă înștiințez din satul ăsta, unde rămân și-l rog pe Domnul Dumnezeu! nostru să vă aibă în pază, și pe mine să nu mă uite. Sancha, fata mea, și băiatul meu vă sărută mâinile înălțimii voastre.

Cea mai doritoare să o vadă pe senioria voastră decât să vă scrie, sluga dumneavoastră,

Teresa Panza

⁷⁴⁸ Aluzie la proverbul: „El buen día mételo en tu casa“ („Ziua bună du-ți-o-n casă“).

⁷⁴⁹ Adică: înainte fără teamă.

Mare fu plăcerea pe care o resimțiră cu toții la auzul scrisorii Teresei Panza citite, cu deosebire cea a ducilor, iar ducesa îi ceru părerea lui don Quijote dacă nu s-ar cuveni să deschidă scrisoarea care îi era adresată guvernatorului, întrucât își închipuia că trebuie să fi fost nespus de bună. Don Quijote zise că avea să o deschidă el ca să le facă pe plac, și așa și făcu și văzu că zicea astfel:

SCRISOAREA TERESEI PANZA CĂTRE SANCHE PANZA, SOȚUL EI

Ți-am primit scrisoarea, Sancho drag al sufletului meu, și-ți făgăduiesc și jur ca o creștină catolică ce sunt că n-au lipsit nici două lățimi de deget ca să nu înnebunesc de mulțumire. Păi, fratele meu, când am apucat să aflu că ești guvernator, am crezut c-o să cad moartă pe jos de-atâta bucurie, că doar știi, se zice că la fel omoară și bucuria neașteptată, și marea durere. Sanchica, fata ta, fără să-și dea seama, s-a scăpat pe ea de mulțumire. Haina pe care mi-ai trimis-o o aveam în față, scrisorile în mână și aducătorul lor era prezent acolo, dar totuși credeam și gândeam că tot ce vedeam și pipăiam era un vis, fiindcă cine se putea gândi că un păstor de capre avea să ajungă guvernator de Insule? Știi doar bine, prietene, că maică-mea zicea că trebuie să trăiești mult ca să vezi multe: spun asta pentru că am de gând ca, trăind mai mult, să văd mai mult, căci n-am de gând să mă opresc până când nu te voi vedea arendaș sau strângător de impozite, slujbe care, chiar dacă-l ia diavolul pe cine le folosește rău, îi aduc bani și-l fac să se joace cu ei. Doamna ducesă îți va spune despre dorința mea de-a merge la curte; gândește-te la asta și dă-mi de știre despre placul tău, căci mă voi strădui să te cinstesc pe-acolo umblând în trăsură.

Preotul, bărbierul și bacalaureatul, ba chiar și sacristanul nu pot crede că ești guvernator și zic că totul e înșelătorie sau treabă vrăjitoarească, așa cum sunt toate cele ale lui don Quijote, stăpânul tău; și Sansón zice că o să plece în căutarea ta ca să-ți scoată guvernarea din cap, iar lui don Quijote nebunia din scăfârlie. Eu nu fac altceva decât să râd și să mă uit la colierul meu și să-mi închipui haina pe care am de gând s-o croiesc din a ta pentru fata noastră.

I-am trimis doamnei ducese niște ghinde: aș fi vrut să fi fost de aur. Trimite-mi niște coliere de perle, dacă se poartă pe-acolo prin Insula aia.

Veștile din sat sunt că Berrueca și-a măritat fata după un pictor mângălici care a venit în așezare ca să picteze ce-o fi să fie: Consiliul i-a comandat să picteze armoariile Maiestății Sale deasupra porții Primăriei, el a cerut doi ducați, i s-au plătit înainte, a muncit opt zile, la capătul cărora n-a pictat nimic și-a zis că nu izbutea să picteze atâtea fleacuri; a dat banii înapoi și totuși s-a însurat de parcă ar fi fost un meșteșugar destoinic: e drept c-a lăsat pensula și-a luat sapa și se duce la câmp ca gentilomul. Băiatul lui Pedro de Lobo a primit ordinele minore și tonsura, cu gândul să se facă preot: a aflat-o Minguilla, nepoata lui Mingo Silbato, și-a făcut plângere împotriva lui, pe motiv că-i dăduse cuvântul să se însoare cu ea; limbile rele zic că a rămas însărcinată cu el, dar el tăgăduiește din răspuseri.

Anul ăsta nu-s măslina și nici nu găsești picătură de oțet în tot satul. A trecut pe-aici o companie de soldați și-au săltat în drum cu ei trei fete din sat; nu vreau să-ți spun care sunt: poate se vor întoarce și se va găsi cine să le ia de neveste, cu hibe le lor bune și rele.

Sanchica croșetează dantele; câștigă curat opt maravediși pe zi pe care și-i pune într-o pușculiță pentru zestre, dar acum, de când e fiică de guvernator, o s-o înzestrezi tu fără să mai muncească și ea. Fântâna din piață a secat, un fulger a lovit furcile⁷⁵⁰, da' pe mine mă doare-n cot.

Aștept răspunsul tău și hotărârea cu privire la călătoria mea la curte; și cu asta, Dumnezeu să te aibă-n pază mai mulți ani decât pe mine sau tot atâția, fiindcă n-aș vrea să te las fără mine pe lumea asta.

Soția ta,

Teresa Panza

Scrisorile fură elogiare, se făcu haz de ele, fură prețuite și admirate; și, ca să pună vârf la toate, sosi și mesagerul care o aducea pe cea trimisă de către Sancho lui don Quijote, care a fost de asemenea citită în public, punând la îndoială nerozia guvernatorului.

⁷⁵⁰ Stâlp, de obicei cu două aripi, aflat la intrarea în sate, care servea drept spânzurătoare, loc de expunere a capetelor celor executați sau stâlp al infamiei unde erau expuși oprobriului public condamnații.

Ducesa se retrase ca să afle de la paj ce anume se petrecuse în satul lui Sancho, și el îi povesti amănunțit, fără a lăsa nicio împrejurare nere-latată; îi dădu ghindele și pe deasupra o bucată de brânză pe care i-o dăduse Teresa, pentru că era foarte bună, ba chiar mai presus de brânze-turile din Tronchón⁷⁵¹; ducesa o primi cu cea mai mare plăcere, iar aici o vom părăsi, pentru a povesti sfârșitul pe care l-a avut guvernarea marelui Sancho, floare și oglindă a tuturor guvernatorilor insulari.

CAPITOLUL 53

Despre trudnicul sfârșit și capăt de care a avut parte guvernarea lui Sancho Panza

„A-ți închipui că-n viața aceasta lucrurile ce țin de ea au să rămână mereu în aceeași stare înseamnă a gândi ce nu-i cu putință, ci în ea, dimpotrivă, totul pare a merge în cerc, vreau să zic roată: primăvara fuge după vară, vara după dricul verii, dricul verii după toamnă și toamna după iarnă⁷⁵², iarna după primăvară, și tot așa, timpul se învâртеște în această roată neîntreruptă; doar viața omenească aleargă spre sfârșitul ei mai ușoară ca vântul⁷⁵³, fără a spera să se reînnoiască altfel decât în cealaltă, ce nu cunoaște hotare care să o mărginească.” Asta spune Cide Hamete, filozof mahometic, pentru că mulți sunt cei care, fără lumina credinței, ci doar cu lumina naturală, au înțeles scurtimea și inconstanța vieții prezente, în timp ce durabilă este doar cea veșnică pe care o așteptăm; aici însă

⁷⁵¹ Localitate din provincia Teruel (Aragonul de Jos), celebră prin calitatea brânzeturilor sale de oaie.

⁷⁵² În Secolul de Aur era curentă divizarea anului în cinci anotimpuri în loc de patru, care nu corespundeau celor astronomice, dar respectau uzanțele agricole valabile încă și azi: *primavera* era doar începutul anotimpului cunoscut azi sub numele acesta; *verano* desemna pe atunci sfârșitul primăverii și începutul verii; *estío* era aplicat restului acestui anotimp; urmau apoi *otoño* (toamna) și *invierno* (iarna). În mod curent, așadar, în Evul Mediu și chiar în Secolul de Aur, *verano* însemna „primăvară”. În *DQ*, Cervantes folosește doar *verano* pentru a denumi sezonul sau timpul în care se desfășoară acțiunea, deși se referă și la unele date din iulie.

⁷⁵³ Cf. *Iov*, 7, 6–7: „Ventus est vita mea.”

autorul nostru o spune privitor la repeziciunea cu care s-a sfârșit, s-a consumat, s-a destrămat, s-a risipit ca umbra și fumul guvernarea lui Sancho⁷⁵⁴.

Acesta, aflându-se, în cea de-a șaptea noapte a zilelor guvernării sale, în pat, nesătul nici de pâine, nici de vin, ci doar de judecăți, de dat sfaturi și de întocmit statute și ordonanțe, tocmai când somnul, în ciuda și în pofida foamei, începea să-i lipească pleoapele, auzi un zgomot de clopote și glasuri atât de grozav, încât nu părea alta decât că toată insula se scufunda de-a dreptul. Se ridică în pat în capul oaselor și-și încordă atenția și auzul ca să vadă dacă se putea lămuri care era pricina unei zarve atât de teribile, ci nu doar nu pricepu, dar când vacarmului glasurilor și clopotelor i se adăugă și cel al unor infinite trompete și darabane, rămase încă și mai tulburat și mai plin de frică și groază; și, ridicându-se în picioare, își puse niște papuci din cauza umezelii podelei și, fără a-și mai pune pe el un halat sau altceva asemănător, ieși din cameră chiar în clipa când văzu venind pe coridoare peste douăzeci de inși cu facile aprinse în mâini și cu săbiile trase din teacă, strigând cu toții din răsputeri:

— Alarmă, alarmă, domnule guvernator, alarmă, au pătruns nenumărați dușmani pe insulă și suntem pierduți dacă nu ne vin în ajutor dibăcia și curajul domniei voastre!

Cu zgomotul, furia și hărmălaia aceasta sosiră în locul unde se afla Sancho, buimăcit și uluit de ceea ce auzea și vedea, și, când se apropiară de el, unul îi zise:

— Înarmați-vă numaidecât, senioria voastră, dacă nu vreți să vă pierdeți și să se piardă și toată Insula asta!

— De ce trebuie să mă înarmez – răspunse Sancho – și ce-am eu de-a face cu armele și cu ajutoarele? Lucrurile astea mai bine-ar fi să le lăsăm pentru stăpânul meu, don Quijote, că-ntr-o clipă ar lămuri și-ar pune totul la adăpost, fiindcă eu, păcatele mele, nu-nțeleg o iotă din zorurile astea.

— Ah, domnule guvernator! – zise altul –. Ce-i mocăiala asta? Înarmați-vă, domnule, vă aducem aici armele de atac și de apărare și

⁷⁵⁴ Imaginile *umbrei* și a *fumului*, atât de frecvente în literatura sec. al XVII-lea, sunt de origine biblică: „Defecerunt sicut fumus dies mei” („S-au stins ca fumul zilele mele”, *Psalmi* 101, 4).

ieșiți în piață ca să ne fiți conducător și căpitan, căci vă revine de drept să ne fiți, de vreme ce ne sunteți guvernator.

— Atunci fie, înarmați-mă într-un ceas bun — replică Sancho.

Și pe loc îi aduseră două paveze mari, pe care le și aveau asupra lor, și-i puseră peste cămașă, fără a-l mai lăsa să-și pună altă haină, o pavază în față și alta în spate, iar prin niște deschideri practicate în ele îi scoaseră brațele și-l legară fedeleș cu niște frânghii, așa încât rămase înzidit și implătoșat, drept ca un fus, fără a putea să-și îndoaie genunchii și să facă un singur pas. Îi proptiră în mâini o lance, de care se sprijini ca să se poată ține în picioare. După ce-l împachetară astfel, îi spuseră să meargă, să-i conducă și să-i însuflețească pe toți, căci, fiindu-le nord, felinar și luceafăr, treburile lor aveau să aibă un deznodământ fericit.

— Cum să merg, nenorocitul de mine — răspunse Sancho —, când nu-mi pot clinti nici nucile genunchilor, fiindcă mă-mpiedică s-o fac tăbliile astea, atât de strâns cusute cum îmi sunt cărnurile în ele? Un lucru trebuie să faceți, și anume să mă duceți în brațe și să mă puneți de-a curmezișul sau în picioare la vreo porțiță din ziduri, pe care o voi păzi fie cu lancea asta, fie cu trupul meu.

— Haide, domnule guvernator — zise altul —, că mai mult frica decât tăbliile vă priponesc pașii: sfârșiți odată și mișcați-vă, că e târziu și dușmanii sporesc și strigătele se ridică și primejdia dă ghes.

La stăruințele și admonestările lor, bietul guvernator încercă să se miște și-i trase o căzătură atât de strașnică la pământ, încât crezu că se făcuse țândări. Rămase ca o țestoasă, închis și acoperit de carapacele sale sau ca slânina de la o jumătate de porc pusă între două coveți sau ca o barcă ce se împotmolește în nisip; și nici văzându-l căzut acolo, farsorilor acelora nu le fu nicidecum milă de el, ci, stingând torțele, ridicară și mai tare glasurile și repetară „alarmă!” cu atâta grabă, trecând peste sărmanul Sancho, aplicându-i nenumărate lovituri de spadă peste paveze, încât, dacă el nu s-ar fi strâns și încovrigat, vârându-și capul între paveze, ar fi fost rău de bietul guvernator, care, ghemuit în strâmtimea aceea, nădușea și răsnădușea și-l ruga din toată inima pe Dumnezeu să-l scape din acea primejdie.

Unii se poticneau de el, alții cădeau, ba unul se cocoță pe el un bun răstimp și de-acolo, ca dintr-un turn de pază, conducea armatele și striga din răsputeri:

— Ai noștri pe-aici, că prin partea asta atacă mai cu forță! Păziți spărtura de colo, închideți poarta de dincolo, împingeți jos scările alea! Aduceți oale și cazane cu smoală și rășină încinse și ulei clocotit! Ridicați pe străzi baricade din saltele!

Pe scurt, menționa cu tot zelul toate amănuntele, uneltele și echipamentele de război cu care se obișnuiește a se respinge asaltul asupra unei cetăți, iar snopitul de Sancho, care auzea și îndura totul, își zicea în sinea lui: „Oh, de s-ar milostivi Domnul Dumnezeuul nostru să dea odată pieirii Insula asta și să mă văd mort sau scăpat de-o pătimire atât de mare!” Cerul îi auzi rugămintea și, când se aștepta mai puțin, auzi strigăte care ziceau:

— Victorie, victorie, dușmanii se retrag bătuți! Hai, domnule guvernator, ridicați-vă și veniți să vă bucurați de biruință și să împărțiți prăzile smulse dușmanilor de vitejia acestui braț invincibil!

— Ridicați-mă – zise cu glas obidit îndureratul Sancho.

Îl ajutară să se ridice și el, văzându-se în picioare, zise:

— Dușmanul pe care cică l-aș fi învins pironiți-mi-l în frunte. Nu vreau să împart prăzi de la dușmani, ci să rog și să implor pe vreun prieten, dacă oi avea vreunul, să-mi dea o dușcă de vin, că mă usc, și să mă șteargă de nădușeală, că-s lac de apă.

Îl curățară, îi aduseră vinul, îi dezlegară pavezele, se așeză pe pat și-și pierdu cunoștința de frică, de agitație și osteneală. Le și părea rău celor cu farsa că o făcuseră atât de lată, dar faptul că Sancho își veni în fire le domoli părerea de rău pe care le-o stârnise leșinul lui. Întrebă cât era ceasul, îi răspunseră că începea să mijească de ziuă. El tăcu și, fără a mai spune ceva, începu să se îmbrace, îngropat de-a binelea în tăcere, și toți se uitau la el și se întrebau unde avea să ducă zorul cu care se îmbrăca. Se îmbrăcă, în sfârșit, și, încetul cu încetul, din pricină că era snopit și nu putea umbla repede, se duse la grajd, urmat de toți cei ce se aflau acolo, și, apropiindu-se de sur, îl îmbrățișă și-i dădu un sărut de pace pe frunte și, nu fără lacrimi în ochi, îi zise:

— Vin' aici, tovarășe și prietene al meu și părtaș al muncilor și necazurilor mele: când mă-nțelegeam cu matale și n-aveam alte gânduri decât cele stârnite de grija de a-ți cârpi hamurile și a-ți hrăni trupșorul,

fericite îmi erau ceasurile, zilele și anii⁷⁵⁵; dar de când te-am părăsit și m-am urcat în turnurile ambiției și-ale trufiei, mi-au pătruns în suflet o mie de amărăciuni, o mie de munci și patru mii de neliniști.

Și-n timp ce spunea vorbele acestea, puneă și samarul pe asin, fără ca nimeni să-i spună ceva. Cu mare chin și nevoință se sui pe asinul astfel însămărat și, îndreptându-și vorbele și gândurile către majordom, secretar, chelar și Pedro Recio, doctorul, ca și către ceilalți mulți câți se aflau acolo de față, zise:

— Faceți-mi loc, domnilor, și lăsați-mă să mă-ntorc la vechea mea libertate: lăsați-mă să plec în căutarea vieții trecute, ca să mă readucă la viață din moartea asta de-acum. Nu m-am născut ca să fiu guvernator, nici ca să apăr Insule sau cetăți de dușmanii care ar vrea să le-atace. Mă pricep mai bine să ar și să sap, să cosoresc și să butășesc viile decât să dau legi ori să apăr provincii sau regate. Sfântului Petru îi stă bine la Roma: vreau să zic că fiecăruia-i stă bine să se îndeletnicească cu meseria pentru care s-a născut. Mai bine-mi stă cu o seceră în mână decât cu un sceptru de guvernator, mai mult vreau să mă-mbuib cu supe țărănești⁷⁵⁶ decât să fiu la cheremul zgârceniei unui medic neobrăzat care mă face să mor de foame și mai degrabă vreau să mă culc vara la umbra unui stejar și iarna să mă înfofolesc într-o bundă mițoasă, în deplina mea libertate, decât să mă culc în pat, subjugat de guvernare, în cearșafuri de olandă, și să mă-mbrac în blănuri de samur. Rămâneți cu Dumnezeu, domnilor, și spuneți-i ducelui, stăpânului meu, că gol m-am născut, gol mă aflu: nici nu pierd, nici nu câștig; vreau să zic că am intrat în guvernarea asta fără nicio para și tot fără niciuna plec, cu totul altfel de cum obișnuiesc să plece guvernatorii altor Insule. Și dați-vă la o parte, lăsați-mă să plec, mă duc să mă oblojesc, deoarece cred că mi-s frânte toate coastele, mulțumită dușmanilor care s-au preumblat peste mine în noaptea asta.

⁷⁵⁵ Posibilă parodie a unui celebru și mult imitat sonet al lui Petrarca (LXI): „Benedetto sia 'l giorno e 'l mese e l'anno“.

⁷⁵⁶ În text: *gazpacho*, pe atunci „supă caldă care se pregătește cu turte de azimă și bucăți de carne fripte, totul fiert în tigaie cu vin sau zeamă de carne; se adaugă la acestea o mână de ficăței de pasăre mărunțiți și mirodenii“ (Covarrubias). Azi, cunoscuta supă rece.

— Nu așa, domnule guvernator — zise doctorul Recio —; am să vă dau o poțiune contra căzăturilor și snopelilor care să vă readucă de îndată în integritatea și vigoarea dumneavoastră dintâi; iar în ce privește mâncarea, vă promit să mă corectez și să vă las să mâncați din belșug tot ce veți dori.

— Târziu ai piuit⁷⁵⁷! — răspunse Sancho —. Așa o să renunț să plec cum o să mă fac turc. Glumele astea nu merg de două ori. Pentru numele lui Dumnezeu, nu rămân într-asta și nu primesc altă guvernare nici dacă mi-e servită între două farfurii, așa cum nici în cer nu zbor fără aripi. Sunt din neamul Panzașilor, toți sunt încăpățânați, și, dacă spun odată nu, nu rămâne chiar de-ar fi da, în pofida lumii-ntregi. Rămâie-n grajd aici aripile furnicii⁷⁵⁸, că m-au ridicat în văzduh ca să mă mănânce lăstuni și alte păsări, și să ne-ntoarcem pe pământ ca să mergem cu pas domol, că și dacă piciorul nu-i împodobit cu pantofi de cordovan cu găurici⁷⁵⁹, n-o să-i prindă rău niște sandale butucănoase de sfoară. Fiecare oaie cu perechea sa e⁷⁶⁰ și nimeni să nu-și întindă picioarele mai mult decât îi e cearșaful de lung⁷⁶¹; și lăsați-mă să trec, că se face târziu.

La care majordomul zise:

— Domnule guvernator, cu dragă inimă vă vom lăsa să plecați, deși ne va părea tare rău să vă pierdem, fiindcă ingeniozitatea și comportarea dumneavoastră creștinească ne vor face să vă simțim lipsa; se știe însă că orice guvernator este obligat, înainte de a părăsi locul unde a guvernat, să se supună judecății de descărcare: supuneți-vă celei despre cele zece zile câte au trecut de când guvernați și duceți-vă în pace cu Dumnezeu.

— Nimeni nu mi-o poate cere — răspunse Sancho — decât cine va fi însărcinat de stăpânul meu ducele: eu mă duc să mă văd cu el și în

⁷⁵⁷ În text: *Tarde piache*, expresie proverbială galiciană, însemnând a vorbi și a acționa prea târziu (*piache*, formă de *piar*, „a piui”), asemeni puiului din oul pe care l-a înghițit cineva care, auzind piuitul puiului, a spus: „Târziu piui!” (Correas).

⁷⁵⁸ Aluzie la proverbul „Por su mal (*sau* por su mal y daño) le nacieron alas a la hormiga” („Spre răul [*sau* spre răul și spre paguba] ei i-au crescut aripi furnicii”). Sau: „Da Dios alas a la hormiga para morir más aína”, vezi și DQ II, 33, p. 283.

⁷⁵⁹ Pantofi din piele de Córdoba ornată cu găurele, foarte apreciați.

⁷⁶⁰ Proverb: „Cada oveja con su pareja.”

⁷⁶¹ Proverb: „Nadie tienda más la pierna de cuanto fuere larga la sábana.”

fața lui îmi voi face neabătut descărcarea; cu atât mai mult cu cât, plecând golaș, cum plec, nu e nevoie de alt semn ca să se înțeleagă că am guvernat ca un înger.

— Pe Dumnezeu, are dreptate marele Sancho – zise doctorul Recio –, sunt și eu de părere să-l lăsăm să plece, fiindcă ducelui îi va face o nemăsurată plăcere să-l vadă.

Toți căzură de acord și-l lăsară să plece, oferindu-i mai întâi tovarășie și tot ce va fi vrut pentru desfătarea proprie și pentru înlesnirea călătoriei. Sancho zise că nu voia decât un pic de orz pentru sur, iar pentru el însuși o jumătate de brânză și-o jumătate de pâine, întrucât, de vreme ce drumul era atât de scurt, nu era nevoie de provizii mai multe și mai de soi. Îl îmbrățișară cu toții, iar el, plângând, îi îmbrățișă pe toți și-i lăsă uimiți atât de vorbele, cât și de hotărârea sa atât de neclintită și atât de discernătoare.

CAPITOLUL 54

*Care se ocupă de lucruri privind această istorie,
și nicidecum alta*

Ducele și ducesa se hotărâră ca provocarea lansată de către don Quijote vasalului lor din pricina mai sus menționată să-și urmeze cursul; și, cu toate că tânărul era în Flandra, unde fugise ca să nu o aibă drept soacră pe doña Rodríguez, porunciră să fie pus în locul lui un lacheu gascon, pe nume Tosilos, instruindu-l mai întâi foarte bine despre tot ce trebuia să facă.

Peste două zile, ducele îi spuse lui don Quijote că după altele patru urma să vină adversarul său și avea să se prezinte pe câmpul de luptă înarmat ca un cavaler și-avea să susțină că, dacă afirma că el îi dăduse cuvântul să se însoare cu ea, domnișoara mințea pe jumătate din barbă, ba chiar pe barba ei întreagă⁷⁶². Don Quijote primi cu multă satisfacție

⁷⁶² Formulă de jurământ solemn și acuzație totodată de sperjur, redusă însă la dimensiuni grotești odată ce proferatorul său ar fi o femeie.

acele noutăți și consideră drept un mare noroc că i se înfățișase prilejul ca seniorii aceia să poată vedea până unde i se întindea vitejia puternicului său braț; și, astfel, cu entuziasm și mulțumire, aștepta scurgerea celor patru zile, care i se păreau, după socoteala dorinței sale, patru sute de veacuri.

Noi să le lăsăm a trece, cum am lăsat a trece și alte lucruri, și hai să-l însoțim pe Sancho, care, nici vesel detot, nici detot trist, o pornise la drum pe surul său ca să-și caute stăpânul, a cărui tovărășie îi plăcea mai mult decât să fie guvernator peste toate Insulele din lume.

Așadar, se întâmplă că, fără a se fi îndepărtat mult de Insula guvernării sale (deși nu-și bătuse niciodată capul ca să verifice dacă cea pe care o guvernase era Insulă, oraș, târg sau sat), văzu că pe drumul pe care mergea el veneau șase pelerini cu toiegele lor⁷⁶³, dintre aceia străini care cer de pomană cântând și care, apropiindu-se de el, se înșirară unul după altul și, ridicând glasurile, prinseră a cânta cu toții împreună pe limba lor ceva ce Sancho nu înțelese, fără numai un cuvânt limpede pronunțat, „pomană“, de unde se înțelese că în cântecul lor tocmai pomană cereau; și cum el, după cum spune Cide Hamete, era și milostiv, scoase din desagele sale jumătatea de pâine și jumătatea de brânză pe care le luase cu sine și li le dădu, spunându-le prin semne că altceva nu avea de dat. Ei primiră totul bucuroși foarte și ziseră:

— *Guelte! Guelte!*⁷⁶⁴

— Nu-nțeleg – răspunse Sancho – ce-mi cereți, oameni buni.

Atunci, unul dintre ei scoase o pungă din sân și i-o arătă lui Sancho, de unde acesta pricepu că-i cereau bani, iar el, punându-și policarul la gât și întinzând mâna în sus, le dădu de înțeles că nu avea para chioară și, dându-i pinteni surului, își croi drum printre ei; și, în timp ce trecea, unul dintre ei, după ce-l privi cu multă luare-aminte, se repezi la el și, prinzându-l cu brațele de mijloc, cu glas tare și curat castilian, zise:

⁷⁶³ Vestimentația pelerinilor, categorie foarte numeroasă pe drumurile Spaniei de atunci (Santiago sau Guadalupe fiind destinațiile cele mai importante) nu era câtuși de puțin o garanție de inofensivă religiozitate, întrucât printre ei se strecurau adesea hoți și spioni periculoși.

⁷⁶⁴ „Bani“, din germană (*Geld*) sau olandeză, de unde, în argou, forma *gueltre* „biștari“.

— Doamne-ajută! Ce-mi văd ochii? E oare cu putință să-l țin în brațe pe dragul meu prieten, pe bunul meu vecin Sancho Panza? Da, îl țin, fără doar și poate, că nici nu dorm și nici beat nu sunt acum.

Sancho se miră auzindu-se strigat pe numele său și văzându-se îmbrățișat de pelerinul străin și, după ce stătu să-l privească, fără a scoate o vorbă, cu multă atenție, tot nu izbuti a-l recunoaște; dar pelerinul, văzându-i uimirea, îi spuse:

— Cum, păi e cu putință, frate Sancho Panza, să nu-l recunoști pe vecinul tău Ricote moriscul, negustorul din satul tău ?⁷⁶⁵

Atunci Sancho îl privi cu mai mare atenție și începu a și-l reaminti, iar în cele din urmă îl recunoscă de-a binelea și, fără a se da jos de pe dobitoc, îl îmbrățișă pe după gât și-i spuse:

— Cine naiba putea să te recunoască, Ricote, în veșmântul ăsta de măscărici pe care-l porți? Ia zi, cine te-a făcut așa frânc și cum de cutezi să te-ntorci în Spania, că, dacă ești prins aici și recunoscut, ai să treci printr-o mare belea.

— Dacă nu mă dai tu în vileag, Sancho – răspunse pelerinul –, sunt sigur că-n veșmântul ăsta nimeni n-o să mă poată recunoaște; dar să plecăm din drum până la plopișul ce se vede colo, unde vor să mănânce și să se odihnească soții mei, și-o să mănânci și tu acolo cu ei, că-s oameni tare pașnici. Eu o să am răgaz să-ți povestesc ce mi s-a întâmplat după ce-am plecat din satul nostru, supunându-mă edictului Maiestății Sale, care-i amenința atât de aspru pe nefericiții de-o nație cu mine, după cum ai auzit.

⁷⁶⁵ Moriscii (maurii convertiți, mai mult sau mai puțin sincer, la creștinism) fuseseră expulzați din Spania printr-o serie de decrete promulgate între 1609 și 1613; acordul de expulzare a fost votat în unanimitate de Consiliul de Stat la 30 ianuarie 1608 și cu toate că, într-o primă fază, a fost aplicat doar valencienilor, la 4 aprilie 1609 a fost extins asupra întregii Spanii, invocându-se rațiunea de Stat, adică interesul și siguranța națională; a mai fost justificat și în temeiul recente pe atunci cuceriri a Marocului de către Muley Cidan, dușman al Spaniei. Au fost expulzați vreo 300 000 de morisci de cele mai diverse profesii, de la negustori și proprietari de prăvălii, ca Ricote, până la simpli țărani. Atitudinea lui Cervantes pare hotărât negativă împotriva moriscilor în genere (vezi *NE*, p. 533, n. 814), dovedindu-se însă plină de simpatie în cazuri particulare (Ricote, în speță). În sec. al XVI-lea, Ricote era un patronim frecvent în Esquivias, târgul de origine al soției lui Cervantes.

Sancho făcu întocmai și, după ce Ricote le vorbi celorlalți pelerini, se retraseră în ploișul care se vedea, departe binișor de drumul mare. Își aruncară toiegele, își scoaseră pelerinele sau mantalele și rămaseră în cămăși, toți fiind tineri și chipeși, cu excepția lui Ricote, care era bărbat mai înaintat în vârstă. Toți aveau desage și toate, după cum se văzu, erau bine garnisite, cel puțin cu merinde care strigă a sete de la două leghe. Se lungiră pe jos și, făcând fețe de masă din iarbă, așternură pe ele pâine, sare, cuțite, nuci, felii de brânză, oase goale de șunci care, dacă nu se lăsau mestecate, nu se împotriveau să fie supte. Puseră și un fel de mâncare neagră, despre care ziceau că se numește *caviar* și e făcut din icre de pești, mare trezitor de bureți⁷⁶⁶. Nu lipsiră nici măslinile, deși uscate și fără zeamă dreasă, dar gustoase și îmbietoare. Dar cel mai glorios tronară pe câmpul aceluia ospăț șase burdufuri de vin, scoase unul câte unul din desaga fiecăruia: până și bunul Ricote, care se prefăcuse din morisc în german sau în tudesce, și-l scoase pe-al lui, de putea rivaliza în mărime cu celelalte cinci.

Începură să mănânce cu nespuse de mare plăcere și cât mai pe îndelepte, desfătându-se cu fiecare îmbucătură, pe care-o lua în vârful cuțitului, iar apoi, ca la comandă, toți își ridicară brațele și burdufurile în aer: cu gurile la gura lor, cu ochii pironiți în cer, nu părea decât că trăgeau la țintă în el; și-n felul acesta, clătinându-și capetele într-o parte și-n alta, semne ce confirmau plăcerea resimțită, zăboviră o bună bucată de vreme, pritocind în stomacurile lor măruntaiele recipientelor.

Sancho privea toate acestea și nimica nu-l durea⁷⁶⁷, ci, ca să aplice proverbul bine știut de el, cum că „la Roma de ești, fă ce zărești”⁷⁶⁸, îi ceru lui Ricote burduful și-și luă și el linia de țintă asemeni celorlalți și cu nu mai puțină plăcere decât ei.

⁷⁶⁶ În text: *gran despertador de la colambre*, unde *colambre* înseamnă „piele crudă, netăbăcită”, care, pentru a fi prelucrată are nevoie de mari cantități de lichid; de aici expresia *despertar la colambre* „a stârni setea de vin”.

⁷⁶⁷ Evocare burlescă a unui vers din deja citata baladă „Mira Nero de Tarpeya” (vezi *DQ I*, 14, p. 133, și *DQ II*, 44, p. 363): „gritos dan niños y viejos / y él de nada se dolía” („țipă prunci, bătrânii țipă, / ci pe el nimic nu-l doare”).

⁷⁶⁸ „A Roma fueres, haz como vieres”, sau, mai general: „Do fueres, harás como vieres”, adaptare a proverbului latinesc „Cum Romae fueris, romano vivito more.”

De patru ori săltară sus detot burdufurile, dar a cincea oară n-a mai fost cu putință, fiindcă erau mai stoarse și mai uscate decât stuful, ceea ce ofili și veselia pe care o vădiseră până atunci. Din când în când, câte unul îi prindea mâna dreaptă a lui Sancho și-i spunea:

— *Español y tudesqui, tuto uno: bon compañero.*

Și Sancho răspundea:

— *Bon compañero, jura Di!*⁷⁶⁹

Și izbucnea într-un hohot de râs care-l ținea un ceas și-n vremea asta nu-și mai amintea de nimic din câte i se întâmplaseră în timpul guvernării lui, pentru că asupra răstimpului cât mănânci și bei, puțină jurisdicție obișnuiesc să aibă grijile. În cele din urmă, isprăvirea vinului a fost începutul unui somn care-i podidi pe toți, picând adormiți chiar pe mese și pe fețele de masă: doar Ricote și Sancho rămaseră de veghe, pentru că mâncaseră mai mult și băuseră mai puțin; și Ricote, luându-l la o parte pe Sancho, se așeză cu el la poalele unui fag, lăsându-i pe pele-rini înmormântați în dulce somn⁷⁷⁰, iar Ricote, fără a se poticni deloc în limba lui moriscă, zise în cea mai curată castiliană următoarele vorbe:

— Știi prea bine, o, Sancho Panza, vecine și prietene drag, cum strigarea și edictul care, la porunca Maiestății Sale, s-au făcut publice împotriva celor de-o nație cu mine au răspândit groaza și spaima printre noi toți: în mine cel puțin ele au fost atât de mari, încât, pare-mi-se, chiar înainte de-a se încheia sorocul ce ni se acorda pentru a părăsi Spania, eu și simțisem asprimea pedepsei pe pielea mea și-a copiilor mei. Am rânduit, așadar, ca bărbat prudent după părerea mea, întocmai celui care știe că peste atâta timp i se va lua casa în care trăiește și-și face rost de alta unde să se mute; am rânduit, zic, să plec din sat eu singur, fără familia mea, și să o pornesc în căutarea unui loc unde să mi-o duc cu înlesnire și fără graba în care au plecat ceilalți, pentru că am văzut prea bine, cum și toți bătrânii noștri au văzut, că strigările acelea nu erau doar amenințări, cum ziceau unii, ci legi adevărate, care trebuia neapărat puse în aplicare la timpul hotărât; și că acesta era adevărul mă silea să cred faptul că știam bine gândurile ticăloase și smintite pe care le

⁷⁶⁹ În *lingua franca* mediteraneană: „Spanioli și nemți, toți unul... Buni tovarăși, jur pe Dumnezeu!”

⁷⁷⁰ Adaptare după Virgiliu, *Eneida*, II, v. 265 (vezi și *DQ* I, 43, p. 480).

nutreau ai noștri, de așa fel, încât mi se pare că inspirația divină a îndemnat-o pe Maiestatea Sa să pună în lucrare o hotărâre atât de îndrăzneată, nu fiindcă toți am fi fost vinovați, căci unii erau creștini neclintiți și adevărați, dar erau atât de puțini, încât nu li se puteau împotrivi celor ce nu erau și nu era bine să crești șarpele la sân, avându-ți dușmanii chiar înăuntrul casei. Pe scurt, cu deplină îndreptățire am fost pedepsiți cu osânda surghiunirii, blândă și ușoară după unii, dar după părerea noastră cea mai grozavă din câte ni se puteau da. Oriunde ne aflăm, plângem după Spania, căci, ce mai, ne-am născut în ea și ea ne este patria firească; nicăieri nu găsim primirea pe care și-ar dori-o nenorocirea noastră, iar în Berberia și-n toate părțile din Africa unde speram să fim întâmpinați, primiți și răsfățați, tocmai acolo suntem și insultați, și și rău tratați⁷⁷¹. Nu ne-am cunoscut binele până când nu l-am pierdut, iar dorința de a ne întoarce în Spania e atât de mare, încât cei mai mulți dintre aceia, și sunt numeroși, care știu limba, ca mine, se întorc în ea și-și lasă acolo de izbeliște femeile și copiii: atâta e de mare dragostea față de ea; și acum cunosc și trăiesc pe pielea mea ce se spune îndeobște, că dulce e dragostea de patrie. Am plecat, cum zic, din satul nostru, am intrat în Franța⁷⁷² și, cu toate că acolo găseam o bună primire, am vrut să văd totul. Am trecut în Italia și am ajuns în Germania, unde mi s-a părut că se putea trăi ceva mai liber, din pricină că locuitorii ei nu se încurcă în multe amănunte: fiecare trăiește cum vrea, fiindcă în cea mai mare parte a ei se trăiește cu libertate de conștiință⁷⁷³. Am închiriat o casă într-un sat de lângă Augusta⁷⁷⁴; m-am alăturat pelerinilor ăstora, care au obiceiul să vină

⁷⁷¹ Moriscii au fost primiți, într-adevăr, foarte rău, mai ales cei săraci, bănuți fiind că erau creștini. Excepție a făcut oarecum Tunisia, condusă de regele turc Utman, care a înțeles că acea populație putea aduce o contribuție prețioasă țării sale.

⁷⁷² Aproape 30 000 de morisci au trecut frontiera Pirineilor și în jur de o mie au rămas în Franța.

⁷⁷³ Informația nu e chiar exactă deoarece, în urma dietei de la Augsburg (1530), numai prinților li se recunoștea libertatea de conștiință, supușii fiind obligați să le îmbrățișeze credința potrivit principiului *cuius regio, eius religio*. „Libertatea” menționată aici ar trebui înțeleasă în accepția peiorativă de „libertinaj”, „perversiune mentală și a moravurilor”, perspectivă cert catolică asupra unei țări protestante.

⁷⁷⁴ Augsburg, oraș liber din Bavaria. *Augusta* provine din vechea denumire romană *Augusta Vindelic(or)um*.

în Spania, mulți dintre ei în fiecare an, ca să-i viziteze sanctuarele, pe care le socotesc drept propriile lor Indii, ca și pentru profituri foarte sigure și un câștig știut: o străbat aproape toată și nu e sat de unde să nu plece mâncați și băuți, cum se zice, și cu un real, cel puțin, în bani mărunți, iar la sfârșitul călătoriei se aleg cu mai bine de o sută de scuzi bani peșin, pe care, schimbați în aur, fie în scobitura toiegelor, fie printre peticele pelerinilor sau cu alte dibăcii de ei știute, îi scot din regat și-i trec în țările lor, în ciuda gărzilor din posturile sau punctele de trecere unde sunt controlați. Acum, gândul meu, Sancho, este să scot comoara pe care am lăsat-o îngropată, ceea ce, fiind afară din sat, voi putea face fără primejdie, și să le scriu sau să trec chiar eu din Valencia la fata și nevasta mea, despre care știu că sunt în Alger, și să găsesc mijlocul de a le aduce într-un port din Franța, iar de-acolo să le duc în Germania, unde o să așteptăm ce-o vrea să facă Dumnezeu cu noi. Căci, pe scurt, Sancho, știu sigur că Ricota, fiică-mea, și Francisca Ricota, nevastă-mea, sunt creștine catolice și chiar dacă eu nu-s ca ele, totuși sunt în ceva mai mare măsură creștin decât maur, și-l rog mereu pe Dumnezeu să-mi deschidă ochii înțelegerii și să-mi arate cum trebuie să-l slujesc. Iar ce mă miră cel mai mult este că nu pricep de ce s-au dus nevasta și fata mea mai degrabă în Berberia decât în Franța, unde puteau trăi creștinește.

La care Sancho răspunse:

— Uite, Ricote, poate că n-au avut mâinile libere, fiindcă le-a luat cu el Juan Tiopieyo, fratele nevestei tale, și, cum se vede treaba că el era maur curat, s-or fi dus unde îi era lui cel mai bine; și pot să-ți spun altceva, și anume că te duci, cred eu, zadarnic, să cauți ce-ai lăsat îngropat, fiindcă ne-a ajuns la urechi că cumnatului și nevestei tale li s-au furat multe perle și mulți bani de aur, pe care-i duceau la vedere⁷⁷⁵.

— Se prea poate – replică Ricote –, dar eu știu, Sancho, că nu s-au atins de ascunzătoarea mea, fiindcă eu nu le-am dezvăluit unde era, temându-mă de vreo nelegiuire; drept care dacă tu, Sancho, vrei să vii cu mine și să mă ajuți s-o scot și s-o ascund, am să-ți dau două sute de scuzi, cu care ai să poți să-ți mai astupi găurile, că știi doar că știu ce multe ai.

⁷⁷⁵ Moriscii expulzați nu puteau scoate din țară decât ceea ce puteau duce asupra lor. Au căzut victime ale multor jafuri și exacțiuni.

— Aș face-o – răspunse Sancho –, dar nu sunt deloc ahtiat, căci, dacă aș fi, n-aș fi părăsit azi-dimineață o slujbă mulțumită căreia aș fi putut să-mi fac pereții casei de aur și să mănânc după nici șase luni în farfurii de argint; și atât din pricina asta, cât și pentru că mi s-ar părea că mi-aș trăda regele ajutându-i pe dușmanii lui, nu ți-aș lua partea nici dacă, așa cum îmi făgăduiești două sute de scuzi, mi-ai da aici, peșin, patru sute.

— Și ce fel de slujbă ai părăsit, Sancho? – întrebă Ricote.

— Am renunțat să mai fiu guvernator peste o Insulă – răspunse Sancho –, și încă peste una, pe legea mea, cum nu mai găsești nici să dai cu tunul.

— Și unde-i Insula aia? – întrebă Ricote.

— Unde? – răspunse Sancho -. La două leghe de-aici și se numește Insula Barataria.

— Taci, Sancho – zise Ricote –, căci Insulele sunt în largul mării, nu există Insule pe uscat.

— Cum să nu? – replică Sancho -. Ți spun, Ricote prietene, că azi-dimineață am plecat din ea și ieri încă mai guvernăm acolo după plac, ca un săgetător⁷⁷⁶; da' cu toate astea am părăsit-o, din cauză că slujba guvernatorilor mi s-a părut primejdioasă.

— Și ce-ai câștigat de pe urma guvernării? – întrebă Ricote.

— Am câștigat – răspunse Sancho – că mi-am dat seama că nu-s bun să guvernez altceva decât o ciurdă de vite și că bogățiile pe care le câștigi în asemenea guvernări te costă pierderea tihnei și-a somnului, ba chiar a hranei, deoarece guvernatorii trebuie să mănânce puțin în Insule, mai cu seamă dacă au medici care se ocupă de sănătatea lor.

— Nu te înțeleg, Sancho – zise Ricote –, dar mi se pare că tot ce spui e o sminteală, fiindcă cine-ți putea da ție insule pe care să le guvernezi? Lipseau oare de pe lume oameni mai destoinici ca guvernatori decât

⁷⁷⁶ Comparatie ciudată în gura lui Sancho. Se poate presupune (Martín de Riquer) fie că Sancho a preluat cuvântul de la don Quijote, fără să-l înțeleagă bine (sensul astrologic), fie că l-a folosit în sensul lui argotic: „condamnatul biciuit pe străzi, în văzul lumii“. Aici vrea să spună probabil că a guvernat cu asprime, gândindu-se pesemne la poterașii Sfintei Frății, care-i omorau pe osândiți prin săgetare la Peralvillo (vezi *DQ* II, 41, p. 335, n. 608).

ține? Taci, Sancho, și vino-ți în fire și gândește-te dacă nu vrei să vii cu mine, așa cum ți-am spus, ca să mă ajuți să dezgrop comoara pe care am lăsat-o ascunsă (căci e cu adevărat atâta, că se poate numi comoară), și-am să-ți dau cu ce să trăiești, după cum ți-am spus.

— Ți-am mai spus odată, Ricote – replică Sancho –, nu vreau: mulțumește-te că eu unul n-am să te denunț și vezi-ți într-un ceas bun de drum și lasă-mă și pe mine să-mi văd de-al meu, căci știu că și lucrul bine dobândit se pierde, iar cel rău, și el, și stăpânu-său.

— Nu vreau să mai stăruiesc, Sancho – zise Ricote –. Da' spune-mi: erai în sat la noi când au plecat de-acolo nevasta, fata și cumnatul meu?

— Da, eram – răspunse Sancho – și pot să-ți spun că fata ta era atât de frumoasă când a plecat, de-au ieșit s-o privească toți câți erau în sat și toți ziceau că era cea mai frumoasă făptură din lume. Plângea și le îmbrățișa pe toate prietenele și cunoștințele ei și pe toți câți se-apropiau s-o vadă și tuturor le cerea să se roage pentru ea lui Dumnezeu și Maicii Domnului; și totul cu atâta mahnire, că pe mine m-a făcut să plâng, deși nu obișnuiesc să fiu prea plângăcios. Și pe legea mea, mulți au dorit să o ascundă și să o răpească din drum, dar i-a oprit teama de a se încălca porunca regelui⁷⁷⁷. Cel mai aprins s-a dovedit a fi don Pedro Gregorio, moștenitorul acela bogat și tânăr pe care-l cunoști și despre care zice lumea că o iubea mult și, după ce-a plecat ea, el nu s-a mai arătat niciodată în sat la noi, iar noi toți am crezut că s-a dus după ea ca s-o răpească, dar pân-acum nu s-a aflat nimica.

— Mereu m-a împuns bănuiala – zise Ricote – că fetei mele îi făcea curte cavalerul ăla, dar, încrezător în virtutea Ricotei mele, nu m-am îngrijorat niciodată la gândul că o iubea, căci doar vei fi auzit, Sancho, că moriscele rareori sau nicicând nu s-au amestecat din dragoste cu creștinii vechi, iar fetei mele, care, după cum cred, era mai doritoare să fie creștină decât îndrăgostită, nu prea i-a păsat de stăruințele acelui domn moștenitor.

— Deie Domnul – replică Sancho –, căci amândurora le-ar fi căzut rău. Și-acuma lasă-mă să plec, Ricote prietene, căci vreau să ajung până diseară în așezarea unde e stăpânul meu, don Quijote.

⁷⁷⁷ Creștinii vechi riscau o pedeapsă de șase ani la galere dacă ascundeau morisci.

— Domnul fie cu tine, Sancho frate, căci și tovarășii mei încep să se foiască și e vremea să ne urmăm și noi drumul.

Și se îmbrățișară amândoi, Sancho se sui pe surul lui, iar Ricote se propti în toiag și așa se despărțiră.

CAPITOLUL 55

Despre cele întâmplate lui Sancho pe drum și-altele de n-au pereche

Oprirea cu Ricote nu-i mai îngăduise lui Sancho să ajungă în aceeași zi la castelul ducelui, deși se apropiase la o jumătate de leghe de el când îl apucă noaptea destul de neagră și întunecată; cum însă era vară, nu-și făcu multe griji și, astfel, se abătu de la drum cu gândul de-a aștepta dimineața; dar soarta lui bearcă și nefericită vru ca, în timp ce căutau un loc unde să se oploșească mai bine, el și cu surul căzură într-un hău adânc și cum nu se poate mai tenebros, care se căsca printre niște clădiri foarte vechi, și-n vreme ce cădeau, i se încredință lui Dumnezeu din toată inima, socotind că nu aveau să se oprească decât în străfundul genunilor; dar nu fu așa, întrucât la ceva mai mult de trei staturi de om, surul atinse fundul și Sancho se pomeni tot în spinarea lui, fără a se fi ales cu nicio rană sau pagubă.

Se pipăi pe tot trupul și-și ținu răsuflarea⁷⁷⁸, ca să vadă dacă era teafăr sau străpuns pe undeva și, văzându-se bine, întreg și sănătos tun, nu mai contenea să dea mulțumită Domnului Dumnezeuului nostru pentru milostivirea pe care i-o arătase, căci își închipuise că se sfărâmasese în o mie de bucăți. Pipăi de asemenea cu mâinile pereții hăului, ca să vadă dacă ar fi cu putință să iasă de-acolo fără ajutorul cuiva, dar constată că toți erau netezi și fără nimic de care să se fi prins, ceea ce pe Sancho îl îndureră tare mult, mai cu seamă când auzi că surul gemea duios și sfâșietor; și nu era de mirare și nici nu gemea din răsfăț, întrucât, la drept vorbind, nu era într-o stare prea bună.

— Vai — zise atunci Sancho Panza —, ce de întâmplări negândite obișnuiesc a li se întâmpla la fiece pas celor care trăiesc pe lumea asta

⁷⁷⁸ Sancho procedează astfel ca o măsură preventivă deoarece, potrivit credinței populare, *răsuflarea* (sp. *aliento* „viața, sufletul“) ieșea prin răni sau prin gură.

ticăloasă! Cine-ar zice că acela care ieri se văzuse înscăunat guvernator peste o Insulă, poruncindu-le slugilor și vasalilor săi, azi avea să se vadă îngropat într-un hău, fără nimeni care să-i găsească leacul și fără slugi sau vasali care să-i sară-n ajutor? Aici o să pierim de foame eu și cu dobitocul meu, dacă nu cumva o să murim mai-nainte, el de lovituri și de răni, iar eu de inimă rea. Cel puțin, n-am să fiu atât de norocos cum a fost stăpânul meu don Quijote de la Mancha când a coborât în peștera celui vrăjit de Montesinos⁷⁷⁹, unde a găsit cine să-l primească mai bine ca acasă, de pare că nu s-a dus decât la pun-te masă și-așterne-te pat. Acolo a văzut vedenii frumoase și plăcute, pe când eu am să văd aici, după câte cred, broaște râioase și năpârci. Nefericitul de mine, iată la ce-au dus nebuniile și năzărelile mele! De-aici au să mi se scoată oasele doar când o binevoi Cerul să mă găsească cineva, goale, albe și ponosite și, împreună cu ele, și oasele surului meu, de unde o să se vadă pesemne cine suntem, cel puțin de către cei care-au știut că Sancho Panza nu s-a dezlipit niciodată de măgarul lui și nici măgarul lui de Sancho Panza⁷⁸⁰. Încă o dată zic: becisnicii de noi, că n-a vrut soarta noastră bearcă să murim în patrie și printre-ai noștri, unde, chiar dacă nefericirea nu ne-ar avea leac, n-ar lipsi cine să ne plângă și-n ceasul de pe urmă al trecerii noastre să ne închidă ochii! O, tovarășe și prietene al meu, ce rea plată ți-am dat pentru bunele tale slujiri! Iartă-mă și cere-i sorții, cum vei fi știind tu mai bine, să ne scoată din munca asta ticăloasă în care ne-am nimerit amândoi, căci eu unul îți făgăduiesc să-ți pun pe creștet o cunună de laur, încât să nu pari alta decât poet laureat, și să-ți dau tainurile îndoite.

Așa se jeluia Sancho Panza, iar dobitocul lui îl asculta fără a-i răspunde niciun cuvânt: atât de mari erau buclucul și zbuciumul în care se afla sârmanul de el. În sfârșit, după ce toată noaptea le trecu în jalnice plângeri și lamentații, se făcu ziuă, la limpezimea și strălucirea căreia Sancho văzu că era absolut imposibil să iasă din acel puț fără ajutor, drept care începu a se tângui și-a țipa, ca să vadă dacă nu-l auzea cineva;

⁷⁷⁹ Vezi *DQ* II, 22–23.

⁷⁸⁰ Reconfirmare glumeată a expresiei idiomatice „Ahí va Sancho con su rocino” („Uite-l pe Sancho cu dobitocul lui”), care se folosea pentru a marca apariția a doi prieteni inseparabili.

dar toate strigătele îi erau scoase în deșert, deoarece pe meleagurile acelea nu era nimeni care să le fi putut auzi, și atunci ajunse a se socoti mort de-a binelea.

Surul era cu burta-n sus și Sancho Panza îl potrivea în așa fel, încât îl ridică în picioare, deși abia se putea ține pe ele; și, scoțând din desaga ce împărtășise și ea aceeași soartă a căderii, o bucată de pâine, i-o dădu dobitocului său, căruia nu-i căzu rău, și Sancho îi spuse de parcă acesta l-ar fi înțeles:

— Cu pită, orice durere e-nghițită.⁷⁸¹

Într-acestea, într-o latură a hăului descoperi o gaură în care, dacă se încovoia și se strângea, putea încăpea un om. Sancho Panza se apropie și, ghemuindu-se, intră prin ea și văzu că înăuntru era spațioasă și largă; și putu vedea toate acestea pentru că prin ceea ce se putea numi acoperiș pătrundea o rază de soare care o dezvăluia toată. Văzu de asemenea că se prelungea și dădea în altă cavitate încăpătoare; văzând acestea, se întoarse în locul unde era dobitocul și, cu o piatră, începu să dea jos pământul din gaură, astfel încât, în scurt timp, făcu loc pe unde și măgarul să poată lesne intra, după cum și făcu; și, apucându-l de căpăstru, începu a înainta prin grota aceea spre a vedea dacă nu găsea vreo ieșire prin altă parte. Uneori mergea în întunecime și alteori fără lumină deloc, ci niciodată fără spaimă.

„Ajute-mă Dumnezeu Atotputernicul!“, își zicea în sinea lui. „Ce-i pentru mine rea vânturare ar fi mai degrabă aventură pentru stăpânul meu don Quijote. El ar lua într-adevăr prăpăstiile și temnițele astea subpământene drept grădini înflorite și drept palate ale Galianei⁷⁸² și-ar

⁷⁸¹ Proverb: „Todos los duelos con pan son buenos.“

⁷⁸² Astfel se numește locuința cea mai luxoasă imaginabilă. „În Toledo a fost odată o prințesă maură, fiică a lui Gadalfé, căreia tatăl ei i-a durat niște palate bogate și desfătătoare foarte în Toledo, pe malul Tagului, al căror nume le-a rămas până-n ziua de azi ruinelor lor, într-o grădină care se numește a Regelui. Se zice că ea s-a convertit și a fost prima soție a împăratului Carol cel Mare, deși n-a avut copii cu ea... În glumă, obișnuim a le spune celor care nu se mulțumesc cu locuința ce li se dă că și-ar dori *palatele Galianei*“ (Covarrubias, *Tesoro de la lengua castellana o española*, Madrid, 1611, ediția Martín de Riquer, Alta Fulla, 1989, p. 622 a, b). Din această legendă a luat naștere eposul francez *Maynet*, despre tinerețea lui Carol cel Mare.

nădăjdui să iasă din întunecimea și strâmtimea asta în cine știe ce pajiște înflorită; dar eu, fără noroc, lipsit de sfat și de curaj, cred că la fiecare pas are să se caște pe neașteptate alt hău și mai adânc decât celălalt, care să mă-nghită detot. Vino sănătos, necazule, dacă vii singur.”⁷⁸³

În felul acesta și cu asemenea gânduri, i se păru că mersese ceva mai mult de-o jumătate de leghe, la capătul căreia descoperi o tulbure lumină⁷⁸⁴, care părea a fi cea a zilei și care, intrând pe undeva, dădea semn că drumul acela, pentru el spre cealaltă lume, avea un capăt deschis.

Aici îl lasă Cide Hamete Benengeli și revine ca să se ocupe din nou de don Quijote, care, radios și mulțumit, aștepta ceasul bătăliei pe care trebuia să o poarte cu cel ce răpise onoarea fiicei doanei Rodríguez și căreia gândea să-i îndrepte injustiția și ofensa ce-i fuseseră mârșav aduse.

Se întâmplă, dar, că, într-o dimineață, pe când ieșise ca să exerseze și să se antreneze pentru ceea ce urma să întreprindă în lupta pe care gândea că avea să o dea a doua zi, îmboldindu-l sau lansându-l pe Rușinante, acesta păși atât de aproape de o grotă, încât, dacă n-ar fi tras cu toată puterea frâiele, ar fi fost cu neputință să nu cadă în ea. În sfârșit, îl opri și nu căzu și, apropiindu-se mai mult, fără a descăleca, se uită la borta aceea și, tot privind-o, auzi strigate mari dinăuntru, iar după ce ascultă mai cu luare-aminte, putu distinge și înțelege că cel care le scotea zicea:

— Hei, sus, acolo! E vreun creștin care să mă audă sau vreun cavaler milostiv care să se-ndure de-un păcătos îngropat de viu, de-un amărât de guvernator dezguvernăt?

Lui don Quijote i se păru că auzea vocea lui Sancho Panza, drept care rămase încremenit și uluit și, ridicând glasul cât putu, zise:

— Cine-i jos, acolo? Cine se plânge?

— Cine poate fi sau cine s-ar putea plânge-aici – i se răspunse – dacă nu năpăstuitul de Sancho Panza, guvernator, pentru păcatele și nenorocirea lui, al Insulei Barataria, fost scutier al faimosului cavaler don Quijote de la Mancha?

⁷⁸³ Proverb: „Bien vengas mal, si vienes solo.”

⁷⁸⁴ Sintagma *confusa claridad* îmi evocă irepresibil celebrul oximoron al lui Corneille, poet profund nutrit din surse spaniole: „Cette obscure clarté qui tombe des étoiles” (*Le Cid*, IV, III, v. 1273).

Lui don Quijote, auzind acestea, îi crescuseră și mai mult uimirea și-i spori buimăceala, dându-i prin gând că Sancho trebuie să fi murit și că acolo i se chinuia sufletul și, purtat de închipuirea aceasta, zise:

— Te conjur pe tot ce te pot conjura eu, ca creștin catolic, să-mi spui cine ești; iar dacă ești un suflet chinuit, spune-mi ce pot face pentru tine, căci de vreme ce profesia mea este să-i ocrotesc și să-i ajut pe nevoiașii lumii de-aici, fi-va în aceeași măsură să-i ajut și să-i ocrotesc și pe cei aflați la nevoie pe lumea cealaltă și care nu se pot ajuta singuri.

— Prin urmare – i se răspunse –, domnia voastră care-mi vorbești se vede treaba că sunteți stăpânul meu don Quijote de la Mancha, că și după timbrul glasului sigur nu-i altcineva.

— Don Quijote sunt – replică don Quijote –, cel care mă-ndeletnicesc cu ocrotirea și ajutorarea în nevoi a viilor și-a morților. De-aceia spune-mi cine ești, căci mă lași uluit: întrucât, dacă ești scutierul meu Sancho Panza și ai murit, de vreme ce nu te-au luat diavolii și, prin mila Domnului, te afli în purgatoriu, sfânta noastră maică Biserica Catolică Romană are destule ajutoare ca să te scoată din chinurile în care te afli, și mă voi ruga în același scop și eu cu ea atâta cât îmi va îngădui averea; de-aceia fă-te odată cunoscut și spune-mi cine ești.

— Fir-aș al ăluia să fiu! – i se răspunse –, jur pe nașterea oricui vrei înălțimea ta, seniore don Quijote de la Mancha, că sunt scutierul domniei tale, Sancho Panza, și că niciodată n-am murit în toate zilele vieții mele, doar că, după ce mi-am părăsit guvernarea din cazuri și cauze pentru care am nevoie de un răstimp mai lung ca să ți le spun, astă-noapte am căzut în hăul ăsta unde zac, eu și surul împreună cu mine, și el nu mă va lăsa să mint⁷⁸⁵, căci, spre încredințare, e aici cu mine.

Și încă mai mult căci, înțelegând parcă ce spusese Sancho, dobitocul prinse în clipă a răgi atât de impetuos, de răsuna toată peștera.

— Grozav martor! – zise don Quijote –. Recunosc răgetul de parcă l-aș fi slobozit eu însumi, și-aud și glasul tău, Sancho dragă. Așteaptă: mă

⁷⁸⁵ Invocarea ca martori a unor animale s-a mai întâlnit în diverse împrejurări: DQ I, 44, p. 490; DQ II, 7, p. 67.

voi duce la castelul ducelui, care-i aici aproape, și voi aduce oameni care să te scoată din hăul acesta, unde se vede că te-au aruncat păcatele tale.

— Du-te, domnule — zise Sancho —, și întoarce-te repede, pentru Dumnezeu, că nu mai îndur să stau îngropat aici de viu, și simt că mor de frică.

Don Quijote îl lăsa acolo și merse la castel ca să le povestească ducilor pățania lui Sancho Panza, de care ei nu puțin se minunară, deși își dădură seama că trebuie să fi căzut în cealaltă gură a grotei, care se căsca acolo din vremuri imemorale; dar nu-și puteau închipui cum de părăsise guvernarea fără ca ei să fi fost înștiințați de venirea lui. În sfârșit, vorba ceea, luară frânghii și funii⁷⁸⁶ și, cu ajutorul multor oameni și cu multă osteneală, îi scoaseră pe sur și pe Sancho Panza din beznele acelea la lumina soarelui. Un student îl văzu și zise:

— Așa ar trebui să plece de la guvernare toți guvernatorii cei răi: cum iese păcătosul ăsta din adâncul genunei, mort de foame, gălbejit și, după cum cred, fără niciun bănuț.

Sancho îl auzi și zise:

— Acum opt sau zece zile, frate clevetitorule, am început să guvernez Insula ce mi s-a dat, timp în care nu m-am văzut sătul de pâine nici măcar un ceas; de-a lungul lor, m-au prigonit medici și mi-au frânt oasele dușmani, n-am avut răgaz nici de mită, nici de-agonisită; și așa stând lucrurile, cum și stau, nu meritam, pare-mi-se, să plec în felul acesta. Dar omul propune și Dumnezeu dispune⁷⁸⁷, și Dumnezeu știe cel mai bine și ce-i stă bine fiecăruia, și cum sunt vremurile așa și cheremurile, și nimeni să nu spună „din apa asta n-am să beau“, căci unde crezi că-i slănină, nu-s cârlige; și mă-nțelege Dumnezeu, și basta, și mai multe nu zic, deși aș putea.

— Nu te supăra, Sancho⁷⁸⁸, și nici nu te lăsa pradă amărăciunii din pricina a ceea ce ți-e dat s-auzi, căci ar însemna să nu mai isprăvești

⁷⁸⁶ În balada „Doña Urraca, aquea infanta“, din ciclul despre asediul Zamorei, se găsește versul „toma sogas y maromas“.

⁷⁸⁷ Proverb foarte răspândit, nu numai în aria hispanofonă: „El hombre pone y Dios dispone.“

⁷⁸⁸ Cel care i se adresează aici este, cu siguranță, don Quijote, deoarece ducii erau la castel.

niciodată: păstrează-ți conștiința neclintită și zică ce-or vrea; a voi să legi limbile bârfitorilor e totuna cu a pune porți câmpiei. Dacă guvernatorul pleacă de la guvernare bogat, se zice despre el că a fost hoț, iar dacă pleacă sărac, că a fost nepricopsit și nătântol.

— Cu siguranță — răspunse Sancho —, de data asta mai degrabă au să mă socotească prost decât hoț.

Tot conversând astfel, ajunseră, înconjurați de ștregari și de multă altă lume, la castel, unde, într-unul din coridoare, ducele și ducesa îi și așteptau pe don Quijote și pe Sancho, acesta nevrând să urce ca să-l vadă pe duce înainte de a-l instala mai întâi pe sur în grajd, pentru că, zicea el, petrecuse o noapte foarte proastă la han; iar apoi urcă să-i vadă pe stăpânii săi, în fața cărora, căzând în genunchi, spuse:

— Eu, stăpânilor, pentru că așa a fost voia înălțimilor voastre, fără niciun merit din parte-mi, m-am dus să guvernez Insula Barataria a domniilor voastre, unde gol am intrat și gol mă aflu: nu pierd și nici nu câștig. Dacă am guvernat bine sau rău, am avut martori la toate, care au să spună ce vor. Am lămurit îndoieli, am judecat procese, tot timpul mort de foame, fiindcă așa a vrut doctorul Pedro Recio, de fel din Tirteafuera, medic insular și guvernătoresc. M-au atacat dușmani noaptea și, după ce ne-au pus la mare cumpănă, cei din Insulă zic că au ieșit liberi și victorioși prin curajul brațului meu, așa să le dea Dumnezeu sănătate după cât de adevărat vorbesc. Pe scurt, în vremea asta am cumpănit sarcinile, ca și obligațiile pe care le aduce cu sine guvernarea și am descoperit pe socoteala mea că umerii mei nu le-ar putea duce, nu-s povară pentru spinarea și nici săgeți pentru tolba mea; așa că, înainte ca guvernarea să mă împotmolească pe mine, am vrut să împotmolesc eu guvernarea fără mine și ieri de dimineață am părăsit Insula așa cum am găsit-o: cu aceleași străzi, case și acoperișuri pe care le avea când am intrat eu în ea. N-am cerut niciun împrumut de la nimeni, nici nu m-am pus pe afaceri; și, cu toate că aveam de gând să dau unele ordonanțe folositoare, n-am dat niciuna, temându-mă că nu aveau să fie respectate, căci astfel a le da și a nu le da ar fi fost totuna. Am plecat, cum zic, din Insulă fără alt alai decât cel al surului meu; am căzut într-un hău, am mers prin el înainte, până când azi-dimineață, la lumina soarelui,

am văzut ieșirea, nu îndeajuns de lesnicioasă, încât, dacă Cerul nu mi-l-ar fi hărăzit pe stăpânul meu don Quijote, acolo aş fi rămas până la sfârșitul lumii. Așa că, dragi stăpâni ai mei, duce și ducesă, iată-l pe guvernatorul dumneavoastră Sancho Panza, care, în cele numai zece zile cât i-a fost dat să cunoască guvernarea, a înțeles că nu-i de nasul lui să fie guvernator, nu numai peste o Insulă, ci nici peste toată lumea. Și cu gândul ăsta, vă sărut picioarele și, imitând jocul copiilor care zic „Sari tu ca să vin eu”⁷⁸⁹, sar de la guvernare și mă pun în slujba stăpânului meu don Quijote, căci, oricum, în ea, deși mănânc pâinea cu inima sărită, cel puțin ajung să mă satur, iar în ce mă privește, dacă e să mă satur, mi-e totuna dacă o fac cu morcovi sau cu potârnică.

Cu acestea, Sancho își isprăvi lungul discurs, în timp ce don Quijote se tot temea să nu și-l presare cu mii de sminteli; și, când îl văzu că și-l încheie cu atâta de puține, înălță mulțumiri Cerului din adâncul inimii, iar ducele îl îmbrățișă pe Sancho și-i spuse că-l dorea sufletul că-și părăsise atât de iute guvernarea, dar că avea să facă în așa fel, încât să-i dea în statul său altă slujbă cu însărcinări mai puține și cu folos mai mult. Îl îmbrățișă și ducesa și porunci să fie bine îngrijit, deoarece se vedea că era tare snopit și încă și mai tare bătut de soartă.

CAPITOLUL 56

*Despre prodigioasa și nemaivăzută bătălie
ce avu loc între don Quijote de la Mancha și lacheul Tosilos
pentru a o apăra pe fiica duenei doña Rodríguez*

Ducii nu regretară deloc farsa jucată lui Sancho Panza cu guvernarea pe care i-o dăduseră, cu atât mai mult cu cât în aceeași zi veni major-domul lor și le povesti punct cu punct aproape toate vorbele și faptele pe care Sancho le rostise și săvârșise în zilele acelea, iar în cele din urmă le ridică în slăvi asaltul asupra Insulei, frica lui Sancho și plecarea lui, ceea ce le pricinui nu puțină plăcere.

⁷⁸⁹ Joc de copii neprecizat.

După acestea, istoria povestește că sosi și ziua luptei stabilite și, după ce-l instrui o dată și de multe ori pe lacheul său Tosilos cum trebuia să procedeze cu don Quijote ca să-l învingă fără a-l omorî sau răni, ducele porunci să li se scoată lănciilor vârful de fier, spunându-i lui don Quijote că învățătura creștină cu care el se mândrea nu permitea ca acea bătălie să se desfășoare cu atâta risc și primejdie a vieților și că trebuia să fie mulțumit că-i dădea câmp liber pe pământul său, deși astfel încălca decretul sfântului Conciliu care interzicea asemenea dueluri⁷⁹⁰, deci nu cumva să voiască a duce până la ultimele consecințe încercarea aceea atât de aspră.

Don Quijote spuse că Excelența Sa putea rândui împrejurările acelei afaceri cum socotea mai bine, întrucât el avea să-l asculte pe deplin. Sosind, așadar, temuta zi și după ce ducele porunci ca în fața pieței castelului să se ridice o tribună încăpătoare unde urmau să șadă judecătorii de câmp și duenele, mama și fiica, reclamante, din toate târgurile și satele învecinate se adunase lume nesfârșită ca să vadă noutatea acelei bătălii, întrucât alta la fel nu văzuseră și nu auziseră povestită nici cei care trăiau, nici cei care răposaseră.

Cel dintâi care intră în câmp și în arenă fu maestrul de ceremonii, care cercetă câmpul și-l parcurse în întregime, ca să nu se afle-n el vreun vicleșug sau vreun lucru ascuns în care să te poticnești și să cazi; apoi intrară duenele și se așezară la locurile lor, învelite în mantiile lor până la ochi și chiar până la piept, cu vădiri de nu mică durere. După ce don Quijote intră în arenă, puțin după aceea, însoțit de numeroase trompete, se ivi pe un cal falnic dintr-o latură a pieței, cutremurând-o toată, marele lacheu Tosilos, cu viziera trasă și ferecat tot, cu arme puternice și strălucitoare. Calul se vedea că este frizon⁷⁹¹, lat în spete și pag; de fiecare picior din față și din spate îi atârna câte o felderă⁷⁹² de lână.

⁷⁹⁰ E vorba de Conciliul din Trento care, prin canonul 19 din sesiunea a XXV-a, condamna duelul (*duellorum usus* sau *monomachia*).

⁷⁹¹ Rasă de cai din Frizia (Țările de Jos), mari și puternici, lați în picioare și cu bulete (sau „mițe”) foarte bogate.

⁷⁹² În text: *arroba* (aprox. 11,5 kg); în acest context, prefer un echivalent românesc, fie și aproximativ.

Viteazul combatant fusese bine instruit de către duce, stăpânul său, cum anume trebuia să se comporte cu viteazul don Quijote de la Mancha, avertizat fiind ca în niciun caz să nu-l omoare, ci să încerce a se feri de prima ciocnire, pentru a evita pericolul morții lui, care ar fi fost sigur dacă s-ar fi lovit în plin. Străbătu piața și, ajungând la locul unde ședeau duenele, stătu să o privească mai pe îndelete pe cea care îl cerea drept soț. Conducătorul luptei îl chemă pe don Quijote, care se și prezentase în arenă și, împreună cu Tosilos, li se adresa duenelor, întrebându-le dacă erau de acord ca don Quijote de la Mancha să iasă în apărarea dreptului lor. Ele răspunseră că da și că tot ce ar face el în împrejurarea aceea era, după ele, bine făcut, ferm și valabil.

Într-acestea, ducele și ducesa ședeau într-o galerie care dădea spre arenă, aceasta fiind în întregime încununată de mulțimea infinită care aștepta să asiste la teribila și nemaivăzută înfruntare. Condiția impusă combatanților era că, dacă don Quijote ieșea învingător, adversarul său trebuia să se însoare cu fiica doanei Rodríguez, iar dacă era învins, rivalul său era dezlegat de cuvântul pe care ar fi fost ținut să-l respecte, fără a trebui să mai dea niciun fel de altă satisfacție.

Maestrul de ceremonii le împărți soarele⁷⁹³ și-l așeză pe fiecare în locul unde se cădea să fie. Bătură tobele, sunetul trompetelor umplu văzduhul, se cutremura sub picioare pământul, inimile mulțimii privitoare erau neliniștite, unii temându-se și alții nădăjduind bunul sau răul deznodământ al acelei confruntări. În sfârșit, don Quijote, încredințându-li-se din toată inima Domnului Dumnezeuului nostru și doamnei Dulcineea din Toboso, aștepta să i se dea semnalul precis al atacului; lacheul nostru nutrea însă alte gânduri: nu se gândea decât la ceea ce voi spune⁷⁹⁴ acum.

Pare-se că în timp ce și-o privise pe inamică, ea i se păru cea mai frumoasă femeie din câte văzuse în viața sa, iar copilul orb căruia pe ulița noastră i se zice îndeobște „Amor“ nu vru să piardă ocazia ce i

⁷⁹³ Adică îi așază în așa fel, încât niciunuia să nu-i bată soarele în față.

⁷⁹⁴ Apariția persoanei I singular, când nu se precizează vorbitorul, complică problematica naratorului: care autor vorbește: autorul implicit, naratorul generic sau traducătorul?

se oferi de a triumfa asupra unui suflet lacheiesc și a-l include în lista trofeelor sale; drept care, apropiindu-se de el ușurel și pe nevăzute, îi împlântă bietului lacheu o săgeată de două palme prin partea stângă și-i străpunse inima dintr-o parte-ntr-alta; și o putu face netulburat, pentru că Amor e invizibil, intrând și ieșind pe unde vrea, fără ca nimeni să-i ceară a da seama de faptele sale.

Zic, așadar, că, în clipa când se dădu semnalul de atac, lacheul nostru era în extaz, cugetând la frumusețea celei pe care și-o și făcuse stăpână peste libertatea sa și, astfel, nu luă aminte la sunetul trompetei, cum făcu don Quijote care, de cum o auzi, ieși la atac și, cu toată iuțeala de care era în stare Rușinante, o porni împotriva adversarului său; iar bunul său scutier Sancho, când îl văzu pornind, zise strigând din răsputeri:

— Dumnezeu să te îndrume, caimac și floare a cavalerilor rătăcitori! Deie-ți Dumnezeu victoria, deoarece dreptatea e de partea ta!

Și cu toate că-l văzu pe don Quijote năpustindu-se asupra lui, Tosilos nu se clinti nici cu un pas din loc, ci cu mari strigăte îl chemă pe judecătorul luptei, căruia, când acesta veni ca să vadă ce voia, îi zise:

— Domnule, lupta asta nu se duce ca să mă căsătoresc sau să nu mă căsătoresc cu doamna aceea?

— Așa este – i se răspunse.

— Păi eu – zise lacheul – mă tem de conștiința mea și aș pune-o la grea încercare dacă m-aș angaja în lupta asta; drept care, declar că mă recunosc învins și vreau să mă însor numaidecât cu doamna aceea.

Judecătorul luptei rămase uimit de vorbele lui Tosilos și, ca unul dintre cei la curent cu dedesubturile aceluia caz, nu fu în stare să-i dea niciun răspuns. Don Quijote, când văzu că inamicul nu-l ataca, se opri la jumătatea cursei. Ducele nu știa motivul pentru care lupta nu se ducea mai departe, dar când judecătorul se duse să-l înștiințeze despre cele spuse de Tosilos, el se simți uluit și mânios peste poate.

Pe când se petreceau acestea, Tosilos se apropie de locul unde ședea doña Rodríguez și zise cu toată puterea:

— Eu, doamnă, vreau să mă căsătoresc cu fiica domniei tale și nu vreau să dobândesc prin procese și conflicte ceea ce pot dobândi prin pace și fără primejdie de moarte.

Viteazul don Quijote auzi acestea și zise:

— Dacă așa stau lucrurile, eu mă consider liber și dezlegat de făgăduiala mea: căsătorească-se într-un ceas bun și, de vreme ce Domnul Dumnezeu nostru i-a dat-o, Sfântul Petru s-o binecuvânteze⁷⁹⁵.

Ducele coborâse în piața castelului și, apropiindu-se de Tosilos, îi zise:

— E adevărat, cavaliere, că te declari învins și că, mânat de conștiința dumitale temătoare, vrei să te căsătorești cu această domnișoară?

— Da, domnule – răspunse Tosilos.

— Face foarte bine – zise atunci Sancho Panza –, pentru că ce-ai de dat șoarecelui, dă-i pisicii și scapi de grija fricii⁷⁹⁶.

Tosilos își desfăcea coiful și ruga să i se dea repede ajutor, pentru că-i lipsea suflarea și nu putea să se vadă închis atâta vreme în strâmtorarea aceluia lăcaș. I-l scoaseră repede și rămase descoperit și cu fața lui de lacheu la vedere. Doña Rodríguez și fiica ei, văzând acestea, ziseră strigând din răspuț:

— Asta e înșelăciune, e înșelăciune! Tosilos, lacheul ducelui, stăpânului meu, a fost pus în locul adevăratului meu soț! Dreptate de la Dumnezeu și rege pentru atâta răutate, ca să nu zic ticăloșie!

— Nu vă necăjiți, doamnelor – zise don Quijote –, căci nu este nici răutate, nici ticăloșie; iar dacă totuși este, cauza nu a fost ducele, ci răii vrăjitori care mă prigonesc și care, invidioși că aș fi dobândit gloria acestei biruințe, au transformat chipul soțului domniei tale în cel al omului despre care spui că este lacheul ducelui. Ascultă-mi sfatul și, în ciuda răutății dușmanilor mei, mărită-te cu el, căci fără îndoială este chiar cel care dorești să-ți devină soț.

Auzind acestea, ducele fu pe punctul de a-și preface toată mânia într-un hohot de râs și zise:

— Lucrurile ce i se întâmplă seniorului don Quijote sunt atât de extraordinare, încât îmi vine să cred că lacheul acesta al meu nu este ce e; dar să ne folosim de următorul tertip și vicleșug: să amânăm

⁷⁹⁵ Cf. *DQ* I, 45, p. 494, și *DQ* II, 64, p. 529.

⁷⁹⁶ Proverb care îndeamnă să alegi varianta cea mai profitabilă: „Lo que has de dar al mur, dalo al gato, y sacarte ha de cuidado.”

căsătoria cu cel puțin cincisprezece zile și să-l ținem închis pe acest personaj care ne face bănuitori, răstimp în care s-ar putea să se întoarcă la figura lui dintâi, că doar nu va dura atât de mult ranchiuna nutrită de vrăjitori împotriva seniorului don Quijote, mai cu seamă că au atât de puțin de câștigat de pe urma unor asemenea înșelăciuni și metamorfoze.

— Oh, domnule! — zise Sancho —, tâlharii ăștia de mult și-au făcut obiceiul și deprinderea să schimbe unele în altele lucrurile care au legătură cu stăpânul meu. Unui cavaler pe care l-a învins mai zilele trecute, pe nume cel al Oglinzilor, i-au schimbat figura în cea a bacalaureatului Sansón Carrasco, de fel din satul nostru și bun prieten cu noi, iar pe stăpâna mea Dulcineea din Toboso au prefăcut-o într-o țărancă de rând; așa că, după cum îmi închipui, lacheul ăsta lacheu are să moară și lacheu are să trăiască toate zilele vieții sale.

La care fata duenei Rodríguez zise:

— Fie cine-o fi insul care mă cere de soție, eu îi mulțumesc, deoarece mai degrabă vreau să fiu soția legiuită a unui lacheu decât prietena, și încă prietena înșelată, a unui cavaler, deși cel care m-a înșelat numai cavaler nu este.

Până la urmă, toate poveștile și evenimentele acestea s-au sfârșit prin închiderea lui Tosilos ca să se vadă ce se alegea de metamorfoza lui; toți aclamăra victoria lui don Quijote, dar cei mai mulți se simțiră triști și melancolici văzând că atât de așteptații combatanți nu se făcuseră fărâme, întocmai cum ștrengarii sunt triști când osânditul pe care-l așteaptă nu vine la spânzurătoare pentru că l-a iertat fie partea vătămată, fie justiția. Mulțimea plecă, ducele și don Quijote se întoarseră la castel, îl închiseră pe Tosilos, doña Rodríguez și fiică-sa rămaseră foarte mulțumite când văzură că, într-un fel sau altul, împrejurarea aceea avea să se sfârșească printr-o căsătorie, iar Tosilos nu nădăjduia nici el mai puțin.

CAPITOLUL 57

*Care se ocupă de felul cum don Quijote și-a luat rămas-bun
de la duce și de ceea ce i s-a întâmplat
cu discernătoarea și neobrăzată Altisidora, camerista ducesei*

Lui don Quijote i se păru că era bine să părăsească viața atât de trândavă de care avea parte în castelul acela, întrucât își închipuia că se simțea mult lipsa persoanei sale dacă se complăcea să rămână izolat și inactiv printre infinitele răsfățuri și desfătări cu care-l copleșeau seniorii aceia în calitatea sa de cavaler rătăcitor, și i se părea că era ținut să dea seamă strânsă Cerului de atâta huzur și izolare; drept care într-o bună zi le ceru ducilor îngăduința de a pleca. Ei i-o dădură, arătând totodată cât erau de întristați că avea să-i părăsească. Ducea îi dădu lui Sancho Panza scrisorile de la soția sa, iar el plânse la vederea lor și zise:

— Cine-ar fi crezut că nădejdi atât de mari ca acelea zămislite în pieptul nevestei mele, Teresa Panza, de veștile despre guvernarea mea aveau să se sfârșească acum prin întoarcerea mea la aventurile prăpădite ale stăpânului meu don Quijote de la Mancha? Cu toate astea, sunt mulțumit să văd că Teresa mea a fost pe măsura celei ce este, trimițându-i ducesei ghindele, căci, dacă nu i le-ar fi trimis, eu m-aș fi necăjit, iar ea s-ar fi arătat nerecunoscătoare. Mă mângâie însă gândul că un asemenea dar nu se poate numi bacșiș, pentru că eu primisem guvernarea când i le-a trimis ea și e drept ca aceia ce primesc o binefacere să se arate recunoscători, fie și cu niște fleacuri. De fapt, golaș am intrat la guvernare și golaș am și părăsit-o, așa că voi putea spune cu cugetul împăcat, ceea ce nu-i puțin lucru: „Gol m-am născut, gol m-am văzut: ce-am avut și ce-am pierdut.”⁷⁹⁷

Așa vorbea Sancho în sinea lui în ziua plecării; și, când să plece, după ce-și luase rămas-bun de la duci, don Quijote se prezintă înarmat a doua zi de dimineață în curtea castelului. Din galerii îl privea toată

⁷⁹⁷ Aici se încheie episodul deschis în II, 42, p. 342, unde Cervantes pune în gura lui Sancho acest topos al regelui sau cârmuitorului temporal care se întoarce la goliciunea sau strâmtorarea sa originală după un mandat trecător; scutierul mai folosise aceleași cuvinte în *DQ* I, 25, p. 247.

lumea din castel, iar ducii ieșiră și ei ca să-l vadă. Sancho ședea pe surul lui, cu desaga, cufărașul⁷⁹⁸ și proviziile, nespun de mulțumit fiindcă majordomul ducelui, cel ce o interpretase pe Trifaldina, îi dăduse o punguță cu două sute de scuizi de aur ca să facă față nevoilor drumului, ceea ce don Quijote încă nu aflase.

În vreme ce, după cum s-a spus, toată lumea îi privea, din rândul celorlalte duene și domnișoare ale ducesei care-l priveau și ele, își ridică pe neașteptate glasul neobrăzată și discernătoare Altisidora și, pe un ton tânguitor, zise:

— Stai, mișele cavaliere⁷⁹⁹,
strânge frâiele un pic,
nu-ți mai chinui deșertul
calului prea rău strunit.

Vezi, nemernice, că nù fugi
de vreun șarpe sâsâind,
ci de-o biată mielușică,
oaie încă nefiind.

Înșelat-ai, monstru groaznic,
cel mai feciorelnic chip
ce-a văzut Diana-n codri,
și-n păduri Venus privi.
*O, crud Vireno, tu, fugar Eneas⁸⁰⁰,
Baraba te-nsoțească, lua-te-ar zbenga.*

Duci, hoț nemilos, în gheare,
nu în mâini, prea bine știi,
plini rărunchii de iubire
ai unei preablânde firi.

⁷⁹⁸ În text: *maleta*, accesoriu nementionat până acum printre bagajele lui Sancho.

⁷⁹⁹ Baladă cu refren, specie destul de populară în baladistica nouă (*Romancero Nuevo*).

⁸⁰⁰ Vireno, personaj din *Orlando furioso*, de Ariosto, și-a abandonat soția pe o insulă pustie; Eneas a părăsit-o pe Didona în *Eneida* lui Virgiliu.

Mi-ai furat trei scufe bune
și jartierele-mi de vis
pentru marmurii picioare
ca de Paros, negru-albii.

Două mii îmi furi suspinuri,
care, dacă foc ar fi,
două mii de Troie-ar arde,
dacă două mii s-ar ști.
*O, crud Vireno, tu, fugar Eneas,
Baraba te-nsoțească, lua-te-ar zbenga.*

Scutierului tău, Sancho,
inima bolovăniș
fi-i-ar, ca pe Dulcineea
să n-o scoată din vrăjiri.

Vina care te încarcă
să-ți aducă suferinți,
căci nedrept este ca dreptii
să plătească ce-ai greșit.

Aventurile-ți mărețe
fie-ți nenoroace-n șir,
vremea bună fie-ți vise
și tăria uituciri.
*O, crud Vireno, tu, fugar Eneas,
Baraba te-nsoțească, lua-te-ar zbenga.*

Din Sevilla-n La Marchena
mincinos fii socotit,
din Granada până-n Loja
și din Londra pâ'n' la briți.

Dacă vei juca vreodată
treizeci ș-unu sau șeptic,
fugă rigele de tine,
de-ași, șeptari să nici nu știi.

Bătăturile de-ți taie,
rana sângere-ți ibric,
dacă dinți au să-ți mai scoată,
rămânea-ți-ar rădăcini.
*O, crud Vireno, tu, fugar Eneas,
Baraba te-nsoțească, lua-te-ar zbenga.*

În timp ce îndurerata Altisidora se lamenta precum s-a spus, don Quijote o măsură cu privirea și, fără a-i spune nicio vorbă de răspuns, își întoarse fața către Sancho și-i spuse:

— Pe viața veșnică a strămoșilor tăi, Sancho dragă, te conjur să-mi spui adevărul. Spune-mi: ai luat oare cele trei scufe de noapte și jartierele de care vorbește domnișoara asta îndrăgostită?

La care Sancho răspunse:

— Cele trei scufe, da, le-am luat, dar jartierele, bate câmpii ca peste dealurile din Úbeda⁸⁰¹.

Ducesa fu mirată de nerușinarea Altisidorei, pe care o știa de îndrăzneată, hâtră și neobrazată, dar nu într-atâta încât să se încumete la asemenea obrăznicii; și cum nu fusese înștiințată de farsa aceasta, uimirea îi crescuse și mai mult. Ducele vru să sporească hazul și zise:

— Nu mi se pare cuviincios, seniore cavalier, ca, după ce ai avut parte în castelul meu de buna primire ce ți s-a făcut, să cutezi a lua cu domnia ta nu doar trei scufe de noapte, ci, mai mult, jartierele domnișoarei mele: sunt semne de inimă josnică ce nu se potrivesc cu faima domniei tale. Dă-i înapoi jartierele; de nu, te provoc la luptă pe viață și pe moarte, fără a-mi fi teamă că vrăjitori ticăloși mi-ar putea preface sau schimba înfățișarea, precum au făcut cu cea a lui Tosilos, care s-a angajat în luptă cu domnia ta.

— Ferească Dumnezeu – răspunse don Quijote – să-mi scot spada din teacă împotriva ilustrisimei voastre persoane, de la care am primit atâtea favoruri: scufele i le voi da înapoi, fiindcă Sancho zice că le are el; jartierele însă e imposibil, fiindcă nu au fost primite nici de mine, nici de el; iar dacă domnișoara aceasta a dumneavoastră ar binevoi să

⁸⁰¹ Adică foarte departe de adevăr, vezi *DQ* II, 33, p. 282.

scotocească prin ascunzișurile sale, cu siguranță și le va găsi. Eu, domnule duce, niciodată nu am fost hoț și în viața mea n-am de gând să fiu decât dacă mă părăsește Dumnezeu. Domnișoara aceasta vorbește (după cum zice) ca o îndrăgostită, împrejurare de care nu sunt eu vinovat și, astfel, nu am de ce să cer iertare nici ei, nici Excelenței Voastre, implorându-vă să aveți o mai bună părere despre mine și să-mi acordați din nou îngăduința de a-mi vedea de drum.

— Deie-vi-l Dumnezeu atât de spornic — zise ducesa —, seniore don Quijote, încât să auzim totdeauna vești bune despre faptele voastre vitejești. Și mergeți cu Dumnezeu, căci cu cât zăboviți mai mult, cu atât aprindeți mai tare focul în piepturile domnișoarelor ce vă privesc; iar pe-a mea o voi pedepsi astfel, încât de-acum înainte să nu-și mai ia nasul la purtare nici cu privirile, nici cu vorbele.

— Doar una vreau să mai auzi de la mine, o, viteze don Quijote! — zise atunci Altisidora —, și anume că-ți cer iertare pentru furtul jartierelor, fiindcă pe Dumnezeu și pe sufletul meu, le am puse pe mine și am căzut în greșeala celui care, mergând pe asin, îl căuta în altă parte⁸⁰².

— N-am zis eu? — spuse Sancho —. Nu mi-s eu ăla să tăinuiesc furturi! Păi dac-aș fi vrut s-o fac, mi-ar fi venit ca turnat prilejul guvernării mele.

Don Quijote înclină capul și se plecă în fața ducilor și-a tuturor celor de față și, întorcând hățurile lui Rușinante, urmat de Sancho călare pe sur, ieși din castel, apucând-o pe drumul către Zaragoza.

CAPITOLUL 58

Care se ocupă de felul cum pe don Quijote

îl cotropiră atâtea aventuri, încât nu-și dădeau răgaz una alteia

Când don Quijote se văzu în câmp deschis, liber și descotorosit de declarațiile de dragoste ale Altisidorei, i se păru că era în centrul său și că spiritul i se înprospăta ca să-și vadă din nou de meseria sa cavaleriească și, întorcându-se către Sancho, îi zise:

⁸⁰² Se referă la o snoavă în care se povestește cum un personaj, numărându-și asinii, uită să-l treacă la socoteală și pe cel pe care călărește.

— Libertatea, Sancho, e unul din cele mai prețioase daruri pe care le-au făcut oamenilor Cerurile; nu o pot egala nici comorile pe care le ascunde pământul și le acoperă marea; pentru libertate ca și pentru onoare putem și trebuie să ne riscăm viața și, dimpotrivă, robia e cel mai mare rău ce se poate abate asupra oamenilor⁸⁰³. Spun asta, Sancho, pentru că ai văzut prea bine răsfățul și belșugul de care am avut parte în castelul pe care tocmai l-am părăsit; ei bine, în toiul acelor banchete alese și-al acelor băuturi de zăpadă⁸⁰⁴ mi se părea că eram prins în cleștele foamei, deoarece nu mă bucuram de ele cu libertatea cu care m-aș fi bucurat dacă ar fi fost ale mele, căci obligațiile de a răsplăti binefacerile și favorurile primite sunt piedici care nu-i îngăduie cugetului să troneze liber. Fericit cel căruia Cerul i-a dat un codru de pâine fără a rămâne obligat să mulțumească altcuiva decât Cerului însuși!

— În ciuda – zise Sancho – a tot ce mi-ai spus, înălțimea ta, nu e bine să rămână fără mulțumiri din partea noastră cei două sute de scuizi de aur pe care mi i-a dat majordomul ducelui într-o punguță ce-o port ca pe-o catapasmă și-un întăritor pe inimă, pentru ce-o fi să fie, căci nu totdeauna avem să găsim castele unde să fim răsfățați, ci avem să dăm și de hanuri unde să fim ciomăgiți.

În asemenea conversații și-n altele își urmau drumul rătăcitorii, cavalierul și scutierul, când, după ce străbătuseră ceva mai mult de o leghe, văzură că pe iarba unei mici pajiști verzi și șezând pe mantiile lor, își luau dejunul cam o duzină de oameni în straie țărănești. Lângă ei aveau un soi de cearșafuri albe cu care acopereau ceva aflat sub ele: erau ridicate și întinse și așezate din loc în loc. Don Quijote se apropie de cei ce mâncau și, după ce-i salută curtenitor, îi întrebă ce anume acopereau pânzele acelea. Unul din ei îi răspunse:

— Domnule, sub pânzele astea sunt niște statui sculptate și dăltuite, care vor sluji la un retablu pe care-l ridicăm la noi în sat; le ducem acoperite, ca să nu se ponosească, și pe umeri, ca să nu se spargă.

⁸⁰³ Tema libertății, pusă în legătură cu cea a demnității omului, este fundamentală la Cervantes și are profunde rezonanțe autobiografice. I-a fost consacrată o amplă monografie: Luis Rosales, *Cervantes y la libertad*, Gráficas Valera, Madrid, 1960, 2 vol.; ed. a 2-a, Cultura Hispánica, Madrid, 1985.

⁸⁰⁴ Adică „răcite cu zăpadă”, obicei foarte răspândit printre cei avuți în Secolul de Aur; vezi și *DQ* II, 51, n. 732.

– Dacă binevoiți – răspunse don Quijote –, mi-ar face plăcere să le văd, pentru că niște statui purtate cu atâta grijă trebuie să fie frumoase.

– Și încă cum! – zise altul –. De nu, s-o spună prețul lor, căci, la drept vorbind, nu e niciuna care să facă mai puțin de cincizeci de ducați; și ca să vezi domnia ta însuși adevărul acesta, așteaptă și-ai să-l vezi cu ochii domniei tale.

Și, ridicându-se, își lăsă mâncarea și merse să ridice învelitoarea primei statui, care se dovedi a fi cea a Sfântului Gheorghe călare, cu un șarpe încolăcit la picioare și cu gura străpunsă de lance, crâncen, așa cum se obișnuiește a fi înfățișat. Toată statuia părea a fi, cum se spune, un jăratric de aur. Văzând-o, don Quijote zise:

– Cavalerul acesta a fost unul din cei mai bravi rătăcitori pe care i-a avut armata divină: s-a numit don San Jorge și a fost în plus și apărător al fecioarelor. S-o vedem pe aceastăaltă.

Omul o dezveli și se văzu că era cea a Sfântului Martin călare, care-și împărțea mantia cu săracul; nici n-o văzu bine, și don Quijote zise:

– Cavalerul acesta s-a numărat și el printre aventurierii creștini și cred că a fost mai mult mărinimos decât viteaz, după cum poți vedea, Sancho, din faptul că-și împarte mantia cu săracul și-i dă jumătate din ea; și, fără îndoială, atunci trebuie să fi fost iarnă, căci de nu, după cât era de milostiv, i-ar fi dat-o pe toată.

– Nu așa trebuie să fi fost – zise Sancho –, ci s-o fi ținut de proverbul care zice: ca să dai și ca să ai, minte-ți trebuie încăi⁸⁰⁵.

Don Quijote râse și-i rugă să dea la o parte altă pânză, de sub care se dezvăluia statuia ecvestră a Patronului Spaniilor⁸⁰⁶, cu spada însângerată, dând de-a dura mauri și călcând în picioare capete; și, când o văzu, don Quijote zise:

⁸⁰⁵ Proverb („Para dar y tener, seso es menester”) utilizat în glumă de Sancho ca să râdă, potrivit unei tendințe populare, de „milostenia cu jumătate de măsură” a Sfântului Martin, care și-a împărțit mantia cu cerșetorul în loc să i-o dea pe toată.

⁸⁰⁶ Câțiva ani mai târziu avea să înceapă o zgomotoasă polemică privitoare la adevăratul patron al Spaniei: Sfântul Iacob Mauroctonul (sp. San Diego Matamoros) sau Sfânta Teresa a lui Isus, beatificată în 1614 și canonizată în 1622.

— Acesta e cu adevărat cavaler, și încă din escadroanele lui Hristos: îl cheamă don San Diego Mauroctonul⁸⁰⁷, unul dintre cei mai viteji sfinți și cavaleri pe care i-a avut lumea și-acum îi are Cerul.

Apoi dădură la o parte altă pânză și se văzu că acoperea căderea Sfântului Pavel de pe cal, cu toate împrejurările ce obișnuiesc a fi pictate în retablul convertirii sale⁸⁰⁸. Când îl văzu atât de viu, de s-ar fi zis că-i vorbea Hristos și Pavel răspundea:

— Acesta – zise don Quijote – a fost cel mai mare dușman pe care l-a avut Biserica Domnului Dumnezeuului nostru la vremea sa și cel mai mare apărător al ei pe care-l va avea vreodată: cavaler rătăcitor în viață și sfânt cu pas neabătut în moarte, trudit neobosit în via Domnului, doctor al oamenilor⁸⁰⁹, căruia i-au slujit drept școli Cerurile și drept profesor și magistru învățător Isus Cristos însuși.

Nu mai erau alte statui, drept care don Quijote rugă să fie acoperite la loc, iar celor care le purtau le spuse:

— Mi s-a părut de bun augur, fraților, faptul de a fi văzut ceea ce am văzut, pentru că sfinții și cavalerii aceștia s-au îndeletnicit cu ce mă îndeletnicesc și eu, și anume cu profesia armelor, doar că deosebirea dintre mine și ei este că ei au fost sfinți și s-au luptat în manieră sacră, iar eu sunt păcătos și lupt în manieră omenească. Ei au cucerit Cerul cu puterea brațelor, pentru că Cerul îndură violență⁸¹⁰, iar eu până acum nu știu ce anume cuceresc prin violența muncilor mele; ci, dacă draga mea Dulcineea din Toboso ar scăpa de cele pe care le îndură, îmbunătățindu-mi-se norocul și îndreptându-mi-se judecata, s-ar putea să-mi îndrum pașii pe un drum mai bun decât cel pe care-l urmez.

— Audă Dumnezeu și păcatul fie surd⁸¹¹ – zise Sancho cu prilejul acesta.

Oamenii se minunară atât de înfățișarea, cât și de vorbele lui don Quijote, fără a pricepe nici jumătate din ce voia să spună cu ele. Sfârșiră

⁸⁰⁷ Diego, Jaime, Jacobo și Santiago sunt forme ale aceluiași nume, Iacob. *Mata-moros* l-am echivalat cu „Mauroctonul”.

⁸⁰⁸ Elogiul Sfântului Pavel trimite deopotrivă la I *Corinteni*, 12, 1–2 și *Galateni*, 1, 11–12.

⁸⁰⁹ Sfântul Pavel se autointitula „doctor gentium” (I *Timotei*, 2, 7).

⁸¹⁰ Traducere literală din *Matei*, 11, 12: „Regnum caelorum vim patitur”.

⁸¹¹ Expresie proverbială: „Dios lo oiga y el pecado sea sordo.”

de mâncat, își încărcară statuile și, luându-și rămas-bun de la don Quijote, își urmară călătoria.

Sancho, de parcă nu l-ar fi cunoscut niciodată pe stăpânul său, fu din nou uimit de câte știa, părându-i-se că nu va fi fiind istorie și întâmplare pe lume pe care să nu le aibă la degetul cel mic și pironite în memorie, drept care-i spuse:

— Într-adevăr, stăpâne dragă, dacă ceea ce ni s-a întâmplat azi se poate numi aventură, ea a fost una dintre cele mai blânde și mai dulci din câte ni s-au întâmplat de-a lungul peregrinării noastre: am ieșit din ea fără ciomege și fără inimă sărită, n-am dus mâna la spadă, n-am izbit pământul cu trupurile și nici n-am rămas înfometați. Binecuvântat fie Dumnezeu că m-a lăsat să văd așa ceva cu ochii mei.

— Bine zici, Sancho – zise don Quijote –, dar trebuie să ții seama că nu toate vremurile sunt la fel și nici nu curg în același chip, iar ceea ce vulgul obișnuiește a numi prevestiri, care nu se întemeiază pe nicio rațiune naturală, trebuie judecate de cine este discernător drept evenimente bune. Unul dintre prevestitorii aceștia se scoală într-o bună dimineată, pleacă de-acasă, se întâlnește cu un călugăr din ordinul preafericitului Sfânt Francisc și, de parcă s-ar fi întâlnit cu un grifon⁸¹², îi întoarce spatele și se înapoiază acasă. Unui Mendoza i se varsă sarea pe masă și lui i se varsă melancolia în inimă⁸¹³, de parcă natura ar fi obligată să dea semne ale nenorocirilor viitoare prin lucruri atât de puțin însemnate precum cele pomenite. Discernătorul și creștinul nu trebuie să tot iscodească ce anume vrea Cerul să facă. Scipio ajunge în Africa, se poticnește când sare pe uscat, soldații lui socotesc că e de rău augur, dar el, îmbrățișând pământul, zise: „Nu vei mai putea fugi de mine, Africa, pentru că te-am prins în brațe.”⁸¹⁴ Așa că, Sancho, faptul

⁸¹² Animal fabulos cu cap de acvilă, trup și gheare de leu și aripi de vultan; potrivit superstiției populare, întâlnirea cu un călugăr singur poate aduce ghinion, neutralizabil dacă atingi un obiect de fier.

⁸¹³ Credința în superstiții a mării familii nobile Mendoza, cu ramificații în Spania și Portugalia, devenise proverbială în asemenea măsură, încât din numele lor fusese derivat adjectivul *mendocino*.

⁸¹⁴ Anecdota atribuită în genere lui Cezar (Suetoniu, *Viețile celor doisprezece Cezari*, I, 59); numai Frontinus (*Stratagemata*, I, XIII, 1) se referă la Scipio Afri-canul, învingătorul lui Hannibal.

de a mă fi întâlnit cu aceste statui a fost pentru mine un eveniment preafericit.

— Așa cred și eu – răspunse Sancho – și aș vrea, înălțimea ta, să-mi spui din ce pricină zic spaniolii, atunci când vor să dea o bătălie, invocându-l pe Sfântul Iacob Mauroctonul: „Santiago, y cierra⁸¹⁵ España!” Spania o fi oare deschisă și-o fi nevoie s-o închizi sau ce fel de tipic mai e și ăsta?

— Tare naiv ești, Sancho – răspunse don Quijote –, dar află că pe acest mare cavaler cu crucea stacojie Dumnezeu i l-a dat Spaniei drept patron și ocrotitor, îndeosebi în asprele încleștări pe care le-au avut spaniolii cu maurii, drept care îl invocă și-l cheamă ca apărător al lor în toate bătăliile pe care le dau și de multe ori l-au văzut aieva în timpul lor doborând, călcând în picioare, distrugând și ucigând escadroanele agareene; și despre acest adevăr ți-aș putea da numeroase exemple ce se istorisesc în adevăratele istorii spaniole⁸¹⁶.

Sancho schimbă vorba și-i spuse stăpânului său:

— Sunt uimit, domnule, de obrăznicia Altisidorei, camerista ducesei: strașnic se vede că a rănit-o și a străpuns-o cel numit „Amor”, despre care se zice că e un băiețel orb și care, urduros fiind sau, mai bine zis, fără văz, dacă își ia ca țintă o inimă, oricât de mică ar fi ea, o nimerește și-o străpunge dintr-o parte-n alta cu săgețile lui. Am auzit zicându-se că săgețile iubirii se știrbesc și-și pierd vârful lovindu-se de sfiala și cinstea fetelor, dar în Altisidora asta ele par mai degrabă a se ascuți decât a se știrbi.

— Ia seama, Sancho – zise don Quijote –, dragostea nu se uită la respect și nici nu păstrează vreo urmă de rațiune în judecățile sale și are aceeași fire ca și moartea, atacând deopotrivă palatele regilor ca și colibele umile ale ciobanilor⁸¹⁷, iar când pune deplină stăpânire pe un suflet, primul lucru pe care-l face este să-i răpească teama și rușinea; și, astfel, fără ele și-a mărturisit Altisidora dorințele, care în pieptul meu au zămislit mai mult stânjeneală decât milă.

⁸¹⁵ Aici *cerrar* („a închide”) are sensul de „a ataca”.

⁸¹⁶ Se referă la cronicile sau adevăratele istorii ale Indiilor, adică ale cuceririi Americii.

⁸¹⁷ Traducerea versului lui Horațiu „Pallida mors aequo pulsat pede...”, citat și în DQ I, „Prolog”, p. 12.

— Învederată cruzime! — zise Sancho —. Nerecunoștință nemaiauzită! Despre mine pot spune că m-ar fi cucerit și robit cea mai neînsemnată vorbă de iubire a ei. Pui de lele, și ce inimă de marmură, ce măruntaie de bronz și ce suflet de mortar ai! Nu pot pricepe însă ce-a văzut domnișoara asta la înălțimea ta de-a cucerit-o și subjugat-o în halul ăsta: ce farmec, ce strălucire, ce har, ce înfățișare, căci fiecare dintre lucrurile astea în parte sau toate laolaltă au făcut-o să se-ndrăgostească; zău, adevăr adevărat zic, de multe ori stau și mă uit la înălțimea ta de la vârful piciorului până la ultimul fir de păr din cap și văd mai mult lucruri de speriat decât de trezit dragostea; și cum și eu am auzit zicându-se că frumusețea e cea dintâi și cea mai de seamă însușire care duce la îndrăgostire, cum domnia ta nu ai niciuna, eu unul nu știu de ce s-o fi îndrăgostit biata de ea.

— Ia seama, Sancho — răspunse don Quijote —, sunt două feluri de frumusețe: una a sufletului și alta a trupului; cea a sufletului tronează și se manifestă în minte, în virtute, în buna-cuviință, în mărinimie și în buna-creștere, iar toate aceste calități sunt posibile și se pot afla și într-un om urât; și când pui ochii pe o asemenea frumusețe, iar nu pe cea a trupului, iubirea obișnuiește să ia naștere cu vigoare și foloase. Eu, Sancho, văd prea bine că nu sunt frumos, dar știu la fel de bine și că nu sunt diform, și unui om de calitate îi e de ajuns să nu fie monstru ca să fie într-adevăr iubit, cu condiția să aibă înzestrările sufletești pe care ți le-am spus.

Prinși în aceste conversații și taifasuri, intrară într-o pădure care se întindea în lături de drum și, deodată, când nici nu se aștepta, don Quijote se pomeni încurcat în niște plase de sfoară verde întinse de la niște copaci la alții; și, fără a-și putea închipui ce se întâmpla, îi spuse lui Sancho:

— Pare-mi-se, Sancho, că împrejurarea cu plasele acestea s-ar putea să fie una din noile aventuri pe care mi le-aș putea imagina. Să mor eu dacă vrăjitorii care mă prigonesc nu vor să mă încurce în ele și să mă oprească din drum, ca răzbunare pentru asprimea pe care i-am arătat-o Altisidorei. Ei bine, îi asigur că și dacă plasele acestea, așa cum sunt făcute din sfoară verde, ar fi din diamantele cele mai dure sau mai tari

decât aceea în care zeul gelos al fierarilor i-a încurcat pe Venus și pe Marte⁸¹⁸, eu tot le-aș rupe ca și cum ar fi din trestii de mare sau din destrămături de bumbac.

Și, vrând să plece mai departe și să sfâșie totul, dintr-odată i se iviră în față, ieșind dintr-un pâlcc de copaci, două preafrumoase păstorite: cel puțin îmbrăcate în păstorite, doar că bundițele și foile erau de brocart fin, vreau să zic că foile erau din pânzeturi de moar auriu. Părul îl purtau despletit pe umeri și, blond cum era, putea rivaliza cu razele soarelui însuși, încununat fiind cu două ghirlande împletite din laur verde și amarant roșu. Vârsta, după cum părea, nu le era sub cincisprezece și nici nu trecea de optsprezece ani.

Priveliștea aceasta îl minună pe Sancho, îl ului pe don Quijote, făcu să se oprească soarele din drumul său ca să le admire și așternu o miraculoasă liniște peste tuspaturu. În cele din urmă, prima care vorbi fu una dintre cele două ciobănițe, care-i spuse lui don Quijote:

— Oprește-ți, domnule cavalier, înaintarea și nu rupe plasele, căci nu pentru paguba domniei tale, ci pentru petrecerea noastră au fost întinse aici; și pentru că știu că ne vei întreba de ce au fost puse și cine suntem noi, vreau să ți-o spun în câteva cuvinte. Într-un sat ce se află la două leghe de-aici, unde locuiesc multă nobileme și numeroși hidalgi și bogătași, s-a pus la cale, între mulți prieteni și rubedenii ca, împreună cu fiii, soțiile și fiicele, vecinii, prietenii și rudele, să venim spre a petrece în locul acesta, care e unul dintre cele mai plăcute din toate împrejurimile de pe-aici, alcătuind cu toții o nouă și pastorală Arcadie⁸¹⁹, îmbrăcându-ne fetele în păstorite și băieții în păstori. Am studiat două egloge, una a faimosului poet Garcilaso, iar alta a excelentisimului Camões⁸²⁰, chiar în limba lui portugheză, și pe care până acum nu le-am reprezentat.

⁸¹⁸ Se referă la episodul mitologic în care zeul Vulcan, înștiințat de Mercur despre adulterul soției sale, zeița Venus, i-a prins pe cei doi într-o plasă anume confecționată ca să-i expună deriziunii zeilor. Cf. Homer, *Odiseea*, VIII, vv. 266–366; Ariosto, *Orlando furioso*, 25, vv. 56–59.

⁸¹⁹ Localizarea pastorală prin excelență a acțiunii din operele de acest gen.

⁸²⁰ Garcilaso de la Vega (1503–1536) este autorul a trei egloge, a doua dintre ele dezvoltând o veritabilă acțiune dramatică. De la Luís de Camões (1524–1580), marele poet portughez, au rămas șaptesprezece egloge.

Ieri a fost prima zi când am sosit aici; printre frunzișuri am înălțat câteva corturi, care, după cum se zice, se numesc „de campanie”, pe malul unui pârau bogat în ape ce rodnicește toate pajiștile din preajmă; noaptea trecută am întins plasele astea între copaci, ca să amăgim păsărelele naive care, înfricoșate de vacarmul nostru, ar ajunge să pice în ele⁸²¹. Dacă îți face plăcere, domnule, să fii oaspetele nostru, vei fi primit cu generozitate și curtenie, deoarece, la ceasul acesta, necazul și melancolia nu au ce căuta aici.

Tăcu și mai mult nu zise. La care don Quijote răspunse:

— Cu siguranță, preafrumoasă doamnă, că nici Acteon nu va fi rămas mai surprins și mai uimit când a văzut-o pe neașteptate îmbăindu-se în unde pe Diana⁸²² decât am rămas eu uluit când v-am văzut frumusețea. Laud subiectul distracțiilor voastre și vă mulțumesc pentru invitație, iar dacă vă pot fi de folos, îmi puteți porunci, sigure fiind că veți fi ascultate, pentru că profesia mea nu este alta decât a mă arăta recunoscător și îndatoritor cu tot felul de lume, îndeosebi cu cea nobilă pe care o reprezintă persoanele domniilor voastre; și, dacă aceste plase, care ocupă doar puțin spațiu pesemne, ar fi ocupat toată rotunjimea pământului, aş căuta noi lumi pe unde să trec fără a le rupe; și, ca să dați cât de cât crezare exagerării mele, luați seama că v-o făgăduiește nimeni altul decât don Quijote de la Mancha, dacă v-a ajuns cumva la urechi numele acesta.

— Vai, prietenă a sufletului meu – zise atunci cealaltă păstoriță –, ce mare noroc s-a abătut asupra noastră! Îl vezi pe seniorul acesta din fața noastră? Ei bine, află că este cel mai viteaz și mai îndrăgostit și mai curtenitor din câți sunt pe lume, dacă nu cumva ne minte și ne amăgește o istorie despre faptele lui de vitejie care s-a tipărit și pe care am citit-o. Aș pune rămașag că omul acesta de ispravă care-l însoțește este un anume Sancho Panza, scutierul lui, al cărui haz nu e de nimeni altul egalat.

⁸²¹ Posibilă reminiscență a unui pasaj din *Egloga a II-a* a lui Garcilaso, vv. 209–223.

⁸²² Se referă la legenda lui Acteon, care a fost transformat în cerb și sfâșiat de câini pentru că o contemplase pe Diana scăldându-se goală, vezi Ovidiu, *Metamorfoze*, III, vv. 155–252.

— E-adevărat — zise Sancho —, eu sunt glumețul și scutierul de care vorbești domnia ta, iar seniorul acesta e stăpânul meu, însuși don Quijote de la Mancha, pus în istorie și înfățișat.

— Vai! — zise cealaltă —. Să-l implorăm, prietenă dragă, să rămână, părinților și fraților noștri le va face nesfârșită plăcere, căci am auzit vorbindu-se și eu despre vitejia unuia și hazul celui alt, după cum ai spus tu, și mai cu seamă se spune despre el că e cel mai statornic și mai fidel îndrăgostit din câți se știu și că doamna lui este o anume Dulcineea din Toboso, căreia întreaga Spanie îi acordă ramura de palmier a frumuseții.

— Cu drept cuvânt i se acordă — zise don Quijote —, dacă nu cumva o pune la îndoială propria voastră frumusețe fără egal. Nu vă osteniți, doamnelor, să mă rețineți, pentru că îndatoririle neabătute ale profesiei mele nu-mi îngăduie să mă odihnesc nicăieri.

Într-acestea, sosi acolo unde se aflau cei patru un frate al uneia dintre păstorițe, îmbrăcat și el ca păstor cu bogăție și podoabe pe măsura celor ale păstorițelor; acestea îi povestiră că împreună cu ele era viteazul don Quijote de la Mancha, iar celălalt, scutierul său Sancho, despre care și el avea știre, pentru că le citise istoria. Galantul păstor îl pofti să vină cu el la corturi, iar don Quijote nu avu încotro și acceptă. Se desfășură într-acestea hăituiala, plasele se umplură de păsările felurite, care, amăgite de culoarea plaselor, cădeau tocmai în primejdia de care fugeau. Se adunară în locul acela peste treizeci de persoane, toate elegant îmbrăcate în păstori și păstorițe și-n clipă aflară cine erau don Quijote și scutierul său, ceea ce le pricinui nu puțină mulțumire, pentru că aveau știre despre el din istoria lui. Dădură fuga la corturi, găsiră mesele așezate, bogate, îmbelșugate și curate; îl onorară pe don Quijote dându-i locul de cinste la ele; îl priveau cu toții și se minunau la vederea lui. În sfârșit, după ce se strânseseră mesele, don Quijote își înălță tacticos glasul și zise:

— Printre păcatele majore pe care le comit oamenii, deși unii zic că este trufia, eu unul zic că e nrecunoștința, bizuindu-mă pe ce se spune îndeobște: infernul este plin de nrecunoscători. De păcatul acesta, atât cât mi-a stat în puteri, m-am străduit să mă feresc încă din clipa în care am avut uzul rațiunii, iar dacă nu pot răsplăti tot cu fapte faptele bune ce mi se fac, pun în locul lor dorințele de a le face și, dacă acestea n-ajung, le fac publice, pentru că cine spune și face publice faptele bune pe care

le primește le va și răsplăti, de va putea, cu altele; căci în cea mai mare parte cei ce primesc sunt inferiori celor ce dau și, astfel, Dumnezeu este deasupra tuturor, pentru că este dăruitor mai presus de toți și darurile omului nu pot fi egale cu cele ale lui Dumnezeu, distanța dintre ei fiind infinită, iar strâmtimea și insuficiența aceasta sunt înlocuite oarecum de recunoștință. Eu, așadar, recunoscător fiind pentru favoarea ce mi s-a făcut aici, neputându-i răspunde cu aceeași măsură, mă rezum la hotarele înguste ale puterii mele, ofer ce pot și ce am din fire; și, astfel, zic că voi susține vreme de două zile întregi, pe drumul mare ce duce la Zaragoza, că aceste simulate doamne păstorițe aici de față sunt cele mai frumoase și cele mai curtenitoare domnițe de pe lume, cu excepția neasemuitei Dulcineea din Toboso, unică stăpână a gândurilor mele, fără a supăra pe nimeni dintre domnii și doamnele care mă ascultă.

Auzind acestea, Sancho, care-l ascultase cu mare atenție, scoase un strigăt mare și zise:

— E oare cu putință să fie pe lume inși care să cuteze a spune și jura că stăpânul meu aici de față este nebun? Spuneți și domniile voastre, domnilor păstori: o fi existând oare vreun preot de țară, oricât de discernător și de învățat ar fi, care să fie în stare a spune ce-a spus stăpânul meu sau o fi existând vreun cavaler rătăcitor, oricât de faimos prin vitejia lui, care să poată oferi ce-a oferit aici stăpânul meu?

Don Quijote se întoarse către Sancho și, aprins la față și coleric, îi spuse:

— E oare cu putință, Sancho, ca în întreg universul să existe vreun ins care să afirme că nu ești prost, căptușit de prostie, cu nu știu ce referuri de răutate și ticăloșie? Cine-ți permite să te amesteci în treburile mele și să constați tu dacă sunt discernător sau nătâng? Taci și nu-mi întoarce vorba, ci pune șaua pe Rușinante, dacă e cumva neînșeuat: avem a pune în faptă făgăduința mea, căci, dreptatea fiind de partea mea, îi poți considera învinși pe toți cei care ar vrea s-o contrazică.

Și, cu aprigă furie și semne de supărare, se ridică de pe scaun, lăsându-i pe cei de față plini de uimire și făcându-i să stea la îndoială dacă-l puteau socoti nebun sau cuminte. În sfârșit, după ce-l convinseseră să nu se angajeze într-o asemenea provocare, întrucât ei îi considerau ca de la sine înțeleasă simțirea plină de recunoștință și nu erau necesare noi

demonstrații ca să i se cunoască sufletul viteaz, de vreme ce erau de ajuns cele relatate în istoria faptelor sale, cu toate acestea don Quijote își duse gândul la îndeplinire și, suit pe Rușinante, ținându-și scutul la piept și apucându-și lancea, se plantă în mijlocul unui drum regesc ce se afla nu departe de pajiștea cea verde. Îl urmară Sancho pe surul său, împreună cu toată lumea din pastorală trupă, dornici să vadă la ce avea să ducă aroganta și nemaivăzuta lui ofertă.

Proțăpit, așadar, în mijlocul drumului, după cum s-a spus, don Quijote sfâșie văzduhul cu vorbe de acest fel:

— O, voi, trecători și drumeți, cavaleri, scutieri, oameni pedestri și călare ce treceți sau urmează să treceți pe drumul acesta în următoarele două zile! Aflați că don Quijote de la Mancha, cavaler rătăcitor, stă aici ca să susțină cu tărie că pe toate frumusețile și curteniile din lume le întrec cele ascunse în nimfele sălășluitoare pe pajiștile și-n silvele de-aici, fără numai doamna sufletului meu, Dulcineea din Toboso. Prin urmare, cine va fi fiind de părere contrară să vină, căci aici îl aștept.

Repetă de două ori aceleași vorbe și de două ori ele nu fură auzite de niciun aventurier; ci soarta, care-i îndruma treburile din bine în mai bine, decise ca în scurt timp să se arate pe drum o mulțime de bărbați călare, mulți dintre ei cu lăncile în mâini, mergând cu toții strânși unii lângă alții, în grup și tare zoriți. De cum îi văzură, cei care-l însoțeau pe don Quijote, întorcând spatele, se îndepărtară cât mai mult de drum, deoarece își dădură seama că, dacă mai stăteau, li se putea întâmpla ceva rău: numai don Quijote, cu inimă neînfrică, rămase locului, iar Sancho Panza își făcu scut din crupa lui Rușinante.

Trupa de lăncieri se apropie și unul dintre ei, care venea mai în față, începu a-i spune lui don Quijote:

— Dă-te la o parte din drum, om îndrăcit, că au să te facă fărâme taurii ăștia!

— Ei, canaliilor – răspunse don Quijote –, mie nu-mi pasă de niciun taur, nici chiar de cei mai feroși pe care-i crește Jarama pe malurile sale⁸²³! Mărturisiți, punșailor, la hurtă, că ceea ce am spus aici în public este adevărat; dacă nu, vă veți bate cu mine.

⁸²³ Bravura taurilor de Jarama, afluent al Tagului, a fost intens celebrată în Secolul de Aur, pesemne pentru că ei erau destinați luptelor de la Madrid.

Văcarul nu mai avu timp a-i răspunde și nici don Quijote a se da la o parte, nici să fi vrut, și, astfel, atât cireada de tauri fioresi, cât și cea de boi blânzi, cu mulțimea de văcari și alți oameni care-i duceau ca să-i închidă într-un loc unde a doua zi avea să aibă loc lupta, trecură peste don Quijote, peste Sancho, Rușinante și sur, dând cu ei toți de pământ și rostogolindu-i pe jos. Sancho se pomeni snopit, don Quijote înfri-coșat, surul făcut zob și Rușinante nu prea zdravăn, dar până la urmă se ridicară cu toții, iar don Quijote, în mare grabă, poticnindu-se ici și căzând colo, prinse a alerga după cireadă, strigând din răspuțeri:

— Opriți-vă și așteptați, canalii ticăloase, vă așteaptă un singur cavaler, căruia nu-i stă în fire și care nici nu este de părere a spune că dușmanului fugind fă-i pod de argint⁸²⁴!

Dar asta nu-i făcu să se oprească pe cei care fugeau atât de grăbiți și care nici nu făcură mai mult caz de amenințările sale ca de norii de mai an. Pe don Quijote îl opri osteneala și, mai mult supărat decât răz-bunat, se așază în drum, așteptând să sosească Sancho, Rușinante și surul. Aceștia sosiră, stăpânul și sluga încălecară iarăși și, fără a-și mai lua rămas-bun de la Arcadia cea simulată sau contrafăcută, cu mai multă rușine decât plăcere, își urmară drumul.

CAPITOLUL 59

*Unde se povestește despre extraordinarul eveniment,
putând fi socotit aventură, care i s-a întâmplat lui don Quijote*

Prafului și oboselii cu care don Quijote și Sancho se aleseseră de pe urma necuviinței taurilor le veni în ajutor un izvor limpede și curat peste care dădură în mijlocul unui arboret răcoros și la marginea căruia, lăsându-i slobozi de căpăstru și hățuri pe sur și pe Rușinante, se așezară cei doi bătătoriți, stăpânul și sluga. Sancho făcu iute apel la proviziile din desaga lui și scoase din ele ceea ce obișnuia să numească vipt; el își clăti gura, don Quijote se spală pe față, răcorire care-i făcu să-și mai

⁸²⁴ Proverb: „Al enemigo que huye, hacerle la puente de plata.”

învioareze cugetele descurajate. Don Quijote, de amărât ce era, nu mânca și nici Sancho, din politețe, nu cuteza a se atinge de bunătățile din fața lui, așteptând ca stăpânu-său să ia inițiativa; ci, văzând că acesta, purtat de închipuirile sale, nici nu-și amintea să-și ducă pâinea la gură, nu și-o deschise nici el pe-a lui⁸²⁵, ci, călcând în picioare orice bună-creștere, începu a-și îndesa burta cu pâinea și brânza ce i se îmbiau.

— Mănâncă, Sancho prietene — zise don Quijote —: hrănește-ți viața, căci ea îți este de mai mare însemnătate decât mie, iar pe mine lasă-mă să mor sub povara-atâtor gânduri și sub greu-osândeii mele. Eu, Sancho, m-am născut ca să trăiesc murind și tu ca să mori mâncând; și ca să vezi că-ți spun astfel adevărul, uită-te la mine, tipărit în istorii, vestit în arme, curtenitor în purtări, respectat de principii, curtat de domnițe: la sfârșit, când așteptam cununi de laur, triumfuri și coroane, agonisite și meritate prin faptele mele vitejești, m-am văzut azi-dimineață călcat și izbit cu copitele și snopit sub picioarele unor animale dezgustătoare și spurcate. Gândul acesta îmi tocește dinții, îmi amorțește mâselele și-mi întepenește mâinile și-mi taie detot pofta de mâncare, așa încât gândesc să mă las a muri de foame, moartea cea mai crudă dintre morți.

— Vasăzică — zise Sancho, fără a înceta să mestece de zor —, înălțimea ta nu încuviințezi proverbul ăla ce zice: „Moară Marta, dar mâncând ca sparta.”⁸²⁶ Eu unul cel puțin n-am de gând să mă omor, ba gândesc să fac ca cizmarul, care trage de piele cu dinții pân-o face s-ajungă unde vrea el: eu o să trag de viața mea până când are să-i vină sfârșitul pe care i l-a hotărât Cerul; și află, domnule, că nu e nebunie mai mare decât cea în care cazi înălțimea ta vrând să-ți iei viața și, crede-mă, după ce-ai să mănânci, întinde-te să tragi un pui de somn pe saltelele verzi al ierburilor de pe-aici și-ai să vezi când te vei trezi c-ai să te simți mai ușurat.

Don Quijote făcu întocmai, părându-i-se că judecățile lui Sancho erau mai curând ale un filozof decât ale unui smintit, și-i zise:

— Dacă ai vrea, o, Sancho, să faci pentru mine ce-ți voi spune eu acum, mângâierile îmi vor fi mai sigure, iar necazurile nu atât de mari:

⁸²⁵ Adică fără a spune nicio vorbă.

⁸²⁶ „Muera Marta, y muera harta.”

și anume, în timp ce am să dorm, ascultându-ți sfaturile, tu trage-te nițel mai la o parte și, cu hățurile lui Rușinante, dezgolindu-ți cărnurile, dă-ți trei sute sau patru sute de bice, în contul celor trei mii și-atâtea câte trebuie să-ți dai pentru dezvrăjirea Dulcineeii, căci e păcat nu mic ca aceea sărmană doamnă să fie vrăjită din pricina lipsei de grijă și-a nepăsării tale.

— Ar fi multe de spus aici — zise Sancho —. Să dormim până una, alta amândoi, și pe urmă știe Dumnezeu ce-o mai fi. Află, domnule, că e treabă al naibii de grea să te biciuiești cu sânge rece, și mai abitir dacă loviturile de bici cad pe un trup prost hrănit și încă și mai rău mâncat: aibă nițică răbdare stăpâna mea Dulcineea, căci, când are să se-aștepte mai puțin, are să mă vadă făcut ciur de bice; și pân' la moarte, totu-i viață: vreau să zic că încă o am, odată cu dorința de-a îndeplini cele făgăduite.

Mulțumindu-i, don Quijote mănca un pic, iar Sancho mult și se așternură amândoi să doarmă, lăsându-i și-n voia lor, și fără de opreliști⁸²⁷, pe cei doi neslăbiți însoțitori și prieteni ai lor, Rușinante și surul, să pască iarba grasă de care poiana era plină. Se treziră destul de târziu, încălecară iar și-și urmară drumul, grăbindu-se să ajungă la un han care, după cum părea, se întrezărea la o leghe de-acolo. Zic că era han pentru că don Quijote îl numi astfel, abătându-se de la obiceiul pe care-l avea de a numi toate hanurile castele.

Sosiră, așadar, acolo; o întrebară pe gazdă dacă avea loc pentru ei; le răspunse că da, cu tot confortul și înlesnirile pe care le-ar fi putut găsi și la Zaragoza. Descălecară și Sancho își duse proviziile într-o odaie a cărei cheie le-o dădu gazda, duse dobitoacele în grajd, le împărți tainurile, ieși să vadă ce anume-i poruncea don Quijote, care ședea pe o bancă de piatră, dând cu deosebire mulțumită Cerului că stăpânului său hanul acela nu i se păruse castel.

Se făcu ceasul cinei, se retraseră în încăperea lor; Sancho o întrebă pe gazdă dacă avea ce să le dea de cinat, la care el răspunse că gura avea să le fie măsura⁸²⁸ și, astfel, să ceară ce va fi vrând, căci hanul acela era

⁸²⁷ Endecasilab dintr-un poem anonim alcătuit din șapte octave, compus pe la 1568 și păstrat în mai multe versiuni manuscrise (Luis Alberto Blecu).

⁸²⁸ Expresie idiomatică deja întâlnită (*DQ* II, 50, p. 411): cât va cere, atâta i se va da.

aprovizionat cu de toate, cu păsărelele văzduhului, cu zburătoarele pământului, cu peștii mării.

— Nu-i nevoie de-atâta – răspunse Sancho –, căci cu o pereche de pui pe care o să ni-i frigeți, o să ne fie de ajuns, pentru că stăpânul meu e delicat și mănâncă puțin, iar eu nu-s mîncău peste poate.

Gazda îi răspunse că nu avea pui, pentru că dăduseră ulii iama în ei.

— Păi atunci poruncească domnul găzdoi – zise Sancho – să ni se frigă o găină fragedă.

— Găină? Pe viața tatei! – răspunse gazda -. Adevărul este că am trimis ieri la oraș peste cincizeci să fie vândute; dar, afară de găini, cereți ce poftiți.

— Dacă-i pe-așa – zise Sancho –, cred că nu duceți lipsă de mînzat sau ied.

— Deocamdată – răspunse hangiul – la han n-avem așa ceva, fiindcă s-au isprăvit, dar săptămâna viitoare au să fie cu prisosință.

— Ne-am pricopsit! – răspunse Sancho -. Pun rămășag că toate lipsurile astea se pot preface în belșug de slănină și ouă.

— Pentru numele Domnului – răspunse gazda –, ce țâfnă mai are oaspetele meu! Doar v-am spus că n-am nici pui, nici găini, și vreți să am ouă! Gândiți-vă, dacă vreți, la alte delicatese, nu mai cereți găinării⁸²⁹.

— Hai să isprăvim, bătu-m-ar să mă bată – zise Sancho –, păi spune-mi atunci ce-aveți și hai să lăsăm trîncănelile, domnule găzdoi.

Hangiul zise:

— Adevărul adevărat e că am două copite de vită care par picioare de vițel sau două picioare de vițel care par copite de vită; sunt pregătite cu năut, ceapă și slănină și chiar la ceasul ăsta zic: „Mîncă-mă! Mîncă-mă!”

— Le rețin pe loc pentru mine – zise Sancho – și să nu se atingă nimeni de ele, c-am să le plătesc mai bine ca oricare altul, fiindcă nu mă puteam aștepta la nimica mai gustos, și nu-mi pasă dacă sunt picioare, numai copite să fie.

— N-are să se atingă nimeni de ele – zise hangiul –, fiindcă alți oaspeți pe care-i am, de nobili ce sunt, au adus cu ei bucătar, sufragiu și provizii.

⁸²⁹ În text: *pedir gullurías*, literal: „a pretinde rarități pretențioase”. Trecând peste discuțiile textuale, propun o echivalare burlescă în spiritul dialogului.

– Dacă-i vorba de nobili – zise Sancho –, nu-i niciunul mai presus de stăpânul meu; dar slujba lui nu-i îngăduie tacâmuri și sticlărie: ne așezăm în mijlocul unei pajiști și ne ghiftuim cu ghinde sau moșmoane.

Aceasta a fost conversația pe care a purtat-o Sancho cu hangiul, fără ca Sancho să vrea să o ducă mai departe și să-i răspundă, cu toate că-l și întrebase ce slujbă sau ce îndeletnicire era cea a stăpânului său.

Veni, așadar, ceasul de cină, don Quijote se retrase în odaia sa, gazda aduse oala așa cum era, iar el se așeză foarte bucuros că cineze. Pare-se că în altă încăpere, perete în perete cu cea a lui don Quijote, despărțită de aceasta doar printr-un zid subțire, don Quijote auzi vorbindu-se:

– Pe viața înălțimii voastre, seniore don Jerónimo, până ne aduc cina să citim alt capitol din cea de-a doua parte a lui *Don Quijote de la Mancha*.

Nici nu-și auzi bine numele, că don Quijote se ridică în picioare și, cu urechile ciulite, ascultă atent ce vorbeau despre el și auzi că acel don Jerónimo pomenit răspunse:

– De ce vrei, seniore don Juan, să citim asemenea sminteli, când cine a citit prima parte a istoriei lui don Quijote de la Mancha nu-i cu puțință să se mai îndemne a o citi și pe-a doua?⁸³⁰

– Și totuși – zise don Juan – ar fi bine s-o citim, deoarece nu-i carte atât de proastă, încât să nu aibă și ceva bun⁸³¹. Ce-mi displace mie cel mai mult în asta e că-l descrie pe don Quijote gata dezîndrăgostit de Dulcineea din Toboso⁸³².

Auzind acestea, plin de mânie și ciudă, don Quijote ridică glasul și zise:

– Pe oricine ar spune că don Quijote de la Mancha a uitat-o sau ar putea-o uita pe Dulcineea din Toboso îl voi face să înțeleagă cu arme

⁸³⁰ E menționată pentru prima oară explicit continuarea apocrifă a lui Pseudo-Avellaneda (publicată în 1614), a cărei existență va presupune o schimbare în planurile hidalgului, modificând cursul acțiunii. Referiri la această carte vor mai exista în restul lui *DQ II*.

⁸³¹ La originea acestei considerații stă, după cum s-a mai arătat, o sentință a lui Plinius cel Bătrân, devenită proverbială (vezi *DQ II*, 3, p. 44).

⁸³² În continuarea apocrifă, don Quijote, după ce primește o scrisoare plină de dispreț din partea Dulcineei din Toboso, iscălită Aldonza Lorenzo sau Nogales, se hotărăște să-și ia numele de „Cavalerul Dezîndrăgostit“.

egale că este foarte departe de adevăr; căci neasemuita Dulcineea din Toboso nu poate fi uitată și nici în don Quijote nu poate încăpea uitarea: blazonul său e statornicia, iar profesia lui, să și-o păstreze cu blândețe și fără niciun fel de silnicire.

— Cine oare ne răspunde? — răspunseră cei din cealaltă odaie.

— Cine altul — răspunse Sancho — dacă nu însuși don Quijote de la Mancha, care va susține tot ce-a spus și chiar ce-ar mai spune, întrucât pe bunul platnic zăloagele nu-l dor.

Nici nu sfârși Sancho de spus acestea, când pe ușa odăii intrară doi cavaleri, căci așa arătau, iar unul dintre ei, îmbrățișându-l pe după gât pe don Quijote, îi spuse:

— Nici prezența voastră nu vă poate dezminți numele, nici numele vostru nu poate să nu vă acrediteze prezența: fără îndoială, domnule, sunteți adevăratul don Quijote de la Mancha, nord și luceafăr al cavaleriei rătăcitoare, în pofida și în ciuda celui care a vrut să vă uzurpe numele și să vă nimicnicească faptele de vitejie, precum a făcut-o autorul acestei cărți pe care, iată, v-o încredințez.

Și după ce-i puse în mâini o carte pe care o ținea tovarășul său, don Quijote o luă și, fără a răspunde nicio vorbă, începu a o răsfoi și după câteva clipe i-o dădu înapoi, zicând:

— În scurtul răstimp cât am văzut-o, am găsit în acest autor trei lucruri vrednice de blam. Primul constă în câteva cuvinte pe care le-am citit în prolog; celălalt, că vorbirea este aragoneză, pentru că uneori scrie fără articole⁸³³, iar al treilea, care-l confirmă și mai vârtos ca ignorant, este că greșește și se abate de la adevărul cel mai de seamă din istorie, fiindcă aici zice că pe nevasta lui Sancho Panza, scutierul meu, o cheamă Mari Gutiérrez⁸³⁴, or, nu o cheamă așa, ci Teresa Panza; și de la cineva care greșește în ceva atât de important, ne putem aștepta să greșească în tot restul istoriei.

⁸³³ Într-adevăr, Avellaneda suprimă ocazional articolul și, mai frecvent, prepoziția *de*. Pasajul rămâne totuși echivoc, pentru că proveniența autorului (aragonez sau nu) e încă departe de a fi tranșată, iar pe de altă parte nu trebuie uitat că articol însemna pe atunci ceea ce azi este „particula”, indiferent de categoria gramaticală căreia îi aparține.

⁸³⁴ Sancho o numise astfel pe soția sa doar în *DQ* I, 7, pp. 78–79, imediat după ce spusese că o cheamă Juana.

La acestea, Sancho zise:

— Halal istoric! Chiar că are știință de întâmplările noastre, de vreme ce pe Teresa Panza, nevastă-mea, o numește „Mari Gutiérrez“! Luați-vă înapoi cartea, domnule, și vedeți dacă apar și eu pe-acolo și dacă mi-a schimbat numele.

— După cât am auzit vorbindu-se, prietene – zise don Jerónimo –, fără îndoială, dumneata trebuie să fii Sancho Panza, scutierul seniorului don Quijote.

— Da, eu sunt – răspunse Sancho –, și mă mândresc cu asta.

— Ei bine, pe legea mea – zise cavalerul –, autorul modern⁸³⁵ nu te tratează cu toată corectitudinea ce se arată în persoana dumitale: te zugrăvește mândru și sărac cu duhul și deloc mucalit, cu totul diferit de celălalt Sancho descris în prima parte a istoriei stăpânului dumitale.

— Ierte-l Dumnezeu – zise Sancho –. Mai bine m-ar fi lăsat în colțul meu, fără a-și aminti de mine, pentru că doar cine le știe le cântă bine⁸³⁶, și Sfântul Petru stă bine la Roma.

Cei doi cavaleri îl rugară pe don Quijote să treacă în odaia lor și să cineze cu ei, întrucât știau prea bine că în hanul acela nu se găsea nimic pe măsura persoanei sale. Don Quijote, care totdeauna era politicoș, acceptă invitația și cină cu ei. Sancho rămase cu depline puteri asupra oalei, se așeză în capul mesei și, cu el, hangiul, amator nu mai puțin decât Sancho de picioarele și de copitele cu pricina.

În timpul cinei, don Juan îl întrebă pe don Quijote ce noutăți avea despre doamna Dulcineea din Toboso, dacă se măritase, dacă născuse sau era însărcinată sau dacă, pură fiind, își amintea, păstrându-și virtutea și buna-cuviință, de gândurile îndrăgostite al seniorului don Quijote. La care acesta răspunse:

— Dulcineea este pură, iar gândurile mele, mai statornice ca oricând; comunicarea noastră spirituală, în vechea sa uscăciune; frumusețea ei, metamorfozată în cea a unei țărănci necioplite.

⁸³⁵ „Autor moderno“ vrea să însemne „începător, novice“, cu mai puțină autoritate.

⁸³⁶ Expresie proverbială: „Quien las sabe las tañe.“

Și apoi le povesti punct cu punct vrăjirea doamnei Dulcineea și ceea ce i se întâmplase în peștera lui Montesinos, cu instrucțiunile pe care i le dăduse înțeleptul Merlin ca să o dezvrăjească, și anume cele cu biciuirile lui Sancho.

Supremă fu mulțumirea pe care o resimțiră cei doi cavaleri când îl auziră pe don Quijote povestindu-și ciudatele evenimente ale istoriei sale și fură uimiți atât de smintelile lui, cât și de modul elegant de a și le povesti. Când îl socoteau discernător, când le aluneca printre degete ca lipsit de judecată, fără a se putea hotărî ce notă i-ar fi putut da între discernământ și nebunie.

Sancho isprăvi de cînat și, lăsându-l beat criță pe hangiu, trecu în odaia unde era stăpânul său și, când intră, zise:

— Să mor eu, domnilor, dacă autorului cărții ăsteia pe care-o aveți dumneavoastră nu-i arde să mîncăm pâine pe un taler împreună⁸³⁷: aș vrea, dacă tot mă face mîncău, precum ziceți domniile voastre, să nu mă facă și bețivan.

— Ba te face – zise don Jerónimo –, dar nu-mi amintesc în ce fel, deși știu că vorbele îi sunt supărătoare la auz și, pe deasupra, minci-noase, după cum pot vedea și singur după fizionomia bunului Sancho aici de față.

— Credeți-mă, domnilor – zise Sancho –, că Sancho și don Quijotele din istoria aia trebuie să fie alții decât cei care se perindă prin cea alcătuită de Cide Hamete Benengeli, și anume noi înșine: stăpânul meu, viteaz, discernător și îndrăgostit, și eu, prostănac mucalit, dar nu mîncău și nici bețivan.

— Așa cred și eu – zise don Juan – și, dacă ar fi cu putință, ar trebui dat un ordin ca nimeni să nu cuteze a vorbi despre întâmplările marelui don Quijote afară de Cide Hamete, primul său autor, întocmai cum Alexandru a poruncit ca nimeni altul decât Apelles să nu cuteze a-i face portretul⁸³⁸.

⁸³⁷ În text: *comer buenas migas* sau *hacer buenas migas*, expresii utilizate de obicei cu negația *no*.

⁸³⁸ Anecdota preluată din surse antice de Pero Mexía (1497–1551) în *Silva de varia lección*, 1540, II, 17, Sevilla.

– Zugrăvească-mă cine-o vrea – zise Sancho –, numai să nu mă mângălească⁸³⁹, căci de multe ori și răbdarea face hâc atunci când e împovărată de ocări.

– Niciuna – zise don Juan – nu i se poate aduce seniorului don Quijote pe care să nu și-o poată răzbuna, dacă n-o respinge cu scutul răbdării sale, mare și puternic, după părerea mea.

În astfel de conversații și-n altele asemănătoare se scurse bună parte din noapte și, cu toate că don Juan ar fi vrut ca don Quijote să citească mai mult din carte, ca să vadă cum o contrapuntează, nu izbutiră să-l convingă, întrucât zicea că o socotea ca și citită și o considera absolut prostească, nevrând, dacă avea să ajungă la cunoștința autorului ei, ca acesta să se bucure închipuindu-și că o citise, deoarece gândurile, și cu atât mai mult ochii, trebuie să se îndepărteze de lucrurile obscene și josnice. Îl întrebară încotro își hotărâse călătoria. Răspunse că la Zaragoza, ca să ia parte la întrecerile cavaleriești care obișnuiesc a se organiza în acel oraș o dată la doi ani. Don Juan îi spuse că noua istorie povestea cum don Quijote, oricare ar fi fost acesta, se aflase acolo într-o cursă la halcă⁸⁴⁰, lipsită de imaginație, săracă în devize, nespus de săracă în costumații, dar bogată în nerozii.

– Tocmai de-aceea – răspunse don Quijote – nu voi pune piciorul în Zaragoza și astfel voi da în vileag în piața lumii minciuna acelui istoric modern, iar oamenii vor înțelege că nu eu sunt don Quijotele de care vorbește el.

– Veți face foarte bine – zise don Jerónimo –, sunt de altminteri alte întreceri la Barcelona, unde seniorul don Quijote își va putea demonstra vitejia.

– Așa am de gând să fac⁸⁴¹ – zise don Quijote –; și-acum vă rog, domnilor, a-mi îngădui, căci s-a și făcut timpul, să mă duc la culcare

⁸³⁹ În text, joc de cuvinte: *retratar* / *maltratar*.

⁸⁴⁰ În text: *sortija* („inel”), joc curtenesc în care, din galopul calului, un cavaler încearcă să-și treacă lancea printr-un inel (l-am echivalat cu *halcă*) atârnat de o sfoară. Cursa apocrifă e descrisă în Avellaneda, XI.

⁸⁴¹ Don Quijote, contracarând cartea apocrifă, nu se mai duce la Zaragoza așa cum se anunțase încă din preziua celei de-a treia plecări (DQ II, 4, p. 50), ci la Barcelona, unde va ajunge de ziua Sf. Ioan Botezătorul. Existența DQ-lui apocrif l-a

și să mă treceți în rândul celor mai mari prieteni și servitori ai domniilor voastre.

— Și pe mine la fel – zise Sancho – : poate am să fiu și eu bun la ceva.

Cu aceasta își luară bun-rămas, iar don Quijote și Sancho se retraseră în odaia lor, lăsându-i pe don Juan și pe don Jerónimo uimiți la vederea amestecului de discernământ și nebunie pe care-l făcuse și încredințați cu adevărat că aceștia erau veritabilii don Quijote și Sancho, iar nu cei pe care-i descria autorul lor aragonez.

Don Quijote se sculă dis-de-dimineată și, izbind în subțirele perete despărțitor, își luă rămas-bun de la oaspeții săi. Sancho îi plăti hangiului cu cea mai mare magnificență și-l sfătui să nu-și mai laude proviziile din han sau să și-l aprovizioneze mai bine.

CAPITOLUL 60

Despre cele întâmplate lui don Quijote în drum spre Barcelona

Dimineata era răcoroasă, după cum arăta să fie și ziua când don Quijote plecă de la han, întrebând mai întâi care era drumul cel mai direct ca să meargă la Barcelona fără a trece prin Zaragoza: atâta îi era de mare dorința de a-l dovedi mincinos pe acel nou istoric despre care i se spusese că-l blama atât de puternic.

Se întâmplă, așadar, că în mai bine de șase zile nu i se întâmplă nimic vrednic de a fi consemnat în scris, la capătul căroră, abătându-se de la drum, îl prinse noaptea în mijlocul unui desiș de stejari sau stejari-de-plută, căci în privința asta Cide Hamete nu dovedește aceeași exactitate ce-i stă în obicei în alte împrejurări.

provocat cu siguranță pe Cervantes să-și termine cât mai degrabă partea a doua a romanului, în ultimele luni ale lui 1614. Începând de la acest cap. 59 și până la sfârșit, referințele la cartea contrafăcută sunt constante, și Cervantes va imita chiar unele trăsături stilistice ale acesteia. Critica la care o supune îl va determina să introducă în acțiune un personaj al lui Avellaneda, don Álvaro Tarfe, în DQ II, 72. Efectul pe care l-a produs în conștiința lui Cervantes opera falsului autor se observă și după modul în care va descrie moartea lui don Quijote.

Stăpânul și sluga descălecară de pe dobitoacele lor și, oploșindu-se lângă trunchiurile copacilor, Sancho, care îmbucase ceva peste zi, se lăsă să lunece fără ocolișuri prin porțile somnului⁸⁴²; dar don Quijote, pe care îl țineau treaz mai mult închipuirile sale decât foamea, nu putea închide ochii, ci se ducea și se-ntorcea cu gândul prin mii de locuri felurite. Ba i se părea că se află în peștera lui Montesinos, ba că o vedea sărind și încălecându-și mânzoaca pe Dulcineea cea transformată în țarancă, ba îi răsunau în urechi cuvintele înțeleptului Merlin care-i relatau condițiile și strădaniile ce trebuiau respectate și depuse pentru dezvrăjirea Dulcineei. Se dădea de ceasul morții văzând lânzezeala și puțină milă ale lui Sancho, scutierul său, deoarece, după cum credea, nu-și dăduse decât cinci bice, număr disproporționat și neînsemnat față de cele nesfârșite care-i lipseau; și din pricina aceasta îl cuprinseseră asemenea necaz și supărare, încât ținu discursul următor:

— Dacă Alexandru cel Mare a tăiat nodul gordian, zicând „Totuna este a tăia și a dezlega”⁸⁴³, și totuși nu a lipsit să devină universalul stăpân al întregii Asii, nici mai mult, nici mai puțin s-ar putea întâmpla acum în dezvrăjirea Dulcineei, dacă eu l-aș biciui pe Sancho în pofida lui; căci, dacă leacul acesta are drept condiție ca Sancho să primească cele trei mii și-atâtea de bice, oare ce-mi pasă mie că și le trage el sau i le trage altcineva, de vreme ce esențial este ca el să le primească, indiferent de unde ar veni?

Se apropie cu năzărirea aceasta de Sancho, după ce luă mai întâi hăturile lui Rușinante și, potrivindu-le în așa fel încât să-l poată biciui cu ele, începu a-i scoate brăcinarii (căci se spune că nu-l mai avea decât pe cel din față) care-i țineau nădragii; dar nici nu se apropiase bine, că Sancho se trezi de-a binelea și zise:

⁸⁴² Despre cele două porți ale somnului vorbește Virgiliu în *Eneida*, VI, vv. 893–896: „Sunt două-a’ Somnului porți, din care una, se spune, -n / Corn, pe-unde-a-ievilor umbre ușoară e dată ieșire; / Alta-n încântător strălucind lucrată e fildeș, / Dar pe-unde înșelătoare spre cer trimit visele Manii” (trad. de Nicolae Ionel).

⁸⁴³ Formularea lui Alexandru, relatată de Quintus Curtius Rufus, *Viața și faptele lui Alexandru cel Mare*, III, 1, 14–18 (ed. românească, Minerva, BPT, București, 1970, trad. de C. Gerota, 2 vol., vol. I, p. 468). *Tanto monta* i-a fost propusă de Antonio Nebrija ca deviză lui Fernando Catolicul, fiind la scurt timp după aceea adoptată și de Regii Spaniei (vezi *DQ* II, 19, p. 166, n. 329).

— Ce-i asta ? Cine mă atinge și mă descinge ?

— Eu sunt – răspunse don Quijote –, vin să-ți întregesc lipsurile și să-mi gălesc leacul muncilor: vin să te biciuiesc, Sancho, și să achit în parte datoria la care te-ai legat. Dulcineea piere, tu trăiești în nepăsare, eu mor dorind; așa că dezleagă-te de bunăvoie, căci a mea e să-ți trag în singurătatea asta cel puțin două mii de bice.

— Asta nu – zise Sancho –, stai cuminte, înălțimea ta; de nu, jur pe Dumnezeu cel adevărat c-au să ne-audă și surzii. Bicele la care m-am legat trebuie să fie de bunăvoie și nu cu sila, iar acum n-am chef să mă biciuiesc; ajunge că-ți dau cuvântul meu, domnule, că o să mă șfi-chiuiesc și-o să mă muscăresc atunci când o să vreau eu.

— Nu pot lăsa lucrurile la cheremul curteniei tale, Sancho – zise don Quijote –, pentru că ești împietrit la inimă și, deși țăran, moale la cărnuri.

Și, astfel, se lupta să-l dezbrăcineze; văzând una ca asta, Sancho Panza se ridică în picioare și, repezindu-se la stăpânul său, îl apucă strâns în brațe și, punându-i o piedică, dădu cu el de pământ cu fața în sus, îi propti genunchiul drept în piept și cu mâinile îi încleșta lui mâinile de nu-l lăsa nici să se întoarcă, nici să-și tragă sufletul. Don Quijote îi zicea:

— Cum, trădătorule ? Te răzvrățești împotriva stăpânului și seniorului tău natural ? Te ridici contra celui care-ți dă pâinea ?

— Nu dau jos, nu-nscaun rege – răspunse Sancho –, ci m-am ajutat pe mine însumi, căci eu mie-mi sunt stăpân⁸⁴⁴. Făgăduiește-mi, domnule, că o să stai liniștit și nu o să mai încerci să mă biciuiești acum, iar eu am să te las slobod și nestânjenit; dacă nu,

vei muri aicea, iudă,
crunt dușman al doñei Sancha⁸⁴⁵.

⁸⁴⁴ Parodie a unei fraze celebre rostite de către Beltrat del Claquín (fr. Bertrand du Guesclin), mercenarul francez care l-a ajutat pe Enrique de Trastámara să-l ucidă pe fratele său, Pedro cel Crud al Castiliei: „Ni quito ni pongo rey, pero ayudo a mi señor.”

⁸⁴⁵ „Aquí morirás, traidor, / enemigo de doña Sancha”: sunt ultimele două versuri ale baladei „A cazar va don Rodrigo”, una din cele mai cunoscute din ciclul infanților de Lara. În românește: *Romancero. Vechi balade spaniole*, ed. cit., p. 73.

Don Quijote îi făgădui și jură pe viața gândurilor sale să nu-i atingă niciun fir de păr și să lase la deplina-i bunăvoie și libertate să se biciuiască oricând va voi.

Sancho se ridică și se depărtă o bună bucată de locul acela; și, ducându-se să se rezeme de alt copac, simți că-l atinge ceva pe creștet și, ridicând mâinile, dădu peste două picioare de om, cu pantofi și nădragi. Tremură de frică, merse la alt copac și i se-ntâmplă la fel. Începu să strige după don Quijote ca să-i vină în ajutor. Don Quijote făcu întocmai și, întrebându-l ce i se întâmplase și de ce se înfricoșase, Sancho îi răspunse că toți copacii aceia erau plini de labe și de picioare de om. Le pipăi și don Quijote și-și dădu numaidecât seama ce anume putea fi și-i spuse lui Sancho:

— N-ai de ce să-ți fie frică, pentru că labele și picioarele acestea pe care le pipăi și nu le vezi sunt fără doar și poate ale vreunor tâlhari de drumul mare și bandiți care au fost spânzurați în copacii aceștia, căci justiția, pe-aici, când îi prinde, obișnuiește a-i spânzura, din douăzeci în douăzeci și din treizeci în treizeci; ceea ce mă face să cred că trebuie să fim prin apropierea Barcelonei⁸⁴⁶.

Și adevărul era cum și-l închipuise el.

Plecând, ridicară privirile și văzură ciorchinii din acei copaci, care erau trupuri de bandiți. Tocmai începuse să și crape de ziuă și, dacă băgaseră morții frica-n ei, nu mai puțin îi năuciră peste patruzeci de bandiți vii care-i înconjurară pe neașteptate, spunându-le în limba catalană să stea cuminți și să se oprească, până când avea să vină căpitanul lor.

Don Quijote se pomeni pe jos, cu calul fără frâu, cu lancea rezemată de un copac și, pe scurt, fără nicio apărare, drept care socoti nimerit să încrucișeze brațele și să încline capul, păstrându-se pentru o vreme și-o împrejurare mai prielnică.

Bandiții se repeziră să-l purice pe sur și să nu-i lase nimic din ce ducea în desagă și-n cufăraș, ba încă Sancho avu noroc că scuzii de la duce și cei cu care plecaseră de-acasă îi ținea într-un chimir cu care se

⁸⁴⁶ *El bandolerismo* (banditismul) catalan a constituit o problemă socială și politică în secolele al XVI-lea și al XVII-lea, iar măsurile punitive se reduceau, într-adevăr, la cea capitală: execuția pe loc prin spânzurare.

încinsese; dar, cu toate astea, oamenii aceia de ispravă l-ar fi scrutat și scotocit ca să vadă ce ascunsese și între piele și carne, dacă n-ar fi ajuns chiar în clipa aceea căpitanul lor, care se vădi a fi în vârstă de vreo treizeci și patru de ani, robust, de statură mai mult decât mijlocie, cu privire gravă și smead la față. Venea pe un cal puternic, îmbrăcat în cămașă de zale și cu patru pistoale cu cremene (care în regiunea aceea se numesc *pedreñales*) la brâu. Văzu că scutierii săi, căci așa sunt numiți cei care se dedau acelei îndeletniciri, se pregăteau să-l despoaie pe Sancho Panza; le porunci să nu o facă și i se dădu numaidecât ascultare, și așa scăpă chimirul. Se miră când văzu lancea rezemată de copac, scutul pe jos și pe don Quijote înarmat și căzut pe gânduri, cu cea mai tristă și mai melancolică figură pe care ar fi putut-o plăsmui însăși tristețea. Se apropie de el, zicându-i:

— Nu fi atât de trist, om bun, căci n-ai căzut în mâinile vreunui crud Osiris⁸⁴⁷, ci în cele ale lui Roque Guinart⁸⁴⁸, care înclină a fi mai degrabă milostive decât aspre.

⁸⁴⁷ Îl confundă cu Busiris, rege legendar al Egiptului, care-i oferea pe străini ca jertfă zeilor săi. Acesta este citat și în *Muncile lui Persiles și ale Sigismundei* ca „tiran al Siciliei“ (P, III, 10, p. 294, n. 294).

⁸⁴⁸ Se referă la un personaj riguros istoric, Perot Roca Guinarda, despre care Cervantes, hispanizându-i numele, mai vorbise elogios și în intermediul său *La cueva de Salamanca*. Roca Guinarda s-a născut în Oristá, dioceza Vich, în 1582. Fiu de țărani înstăriți, se manifestă, încă din 1602, ca șef al unei grupări din banda numită a *nyerros*-ilor, partid care inițial îl apăra pe episcopul de Vich, condus fiind de Carlos de Vilademany. Luptau constant contra unui partid opus, *los cadells*, mai apropiat de nobilime. Cu toate acestea, *nyerros*-ii erau sprijiniți și de aristocrați și fețe bisericești. Lupta dintre aceste două bande (de unde și numele de *bandoleros* sau *banderizos*) a fost aprigă și neîntreruptă, extinzându-se din ținutul Vich în Montseny, apoi în Sagarra și în împrejurimile Barcelonei. Roca Guinarda a învins de multe ori trupele trimise împotriva lui de către viceregii Cataloniei. Se bizuia pe prietenia unor nobili (al căror echivalent ar fi don Antonio Moreno, gazda lui don Quijote din Barcelona), fiindu-i apropiați și conducători ai Inchiziției, precum și cavalerii Ordinului Sfântului Ioan de Ierusalim. Comportamentul său cavaleresc se vedește în afișele de provocare pe care le fixa pe porțile caselor dușmanilor săi, redactarea unora dintre ele evocând fraze utilizate de don Quijote. În 1610, i-a învins pe cei 1000 de soldați trimiși în urmărirea lui; în același an, a îndrăznit să intre clandestin în Barcelona, fiind găzduit pe o stradă numită încă și azi (vezi Martín de Riquer) de către barcelonezi *Perot lo lladre* („Perot hoțul“), lângă bazilica del Pino. La 30 iunie 1611, după ce invadase tabăra de lângă Tarragona, fără ca armata să-l poată

— Tristețea mea — răspunse don Quijote — nu vine din pricină că am căzut în puterea ta, o, viteazule Roque, a cărui faimă nu sunt hotare pe pământ ca să-i pună margini!, ci pentru că lipsa mea de grijă a fost atât de mare, încât soldații tăi m-au putut surprinde fără frâu, când de fapt eram obligat, potrivit ordinului cavaleriei rătăcitoare pe care o profesez, să trăiesc în perpetuă alarmă, fiind la toate ceasurile propria-mi santinelă; căci află, o, mare Roque, că, dacă m-ar fi găsit pe cal, cu lancea și cu scutul meu, nu le-ar fi fost prea lesne să mă biruiască, deoarece eu sunt don Quijote de la Mancha, cel care-a umplut tot universul cu faptele-i de vitejie.

Roque își dădu seama numaidecât că boala lui don Quijote ținea mai mult de nebunie decât de vitejie; și, cu toate că uneori îl auzise pomenit, nu-i socotise niciodată faptele adevărate și nici nu se putuse convinge că o asemenea condiție ar fi putut domni într-o inimă de bărbat și se bucură cum nu se poate mai mult că-l întâlnise, ca să atingă de aproape ceea ce auzise de departe despre el, drept care îi spuse:

— Viteazule cavaler, nu te înciuda și nici nu socoti rea soarta în care te afli, căci s-ar putea ca în asemenea piedici soarta cea strâmbă a domniei tale să se îndrepte: căci Cerul, prin ciudate și nemaivăzute ocoluri, neînchipuite de oameni, obișnuiește a-i ridica pe cei căzuți și a-i îmbogăți pe săraci.

Tocmai când don Quijote se pregătea să-i mulțumească, auziră din spate un zgomot ca de la o trupă de cai, dar nu era decât unul singur, pe care venea în mare goană un tânăr, pare-se de vreo douăzeci de ani,

opri, a obținut grațierea acordată de viceregele Barcelonei, don Pedro Manrique, și a plecat la Neapole, fiind numit căpitan al unui regiment de trupe regulate. Plecarea sa ar fi deci posterioară șederii prezumate a lui Cervantes în capitala catalană, dar anterioară datei când au fost redactate capitolele acestea. Nu se știe când a murit. Există o bogată literatură despre el sau inspirată din figura lui. E suficient să amintim că Friedrich Schiller a mărturisit că personajul Karl Moor din drama sa *Die Räuber* (Hoții, 1781) și l-a construit și după modelul lui Perot Roca Guinarda sau Roque Guinart, așa cum l-a cunoscut din *Don Quijote*, după cum arată el însuși în *Selbstrezension der Räuber*, precizează A Valle-Arce, publicată în *Wirtembergisches Repertorium der Literatur*, Erstes Stück, 1782, p. 143. Vezi Fr. Schiller, *Werke. Nationalausgabe*, III. Bd. *Die Räuber*. Hrsg. von Herbert Stubenrauch, Weimar, 1953, p. 268.

îmbrăcat în damasc verde, cu ceaprazuri de aur, pantaloni și bluză largi, cu pălărie răsfrântă cu pene după moda valonă, cizme ceruite și strânse, pinteni, pumnal și spadă aurite, flintă mică în mână și două pistoale la cingătoare. Roque întoarse capul la auzul zgomotului și văzu figura aceea frumoasă, care, apropiindu-se de el, zise:

— În căutarea ta veneam, o, viteazule Roque, spre a găsi la tine, dacă nu leacul, măcar mângâiere în nefericirea mea; și, ca să nu te las nedumerit, fiindcă știu că nu mă cunoști, vreau să-ți spun cine sunt: eu sunt Claudia Jerónima, fiica lui Simón Forte, bunul tău prieten și dușmanul înverșunat al lui Clauquel Torrellas⁸⁴⁹, care e și al tău, întrucât face parte din banda rivală ție, și știi că acest Torrellas are un fiu pe care-l cheamă don Vicente Torrellas sau cel puțin așa îl chema acum două ceasuri. Îți voi spune, așadar, ca să scurtez povestirea nenorocirii mele, ce mi-a făcut acesta. M-a văzut, m-a curtat, l-am ascultat, m-am îndrăgostit, fără știrea tatălui meu, căci nu există femeie, oricât de retrasă și de virtuoasă ar fi, căreia să nu-i prisosească timpul spre a-și pune în faptă și în lucrare dorințele nesăbuite. Pe scurt, el mi-a făgăduit să-mi fie soț și eu i-am dat cuvântul să-i fiu soție, fără a trece mai departe la fapte. Am aflat ieri că, uitând de datoria față de mine, voia să se însoare cu alta și urma să facă nunta în dimineața asta, știre care mi-a tulburat mințile și mi-a pus capăt răbdării; și pentru că tata nu era în sat, am avut înlesnirea să mă îmbrac în straietele pe care le vezi și, zorind pasul calului, l-am ajuns din urmă pe don Vicente cam la o leghe de-aici și, fără a începe să mă plâng și să ascult scuze, am tras în el cu flinta asta și pe deasupra și cu aceste două pistoale, astfel încât i-am înfipt, după cum cred, peste două gloanțe în trup, deschizându-i porți prin care, scăldată în sângele lui, să-mi iasă la lumină onoarea. L-am lăsat acolo, printre slujitorii săi, care n-au cutezat să-i sară în apărare. Vin să te caut ca să mă treci în Franța, unde am rude la care aș putea locui, și de asemenea te rog să-l aperi pe tata, pentru ca numeroasele rude ale lui don Vicente să nu cuteze a întreprinde o răzbunare crudă împotriva lui.

⁸⁴⁹ Forte (sau Fort) și Torrellas sunt nume autentic catalane, spre deosebire de Clauquel, care este o formă hibridă, rezultată poate chiar dintr-o eroare de culegere (în loc de Miquel?).

Roque, uimit de eleganța, vitejia, mândria și întâmplarea frumoasei Claudia, îi spuse:

— Vino, doamnă, și hai să vedem dacă dușmanul tău e mort, iar apoi vom vedea și ce ar fi mai bine pentru tine.

Don Quijote, care asculta cu atenție cele spuse de Claudia precum și ce-i răspunsese Roque Guinart, zise:

— Nu trebuie să se ostenească nimeni a o apăra pe doamna aceasta, întrucât o voi face eu: dați-mi calul și armele și așteptați-mă aici, voi pleca eu în căutarea acelui cavaler și, mort sau viu, îl voi sili să-și țină cuvântul dat unei asemenea frumuseți.

— Să nu se-ndoiască nimeni de asta — zise Sancho —, fiindcă stăpânul meu are mână foarte bună de pețitor, căci n-au trecut multe zile de când l-a silit să se căsătorească pe altul care-și încălcase și el cuvântul dat unei fete; și, dacă nu s-ar fi-ntâmplat ca vrăjitorii ce-l prigonesc să-i fi preschimbat înfățișarea adevărată în cea a unui lacheu, acum ar fi fost ceasul când fata cu pricina n-ar mai fi fost ce era.

Roque, mai preocupat să se gândească la întâmplarea frumoasei Claudia decât la vorbele stăpânului și ale slugii, nici nu le auzi și, poruncindu-le scutierilor să-i restituie lui Sancho tot ce-i luaseră de pe sur, le porunci de asemenea să se retragă în locul unde trăseseră în noaptea aceea și numaidecât plecă împreună cu Claudia în cea mai mare grabă în căutarea rănitului sau mortului don Vicente. Sosiră la locul unde-l întâlnise Claudia și nu găsiră acolo decât sânge proaspăt vărsat; dar, rotindu-și privirea peste tot, descoperiră mai sus, pe un povârniș, câțiva oameni și traseră încheierea, cum era și adevărul, că trebuia să fi fost don Vicente, pe care slujitorii lui îl duceau, mort sau viu, ca să-l îngrijească sau să-l îngroape. Dădură zor ca să-i ajungă din urmă, ceea ce, cum aceia mergeau încet, le fu lesne să facă; îl găsiră pe don Vicente în brațele slujitorilor săi pe care-i ruga, cu glasul ostenit și slăbit, să-l lase acolo să moară, pentru că durerea pricinuită de răni nu-i îngăduia să meargă mai departe.

Claudia și Roque săriră de pe cai, se apropiară de el, slujitorii se temură de prezența lui Roque, iar Claudia se tulbură la vederea celei a lui don Vicente; și, astfel, pe jumătate înduioșată, pe jumătate aspră, ea se apropie de el și, apucându-l de mâini, îi spuse:

— Dacă tu mi le-ai fi dat⁸⁵⁰ potrivit înțelegerii noastre, nu te-ai fi văzut niciodată în asemenea impas.

Cavalerul rănit își deschise ochii aproape închiși și, recunoscând-o pe Claudia, îi spuse:

— Văd prea bine, frumoasă și amăgită doamnă, că tu ai fost cea care m-a ucis, pedeapsă nemeritată și nedatorată sentimentelor mele, cu care, necum cu faptele, n-am vrut și n-am putut niciodată să te jignesc.

— Așadar, nu-i adevărat – zise Claudia – că-n dimineața asta te duceai să te însori cu Leonora, fiica bogatului Balvastro?

— Nu, nici gând – răspunse don Vicente – : se vede că soarta mea cea rea ți-a adus veștile acestea pentru ca tu să-mi iei, geloasă, viața; dar de vreme ce mi-o las în mâinile și-n brațele tale, îmi socotesc destinul norocos. Și ca să te încredințez că spun adevărul, strânge-mi mâna și acceptă-mă, dacă vrei, ca soț, căci n-am a-ți da altă satisfacție mai mare pentru ofensa pe care crezi că ai primit-o din parte-mi.

Claudia îi strânse mâna, i se strânse și ei inima, astfel încât își pierdu cunoștința pe sângele și pieptul lui don Vicente, iar pe el îl răpi o sincopă mortală. Roque era tulburat și nu știa ce să se facă. Slujitorii dădură fuga să caute apă ca să le stropească fețele, aduseră și li le scăldară cu ea. Claudia își reveni din leșin, nu însă și don Vicente din sincopa sa, pentru că viața i se isprăvisc. Claudia, văzând acestea și dându-și seama că dragu-i soț acum nu mai trăia, sfâșie văzduhul cu suspinuri, răni cu bocete cerul, își molește pletele, despletindu-și-le-n vânt, își sluți obrazul cu propriile-i mâini, cu toate demonstrațiile de durere și de mâhnire pe care și le-ar putea imagina un piept îndurerat.

— O, crudă și nesăbuită femeie – zicea ea –, cu câtă ușurință te-ai grăbit să pui în faptă un gând atât de rău. O, turbată putere a geloziei, la ce deznodământ disperat îl duci pe cel care te găzduiește-n sufletul său! O, soțul meu drag, a cărui soartă nefericită, odor fiindu-mi, te-a dus din crivatul nupțial în mormânt!

Astfel și atât de triste erau lamentațiile Claudiei, încât stoarseră lacrimi din ochii lui Roque, neobișnuiți a le vărsa în nicio împrejurare. Plângeau și slujitorii, leșina la fiece pas Claudia, și toată preajma aceea părea

⁸⁵⁰ Vrea să spună: „dacă te-ai fi căsătorit cu mine“.

câmp de tristețe și loc de nefericire. În sfârșit, Roque Guinart le porunci slujitorilor lui don Vicente să-i ducă trupul în satul tatălui său, aflat în apropiere, ca să i se facă cele cuvenite de îngropăciune. Claudia îi spuse lui Roque că ar vrea să se retragă într-o mănăstire unde stareță era o mătușă de-a ei, gândind să-și sfârșească acolo zilele, întovărășită de alt soț mai bun și mai etern. Roque o lăudă pentru gândul cel bun, oferindu-se s-o însoțească până unde îi era ei voia și să-l apere pe părintele ei de rudele răposatului și de toată lumea, dacă cineva ar fi vrut să-i facă rău. Claudia nu acceptă cu niciun chip tovărășia lui și, mulțumindu-i pentru bunăvoință cu cele mai frumoase cuvinte pe care le găsi, își luă, plângând, rămas-bun de la el. Slujitorii lui don Vicente îi ridicară leșul, iar Roque se întoarse la ai săi, acesta fiind deznodământul pe care-l cunosc iubirea Claudiei Jerónima. Dar ce-i de mirare dacă urzeala jalnicei sale istorii îi fusese țesută de invincibilele și neînduplecatele forțe ale geloziei?

Roque Guinart își află scutierii la locul unde-i trimisese, iar pe don Quijote printre ei, călare pe Rușinante, ținându-le un discurs prin care căuta a-i convinge să părăsească modul acela de viață la fel de primejdios sufletului ca și trupului; cum însă cei mai mulți erau gasconi⁸⁵¹, înși bătărași și dezmățați, discursul lui don Quijote nu le prea intra în cap. Odată ajuns, Roque îl întrebă pe Sancho dacă i se restituiseră bunurile și obiectele de preț pe care oamenii lui i le luaseră de pe sur. Sancho zise că da, numai că lipseau trei scufe care valorau cât trei orașe.

— Ce tot spui, omule? — zise unul dintre cei de față —, sunt la mine și nu fac nici trei reali.

— Așa este — zise don Quijote —, dar scutierul meu le prețuiește precum a spus, fiindcă mi le-a dat cine mi le-a dat.

Roque Guinart dădu poruncă să-i fie înapoiate pe loc și, poruncindu-le oamenilor lui să stea pe un rând, porunci să fie aduse acolo, sub ochii lui, toate veșmintele, bijuteriile și banii, precum și toate celelalte lucruri ce fuseseră jefuite după ultima împărțeală; și, făcând rapid o evaluare, transformând în bani ceea ce nu putea fi împărțit, le împărți

⁸⁵¹ Bandiții catalani întrețineau strânse relații cu hughenoții francezi și primeau gasconi în rândurile lor.

tuturor însoțitorilor săi, cu atâta dreptate și prudență, încât nu încălcă nicicum și nu frustră câtuși de puțin justiția distributivă. Odată făcute acestea, în urma cărora toți rămaseră mulțumiți, satisfăcuți și plătiți, Roque îi spuse lui don Quijote:

— Dacă nu i-aș trata mereu cu asemenea acribie, n-ar fi de trăit cu ei.
La care Sancho zise:

— După câte am văzut aici, justiția e atât de bună, încât trebuie folosită și printre hoți.

Un scutier, auzindu-l, ridică patul unei archebuze și cu siguranță i-ar fi crăpat lui Sancho capul, dacă Roque Guinart nu i-ar fi strigat să se oprească. Sancho se înfricoșă rău și-și propuse să nu-și mai descoasă buzele cât timp avea să se mai afle printre asemenea oameni.

Într-acestea, sosi unul dintre scutierii postați ca santinele la drumuri, ca să vadă ce fel de lume trecea și ca să-l înștiințeze pe căpetenia lor ce se întâmpla, și zise:

— Domnule, nu departe de-aici, pe drumul care duce la Barcelona, vine o mare trupă de oameni.

La care Roque răspunse:

— Ai izbutit să vezi dacă sunt dintre cei care ne caută sau dintre cei pe care-i căutăm noi?

— Nu, dintre cei pe care noi îi căutăm – răspunse scutierul.

— Atunci porniți cu toții – replică Roque – și aduceți-mi-i aici numaidecât, fără să vă scape niciunul.

Făcură întocmai și, rămași singuri, don Quijote, Sancho și Roque așteptară să vadă ce aveau să aducă scutierii, iar în acest răstimp, Roque îi spuse lui don Quijote:

— Nou trebuie să i se pară seniorului don Quijote felul nostru de viață, noi aventurile, noi întâmplările, toate primejdioase; și nu mă miră dacă vi s-ar părea astfel, fiindcă vă mărturisesc că nu există fel de a trăi mai neliniștit și mai neașezat decât al nostru. Pe mine m-au împins în el nu știu ce dorințe de răzbunare, care au puterea de a răscoli până și cele mai potolite inimi. De felul meu, sunt milos și bine intenționat, dar, după cum ziceam, dorința de a răzbuna o ofensă ce mi s-a adus îmi pune la pământ toate bunele intenții, așa încât perseverez în starea

aceasta, în răspărul și-n ciuda a ceea ce cred⁸⁵²; și, așa cum un adânc cheamă pe altul⁸⁵³ și un păcat pe alt păcat, răzbunările se tot înlănțuiesc în așa fel, încât nu doar pe-ale mele, ci și pe-ale altora mi le iau asupra-mi. Ci binevoi-va Domnul ca, deși mă văd în miezul labirintului tulburărilor mele, să nu pierd nădejdea de a ieși din el la un port sigur.

Don Quijote rămase uimit când îl auzi pe Roque spunând vorbe atât de frumoase și de chibzuite, deoarece credea că printre cei cu îndeletniciri asemănătoare cu furtul, asasinatul și jaful nu se putea găsi nimeni care să aibă o judecată atât de bună, și-i răspunse:

— Domnule Roque, începutul însănătoșirii stă în cunoașterea bolii și în voința bolnavului de a lua medicamentele pe care i le prescrie doctorul. Domnia ta ești bolnav, îți cunoști suferința, și Cerul sau mai bine zis Dumnezeu, care este doctorul nostru, îți va da medicamente care să te vindece, acestea obișnuind să vindece încetul cu încetul, nu brusc și printr-o minune; și, mai mult, păcătoșii discernători sunt mai aproape de îmbunătățire decât cei proști; și de vreme ce domnia ta ți-ai demonstrat prin vorbe prudența, nu rămâne decât să ai cuget bun și să-ți aștepți îmbunătățirea bolii cugetului; iar dacă vrei să economisești drum și să o apuci pe cel al mântuirii domniei tale, vino cu mine, căci te voi învăța să fii cavaler rătăcitor, îndeletnicire în care se petrec atâtea munci și nenorociri, încât, luându-le ca pe o penitență, cât ai clipi din ochi te vor așeza în cer.

Roque se amuză de sfatul lui don Quijote, căruia, schimbând vorba, îi istorisi tragica întâmplare a Claudiei Jerónima, fapt care-l duru cum nu se poate mai tare pe Sancho, căruia frumusețea, firescul și curajul tinerei nu i se păruseră de lepădat.

Într-acestea, scutierii se întoarseră cu prada, aducând cu sine doi cavaleri pe cai și doi pelerini pedestri și o caleașcă plină de femei, cu vreo șase slujitori care, pe jos sau călare, le însoțeau, împreună cu alți doi catârgii pe care-i duceau cu ei cavalerii. Scutierii îi prinseră la mijloc,

⁸⁵² Sunt evocate aici cuvintele Sfântului Pavel: „Non enim quod volo bonum, hoc facio: sed quod nolo malum, hoc ago”, *Romani* 7, 19 („Căci nu fac binele pe care îl voiesc, ci răul pe care nu-l voiesc, pe acela îl săvârșesc”).

⁸⁵³ *Psalmi*, 41, 8: „Abyssus abyssum invocat” („Adânc pe adânc cheamă”).

învinșii și învingătorii păstrând o tăcere adâncă și așteptând să ia cuvântul marele Roque Guinart; acesta îi întrebă pe cavaleri cine erau și unde mergeau și ce bani aveau asupra-le. Unul dintre ei îi răspunse:

— Domnule, suntem doi căpitani din infanteria spaniolă; avem companiile în Neapole și ne ducem să ne imbarcăm în patru galere despre care se spune că au acostat la Barcelona cu ordinul de a trece în Sicilia; avem asupra noastră vreo două sute sau trei sute de scuzi, cu care, după părerea noastră, ne simțim bogați și mulțumiți, de vreme ce strâmtorarea obișnuită a soldaților nu îngăduie comori mai mari.

Roque le puse și pelerinilor aceleași întrebări ca și căpitanilor; i se răspunse că se duceau să se imbarce ca să treacă la Roma și că amândoi puteau avea vreo șaizeci de reali. Vru să știe și cine mergea în calească și unde, precum și câți bani aveau, iar unul dintre cei călare zise:

— Stăpâna mea doña Guiomar de Quiñones, soția regentului Vicariei⁸⁵⁴ din Neapole, cu fiica ei cea mică, o domnișoară și o duenă sunt cele care merg în calească; le însoțim noi, șase slujitori, iar banii sunt șase sute de scuzi.

— Așa încât – zise Roque Guinart – ne-am și văzut aici cu nouă sute de scuzi și șaizeci de reali: soldații mei trebuie să fie vreo șaizeci; gândiți-vă cât le revine fiecăruia, pentru că eu sunt prost socotitor.

Auzind spusele acestea, tâlharii ridicară glasurile, zicând:

— Trăiască mulți ani Roque Guinart, în ciuda *lladres*-ilor⁸⁵⁵ care-i vor pierzania!

Căpitanii se întunecară la față, doamna regentă se întristă și pelerinii nu se bucurară deloc, văzându-și confiscate bunurile. Roque îi ținu o vreme așa, cu sufletul la gură, dar nu voi să le prelungească tristețea, care se putea recunoaște de la o bătaie de archebuză, și, adresându-li-se căpitanilor, zise:

— Domniile voastre, domnilor căpitani, aveți curtenia și binevoiți a-mi împrumuta șaizeci de scuzi, iar doamna regentă optzeci, ca să mulțumesc escadronul acesta care mă însoțește, pentru că abatele din ce

⁸⁵⁴ Era deci soția președintelui înaltului tribunal stabilit la Neapole și numit *Vicaria*.

⁸⁵⁵ Catal. *lladres* „hoți“.

cântă mânâncă⁸⁵⁶, iar apoi puteți să vă urmați drumul în libertate și fără nicio poticnire, cu un salvconduct pe care vi-l voi da, pentru ca, în caz că veți nimeri și peste alte escadroane de-ale mele aflate prin împrejurimile acestea, să nu vă facă nicio pagubă, întrucât nu am de gând să insult soldați sau vreo femeie, îndeosebi pe cele de neam bun.

Nesfârșite și frumos rostite fură vorbele cu care căpitanii îi mulțumiră lui Roque pentru curtenia și mărinimia sa, căci așa o socoteau întrucât le lăsa banii. Doamna doña Guiomar de Quiñones vru să se arunce din caleașcă spre a săruta picioarele și mâinile marelui Roque, dar el nu consimți cu niciun chip, ci îi ceru iertare pentru ofensa pe care i-o aducea silit fiind de îndeplinirea obligațiilor stricte impuse de îndeletnicirea lui cea rea. Doamna regentă porunci unui slujitor să-i dea pe loc cei optzeci de scuzi ce-i reveniseră, iar căpitanii îi și scosese din pungi pe cei șaizeci. Pelerinii se pregăteau să-și dea toată sărăcia, dar Roque le spuse să stea la locul lor și, adresându-se alor săi, le zise:

— Din scuzii aceștia doi revin fiecăruia dintre voi și prisosesc douăzeci: zece din ei să li se dea pelerinilor, iar ceilalți zece acestui brav scutier, ca să poată vorbi de bine despre aventura aceasta.

Și, aducându-i-se cele trebuincioase scrisului, cu care era totdeauna înzestrat, Roque le dădu în scris un salvconduct pentru căpeteniile trupelor sale și, luându-și rămas-bun de la ei, îi lăsă să plece liberi și uimiți de noblețea, firea elegantă și purtarea lui ciudată, considerându-l mai degrabă un Alexandru cel Mare decât un hoț cunoscut. Unul dintre scutieri zise pe limba lui gasconă și catalană:

— Căpitanul ăsta al nostru e mai bun de *frade*⁸⁵⁷ decât de bandit: dacă de-acum încolo va voi să se arate mărinimos, să o facă din avutul lui, nu din al nostru.

Nefericitul nu o spuse atât de șoptit, încât să nu-l audă Roque, care, ducând mâna la spadă, îi despică țeasta aproape în două, spunându-i:

— Așa îi pedepsesc eu pe cei cu limba slobodă și pe obraznici.

⁸⁵⁶ Proverb: „El abad, de lo que canta yanta”, fiecare trăiește din ce muncește (vezi și DQ II, 71, p. 568).

⁸⁵⁷ *frade* „frate”, dar în portugheză; în catalană *frare*, în gasconă *frayre*: e vorba fie de o variantă populară sau în *lingua franca*, fie de o simplă aproximare din partea lui Cervantes.

Îi trecură fiorii pe toți și niciunul nu cuteză a-i spune vreun cuvânt: atâta era de mare supunerea pe care i-o arătau.

Roque se trase la o parte și-i scrise o scrisoare unui prieten din Barcelona, înștiințându-l cum că era cu el faimosul don Quijote de la Mancha, acel cavaler rătăcitor despre care se spuneau atâtea lucruri, și-l înștiința că era cel mai hazliu și mai mintos om din lume și că peste patru zile, de Sfântul Ioan Botezătorul⁸⁵⁸, avea să i-l pună drept în mijlocul plajei orașului, înarmat cu toate armele, călare pe Rușinante, calul lui, împreună cu scutierul lui, Sancho, pe un asin, și să le dea de știre în privința asta prietenilor săi Niarroși, ca să se distreze împreună cu el; ar fi vrut să fie lipsiți de plăcerea asta Cadellșii, dușmanii lui, ceea ce era însă cu neputință, din cauză că nebuniile și discernământul lui don Quijote, precum și glumele scutierului său Sancho Panza nu puteau să nu facă deliciul întregii lumi. Expedie scrisoarea aceasta cu unul dintre scutierii săi, care, schimbându-și veșmântul din cel de bandit în cel de țăran, intră în Barcelona și i-o înmână celui la care se duse.

CAPITOLUL 61

Despre ce i s-a întâmplat lui don Quijote la intrarea în Barcelona, cu alte lucruri care țin mai mult de adevăr decât de discernământ

Trei zile și trei nopți petrecu don Quijote cu Roque și, dacă ar fi petrecut și trei sute de ani, tot nu i-ar fi lipsit ce să vadă și să admire în felul de viață al acestuia: într-un loc mânecau, în altul mâncau; uneori fugeau, fără a ști de cine, iar alteori așteptau, fără a ști pe cine; dormeau în picioare, întrerupându-și somnul, mutându-se dintr-un loc într-altul. Totul era să pună iscoade, să asculte santinele, să sufle în fitilele archibuzelor, deși aveau puține, fiindcă toți foloseau pistoale cu cremene. Roque își petrecea nopțile departe de-ai săi, în părți și-n locuri unde ei nu puteau ști că se afla, deoarece numeroasele bande pe care viceregele

⁸⁵⁸ Nu se precizează dacă e vorba de nașterea (24 iunie) sau de tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul (29 august). Vezi și *DQ* I, 2, p. 38.

Barcelonei⁸⁵⁹ le asmuțise împotriva vieții lui îl făceau neliniștit și temător, necutezând să se încreadă în nimeni, întrucât se temea că până și oamenii săi l-ar fi putut fie ucide, fie preda justiției. Viață, desigur, mizerabilă și supărătoare.

În sfârșit, pe drumuri nebătute, pe scurtături și poteci ascunse, Roque, don Quijote și Sancho, împreună cu alți șase scutieri, plecară la Barcelona. Sosiră pe plajă în ajun de Sfântul Ioan, noaptea, și Roque, îmbrățișându-i pe don Quijote și pe Sancho, cărora le dădu cei zece scuzi făgăduiți și pe care nu li-i dăduse până atunci, îi părăsi, cu mii de bune poftiri făcute de-o parte și de alta.

Roque se întoarse, don Quijote rămase în așteptarea zilei, așa, călare, cum era, și nu trecu mult timp până când începu să se dezvăluie în balcoanele răsăritului fața dalbei Aurore, înveselind ierburile și florile, în loc să-nveselească-auzul: deși în aceeași clipă bucurară și auzul sunetul a numeroase oboaie și tobe, zgomot de zurgălăi, „hei, hei, drum liber, drum liber!” al unor alergători care ieșiseră, pare-se, din cetate. Aurora făcu loc soarelui, care, cu un chip ceva mai mare decât cel al unui scut rotund, se înălța puțin câte puțin deasupra celui mai scund orizont.

Don Quijote și Sancho întoarseră privirile în toate părțile: văzură marea, nemaivăzută de ei până atunci; li se păru nesfârșit de întinsă și de vastă, mult mai mult decât iazurile de la Ruidera pe care le văzuseră în La Mancha; văzură galerele aflate la mal și care, abătându-și prelatele, se dezvăluiră pline de flamuri și pavilioane triumphiulare, ce fluturau în vânt și sărutau și măturau apa; din ele răsunară fluieri, trompete și oboaie, care umpleau văzduhul apropiat și depărtat cu accente blânde și războinice. Începură să se miște și schițară un soi de încăierare pe apele calme, răspunzându-le aproape în același fel infiniți cavaleri care ieșeau din cetate pe cai frumoși și cu livrele arătoase. Soldații de pe galere trăgeau cu infinite guri de artilerie, cărora le răspundeau cei ce

⁸⁵⁹ Adică viceregele Cataloniei; viceregii erau reprezentanții regelui în fiecare dintre regatele ce constituiau regatul Spaniilor. Pe durata scrierii lui *DQ*, viceregi ai Cataloniei au fost: până în 1602, don Fernando de Zúñiga y Avellaneda, duce de Feria; între 1603 și 1610, don Héctor Pignatelli y Colonna, duce de Monteleón; în 1611, Pedro Manrique, episcop de Tortosa; între 1611 și 1615, don Francisco Hurtado de Mendoza y Cárdenas, marchiz de Almazán.

se aflau pe zidurile și-n forturile cetății, iar artileria grea sfâșia văzduhurile cu bubuituri spăimântătoare, răspunsul venindu-i de la tunurile de punte de pe galere. Marea voioasă, uscatul vesel, văzduhul limpede, tulburat uneori doar de fumul artileriei, păreau a răspândi și zămisli plăcere spontană în toți oamenii. Sancho nu-și putea închipui cum de puteau avea atâtea picioare siluetele acelea uriașe ce se mișcau pe mare. Într-acestea, cei cu livrelele sosiră alergând, cu strigăte, *lililiuri* și chiote, în locul unde stătea don Quijote, încremenit și uluit, iar unul dintre ei, cel care fusese înștiințat de Roque, îi spuse cu glas tare lui don Quijote:

— Fie binevenit în orașul nostru oglinda, farul, steaua și nordul întregii cavalerii rătăcitoare, cum mai pe larg altundeva se spune; binevenit fie, zic, viteazul don Quijote de la Mancha: nu cel calp, nu cel plăsmuit, nu cel apocrif care ne-a fost arătat zilele acestea în istorii contrafăcute, ci acela adevărat, legitim și fidel pe care ni-l descrie Cide Hamete Benengeli, floare a istoricilor.

Don Quijote nu scoase nicio vorbă de răspuns și nici cavalerii nu așteptară să le răspundă, ci, sucindu-se și răsucindu-se împreună cu ceilalți ce-i urmau, începură a face volte complicate în jurul lui don Quijote, care, întorcându-se către Sancho, zise:

— Aceștia chiar ne-au recunoscut: aș pune rămașag că au citit istoria noastră și chiar pe cea a aragonezului de curând tipărită.

Se întoarse din nou cavalerul care i se adresase lui don Quijote și-i spuse:

— Veniți cu noi, seniore don Quijote, căci suntem cu toții slujitorii domniei voastre și mari prieteni ai lui Roque Guinart.

La care don Quijote răspunse:

— Dacă din curtenii se zămislesc curteniile, a voastră, domnule cavaler, este fiică sau rudă foarte apropiată cu cele ale marelui Roque. Duce-ți-mă unde voiți, căci eu nu voi avea altă vrere decât pe cea a domniei voastre, mai ales dacă vreți să mi-o folosiți întru slujirea voastră.

Cavalerul îi răspunse cu vorbe nu mai puțin politicoase decât acestea și, prinzându-l cu toții la mijloc, în sunetul oboaielor și-al tobelor, o porniră cu dânsul spre oraș; la intrarea în el, necuratul, care chivernisește tot răul, și ștregarii, care sunt mai răi decât răul, făcură ca doi

dintre ei, vicleni și obraznici, să se strecoare prin întreaga mulțime și, ridicând unul coada surului și celălalt pe-a lui Rușinante, le puseră și le vârâră mănunchiuri de ghimpoasă⁸⁶⁰. Bietele animale simțiră pintenii cei noi și, strângându-și cozile, își sporiră chinul așa încât, sărind în mii de dezghinuri, dădură cu stăpânii lor de pământ. Don Quijote, rușinat și jignit, se repezi să înlătore pământul de sub coada mârtoagei sale, iar Sancho de sub cea a surului. Cei care-l călăuzeau pe don Quijote ar fi vrut să pedepsească nerușinarea ștregarilor, dar nu fu cu putință, fiindcă aceștia se ascunseră printre alții o mie care veneau după ei. Don Quijote și Sancho încălecară din nou; în aceeași cinstire și muzică, ajunseră la casa călăuzei lor, mare și cu nobil aspect, ce mai, ca aceea a unui cavaler bogat, unde-i vom părăsi deocamdată, fiindcă așa vrea Cide Hamete.

CAPITOLUL 62

*Care se ocupă de aventura cu capul fermecat,
împreună cu alte copilării ce nu se poate să nu fie povestite*

Gazda lui don Quijote se numea don Antonio Moreno, cavaler bogat și discernător, amator de distracție onestă și afabilă, și care, văzându-l la el acasă pe don Quijote, căuta mijloace pentru ca, fără niciun prejudiciu, să-i facă publice nebuniile, fiindcă nu sunt farse cele ce provoacă durere, nici petreceri adevărate dacă aduc pagube unui terț. Primul lucru pe care-l făcu fu să-l dezarmeze pe don Quijote și să-l scoată la vedere în haina lui strâmtă din piele de căprioară (așa cum am descris-o și zugrăvit-o și în alte rânduri) pe un balcon care dădea într-una din străzile principale ale orașului, în văzul oamenilor și-al ștregarilor, care se uitau la el ca la o maimuță. Purtătorii de livrele alergară iarăși înaintea lui, ca și cum și le-ar fi pus doar pentru el, iar nu pentru înveselirea acelei zile de sărbătoare, și Sancho era cum nu se poate mai mulțumit, întrucât

⁸⁶⁰ Un incident similar a fost semnalat într-una din *Novelle-le* (LXII) lui Franco Sacchetti (1332–1400), victimă fiindu-i Agnolo di Ser Gherardo.

i se părea că dăduse, fără a ști cum și de ce, peste altă nuntă a lui Camacho, altă casă ca aceea a lui don Diego de Miranda și alt castel ca acela al ducelui.

În ziua aceea, câțiva dintre prietenii lui don Antonio cinară cu el, cinstindu-l cu toții pe don Quijote și tratându-l ca pe un cavaler rătăcitor, fapt pentru care acesta, găunos și pompos, nu-și mai încăpea în piele de mulțumire. Glumele lui Sancho fură atât de multe, încât toți slujitorii casei și toți câți îl auzeau umblau parcă spânzurați de gura lui. În timp ce stăteau la masă, don Antonio îi spuse lui Sancho:

— Avem știre, bunule Sancho, că îți plac atât de mult plăcinta de mâncare albă și perișoarele⁸⁶¹, încât, dacă-ți prisosesc, le păstrezi în sân pentru a doua zi.

— Nu, domnule, nici vorbă – răspunse Sancho –, pentru că sunt mai degrabă curat decât mâncău, iar stăpânul meu don Quijote, aici de față, știe bine că obișnuim a ne petrece amândoi și opt zile cu câte un pumn de ghinde sau de nuci. E adevărat că, dacă mi se-ntâmplă uneori să-mi aducă cineva vacuța, dau fuga cu frânghiuța, vreau să zic că mănânc ce mi se dă și mă folosesc de prilejuri așa cum le găsesc; și oricine-ar zice că sunt găman nesătul și necurat, să se știe că nu o nimerește, ba chiar aș spune-o altminteri dacă n-aș purta respect cinstitelor bărbi ce se află la masa asta⁸⁶².

— Fără îndoială – zise don Quijote –, cumpătarea și curățenia cu care mănâncă Sancho se pot înscrie și grava pe plăci de bronz, ca să rămână în memoria veacurilor viitoare. E-adevărat că atunci când îi este foame pare cam flămânzilă, pentru că mănâncă repede și cu amândouă fălcile, dar curățenia îi este mereu fără cusur, iar în răstimpul cât a fost

⁸⁶¹ *Manjar blanco*, fel de mâncare foarte prețuit în Secolul de Aur: era o umplutură făcută din piept de găină mărunțit și zeama de la fierberea lui, lapte, zahăr, sare și făină grisată de grâu sau de orez; se servea pe stradă, în cutiuțe de hârtie sau în gogoși; în zilele noastre se mai mănâncă în Turcia. *Albondiguillas* (dim. de la *albóndiga*), echivalate aici prin „perișoare”, erau preparate de carne tocată, asezonată cu mirodenii și prezentate sub formă de bulete de mărimea unor nuci, fiind atât de căutate, încât au fost necesare ordonanțe care să le reglementeze compoziția. Aluzia este însă la pseudo-Sancho, care se arată mare amator de *albondiguillas* (Avellaneda, cap. XII).

⁸⁶² Cu alte cuvinte, l-ar face mincinos.

guvernator a învățat să mănânce cu rafinament; într-atâta, încât mânca și strugurii și chiar sâmburii de rodie cu furculița.

— Cum! — zise don Antonio —. Sancho a fost guvernator?

— Da — răspunse Sancho —, și încă al unei Insule numite Barataria. Zece zile am guvernat-o pe inima goală; de-a lungul lor mi-am pierdut liniștea și-am învățat să disprețuiesc toate guvernările din lume; am plecat fugind de-acolo, am căzut într-o peșteră, unde m-am văzut ca și mort și din care am ieșit viu printr-o minune.

Don Quijote povesti amănunțit peripețiile guvernării lui Sancho, făcându-le astfel mare plăcere ascultătorilor.

După ce se strânse masa, don Antonio îl luă de mână pe don Quijote și intră cu el într-o încăpere lăturalnică, unde nu era alt ornament decât o masă, pare-se de jasp, susținută de un picior din același material, și pe care era așezată, în maniera capetelor de împărați romani, de la bust în sus, unul ce părea a fi de bronz. Don Antonio se preumblă cu don Quijote prin toată încăperea, dând de multe ori ocol mesei, după care zise:

— Acuma, seniore don Quijote, încredințat fiind că nu ne aude și nu ne ascultă nimeni, iar ușa e închisă, vreau să-ți povestesc una din cele mai neobișnuite aventuri sau, mai bine zis, curiozități, din câte se pot închipui, cu condiția ca domnia ta să depui în cele mai ascunse iatacuri ale secretului cele ce am să-ți spun.

— Jur — răspunse don Quijote — și chiar, pentru mai multă siguranță, voi prăvăli peste el o lespede, căci vreau să știi, seniore don Antonio — căci îi și aflase numele —, că vorbești cu cineva care, chiar dacă are urechi de auzit, nu are limbă de vorbit; așa încât poți muta cu toată siguranța într-al meu ceea ce ascunzi în pieptul domniei tale și să consideri că ai aruncat totul în genunea tăcerii.

— În temeiul acestei făgăduieli — răspunse don Antonio —, vreau să te umplu de uimire cu ceea ce vei vedea și auzi, iar mie să-mi aduc oarece ușurare a suferinței de a nu avea cui să-mi împărtășesc secretele, pe care nu-i cu putință a le încredința oricui.

Don Quijote era uluit, întrebându-se unde aveau să ducă atâtea precauții. Într-acestea, don Antonio îi apucă mâna și i-o plimbă pe capul de bronz, pe toată masa și pe piciorul de jasp de care era susținută, iar apoi îi spuse:

— Acest cap, seniore don Quijote, a fost plăsmuit și fabricat de către unul dintre cei mai mari fermecători și vrăjitori pe care i-a cunoscut lumea, polonez de neam și discipol al vestitului Scotillo, despre care se povestesc atâtea minunății⁸⁶³; el a fost aici, la mine-n casă, și, cu prețul a o mie de scuzi cât i-am dat, a făurit acest cap, care are însușirea și virtutea de a răspunde la orice întrebări i s-ar pune la ureche⁸⁶⁴. A trasat figuri geometrice, a pictat semne magice, a studiat aștrii, a cercetat punctele și, în cele din urmă, l-a realizat cu desăvârșirea pe care o vom vedea mâine, pentru că vinerea este mut, iar azi, fiind zi de vineri, suntem nevoiți să așteptăm până mâine. Între timp, domnia ta te poți gândi ce anume vei voi să-ntrebi, căci din proprie experiență știu că spune adevărul în tot ce răspunde.

Don Quijote rămase uimit de puterea și însușirea capului și înclină a nu-i da crezare lui don Antonio, dar văzând cât de puțin timp mai lipsea ca să facă experiența, nu vru să-i spună altceva decât că-i mulțumea pentru faptul de a-i fi dezvăluit un atât de mare secret. Ieșiră din încăpere, don Antonio încuie ușa cu cheia și se duseră în sala unde se aflau ceilalți cavaleri. Între timp, Sancho le povestise multe din aventurile și pățaniile ce i se întâmplaseră stăpânului său.

În după-amiaza aceea îl scoaseră pe don Quijote la plimbare, nu înarmat, ci în haine de oraș, îmbrăcat într-o mantie largă, scurtă-n mâneci, cu pelerină de postav roșcat, care la vremea aceea l-ar fi făcut să nădușească și pe gerul însuși. Rânduiri cu slujitorii lor să-l întrețină pe Sancho, astfel încât să nu-l lase a ieși din casă. Don Quijote mergea nu pe Rușinante, ci pe un catâr puternic cu umblet lin și foarte frumos împodobit. Îi puseră mantia, și pe spate, fără ca el să observe, îi cusură

⁸⁶³ Nu este cert la cine se referă. Mai mult ca sigur nu la filozoful Michael Scotus (sec. al XIII-lea), ci la un prestidigitator activ în Flandra cu câțiva ani mai devreme și a cărui faimă ajunsese în Spania; se poate să fi fost numit Scotillo în memoria necromantului și astrologului italian Michele Scotto, protejat de împăratul Frederic al II-lea (1194–1250) și citat de Dante în *Infernul*, XX, 115–117: „Quell’altro che ne’ fianchi è così poco, / Michele Scotto fu, che veramente / Delle magiche frode seppe il gioco.”

⁸⁶⁴ Motivul capului fermecat este regăsit în numeroase tradiții folclorice. A fost dezvoltat în sec. al XVI-lea de către Girolamo Cardano și consemnat de Jacob Wecker în cartea *De secretis*, Basel, 1592.

un pergament unde stătea scris cu litere mari: „Acesta este don Quijote de la Mancha“. Începându-și plimbarea, inscripția atrăgea privirile tuturor celor care ajungeau să-l vadă, iar când citeau „Acesta este don Quijote de la Mancha“, don Quijote se mira văzând că toți câți îl priveau îi spuneau pe nume și-l recunoșteau; și, întorcându-se către don Antonio, care mergea alături de el, îi spuse:

— Mari sunt prerogativele cavaleriei rătăcitoare, de vreme ce pe acela care o profesează îl fac cunoscut și faimos pe tot întinsul pământului; de nu, uite, seniore don Antonio, până și ștregarii din orașul acesta mă recunosc, deși nu m-au văzut niciodată.

— Așa este, seniore don Quijote – răspunse don Antonio –, căci așa cum focul nu poate rămâne ascuns și închis, virtutea nu poate să nu fie cunoscută, iar cea dobândită prin îndeletnicirea armelor strălucește și tronează mai presus de toate celelalte.

Se întâmplă, așadar că, pe când mergea don Quijote cu cinstirea despre care s-a vorbit, un castilian, citindu-i inscripția de pe umeri, ridică glasul și zise:

— Lua-te-ar dracii de don Quijote de la Mancha! Cum de-ai ajuns aici fără să te fi omorât nesfârșitele ciomege pe care le-ai încasat în spete? Ești nebun, și dacă ai fi pe socoteala ta și doar în spatele ușilor nebuniei tale, ar fi mai puțin rău, dar ai însușirea de a-i face nebuni și smintiți pe toți câți au de-a face și intră în legătură cu tine; păi n-avem decât să ne uităm la domnii ăștia care te însoțesc. Întoarce-te, smintitul, acasă, și vezi-ți de gospodăria, de nevasta și copiii tăi și lasă-te de neroziile astea ce-ți rod creierii și-ți smântânesc mintea.

— Frate – zise don Antonio –, vezi-ți de drumul dumitale și nu da sfaturi cui nu ți le cere. Seniorul don Quijote de la Mancha e foarte cuminte, iar noi, cei care-l însoțim, nu suntem proști; virtutea trebuie să fie onorată oriunde s-ar afla, așa că du-te într-un ceas rău și nu te băga unde nu ești poftit.

— Drace, ai dreptate, domnule – răspunse castilianul –, căci a-i da sfaturi unui asemenea om bun înseamnă să izbești cu piciorul în țepușă⁸⁶⁵;

⁸⁶⁵ Proverb de origine biblică: „Durum est tibi contra stimulum calcitrare“ („Greu îți este să izbești cu piciorul în țepușă“), *Fapte*, 9, 5. Vezi și *DQ I*, 20, p. 187.

dar mi-e totuși tare milă că marea ingeniozitate pe care, după cum se zice, o are smintitul ăsta în tot felul de lucruri i se scurge pe scocul caveriei lui rătăcitoare; și ceasul rău de care ai vorbit domnia ta să cadă asupra mea și-a tuturor urmașilor mei dacă de azi înainte, și de mi-ar fi dat să trăiesc mai mulți ani decât Matusalem, am să mai dau sfaturi cuiva, chiar dacă mi le-ar cere.

Sfătuitorul se îndepărtă, plimbarea continuă, dar fu atât de mare zorul pe care ștregarii și toți ceilalți oameni îl dădeau ca să citească inscripția, încât don Antonio fu nevoit să i-o scoată, ca și cum i-ar fi înlăturat altceva.

Se lăsă noaptea, se întoarseră acasă, avu loc o serată de doamne⁸⁶⁶, deoarece soția lui don Antonio, care era o doamnă nobilă și spirituală, frumoasă și discernătoare, le invită și pe alte prietene de-ale ei ca să vină și să-l onoreze pe oaspetele lor și să se amuze pe socoteala nemai-văzutelor lui nebunii. Veniră câteva, se cină strălucit și serata începu pe la zece din noapte. Printre doamne, erau două cu gusturi coțcărești și puse pe farse și, păstrându-se între limitele cuviinței, erau totuși cam slobode, gata de glume care să distreze fără supărare. Ele îl hărțuiră într-atâta pe don Quijote ca să danseze, încât îi snopiră nu doar trupul, ci și sufletul. Merita să vezi figura lui don Quijote, lungan, costeliv, ogârjit, gălbejit, strâns în haine, opărit și, mai cu seamă, deloc agil. Îl invitau ca pe furate, iar el, tot ca pe furate, le primea cu dispreț; ci văzându-se strâns cu ușa de atâtea invitații, ridică glasul și zise:

— *Fugite, partes adversae!*⁸⁶⁷ Lăsați-mă în liniștea mea, gânduri nepotrivate. Duceți-vă de-aici, doamnelor, cu dorințele voastre, căci regina alor mele, neasemuita Dulcineea din Toboso, nu consimte ca altele în afară de-ale ei să mă robească și să mă biruiască.

Și, zicând acestea, se așază pe jos în mijlocul sălii, snopit și rupt de-atâta exercițiu dansant. Don Antonio ceru să fie dus pe sus la patul lui, iar primul care-l apucă fu Sancho, zicându-i:

— În al naibii ceas, domnule și stăpâne al nostru, te-ai dat la joc. Crezi că toți vitejii sunt dansatori și toți cavalerii rătăcitori țopăitori?

⁸⁶⁶ În text: *sarao de damas*, serbare cu muzică în salonul cu divan.

⁸⁶⁷ „Fugiți, vrăjmașilor!”, formulă folosită de Biserica catolică în exorcisme: „Ecce cruce Domini: fugite, partes adversae.”

Dacă socoți așa, zic, te amăgești: sunt unii care mai degrabă ar cuteza să omoare un uriaș decât să facă o săritură. Dacă ar fi trebuit să bați din călcâie, ți-aș fi ținut bucuros locul, fiindcă bat din călcâie ca un vultur, da' în treaba cu dănțuiala, sunt tufă.

Cu asemenea vorbe și cu altele, Sancho îi făcu să râdă pe participanții la serată și-l trânti pe stăpânu-său în pat, încotoșmănându-l ca să-l nădușească de bolovăneala dansului.

A doua zi, lui don Antonio i se păru că ar fi fost bine să facă experiența cu capul fermecat și, împreună cu don Quijote, Sancho și alți doi prieteni, cu cele două doamne care-l snopiseră pe don Quijote la bal și care rămăseseră peste noapte cu soția lui don Antonio, se închiseră în încăperea unde se afla capul. Le povesti însușirea pe care o avea acesta, le ceru să păstreze secretul și le spuse că era prima zi când urma să pună la încercare puterea acelui cap fermecat. Și, cu excepția celor doi prieteni ai lui don Antonio, nimeni altcineva nu știa misterul farmecului, iar dacă don Antonio nu li l-ar fi dezvăluit dinainte prietenilor săi, ar fi căzut și ei în starea de uimire în care au căzut ceilalți, nefiind cu puțință altminteri: atât îi erau de bune urzeala și plăsmuirea.

Cel dintâi care se apropie de urechea capului fu însuși don Antonio, și el îi spuse cu glas scăzut, dar nu într-atâta, încât să nu fie auzit de toată lumea:

— Spune-mi, capule, prin puterea dată ție: ce gânduri am eu acum?

Și capul răspunse, fără a mișca buzele, cu glas limpede și distinct, așa încât să fie înțeles de toți, următoarele vorbe:

— Eu nu judec gânduri.

Auzind acestea, toți rămaseră uluiți, mai ales dacă văzură că-n toată încăperea și nici în jurul mesei nu era nici suflet de om care să fi putut răspunde.

— Câți suntem aici? – întrebă din nou don Antonio.

Și-i răspunse în același fel, tacticos:

— Sunteți tu și nevasta ta, cu doi prieteni de-ai tăi și două prietene de-ale ei, un cavaler faimos pe nume don Quijote de la Mancha și un scutier care se numește Sancho Panza.

Ce se mai minunară iar cu toții, cum li se făcu tuturora părul măciucă-n cap de frică! Și don Antonio, îndepărtându-se de cap, zise:

— Asta-mi e de-ajuns ca să-mi dau seama că n-am fost amăgit de către cel ce mi te-a vândut, capule învățat, capule vorbitor, capule dătător de răspunsuri și uimitorule cap!

Și cum îndeobște femeile sunt nerăbdătoare și dornice să știe, cea dintâi care se apropie fu una dintre cele două prietene ale soției lui don Antonio, iar ceea ce întrebă fu:

— Spune-mi, capule, ce să fac ca să fiu foarte frumoasă?

Și i se răspunse:

— Fii foarte virtuoasă.

— Altceva nu te mai întreb – zise întrebătoarea.

Se apropie apoi tovarășa ei și zise:

— Aș vrea să știi, capule, dacă soțul meu mă iubește cu adevărat sau nu.

Și i se răspunse:

— Uită-te la ceea ce face pentru tine și îți vei putea da seama.

Femeia căsătorită se îndepărtă, zicând:

— Răspunsul acesta n-avea nevoie de întrebare, deoarece, într-adevăr, faptele săvârșite vădesc sentimentele nutrite de cel care le face.

Apoi se apropie unul dintre cei doi prieteni ai lui don Antonio și-l întrebă:

— Cine sunt eu?

Și primi răspunsul:

— Tu știi.

— Nu asta te întreb – răspunse cavalerul –, ci să-mi spui dacă mă cunoști.

— Da, te cunosc – i se răspunse –, ești don Pedro Noriz.

— Nu vreau să știu mai mult, atâta îmi e de ajuns ca să-nțeleg, o, capule, că pe toate le știi.

Și, depărtându-se, se apropie celălalt prieten și-l întrebă:

— Spune-mi, capule, care sunt dorințele fiului meu celui mare?

— Am mai spus – i se răspunse – că eu nu mă pronunț despre dorințe, dar îți spun totuși că cele pe care le nutrește fiul tău sunt să te îngroape.

— Asta e cum ai zice — zise cavalerul — : ce văd cu ochii arăt cu degetul⁸⁶⁸.

Și mai mult nu întrebă. Se apropie soția lui don Antonio și zise:

— Eu nu știu ce să te întreb, capule; aş vrea doar să aflu de la tine dacă mă voi bucura mulți ani de bunul meu soț.

Și i se răspunse:

— Da, te vei bucura, pentru că sănătatea și traiul lui cumpătat făgăduiesc ani mulți de viață, pe care mulți și-i scurtează prin necumpătare.

Se apropie apoi don Quijote și zise:

— Spune-mi, tu, cel ce răspunzi: a fost adevăr sau a fost vis ceea ce am povestit că mi s-a întâmplat în peștera lui Montesinos? E oare sigură biciuirea lui Sancho, scutierul meu? Se va împlini oare dezvrăjirea Dulcineei?⁸⁶⁹

— În privința peșterii — i se răspunse —, ar fi multe de zis: e de toate; biciuirile lui Sancho vor merge lin; dezvrăjirea Dulcineei va ajunge la săvârșirea cuvenită.

— Nu vreau să știu mai mult — zise don Quijote —, căci, dacă o voi vedea dezvrăjită pe Dulcineea, aş socoti că mi-ar veni deodată toate fericirile pe care aş izbuti să mi le doresc.

Ultimul întrebător fu Sancho, iar întrebarea lui fu:

— Capule, voi avea oare parte de-o nouă guvernare? Voi scăpa oare de strâmtorarea vieții de scutier? Îmi voi revedea oare nevasta și copiii?

La care i se răspunse:

— Vei governa la tine acasă; și, dacă te vei întoarce acasă, îți vei revedea nevasta și copiii; iar dacă nu vei mai sluji, nu vei mai fi scutier.

— Pe Dumnezeuul meu, e bună! — zise Sancho Panza —. Păi astea mi le-aș fi spus și eu: nici profetul Pero Grullo⁸⁷⁰ nu mi-ar fi spus mai mult.

⁸⁶⁸ Expresie proverbială referitoare la orice truism: „Lo que con el ojo se vee, con el dedo se adivina” (Covarrubias).

⁸⁶⁹ Dubiile lui don Quijote devin tot mai apăsătoare: este a doua oară când apelează, în speranța clarificării lor, la o instanță „oraculară”, după maimuța ghicitoare (atunci și la îndemnul lui Sancho, *DQ* II, 25, p. 223).

⁸⁷⁰ Personajului folcloric și proverbial *Pero Grullo* sau *Perogrullo* i se atribuie tot felul de profeții sau adevăruri ce țin de domeniul evidenței absolute.

— Dobitocule — zise don Quijote —, ce vrei să ți se răspundă? Nu-i de-ajuns că răspunsurile pe care ți le-a dat capul se potrivesc cu întrebările?

— Ba e de-ajuns — răspunse Sancho —, dar aş vrea să fi fost mai limpede şi să-mi fi spus mai mult.

Cu asta se isprăviră întrebările şi răspunsurile, dar nu se isprăvi minunarea ce-i cuprinsese pe toţi, în afara celor doi prieteni ai lui don Antonio, care ştiau cum stăteau lucrurile. Pe acestea, Cide Hamete Benengeli vru să le lămurească numaidecât, spre a nu ţine lumea cu sufletul la gură, crezând că în capul cu pricina se ascundea cine ştie ce vrăjitorie sau mister extraordinar şi, astfel, spuse că don Antonio Moreno, după modelul altui cap pe care-l văzuse la Madrid fabricat de către un gravor, şi-l făcuse pe-acesta la el în casă pentru a se amuza şi a-i uimi pe neştiutori. Şi alcătuirea era astfel: tăblia mesei era de lemn, vopsită şi lăcuită ca jaspul, iar piciorul pe care se sprijinea era din acelaşi material, cu patru gheare de vultur ieşind din el spre a-i susţine mai temeinic greutatea. Capul, care semăna cu o efigie şi o figură de împărat roman, având culoarea bronzului, era gol pe dinăuntru, ca şi tăblia mesei, în care se îmbuca atât de perfect, încât nu se observa niciun semn de îmbinare. Piciorul mesei era şi el gol pe dinăuntru, corespunzând cu gâtul şi pieptul capului, totul comunicând cu altă încăpere situată sub încăperea cu capul. Prin tot acest gol al piciorului, mesei, gâtului şi pieptului efigiei şi figurii pomenite trecea un burlan de tablă, atât de bine montat, încât nimeni nu-l putea vedea. În încăperea de jos, corespunzătoare celei de sus, se aşeza cel ce urma să răspundă, stând cu gura lipită de burlanul acela, astfel încât, ca printr-o sarbăcană, glasul mergea de sus în jos şi de jos în sus, în cuvinte articulate şi clare, nefiind astfel cu putinţă să-ţi dai seama de tertip. Un nepot de-al lui don Antonio, ascuţit şi discernător, fusese cel ce răspundea şi, înştiinţat de domnul său unchi despre cei ce urmau să intre în ziua aceea în încăperea cu capul, îi fusese uşor să răspundă, cu iuţeală şi exactitate, la prima întrebare; la celelalte răspunsese pe ghicite şi, ca ins discernător, cu discernământ. Şi Cide Hamete mai spune: vreo zece sau douăsprezece zile ţinu artificul acela miraculos, dar, după ce prin oraş se răspândi zvonul că don Antonio

avea în casă la el un cap fermecat ce răspundea oricui îi puneă vreo întrebare, acesta, temându-se ca faptul să nu ajungă la urechile santinelor mereu treze ale credinței noastre⁸⁷¹, se mărturisi domnilor inchizitori, care-i porunciră să-l distrugă și să nu mai continue, pentru ca nu cumva vulgul ignorant să se scandalizeze, dar în opinia lui don Quijote și-a lui Sancho capul rămase drept fermecat și dătător de răspunsuri, mai mult spre satisfacția lui don Quijote decât a lui Sancho.

Cavalerii din oraș, spre a-i face pe plac lui don Antonio și a-l copleși cu atenții pe don Quijote, dar și spre a face cu puțință să i se dea la iveală smintelile, rânduiră un joc de halcale⁸⁷² peste șase zile, care nu mai avu loc din motivul ce se va spune mai jos. Don Quijote pofti să se plimbe prin oraș pe jos, de teamă că, dacă ar fi mers călare, s-ar fi ținut după el ștregarii și, astfel, el și Sancho, cu alți doi slujitori pe care i-i dăduse don Antonio, ieșiră să se plimbe.

Se întâmplă că, mergând pe-o stradă, don Quijote ridică ochii și văzu scris deasupra unei porți, cu litere foarte mari: „Aici se tipăresc cărți“⁸⁷³, ceea ce-l bucură mult, fiindcă până atunci nu văzuse nicio tiparniță și dorea să știe cum este. Intră înăuntru, cu toată suita sa, și văzu că într-o parte se scoteau colile, în alta se corecta, aici se culegea, colo se scoteau greșelile și, pe scurt, toată acea mașinărie care se întâlnea în marile tiparnițe. Don Quijote se apropia de un regal și întreba ce era acela și ce se făcea acolo; meseriașii îi explicau; se minuna și trecea mai departe. Se apropie într-acestea de unul și-l întrebă ce anume făcea. Meseriașul îi răspunse:

— Domnule, cavalerul acesta – și i-l arată pe un bărbat de foarte bună condiție și înfățișare și destul de grav – a tradus o carte toscană în limba noastră castiliană, iar eu o culeg, ca s-o dau la tipărit.

— Ce titlu are cartea? – întrebă don Quijote.

La care autorul răspunse:

⁸⁷¹ Inchiziția.

⁸⁷² Joc care consta în încercarea unor cavaleri de a-și introduce sulița într-un inel din goana cailor. Vezi mai sus și *DQ* II, 59, p. 485, n. 840.

⁸⁷³ Se referă cu siguranță (Martín de Riquer) la faimoasa tipografie a lui Sebastián de Cormellas, situată pe *calle del Call*, unde s-au tipărit numeroși clasici castilieni.

— Domnule, cartea, în toscană, se numește *Le bagatelle*⁸⁷⁴.

— Și ce însemnează *le bagatelle* în castiliana noastră? — întreabă don Quijote.

— *Le bagatelle* — zise autorul — este ca și cum am spune în castiliană „nimicurile”; și, cu toate că această carte e umilă după nume, ea conține și ascunde lucruri foarte bune și pline de miez.

— Eu — zise don Quijote — știu puțină toscană și mă mândresc că pot cânta câteva stante⁸⁷⁵ din Ariosto. Ci spune-mi, rogu-te, domnule dragă, și nu zic asta fiindcă aș vrea să-ți pun la încercare ingeniozitatea, ci doar din curiozitate: ai găsit uneori în scrierea domniei tale zicându-se *piñata*⁸⁷⁶?

— Da, de multe ori — răspunse autorul.

— Și cum o traduci în castiliană, domnule? — întreabă don Quijote.

— Cum s-o traduc — replică autorul —, dacă nu zicând *olla*, „oală”?

— La naiba — zise don Quijote —, ce versat ești, domnule, în idiomul toscan! Aș pune un rămășag serios că unde în toscană se zice *piace*, domnia ta spui în castiliană „place”, iar când zice *più*, zici „mai”, iar *su* îl redai cu „sus” și *giù* cu „jos”.

— Așa le redau, sigur — zise autorul —, pentru că acestea sunt corespondentele lor potrivite.

— Aș cuteza să jur — zise don Quijote — că domnia ta nu ești cunoscut în lume, totdeauna vrăjmașă când e să răsplătească ingeniozitățile cele mai alese ori operele lăudabile. Ce de talente se pierd pe-aici! Ce de minți ascuțite ținute la colț! Ce de virtuți disprețuite! Și totuși mi se pare că traducerea dintr-o limbă într-alta, dacă nu e vorba de regiunile limbilor, greaca și latina, e ca și cum ai privi tapiseriile flamande pe dos, căci, deși personajele se văd, ele sunt pline de fire care le întunecă și nu se văd cu claritate netezimea și pielea feței⁸⁷⁷; iar traducerea

⁸⁷⁴ Nu s-a identificat nicio carte italiană cu acest titlu.

⁸⁷⁵ Aici: „octave regale” (it. *ottava rima*, strofe alcătuite din opt endecasilabi iambici rimați *abababcc*).

⁸⁷⁶ It. „oală, ghiveci”.

⁸⁷⁷ Imaginea covorului ca termen de comparație pentru rezultatul traducerilor mai fusese utilizat de Luis Zapata (1526–1595) în *Miscelánea silva de cosas curiosas*, carte savuroasă, care a circulat însă doar în manuscris, fiind editată abia în 1859.

din limbi ușoare nu dovedește nici ingeniozitate, nici elocință, așa cum nu le dovedește cel ce transpune sau copiază o hârtie după altă hârtie. Dar nu vreau să trag de-aici concluzia că îndeletnicirea traducerii n-ar fi lăudabilă, fiindcă omul s-ar putea ocupa și cu alte lucruri mai rele și care i-ar aduce mai puțin folos. Nu este vorba de cei doi traducători faimoși: unul, doctorul Cristóbal de Figueroa, în *Pastor Fido*⁸⁷⁸, iar celălalt, don Juan de Jáurigui, în *Aminta* sa⁸⁷⁹, unde pun la îndoială în chip fericit care este traducerea sau care e originalul. Dar spune-mi, domnule: cartea aceasta se tipărește pe spezele domniei tale sau ți-ai și vândut privilegiul vreunui librar⁸⁸⁰?

— O tipăresc pe spezele mele – răspunse autorul – și sper să câștig o mie de ducăți, cel puțin, cu acest prim tiraj, care trebuie să fie de două mii de exemplare⁸⁸¹, care se vor vinde pe câte șase reali bucata, cât ai zice „dai pai“.

— Ești socotit, domnule! – răspunse don Quijote –. Pare-mi-se că nu cunoști intrările și ieșirile tipografilor și înțelegerile făcute între unii și alții⁸⁸². Te asigur că atunci când te vei vedea împovărat de două mii de exemplare, îți vei simți trupul atât de snopit, încât te va apuca frica, mai ales când cartea este și un pic răsucită și deloc picantă.

— Cum adică, domnule? – zise autorul –. Vrei să i-o dau unui librar care să-mi dea trei maravediși pentru privilegiu, crezând chiar că-mi

⁸⁷⁸ Tragicomedie pastorală de Giovan Battista Guarini (1538–1612), publicată în 1590 și tradusă în spaniolă de Cristóbal Suárez de Figueroa, Neapole, 1602.

⁸⁷⁹ Juan de Jáuregui (1583–1641), poet, erudit și critic, pictor, prieten cu Cervantes, care susține în *Prologul* la *Nuvele exemplare* că acesta i-a pictat portretul. *Aminta* (publicată în 1580 și reprezentată în 1593) lui Torquato Tasso (1544–1595) a tradus-o și publicat-o la Roma, în 1607, urmată, unsprezece ani mai târziu, de o versiune revăzută.

⁸⁸⁰ „Privilegiul“ era autorizația semnată de Rege pentru ca numai autorul să-și poată publica opera într-un anumit interval de timp; autorul și-l putea vinde, caz frecvent întâlnit, unui librar.

⁸⁸¹ Tirajul acesta era exagerat pentru epocă (tirajul maxim pentru o ediție era de cel mult 1500 de ex.), după cum redusă era și speranța traducătorului de a mai scoate o a doua ediție.

⁸⁸² Referire la contabilitatea frauduloasă pe care o țineau librarii și la acoperirea mutuală pe care și-o acordau în tranzacțiile comerciale.

face un hatâr dacă mi-i dă? Eu nu-mi tipăresc cărțile ca să câștig faimă în lume, căci sunt de mult cunoscut prin operele mele: vreau câștig, întrucât, fără el, buna reputație nu face doi bani.

— Dumnezeu să-ți dea noroc bun, domnule – răspunse don Quijote.

Și trecu la alt regal, unde văzu că scoteau corecturile la o coală dintr-o carte intitulată *Lumina sufletului*⁸⁸³, și, de cum o văzu, zise:

— Asemenea cărți, chiar dacă sunt multe de același gen, trebuie să fie tipărite, pentru că sunt mulți păcătoșii la modă și e nevoie de infinite lumini pentru atâția lipsiți de vedere.

Trecu mai departe și văzu că și acolo corectau altă carte și, întrebând ce titlu avea, i se răspunse că se numea *A doua parte a ingeniosului hidalgo don Quijote de la Mancha*, alcătuită de un fitecine, megieș din Tordesillas⁸⁸⁴.

— Am și avut știre despre cartea asta – zise don Quijote – și, într-adevăr și pe conștiința mea, am crezut că a și fost arsă și prefăcută în cenușă pentru impertinența ei; dar o să-i vină și ei Sfânt Martinul, ca fiecărui porc⁸⁸⁵, căci istoriile închipuite sunt bune și delectabile doar în măsura în care se apropie de adevăr sau de asemănarea cu el, iar cele adevărate sunt cu atât mai bune, cu cât sunt mai adevărate⁸⁸⁶.

Și zicând acestea, cu oarece semne de neplăcere, ieși din tipografie; și în aceeași zi, don Antonio rândui să fie conduși ca să vadă galerele care se aflau la țărmul plajei, ceea ce pe Sancho îl bucură tare mult, din pricină că-n viața lui nu mai văzuse așa ceva. Don Antonio îl înștiință

⁸⁸³ Posibilă referire la cartea dominicanului fray Felipe de Meneses, *Luz del alma christiana contra la ceguedad e ignorancia en lo que pertenesce a la Fe y ley de Dios y de la Iglesia* (*Lumina sufletului creștin împotriva orbirii și ignoranței în ceea ce privește credința și legea lui Dumnezeu și a Bisericii*), publicată la Valladolid în 1554, reeditată de încă unsprezece ori în următorii patruzeci de ani, dar niciodată la Barcelona. Cervantes imaginează aici retipărirea tardivă a unei cărți caracteristice pentru puternicele tendințe erasmiste din veacul anterior.

⁸⁸⁴ Avellaneda, care se declara „de fel din târgul Tordesillas“. Nu se cunoaște nicio ediție barceloneză a falsului *Quijote* în secolul al XVII-lea; o a doua ediție a apărut la Madrid, în 1732.

⁸⁸⁵ Proverb: „A cada puerco le viene (le llega) su San Martín.“ Sfântul Martin (sărbătorit la 11 noiembrie) este aici echivalentul Sfântului Ignat al nostru.

⁸⁸⁶ Concepte fundamentale în teoria despre roman a lui Cervantes.

pe cuatralbul⁸⁸⁷ galerelor că în după-amiaza aceea urma să-l aducă spre a le vizita pe faimosul don Quijote de la Mancha, despre care apucaseră să afle și comandantul, și toți locuitorii orașului; și ceea ce li se întâmplă în ele se va spune în capitolul următor.

CAPITOLUL 63

Despre necazul care îl lovi pe Sancho Panza la vizitarea uneia dintre galere și nemaiîntâlnita aventură a frumoasei morisce

Mari erau speculațiile pe care le făcea don Quijote despre răspunsul capului fermecat, fără ca niciuna din ele să dibuiască înșelăciunea, și toate se sfârșeau cu făgăduința, sigură pentru el, a dezvrăjirii Dulcineei. Stăruia încă și încă asupra ei și se bucura în sinea lui, crezând că avea să-i vadă împlinirea în scurt timp; iar Sancho, deși detesta să fie guvernator, după cum s-a mai spus, tot mai dorea să poată iar să poruncească și să fie ascultat, căci acesta e nenorocul adus cu sine de autoritate, fie ea și în glumă.

Pe scurt, în după-amiaza aceea, don Antonio Moreno, gazda sa, și cei doi prieteni ai lui, cu don Quijote și Sancho, se duseră la galere. Cuatralbul, înștiințat fiind de buna lor sosire, stătea să-i vadă pe cei doi atât de faimoși Quijote și Sancho și, nici n-apucară aceștia să ajungă bine pe plajă, că toate galerele își strânseseră prelatele și răsunară oboaiele. Coborâră numaidecât barca la apă, acoperită cu covoare bogate și perne de catifea cârmâzie și, de îndată ce don Quijote păși în ea, galera-căpitan trase cu tunul de punte, iar celelalte galere făcură la fel, și când don Quijote sui pe scara de la tribord, tot echipajul galerienilor îl salută cum e obiceiul când pășește pe galeră o persoană de seamă, strigând „Hu, hu, hu!” de trei ori. Îi întinse mâna generalul, cum îi vom spune, care era un cavaler nobil valencian; îl îmbrățișă pe don Quijote, zicându-i:

⁸⁸⁷ Adopt termenul spaniol *cuatralbo* „comandant peste patru galere”, flotilă care fusese lansată între 1607 și 1609, pentru a asigura securitatea coastelor catalane. Numele galerelor erau: Sant Jordi, galera-căpitan, Sant Maurici (sau Maurícia), Sant Ramon (sau Ramona) și Sant Sebastià. V. și P, III, 12, p. 311, n. 330.

— Ziua aceasta o voi însemna cu o piatră albă, ca pe una din cele mai fericite din câte cred că am trăit în viața mea, după ce l-am văzut pe don Quijote de la Mancha, timp și semn ce ne arată că-n el se cuprinde și se încifrează toată valoarea cavaleriei rătăcitoare.

Cu alte vorbe nu mai puțin curtenitoare îi răspunse don Quijote, vesel peste măsură că se vedea tratat atât de seniorial. Intrară cu toții la pupa, care era foarte frumos împodobită, și se așezară pe băncile de acolo; vâtaful se plimbă pe pasarelă și dădu semn cu fluierul pentru ca echipajul de galerieni să-și dea jos hainele, ceea ce se făcu într-o clipită. Sancho, văzând atâția oameni în pielea goală, fu uluit, ba și mai abitir când văzu înălțându-se pânzele atât de grabnic, încât lui i se păru că toți dracii se adunaseră să muncească acolo. Toate acestea au fost însă turtite și colaci înflorați față de ce voi spune acuma. Sancho ședea pe dunetă, lângă vâslașul-cârmaci de la tribord, care, înștiințat ce anume trebuia să facă, îl apucă pe Sancho și, ridicându-l în brațe, tot echipajul în picioare și gata de acțiune, începând de la tribord, îl trecu și-l rostogoli pe brațele galerienilor din bancă în bancă, cu asemenea iuțeală, încât bietul Sancho își pierdu văzul și gândi fără îndoială că-l purtau înșiși diavolii: și nu-i dădură pace până când nu-l rostogoliră până la babord și-l lăsară jos la pupa. Sărmanul de el se alese smotocit rău și, gâfâind și nădușind, nu-și putea închipui ce anume i se întâmplase.

Don Quijote, văzând zborul fără aripi al lui Sancho, îl întrebă pe general dacă acelea erau ceremonii utilizate cu cei ce pășeau pentru prima oară pe galere, căci, dacă așa ar fi stat lucrurile, el, care nu avea de gând să-și desfășoare activitatea pe ele, nu voia să facă asemenea exerciții și jura pe Dumnezeu că, dacă s-ar apropia cineva ca să-l apuce și să-l rostogolească, avea să-i scoată sufletul cu lovituri de picioare; și, zicând acestea, se ridică în picioare și duse mâna la spadă.

În aceeași clipă, abătura prelată și, cu zgomot grozav, lăsară să cadă și antena de sus până jos. Sancho crezu că cerul își ieșea din țâțâni și i se prăvălea în cap, așa că, aplecându-și-l, înghețat de frică, și-l vârî între genunchi. Nici don Quijote nu se simți în toate apele sale, se înfioră și, strângând din umeri, își pierdu culoarea din obraji. Echipajul galerienilor înălță antena la fel de repede și de zgomotos cum o coborâseră, totul

în tăcere, de parcă n-ar fi avut glas și nici suflare. Vătaful făcu semn să se ridice ancora și, sărind în mijlocul pasarelei cu gârbaciul sau harapnicul, începu să muscărească spetele galerienilor și să iasă încetul cu încetul în larg. Când văzu mișcându-se deodată atâtea picioare colorate, căci asta gândea el că erau vâslele, Sancho își zise în sinea sa:

„Astea da lucruri vrăjite, nu cele de care vorbește stăpânu-meu. Ce-au făcut nefericiții ăștia, de-i biciuiesc așa, și cum de are curaj omul ăsta singur, care merge pe-aicea fluierând, să biciuiască atâția oameni? Acum zic și eu că ăsta e iadul sau cel puțin purgatoriul.”

Don Quijote, observând atenția cu care Sancho urmărea cu privirea cele ce se întâmplau, îi spuse:

— Ah, Sancho prietene, în ce scurt timp și cu ce costuri mici ai putea, dacă ai vrea, să te dezbraci de la brâu în sus și să te vâri printre domnii aceștia, isprăvind cu dezvrăjirea Dulcineei! Căci printre ticăloșiile și suferința atâtor inși, nu ți-ai simți-o prea tare pe-a dumitale și, mai mult, s-ar prea putea ca înțeleptul Merlin să socotească fiecare asemenea bici, întrucât este dat de-o mână destoinică, drept zece din cele pe care va trebui să ți le dai până la urmă.

Generalul voia să întrebe despre ce bice era vorba sau ce era cu dezvrăjirea Dulcineei, când marinarul zise:

— Montjuich⁸⁸⁸ face semn că în largul coastei, spre apus, se vede un vas cu rame.

Auzind acestea, generalul sări pe pasarelă și zise:

— Hai, fiilor, să nu ne scape! Se vede că din turnul de veghe ni se semnalează vreo brigantină de corsari din Alger.

Celelalte trei galere se apropiară numaidecât de galera-căpitan ca să afle ce li se poruncea. Generalul dădu ordinul ca două dintre ele să iasă în larg, iar el cu cealaltă vor naviga de-a lungul țărmului, fiindcă în felul acesta corabia n-avea cum să le scape. Echipajul apucă vâslele, împingând galerele cu atât turbare, încât păreau a zbura. Cele ce ieșiseră în larg descoperiră la preț de două mile un vas, care, după ochi, li se păru a avea paisprezece sau cincisprezece bănci, și acesta și era adevărul; vasul

⁸⁸⁸ În text: *Montjuich* (*Monjuí*), castel situat pe înălțimea cu același nume, lângă Barcelona, unde se afla și turnul de veghe.

cu pricina, când descoperi galerele, se puse pe vânătoare⁸⁸⁹, cu gândul și speranța de-a scăpa grație iuțelii sale, dar socotelile nu-i ieșiră, pentru că galera-căpitan se număra printre cele mai iuți din câte navigau pe mare și se apropie atât de rapid, încât cei de pe brigantină își dădură seama că nu puteau scăpa, drept care reizul⁸⁹⁰ ar fi vrut să lase vâslele și să se predea, ca să nu-l scoată din fire pe căpitanul ce conducea galerele noastre. Dar soarta, care rânduia altfel lucrurile, hotărî ca în momentul când galera-căpitan se apropiase atât de mult, încât cei de pe vas puteau auzi glasurile de pe ea care le strigau să se predea, doi *torachii*⁸⁹¹, cum s-ar zice doi turci beți, aflați în brigantină împreună cu alți doisprezece, traseră cu două flinte, omorându-i pe doi soldați aliniați pe culoarele de la prova. Văzând acestea, generalul jură să nu lase în viață pe niciunul dintre cei pe care-i ducea vasul; și, atacându-l cu toată furia, vasul îi scăpă totuși pe sub linia ramelor. Galera o luă înainte o bună bucată de drum; cei de pe vas, văzându-se pierduți, ridicară pânzele în timp ce galera făcea cale-ntoarsă și începu a fugi din nou cu pânzele și cu vâslele; dar graba nu le fu de atâta folos pe cât de dăunătoare le fusese îndrăzneala, pentru că, după ce galera-căpitan îi ajunse din urmă la mai puțin de-o jumătate de milă, îi aruncă deasupra rîndul de rame și-i prinse vii pe toți.

Între timp se apropiară și celelalte două galere și tuspatri, cu captură cu tot, se întoarseră spre plajă, unde erau așteptate de o mulțime infinită, dornică să vadă ce aduceau. Generalul aruncă ancora în apropiere de țărm și văzu că pe uscat se afla viceregele orașului. Porunci să fie lăsată barca la apă, spre a-l aduce, și dădu ordin să se lase jos antena pentru a-i spânzura numaidecât pe reiz și pe ceilalți turci capturați pe vas, care să tot fi fost treizeci și șase de inși, toți arătoși și, majoritatea, flintași turci. Generalul întreabă cine era reizul brigantinei și i se răspunse în limba castiliană prin intermediul unuia dintre robi (care în cele din urmă păru a fi renegat spaniol):

⁸⁸⁹ Probabil făcu manevre care să ducă la accelerarea vitezei.

⁸⁹⁰ În text: *arráez*, îl echivalează cu *reiz* (< tc. *reis*) „căpitan de corabie“.

⁸⁹¹ În text: *toraqui(s)*, după unii specialiști ar fi un echivalent al lui *turqui*. Alții îl derivă din ar. *tiriaqy* „bețiv“.

— Tânărul acesta, domnule, pe care-l vedeți aici este reizul nostru.

Și i-l arată pe unul dintre cei mai frumoși și mai mândri flăcăi pe care l-ar fi putut zugrăvi imaginația omenească. Vârsta părea a nu-i ajunge la douăzeci de ani. Generalul îl întreabă:

— Spune-mi, câine rău sfătuit, cine te-a îmboldit să-mi ucizi soldații când vedeai că era cu neputință să scapi? Acesta e respectul pe care-l porți galerelor-căpitan? Nu știi oare că temeritatea nu înseamnă vitejie? Speranțele îndoielnice trebuie să-i facă pe bărbați îndrăzneți, dar nu temerari.

Reizul ar fi vrut să răspundă, dar generalul nu avu răgaz să audă răspunsul din pricină că se grăbi să-l întâmpine pe vicerege, care și intra în galere, împreună cu el intrând și câțiva slujitori ai săi și câteva persoane din localitate.

— Bună a fost vânătoarea, domnule general! — zise viceregele.

— Și încă atât de bună — răspunse generalul — precum o va vedea Excelența Voastră atârnată acum de antena aceasta.

— Cum așa? — replică viceregele.

— Fiindcă mi-au ucis — răspunse generalul —, împotriva oricărei legi și oricărei rațiuni și cutume războinice, doi soldați dintre cei mai buni aflați pe galerele noastre, iar eu am jurat să-i spânzur pe toți cei capturați, și în primul rând pe tânărul acesta, care e reizul brigantinei.

Și i-l arată pe cel care se și afla legat de mâini și cu funia de grumaz, așteptându-și moartea.

Viceregele îl privi și, văzându-l atât de frumos, de chipeș și de umil, propria-i frumusețe dându-i în acea clipă o scrisoare de recomandare, simți dorința de a-l scuti de moarte și, astfel, îl întreabă:

— Spune-mi, reizule, ești turc de neam, maur sau renegat?

La care tânărul răspunse tot pe limba castiliană:

— Nu sunt nici turc de neam, nici maur, nici renegat.

— Atunci ce ești? — replică viceregele.

— Femeie creștină — răspunse flăcăul.

— Femeie creștină și-n asemenea straie și împrejurări? E un lucru vrednic mai mult de mirare decât de crezare.

— Întârziați-mi — zise tânărul —, o, domnilor, execuția, căci nu veți pierde mult amânându-vă răzbunarea până când vă voi povesti viața mea.

Cine ar fi avut o inimă atât de împietrită, încât la vorbele acestea să nu se înduioșeze măcar până când avea să le audă pe cele pe care voia să le rostească tristul și îndureratul tânăr? Generalul îi zise să spună ce voia, dar să nu se aștepte a dobândi iertarea vinei sale știute. Cu această încuviințare, tânărul începu a zice astfel:

— M-am născut, zămislită din părinți morisci, în nația aceea mai mult nefericită decât prudentă, peste care a plouat în zilele acestea o mare de nenorociri. În vârtoarea nenorocului lor am fost și eu dusă de doi unchi ai mei⁸⁹² în Berberia, fără a-mi fi de niciun folos să spun că eram creștină, cum de fapt și sunt, și nu dintre cele prefăcute și de ochii lumii, ci dintre cele adevărate și catolice. Nu mi-a fost de niciun ajutor declararea acestui adevăr pe lângă cei ce-și luaseră asupra lor amarnicul nostru surghiun și nici unchii mei n-au vrut s-o creadă, ci au socotit-o drept minciună sau născocire ca să rămân în țara unde mă născusem și, astfel, mai mult cu sila decât de bunăvoie, m-au dus cu ei. Am avut o mamă creștină și un tată pe cât de discernător, pe-atâta de creștin; am supt credința catolică odată cu laptele, am fost crescută în bune moravuri, nici prin limbă, nici prin ele n-am dat vreodată, după cum mi se pare, semne că aș fi fost moriscă. Odată și deopotrivă cu aceste virtuți (cum le cred că sunt) mi-a sporit și frumusețea, dacă o am cât de cât; și, cu toate că sfiala și izolarea mi-au fost mari, n-au fost pesemne îndesulătoare, încât să nu-i dau prilej de-a mă vedea unui tânăr cavalier pe nume don Gaspar Gregorio⁸⁹³, fiul moștenitor al unui cavalier ce-și avea moșia lângă satul nostru. Cum anume m-a văzut, cum ne-am vorbit, cum s-a văzut el pierdut după mine și cum eu însămi nu întru totul câștigată de el, ar fi mult de povestit, mai ales într-o împrejurare când mă tem că între limbă și grumaz se va strânge neiertătoarea frânghie ce mă amenință; și, astfel, voi spune doar că don Gregorio a vrut să mă-nsoțească în surghiun. S-a amestecat printre moriscii care plecaseră din alte sate, pentru că le știa foarte bine limba, și-n timpul călătoriei s-a împrietenit cu cei doi unchi ai mei care mă duceau cu dânșii, deoarece tata, prudent și prevăzător, de îndată ce-a auzit prima strigare cu

⁸⁹² Puteau fi unchiul Juan Tiopieyo și soția lui, vezi *DQ* II, 54, p. 445.

⁸⁹³ În *DQ* II, 54, p. 447, Ricote îl numise don Pedro Gregorio.

privire la surghiunirea noastră, a plecat de la noi din sat și s-a dus să caute prin regatele străine vreunul care să ne primească. A lăsat ascunse și îngropate într-un loc de care numai eu am știre multe perle și nestemate de mare preț, alături de ceva bani în *cruzados* portughezi⁸⁹⁴ și dubloni de aur. Mi-a poruncit să nu mă ating cu niciun chip de comoara pe care o lăsase dacă s-ar fi întâmplat să fim surghiuniți înainte de întoarcerea lui. Am făcut întocmai și, împreună cu unchii mei, după cum am mai spus, și alte rude și apropiați, am trecut în Berberia, iar așezarea unde am ales să ne stabilim a fost Algerul, de parcă am fi ales iadul însuși. Regele a fost înștiințat de frumusețea mea și i-a ajuns la cunoștință și faima bogățiilor mele, ceea ce, în parte, a fost spre norocul meu. M-a chemat în fața sa, m-a întrebat din ce parte a Spaniei eram și ce bani și giuvaieruri adusesem. I-am spus de unde și că giuvaierurile și banii rămăseseră îngropați acolo, dar că lesne i-aș fi putut lua dacă m-aș fi întors după ei. I-am vorbit astfel de teamă să nu-l orbească frumusețea mea, ci lăcomia lui. Pe când stătea astfel de vorbă cu mine, a fost înștiințat cum că odată cu mine venise și unul din cei mai aleși și mai frumoși tineri ce se puteau închipui. Am înțeles numaidecât că se refereau la don Gaspar Gregorio, a cărui frumusețe le întrece până și pe cele mai strălucite ce pot avea parte de laude. M-am tulburat, gândindu-mă la primejdia prin care trecea don Gregorio, deoarece printre barbarii aceia turci are mai mare trecere și e mai prețuit un băiat sau un tânăr frumos decât o femeie, oricât de frumoasă ar fi ea. Regele porunci să fie adus în fața lui ca să-l vadă și mă întrebă dacă era adevărat ce se spunea despre băiatul acela. Atunci eu, inspirată parcă de Cer, i-am spus că așa era, dar că voiam să știe că nu era bărbat, ci femeie, ca și mine, și că-l imploram să-mi dea voie a mă duce să-l îmbrac în straietele lui firești, pentru a-și arăta pe deplin frumusețea și a se putea înfățișa înaintea lui cu mai puțină rușine. Mi-a spus să mă duc într-un ceas bun, iar a doua zi aveam să discutăm despre posibilitatea ce mi s-ar putea ivi de a mă întoarce în Spania ca să scot comoara ascunsă. Am vorbit cu don Gaspar, i-am povestit primejdia

⁸⁹⁴ *cruzados*: monede portugheze de aur cu o cruce pe ele, bătute de Felipe al II-lea și Felipe al III-lea, ca regi ai Portugaliei; un *cruzado* valora 400 de reali portughezi.

prin care trecea arătându-se bărbat, l-am îmbrăcat în maură și în după-amiaza aceleiași zile l-am adus în prezența regelui, care, văzându-l, a rămas uimit și a plănuit să o păstreze pentru a o dăruia Marelui Stăpân; și, ca să fugă de primejdia de care se putea teme în seraiul femeilor sale, putându-se teme și din pricina lui însuși, a poruncit să fie dusă în casa uneia din maurele de neam bun, spre a fi păzită și slujită, și-a fost dusă numaidecât acolo. Ce am simțit amândoi dureros, căci nu pot tăgădui că-l iubesc, rămână la înțelegerea celor care, iubindu-se mult, se văd despărțiți unul de altul. Regele a pus iute la cale ca eu să mă întorc în Spania pe brigantina asta și să mă-nsoțească doi bărbați de neam turcesc, chiar cei care i-au ucis pe soldații voștri. Cu mine a venit și renegatul acesta spaniol – și arată spre cel care vorbise primul –, despre care știu că este creștin pe ascuns și vine mai doritor ca să rămână în Spania decât ca să se-ntoarcă în Berberia; restul echipajului brigantinei sunt mauri și turci, slujindu-ne mai mult ca să tragă la vâsle. Cei doi turci, ahtiați și obraznici, fără a respecta ordinul primit ca pe mine și pe renegat să ne debarce în cel dintâi colț din Spania, în hainele de creștini cu care fusesem înzestrați, au vrut mai întâi să măture țărmlul acesta și să pună mâna, de s-ar fi putut, pe vreo pradă, temându-se ca, dacă ne debarcau mai întâi pe noi, nu cumva să dezvăluim, prin cine știe ce accident ni s-ar fi întâmplat amândurora, că brigantina rămăsese pe mare și, dacă se nime-re-a să se afle pe-aici, de-a lungul coastei, și galere, nu cumva să fie capturați. Aseară am descoperit plaja asta și, fără a avea cunoștință de cele patru galere, am fost descoperiți și ni s-a întâmplat ceea ce ați văzut. Pe scurt, don Gregorio rămâne în haine femeiești printre femei, în vădită primejdie de a se prăpădi, iar eu mă văd legată de mâini sau, mai bine zis, amenințată să-mi pierd viața de care mă și simt ostenită. Iată, domnilor, sfârșitul jalnicei mele istorii, pe-atât de adevărată, pe cât de nefericită; o rugăminte vă fac, și anume să-mi îngăduiți să mor ca o creștină, deoarece, după cum am spus, nu sunt cu niciun chip părtașă la vinovăția în care au căzut cei de neamul meu.

Și tăcu apoi, cu ochii îngreuiați de lacrimi duioase, cărora li se alătură mulți dintre cei aflați acolo de față. Viceregele, înduioșat și milos, fără a-i spune nicio vorbă, se apropie de ea și înlătură cu mâinile sale funia care le lega pe cele frumoase ale maurei.

În timp ce creștina moriscă își depăna, așadar, nemaipomenita istorie, o privea țină un pelerin bătrân, care intrase în galeră odată cu viceregele; și nici nu apucă bine să-și termine morisca discursul, că el i se aruncă la picioare și, strângându-i-le în brațe, cu vorbe întretăiate de mii de hohote de plâns și suspinuri, îi spuse:

— Oh, Ana Félix, nefericita mea fiică! Eu sunt tatăl tău, Ricote, și mă-ntorceam să te caut, întrucât nu mai puteam trăi fără tine, care ești sufletul meu.

La vorbele acestea, Sancho făcu ochii mari și-și ridică fruntea (pe care și-o ținea aplecată, gândindu-se la nefericirea plimbării sale) și, privindu-l pe pelerin, îl recunoscă pe însuși Ricote, cu care se întâlnise în ziua când plecase de la guvernare, și i se adeveri că aceea era chiar fiica lui, care, dezlegată acum, își îmbrățișă părintele, amestecându-și lacrimile cu ale lui; și acesta le spuse generalului și viceregelui:

— Ea, domnilor, este fiica mea, mai nefericită prin întâmplările ei decât prin nume: Ana Félix o cheamă, pe numele de familie Ricote, vestită atât prin frumusețea ei, cât și prin bogăția mea. Eu am plecat din patrie ca să caut în regate străine pe cineva care să ne adăpostească și să ne primească și, după ce l-am găsit în Germania, m-am întors în straiile astea de pelerin, în tovărășia altor nemți, ca să-mi caut fiica și să dezgrop multele bogății pe care le-am lăsat ascunse. Pe fiica mea n-am găsit-o: am găsit comoara, pe care o port cu mine, și-acuma, prin ciudatul ocol pe care l-ați văzut, am găsit comoara ce mă-mbogățește cel mai mult, și anume pe fiica mea iubită. Dacă puțină noastră vină și lacrimile ei și ale mele, prin deplinătatea justiției domniilor voastre, pot deschide porțile milei, folosiți-o de dragul nostru, căci niciodată n-am avut de gând să vă jignim și nici n-am fost cătuși de puțin de părerea alor noștri, care pe drept cuvânt au fost surghiuniți.

Atunci Sancho zise:

— Îl cunosc bine pe Ricote și știu că e adevărat când spune că Ana Félix este fata lui, dar în celelalte mofturi cu dusurile și întorsurile, că sunt de bună sau de rea intenție, eu unul nu mă bag.

Uluiți fiind toți cei prezenți de cazul acela ciudat, generalul zise:

— Oricum, lacrimile vărsate de dumneata nu mă vor lăsa să-mi țin jurământul: trăiește-ți, frumoasă Ana Félix, anii pe care ți i-a hotărât

Cerul, iar pedeapsa pentru crimă să o primească cei sfrunțați și nesăbuiți care au comis-o.

Și porunci să fie numaidecât spânzurați de antenă cei doi turci care-i ucisese pe cei doi soldați ai săi, dar viceregele îl rugă insistent să nu-i spânzure, deoarece dovediseră mai mult nebunie decât curaj. Generalul făcu ceea ce-l ruga viceregele, deoarece răzbunările nu sunt duse bine la capăt cu sânge rece. Se străduiră apoi să găsească o cale de a-l scoate pe don Gaspar Gregorio din primejdia în care se găsea; Ricote oferă pentru el peste de două mii de ducăți pe care-i avea sub formă de perle și bijuterii. Se gândiră la multe mijloace, dar niciunul nu le păru mai bun decât cel propus de renegatul spaniol pomenit și mai sus, care se oferă să se întoarcă el însuși la Alger într-o ambarcație mică, de cel mult șase bănci, armată cu vâslași creștini, pentru că el știa unde, cum și când putea și trebuia să debarce și totodată nu-i era necunoscută casa în care rămăsese don Gregorio. Generalul și viceregele avură îndoieli dacă să aibă încredere în renegat, după cum nici creștinii ce urmau să tragă la vâsle nu se încredeau în el; avură însă încredere în Ana Félix, iar Ricote, tatăl ei, spuse că avea să plătească el răscumpărarea creștinilor, în caz că aveau să fie capturați.

Decizându-se, dar, astfel, viceregele coborî pe uscat, iar don Antonio Moreno îi luă cu sine pe moriscă și pe tatăl ei, asigurându-l pe vicerege că avea să-i îngrijească și să-i ospetească pe cât de bine îi va sta în putință, căci era gata să le ofere tot ce avea în casă pentru desfătarea lor: atât de mari fură bunăvoința și mila pe care frumusețea Anei Félix i le strecurase în piept.

CAPITOLUL 64

*Care se ocupă de aventura ce-i pricinui lui don Quijote
cel mai mare necaz din toate câte i se întâmplaseră până atunci*

Soția lui don Antonio Moreno, povestește istoria, se simți cum nu se poate mai mulțumită să o vadă la ea în casă pe Ana Félix. O primi cu multă bunăvoință, îndrăgindu-i atât frumusețea, cât și discernământul, pentru că și-ntr-una, și-n celălalt morisca era neîntrecută și toată lumea din oraș, ca la o chemare de clopot, venea să o vadă.

Don Quijote îi spuse lui don Antonio că hotărârea pe care o luaseră în vederea eliberării lui don Gregorio nu era bună, întrucât era mai primejdioasă decât se cuvenea, și că mai bine ar fi să-l debarce pe el în Berberia, cu armele și calul său, fiindcă el singur, în pofida întregii maurărimi, l-ar fi scos de-acolo, așa cum făcuse don Gaiferos cu soția lui, Melisendra⁸⁹⁵.

— Ia seama, domnule — zise Sancho, auzind acestea —, că seniorul don Gaiferos a scăpat-o pe soția lui de pe uscat și-a dus-o-n Franța pe uscat; dar aici, dacă vom ajunge să-l scăpăm pe don Gregorio, n-avem pe unde să-l ducem în Spania, căci la mijloc este marea.

— La orice se găsește leac, în afară de moarte⁸⁹⁶ — răspunse don Quijote —, odată ce vasul se va apropia de țărm, ne vom putea îmbarca în el chiar dacă tot universul ar încerca să ne împiedice.

— Tare bine zugrăvești și înlesnești, înălțimea ta, lucrurile — zise Sancho —, dar de la vorbă la faptă multe te-așteaptă⁸⁹⁷, ci eu mă bizui pe renegat, căci mi se pare om tare de ispravă și cu inimă foarte bună.

Don Antonio zise că, dacă renegatul nu va izbuti să se descurce, se va recurge la soluția ca să fie trecut în Berberia marele don Quijote.

Două zile mai târziu, renegatul plecă într-o ambarcație ușoară cu câte șase vâsle la fiecare bord, înzestrată cu un echipaj foarte viteaz, iar după încă două plecară și galerele în Levant, generalul rugându-l mai întâi pe vicerege să binevoiască a-l înștiința despre mersul eliberării lui don Gregorio și despre cazul Anei Félix; viceregele făgădui să facă întocmai cum fusese rugat.

Și într-o dimineață, la vremea când don Quijote ieșise să se plimbe pe plajă înarmat cu toate armele sale, fiindcă, după cum spunea deseori el însuși, ele-i țineau loc de straie și odihnă-i era lupta⁸⁹⁸, și nu stătea fără ele nicio clipă, văzu venind spre el un cavaler înarmat până-n dinți și care pe scut avea pictată o lună strălucitoare; și acesta, apropiindu-se la o distanță de la care putea fi auzit, adresându-și vorbele lui don Quijote, zise cu voce tare:

⁸⁹⁵ Vezi vechea baladă dramatizată de meșterul Pedro (*DQ* II, 26).

⁸⁹⁶ Expresie proverbială: „Para todo hay remedio, si no es para la muerte.”

⁸⁹⁷ Expresie proverbială: „Del dicho al hecho hay gran trecho.”

⁸⁹⁸ Reminiscență din balada în temeul căreia don Quijote se definise în repetate rânduri după ce o citase prima dată în *DQ* I, 2, p. 41.

— Ilustre cavaler și niciodată îndeajuns lăudatule don Quijote de la Mancha, eu sunt Cavalerul Albei Luni⁸⁹⁹, pe care nemaiauzitele-i fapte de vitejie ți-l vor fi reamintind. Vin să mă lupt cu tine și să-ți pun la încercare forța brațelor în scopul de a te sili să recunoști și să mărturisești că doamna mea, oricine ar fi ea, este incomparabil mai frumoasă decât Dulcineea din Toboso a ta: adevăr pe care, dacă-l vei mărturisi limpede și fără șovăire, vei scăpa de moarte și de osteneala pe care mi-o voi lua ca să ți-o dau; iar dacă te vei lupta și eu te voi învinge, nu vreau altă satisfacție decât ca, renunțând la arme și abținându-te să mai cauți aventuri, să te retragi și să te închizi vreme de un an⁹⁰⁰ în satul tău, unde va trebui să trăiești fără a mai duce mâna la spadă, în pace tihnită și-n liniște folositoare, pentru că așa se cade pentru sporirea averii și mântuirea sufletului tău; iar dacă tu mă vei învinge, îți va sta la dispoziție capul meu și-ți vor aparține prada armelor și-a calului meu, iar faima faptelor mele de vitejie se va revărsa asupra-ți. Gândește-te cum îți este mai bine și răspunde-mi numaidecât, pentru că ziua de astăzi îmi este soroc ca să închei treaba aceasta.

Don Quijote rămase surprins și uluit atât de aroganța cavalerului Albei Luni, cât și de cauza în numele căreia îl provoca și, calm și cu înfățișare severă, îi răspunse:

— Cavalerie al Albei Luni, ale cărui fapte de vitejie n-au ajuns până azi la știrea mea, aș îndrăzni să jur că nu ai văzut-o niciodată pe strălucita Dulcineea, căci, dacă ai fi văzut-o, știi că ai fi căutat să nu te aventurezi în încercarea aceasta, deoarece vederea ei te-ar dezamăgi că nu a existat și nici nu poate exista frumusețe care să se poată compara cu a sa; și, astfel, fără a-ți spune că minți, ci că nu ai dreptate în ceea ce susții, îți accept provocarea cu condițiile pe care le-ai enumerat, și încă imediat, ca să nu treacă ziua pe care ai hotărât-o, iar dintre condiții o exclud doar pe-aceea ca în contul faimei mele să treacă cea a faptelor de vitejie

⁸⁹⁹ Același nume îl purtase Olivante de Laura.

⁹⁰⁰ Acesta era termenul fixat de obicei în provocările cavalești, practică derivată pesemne din unele vechi mitologii solare și întâlnită în multe eposuri cavalești, bunăoară în *Orlando furioso* sau în *Le Chevalier de la Charrette*, de Chrétien de Troyes. În înfruntarea anterioară (DQ II, 15, p. 131) termenul fusese, în principiu, de doi ani.

ale domniei tale, fiindcă nu știu nici care și nici de ce fel sunt: mă mulțumesc cu ale mele, așa cum sunt. Alege-ți, dar, ce parte din câmp vrei, iar eu voi face la fel, și pe cine-l va milui Dumnezeu, Sfântul Petru să-l binecuvânteze.

Cavalerul Albei Luni fusese văzut din cetate și viceregele fusese înștiințat despre aceasta, ca și despre faptul că el stătea de vorbă cu don Quijote de la Mancha. Viceregele, crezând că era vorba de altă aventură urzită de don Antonio Moreno sau de vreun alt cavaler din oraș, o porniute spre plajă, împreună cu don Antonio și cu alți mulți cavaleri ce-l însoțeau, tocmai când don Quijote întorcea hățurile lui Rușinante ca să-și ia distanța trebuincioasă pe câmp.

Viceregele, văzând, așadar, că cei doi dădeau semne că voiau să se întoarcă spre a se ciocni, se așază la mijloc și-i întrebă care era cauza ce-i împingea să intre în luptă în chip atât de neașteptat. Cavalerul Albei Luni răspunse că era vorba de o precedentă în materie de frumusețe și, pe scurt, îi spuse aceleași vorbe pe care i le spusese și lui don Quijote, cu condițiile provocării acceptate de ambele părți. Viceregele se apropie de don Antonio și-l întrebă dacă știe cine era acel cavaler al Albei Luni sau dacă era un renghi pe care voiau să i-l joace lui don Quijote. Don Antonio îi răspunse că nu știa nici cine era acela și nici dacă provocarea aceea era adevărată sau simulată. Răspunsul lui îl lăsă perplex pe vicerege, întrebându-se dacă să-i lase sau nu să-și continue bătălia; dar neputând crede altceva decât că era o farsă, se îndepărtă zicând:

— Domnilor cavaleri, dacă aici nu este alt leac decât a mărturisi ori a muri și dacă seniorul don Quijote o ține una și bună, iar domnia ta, cel al Albei Luni, o ții două și la fel de bune⁹⁰¹, Dumnezeu cu mila, și atacați-vă.

Cel al Albei Luni îi mulțumi viceregelui cu vorbe curtenitoare și pline de discernământ pentru învoirea pe care le-o dădea, iar don Quijote făcu la fel; acesta, încredințându-se din toată inima Cerului și Dulcineei sale, cum obișnuia să facă la începutul luptelor ce i se iveau în cale, se întoarse ca să mai ia ceva distanță pe câmp, deoarece văzu că și adversarul său făcea același lucru; și, fără sunet de trompetă sau

⁹⁰¹ Echivalează expresia *estar en su trece* „a se ține bine, a nu se da bătut”.

de alt instrument războinic care să dea semnalul de luptă, suciră amândoi în aceeași clipă frâiele cailor și, cum cel al Albei Luni era mai sprinten, se apropie de don Quijote la două treimi din distanță și-acolo îl izbi cu o forță atât de mare, fără a-l atinge cu lancea (pe care și-o ridică, pare-se, voit), încât dădu cu Rușinante și cu don Quijote de pământ într-o căzătură primejdioasă. Se și repezi deasupra lui și, punându-i lancea pe vizieră, îi spuse:

— Ești învins, cavalerie, ba chiar mort, dacă nu mărturisești potrivit condițiilor provocării noastre.

Don Quijote, snopit și buimăcit, fără a-și ridica viziera, ca și cum ar fi vorbit dintr-un mormânt, cu voce slăbită și bolnavă, zise:

— Dulcineea din Toboso este cea mai frumoasă femeie din lume, iar eu cel mai nefericit cavaler de pe pământ și nu se cuvine ca slăbiciunea mea să știrbească adevărul acesta. Înfige, cavalerie, lancea și ia-mi viața, de vreme ce onoarea mi-ai luat-o.

— Nici vorbă să fac una ca asta – zise cel al Albei Luni – : trăiască, trăiască în deplinătatea ei faima frumuseții doamnei doña Dulcineea din Toboso, căci eu unul mă mulțumesc doar ca marele don Quijote să se retragă în satul său vreme de un an sau atâta timp cât voi dispune eu, așa cum ne-am înțeles înainte de-a intra în lupta aceasta.

Toate acestea le auziră și viceregele, și don Antonio, împreună cu mulți alții ce se aflau acolo, și auziră de asemenea că don Quijote răspunse că, de vreme ce nu i se cerea ceva în prejudiciul Dulcineei, avea să îndeplinească toate celelalte ca un cavaler de cuvânt și demn de încredere.

Odată făcută această mărturisire, cel al Albei Luni întoarse frâiele și, făcându-i viceregelui o plecăciune cu capul, intră în oraș în galop ușor.

Viceregele îi ceru lui don Antonio să meargă după el și să afle cu orice chip cine anume era. Îl ridicară pe don Quijote, îi descoperiră fața și-l găsiră palid și nădușit. Rușinante, de rău ce căzuse, nu se putu mișca o vreme. Sancho, tare întristat, tare necăjit, nu știa ce să spună sau ce să facă: i se părea că toată pășania aceea se petrecea în vis și că toată scena aceea era urmarea unei vrăji. Îl vedea pe stăpânul său învins și

obligat să nu mai pună mâna pe arme vreme de un an; își închipuia lumina gloriei faptelor lui de vitejie întunecată, nădejtile noilor sale promisiuni destrămate, așa cum se destramă fumul în vânt. Se întreba, temător, dacă Rușinante nu rămăsese cumva betegit sau stăpânul său scrântit, căci n-ar fi fost mic norocul să fi scăpat fără scrânteală⁹⁰². În sfârșit, cu o lectică adusă la porunca viceregelui, îl transportară în oraș, iar viceregele se întoarse și el acolo, dornic să afle cine fusese Cavalerul Albei Luni, care-l adusesese într-o stare atât de jalnică pe don Quijote.

CAPITOLUL 65

Unde se aduce la cunoștință cine era Cavalerul Albei Luni, împreună cu eliberarea lui don Gregorio, și despre alte evenimente

Don Antonio Moreno goni după Cavalerul Albei Luni și la fel goniră după el, ba chiar îl prigoniră, mulți ștregari, până când îl siliră să se retragă într-un han din oraș. Don Antonio intră acolo cu dorința de a-l cunoaște; venise un scutier ca să-l întâmpine și să-l dezarmeze pe cavalier⁹⁰³; se închise într-o încăpere joasă și, cu el, și don Antonio, căruia nu i se cocea pâinea până nu afla cine era. Văzând, dar, că acel cavalier nu-l slăbea, cel al Albei Luni zise:

— Știi bine, domnule, de ce vii, și anume ca să afli cine sunt eu; și, pentru că n-am niciun temei să te refuz, în timp ce slujitorul acesta al meu mă dezarmează, ți-o voi spune fără să mă abat nici cu o iotă de la adevărul împrejurării. Află, domnule, că pe mine mă cheamă bachelatul Sansón Carrasco; sunt chiar din satul lui don Quijote de la Mancha, a cărui nebunie și țicneală ne fac să ne fie milă de el pe toți câți îl cunoaștem, iar printre cei cărora le-a fost cel mai mult m-am numărat eu; și, crezând că însănătoșirea lui stă în odihnă și în șederea pe pământul și în casa lui, am tot căutat un mijloc de a-l face să rămână acolo și, astfel, acum vreo trei luni, i-am ieșit în cale în chip de cavalier

⁹⁰² Echivalez jocul de cuvinte din text între *deslocado* „dislocat, fracturat” și *des-locado* „dezînnebunit, vindecat de nebunie”.

⁹⁰³ Acum este vorba de Cavalerul Albei Luni.

rătăcitor, zicându-mi Cavalerul Oglinzilor, cu intenția de a mă lupta cu el și a-l învinge fără să-i fac niciun rău, drept condiție a înfruntării noastre stabilind ca învinsul să rămână la discreția învingătorului; gândeam să-i cer, pentru că-l și socoteam învins, să se întoarcă la el în sat și să nu mai plece de-acolo vreme de un an, răstimp în care s-ar fi putut vindeca. Soarta însă a rânduit în alt chip lucrurile, fiindcă m-a învins el pe mine și m-a doborât de pe cal, drept care gândul meu a rămas fără urmare: el și-a continuat drumul, iar eu m-am întors învins, rușinat și zvântat de pe urma căzăturii, care a fost și foarte primejdioasă; asta nu mi-a stins însă dorința de a pleca din nou în căutarea lui și de a-l învinge, după cum s-a văzut azi. Și cum el este atât de scrupulos în respectarea legilor cavaleriei rătăcitoare, nu-ncape nicio îndoială că va respecta condiția pe care i-am pus-o, pentru a se ține de cuvântul dat. Iată, domnule, despre ce este vorba, fără a fi nevoie să-ți mai spun altceva. Te implor să nu mă dai de gol și nici să nu-i spui lui don Quijote cine sunt, pentru ca bunele mele gânduri să poată avea urmări și un bărbat cu judecată strălucită să și-o poată recăpăta întreagă, dacă va scăpa de smintelile cavaleriei.

— Oh, domnule – zise don Antonio –, Dumnezeu să te ierte pentru ofensa pe care ai adus-o întregii lumi vrând să-l faci cuminte pe cel mai hazliu nebun din câți sunt în ea! Nu vezi, domnule, că folosul adus de cumintirea lui don Quijote nu va putea egala plăcerea pe care o produce cu aiurările sale? Eu însă îmi închipui că nici toată străduința domnului bacalaureat nu va fi de folos ca să-l facă iarăși cuminte pe un bărbat atât de iremediabil nebun; și, dacă n-ar fi contrar milei, aş zice ca don Quijote să nu se însănătoșească niciodată, deoarece prin însănătoșirea sa nu pierdem doar nostimadele lui, ci și pe cele ale lui Sancho Panza, scutierul său, căci oricare dintre ele ar putea-o înveseli până și pe melancolia însăși. Cu toate acestea, voi păstra tăcerea și nu-i voi spune nimica, spre a vedea dacă am dreptate când bănuiesc că silința depusă de domnul Carrasco nu va avea nicio urmare.

Acesta răspunse că treaba era, fără nicio îndoială, pe calea cea bună și era de așteptat un deznodământ fericit. Și după ce don Antonio se oferă să facă tot ce i-ar porunci, își luă bun-rămas de la el și, punând

să i se lege armele pe un catâr, încălecă apoi numaidecât pe calul cu care intrase în luptă, ieși din oraș în aceeași zi și se întoarse în patria lui, fără a i se fi întâmplat niciun lucru care să ne oblige a-l povesti în această istorie adevărată.

Don Antonio îi povesti viceregelui tot ce-i povestise Carrasco și lui, fapt ce viceregelui nu-i făcu mare plăcere, deoarece prin retragerea lui don Quijote se pierdea plăcerea de care puteau avea parte toți cei ce ar fi luat cunoștință de nebuniile lui.

Șase zile zăcu don Quijote la pat, amărât, trist, îngândurat și prost dispus, bătând și străbătând cu imaginația nefericitul eveniment al înfrângerii sale. Sancho îl consola și, printre alte vorbe, îi spuse:

— Stăpâne drag, înalță capul și bucură-te, dacă poți, și dă mulțumită Cerului că, deși te-a trântit la pământ, nu te-ai ales cu vreo coastă ruptă; și, de vreme ce știi că ce ți se dă cu o mână ți se ia cu alta⁹⁰⁴ și că nu totdeauna sunt slănini unde-s cârlige, fă-i ciuciu doctorului⁹⁰⁵, deoarece n-ai nevoie de el ca să te vindece de boala asta, și hai să ne-ntoarcem acasă și să nu mai tot umblăm creanga după aventuri pe pământuri și prin locuri pe care nu le știm. Și, dacă stăm să ne gândim bine, eu sunt aici cel mai păgubit, deși înălțimea ta ești cel mai ciufulit: eu, care, odată cu guvernarea, am renunțat și la dorințele de-a mai fi guvernator, n-am renunțat la pofta de-a fi conte, care niciodată nu se va-mplini dacă înălțimea ta renunți să mai fii rege, pentru că lași baltă îndeletnicirea cavaleriei, și așa, mi se prefac în fum nădejile.

— Taci, Sancho, vezi doar că recluziunea și retragerea mea nu trebuie să treacă de un an și-apoi voi reveni la îndeletnicirile mele onorabile și n-au să-mi lipsească regate de cucerit sau vreun comitat pe care să ți-l dau ție.

— Dumnezeu să te-audă – zise Sancho – și păcatul fie surd, căci mereu am auzit că mai de preț e nădejdea bună decât avutul ticălos⁹⁰⁶.

⁹⁰⁴ Expresie proverbială: „Donde las dan las toman.”

⁹⁰⁵ „Lasă grija doctorului”, expresie întemeiată poate pe proverbul „Mear claro y una higa para el médico” („Pișă-te limpede și fă-i ciuciu doctorului”) sau, și mai probabil, trimitând la poemul satiric al lui Góngora „Buena orina, buen color, / y tres higas al doctor”, considerată proverbială încă din epocă.

⁹⁰⁶ Proverb: „Más vale buena esperanza que ruin (vil) posesión.”

Și-n timp ce vorbeau ei așa, intră don Antonio, zicând cu semne de foarte mare mulțumire:

— Vești bune, seniore don Quijote, căci don Gregorio și renegatul care se dusesse după el sunt acum pe plajă! Ce zic pe plajă? Sunt acasă la vicerege și vor ajunge aici de îndată.

Don Quijote se înveseli oarecum și zise:

— La drept vorbind îmi vine să zic că m-aș fi bucurat dacă totul s-ar fi întâmplat pe dos, pentru că m-ar fi obligat să trec în Berberia, unde, cu puterea brațului meu, l-aș fi pus în libertate nu doar pe don Gregorio, ci pe toți creștinii câți sunt robiți în Berberia. Dar ce zic, becisnicul de mine? Nu oare eu sunt învinsul? Nu oare eu sunt cel doborât? Nu oare eu sunt cel ce nu poate pune mâna pe-o armă vreme de un an de zile? Atunci ce promit? De ce mă mai laud, dacă se cade să mă folosesc mai degrabă de vârtelniță decât de spadă⁹⁰⁷?

— Lasă astea, domnule – zise Sancho – : găina să trăiască vrea chiar cu tignafesu-n ea⁹⁰⁸, căci azi la tine și mâine la mine⁹⁰⁹, iar treburile astea cu ciocniri și ciomăgeli nu trebuie puse la inimă, fiindcă cine cade azi se poate ridica mâine, dacă nu cumva ține morțiș să stea la pat, vreau să zic dacă se lasă descurajat, fără să strângă puteri noi pentru noi încăierări. Și-acum ridică-te, domnule, ca să-l întâmpini pe don Gregorio, căci mi se pare că-i zarvă multă și se vede că a și intrat în casă.

Și acesta era adevărul, pentru că, de îndată ce renegatul îi dădu seama viceregelui de dusul și întorsul lui, don Gregorio, dornic să o vadă pe Ana Félix, veni cu renegatul acasă la don Antonio; și don Gregorio, deși, când îl scosese din Alger, era în straie femeiești, în barcă și le schimbase cu cele ale unui rob care plecase cu el, dar în orice fel de veșminte s-ar fi înfățișat, ar fi arătat că era demn să fie invidiat, slujit și prețuit, fiindcă era frumos peste poate și în vârstă, pare-se, de șaptesprezece sau optsprezece ani. Ricote și fiica lui îi ieșiră în întâmpinare,

⁹⁰⁷ Aluzie la episodul trecător al devirilizării lui Hercules, care, îmbrăcat într-o rochie lungă lidiană, torcea fire de in la picioarele reginei Omfala (vezi Ovidiu, *Heroide*, IX, vv. 55 și urm.).

⁹⁰⁸ Vezi și *DQ* II, 5, p. 55.

⁹⁰⁹ Proverb: „Hoy por ti y mañana por mí”; era folosit pentru a amenința cu o nenorocire.

tatăl cu lacrimi și fata cu sfială. Nu se îmbrățișară, deoarece unde-i dragoste multă nu obișnuiește a fi prea multă îndrăzneală. Cele două frumuseți laolaltă, cea a lui don Gregorio și cea a Anei Félix, îi uimică cu deosebire pe toți cei prezenți. Tăcerea vorbi acolo în locul celor doi îndrăgostiți și ochii fură limbile ce le dezvăluiră gândurile voioase și virtuose.

Renegatul povesti șiretlicul și mijlocul de care se folosise ca să-l scoată pe don Gregorio; don Gregorio povesti primejdiile și încurcăturile în care se trezise cu femeile printre care rămăsese, nu cu lungi discursuri, ci cu vorbe puține, arătând astfel că discernământul i-o lua înaintea anilor. În sfârșit, Ricote îi plăti și-i mulțumi cu mărinimie atât pe renegat, cât și pe cei ce trăsese la vâsle. Renegatul reîntră în sânul Bisericii și, reîmpăcându-se cu ea, din mădular putred redeveni curat și sănătos prin penitență și căință.

Două zile mai târziu, viceregele discută cu don Antonio ce s-ar putea face pentru ca Ana Félix și tatăl ei să rămână în Spania, întrucât li se părea că n-ar fi fost niciun inconvenient ca o fiică atât de creștină și un tată, după toate aparențele, atât de bine intenționat, să rămână în țară. Don Antonio se oferă să meargă la curte ca să negocieze căci tot trebuia neapărat să-și vadă și de alte treburi, dând de înțeles că acolo, prin hatâruri și plocoane, multe lucruri anevoioase își găsesc rezolvarea.

— Nu — zise Ricote, care fu de față la discuția aceasta —, nu trebuie să ne punem nădejdiile în hatâruri și plocoane, deoarece la marele don Bernardino de Velasco, conte de Salazar⁹¹⁰, pe care Maiestatea Sa l-a însărcinat cu alungarea noastră, nu au trecere nici rugămințile, nici făgăduințele, nici plocoanele, nici plângerile; căci, deși este adevărat că el amestecă mila cu justiția, dacă vede că tot trupul nației noastre e infectat și putred, se folosește în acest caz mai degrabă de fierul roșu ce arde decât de pomada ce înmoaie și, astfel, cu prudența, cu iscusința, cu străduința și cu temerile pe care le impune, a dus pe umerii săi

⁹¹⁰ Don Bernardino de Velasco y Aragón, conte de Salazar, a fost efectiv însărcinat de către Filip al III-lea să ducă la bun sfârșit expulzarea moriscilor din cele două Castilii (cea Veche și cea Nouă), La Mancha, Extremadura, între 1609 și 1613; în 1614 a condus expulzarea din Murcia, îndeosebi din Valle de Ricote.

puternici la cuvenită îndeplinire povara acestei mari operații, fără ca dibăciile, stratagemele, cererile și vicleșugurile noastre să-i fi putut orbi ochii de Argus⁹¹¹, pe care neconținut și-i ține în stare de veghe ca să nu rămână sau să se ascundă niciunul dintre ai noștri și, ca o rădăcină neobservată, să ajungă apoi cu timpul a lăstări și-a da roade veninoase în Spania, curată acum, descotorosită de temerile în care o ținea mulțimea noastră. Eroică hotărâre a marelui Filip al III-lea și nemaiauzită prudență de a i-o fi pus în sarcină unui asemenea don Bernardino de Velasco!⁹¹²

— În orice caz, odată ajuns acolo, voi face toate intervențiile posibile, iar Cerul facă ce va binevoi – zise don Antonio –. Don Gregorio va merge cu mine ca să aducă mângâiere suferinței prin care trebuie să-i fi trecut părinții din pricina lipsei lui; Ana Félix va rămâne cu soția mea la mine acasă sau într-o mănăstire și știu că domnului vicerege îi va face plăcere ca bunul Ricote să rămână la el până când vom vedea cum voi negocia.

Viceregele fu de acord cu toate propunerile, dar don Gregorio, știind ce se întâmpla, zise că în niciun caz și cu niciun chip nu voia s-o părăsească pe Ana Félix; având însă de gând să-și vadă și părinții și să găsească totodată o cale de a se întoarce după ea, fu de acord cu înțelegerea stabilită. Ana Félix rămase cu soția lui don Antonio, iar Ricote în casa viceregelui.

Sosi ziua plecării lui don Antonio ca și a celei a lui don Quijote și Sancho, două zile mai târziu, căci căzătura nu-i îngăduise să se aștearnă drumului mai devreme. Au fost lacrimi, au fost suspinuri, leșinuri și

⁹¹¹ Personaj mitologic, strănepot al lui Zeus, înzestrat cu o sută de ochi, dintre care jumătate rămâneau totdeauna deschiși.

⁹¹² Elogiile de mai sus, tocmai pentru că vin din partea unei victime a expulzărilor, au fost destul de contradictoriu interpretate de critici: lui Luis Andrés Murillo ele i se par artificioase și ironice; Américo Castro le consideră tranșant ca pe un compromis penibil din partea lui Cervantes (*El pensamiento de Cervantes*, Noguer, Barcelona-Madrid, 1972, pp. 286–287). Pe de altă parte, într-o notă la acest pasaj din ediția Cervantès, *Œuvres romanesques complètes*, Pléiade, Gallimard, Paris, 2001, 2 vol., vol II, p. 1627, se spune (nu total lipsit de echivoc, întrucât nu rezultă clar în ce anume constă „subtilitatea”): „Rien n'est plus subtil que cet éloge paradoxal: c'est au morisque Ricote qu'il revient d'exalter l'héroïsme et la prudence de celui qui organisa le bannissement de ses compatriotes.”

hohote de plâns când don Gregorio și-a luat rămas-bun de la Ana Félix. Ricote îi oferi lui don Gregorio o mie de scuzi, dacă voia, dar el nu luă niciunul, ci doar cinci împrumutați de don Antonio, făgăduindu-i să i-i înapoieze la curte. Cei doi plecară astfel, iar don Quijote și Sancho după ei, precum s-a spus: don Quijote dezarmat și în straie de călătorie; Sancho pe jos, întrucât surul era încărcat cu armele.

CAPITOLUL 66

*Care se ocupă de ceea ce va vedea cine-l va citi
sau va auzi cine-l va asculta citit*⁹¹³

Ieșind din Barcelona, don Quijote se întoarce ca să contemple locul unde căzuse și zise:

— Aici fu Troia!⁹¹⁴ Aici nenorocul, nu lașitatea mea, răpit-a gloriile-mi dobândite, aici s-a folosit soarta împotriva-mi de sucirile și răsucirile ei, aici mi s-au înnegurat faptele-mi de vitejie, aici, în sfârșit, prăbușitu-s-a soarta mea cea bună spre a nu se mai ridica niciodată!

Auzind acestea, Sancho zise:

— Inimilor viteze le este scris deopotrivă, domnule, să aibă parte de suferință în nenorociri ca și de bucurie în bunăstare; și judec așa după mine însumi, căci, dacă la vremea când eram guvernator eram voios, acum, când sunt scutier pe jos, nu sunt trist, fiindcă am auzit că aia căreia i se zice pe-aici Fortuna e o muiere bețivă și flușturatică, și mai cu seamă oarbă, drept care nu vede ce face și nici nu știe pe cine doboară sau pe cine preamărește⁹¹⁵.

⁹¹³ Încă din Evul Mediu lectura cu glas tare în fața publicului era un obicei foarte răspândit, activ și pe vremea lui Cervantes, după cum o demonstrează preotul care citește auditoriului din hanul lui Juan Palomeque nuvela despre *Curiosul imprudent* (DQ I, 33–35).

⁹¹⁴ Reminiscență din *Eneida*, III, vv. 10–11: „Ubi Troia fuit“ („Unde Troia a fost“), citat aici figurat.

⁹¹⁵ Acest portret al Fortunei i-a putut fi sugerat lui Cervantes de Pero Mexía, *Silva de varia lección* sau, și mai probabil, de Antonio de Torquemada, în *Jardín de flores curiosas*, pasaj citat în FR, vol. I, p. 1275, n. 4.

— Ești foarte filozof, Sancho – răspunse don Quijote –, vorbești în chip foarte discernător. Nu știu cine te-a învățat asta. Ce-ți pot spune este că pe lume nu există soartă și nici lucrurile care se-ntâmplă-n ea, bune sau rele, cum or fi, nu vin întâmplător, ci prin providența particulară a Cerurilor, așa încât de-aici vine ce se spune îndeobște: anume că fiecare își e artizanul propriei sale sorți⁹¹⁶. Eu am fost al sorții mele, nu însă cu prudența necesară și, astfel, așteptările mi-au ieșit anapoda, căci ar fi trebuit să mă gândesc că vânjoșiei pline de forță a calului Cavalerului Albei Luni nu-i putea face față slăbiciunea lui Rușinante. M-am încumetat, totuși; am făcut ce am putut, am fost doborât și, cu toate că mi-am pierdut onoarea, nu mi-am pierdut și nu-mi pot pierde virtutea de a-mi respecta cuvântul dat. Când eram cavaler rătăcitor, cutezător și viteaz, îmi întăream faptele cu lucrările și cu mâinile mele; iar acum, când sunt scutier pedestru, îmi voi întări cuvintele îndeplinindu-l pe cel dat prin promisiunea mea. Mergi, dar, prietene Sancho, și ne vom face la vetrele noastre anul de noviciat, retragere prin care vom dobândi forțe noi, spre a ne întoarce la nicidecum de mine uitata îndeletnicire a armelor.

— Domnule – răspunse Sancho –, nu-i ceva chiar atât de plăcut să mergi pe jos, încât să mă-mpingă și să mă stârnească să fac etape lungi. Hai să lăsăm armele astea atârinate de vreun copac, în locul vreunui spânzurat⁹¹⁷, și, urcându-mă în spinarea surului, cu picioarele ridicate de la pământ, avem să facem etapele zilnice după cum ai să le vrei și-ai să le măsoari înălțimea ta, deoarece gândul că trebuie să merg pe jos și să le fac lungi înseamnă să mă gândesc la ceva cu neputință de făcut.

— Bine-ai zis, Sancho – răspunse don Quijote – : atârinate-mi fie armele drept trofeu⁹¹⁸, și la poalele sau împrejurul lor vom grava pe copaci ceea ce stătea scris pe trofeul armelor lui Roldán:

⁹¹⁶ Este vorba de o formulare a lui Claudius Appius cel Orb, care s-a răspândit prin intermediul unei scrisori a lui Pseudo-Sallustius.

⁹¹⁷ Ca aceia care l-au speriat pe Sancho pe drumul spre Barcelona (II, 60).

⁹¹⁸ Imaginea armelor atârinate de un copac – vechi monument al victoriei – apare frecvent și în *DQ* I, 13, p. 123, n. 245; I, 29, p. 311, n. 539.

Nimeni nu le miște
de nu vrea să riște
pe Roldán a-nvinge⁹¹⁹.

— Toate astea mi se par perle, nu alta – răspunse Sancho – și, dacă Rușinante nu ne-ar mai face trebuință pentru restul drumului, ar fi fost bine să-l lăsăm atârnat și pe el.

— Ei bine, nici pe el, nici armele – i-o întoarse don Quijote – nu vreau să le spânzurăm, ca să nu se spună la slujire bună, răsplată rea⁹²⁰!

— Foarte bine zici, înălțimea ta – răspunse Sancho –, fiindcă, după părerea unor discernători, vina măgarului nu trebuie pusă-n cărca samarului⁹²¹; și, de vreme ce vina pentru întâmplarea asta este a înălțimii tale, pedepsește-te chiar pe domnia ta și nu-ți mai revărsa furiile pe bieteile arme de mult ciobite și însângerate și nici pe blajinătatea lui Rușinante, nici pe moliciunea picioarelor mele, silite să meargă mai mult decât e drept.

În asemenea vorbe și conversații le trecu toată ziua aceea și încă altele patru, fără a li se fi întâmplat nimic care să le ridice piedici în drum; iar în a cincea zi, la intrarea într-un sat, găsiră la poarta unui han mulțime de oameni care, fiind zi de sărbătoare, petreceau acolo. Pe când don Quijote se apropia de ei, un țăran ridică glasul zicând:

— Unul dintre domnii ăștia care vin acuma și nu cunosc părțile, are să spună ce-i de făcut în rămășagul nostru.

— Sigur că vă voi spune – răspunse don Quijote –, cu toată nepărtinirea, dacă voi înțelege despre ce e vorba.

— Se-ntâmplă, așadar – zise țăranul –, bunule domn, că un locuitor din satul ăsta, atât de gras că trage la cântar unsprezece arrobe⁹²², l-a

⁹¹⁹ Citat aici sub formă de versuri scurte de *seguidilla*, fragmentul din Ariosto (*Orlando furioso*, XXIV, 57) apare și ca un endecasilab și jumătate în *DQ I*, 13, p. 123.

⁹²⁰ Forma completă a proverbului este: „A fuer de Aragón, a buen servicio, mal galardón.” Omiterea începutului („Așa cum Aragonul vrea”) e un gest delicat din partea lui don Quijote față de regatul pe care-l străbăteau.

⁹²¹ Cf. proverbul „La culpa del asno echarla a la albarda”.

⁹²² O *arroba* = 11,5 kg, deci omul respectiv cântărea cca 126,5 kg, iar adversarul său doar 57,5 kg.

chemat la întrecere de alergare pe alt megieș care nu cântărește decât cinci. Condiția a fost că trebuiau să fugă pe o lungime de o sută de pași cu greutateți egale și, după ce l-a întrebat pe cel care-l chemase la întrecere cum să-și facă la fel greutatea, acesta zise ca celălalt, care cântărește cinci arrobe, să ducă-n cârcă șase de fier și așa aveau să fie la fel cele unsprezece arrobe ale slabului cu cele unsprezece ale grasului.

— Nici vorbă – zise atunci Sancho, înainte ca don Quijote să apuce a răspunde –, doar mie, care numai de câteva zile am părăsit slujba de guvernator și judecător, după cum știe toată lumea, îmi revine să cercetez îndoielile astea și să mă pronunț în orice proces.

— Răspunde într-un ceas bun – zise don Quijote –, Sancho prietene, că nu-s în stare nici să-i dau firimituri unei mîțe⁹²³, atât mi-e de tulbure și de răvășită judecata.

Cu această învoire, Sancho le spuse țăranilor, care stăteau o droaie în jurul lui cu gurile căscate, așteptând dintr-a lui sentința:

— Fraților, ceea ce cere grasul n-are nici noimă, nici umbră de dreptate. Căci, dacă ar fi adevărat ce zice el, și anume că cel provocat poate alege armele, nu e bine ca acesta să le-aleagă astfel încât să-l împovăreze și să-l împiedice a ieși învingător; așa că, după părerea mea, grasul care l-a provocat trebuie să se jupoaie, să se tundă, să se cioplească și să se șlefuiască și să-și dea jos șase arrobe de carne de ici și de colea de pe trupul lui, cum i se pare și-i vine mai bine, iar în felul ăsta, rămânând cu o greutate de cinci arrobe, va fi deopotrivă și la fel cu cele cinci ale adversarului său și așa vor putea alerga în chip egal⁹²⁴.

— Pe toți dracii – zise un țăran care ascultase sentința lui Sancho –, domnul ăsta a vorbit ca un sfânt și a judecat ca un canonic! Dar nu-ncape îndoială că grasu' n-o să vrea să-și taie nicio uncie din cărnuri, dărmit șase arrobe.

— Cel mai bine e să nu alerge – răspunse altul –, pentru ca slabul să nu se frângă de greutate și nici grasul să nu se descârneze; iar jumătate

⁹²³ Frază proverbială: „No estar bueno para dar migas a un gato.”

⁹²⁴ Snoava aceasta figurează în *Floresta española de apotegmas* (VIII, 4, 9, Salamanca, 1576), de Melchor de Santa Cruz, care ar fi putut-o prelua din Andrea Alciati, *De singulari certamine* (*Despre luptele în doi*), Veneția, 1544, tradusă în spaniolă de Juan Martín Cordero (*Alciato de la manera de desafío*, Anvers, 1588?).

din rămășag să fie dat pe vin, și să-i ducem pe domnii ăștia la cârciuma cu d-ăl scump, și vârați-mă pe mine sub manta când o ploua⁹²⁵.

— Eu, domnilor — răspunse don Quijote —, vă mulțumesc, dar nu pot zăbovi nicio clipă, deoarece gânduri și întâmplări triste mă fac să par nepoliticos și să zoresc pasul.

Și, astfel, dându-i piteni lui Rușinante, trecu mai departe, lăsându-i uimiți pe toți câți îi văzuseră și observaseră atât înfățișarea ciudată, cât și discernământul slujitorului său, căci drept asta-l luară pe Sancho; și altul dintre țărani zise:

— Dacă slujitorul e-atât de discernător, cum va fi fiind stăpânul! Aș pune rămășag că, dacă s-ar duce să studieze la Salamanca, ar ajunge, cât ai plesni din degete, judecători la curte. Că toate-s un moft, afară de învățătură și iar învățătură, hatâr și noroc; și, când se-așteaptă omul mai puțin, se pomenește cu un toiag în mână sau cu o mitră în cap.

Noaptea aceea, stăpânul și sluga și-o petrecură în plin câmp, sub cerul liber și gol; iar a doua zi, urmându-și drumul, văzură că venea spre ei un om pe jos, cu o desagă de gât și-o sulită sau lance în mână, ținută obișnuită la curierii pedestri; acesta, ajungând lângă don Quijote, lungi pasul și aproape fugind se apropie de el și, îmbrățișându-l de coapsa dreaptă, că mai sus nu ajungea, îi zise cu semne de mare bucurie:

— Oh, dragă seniore don Quijote de la Mancha, ce mare mulțumire o să cuprindă inima stăpânului meu ducele când are să afle că domnia voastră vă-ntoarceți la castelul lui, căci încă e acolo cu stăpâna mea ducesa!

— Nu te cunosc, prietene — răspunse don Quijote —, nici nu știu cine ești, dacă nu-mi spui.

— Eu, seniore don Quijote — răspunse curierul —, sunt Tosilos, lacheul ducelui, stăpânului meu, cel care n-am vrut să mă lupt cu înălțimea voastră în legătură cu căsătoria fetei doñei Rodríguez.

— Doamne păzește! — zise don Quijote —. E oare cu puțință ca dumneata să fii acela pe care dușmanii mei, vrăjitorii, l-au prefăcut în lacheul de care vorbești, ca să mă lipsească de onoarea acelei lupte?

⁹²⁵ Adică să cadă asupra sa consecințele sfatului de a-i duce la cârciuma unde se vindea vin bun.

— Tăceți, bunule domn – replică poștașul –, că n-a fost niciun farmec și nicio prefacere a înfățișării: pe cât de lacheu Tosilos, așa cum am intrat pe câmpul de luptă, tot pe-atât de lacheu Tosilos am și plecat de-acolo. M-am gândit să mă însor fără luptă, întrucât mi-a plăcut de fată; dar mi s-a întâmplat în răspărul gândului meu, deoarece, de îndată ce înălțimea voastră ați plecat de la noi din castel, ducele, stăpânul meu, a pus să mi se tragă o sută de ciomege fiindcă încălcasem ordinele pe care mi le dăduse înainte de a intra în bătălie și rezultatul a fost că fetișcana s-a și făcut călugăriță, doña Rodríguez s-a întors în Castilia, iar eu mă duc acum la Barcelona ca să-i duc viceregelui o tașcă cu scrisori pe care i le trimite stăpânul meu. Dacă vreți o dușcă, am aici o tigvă plină cu vin scump, cald, dar curat, și nu știu câte feliuțe de brânză de Tronchón, care vor sluji drept stârnitoare și trezitoare ale setei, dacă vă e cumva adormită.

— Accept miza – zise Sancho – și puneți cărțile pe masă, iar bunul Tosilos să ne deie de băut în pofida și-n ciuda tuturor fermecătorilor câți or fi prin Indii.

— În fine – zise don Quijote –, tu ești, Sancho, cel mai mare mâncăcios din lume și cel mai mare ignorant de pe pământ dacă nu vrei să crezi că mesagerul acesta e fermecat, iar acest Tosilos, prefăcut. Rămâi cu el și ghiftuiește-te, că eu o voi lua înainte, încet, încet, așteptându-te să vii.

Lacheul râse, își dessăcui tigva, își desdesăgi feliuțele și, scoțând și o pâinică, el și cu Sancho se tolăniră pe iarba cea verde și, în pace și bună tovărășie, îi făcură seama și dădură iama prin toată provizia din desagă, cu asemenea însuflețire, încât linseră și tașca cu scrisori, doar pentru că mirosea a brânză. Și Tosilos îi spuse lui Sancho:

— Fără doar și poate, Sancho prietene, se vede treaba că stăpânul ăsta al tău e dator de nebun.

— Cum dator? – răspunse Sancho –. Nu datorează nimic, plătește tot și mai cu seamă când monedă e nebunia. O văd prea bine și eu, i-o spun și lui, dar ce folos? Și mai ales acumă când e și dus de-a binelea, pentru că a fost învins de Cavalerul Albei Luni.

Tosilos îl rugă să-i povestească ce i se întâmplase, dar Sancho îi răspunse că ar fi fost o lipsă de curtenie să-și lase stăpânul să-l aștepte, dar

altă dată, dacă aveau să se mai întâlnească, vor avea timp și de asta. Și, ridicându-se, după ce-și scutură haina și firmiturile din barbă, o luă înaintea surului său și, zicându-i un „rămâi cu Dumnezeu“, îl lăsa pe Tosilos și-l ajunse din urmă pe stăpânul său, care-l aștepta la umbra unui copac.

CAPITOLUL 67

Despre hotărârea pe care o luă don Quijote de a se face păstor și de a trăi câmpenește în vreme ce se scurgea anul promisiunii sale, împreună cu alte evenimente într-adevăr plăcute și bune

Dacă multe gânduri îl frământau pe don Quijote și înainte de a fi fost doborât, mult mai multe îl frământară după cădere. Stătea la umbra copacului, după cum s-a spus, și-acolo, ca muștele la miere, îl asaltau și-l înțepau gânduri: unele duceau spre dezvrăjirea Dulcinee și altele spre viața pe care avea să fie nevoit a o duce pe timpul retragerii sale silite. Sancho sosi și-i laudă firea mărinimoasă a lacheului Tosilos.

— E oare cu puțință — îi spuse don Quijote — ca tu să mai crezi, oh, Sancho, că acela este lacheu adevărat? Ți-a zburat parcă din minte că ai văzut-o pe Dulcineea preschimbată și metamorfozată în țarancă, iar pe Cavalerul cu Oglinzile în bacalaureatul Carrasco, lucrări, toate acestea, ale fermecătorilor care mă prigonesc. Ia spune-mi însă acum: l-ai întrebat pe acel Tosilos de care vorbești ce-a făcut Dumnezeu cu Altisidora, dacă ea mi-a deplâns absența sau a și abandonat în mâinile uitării gândurile îndrăgostite ce-o frământau în prezența mea?

— Ale mele — răspunse Sancho — nu erau din alea care să-mi dea prilej să pun întrebări nătânge. Lua-m-ar să mă ia, domnule, îți mai arde acum să scormonești gândurile altora, și mai ales pe-alea de dragoste?

— Vezi, Sancho — zise don Quijote —, e o mare deosebire între lucrările care se fac din iubire și cele care se fac din recunoștință. Se prea poate să existe un cavaler care să fie dezîndrăgostit⁹²⁶, dar nu poate

⁹²⁶ Afirmație contrară unuia dintre principiile de bază ale cavaleriei. Este aici fie unul din semnele derutei în care începe să se destrame spiritul cavaleresc al lui

exista, riguros vorbind, unul care să fie nerecunoscător. Altisidora m-a iubit, după cum se pare: mi-a dat, cum știi, cele trei scufe⁹²⁷, a lăcrimat la plecarea mea, m-a blestemat, m-a acoperit de injurii, s-a plâns, trecând peste orice rușine, în public, semne, toate, că mă adora, căci mâniile îndrăgostiților se termină de obicei cu blesteme. Eu n-am avut ce speranțe să-i dau și nici comori să-i ofer, întrucât ale mele sunt încredințate Dulcineei, iar comorile cavalerilor rătăcitori sunt ca acelea ale spiridușilor⁹²⁸, aparente și iluzorii, și nu-i pot da altceva decât aceste aduceri-aminte pe care le păstrez despre ea, fără a le prejudicia însă pe cele despre Dulcineea, pe care tu o insulti prin puțină voință ce-o arăți ca să te biciuiești și să-ți pedepsești cărnurile, mânca-ți-le-ar lupii, căci preferă să se păstreze mai degrabă pentru viermi decât pentru lecuirea acelei sărmane doamne.

— Domnule – răspunse Sancho –, dacă e să spun adevărul, eu nu mă pot încredința că biciuirea buclor mele ar avea ceva de-a face cu dezvrăjirea vrăjiților, căci e ca și cum am zice: „Dacă te doare capul, unge-te la genunchi.“ Cel puțin aş cuteza să jur că în niciuna din istoriile pe care le-ai citit înălțimea ta și care vorbesc despre cavaleria rătăcitoare, n-am văzut niciun dezvrăjit prin biciuiri; dar, în ce mă privește, că-i așa sau nu-i așa, am să mi le trag, atunci însă când o să am eu chef și când timpul are să-mi dea înlesniri ca să mă pedepsesc.

— Deie Domnul – răspunse don Quijote – și Cerurile dăruiască-te cu harul de a-ți da seama de obligația ce-ți revine ca s-o ajuți pe stăpâna mea, care e și a ta, de vreme ce tu ești al meu.

În asemenea conversații își continuau drumul, când ajunseră în același ținut și loc unde fuseseră călcați în picioare de tauri. Don Quijote îl recunoscuse și-i spuse lui Sancho:

— Iată pajiștea unde ne-am întâlnit cu minunatele păstorite și chipeșii păstori care voiau să reînvieze și să imite aici pastorala Arcadie, gând

don Quijote, înainte de „vindecarea“ lui totală prin moarte, fie o aluzie amară la pseudo-Quijotele lui Avellaneda, care și-a luat supranumele de „Cavalerul Dezîndrăgostit“. Sau și una, și alta?

⁹²⁷ Altisidora nu-i dăduse de fapt nimic, vezi *DQ* II, 57.

⁹²⁸ Potrivit unei tradiții populare, „comorile spiridușilor“ se preschimbă în cărbuni când sunt găsite de cineva.

pe cât de nou, pe-atâta de discernător, pe urmele căruia, dacă ți s-ar părea și ție potrivit, aș vrea, o, Sancho, să ne preschimbăm în păstori, măcar în răstimpul cât trebuie să stau retras. Am să cumpăr câteva oi și toate celelalte acareturi de trebuință îndeletnicirii pastorale și, numindu-mă eu „păstorul Quijótiz” și tu „păstorul Pancino”, hălădui-vom prin codri, prin dumbrăvi și pajiști, ba cântând, ba jeluindu-ne, bând din cleștarele lichide ale izvoarelor sau din pârliașele limpezi ori din râurile bogate-n ape. Dăruie-ne-vor cu-mbelșugată mână stejarii din rodul lor preadulce, locuri de ședere stejarii-de-plută atât de duri, miresme trandafirii, covoare nuanțate în mii de culori întinsele pajiști, suflu văzduhul clar și pur, lumină luna și stelele, în pofida întunericului nopții, plăcere cântecul, bucurie plânsul, versuri Apolo, iubirea concepte, cu care ne vom putea acoperi de faimă nu doar în cele prezente, ci și în secolele viitoare⁹²⁹.

— Mii de draci – zise Sancho –, felul ăsta de viață îmi vine turnat, ba chiar cioplit; ce mai, că nici n-or apuca să-l vadă bine bacalaureatul Sansón Carrasco și meșterul Nicolás bărbierul, și-or să voiască și ei să-l urmeze și să se facă păstori ca noi, ba deie Domnul ca și pe preot să-l încerce pornirea de-a intra și el la oierit, după cât e de vesel și doritor de petrecere.

— Bine-ai zis – spuse don Quijote –, și pe bacalaureatul Sansón Carrasco l-ar putea chema, dacă va intra în breasla pastorală, căci sunt sigur că va intra, „păstorul Sansonino” sau „păstorul Carrascón”; pe bărbierul Nicolás îl va putea chema „Niculoso”, cum și vechiul Boscán s-a chemat „Nemoroso”⁹³⁰; preotului nu știu ce nume să-i punem, dacă nu cumva un derivat al numelui său, numindu-l „păstorul Curiambro”. Păstorițelor căroră le vom fi iubiți le vom putea alege numele ca la pere;

⁹²⁹ Acest tablou, în fond satiric, al romanelor pastorale este ciudat dacă ne gândim că Cervantes era atât de mulțumit de *Galateea* sa, la a cărei a doua parte lucra probabil pe atunci, deși n-a terminat-o niciodată. A vestejit însă și mai dur artificiozitatea acestei specii în *Colocviul câinilor* (NE, pp. 486–487, n. 735).

⁹³⁰ Identificarea lui *Nemoroso* din eglogele lui Garcilaso de la Vega cu poetul și prietenul acestuia, Juan Boscán (1487/1492–1542), pusă astăzi sub semnul întrebării, era generală pe atunci. Apropierea provenea de la asocierea numelui poetului, Boscán, cu sp. *bosque* „pădure”, în lat. *nemus*.

și cum cel al doamnei mele se potrivește și cu cel de păstoriță, și cu cel de prințesă, n-are rost să-mi bat capul ca să-i găesc altul mai pe măsură; tu, Sancho, pe-a ta o vei numi cum vrei.

— N-am de gând — răspunse Sancho — să-i pun altul decât pe cel de Teresona, care-i va veni numai bine și cu trupeșenia, și cu-al ei, așa cum îl poartă, știut fiind că o cheamă Teresa; cu atât mai mult cu cât, proslăvind-o în versurile mele, îmi voi dezvălui dorințele neprihănite, că doar n-o să umblu după pâine de grâu nesemănat prin casele altora. Preotul, ca să dea pildă bună, nu s-ar cuveni să aibă o păstoriță; iar dacă bacalaureatul o să vrea să aibă una, cum e capul cap, așa și hapul⁹³¹.

— Doamne Sfinte — zise don Quijote —, ce mai viață vom duce, Sancho prietene! Ce de flajolete au să ne-ajungă la urechi, ce de gaide zamorane, ce de tamburine, și ce de dairele, și ce de rebecuri! Darmite dacă peste toate felurile acestea diferite de muzici va răsuna și cea de alboge! Aproape toate instrumentele pastorale fi-vor acolo.

— Ce sunt *albogele* — întreabă Sancho —, că n-am auzit asemenea nume, nici nu le-am văzut de când trăiesc?

— *Albogele* sunt — răspunse don Quijote — niște talgere de metal ca de la sfeșnicele de alamă, care, lovindu-se una de alta pe partea goală și pe cea plină dau naștere unui sunet, dacă nu foarte plăcut și armonios, cel puțin nu neplăcut și foarte potrivit cu rusticitatea cimpoiului și-a dairelelor⁹³². Iar numele acesta de *alboge* este morisc, precum sunt toate cele care, în limba noastră castiliană, încep cu *al*, și anume: *almohaza*, *almorzar*, *alhombra*, *alguacil*, *alhucema*, *almacén*, *alcancia* și altele asemănătoare, nu mult mai multe; și doar trei are limba noastră care sunt morisce și sfârșesc în *í*, și anume *borceguí*, *zaquizamí* și *maravedí*; *alhelí* și *alfaquí*, atât datorită lui *al* de la început, cât și lui *í* cu care se termină, sunt cunoscute arabilor. Ți-am spus toate astea în treacăt, fiindcă mi-au venit în minte după ce-am numit *albogele*⁹³³; și ne va fi

⁹³¹ Vezi și DQ II, 32, pp. 279–280.

⁹³² Această descriere a unui instrument de percuție de neidentificat în epoca lui Cervantes ne determină să nu-l confundăm cu instrumentele de suflat cu același nume.

⁹³³ Termenii enumerați aici de don Quijote înseamnă, în ordine: „țesală“, „a dejuna“, „covor“, „alguazil“ („agent de poliție“), „levănțică“, „magazin“, „pușculiță“,

de mult ajutor ca să apară în toată desăvârșirea ei această îndeletnicire faptul că eu sunt oarecum poet, după cum știi, și că la fel este, și încă foarte bun, bacalaureatul Sansón Carrasco. De preot nu spun nimic, dar m-aș prinde că și el trebuie să aibă ceva mâncărimi poeticești; iar că și meșterul Nicolás le are, n-am nicio îndoială, pentru că toți sau mai toți sunt chitariști și cupletști. Eu îmi voi plânge despărțirea mea; tu te vei lăuda ca un îndrăgostit statornic; păstorul Carrascón, ca unul disprețuit, iar preotul Curiambro, cu tot ce va binevoi el mai mult, și totul va merge așa de bine, că nu ne va mai rămâne nimic de dorit.

La care Sancho răspunse:

— Eu, domnule, sunt atât de nenorocos, încât mă tem că n-are să vină niciodată ziua când ar fi să am parte de-o asemenea îndeletnicire. Oh, ce mai linguri strașnice am să cioplesc când am să mă văd păstor! Ce de fierturi, ce de smântâni, ce de ghirlande și ce de fleacuri păstorești, care, dacă n-au să-mi aducă faimă de discernător, nu se poate să nu mi-o aducă pe cea de iscusit. Fiică-mea, Sanchica, are să ne-aducă mâncarea la stână. Dar, păzea, ea arată bine și sunt păstori mai degrabă răutăcioși decât copilăroși și n-aș vrea să se ducă după lână și să se-ntoarcă tunsă ea⁹³⁴; iubirile și dorințele pidosnice la fel sunt și la țară ca și-n orașe, și-n colibele ciobănești, și-n palatele regești, și, dacă-nlături pricina, înlături și păcatul⁹³⁵, iar dacă ochii nu se văd, inima nu se frânge⁹³⁶, și mai bine lumea-n cap decât milog pe la judecători⁹³⁷.

— Gata cu proverbele, Sancho – zise don Quijote –, fiindcă oricare dintre cele pe care le-ai spus e de-ajuns ca să-ți facă înțeles gândul; și de multe ori te-am sfătuit să nu fii atât de risipitor cu proverbele și să

apoi „bocanc“, „mansardă“, „maravedi“ (moneda de cont), „micșunea“ și „ulema“. Aceste considerații filologice, conforme ideilor epocii, sunt destul de corecte, cu excepția faptului că nu absolut toate cuvintele spaniole care încep cu *al-* sunt de origine arabă, *almorzar* bunăoară provine din lat. *almordium*, iar *borceguí* nu are etimologie cunoscută.

⁹³⁴ Proverbul (vezi *DQ* I, 7, p. 76) e folosit aici în sens propriu și umoristic prin raportare la lumea pastorală.

⁹³⁵ Cf. lat. „*sublata causa, tollitur effectus*“.

⁹³⁶ „Ojos que no se veen, corazón que no quiebra“, în sensul de cine nu știe nu suferă.

⁹³⁷ Proverbul a mai fost citat în *DQ* I, 21, p. 208.

fii mai zgârcit cu spusul lor, dar mi se pare că predic în deșert, mama mă bate, și eu mă strâmb pe la spate⁹³⁸.

— Pare-mi-se – răspunse Sancho – că înălțimea ta ești cum se zice: „Zice tigaia către ceaun: piei din ochii mei, cur negru.”⁹³⁹ Mă muștru-luiești să nu spun proverbe, și-nălțimea ta le-nșiri din două-n două.

— Uite, Sancho – răspunse don Quijote – : eu citez proverbele cu rost și când le spun eu, vin ca inelul pe deget, ci tu le tragi atâta de păr, că le târăști, nu le potrivești; și, dacă nu mă-nșeală memoria, ți-am spus altădată⁹⁴⁰ că proverbele sunt maxime scurte, scoase din experiența și cugetarea înțelepților noștri din vechime, iar proverbul care nu se potrivește e neghiobie, nu maximă. Dar să lăsăm astea și, de vreme ce se și lasă noaptea, să ne depărtăm o postată de la drumul mare și ne vom petrece acolo noaptea asta, și mâine Dumnezeu știe ce va fi.

Se traseră la o parte, cinară târziu și prost, cu totul în răspărul voiei lui Sancho, căruia îi apăreau iarăși strâmtorările cavaleriei rătăcitoare obișnuite în păduri și-n codri, chiar dacă uneori se iveră și belșugul în castele și în case, atât în cea a lui don Diego de Miranda, cât și la nunta bogătașului Camacho, și-n cea a lui don Antonio Moreno; dar gândea că nu-i cu putință să fie mereu zi sau mereu noapte, drept care și-o petrecu pe-aceea dormind, iar stăpânul său stând de veghe.

CAPITOLUL 68

Despre porceasca aventură care i se întâmplă lui don Quijote

Noaptea era cam întunecoasă, deși luna era pe cer, dar nu într-o parte unde să poată fi văzută, căci uneori doamna Diana pleacă să se plimbe pe la antipozi și lasă munții negri și văile întunecate. Don Quijote se supuse naturii dormindu-și primul somn, fără a-i mai da prilej și celui de-al doilea, total în răspărul lui Sancho, care nu-l avusese niciodată

⁹³⁸ Proverb: „Castígame mi madre, y yo trómpogelas.”

⁹³⁹ Proverb: „Dijo la sartén a la caldera: Quítate allá, ojinegra” sau „tirte allá, culnegra”, echivalabil cu zicala noastră „Râde hârb de oală spartă”.

⁹⁴⁰ Vezi DQ I, 21, p. 198, și DQ I, 39, p. 422.

pe-al doilea, fiindcă somnul îi dura de la lăsarea nopții până dimineața, fapt prin care-și dovedea firea bună și puținele griji. Cele ale lui don Quijote îi răpiră însă în asemenea hal somnul, încât îl trezi pe Sancho și-i spuse:

— Mă miră, Sancho, nepăsarea firii tale: îmi închipui că ești făcut din marmură sau bronz dur, căruia îi e străin orice fel de mișcare sau simțire. Eu veghez când tu dormi, plâng când tu cânti, leșin de ajunare când tu ești lenevos și te sufoci de prea ghiftuit. E de datoria bunilor slujitori să participe la suferințele stăpânilor lor și să le încerce durerile, măcar de dragul aparențelor. Privește seninătatea acestei nopți, singurătatea în care ne aflăm și care ne pofteste să ne întrerupem somnul cu câte un răstimp de veghe. Ridică-te, pe viața ta, și du-te ceva mai încolo și, cu suflet îndatoritor și dârzenie recunoscătoare, dă-ți trei-patru sute de bice în contul celor pentru dezvrăjirea Dulcineei; și, făcându-ți rugămintea aceasta, te implor, căci nu vreau să mă mai iau la trântă cu tine ca data trecută, pentru că știu că ai brațele tari. După ce ți le vei da, vom petrece restul nopții cântând, eu despre absența mea și tu despre statornicia ta, începându-ne încă de pe acum îndeletnicirea pastorală de care vom avea parte la noi în sat.

— Domnule – răspunse Sancho –, eu nu-s călugăr ca să mă scol în toiul somnului și să fac penitență și încă și mai greu mi se pare ca din vârful durerii biciuirilor să poți trece la cel al muzicii. Lasă-mă să dorm, înălțimea ta, și nu-mi mai tot da ghes să mă biciuiesc, că o să mă faci să mă jur că n-am să mă mai ating niciodată nici de părul cojocului, nu doar de cel al cărnurilor mele.

— O, suflet împietrit! O, scutier nemilos! O, pâine rău folosită și favoruri rău înțelese pe care ți le-am făcut și am de gând a ți le face! Datorită mie te-ai văzut guvernator și datorită mie te vezi cu speranțe apropiate de a fi conte sau de-a primi alt titlu echivalent, iar împlinirea lor nu va zăbovi mai mult decât va zăbovi anul acesta ca să treacă, întrucât eu „post tenebras spero lucem”⁹⁴¹.

⁹⁴¹ „După întuneric aștept lumina”, *Iov*, 17, 12. Ca legendă a emblemei tipografului Juan de la Cuesta, această frază biblică este imprimată pe paginile de titlu ale ambelor părți ale lui *DQ*.

— Asta n-o pricep – replică Sancho – : pricep doar că-n vreme ce dorm nu mă-ncearcă nici teamă, nici speranță, nici munci, nici slavă; binecuvântat fie cine-a născocit somnul, mantie care-acoperă toate gândurile omenești, hrană care potolește foamea, apă care gonește setea, foc care încălzește frigul, frig care astâmpără fierbințeala și, în sfârșit, monedă universală cu ajutorul căreia poți cumpăra toate lucrurile, balanță și greutate care-i face de-o seamă pe păstor cu regele și pe prost cu discernătorul. Un singur lucru rău are somnul, după cum am auzit, și anume că seamănă cu moartea⁹⁴², fiindcă între un adormit și-un mort e foarte puțină deosebire.

— Niciodată, Sancho, nu te-am auzit vorbind – zise don Quijote – atât de elegant ca acum; de unde ajung să recunosc cât e de adevărat proverbul pe care obișnuiești să-l spui tu uneori: „Nu cu cine te naști, ci cu cine paști.“⁹⁴³

— Ei, păxina – replică Sancho –, domnule și stăpâne al nostru! Nu doar eu înșir acum proverbe, ci și înălțimii tale îți pică din gură din două-n două mai dihai ca mie, doar că între ale mele și-ale domniei tale trebuie să fie deosebirea asta, și anume că ale domniei tale vin la țanc și-ale mele pe nepusă masă; dar, la drept vorbind, tot proverbe sunt.

Așa stăteau lucrurile, când auziră un vuiet surd și-un puternic zgomot, lățindu-se peste toate văile acelea. Don Quijote se ridică în picioare și duse mâna la spadă⁹⁴⁴, iar Sancho se piti sub burta surului, punându-și de-o parte și de alta snopul de arme și samarul dobitocului său, tremurând de frică tot așa cum era de tulburat don Quijote. Din clipă-n clipă zgomotul sporea și se tot apropia de cei doi înfricoșați: sau cel puțin de unul, căci vitejia celuilalt e știută.

Fapt este, așadar, că niște oameni duceau să vândă la un târg peste șase sute de porci, cu care o porniseră la ceasurile acelea, iar grohăitul și pufnetul le asurziseră urechile lui don Quijote și lui Sancho, de nu-și

⁹⁴² Cf. Virgiliu, *Eneida*, VI, 522: „Dulcis et alta quies, placidaeque simillima mortis“ („Dulce și-adâncă odihnă, cu pașnica-asemenea moarte“, trad. de Nicolae Ionel).

⁹⁴³ Vezi și DQ II, 10, p. 91. Despre discernământul și înțelepciunea lui Sancho vezi DQ II, 66, p. 541.

⁹⁴⁴ Mai avea spada la brâu? Armele îi fuseseră puse pe catâr. Nu este clar dacă și sabia.

dăduseră seama ce anume putea fi. Se apropie buluc marea și grohăitoarea turmă de porci și, fără niciun respect față de demnitatea lui don Quijote și de cea a lui Sancho, trecură peste cei doi, spulberând tranșeele lui Sancho și doborându-l nu doar pe don Quijote, ci purtându-l cu ei și pe Rușinante. Turma, grohăitul, iuțea cu care se apropiaseră animalele acelea imunde, semănară confuzia și dădură de pământ cu samarul, armele, surul, Rușinante, Sancho și don Quijote.

Sancho se ridică de jos cum putu mai bine și-i ceru stăpânului său spada, spunându-i că voia să ucidă o jumătate de duzină dintre domnii aceia porci prost crescuți, căci apucase a-și da seama ce erau. Don Quijote zise:

— Lasă-i în pace, prietene, căci afrontul acesta e pedeapsă pentru păcatul meu și este dreaptă osândă a Cerului ca pe un cavaler rătăcitor învins șacalii să-l mănânce, viespile să-l înțepe și să-l calce-n picioare porcii.

— Tot osândă a Cerului se vede treaba că o fi – răspunse Sancho – și ca pe scutierii cavalerilor învinși să-i înțepe muștele, să-i mănânce păduchii și să-i încolțească foamea. Dacă noi, scutierii, am fi copii ai cavalerilor pe care-i slujim sau rude foarte apropiate, n-ar fi de mirare dacă ne-ar ajunge pedeapsa pentru greșelile lor până la a patra generație⁹⁴⁵; dar ce-au a face Panzașii cu Quijoții? În sfârșit, acum să ne întindem la loc și să dormim puținul cât ne mai rămâne din noapte și, cu voia Domnului, o fi și mâine-o zi și ne-om mai pricopsi⁹⁴⁶.

— Dormi tu, Sancho – răspunse don Quijote –, căci tu te-ai născut ca să dormi, pe când eu, care m-am născut ca să veghez, voi da, în răstimpul cât mai este de-acum până la ziuă, frâu liber gândurilor mele și mi le voi descărca într-un madrigalet⁹⁴⁷ pe care, fără știința ta, l-am compus astă-noapte în minte.

⁹⁴⁵ S-a sugerat că fraza ar avea rezonanțe biblice. Cf., printre altele, *Exod*, 20,5: „Ego sum Dominus Deus tuus fortis, zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam et quartam generationem eorum qui oderunt me” (cu variațiuni în *Deuteronom*, 5, 9); *Numeri*, 14, 18: „Dominus [...] qui visitas peccata patrum in filios in tertiam et quartam generationem.”

⁹⁴⁶ Adică totul se va aranja, vezi și *DQ* I, 43, p. 476.

⁹⁴⁷ *madrigalet*: madrigal căruia îi lipsește cupletul introductiv, fiind alcătuit doar dintr-o coda sub formă de cântonă-odă. Cel pe care-l va cânta don Quijote este o adaptare a unui madrigal italian: „Quando io penso al martire...”, inclus în *Gli Asolani* (1505, ed. def. 1530) ale venețianului Pietro Bembo (1470–1547).

— Mi se pare — răspunse Sancho — că gândurile care dau prilej de făcut versuri nu trebuie să fie cine știe ce. Înălțimea ta viersuiește cât vrei, că eu am să dorm cât o să pot.

Și numaidecât, lungindu-se pe jos după pofta inimii, se ghemui și dormi buștean, fără a-l împiedica niciun fel de cauțiuni, datorii sau dureri. Don Quijote, rezemat de trunchiul unui fag sau al unui stejar-de-plută (căci Cide Hamete Benengeli nu precizează ce copac era), în isonul propriilor sale suspinuri cântă în felul acesta:

— Amor, când stau cu gândul
la răul ce mi-l faci, cum crunt se-ntarte,
dau zor s-ajung la moarte,
sperând cumplitul chin să-mi sting de-a rândul;
ci când ajung la pasul
ce-i port la mări de suferință vie,
de-atâta bucurie
se-ntreamă viața și-ultim drumul lasu-l.
Vai, viața mă ucide
și moartea viața-mi reînsuflețește.
Ce trai mă strânge-n clește,
ce și de viață, și de moarte-avid e!

Fiecare vers dintre acestea îl acompania cu multe suspinuri și nu puține lacrimi, ca unul care, ca el, își avea inima străpunsă de durerea înfrângerii și de absența Dulcineei.

Sosi într-acestea ziua, soarele izbi cu razele sale ochii lui Sancho, acesta se trezi și se dezmoști, scuturându-și și întinzându-și mădularele lenevoase; se uită la prăpădul pe care-l făcuseră porcii în sacul lui cu provizii și le afurisi turma, și nu numai. În sfârșit, cei doi își reluară drumul început și, la lăsarea serii, văzură că veneau spre ei vreo zece bărbați călări și patru sau cinci pe jos. Inima lui don Quijote se alarmă și cea a lui Sancho se înfricoșă, deoarece oamenii care se apropiau purtau sulite și scuturi și veneau într-un totuș ca pe picior de război. Don Quijote se întoarse către Sancho și-i spuse:

— Dacă aş putea, Sancho, să fac uz de armele mele şi dacă făgăduinţa nu mi-ar fi legat braţele, toată liota aceasta ce vine asupra noastră aş considera-o turtiţe şi colaci înfloraţi⁹⁴⁸; s-ar putea să fie însă altceva decât lucrul de care ne temem noi.

Se apropiară într-acestea cei călări şi, ridicând ameninţător sulitele, fără a rosti nicio vorbă, îl înconjurară pe don Quijote şi i le puseră în spate şi în piept, ameninţându-l cu moartea. Unul dintre cei pedestri, ducându-şi un deget la buze în semn de tăcere, apucă de frâul lui Ruşinante şi-l scoase din drum, iar ceilalţi pedestri, apucându-i pe Sancho şi pe sur, păstrând cu toţii o linişte miraculoasă, o luară pe urmele celui ce-l ducea pe don Quijote, care, de două, trei ori, voi să întrebe unde-i duceau sau ce voiau, dar nici nu apuca să-şi mişte buzele, că i le şi închi-deau cu fiarele sulitelor; şi lui Sancho i se întâmplă aidoma, pentru că de îndată ce dădea semne că ar fi vrut să vorbească, unul dintre pedestri îl împungea cu o ţepuşă, pe el ca şi pe sur, de parcă şi acesta ar fi vrut să vorbească. Noaptea se lăsă de-a binelea, grăbiră pasul, teama spori în cei doi prizonieri, mai cu seamă când auziră că din când în când li se zicea:

- Mişcaţi-vă, troglodiţilor⁹⁴⁹!
- Gura, barbarilor!
- Ispăşiţi, antropofagilor!
- Nu crâcniţi, sciţilor⁹⁵⁰, nici nu căscaţi ochii, Polifemilor ucigaşi⁹⁵¹, leilor carnivori⁹⁵²!

⁹⁴⁸ Vezi *DQ* I, 17, p. 155.

⁹⁴⁹ Pe lângă sensul original („locuitori ai peşterilor”, Herodot, *Istorie*, IV, 183), sp. *troglo-dita* avea şi alte accepţii: „lacom, nesăţios, incapabil de-a articula cuvinte, barbar, crud”. Şi acesta, şi celelalte sunt folosite ca insulte pure, fără niciun referent real, ele semnificând de fiecare dată cruzimea iraţională.

⁹⁵⁰ Sciţii, cunoscuţii locuitori ai regiunilor septentrionale ale Asiei, erau pentru apusenii din epocă reprezentanţi calificaţi ai barbariei.

⁹⁵¹ Polifem, fiu al zeului Poseidon şi al nimfei Toosa, ciclopul cu rol important în *Odissea*, IX (vezi şi Ovidiu, *Metamorfoze*, XIII, 750 şi urm.; XIV, 154 şi urm.), era cel mai crud dintre toţi semenii săi uriaşi; avea, ca şi ei, un singur ochi şi mânca oameni. Aici, sensul insultei este de „ciclopi antropofagi”.

⁹⁵² Unii critici consideră *leones* din text ca pe o greşeală de culegere în loc de *lestrigones*, gr. *lestrygones*, giganţi antropofagi care-i devorau pe străini (*Odissea*,

Și alte nume asemănătoare, cu care le turmentau urechile nefericitorilor de stăpân și de slugă. Sancho își tot zicea în sinea lui: „Noi, turtulicilor? Noi, bărbierilor sau șomoioagelor? Noi, jăvriților, de le zici *cuțu, cuțu*?⁹⁵³ Nu mă mulțumesc deloc asemenea nume: rea vieliște suflă-n vraful ăsta⁹⁵⁴; toate relele ne vin deodată, ca toroipanele asupra câinelui, și deie Domnul să se-oprească la atâta amenințările aventurii ăsteia atât de rău vânturate!“

Don Quijote era încremenit, incapabil a ghici, cu toate raționamentele pe care le înșira, ce anume însemnau numele acelea pline de insulte cu care erau blagosloviți, din care nu izbutea să înțeleagă decât că nu putea nădăjdui nimic bun și că aveau a se teme de mult rău. Ajunseră într-acestea, pe la ceasul întâi din noapte, la un castel bine cunoscut lui don Quijote, și anume cel al ducelui, unde fusese nu demult.

— Doamne păzește! — zise el de îndată ce recunoscuse așezarea —, ce-o fi asta? Da, căci în casa aceasta totul nu-i decât curtenie și bună primire; dar pentru învinși, binele se transformă în rău, și răul în și mai rău.

Intrară în curtea principală a castelului și-o văzură împodobită și pregătită într-un fel care le spori uimirea și le îndoii spaima, după cum se va vedea în capitolul următor.

X, 81–132; XXIII, 318 și urm.). Toate insultele acestea, adresate, solidar, lui don Quijote și Sancho constituie un bloc coerent de vituperatii care se vor justifica finalmente în DQ II, 69, în fața catafalcului Altisidorei: ei, și don Quijote în primul rând, prin cruzimea lor, îi pricinuiseră așa-zisa moarte.

⁹⁵³ Aceeași coerență corespunzătoare blocului insultelor am încercat să o păstrez și în cazul deformărilor („prevaricaciones“) pe care le operează Sancho prin atracții paronimice bizare sau pur și simplu comice, căutând să le păstrez chiar pe cele din text.

⁹⁵⁴ Expresie proverbială: „A mal viento va esta parva“, derivată din practica străveche a vânturării cerealelor. Am echivalat-o cu termeni românești corespunzători. „Vieliște“: suflare puternică a vântului.

CAPITOLUL 69

*Despre cea mai ciudată și mai extraordinară aventură
ce i se întâmplă lui don Quijote pe tot parcursul acestei mari istorii*

Cei călări descălecară și, împreună cu cei pedestri, luându-i la hurtă și cu violență pe Sancho și pe don Quijote, îi duseră în curtea interioară, jur-împrejurul căreia ardeau aproape o sută de facile, înfipite în sfeșnicele lor, iar pe galeriile curții, peste cinci sute de candelabre; astfel încât, în pofida nopții, care se arăta destul de întunecoasă, nu izbuteau să observe lipsa zilei. În mijlocul curții se ridica un catafalc la vreo doi stânjeni de la pământ, acoperit pe de-a-ntregul cu un baldachin uriaș din catifea neagră, în jurul căruia, pe trepte, ardeau lumânări de ceară albă în peste o sută de candelabre de argint; pe catafalcul cu pricina se putea vedea cadavrul unei fecioare atât de frumoasă, încât, cu frumusețea ei, făcea ca moartea însăși să pară frumoasă. Capul îi stătea pe o pernă de brocart, încununată cu o ghirlandă împletită din felurite flori plăcut mirositoare, mâinile îi erau încrucișate pe piept, iar între ele o ramură de palmier galben și triumfător⁹⁵⁵.

Pe o latură a curții interioare era instalată o estradă și pe două scaune ședeau două personaje, care, purtând coroane pe cap și sceptre în mâini, păreau a fi niște regi, fie reali, fie simulați. Alături de estradă, unde urcai pe câteva trepte, erau alte două scaune, pe care cei care-i luaseră prizonieri îi așezară pe don Quijote și pe Sancho, totul în deplină tăcere și dându-le de înțeles prin semne celor doi să tacă și ei; ci ei ar fi tăcut și fără să li se fi făcut semnele, deoarece uluirea produsă de ceea ce vedeau le și legase limbile.

Într-acestea, urcară pe estradă, cu o mare suită, două personaje nobile, recunoscute numaidecât de către don Quijote ca fiind ducele și ducesa, gazdele lor, care se așezară în două jilțuri nespuse de bogate, alături de cei doi care păreau regi. Cine nu s-ar fi simțit uluit de acestea, la toate adăugându-se faptul că don Quijote recunoscuse cadavrul de pe catafalc ca fiind cel al frumoasei Altisidora?

⁹⁵⁵ Ca simbol al triumfului virginității.

Când ducele și ducesa urcară pe estradă, don Quijote și Sancho se ridicară și le făcură o plecăciune adâncă, iar ducii făcură la fel, înclinându-și puțin capetele.

Dintr-o latură se ivi atunci un slujitor și, apropiindu-se de Sancho, îi aruncă pe umeri o robă de bogasiu negru, pictată toată cu limbi de foc⁹⁵⁶ și, scoțându-i boneta, îi puse în cap o tichie conică⁹⁵⁷, precum acelea purtate de către penitenții Sfântului Oficiu, și-i șopti la ureche să nu-și descoasă buzele, căci de nu, avea să-i pună o botniță sau să-i ia viața. Sancho se privea de sus până jos, se vedea arzând în flăcări, dar cum nu-l ardeau, nu dădea nici doi bani pe ele. Își scoase tichia, o văzu pictată cu draci; și-o puse la loc, zicându-și în sinea sa:

— Tot e bine că nici ele nu mă ard, nici ei nu mă iau.

Îl privea și don Quijote și, cu toate că teama îi ținea în amorțire simțirile, nu lipsi să nu râdă văzând figura lui Sancho. Într-acestea, prinse a ieși parcă de sub catafalc un sunet suav și plăcut de flaute, care, nefiind tulburat de niciun glas omenesc, întrucât peste tot locul acela până și tăcerea își păstra tăcere, se vădea blând și îndrăgostit. Apoi apărură pe neașteptate, lângă perna a ceea ce părea cadavru, un tânăr chipeș îmbrăcat după moda romană, și care, în sunetul unei harpe instrunate de către el însuși, cântă cu glas nespus de dulce și de limpede aceste două stanțe⁹⁵⁸:

— În timp ce-n fire-și vine-Altisidora,
ucisă de preacrudul don Quijote,
și când la curte, dragă tuturoră,
se-mbracă doamnele-n târsâni ca-n grote,
și-n vreme ce pe duene seniora
le înveșmântă-n cârpe și în fote,
eu frumusețea-i voi cânta și-amarul,

⁹⁵⁶ Așa cum purtau penitenții Sfântului Oficiu osândiți la moarte după ce se pocăiseră. Cei nepocăiți purtau aceeași robă, dar flăcările pictate pe ea alternau cu diavoli.

⁹⁵⁷ În text: *coroza*, un soi de mitră de carton pe care o purtau condamnații.

⁹⁵⁸ Strofe de cântonă sau octave regale sau italienești, mai ales când predominant este caracterul liric (vezi *DQ* II, 62, p. 514, n. 875). Strofa a doua este preluată din *Egloga* a III-a a lui Garcilaso de la Vega.

ca tracul cântăreț⁹⁵⁹ mai bun mi-e harul.

Și chiar de cred că-n singura epocă
a vieții-am parte de-astfel de partidă,
cu limbă moartă și gâtlej de rocă,
vocea ce-ți datorez o-nalt, timidă⁹⁶⁰.
Și sufletu-mi, desprins de greaua-i tocă⁹⁶¹,
pe lacul stigian în cursă-avidă,
slăvindu-te-o zbură și-a lui sunare
în loc va ține-acvatica uitare.

— Destul — zise atunci unul dintre cei doi ce păreau regi —, destul, divinule cântăreț, căci ar însemna să nu mai isprăvim niciodată reprezentându-ne moartea și harurile neasemuitei Altisidora, nu moartă, cum gândește lumea cea ignorantă, ci vie în limbile Faimei și în suferința prin care, ca să o readucă la pierduta lumină, va trebui să treacă Sancho Panza, aici de față; drept care, o, tu, Radamante⁹⁶², ce judeci împreună cu mine în bolgiile-obscur-ale lui Ditis⁹⁶³, de vreme ce știi tot ce s-a hotărât în nepătrunșii sorti despre reîntoarcerea la viață a acestei fecioare, spune-o și adu-o numaidecât la cunoștință, ca să nu ni se amâne binele pe care-l așteptăm odată cu reîntoarcerea ei.

Abia sfârși de zis acestea Minos, judecător și tovarăș al lui Radamante, când Radamante, ridicându-se în picioare, zise:

— Hei, slujitori ai casei acesteia, înalți sau umili, mari și mici, dați fuga unii după alții și pecetluiți fața lui Sancho cu douăzeci și patru de bobârnace, iar brațele și șalele cu câte douăsprezece pișcături și șase înțepături de ac, căci în această ceremonie stă salvarea Altisidorei!

⁹⁵⁹ Este vorba de Orfeu, cel care, după cum se știe, a încercat să o scoată pe soția sa, Euridice, din împărăția morților.

⁹⁶⁰ În original, acest vers sună: „pienso mover la voz a ti debida“ (*subl. mea*). Emistihul „la voz a ti debida“ dă mai mult ca sigur, poate direct *via* Garcilaso, titlul unui cunoscut volum de versuri al lui Pedro Salinas (1891–1951), *La voz a ti debida* (1934).

⁹⁶¹ Adică de învelișul trupului.

⁹⁶² Unul din judecătorii din infern, împreună cu Minos, care vorbește aici, și Eac.

⁹⁶³ Endecasilab cervantin, reluat din discursul lui Merlin, *DQ* II, 35, p. 298.

Auzind acestea, Sancho Panza rupse tăcerea și zise:

— Pentru Dumnezeu, așa o să-mi las pecetluit chipul și bumbăcită fața cum o să mă fac maur! Pe toți dracii! Ce-are de-a face bumbăcirea feței mele cu învierea fecioarei ăsteia? S-a dedulcit baba la știr...⁹⁶⁴ Dulcineea e vrăjită și biciuit trebuie să fiu eu ca să se dezvrăjească; moare Altisidora de cine știe ce boli cu care-a vrut Dumnezeu s-o bată și, ca să învieze, musai să-mi dați mie douăzeci și patru de bobârnace, și să-mi ciuruiți trupul cu înțepături de ac, și să-mi învinețiți brațele cu ciupituri! Astea-s glume de cumnat, pe când eu mi-s câine bătrân, la mine nu merge cu cuțu, cuțu!

— Vei muri! – strigă Radamante –. Îmblânzește-te, tigrule; umilește-te, Nemrod⁹⁶⁵ trufașe, rabdă și taci, căci nu ți se cer lucruri imposibile, și nu te mai apuca tu să cercetezi greutățile acestei operații: bobârnăcit fi-vei, ciuruit vedea-te-vei, ciupit vei geme. Hei, zic, slujitorilor, îndepliniți-mi porunca; de nu, pe legea mea de om serios, aveți să vedeți de ce v-ați născut⁹⁶⁶!

Se iviră într-acestea, venind prin curte, vreo șase duene în procesiune una după alta, patru cu ochelari și toate cu mâna dreaptă ridicată în sus, cu încheieturile goale de patru degete, cum e la modă acum. Nici nu le zări bine, că Sancho, mugind ca un taur, zise:

— M-aș putea lăsa prea bine pipăit de toată lumea, dar să consimt să mă atingă niște duene, asta nu! Zgâriați-mă ca pisicile pe obraji, cum i-ați făcut stăpânului meu tot aici în castel; străpungeți-mi trupul cu vârfuri de pumnale ascuțite; strângeți-mi brațele în clești înroșiți în foc, că am să rabd totul sau voi face totul pe placul acestor domni; dar să fiu atins de duene nu voi accepta nici de m-ar lua dracul.

Rupse și don Quijote tăcerea, zicându-i lui Sancho:

— Ai răbdare, fiule, și fă-le pe plac domnilor acestora, mulțumind Cerului că ți-a blagoslovit persoana cu atâtea puteri, încât prin martiriul ei, poți să dezvrăjești pe cei vrăjiți și să înviezi morții.

⁹⁶⁴ Proverbul complet: „Regostóse la vieja a los bledos, no dejo verdes ni secos“ („S-a dedulcit baba la știr, toacă verzi și-uscate-n șir“).

⁹⁶⁵ Uriașul fiu al lui Cus, fondator mitic al imperiului asirian și inițiator al zidirii turnului Babel, întrupare a orgoliului și tiraniei (*Geneza*, 10, 8–9).

⁹⁶⁶ Cu alte cuvinte, aveți să muriți.

Duenele se și apropiaseră de Sancho, când el, mai blând și mai convins, așezându-se temeinic pe scaun, îi întinse obrazii și bărbia celei dintâi, care-i trase un bobârnac foarte bine pecetluit și-apoi îi făcu o adâncă plecăciune.

— Mai puțină curtenie, mai puțin ir⁹⁶⁷, doamnă duenă — zise Sancho —, fiindcă, zău, îți miros mâinile a oțet!

În cele din urmă îl pecetluiră toate duenele și alți mulți de-ai casei îl pișcară; dar lucrul pe care nu-l putu suferi fu împunsul cu acele și, astfel, se ridică de pe scaun, negru parcă de supărare, și, apucând o faclă aprinsă aflată lângă el, aruncă cu ea după duene și după toți călăii săi, zicând:

— Afară cu voi, slugoii iadului, că nu-s de bronz ca să nu simt asemenea mucenicii neobișnuite!

Într-acestea, Altisidora, care, se vede treaba, obosise de-atâta stat pe spate, se întoarse pe-o rână; văzând una ca asta, toți cei de față ziseră aproape toți într-un glas:

— Altisidora e vie! Altisidora trăiește!

Radamante îi porunci lui Sancho să-și potolească mânia de vreme ce scopul pe care și-l propuseseră fusese atins.

De îndată ce o văzu pe Altisidora agitându-se, don Quijote se duse și căzu în genunchi înaintea lui Sancho, spunându-i:

— Acuma e timpul, o, fiule al răunchilor mei, nu doar scutier, să-ți dai câteva din bicele pe care te-ai legat să ți le dai pentru dezvrăjirea Dulcinee. Acuma, zic, e timpul când ți s-a copt virtutea și binele așteptat din partea ta poate lucra cu toată eficacitatea.

La care Sancho răspunse:

— Asta chiar mi se pare colac peste pupăză⁹⁶⁸, nu miere peste clătite. Strașnic ar fi ca după ciupeli, bobârnace și împunsături cu acul să urmeze-acuma biciuirile. Nu mai lipsește decât să luați un pietroi, să mi-l legați de grumaz și să m-azvârliți într-un puț, că nici nu mi-ar părea prea deșucheat dacă tot e să fiu, ca să-i vindec pe alții de rele, ciuca bătailor. Lăsați-mă-n pace, că de nu, zău, fac totul praf și pulbere, chiar de nu mai vând nimica.

⁹⁶⁷ În text: *muda*, pomadă cosmetică preparată pe bază de oțet și muștar.

⁹⁶⁸ În text: „Argado sobre argado” („bucluc peste bucluc”).

Între timp, Altisidora se și ridicase-n capul oaselor pe catafalc și-n aceeași clipă răsunară oboaiele, acompaniate de flaute și de glasurile tuturor, ovaționând:

— Trăiască Altisidora! Altisidora să trăiască!

Se ridicară ducii, și regii Minos și Radamante, și cu toții împreună, cu don Quijote și Sancho, merșeră să o întâmpine pe Altisidora și să o dea jos de pe catafalc; ea, făcând pe sfârșita, se plecă în fața ducilor și-a regilor și, privindu-l chiondorâș pe don Quijote, îi spuse:

— Dumnezeu să te ierte, cavaliere lipsit de dragoste, căci din cauza cruzimii tale am fost pe lumea cealaltă pare-mi-se mai bine de o mie de ani. Și ție, o, tu, celui mai milos scutier pe care-l cuprinde universul, îți mulțumesc cu recunoștință pentru viața pe care-o am: poți dispune începând de azi, prietene Sancho, de șase cămăși de-ale mele pe care ți le promit, ca să faci alte șase pentru tine; și, dacă nu toate sunt în bună stare, măcar toate sunt curate.

Sancho îi sărută mâinile pentru asta, cu tichia în mână și genunchii la pământ. Ducele porunci să-i fie luată și să i se dea înapoi boneta, să i se pună haina lui și să i se scoată roba cu flăcări. Sancho îl imploră pe duce să-i lase lui roba și mitra, căci voia să le ducă la el, la țară, drept semn și amintire a acelei nemaivăzute întâmplări. Ducea răspunse că-i vor fi negreșit lăsate, doar știa ce mare prietenă îi este. Ducele porunci să fie golită curtea și toți să se retragă în odăile lor, iar don Quijote și Sancho să fie duși în cele pe care și le știau.

CAPITOLUL 70

Care urmează capitolului șaizeci și nouă

și se ocupă de lucruri deloc inutile pentru claritatea acestei istorii

Sancho dormi în noaptea aceea într-un pat pe roțile chiar în camera lui don Quijote, lucru pe care, dacă ar fi putut, ar fi vrut să-l evite, fiindcă știa prea bine că stăpânul său nu avea să-l lase să doarmă, cu întrebări și răspunsuri, și nu era dispus să vorbească mult, pentru că durerile muceniciilor trecute îi erau încă prezente și nu-i lăsau limba slobodă, așa încât i-ar fi venit mai la socoteală să doarmă singur într-o

cocioabă, decât cu altcineva în încăperea aceea bogată. Temerea i se dovedi atât de adevărată și bănuiala atât de sigură, încât stăpânu-său, nici nu se vârase bine în pat, că zise:

— Ce părere ai, Sancho, despre întâmplarea de astă-noapte? Mare și puternică e forța disprețului dezîndrăgostit, așa cum tu însuși, cu ochii tăi, ai văzut-o pe Altisidora moartă, nu de alte săgeți, nu de altă spadă, nu de alt instrument războinic, nu de otrăvuri letale, ci de constatarea asprimii și-a disprețului cu care am tratat-o eu totdeauna.

— N-avea decât să moară-ntr-un ceas bun, când ar fi vrut și cum ar fi vrut – răspunse Sancho –, dar să mă fi lăsat pe mine-n apele mele, că doar nu m-am îndrăgostit de ea și nici n-am disprețuit-o în viața mea. Eu unul nu-mi pot da seama ce-are-a face, cum am mai spus odată, învierea Altisidorei, fătucă mai mult flușturistică decât discernătoare, cu muceniciile lui Sancho Panza. Acum chiar că ajung să recunosc și eu limpede și vădit că sunt fermecători și farmece pe lume, ferească-mă Dumnezeu de ei, dacă eu nu mă pot feri. Te implor, totuși, înălțimea ta, să mă lași să dorm și să nu-mi mai pui nicio întrebare, dacă nu vrei să m-arunc pe-o fereastră.

— Dormi, Sancho prietene – răspunse don Quijote –, dacă-ți dau pace înțepăturile de ace și ciupiturile primite și bobârnacele aplicate.

— Niciun fel de durere – i-o întoarse Sancho – nu s-a asemuit cu insulta bobârnacelor, nu din altă pricină decât că mi le-au dat duenele, trăsni-le-ar să le trăsnească; și iar vin și te rog din suflet, înălțimea ta, să mă lași să dorm, fiindcă somnul este alinarea amărăciunilor celor care le îndură treji fiind.

— Așa să fie – zise don Quijote –, și Dumnezeu cu tine.

Adormiră amândoi și, între timp, Cide Hamete, autor al acestei mari istorii, vru să scrie și să dea seama ce anume i-a împins pe duci să pună la cale toată înscenarea relatată; și spune că bacalaureatul Sansón Carrasco, nedând uitării împrejurarea când Cavalerul Oglinzilor fusese înfrânt și doborât de către don Quijote, înfrângere și cădere care-i șterseseră și destrămaseră toate planurile, vru să-și încerce iarăși mâna, sperând într-un deznodământ mai bun decât cel trecut și, astfel, informându-se de la pajul care adusesese scrisoarea și darul pentru Teresa Panza, nevasta lui Sancho, unde se afla don Quijote, își caută noi arme

și un cal și-și puse pe scut alba lună, încărcând totul pe un catâr condus de un țăran, iar nu de Tomé Cecial, fostul său scutier, ca să nu fie recunoscut de Sancho sau de don Quijote.

Ajunse, așadar, la castelul ducelui, care-l informă despre drumul și itinerarul urmate de don Quijote, cu intenția de a lua parte la întrecerile de la Zaragoza; îi spuse de asemenea ce farse îi jucase, inclusiv ticluirea cu dezvrăjirea Dulcineei, care avea să se facă pe seama buclilor lui Sancho; în sfârșit, îi relată farsa pe care i-o făcuse Sancho stăpânului său, dându-i de înțeles că Dulcineea era vrăjită și metamorfozată în țărancă, și cum ducesa, soția sa, îl convinsese pe Sancho că el însuși se amăgea, fiindcă Dulcineea era cu adevărat vrăjită, fapt de care bacalaureatul se miră nu puțin, gândindu-se la iscusința și naivitatea lui Sancho, ca și la culmea nebuniei lui don Quijote.

Ducele îi făcu rugămintea ca, în caz că avea să-l găsească, indiferent dacă avea sau nu să-l învingă, să se întoarcă tot pe-acolo ca să-l pună la curent cu întâmplarea. Bacalaureatul făcu întocmai; o porni în căutarea lui; nu-l găsi la Zaragoza, plecă mai departe și i se întâmplă ceea ce s-a relatat.

Se întoarse pe la castelul ducelui și-i povesti totul, cu condițiile luptei, și că don Quijote se și întorcea ca să-și țină, ca bun cavaler rătăcitor, cuvântul dat de a se retrage vreme de un an în satul său, timp în care s-ar fi putut, zise bacalaureatul, să se vindece de nebunia lui, căci acesta era gândul ce-l împinsese a face toate prefacerile acelea, întrucât era lucru vrednic de milă ca un hidalg atât de inteligent ca don Quijote să fie nebun. Cu acestea, își luă rămas-bun de la duce și se întoarse la el în sat, în așteptarea lui don Quijote, care venea în urma lui.

De acest prilej s-a folosit ducele ca să-i joace farsa aceea: atât era de mare plăcerea pe care i-o făceau faptele lui Sancho și ale lui don Quijote; și, ordonând închiderea drumurilor mai apropiate sau mai depărtate de castel, prin toate părțile pe unde-și închipuia că s-ar fi putut întoarce don Quijote, cu numeroși slujitori ai săi, pedestri și călări, pentru a-l aduce cu sila sau de bunăvoie la castel, în caz că-l găseau, îl găsiră, îl înștiințară de duce, care, gata pregătit pentru tot ce urma să întreprindă, de îndată ce primi vestea sosirii lui, porunci să fie aprinse faclele și candelarele din curtea interioară, iar Altisidora să fie culcată pe

catafalc, cu tot fastul și înscenările descrise, atât de viu și de bine montate, încât între ele și adevăr deosebirea era foarte mică.

Și Cide Hamete zice mai mult: și anume că, după el, la fel de nebuni sunt și păcălitorii, și păcăliții și că ducii nu erau la mai mult de două degete ca să pară și ei proști, de vreme ce depuneau atâtea eforturi ca să-și bată joc de doi proști.

Pe care, unul dormind butuc și celălalt stând de veghe pradă gândurilor fără șir, îi apucă ziua și pofta să se dea jos din pat, întrucât fulgii trândavi nu-i fuseseră niciodată pe plac lui don Quijote, nici ca învins, nici ca învingător.

Altisidora (întoarsă, după opinia lui don Quijote, de la moarte la viață), urmând toanele stăpânilor săi, încununată cu aceeași ghirlandă pe care-o avusese pe catafalc și îmbrăcată într-o tunică de tafta albă semănată cu flori de aur și cu părul despletit pe umeri, sprijinindu-se într-o cârjă de abanos negru și nespus de fin, intră în camera lui don Quijote, care, tulburat și încurcat de prezența ei, se ghemui și se acoperi cu toate cearșafurile și toate cuverturile din pat, complet amuțit, fără a izbuti să-i adreseze nicio curtenie. Altisidora se așează pe un scaun, la căpătâiul lui și, după ce scoase un suspin adânc, cu glas gingaș și slăbit, îi spuse:

— Când femeile de neam bun și fecioarele sfioase își calcă-n picioare onoarea și-și învoiesc limba să treacă peste orice neajuns, dând în vileag secretele tănuite în inima lor, înseamnă că sunt la ananghie. Eu, seniore don Quijote de la Mancha, sunt una dintre ele, strivită, înfrântă și îndrăgostită, dar, cu toate acestea, răbdătoare și virtuoasă: în asemenea măsură, încât, din pricina asta, sufletul mi-a plesnit de tăcere și mi-am pierdut viața. De două zile, la gândul asprimii cu care m-ai tratat,

La jalea mea ca marmura mai aspru⁹⁹,

împietritule cavalier, am fost moartă sau cel puțin socotită ca atare de cei ce m-au văzut; și, dacă amorul, milostivindu-se de mine, nu mi-ar

⁹⁹ Adaptare a versului 57 din *Egloga I* a lui Garcilaso: „¡O más dura que el mármol a mis quejas!”

fi depus leacul în muceniciile acestui brav scutier, acolo aş fi rămas, pe lumea cealaltă.

— Amorul ar fi putut prea bine – zise Sancho – să le depună şi-n cele ale măgarului meu, şi atunci i-aş fi fost eu recunoscător. Ci ia spune-mi, doamnă, pricopsi-te-ar Cerul cu alt iubit mai blând ca stăpănu-meu, ce-ai văzut pe lumea ailaltă? Ce e-n iad? Fiindcă cine moare deznădăjduit ajunge neapărat în locul ăla.

— La drept vorbind – răspunse Altisidora –, se vede că n-am murit de-a binelea, deoarece n-am intrat în iad, căci, dacă aş fi intrat acolo, şi să fi vrut, n-aş mai fi ieşit cu niciun chip din el. Adevărul e că am ajuns la poarta lui, unde vreo duzină de diavoli jucau pelotă, toţi în nădragi şi-n pieptare, cu gulere valone împodobite cu puncte de dantele flamande şi cu nişte aripi din acelaşi material ce le slujeau drept manşete, lăsându-le descoperite patru lăţimi de degete din braţe, ca să pară mâinile mai lungi, şi-n ele ţineau nişte băţace de foc; şi cel mai mult m-a mirat că, drept pelote, le slujeau nişte cărţi, umplute, pare-se, cu vânt şi canură, fapt uimitor şi nemaivăzut; ci nu asta m-a mirat cel mai mult, ci constatarea că, deşi jucătorilor care câştigă le stă în fire să se bucure, iar celor care pierd să se întristeze, acolo, în jocul acela, toţi mârâiau, toţi bodogăneau şi toţi se blestemau.

— Nu-i de mirare – răspunse Sancho –, căci dracii, fie că joacă, fie că nu joacă, niciodată nu pot fi mulţumiţi, chiar de câştigă, chiar de nu câştigă.

— Aşa o fi – răspunse Altisidora –, dar mai e ceva care mă miră la fel de mult, ceva care, vreau să zic, m-a mirat atunci, şi anume că la primul vreau nu mai rămânea nicio minge întreagă şi bună să mai fie folosită încă o dată, aşa că aveau atât de multe cărţi noi şi vechi, încât era de minune. Uneia din ele, nou-nouţă şi bine legată, i-au tras o lovitură atât de seacă, încât i-au scos toate măruntaiele şi i-au risipit filele. Un drac i-a spus altuia: „Ia uită-te ce carte e aia.“ Şi dracul răspunse: „Asta e *A doua parte a istoriei lui don Quijote de la Mancha*, nu cea alcătuită de Cide Hamete, primul ei autor, ci de un aragonez, care zice că ar fi de fel din Tordesillas.“ „Luaţi-mi-o de-acolo – răspunse celălalt diavol –, aruncaţi-o-n fundul iadului, să n-o mai văd în faţa ochilor.“

„E chiar atât de proastă? – răspunse celălalt.“ „Atât de proastă – replică primul –, încât și eu, dacă mi-aș pune-n cap s-o fac mai proastă, n-aș izbuti.“ Își urmară jocul, lovind cu bătacul alte cărți, iar eu, auzind numele lui don Quijote, pe care atâta-l ador și-l iubesc, m-am străduit să-mi rămână-n memorie nălucirea asta.

— Nălucire trebuie să fi fost, fără îndoială – zise don Quijote –, pentru că nu există alt eu însumi pe lume, iar istoria aceea a și început să umble pe-aici din mână-n mână, dar nu se oprește în niciuna, fiindcă toți îi trag picioare. Eu nu m-am tulburat când am auzit că umblu ca un tom imaginar prin beznele abisului sau prin limpezimea pământeană, pentru că nu eu sunt cel de care se ocupă istoria aceea. Dacă ar fi bună, fidelă și adevărată, ar avea secolii de viață; proastă însă fiind, drumul, de la naștere până la mormânt, nu-i va fi prea lung.

Altisidora se pregătea să continue a se plânge de don Quijote, când don Quijote îi spuse:

— V-am spus de multe ori, doamnă, că-mi pare rău că v-ați îndreptat asupra mea gândurile, deoarece ale mele nu vă pot fi decât recunoscătoare, nu vindecătoare: eu m-am născut ca să fiu al Dulcineeii din Toboso, iar soarta (dacă va fi existând așa ceva) m-a închinat ei și a gândi că altă frumusețe ar putea ocupa locul pe care-l ocupă ea în sufletul meu înseamnă a gândi o imposibilitate. Aceasta e o dezamăgire suficientă ca să vă retrageți între hotarele virtuții voastre, întrucât nimeni nu se poate închina imposibilului.

Auzind acestea și dând semne că se supăra și mânia, Altisidora îi spuse:

— Pe Dumnezeu, seniore don bacalea, suflet de pisălog, sâmbure de curmală, mai căpos și mai aspru decât un țărănoi care-o tot ține pe-a lui, dacă mă reped la dumneata am să-ți scot ochii! Crezi oare, domnule învins și domnule snopit în ciomege, că am murit de dragul dumitale? Tot ce-ai văzut astă-noapte a fost închipuire, căci nu sunt eu femeia care, pentru un asemenea cămiloi, să mă simt îndurerată nici cât negru sub unghie, cu atât mai puțin să mor.

— Așa cred și eu fără greș – zise Sancho –, căci treaba asta cu moartea îndrăgostiților e de tot răsul: n-au decât s-o spună ei, dar de făcut, s-o creadă Iuda.

În vreme ce purtau conversațiile acestea, intră muzicianul, cântărețul și poetul care cântase cele două stanțe mai sus pomenite și care, făcându-i o mare plecăciune lui don Quijote, zise:

— Înălțimea voastră, domnule cavaler, socotiți-mă și numărați-mă printre cei mai mari slujitori ai voștri, pentru că de multă vreme vă admir foarte mult, atât datorită faimei, cât și faptelor dumneavoastră de vitejie.

Don Quijote îi răspunse:

— Spune-mi cine ești, pentru ca politețea mea să poată răspunde pe măsura meritelor domniei tale.

Tânărul răspunse că era muzicianul și panegiristul din noaptea trecută.

— Cu siguranță, domnule – replică don Quijote –, ai un glas neîntrecut, dar ceea ce ai cântat nu mi se pare că a fost foarte potrivit, căci ce au de-a face stanțele lui Garcilaso cu moartea doamnei acesteia?

— Să nu vă mire – răspunse muzicianul –, căci de mult e la modă printre poeții ignari ai epocii noastre ca fiecare să scrie cum vrea și să fure de la cine vrea, indiferent dacă se potrivește sau nu cu intenția lor, și nu mai există prostie pe care o cântă sau scriu și pe care să n-o pună în seama unei licențe poetice.

Don Quijote ar fi vrut să răspundă, dar îl împiedicăruă ducele și ducesa care intrară să-l vadă, între ei înnodându-se o lungă și desfătătoare conversație, în care Sancho zise atâtea vorbe de duh și-atâtea înțepături, încât îi lăsară pe duci uimiți încă o dată atât de naivitatea, cât și de ascuțimea lui. Don Quijote îi rugă fierbinte a-i da învoire să plece în aceeași zi, pentru că tuturor cavalerilor învinși, ca el, li se potrivea mai degrabă să locuiască într-o cocină, nu în palate regale. I-o dădură cu toată bunăvoința, iar ducesa îl întrebă dacă Altisidora rămăsese în grațiile sale. El îi răspunse:

— Doamnă dragă, aflați, înălțimea voastră, că tot răul acestei domnișoare își are obârșia în trândăvie, iar leacul i l-ar da o ocupație cinstită și neîntreruptă. Ea mi-a spus aici că în iad se poartă dantele, or, dacă ea știe să le facă, să nu le mai lase din mână, căci, îndeletnicindu-se cu mănuierea croșetelor, în închipuire nu i se vor mai involbura imaginea sau imaginile a ceea ce îndrăgește; și acesta este adevărul, aceasta mi-e părerea și acesta sfatul.

— Și este și-al meu — adăugă Sancho —, căci n-am văzut de când trăiesc nicio dantelăreasă care să fi murit din iubire, fiindcă domnișoarele ocupate își adună gândurile mai mult ca să-și ducă la bun sfârșit treburile decât ca să se gândească la iubirile lor. Vorbesc și de mine, căci în vreme ce sap, nu-mi mai aduc aminte de jumătatea mea, adică de Teresa Panza mea dragă, la care țin mai mult decât ca la ochii din cap.

— Vorbești întemeiat, Sancho — zise ducesa —, și voi avea grijă ca Altisidora mea să se ocupe de-acum încolo cu niscai lucru de mână, căci se pricepe foarte bine la cusut.

— Nu-i nevoie, doamnă — răspunse Altisidora —, să folosesc leacul acesta, deoarece gândul la cruzimile pe care mi le-a arătat tâlharul ăsta bitang mi-l vor șterge din amintire fără niciun alt șiretlic; și, cu învoirea dumneavoastră, vreau să plec de-aici, ca să nu mai văd în fața ochilor nu doar trista-i figură, ci și căutătura lui urâtă și scârboasă.

— Asta mi se pare că aduce — zise ducele — cu vorba obișnuită:

Cine-mproașcă tot insulte,
este gata și să ierte.⁹⁷⁰

Altisidora se prefăcu a-și șterge lacrimile cu o batistă și, făcându-le stăpânilor săi reverența, ieși din încăpere.

— Îți prevăd — zise Sancho —, sărmană domnișoară, îți prevăd, zic, numai necaz, pentru că ai avut de-a face cu un suflet de trestie uscată și cu o inimă de stejar. Pe legea mea, dacă ai fi avut de-a face cu mine, alt cocoș ți-ar fi cântat⁹⁷¹!

Conversația se isprăvi, don Quijote se îmbracă, luă masa cu ducii și plecă chiar în seara aceea.

⁹⁷⁰ Refren al unei balade noi („Diamante falso y fingido”), incluse în *Roman-cero general* din 1600.

⁹⁷¹ Expresie proverbială: „Otro gallo te cantara”, adică alta ți-ar fi fost soarta, având în plus și o posibilă conotație deocheată.

CAPITOLUL 71

*Despre ceea ce li se întâmplă lui don Quijote
și scutierului său Sancho pe drumul către satul lor*

Înfrântul și îndureratul don Quijote mergea îngândurat pe de o parte și foarte bucuros pe de alta. Tristețea îi era pricinuită de înfrângere, iar bucuria de gândul la puterile lui Sancho, așa cum și le arătase prin readucerea la viață a Altisidorei, deși doar cu o anumită reținere se putea convinge că îndrăgostita domnișoară murise de-adevăratelea. Sancho nu era câtuși de puțin bucuros, deoarece îl întrista constatarea că Altisidora nu se ținuse de cuvânt ca să-i dea cămășile; și tot frământând împrejurarea ba pe-o față, ba pe alta, îi spuse stăpânului său:

— Zău, domnule, sunt cel mai nenorocos doctor din câți s-or fi gășind pe lumea asta, unde sunt medici care, pentru că l-au omorât pe bolnavul aflat sub îngrijirea lor, vor să fie plătiți pentru munca depusă, adică nu alta decât a-și fi pus semnătura pe-o țidulă cu câteva doctorii, pe care nu el le prepară, ci spițerul, și gata pungășeala; iar mie, după ce că însănătoșirea altuia mă costă picături de sânge, bobârnace, ciupituri, înțepături de ac și biciuiri, nu-mi dă nimeni nicio para chioară. Păi mă jur că, dacă mi se va da alt bolnav pe mâini, mai întâi va trebui să fiu uns eu, căci abatele din ce cântă mâncă⁹⁷², iar eu nu vreau să cred că Cerul mi-a dat puterile pe care le am ca să mi le împărtășesc altora pe daiboj.

— Ai dreptate, Sancho prietene – răspunse don Quijote –, și Altisidora a făcut foarte rău că nu ți-a dat cămășile promise; și cu toate că puterea ta este *gratis data*⁹⁷³, întrucât nu te-a costat niciun efort, mai mult decât un efort e să suferi martiraje pe pielea ta. În ce mă privește, îți pot spune că, dacă ai vrea plată pentru biciuirile menite dezvrăjirii Dulcineei, ți-aș fi dat-o fără șovăire, dar nu știu dacă plata s-ar potrivi cu vindecarea, or, n-aș vrea ca răsplata să compromită excelența medicamentului. Și totuși, mi se pare că n-am avea nimic de pierdut dacă am face încercarea: vezi, Sancho, cât vrei și biciuiește-te numaidecât, și plătește-te în bani gheață cu mâna ta, deoarece tu îmi ții banii.

⁹⁷² Proverb citat și în *DQ* II, 60, p. 499.

⁹⁷³ Dată pe gratis, prin har de la Dumnezeu.

La care ofertă, Sancho făcu ochii și urechile mari de-o palmă și consimți în adâncul inimii să se biciuiască de bunăvoie, drept care-i spuse stăpânului său:

— Prea bine, domnule, sunt gata să fac după placul și dorința domniei tale, spre folosul meu, căci dragostea pentru copii și nevastă mă-mpinge să m-arăt interesat. Spune-mi, înălțimea ta, cât mi-ai da pentru fiecare bici pe care mi l-aș da.

— Dacă ar fi să te plătesc, Sancho – răspunse don Quijote –, pe măsura a ceea ce merită măreția și calitatea leacului, tezaurul Veneției, minele din Potosí ar însemna prea puțin ca să te plătesc; așa că socotește tu ce bani de-ai mei ai la tine și stabilește prețul pentru fiecare lovitură de bici.

— Sunt – răspunse Sancho – trei mii trei sute și ceva; până acum mi-am dat vreo cinci: rămâne restul; să le punem la grămadă și pe-astea cinci și fie trei mii trei sute, păi un sfert de real fiecare, că mai ieftin nu las nici dacă mi-ar cere-o lumea-ntreagă, asta face trei mii trei sute de sferturi, încât cele trei mii fac o mie cinci sute de jumătăți de reali, care fac șapte sute cincizeci de reali; iar cele trei sute fac o sută cincizeci de jumătăți de reali, care urcă la șaptezeci și cinci de reali, care, adăugându-li-se celor șapte sute cincizeci, fac cu totul opt sute douăzeci și cinci de reali. Pe-ăștia am să-i trag din cât am de la înălțimea ta și-o să mă-ntorc acasă bogat și mulțumit, chiar dacă bine biciuit, fiindcă păstrăvi nu-nhați...⁹⁷⁴, iar mai mult nu zic.

— O, binecuvântatule Sancho, o, săritorule Sancho! – răspunse don Quijote –, cât îți vom rămâne de îndatorați, Dulcineea și cu mine, ca să te slujim câte zile de viață ne va mai da Cerul! Dacă ea va reveni la ființa-i pierdută, și nu-i cu puțință să nu revină, nefericirea îi va fi fost fericire, iar înfrângerea mea, preanorocos triumf. Și ia zi, Sancho, când vrei să-ncepi penitența, căci, ca s-o scurtezi, îți adaug o sută de reali.

— Când? – replică Sancho -. Noaptea asta, negreșit. Caută doar, înălțimea ta, să ne-o petrecem pe câmp, sub cerul liber, și-o să-mi și crăp cărnurile.

⁹⁷⁴ Proverb a cărui formă completă sună: „No se toman truchas a bragas enjutas“ („Păstrăvi nu-nhați cu nădragii uscați“).

Se lăsă noaptea, așteptată de don Quijote cu cea mai mare nerăbdare din lume, întrucât i se părea că roțile de la carul lui Apolo se frânseseră și ziua se lungea mai mult ca de obicei, întocmai cum li se întâmplă îndrăgostiților, care niciodată nu-și potrivesc bine socoteala dorințelor. În sfârșit, se afundară într-un pâlț de copaci plăcuți, nu prea departe de drum, unde, după ce dădură jos șaua și samarul de pe Rușinante și sur, se lungiră pe iarba verde și cinară din sacul cu provizii al lui Sancho; acesta, încropindu-și din căpăstru și din frâul surului un bici puternic și mlădios, se depărtă la vreo douăzeci de pași de stăpânul său, printre niște fagi. Don Quijote, când îl văzu pășind cu hotărâre și vioiciune, îi spuse:

— Ai grijă, prietene, să nu te faci bucăți, lasă loviturile să se aștepte una pe alta; nu te grăbi așa de tare, încât să-ți pierzi suflarea la jumătatea drumului, vreau să zic să nu ți le tragi atât de zdravăn, încât să-ți pierzi viața înainte de-a ajunge la numărul dorit. Și ca să nu pierzi cu o carte mai mult sau mai puțin, voi număra de la distanță pe mătăniile mele loviturile de bici pe care ți le vei da. Ajute-te Cerul după cum merită nobila ta intenție.

— Pe bunul platnic zăloagele nu-l dor – răspunse Sancho – : am de gând să mi le trag în așa fel, încât să mă doară fără să mă omoare, căci în asta se vede că stă miezul unei asemenea minuni.

Se dezgoli apoi de la brâu în sus și, înșfăcând harapnicul, începu a se croi, iar don Quijote începu a număra bicele. Să-și fi tot dat șase sau opt, când lui Sancho i se păru că gluma se îngroșa prea mult și prețul ei era mult prea mic, așa că, oprindu-se oleacă, îi spuse stăpânului că se cam înșelase, fiindcă fiecare asemenea biciuire merita să fie plătită cu o jumătate, nu cu un sfert de real.

— Continuă, Sancho, nu te descuraja – îi spuse don Quijote –, că-ți îndoiesc mărimea prețului.

— Păi atunci – zise Sancho –, voia Domnului, n-are decât să plouă cu bice!

Dar pișicherul încetă să și le mai aplice pe spete și le dădea în copaci, cu ceva suspinuri din când în când, de părea că fiecare dintre ele îi smulgea sufletul. Milos fu cel al lui don Quijote, de teamă ca nu cumva

să i se curme viața și să nu mai apuce a-și vedea împlinită dorința din pricina imprudenței lui Sancho, așa că-i zise:

— Pe viața ta, prietene, hai să oprim aici afacerea, pentru că doctoria asta mi se pare foarte aspră și ar fi bine să mai tragem nițel de timp, că nici Zamora n-a fost cucerită într-o clipită⁹⁷⁵. Dacă am numărat bine, ți-ai dat peste o mie de bice: ajungă deocamdată, căci, vorbind mai necioplit, măgarul rabdă o povară, dar mai multă-l doboară⁹⁷⁶.

— Nu, nu, domnule, despre mine nimeni n-are să spună: „La arvuna plătită, mâna scrântită.”⁹⁷⁷ Du-te, domnule, ceva mai încolo și lasă-mă să-mi mai trag măcar încă o mie de bice, că din încă două mâini, încheiem jocul și ne mai rămâne și postav.

— Dacă ești într-o dispoziție atât de bună – zise don Quijote –, Cerul să te-ajute și lovește-te, că eu mă-ndepărtez.

Sancho se reapucă de treabă cu asemenea avânt, încât jupuisse de scoarță mulți copaci: atât era de grozavă nemila cu care se biciuia; și, dând o lovitură strașnică de bici într-un fag, ridică glasul și strigă:

— Aici va muri Samson și câți cu el, sodom!⁹⁷⁸

Don Quijote dădu fuga numaidecât la sunetul glasului chinuit și-al loviturii nemiloase de bici și, prinzând căpăstrul răsucit care-i slujea drept harapnic lui Sancho, îi zise:

— Ferească sfântul, Sancho prietene, ca de dragul meu tu să-ți pierzi viața de care ai nevoie ca să-ți hrănești nevasta și copiii: aștepte Dulcinea o împrejurare mai favorabilă, căci eu am să rămân în hotarele unei speranțe apropiate și voi aștepta să-ți împrăspătezi puterile, pentru ca treaba aceasta să se încheie spre satisfacția tuturor.

— Păi, domnule dragă, dacă înălțimii tale așa ți-e voia – răspunse Sancho –, să fie într-un ceas bun, și pune-mi atunci pe umeri surtucelul

⁹⁷⁵ Proverb: „No se ganó Zamora en un ora, ni Roma se fundó luego toda.” Se face referire sub formă proverbială la îndelungatul asediu al Zamorei din sec. al XI-lea, în decursul războaielor dinastice pe care le-a cunoscut Spania creștină, devenit ulterior unul din episoadele ciclului baladesc despre Cid.

⁹⁷⁶ În forma sa completă, proverbul e următorul: „La bestia sufre la carga, mas no la sobrecarga.”

⁹⁷⁷ Proverb: „A dineros pagados, brazos quebrados.”

⁹⁷⁸ Expresia își are originea în Biblie: „Moriatur anima mea cum Philistinim”, *Judecătorii*, 16, 30 („Mori, suflete al meu, cu Filistenii”).

domniei tale, că sunt nădușit tot și n-aș vrea să răcesc, fiindcă asta-i primejdia care-i pândește pe penitenții începători.

Don Quijote făcu întocmai și, rămânând în cămașă, îl acoperi pe Sancho, care dormi până când îl trezi soarele, iar apoi își reluară drumul, pe care și-l întrerupseră până una, alta, într-un sat ce se afla la trei leghe de-acolo. Descălecară la un han, pe care don Quijote îl recunoscuse ca atare, nu ca pe un castel cu șanț adânc, turnuri, grilaje cu țepi și pod ridicător, căci, de când fusese învins, raționa cu mai multă judecată despre toate lucrurile, precum se va spune acuma. Fu găzduit într-o odaie de la parter, căreia îi slujeau drept tapete de saftian niște draperii vechi pictate, cum se întâlnesc la țară. Pe una din acestea era pictată de o mână foarte stângace răpirea Elenei, când oaspetele cutezător i-o luase lui Menelau⁹⁷⁹, iar pe alta era istoria Didonei și-a lui Eneas⁹⁸⁰, ea în vârful unui turn înalt, părând a-i face semne cu o jumătate de cearșaf oaspelui fugar, ce-și luase tălpășița pe mare, pe o fregată sau o brigantină. Observă în cele două istorii că Elena nu mergea deloc silnic, deoarece râdea pe sub ascuns și cu viclenie, dar frumoasa Didona se vedea că vărsa pe ochi lacrimi de mărimea nucilor. Văzând acestea, don Quijote zise:

— Aceste două doamne au fost nespuse de nefericite că nu s-au născut în veacul nostru, iar eu mai presus de toți nefericit că nu m-am născut în al lor: i-aș fi întâlnit pe domnii aceștia și nici Troia n-ar fi fost arsă, nici Cartagina distrusă, căci ar fi fost de ajuns să-l fi omorât pe Paris și s-ar fi evitat atâtea nenorociri.

— Pun rămășag – zise Sancho – că nu peste mult timp nu va fi bodegă, han sau casă de oaspeți ori prăvălie de bărbier în care să nu se afle pictată istoria faptelor noastre de vitejie; aș vrea să le zugrăvească însă mâinile unui pictor mai bun decât cel care le-a pictat pe astea.

— Ai dreptate, Sancho – zise don Quijote –, fiindcă pictorul acesta este ca Orbaneja⁹⁸¹, un pictor care locuia la Úbeda și care,

⁹⁷⁹ Troianul Paris i-a răpit-o lui Menelaos, soțul ei. A fost cauza care a declanșat războiul Troiei.

⁹⁸⁰ Eneas, fugind din Troia incendiată, s-a refugiat la Cartagina, pe a cărei regină, Didona, a părăsit-o ca să plece în Italia, motiv pentru care Didona și-a luat viața.

⁹⁸¹ Anecdota a mai fost istorisită în *DQ* II, 3, p. 43; de data aceasta se face parcă aluzie la Avellaneda.

întrebat fiind ce picta, răspundea: „Ce-o fi să iasă“; și, dacă se-ntâmpla să picteze un cocoș, scria dedesubt: „Acesta este un cocoș“, ca să nu se creadă că era o vulpe. Așa mi se pare, Sancho, că va fi fiind pictorul sau scriitorul, că-i totuna, care a dat la lumină istoria acestui nou don Quijote care a apărut: a pictat sau a scris ce-o fi să iasă; sau va fi fost ca un poet care hălăduia anii trecuți pe la curte, pe nume Mauleón, și care răspundea pe loc la orice era întrebat și, întrebat fiind de cineva ce voia să zică „Deum de Deo“, a răspuns: „Deie unde-o da.“⁹⁸² Dar lăsând astea, spune-mi, Sancho, dacă ai de gând să-ți mai tragi un rând la noapte și dacă ai vrea să o faci sub acoperiș sau sub cerul liber.

— La naiba, domnule – răspunse Sancho –, pentru ce-am eu de gând să-mi trag, mi-e totuna în casă ori pe câmp; aș vrea totuși să fie printre copaci, fiindcă mi se pare că mă-nsoțesc și m-ajută să-mi îndeplinesc munca de minune.

— Ei bine, nu va fi așa, Sancho prietene – răspunse don Quijote –, ci, ca să prinzi puteri, o s-o lăsăm pentru satul nostru, unde vom ajunge poimâine cel mai târziu.

Sancho răspunse că putea face cum voia, dar că el ar fi vrut să încheie într-un timp cât mai scurt treaba aceea, cât îi era sângele cald încă și moara se mai învârtea, căci în zăbavă se ascunde deseori primejdia⁹⁸³, și roagă-te la Dumnezeu, dar dă și cu maiul din greu, că mai de folos e un *na* decât doi *ți-oi da*, și pasărea-n mână decât vulturul în zbor.

— Gata cu proverbele, Sancho, pentru numele Domnului – zise don Quijote –, căci revii, pare-se, la *sicut erat*⁹⁸⁴: vorbește simplu, neted și neîntortocheat, cum de multe ori ți-am spus-o, și vedea-vei cum o pâine îți va face cât o sută⁹⁸⁵.

⁹⁸² Anecdota, atribuită unui personaj cu siguranță real, vestit pentru improvizațiile sale. Cervantes o mai povestește prin intermediul lui Berganza în *Colocviul câinilor* (NE, p. 485). *Deum de Deo* sunt cuvinte din Crez.

⁹⁸³ Maximă deseori citată și prelucrată, vezi DQ I, 29, p. 311.

⁹⁸⁴ „Ca la început“, în noaptea veacurilor, cum sugerează „sicut erat in principio“ din *Gloria*.

⁹⁸⁵ Proverb, cu sensul că vei obține un mare profit: „Verás como te vale un pan por ciento.“

— Nu știu ce nenoroc am eu – răspunse Sancho –, de nu pot zice o vorbă fără o zicală sau o zicală care să nu pară vorbă; dar, dacă am să pot, am să mă-ndrept.

Și cu acestea, conversația lor se isprăvi deocamdată.

CAPITOLUL 72

Despre felul cum ajunseră în satul lor don Quijote și Sancho

Toată ziua aceea, așteptând să se facă noapte, don Quijote și Sancho rămaseră în acel sat și han, unul ca să-și termine la câmp deschis ultimul rând de penitență, iar celălalt ca să-i vadă sfârșitul și, astfel, împlinirea dorinței sale. Într-acestea, sosi la han un drumeț călare, cu trei, patru slujitori, dintre care unul îi spuse celui ce părea a le fi stăpân:

— Puteți să vă petreceți astăzi aici siesta, seniore don Álvaro Tarfe⁹⁸⁶: hanul pare curat și răcoros.

Auzind acestea, don Quijote îi zise lui Sancho:

— Ascultă, Sancho: când am răsfoit cartea despre a doua parte a istoriei mele, mi se pare că am dat în treacăt acolo peste numele acesta de don Álvaro Tarfe.

— Se prea poate – răspunse Sancho –. Să-i lăsăm să descalece, că pe urmă o să-i întrebăm.

Cavalerul se dădu jos de pe cal și, peste drum de încăperea lui don Quijote, hangița îi dădu tot o odaie de la parter, împodobită cu alte pânze pictate ca acelea din odaia lui don Quijote. Recent sositul cavaler se schimbă în haine de vară și, ieșind în portalul hanului, care era încăpător și răcoros și pe unde se preumbla don Quijote, îl întrebă:

— Încotro mergeți într-un ceas bun, domnule gentilom⁹⁸⁷?

⁹⁸⁶ Personaj important care-și face apariția încă din cap. I, un soi de *deus ex machina* al Quijote-lui apocrif al lui Avellaneda, pe care Cervantes îl aduce în scenă aici tocmai pentru a depune mărturie împotriva acelui autor și a-i demonstra impostura.

⁹⁸⁷ Tot acest episod, care debutează prin formule de salut obișnuite între drumeți care încă nu se cunosc, e gândit și reelaborat pe baza textului lui Avellaneda, cu deosebirea că acolo don Álvaro mergea la Zaragoza, pe când aici se întoarce din acel oraș.

Și don Quijote îi răspunse:

— Într-un sat din apropiere, de unde și sunt de fel. Și domnia voastră unde mergeți?

— Eu, domnule – răspunse cavalerul –, mă duc la Granada, care e patria mea.

— Și încă ce patrie bună! – replică don Quijote –. Puteți fi însă, domnule, atât de amabil să-mi spuneți care e numele dumneavoastră, căci mi se pare că pentru mine ar fi important s-o știu mai mult decât aș putea-o spune.

— Numele meu este don Álvaro Tarfe.

La care don Quijote replică:

— Se vede cu siguranță că sunteți acel don Álvaro Tarfe care circulă tipărit în cea de-a doua parte a istoriei lui don Quijote de la Mancha, de curând tipărită și dată la lumină de către un autor novice.

— Eu însumi sunt – răspunse cavalerul –, iar acel don Quijote, eroul principal al istoriei respective, mi-a fost prieten foarte apropiat, și eu am fost cel ce l-am scos din locul său de baștină sau cel puțin l-am împins să vină la niște întreceri care se țineau la Zaragoza, unde mă duceam eu; și adevărul este că i-am dat multe dovezi de prietenie și l-am scăpat să nu-i mângâie spetele călăul⁹⁸⁸, întrucât fusese peste măsură de sfruntat.

— Și ia spuneți-mi, seniore don Álvaro Tarfe, semăn eu cumva cu acel don Quijote de care vorbiți dumneavoastră?

— Nu, sigur nu – răspunse oaspetele –, cu niciun chip.

— Și don Quijote acela – zise al nostru – avea cu el un scutier numit Sancho Panza?

— Da, avea – răspunse don Álvaro –; și cu toate că-i mergea vorba de hazliu, nu l-am auzit niciodată spunând vreo glumă cu haz.

— Cred, fără doar și poate – zise atunci Sancho Panza –, pentru că spusul glumelor nu e pentru oricine, iar acel Sancho de care vorbiți domnia voastră, domnule gentilom, se vede treaba că e ditamai ticălosul, zevzec și hoțoman totodată, căci adevăratul Sancho Panza sunt eu, și știu mai multe vorbe de duh decât dac-ar ploua cu ele; iar dacă nu credeți, faceți încercarea și mergeți după mine măcar un an și-o să

⁹⁸⁸ Vezi cap. VIII și IX din falsul *Quijote* al lui Avellaneda.

vedeți că-mi cad la fiecă pas, și-atâtea și încă-atât de bune, că, fără să știu de cele mai multe ori ce zic, îi fac să râdă pe toți câți m-ascultă; iar adevăratul don Quijote, vestitul, viteazul și discernătorul, îndrăgostitul, îndreptătorul de nedreptăți, susținătorul celor de vârstă mică și-al orfanilor, apărătorul văduvelor, ucigașul de domnișoare⁹⁸⁹, cel care-o are drept unică doamnă pe neasemuita Dulcineea din Toboso, este domnul aici de față, stăpânul meu: oricare alt don Quijote sau oricare alt Sancho Panza nu-s decât păcăleală și lucru visat.

— Pe Dumnezeuul meu, o cred – răspunse don Álvaro –, pentru că dumneata, prietene, ai spus mai multe vorbe de duh în patru cuvinte câte ai rostit decât celălalt Sancho Panza în câte l-am auzit înșirând, și-au fost o grămadă! Era mai curând mâncăcios decât hazos și mai degrabă tont decât hazliu și sunt convins că fermecătorii care-l prigonesc pe don Quijotele cel bun au vrut să mă prigonească pe mine cu don Quijotele cel rău. Nu știu însă ce să zic, căci mă-ncumet să jur că l-am lăsat închis în Ospiciul Nunțului⁹⁹⁰ din Toledo, ca să-l vindece, iar acum se ivește aici alt don Quijote, foarte diferit de-al meu.

— Eu unul – zise don Quijote – nu știu dacă sunt bun, pot spune însă că nu sunt cel rău. Drept dovadă, vreau să știți, dragă seniore don Álvaro Tarfe, că în viața mea nu am fost la Zaragoza, ci, dimpotrivă, după ce mi s-a spus că acel pretins don Quijote luase parte la întrecerile din orașul acela, n-am mai vrut să pășesc în el, ca să-i scot minciuna în fața lumii, drept care m-am dus fără preget la Barcelona, arhivă a curteniei, adăpost al străinilor, spital al săracilor, patrie a vitejilor, răzbunare a obidiților și loc de întrunire a prieteniiilor statornice și, ca așezare și frumusețe, unică; și cu toate că evenimentele de care am avut parte în ea nu au fost foarte plăcute, ci foarte amare, le îndur fără amărăciune, doar pentru că am văzut-o⁹⁹¹. Pe scurt, seniore don Álvaro Tarfe, eu

⁹⁸⁹ Se referă, desigur, la moartea simulată a Altisidorei, de care don Álvaro nu putea avea cunoștință.

⁹⁹⁰ Așa se numea ospiciul sau casa de nebuni din Toledo, deoarece fusese fondat, în 1480, de Francisco Ortiz, nunțiu apostolic al papei Sixt al VI-lea și canonic al catedralei din Toledo. Episodul e povestit în cap. XXVI din *Quijotele* apocrif.

⁹⁹¹ În termeni asemănători elogiază Cervantes capitala catalană și în *Cele două fete* (NE, p. 408).

sunt don Quijote de la Mancha, cu adevărat acela despre care glăsuiește faima, iar nu nenorocitul acela care a vrut să-mi uzurpe numele și să se împăuneze cu gândurile mele. Pe domnia voastră vă rog fierbinte, în numele calității dumneavoastră de cavaler, să binevoiți a face o declarație în fața primarului de-aici din sat cum că nu m-ați văzut niciodată până acum în toate zilele vieții domniei voastre și că nu eu sunt don Quijotele tipărit în a doua parte, după cum nici acest Sancho Panza, scutierul meu, nu este acela pe care l-ați cunoscut domnia voastră.

— O voi face din toată inima – răspunse don Álvaro –, deși sunt uimit a vedea doi don Quijoți și doi Sanci în același timp și atât de asemănători la nume pe cât de diferiți în fapte; și iarăși zic și reconfirm că n-am văzut ce am văzut și nici nu mi s-a întâmplat ce mi s-a întâmplat.

— Fără doar și poate – zise Sancho –, domnia voastră trebuie să fiți vrăjit, ca stăpâna mea Dulcineea din Toboso; și dar-ar Dumnezeu ca dezvrăjirea dumneavoastră să stea în alte trei mii și nu știu câte bice pe care să mi le trag eu, așa cum mi le trag pentru ea, fiindcă mi le-aș trage fără niciun interes.

— Treaba asta cu bicele n-o înțeleg – zise don Álvaro.

Și Sancho îi răspunse că era mult de povestit, dar că avea să-i povestească totul dacă s-ar întâmpla să aibă același drum.

Se făcu într-acestea ora mesei; don Quijote și don Álvaro mâncară împreună. În han intră din întâmplare primarul satului, cu un grefier, în fața cărora don Quijore ceru, printr-o petiție pe deplin îndreptățită, ca don Álvaro Tarfe, cavalerul care se afla acolo de față, să declare în fața domniei sale că nu-l cunoștea pe don Quijote de la Mancha, deopotrivă și el de față, și că nu el era acela care circula tipărit într-o istorie intitulată *A doua parte a lui don Quijote de la Mancha*, alcătuită de un oarecare Avellaneda, de fel din Tordesillas. În sfârșit, primarul procedă pe deplin juridicește; declarația se întocmi cu toate formalitățile necesare în asemenea situații, drept care don Quijote și Sancho se simțiră foarte bucuroși, ca și cum o asemenea declarație ar fi fost de mare importanță pentru ei, iar deosebirea dintre cei doi don Quijoți și cea dintre cei doi Sanci n-ar fi fost limpede evidențiată prin faptele și vorbele lor. Multe⁹⁹² de curtenie și îmbieri fură schimbate între don

⁹⁹² Se subînțelege „vorbe“.

Álvaro și don Quijote, prin care marele manceg își demonstrează discernământul, dezamăgindu-l astfel pe don Álvaro Tarfe de eroarea în care se afla; acesta îi mărturisi că avea toate motivele să se simtă încântat, de vreme ce atingea cu mâna doi don Quijoți atât de opuși.

Veni după-amiaza, plecară din satul acela și, la vreo jumătate de leghe de-acolo, se despărțeau două drumuri diferite, unul care ducea la satul lui don Quijote și celălalt, cel pe care trebuia să-l urmeze don Álvaro. În acest scurt răstimp, don Quijote îi povesti nenorocirea înfrângerii sale, precum și vraja și dezvrăjirea Dulcineei, totul umplându-l de-o nouă uimire pe don Álvaro, care, îmbrățișându-i pe don Quijote și pe Sancho, își urmă drumul, iar don Quijote pe-al său, acesta petrecându-și noaptea următoare sub copaci, ca să-i dea prilej să-și desăvârșească penitența lui Sancho, care și-o desăvârși aidoma ca-n noaptea trecută, pe spezele scoarței fagilor, în mult mai mare măsură decât ale spetelor sale, pe care și le păzi atât de grijuliu, încât bicele n-ar fi putut clinti nicio muscă, chiar de i-ar fi poposit pe ele.

Amăgitul don Quijote nu pierdu socoteala niciunei singure lovituri și constată că, împreună cu cele din noaptea trecută, făceau trei mii douăzeci și nouă. Se pare că soarele se trezi mai devreme ca să asiste la sacrificiu, iar la lumina lui își urmară drumul, vorbind între ei despre amăgirea lui don Álvaro și despre atât de buna idee de a-i fi luat declarația în fața justiției, în chip atât de autentic⁹⁹³.

Toată ziua aceea și toată noaptea următoare meraseră fără a li se fi întâmplat nimica vrednic de povestit, afară de faptul că Sancho își isprăvisese misiunea, fapt de care don Quijote fu nespus de mulțumit, așteptând ziua spre a vedea dacă nu avea s-o întâlnească pe drum pe dezvrăjita Dulcineea, doamna sa; și urmându-și drumul, nu dădea peste nicio femeie fără a cerceta dacă nu era Dulcineea din Toboso, crezând cu nestrămutare că făgăduințele lui Merlin nu puteau fi mincinoase.

Cu asemenea gânduri și dorințe, urcară o costișă din vârful căreia își descoperiră satul, la vederea căruia Sancho căzu în genunchi și zise:

— Deschide ochii, patrie dorită, și vezi că ți se-ntoarce la sân Sancho, fiul tău, nu foarte bogat, dar strașnic biciuit. Deschide-ți brațele și

⁹⁹³ Altfel spus, cu respectarea tuturor condițiilor cerute de lege (semnătura grefierului, a petiționarului și cele ale unor martori).

primește-l și pe fiul tău don Quijote, care, deși se-ntoarce învins de brațe străine, se-ntoarce învingător de sine, ceea ce, după cum mi-a spus chiar el, este cea mai mare victorie pe care ți-o poți dori⁹⁹⁴. Aduc bani, căci, dacă bine mă biciuiam, cavaler veneam⁹⁹⁵.

— Isprăvește cu smintelile astea – zise don Quijote – și hai să pășim cu piciorul drept în satul nostru, unde ne vom da frâu liber plăsmuirilor și planurilor despre viața pastorală pe care avem de gând s-o ducem.

Zicând acestea, coborâră costișa și merseră în satul lor.

CAPITOLUL 73

Despre semnele prevestitoare pe care le avu don Quijote la intrarea în satul său, dimpreună cu alte evenimente ce împodobesc și acreditează această măreață istorie

La intrarea căruia⁹⁹⁶, după cum spune Cide Hamete, don Quijote văzu că pe aria satului se certau doi băieți și unul îi spunea celuilalt:

— Nu te osteni, Periquillo, că n-ai s-o mai vezi câte zile vei avea.

Don Quijote auzi și-i spuse lui Sancho:

— N-ai luat seama, prietene, ce a spus băiatul acela: „N-ai s-o mai vezi câte zile vei avea“?

— Ei și, ce ne pasă nouă – răspunse Sancho – că băiatul a spus asta?

— Ce? – replică don Quijote –. Nu vezi oare că, aplicând cuvintele acelea la gândul meu, vrea să însemneze că nu am s-o mai văd pe Dulcinea?

Sancho ar fi vrut să-i răspundă, dar fu împiedicat de vederea unui iepure⁹⁹⁷ care fugea peste câmp, hăituit de numeroși ogari și vânători și care, înfricoșat, se ascunse și se ghemui sub picioarele surului. Sancho îl luă cu ușurință în mâini și i-l arătă lui don Quijote pe când acesta zicea:

⁹⁹⁴ Motiv clasic, deseori citat, care s-a transformat în proverb. Vezi *DQ* I, 36, p. 402. Vezi maxima stoică a lui Seneca: „Qui se ipsum vincit, omnia vincit.“

⁹⁹⁵ Aceeași frază, în alt context și cu nuanță diferită, în *DQ* II, 36, p. 306.

⁹⁹⁶ Se referă la ultimul cuvânt din capitolul anterior, *satul*.

⁹⁹⁷ Întâlnirea neașteptată cu un iepure era socotită de rău augur.

— *Malum signum! Malum signum!*⁹⁹⁸ Un iepure fuge, ogarii îl gonesc: Dulcineea nu apare!

— Ciudat mai ești, domnule – zise Sancho –. Să zicem că iepurele ăsta e Dulcineea din Toboso și ogarii ce-l urmăresc sunt ticăloșii ăia de fermecători care au prefăcut-o în țarancă; el fuge, eu îl prind și-l pun în puterea domniei tale, îl ții în brațe și-l mângâi: ce semn rău e ăsta și ce prevestire rea se poate trage de-aici?

Cei doi băieți cu cearta se apropiară să vadă iepurele și Sancho îl întrebă pe unul dintre ei de ce se păruiau; și cel ce spusese „n-ai s-o mai vezi câte zile vei avea” îi răspunse că-i luase celuilalt băiat o colivie cu greieri, pe care n-avea de gând să i-o mai dea înapoi câte zile va avea de trăit. Sancho scoase patru cuartoși din buzunar și i-i dădu băiatului pentru colivie, după care i-o puse lui Don Quijote în mâini, zicând:

— Iată, domnule, rupte și spulberate prevestirile astea, care n-au de-a face cu întâmplările noastre, după cum mă bate gândul, deși tont, mai mult decât cu norii de mai an⁹⁹⁹. Și, dacă nu mă-nșală ținerea de minte, l-am auzit zicând pe preotul de la noi din sat că nu se cade ca oameni creștini și discernători să se uite la asemenea copilării¹⁰⁰⁰, ba chiar înălțimea ta mi-ai spus-o zilele trecute, dându-mi de înțeleș că sunt tonți toți creștinii care se iau după prevestiri. Și nu-i nevoie să mai batem apa-n piuă, ci hai la drum și să intrăm la noi în sat.

Se apropiară vânătorii, își cerură iepurele și don Quijote li-l dădu; merșeră mai departe și la intrarea în sat, într-o poieniță, dădură de preot și de bacalaureatul Carrasco în rugăciune¹⁰⁰¹. Și trebuie spus că Sancho Panza aruncase peste sur și peste legătura de arme, în chip de cioltar, tunică de bogasiu pictată cu limbi de foc în care fusese îmbrăcat la castelul ducelui în noaptea când își venise-n fire Altisidora; îi pusesse

⁹⁹⁸ Lat.: „Semn rău!”

⁹⁹⁹ Cu alte cuvinte, „semnele nu au nimic de-a face cu întâmplările prin care trecem”. De remarcat contrastul tot mai puternic dintre raționalitatea lui Sancho și comportamentul tot mai slab de înger al unui don Quijote derutat.

¹⁰⁰⁰ O afirmație asemănătoare făcuse însuși don Quijote: „Discernătorul și creștinul nu trebuie să tot iscodească ce anume vrea Cerul să facă” (DQ II, 58, p. 469).

¹⁰⁰¹ Bacalaureatul primise și el ordinele minore, având deci obligația să-și spună rugăciunile.

pe cap și tichia, ceea ce fu cea mai nouă metamorfoză și podoaba cea mai trăsnetă cu care se văzuse vreodată un măgar pe lume.

Cei doi fură numaidecât recunoscuți de către preot și bacalaureat, care le ieșiră în întâmpinare cu brațele deschise. Don Quijote descălecă și-i îmbrățișă strâns; iar băieții, cu neslăbită vedere de lincși, observară tichia dobitocului și dădură fuga s-o vadă, zicându-și unii altora:

— Veniți, băieți, și-o să-l vedeți pe măgarul lui Sancho Panza mai fercheș ca Mingo¹⁰⁰², iar pe animalul lui don Quijote mai costeliv ca-n ziua dintâi.

În sfârșit, împresurați de ștregari și însoțiți de preot și de bacalaureat, intrară în sat și merșeră acasă la don Quijote și-n poartă dădură peste jupâneasă și nepoată, cărora le și ajunseseră veștile despre sosirea lor. Nici mai mult, nici mai puțin ele îi fuseseră date și Teresei Panza, nevasta lui Sancho, care, despletită și pe jumătate goală, târând-o de mână pe Sanchica, fata lor, dădu fuga să-l vadă pe bărbatu-său; și, văzându-l nu atât de frumos gătit cum credea ea că ar fi trebuit să fie un guvernator, îi spuse:

— Cum se face că vii în halul ăsta, bărbate dragă, de vii, pare-mi-se, pe jos și cu picioarele umflate, aducând mai degrabă a dezguvernat decât a guvernator?

— Taci, Teresa – răspunse Sancho –, că deseori unde sunt cârlige nu-s slănine¹⁰⁰³, și hai acasă la noi, că acolo ai s-auzi minunății. Aduc bani, ăsta-i lucrul cel mai de seamă, câștigați prin iscusința mea și fără să fi păgubit pe nimeni.

— Adu dumneata banii, dragă bărbate – zise Teresa –, fie că i-ai câștigat pe-aici ori pe-acolo, căci oricum i-ai fi câștigat, n-ai adus obiceiuri noi pe lume.

¹⁰⁰² În text: „más galán que Mingo“, comparație populară întemeiată pesemne pe vestimentația ce i se atribuia personajului cu acest nume din *Coplas de Mingo Revulgo*, operă anonimă publicată în primă ediție la Lisabona, fără an (înainte de 1485?), dialog între doi păstori, Gil Arrebato și Mingo Revulgo, în care sunt satirizați regele Enrique al IV-lea cel Neputincios (1454–1474) și favoritul său, don Beltrán de Cueva.

¹⁰⁰³ Proverb: „Donde hay estacas no hay tocinos“, în sensul că aparențele sunt înșelătoare; proverbul a mai fost citat și în alte ocazii (*DQ* I, 25, p. 247 ș.a.), dar de data asta înțelesul lui este răsturnat, vrând să spună că, în ciuda aparenței sale mizerabile, Sancho aduce bani.

Sanchica îl îmbrățișă pe taică-său și-l întrebă dacă adusesese ceva, că-l așteptau ca pe ploaia din mai¹⁰⁰⁴; și, apucându-l de-o parte a curelei, iar nevastă-sa de mână, fata mai trăgându-l după ea și pe sur, merșeră la ei acasă și-l lăsară pe don Quijote la a lui, în mâinile nepoatei și-ale jupânesei și-n tovărășia preotului și-a bacalaureatului.

Don Quijote, fără a se mai uita la timp sau la ceasuri, se retrase în aceeași clipă cu preotul și bacalaureatul și, pe scurt, le povesti înfrângerea și obligația ce-i revenise de a nu mai ieși din satul său vreme de un an și pe care avea de gând să o îndeplinească punct cu punct, fără a o încălca nici cu un atom, ca un cavaler rătăcitor obligat de strictețea legilor cavaleriei rătăcitoare, și că avea de gând ca pe durata aceluia an să se facă păstor și să-și petreacă zilele în singurătatea câmpurilor, unde, fără frâu, își putea da curs liber gândurilor amoroase, consacându-se îndeletnicirii pastorale și virtuozității; și-i ruga fierbinte, dacă nu aveau prea multe de făcut și nu erau angajați în treburile mai însemnate, să binevoiască a-i fi tovarăși, el urmând să cumpere oi și vite îndestulătoare care să le justifice numele de păstori; și le aducea la cunoștință că lucrul cel mai important din acea treabă fusese făcut, deoarece le și pusese numele, care aveau să le vină ca turnate. Preotul îl rugă să le spună. Don Quijote răspunse că el urma să se numească păstorul Quijótiz; bacalaureatul, păstorul Carrascón; preotul, păstorul Curiambro; și Sancho Panza, păstorul Pancino.

Rămaseră uluiți cu toții văzând noua nebunie a lui don Quijote, dar ca să nu le plece iarăși din sat după cavaleriile lui, nădăjduind că în decursul aceluia an s-ar fi putut vindeca, acceptară noul său plan și-i încuviințară nebunia drept discernătoare, oferindu-se să-i fie tovarăși în îndeletnicirea aceea.

— Cu atât mai mult — zise Sansón Carrasco — cu cât, după cum știe toată lumea, eu sunt poet foarte celebru și la fiecare pas voi compune versuri pastorale sau curtenesii sau cum mi-o veni mai bine, ca să ne petrecem timpul prin coclaurii pe unde avem a hălădui; și de și mai mare trebuință, domnii mei, este ca fiecare să-și aleagă numele păstoriței pe

¹⁰⁰⁴ Vezi DQ II, 42, p. 342.

care are de gând s-o celebreze în versuri și să nu lăsăm copac, oricât de tare ar fi, în care să nu-i înscriem și întipărim numele, după uzul și obiceiul păstorilor îndrăgostiți.

— Asta vine ca turnat — răspunse don Quijote —, deși eu sunt scutit să găsesc un nume de păstoriță închipuită, de vreme ce îl și am pe cel al neasemuitei Dulcineea din Toboso, glorie a acestor meleaguri, podoabă a acestor pajiști, temei al frumuseții, caimac al grațiilor și, în sfârșit, ființă căreia i s-ar potrivi orice laudă, oricât de hiperbolică ar fi.¹⁰⁰⁵

— Așa este — zise preotul —, dar noi vom căuta pe-aici niște păstorițe săritoare, care, dacă nu turnate, măcar cioplite tot au să ne vină.

La care Sansón Carrasco adăugă:

— Și, dacă nu vor fi având, le vom da numele celor zugrăvite și tipărite, de care e plină lumea: alde Fílida, Amarilis, Diana, Flérída, Gala-teea și Belisarda; căci, de vreme ce se vând prin piețe, le putem prea bine cumpăra și socoti ca pe-ale noastre. Dacă pe doamna sau, mai bine zis, pe păstorița mea, s-ar întâmpla să o cheme Ana, o voi celebra sub numele de „Anarda“, iar dacă Francisca, o voi numi „Francenia“, și dacă Lucía, „Lucinda“, că ar fi totuna; și Sancho Panza, dacă are să intre în confreria noastră, își va putea celebra nevasta, Teresa Panza, sub numele de „Terèsaina“.

Don Quijote făcu haz de folosirea numelui, iar preotul îi lăudă infinit hotărârea cinstită și onorabilă și se oferă încă o dată să-i țină tovărășie tot timpul pe care aveau să i-l lase liber îndeplinirea obligațiilor sale de neocolit. Cu acestea își luară bun-rămas de la el și-l rugară și-l sfătuiră să-și vadă de sănătate și să se desfete cu tot ce era mai bun.

Soarta vru ca nepoata lui și jupâneasa să audă conversația celor trei; și, de îndată ce plecară, intrară amândouă în casă cu don Quijote și nepoata îi spuse:

— Ce-nseamnă asta, domnule unchi? Acum când ne gândeam că domnia ta ai să revii acasă și-ai să-ți petreci aici o viață liniștită și onorabilă, vrei să te vâri în alte labirinturi, făcându-te „păstorele, la ce vii,

¹⁰⁰⁵ Totul este conform tradiției pastorale. De remarcat că aici don Quijote o evocă pentru ultima dată pe doamna gândurilor sale.

ciobănaș, de ce plecași¹⁰⁰⁶? Păi zău, e prea uscat firul de orz pentru fluier¹⁰⁰⁷.

La care jupâneasa adăugă:

— Și-o să poți, domnule, să petreci în plin câmp siestele verii, gerurile iernii, urletul lupilor? Nu, nici vorbă, căci asta e-ndeletnicire și slujbă de bărbați în putere, tăbăciți și crescuți pentru meseria asta încă din fașă și din scutece. Ba, dintre două rele, mai bine e să fii cavaler rătăcitor decât păstor. Uite, domnule, ascultă-mi sfatul, că nu ți-l dau după ce m-am ghiftuit cu pâine și vin, ci cu posturi și cu cei cincizeci de ani ai mei câți am; rămâi acasă, vezi-ți de gospodărie, spovedește-te des, ajută-i pe săraci, și pe sufletul meu dacă-ți va fi rău.

— Tăceți, fetelor – le răspunse don Quijote –, știu eu bine ce am de făcut. Duceți-mă la pat, căci mi se pare că nu mi-e prea bine, și fiți încredințate că, orice-ar fi să fiu, cavaler rătăcitor sau păstor, n-am să uit nicio dată să mă ocup de nevoile voastre, după cum o veți vedea din fapte.

Și cele două fete de ispravă (căci așa erau fără nicio îndoială jupâneasa și nepoata) îl duseră la pat, unde-i dădură de mâncare și-l îngrijiră cum se pricepură mai bine.

CAPITOLUL 74

*Despre cum căzu la pat don Quijote,
despre testamentul pe care-l făcu și moartea lui*

Cum lucrurile omenești nu pot fi veșnice, ci merg mereu în declin de la începuturi până ce ajung la finele lor, mai cu seamă viețile oamenilor, și cum cea a lui don Quijote nu dobândise privilegiu din partea Cerului ca să și-l țină în loc pe-al său¹⁰⁰⁸, îi sosiră și lui sfârșitul și clipa de pe urmă, când se aștepta mai puțin, pentru că, fie din melancolia pe care i-o pricinuia constatarea că fusese învins, fie din hotărârea Cerului, care

¹⁰⁰⁶ „Pastorcillo, tú que vienes, pastorcico, tú que vas”; versuri dintr-un cântec (*villancico*) neidentificat până acum.

¹⁰⁰⁷ Aluzie la proverbul: „Duro es el alcacel para hacer zampoñas de él” („Orzu-i prea uscat la pai fluieraș din el să tai”).

¹⁰⁰⁸ Ca și în original, antecedentul lui „al său” este „declin”-ul.

așa rânduise, fu cuprins de o febră care-l ținut la pat șase zile, de-a lungul cărora fu deseori vizitat de preot, de bacalaureat și de bărbier, prietenii săi, fără ca Sancho Panza, bunul lui scutier, să i se clinească de la căpătâi.

Aceștia, crezând că mâhnirea de a fi fost învins și de a nu-și vedea împlinită speranța în eliberarea și dezvrăjirea Dulcineei îl aduseseră în starea aceea, se străduiau pe toate căile cu putință a-l înveseli, bacalaureatul spunându-i să prindă inimă și să se ridice ca să-și înceapă îndeletnicirea pastorală, în vederea căreia se și grăbise a compune o eglogă, de le lasă-n umbră pe toate cele câte le compusese Sannazarro¹⁰⁰⁹, și mai și cumpărase pe banii lui doi câini vestiți pentru paza turmei, unul numit Barcino și celălalt Butrón¹⁰¹⁰, pe care i-i vânduse un cirezar din Quintanar. Ci astea nu-l făceau pe don Quijote să-și lepede tristețile.

Prietenii săi îl chemară pe medic, el îi luă pulsul și nu prea fu mulțumit, spunând că, în orice caz, ar fi bine să se îngrijească de sănătatea sufletului, pentru că cea a trupului îi era în pericol. Don Quijote îl ascultă cu cugetul împăcat, nu însă la fel îl ascultară jupâneasa, nepoata și scutierul său, care începură a plânge duios, ca și cum l-ar fi și văzut mort în fața lor. Părerea medicului fu că-l dădeau gata melancoliile și necazurile. Don Quijote îi rugă să-l lase singur, fiindcă voia să doarmă puțin. Îi făcură pe voie și dormi șnur, cum se zice, mai bine de șase ceasuri: într-atâta, încât jupâneasa și nepoata crezură că somnul avea să-i fie de-a pururi. Se trezi la sfârșitul răstimpului menționat și, strigând cu glas mare¹⁰¹¹, zise:

¹⁰⁰⁹ Iacopo Sannazarro (1457–1530), unul din reprezentanții cei mai însemnați ai umanismului napolitan, autor de opere în latină și în italiană, dintre care se distinge *Arcadia*, roman pastoral alcătuit din douăsprezece proze și douăsprezece egloge, cu o introducere și un *congedo* („rămas-bun”); a compus o serie de egloge și în latină, foarte apreciate în cercurile umaniștilor.

¹⁰¹⁰ Nume uzuale pentru câini: *Barcino* „cu blana târcată în alb și roșcat”; *Butrón* posibil de culoare roșcat-găbuie, ca *buitre* „vultan”. *Barcino* e numele care i se dă și lui Berganza, în *Colocviul câinilor* (NE, p. 483).

¹⁰¹¹ Expresia coincide cu cea din Biblia *Vulgata* în relatarea morții lui Isus: „Iesus autem iterum clamans voce magna, emisit spiritum” (*Matei*, 27, 50) și „Et clamans voce magna Iesus ait: Pater, in manus tuas commendo spiritum meum” (*Luca*, 23, 46).

— Binecuvântat fie Dumnezeu cel Puternic, care mi-a făcut un asemenea bine! În sfârșit, milostivirile lui n-au hotărât și păcatele oamenilor nu le împrăștiează și nici nu le stau în cale.

Nepoata fu atentă la vorbele unchiului și ele i se părură mai pline de noimă decât cele pe care obișnuia a le spune, cel puțin în starea lui de boală, și-l întrebă:

— Ce spui, domnule? Este ceva nou pe la noi? Despre ce milostiviri e vorba sau despre ce păcate ale oamenilor?

— Milostivirile – răspunse don Quijote –, nepoată, sunt cele pe care mi le-a arătat în clipa de față Dumnezeu și căroră, după cum am spus, păcatele mele nu le stau în cale. Am judecată liberă acum și limpede, fără umbrele tenebroase ale ignoranței pe care mi le-a așternut peste ea amara și necurmata lectură a detestabilelor cărți cavalești. Acum le recunosc smintelile și înșelăciunile și nu mă îndurerez decât că dezamăgirea mi-a venit atât de târziu, încât nu-mi lasă răgazul trebuincios ca să mă răscumpăr oarecum citind altele ce pot fi lumină a sufletului¹⁰¹². Mă simt, nepoată, în pragul morții: aș vrea să mi-o pregătesc în așa fel, încât să pot arăta că viața nu mi-a fost atât de rea, încât să las în urmă doar reputația de nebun; căci, deși am fost astfel, n-aș vrea să întăresc adevărul acesta prin moartea mea. Cheamă-i, prietenă, pe bunii mei prieteni, pe preot, pe bacalaureatul Sansón Carrasco și pe meșterul Nicolás bărbierul, căci vreau să mă spovedesc și să-mi fac testamentul.

Nepoata fu scutită însă de munca aceasta prin intrarea celor trei. De cum îi văzu, don Quijote zise:

— Felicități-mă, bunii mei domni, gata, nu mai sunt don Quijote de la Mancha, ci Alonso Quijano, căruia obiceiurile mele mi-au adus numele de „cel bun”¹⁰¹³. Gata, acum sunt inamic al lui Amadís de Gaula

¹⁰¹² Posibilă aluzie la *Luz del alma christiana*, cartea lui fray Felipe de Meneses, pe care probabil o văzuse în tiparnița din Barcelona (DQ II, 62, p. 516).

¹⁰¹³ În text: *renombre*, însemnând atât „supranume”, cât și „faimă”, sensuri acoperite și în traducere de „nume”. Cavalerul, în acest moment decisiv, se confruntă atât cu personalitatea sa literară, cât și cu cea reală. E pentru prima oară când se precizează numele de botez al lui don Quijote și tot prima când patronimul ni se prezintă sub forma de *Quijano*. Vezi DQ I, 1, p. 30, n. 76.

și-al întregii liote infinite a celor de teapa lui; acum toate istoriile profane ale cavaleriei rătăcitoare îmi sunt odioase; acum îmi recunosc prostia și primejdia în care m-a adus citirea lor; acum, învățându-mă minte prin mila Domnului, le detest.

Când cei trei îl auziră zicând acestea, crezură că fusese apucat fără nicio îndoială de-o nouă nebunie, iar Sansón îi spuse:

— Seniore don Quijote, acum, când avem știre că doamna Dulcineea a fost dezvrăjită, domnia ta vîi cu d-alde de-astea? Și tocmai acum, când suntem chiar pe punctul de a deveni păstori, spre a ne petrece viața cântînd, ca niște prinți, domnia ta vrei să te faci pustnic? Taci, pe viața domniei tale, și lasă poveștile astea.

— Pe cele de pînă azi — replică don Quijote —, care spre paguba mea au fost adevărate, moartea mi le va preschimba, cu ajutorul Cerului, în folos. Eu, domnilor, simt că voi muri în foarte scurt timp: lăsați glumele și aduceți-mi un confesor care să mă spovedească și un notar care să-mi facă testamentul, căci în asemenea momente nu mai poți glumi cu sufletul tău; drept care vă rog mult ca, în timp ce domnul părinte mă spovedește, să vă duceți după notar.

Se uitară unii la alții, uimiți de vorbele lui don Quijote și, cu toate că se mai îndoiau, voiră a-i da crezare; și unul din semnele prin care traseră încheierea că era pe moarte fu acela că atît de lesne devenise din nebun cuminte, deoarece vorbelor relatate pînă aici le adăugă și altele multe atît de bine rostite, atît de creștinești și cu atîta noimă, încît orice îndoială li se risipi de-a binelea și ajunseră a crede că era cu mintea întreagă.

Preotul îi pofti pe toți să iasă și, rămas singur cu el, îl spovedi.

Bacalaureatul plecă după notar și în scurt timp se întoarse cu el și cu Sancho Panza; acesta, care și apucase să afle, pus la curent de către bacalaureat, în ce stare se afla stăpînul său, când le găsi plânse pe jupăneasă și pe nepoată, începu a lăsa buza și a vărsa lacrimi. Spovada se isprăvi și preotul ieși zicînd:

— Cu adevărat este pe moarte și cu adevărat Alonso Quijano cel Bun este cu mintea întreagă; putem intra fără grijă ca să-și facă testamentul.

Aceste vești dădură un teribil imbold ochilor grei de lacrimi ai jupânei, ai nepoatei și-ai lui Sancho Panza, bunul său scutier, într-atâta, încât făcu să le țâșnească lacrimile din ochi și mii de suspinuri adânci din piept; căci, într-adevăr, așa cum s-a spus nu doar o dată, câtă vreme don Quijote a fost Alonso Quijano cel Bun pur și simplu și câtă vreme a fost don Quijote de la Mancha, el a avut mereu o fire pașnică și-o comportare plăcută, fapt pentru care nu doar de cei ai casei sale era tare iubit, ci și de toți câți îl cunoșteau.

Notarul intră împreună cu ceilalți și, după ce redactă introducerea testamentului, iar don Quijote își puse în bună rânduială sufletul, cu toate obiceiurile creștinești ce se impun, când ajunse la legate, zise:

— *Item*, este voința mea ca, în legătură cu o sumă de bani aflați asupra lui Sancho Panza, pe care, în nebunia mea, l-am făcut scutier al meu și, întrucât între el și mine au fost anumite socoteli cu plăți și încasări, vreau să nu i se ceară a da seama de ei și nici să nu i se ceară altă socoteală, ci, dacă va prisosi ceva după ce se va fi plătit ceea ce-i datorez, restul să-i rămână lui și, chiar de vor fi puțini, să-i fie de mare folos; și dacă, așa cum, nebun fiind, am intervenit ca să i se dea guvernarea Insulei, aş putea acum, cuminte fiind, să i-o dau pe cea a unui regat, i-aş da-o, pentru că simplitatea firii și fidelitatea comportării sale o merită.

Și, întorcându-se către Sancho, îi spuse:

— Iartă-mă, prietene, că ți-am dat prilejul de a părea nebun ca mine, făcându-te să cazi în greșeala în care am căzut eu însumi, și anume că pe lume au existat și există cavaleri rătăcitori.

— Vai! – răspunse Sancho plângând –. Nu muri, înălțimea ta și stăpâne drag, ci ascultă-mi sfatul și trăiește ani îndelungați, fiindcă cea mai mare nebulie pe care-o poate face cineva în viața asta e să se lase să moară nitam-nisam, fără ca nimeni să-l ucidă și nici ca alte mâini decât cele ale melancoliei să-l dea gata. Hai, nu fi leneș, scoală-te din pat și să plecăm la câmp în straie de păstori, așa cum ne înțeleseserăm: poate că după vreo tufă avem s-o găsim pe doamna Dulcinea dezvrăjită, cum nici nu s-a mai văzut de frumoasă. Dacă mori de necaz că te-ai văzut învins, dă vina asupra mea, zicându-ți că ai fost doborât pentru că eu l-am închinat prost pe Rușinante; cu atât mai mult cu cât înălțimea ta

oi fi văzut prin cărțile cavaleriești ale domniei tale că e lucru obișnuit ca unii cavaleri să fie doborâți de alții și cine azi este învins e-nvingător mâine.

— Așa este — zise Sansón —, și Sancho Panza, bunul de el, spune tot adevărul despre cazurile acestea.

— Domnilor — zise don Quijote —, s-o luăm cu binișorul, căci în cuiburile de mai an nu-s păsări în acest an¹⁰¹⁴. Nebun am fost, și-acuma sunt cuminte; am fost don Quijote de la Mancha și-acuma sunt, precum am spus, Alonso Quijano cel Bun. Deie Domnul ca pocăința și sinceritatea să-mi readucă prețuirea de care aveam parte din partea domniilor voastre, și domnul notar să continue.

„*Item*, las toată averea mea, cu ușa închisă¹⁰¹⁵, Antoniei Quijana¹⁰¹⁶, nepoata mea, aici de față, scăzând mai întâi, din partea cea mai la îndemână, tot ce este de trebuință ca să se execute legatele pe care le dispun; și prima obligație de satisfăcut este să se plătească simbria pe care i-o datorez jupânesei mele pentru timpul cât m-a slujit, plus douăzeci de ducăți pentru o rochie. Las ca executori testamentari pe domnul părinte și pe domnul bacalaureat Sansón Carrasco, aici de față.

Item, este voia mea ca, dacă Antonia Quijana, nepoata mea, ar voi să se mărite, să se mărite cu un bărbat care să fie cercetat în primul rând dacă nu știe nimic despre ce anume sunt cărțile cavaleriești; iar de s-ar descoperi că știe și, cu toate acestea, nepoata mea tot ar mai vrea să se mărite cu el, să piardă tot ce i-am lăsat prin testament, bunuri pe care executorii mei testamentari le vor putea împărți după voia lor în fapte pioase.

Item, îi rog fierbinte pe sus-zișii domni executori testamentari ai mei ca, dacă norocul i-ar aduce în situația de a-l cunoaște pe autorul despre care se spune că a compus istoria ce circulă pe aici sub titlul de

¹⁰¹⁴ În sensul că s-a terminat cu iluziile, împrejurările s-au schimbat. Vezi și DQ II, 15, p. 132.

¹⁰¹⁵ În text: *a puerta cerrada*, formulă testamentară prin care se înțelegea totalitatea averii, fără a mai fi necesară enumerarea detaliată a bunurilor.

¹⁰¹⁶ Nepoată de soră a lui don Quijote. Nu era neobișnuit în epoca aceea ca un copil să adopte numele de familie al mamei sau al bunicului și nici ca numele de familie să ia formă feminină sau masculină în funcție de purtător.

*A doua parte a isprăvilor de vitejie ale lui don Quijote de la Mancha*¹⁰¹⁷, să-l roage din parte-mi, cât mai stăruitor cu putință, să ierte prilejul pe care i l-am dat fără știința mea de a fi scris atâtea și atât de mari sminteli cum scrie în ea, pentru că plec din viața aceasta cu musturarea de cuget că i-am dat motiv să le scrie.“

Cu acestea, închise testamentul și, cuprins de un leșin, se-ntinse în pat cât era de lung. Se tulburară cu toții și săriră să-l ajute, iar în cele trei zile cât mai trăi după cea în care-și făcuse testamentul, leșinurile îl luau tot mai des. Casa era pe de-a-ntregul tulburată, și totuși nepoata mânca, jupâneasa bea zdravăn și Sancho Panza se bucura, căci gândul că moștenești ceva șterge sau domolește oarecum amintirea suferinței pe care drept este să o lase în urma lui răposatul.

În sfârșit, sosi și cea de pe urmă¹⁰¹⁸ a lui don Quijote, după ce primi toate sacramentele și după ce osândi cu numeroase și convingătoare argumente cărțile cavalerești. Fu de față și notarul și spuse că niciodată nu citise în vreo asemenea carte că vreun cavaler rătăcitor ar fi murit în patul său atât de împăcat și atât de creștinește ca don Quijote; acesta, printre regretele și lacrimile celor ce se aflau acolo, își dădu duhul, vreau să zic că muri.

Văzând acestea, preotul îl rugă pe notar să consemneze mărturia că Alonso Quijano cel Bun, cunoscut ca „don Quijote de la Mancha“, trecuse din viața de aici și murise de moarte naturală; și cerea această mărturie pentru a reteza vreunui alt autor, în afară de Cide Hamete Benengeli, prilejul de a-l învia în chip mincinos și de a însăila istorii fără de sfârșit cu faptele lui de vitejie.

Acesta a fost sfârșitul de care a avut parte ingeniosul hidalg de La Mancha, al cărui loc de obârșie Cide Hamete n-a vrut să-l precizeze, pentru a lăsa toate târgurile și satele din La Mancha să se lupte între ele spre a-l înfia și a-l considera drept al lor, întocmai cum s-au luptat cele șapte cetăți din Grecia pentru Homer¹⁰¹⁹.

¹⁰¹⁷ Titlul exact al cărții lui Alonso Fernández de Avellaneda este *Segundo tomo del ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha, que contiene su tercera salida, y es la quinta parte de sus aventuras*.

¹⁰¹⁸ Subînțele: clipă.

¹⁰¹⁹ Fraza reamintește, completând-o, prima frază a romanului (I, 1). Cele șapte cetăți grecești erau Cumae, Smirna, Chios, Colofon, Pilos, Argos și Atena.

Nu se mai pun aici bocetele lui Sancho Panza, ale nepoatei și ale jupânesei lui don Quijote, nici noile epitafuri de pe mormântul său¹⁰²⁰, fără numai cel pe care i l-a pus Sansón Carrasco:

Zace-aici hidalgu-aparte
care-ajunse-atât de sus
în bravuri, că de departe
vezi că moartea n-a răpus
viața-i, triumfând prin moarte.

N-a pus preț pe lumea mare;
ciuhă și sperietoare
i-a fost lumii, și-ntr-atât,
faima că l-a hotărât:
mort mintos, viu minte n-are.

Și prudentisimul Cide Hamete îi spuse penei sale: „Aici vei rămâne atârnată de cârligul și de sârmulița asta, tu, până a mea, nu știu dacă bine sau rău tăiată, și-acolo trăi-vei secolii îndelungați, dacă nu cumva istorici neobrazăți și ticăloșiți nu te-or da jos ca să te profaneze. Ci înainte să se apropie de tine, îi poți avertiza și le poți spune cum vei putea mai bine:

Valea, valea, pușlamale,
mâna jos, și n-o atingeți,
căci, o, rege bun, isprava
dată-n scris mi-e numai mie.¹⁰²¹

Doar pentru mine s-a născut don Quijote și eu pentru el: el a știut să făptuiască, iar eu să scriu, noi amândoi suntem una, în ciuda și în pofida scriitorului închipuit și tordesilnic¹⁰²² care a cutezat sau ar mai cuteza

¹⁰²⁰ Prima parte se încheia cu epitafurile academicienilor din Argamasilla.

¹⁰²¹ Ultimele două versuri sunt o adaptare a celor dintr-o baladă despre asediul Granadei („Estando el rey don Fernando”), inclusă în prima parte a cărții lui Ginés Pérez de Hita, *Guerras civiles de Granada*. În versul al treilea, *empresa*, culeasă în ortografia ezitantă a epocii *impresa*, poate fi interpretată și ca „ispravă aventuroasă”, dar și ca „tipărire, tipăritură”. Am încercat să sugerez ambele sensuri.

¹⁰²² Adaptez epitetul din text: *tordesillesco* „de fel din Tordesillas”.

să scrie cu pană de struț grosolană și prost cioplită faptele de bravură ale viteazului meu cavalier, fiindcă nu-i sarcină pentru umerii lui, nici subiect pentru ingeniozitatea-i răsuflată; și atrage-i atenția, dacă vei ajunge cumva să-l cunoști, să lase a se odihni în mormânt ostenitele și de mult putrezitele oseminte ale lui don Quijote și nu cumva să voiască a-l duce, împotriva tuturor legilor morții, în Vechea Castilie¹⁰²³, făcându-l să iasă din groapa unde în chip real și adevărat zace întins cât e de lung, incapabil să întreprindă o a treia expediție și-o nouă plecare: căci, spre a le zeflemisi pe cele câte au fost întreprinse de-atâția cavaleri rătăcitori, sunt de ajuns cele două întreprinse de el spre cea mai mare desfătare și bună petrecere a lumii la cunoștința căreia au ajuns, atât în aceste regate, cât și în cele străine. Și astfel îți vei duce la bun sfârșit îndeletnicirea creștinească, bine sfătuindu-l pe cine rău te iubește, iar eu voi fi mereu satisfăcut și mândru că am fost cel dintâi care a savurat pe de-a-ntregul rodul scrierilor sale, după cum îmi și doream, căci nu alta mi-a fost dorința decât să atrag scârba oamenilor asupra mincinoselor și smintitelor istorii din cărțile cavaleriești, care, prin cele ale adevăratului meu don Quijote, au și început să se poticnească și au să se și prăbușească fără nicio îndoială pentru totdeauna.“ *Vale*.¹⁰²⁴

SFÂRȘIT

¹⁰²³ Aluzie la posibile aventuri viitoare și încă mai ridicole, așa cum se schițau la finele cărții lui Avellaneda.

¹⁰²⁴ Lat. „adio, să fii sănătos“; la fel se încheia și prologul Părții I.

INDICE DE NUME

Indicele cuprinde nume proprii (de persoane și geografice) și de opere. S-a inclus și o selecție de situații care îi privesc pe cei doi protagoniști, don Quijote și Sancho, ale căror nume nu au fost indexate pentru a nu încărca excesiv lista.

- Abindarráez, I: 59, 60, 62
Adam, I: 358; II: 191–192
Africa, I: 428, 552; II: 145, 444, 469
Agramante, regele, I: 263
Agramante, tabăra lui, I: 496, 497, 501
Aguilar, don Pedro, I: 429, 430
Ahile, I: 519, 533
Alagón, I: 123
Álamos, II: 264
Alba, ducele de, I: 424; II: 218, 562
Albei Luni, Cavalerul, II: 528–531, 538, 542
Albraca, castelul, I: 100
Alcalá, Pedro de, I: 4, 309
Alcaná-ua din Toledo, I: 91
Alcántara, I: 536
Alcarria, I: 56
Alencastro, I: 123
Alexandra, I: 521
Alexandria de Paie, I: 424
Alexandru cel Mare, I: 18, 68, 421; II: 487, 499
Alger, I: 411, 433, 442, 443, 444, 446, 453, 455, 462, 468; II: 445, 519, 526, 534
Alicante, I: 423, 424
Alidele (nu: Fílidele), I: 258
Alifanfaron, I: 166, 170
Almodóvar, I: 225, 234; II: 380380
Alquife, înțeleptul, II: 296
Altisidora, II: 361, 364, 372–373, 375–376, 387, 394, 407, 461–462, 464–465, 470, 543–544, 555–568, 580
Amadís de Gaula, I: 23, 32, 119, 122, 142, 197, 248, 264, 541; II: 23, 27–29, 36, 62, 270, 296, 359, 586
Amadís de Gaula, I: 64, 68, 241, 242, 278
Amarilis, I: 258; II: 583
Ambrosio, I: 110, 111, 124, 125, 126, 127, 132, 133, 136, 137, 250
America, I: 522
Amezqueta, Juan de, I: 6
Aminta, II: 515
Ana Félix, II: 525–526, 534–537
Anarda, II: 583
Andaluzia, I: 43, 237, 396, 429, 497, 532; II: 121–122
Andandona, uriașă, II: 221
Andradilla, II: 399
Andrés, I: 53, 54, 335, 336, 337, 338

- Angelica cea Frumoasă, I: 25, 100, 249, 263; II: 30–31
 Angulo cel Rău, II: 100
 Anselmo (îndrăgostit de Leandra), I: 545–549
 Anselmo (personaj din *Curiosul imprudent*), I: 346–386, 390–394
 Antequera, I: 50
 Anteu/Anteon, I: 34; II: 276
 Antonio, I: 71, 106
 Antonomasia, II: 317, 320–321, 338
 Anvers, II: 39
 Aparicio, uleiul lui, II: 376
 Apelles, II: 273, 484
 Apolo, I: 21, 39, 71; II: 545, 570
 Apolonia, Sfânta, II: 67, 71
 Arabia (Ferice), I: 151, 168
 Arabii, cele trei, I: 167, 168
 Aragon, I: 123, 444; II: 413
 Aranjuez, II: 407
 Araucana, I: 72
 Arcadia simulată, II: 477
 Arévalo, I: 149
 Argamasilla de Alba, I: 559, 560, 561, 562, 563
 Argatul (pe la fermă și pe-afară), I: 30
 Arhipielea, rege, II: 317
 Ariosto, I: 66; II: 514
 Aristotel, I: 10, 15, 32, 257
 Arlanza, II: 362
 Arme și litere, *Discursul despre*, I: 413–420
 Artús, I: 117, 533
 Arzobarbaran de Bobice, I: 167
 Asia, I: 522
 Astolfo, I: 252
 Asturianca, *vezi* Maritornes
 Atena, II: 161
 Auditorul, *vezi* Pérez de Viedma, Juan
 August, I: 126, 260, 274
 Austria, I: 424, 425
 Avellaneda, II: 577
 Babieca, I: 27, 35, 534, 536
 Baeza, I: 179
 Bagatelle, *Le*, II: 514
 Balbastro, II: 264, 494
 Baraba, I: 61; II: 56, 462–464
 Barataria, II: 365–366, 381, 409–410, 420, 429–430, 446, 451, 454, 505
 Barba, Pedro de, I: 535
 Barbarossa, I: 427
 Bărbierul (proprietarul lighenașului și al samarului), I: 200, 210, 239, 489, 490, 492, 493, 494, 495, 496, 500, 501
 Bărbierul, Meșterul Nicolás, I: 32, 53, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 70, 71, 72, 73, 75, 76, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 295, 307, 309, 312, 314, 315, 316, 318, 341, 342, 387, 389, 397, 402, 413, 486, 506, 507, 511, 512, 513, 515, 516, 525, 526, 529, 550, 551, 552, 555; II: 19, 21–23, 28–29, 31–33, 73, 131, 411, 429, 431, 545, 586
 Barca fermecată, *Aventura cu*, II: 247–253
 Barcelona, II: 39, 485–486, 496, 498, 500–501, 537, 542, 576
 Barcino, II: 585
 Basel, I: 535
 Basilio, II: 165–167, 170–172, 178–179, 182–188, 244, 258
 Bayarte, II: 327
 Bazán, Marchizul de Santa Cruz, don Álvaro de, I: 427
 Bazarul din Segovia, I: 45

- Béjar, I: 2, 18
 Belerma, II: 195, 199–200, 202–203, 206
 Belianís de Grecia, I: 21, 32, 119, 248;
 II: 23, 27
Belianís de Grecia, I: 68
 Berberia, I: 437, 440, 444, 445, 460,
 461, 469; II: 235, 444–445,
 522–524, 527, 534
Bernardo del Carpio, I: 33, 67, 263, 536
 Bernardo del Carpio, II: 6, 14, 276
 Berrueca, II: 432
 Betis, I: 168
 Boiardo, Matteo, I: 66
 Bologna, II: 161
 Bootes, II: 327
 Boscán, II: 545
 Bosio, II: 4
 Bretania, I: 118; II: 205, 260
 Briareu, I: 80
 Brilladoro, II: 327
 Brocabruno Vlagă-Mare, I: 205
 Brunelo, II: 47, 235
 Bucefal, II: 327
Burdufurile de vin, Bătălia cu,
 I: 386–390
 Burgundia, I: 533, 534, 535
 Bustamante, Pedro de, I: 462

 Cachopinii din Laredo, I: 123
 Cacus, I: 42; II: 399
 Cádiz, II: 250
 Calipso, I: 14
 Camacho, II: 164–166, 170–172,
 174–175, 178–179, 181, 183–184,
 186–187, 211, 244, 504, 548
 Camila, I: 346–394
 Camões, Luís de, II: 472
 Candaya, II: 309, 317, 319, 321, 325,
 332, 358

 Caño Dorado, II: 191
Cântarea lui Grisóstomo, I: 132
Canțonierul lui López Maldonado,
 I: 72
Capul fermecat, II: 503, 506, 508–512,
 513
 Caracuel, II: 380
 Caraculiambro, I: 37
 Cardenio, I: 238, 242, 243, 244, 246,
 255, 261, 276, 277, 278, 284, 289,
 290, 291, 295, 298, 301, 302, 305,
 306, 307, 309, 312, 313, 315, 316,
 318, 327, 335, 339, 343, 345, 387,
 389, 390, 395, 397, 398, 399, 401,
 402, 403, 404, 405, 407, 413, 466,
 467, 471, 472, 485, 486, 492, 495,
 496, 497, 510
 Carloto, I: 57
 Carol cel Mare, I: 523; II: 209, 230
 Carol Quintul, I: 428; II: 77
Carolida (La Carolea), I: 73
 Carrasco, Sansón, bacalaureatul,
 II: 36, 38, 40, 43, 45–48, 52–53,
 66–67, 71–73, 76, 128–134, 244,
 286, 410, 412–413, 429, 460,
 531–533, 543, 545, 547, 561, 580,
 582–583, 586, 589, 591
 Carrascón, II: 545, 547, 582
 Cartagena, II: 212
 Cartagina, I: 531; II: 572
 Cascajo, Teresa, II: 57, 60
 Casilda, doña, II: 121, 392
 Casildea din Vandalia, II: 110, 115,
 119–121, 126, 129
 Castilia, I: 123
 Castor, I: 200, 224
 Catalonia, I: 123
 Catârgiul, *vezi* Luis, don
 Catilina, I: 279

- Cato, I: 13, 468
 Caton Ciontorinu, I: 188
 Caton, II: 287, 344
Cavalerul Plahir, I: 65
 Cerda, I: 123
Cerguirea lui Sancho, I: 161–162
 Cervantes Saavedra, Miguel de, I: 2, 3, 5, 7, 72; II: 1, 3–8, 17
 Cervellón, Gabrio, I: 429
 Cervino [Zerbino], I: 123
 Cetina, Gutierre de, II: 5
 Charny, seniorul de, I: 535
 Chinei, împăratul, II: 16, 31
 Chitai, I: 559
 Christus, II: 343
 Cicero, I: 15; II: 188, 273
 Cid Ruy Díaz Campeador, I: 182; II: 281
 Cide Hamete Benengeli, I: 92, 138, 210, 289; II: 19, 37, 39, 74, 208, 234, 290, 324, 354, 386, 390, 407, 426, 433, 440, 451, 484, 486, 502–503, 512, 552, 561, 563–564, 579, 590–591
 Cipru, II: 160, 161
 Ciracul, I: 560
 Circe, I: 14
Cirongilio de Tracia, I: 341
 Cirongilio de Tracia, I: 342, 343; II: 27
 Ciudad Real, II: 384
 Ciuntiton [Muñitón], vrăjitorul, I: 76
 Clampilemno Aripatul [Clavileño el Alígero], II: 328, 330–332, 334–335, 338–340, 342, 358
 Clara de Viedma, I: 471
 Claudia Jerónima, II: 492–495, 497
 Clenardo, I: 305
 Clori, I: 369, 370, 371
Coborârea în peștera lui Montesinos, Aventura cu, II: 187–208
 Colonna, I: 123
 Constantinopol, I: 426, 427, 429, 430, 432, 433, 445, 467, 468
 Contreras, Pedro de, II: 9
Copiii, educația lor, II: 140–142
 Corchuelo, Lorenzo, I: 256, 267; II: 168–170
 Córdoba, I: 45, 73, 138, 161, 341, 342, 394; II: 13, 191
 Corella, I: 123
 Cortés, Hernán, II: 79
Cosmografia, II: 27
 Creta, I: 105
Cucerirea coifului lui Mambrino, I: 198–203
 Cuenca, II: 181, 283
 Cupidon, II: 99, 103–104, 175–176
 Curiambro, păstor, II: 545, 547, 582
Curiosul imprudent, I: 344, 346–386, 390–394, 512; II: 43, 354
Curțile Morții, Aventura cu, II: 99–104
 Curtius/Curțiu, I: 123; II: 78
 Cvartalurile Riarán, I: 45
 Danae, I: 357
 Daraida, I: 242
 Darinel, I: 65, 242
 Darius, I: 68
 David, I: 13
 Demostene, II: 273
 Diana, I: 60, 70, 71; II: 462, 548, 583
 Dianele, I: 258
 Didona, II: 572
 Diego Mauroctonul, Sfântul, II: 468
 Diogene, II: 6
 Dioscoride, I: 173

- Dolorida, duena, *vezi* Trifaldina, contesa
- Domnițelor, Cavalerul, I: 181
- Doria, Juan Andrea, I: 429
- Doria, Pagán, I: 429
- Doroteea, I: 298, 301, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 318, 320, 321, 322, 323, 325, 335, 337, 340, 343, 345, 387, 389, 390, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 410, 411, 412, 465, 466, 470, 471, 472, 473, 474, 476, 484, 485, 495, 503, 504, 506, 511
- Drumeagul de Strajă din Granada, I: 45
- Ducele, II: 256–259, 261, 263, 266, 269, 271–276, 278, 280–281, 284, 289–291, 293–294, 301–302, 304–305, 308–311, 313–315, 323, 332, 338–344, 358, 365, 373, 376, 381, 393, 407, 410, 415, 423, 427–429, 438–439, 454–460, 464, 541–542, 555–556, 560, 562, 566–567
- Ducesa, II: 255, 257–261, 263–264, 266, 271–274, 276, 278–282, 284–290, 292–293, 296, 301, 303–308, 311–312, 314, 323, 329, 335, 338–340, 357–358, 361, 373, 376, 382, 388, 393–394, 407–409, 411, 413, 415, 424, 429, 431, 433, 439, 454–455, 457, 461, 464–465, 541, 555–556, 560, 562, 566–567
- Duena Dolorida (Îndolorita), II: 317–321
- Dulcineea, I: 18, 22, 26, 39, 47, 55, 60, 80, 83, 86, 87, 92, 95, 99, 115, 122, 124, 151, 152, 155, 185, 193, 202, 221, 222, 223, 228, 249, 250, 252, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 261, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 307, 323, 324, 326, 327, 329, 330, 331, 333, 334, 335, 477, 480, 508, 527, 560, 563; II: 37–38, 40, 52, 74–76, 83, 85–87, 90–92, 95–99, 120–122, 129, 133–134, 144, 147–148, 153, 175, 182, 194, 202–203, 205–206, 209, 254–255, 257, 266, 273–277, 281–282, 285–286, 289, 293–294, 298–305, 324, 328–329, 358–359, 361–362, 364, 375–376, 387–388, 408, 457, 460, 463, 468, 474–476, 479, 481–484, 487–488, 508, 511, 528, 530, 543–544, 558, 562, 569, 571, 576–580, 583, 587–588
- Dușmanca prietenoasă*, I: 521
- Durandarte, II: 195, 198–202, 206, 209
- Ebru, II: 246–247
- Egmont, I: 424
- Elena, I: 202, 258; II: 277, 572
- Elisabat, I: 243, 246, 278
- Elizee, Câmpiile I: 122, 538; II: 302
- Emerencia, II: 361
- Eneas, I: 248, 519; II: 41, 360, 390, 463, 572
- Esplandián, I: 64; II: 27
- Eudj Ali, rege al Algerului, I: 425
- Eugenio, I: 545, 549
- Eurial, I: 519; II: 107
- Europa, I: 169, 522
- Eva, I: 358; II: 8
- Extremadura, I: 56, 188, 342, 532
- Faima, II: 163, 557
- Faimei, Cei nouă ai: I: 60
- Falces, mosén Luis de, I: 535

- Fantastul, I: 561
Faptele Împăratului, I: 73
 Febus, I: 25, 32, 143; II: 161, 171, 365
 Fecioarelor, Cavalerul, I: 181
 Felicia, I: 70
 Felixmarte de Hircania, I: 119, 341, 342, 343; II: 27
 Fenix, I: 125, 181
 Fernán González, I: 531
 Fernández de Córdoba, González, Marele Căpitan, I: 394
 Fernando, don, I: 233, 239–241, 278, 279, 280–283, 285, 286–288, 295, 296, 298, 299, 300–303, 305, 306, 308, 397, 398, 400–407, 408, 409, 410, 412, 413, 420, 430, 464, 466, 485, 485, 486, 492–498, 501, 503, 505, 506, 510, 511
 Ferrara, II: 27
 Fez, regatul, I: 444
 Fierabrás, I: 158, 533
 Figueroa, Cristóbal de, II: 515
 Fílidele, *vezi* Alidele
 Filip [Felipe] al III-lea, II: 536
 Filis, I: 258
Filis, I: 521
Flagelanții, Aventura cu, I: 549, 551, 552, 554
 Flandra, I: 424; II: 6, 439
 Florența, I: 71, 346, 392
 Floripes, I: 533
Florismarte de Hircania (vezi și Felixmarte de Hircania), I: 64
 Fonseca, Cristóbal de, I: 14, 69
 Forte, Simón, II: 492
 Foz, I: 123
 Francisc I al Franței, II: 469
 Frestón, I: 81
 „Fripton“, I: 76
 Frontino, I: 252; II: 327
 Frumosul Întunecat/Tenebros, I: 145, 248, 460
 Fúcar [Fugger, bancherii], II: 207
Furtul măgarului lui Sancho, I: 225, n. 441
 Gaeta, II: 160, 333
 Gaiferos, II: 219, 225, 227, 229–231, 233, 527
 Galaor, I: 32, 122, 197; II: 36
Galateea (La Galatea), I: 72; II: 7, 15
 Galateea, II: 583
 Galateele, I: 258
Galerienii, Aventura cu, I: 211–223, 318, 316, 317, 331, 339, 498; II: 40
 Gallo de Andrada, Juan, I: 3, 6
 Gandalín, I: 23, 197
 Garci Pérez de Vargas, I: 532
 García de Paredes, Diego, I: 342, 532, 546
 Garcilaso de la Vega, I: 532; II: 472, 566
 Gasabal, I: 197
 Genil, I: 168
 Genova, I: 423, 424
 Geraya, I: 242
 Germania, I: 535; II: 6, 444, 445, 525
 Gheorghe, Sfântul, II: 467
 Ghionderele din Málaga, 45
 Gil Polo, I: 71
 Ginebra, regina, I: 118, 151, 534; II: 165, 205
 Ginesillo de Parapilla, *vezi* Parapilla
 Giralda, II: 191
 Godefroi de Bouillon, I: 523
 Goleta, I: 428, 429, 430, 432, 468
 Goliat/Golias, I: 13; II: 29
 González, seniora, I: 531; II: 259
 Graal, Sfântul, I: 534

- Granada, I: 45, 444; II: 463, 575
 Grec, Comandorul, I: 430
 Grecia, I: 119, 531, 532; II: 27, 590
 Gregorio, Gaspar, II: 522, 524, 526, 527, 531, 534, 537
 Gregorio, Pedro, II: 447
 Grisóstomo, I: 110, 111, 112, 114, 115, 116, 124, 125, 126, 132, 133, 135, 136, 137, 138
 Guadalajara, I: 424
 Gadiana, II: 195, 200–201, 209
 Guarino Mezquino, I: 533
 Guevara, Fernando de, I: 535
 Guillermo cel bogat, I: 110, 112
 Guineea, I: 308, 309
 Gurrea, I: 123
 Guy de Burgundia, I: 533
 Guzmán, don Gonzalo de, I: 123
- Hadrian, II: 80
 Hagi Murad, I: 436, 440, 445, 449, 451, 452
 Haldudo, Juan, I: 53
 Hannibal, I: 19, 531
 Haramila [Jaramilla], regina, I: 319
 Harifa, I: 60
 Hector, I: 519, 533; II: 330
 Henares, II: 362
 Hercule, I: 34; II: 36, 119, 276, 372
 Hernández, Tenorio, I: 163
 Herradura, II: 264
 Hipocrate, II: 378, 396
 Hipogriful lui Astolfo, I: 252
 Hoces, Ramón de, II: 199
 Homer, I: 14, 248; II: 139, 141, 590
 Horațiu, I: 12; II: 78, 139
- Iason, I: 559
 Iliada, II: 139
 India, I: 514
- Indiile Orientale, II: 250
Ingeniosul hidalg don Quijote de la Mancha, I: 3, 5, 7, 29, 89, 138; II: 255
 Inorogului, Cavalerul, I: 181
Isabela, I: 521
 Isop/Isopete, I: 245
Isprăvile lui Esplandián, I: 64
 Israel, I: 224
Istoria faimosului cavaler Tirante cel Alb, I: 69
Istoria Marelui Căpitan Gonzalo Hernández de Córdoba, cu viața lui Diego, I: 341
 Italia, I: 73, 346, 425; II: 6, 219, 444
 Iuda, I: 279; II: 167, 565
 Iuliu Cezar, I: 14; II: 36, 80, 213
 Iuvenal, II: 139
- Îngerul Magdalenei, II: 191
 Înșelătorul [Burlador], II: 289
- Jaca, II: 362
 Jarama, II: 362, 476
 Jáurigui, Juan de, II: 515
 Jerez, I: 532
 Jorge [Sf. Gheorghe], II: 467
 Jorge, seniorul, I: 60, 70, 535
 Juan de Austria, I: 424, 425
 Juana Panza, I: 556, 557
Judecățile lui Sancho, II: 367–372, 383–386, 398–406
 Julián, I: 279
 Jupâneasa, I: 34, 61, 62, 63, 64, 65, 75, 76, 267, 341, 557; II: 19, 20, 32, 33, 53, 60, 61, 66, 67, 71, 73, 583, 585, 590
- Lac, Cavalerul din, I: 541
Lacrimile Angelicăi, I: 73

- Lacrimile Sfântului Petru*, I: 354
 Laguna, doctorul, I: 173
 Laida, I: 14
 Lamia, I: 14
 Lanzarote din Lac, I: 118; II: 165, 205, 260, 261
 Laurcalco, I: 167
 Lautrec, monsieur de, I: 394
 Lavajos, II: 396
 Lavapiés, II: 191
Lazarillo din Tormes, I: 218
 Lazarillo, I: 24
 Leandra, I: 546, 547, 548, 550
 Leganitos, II: 191
Legibus, De, II: 4
Leii, Aventura cu, II: 145–150, 152
 Lela Marién, I: 438, 441, 442, 443, 453, 455, 457, 463
 Lemos, contele de, II: 1, 14, 16–17
 Leonela, I: 365, 368, 372, 374, 377, 378, 379, 381, 383, 384, 390, 391, 392
 Leonului, Munții, I: 421, 466, 468
 Lepanto, I: 468
 Leul Spaniei, I: 73
Libertatea, II: 466
 Licurg, II: 20, 419
 Lirgandeo, I: 481; II: 296
 Lisuarte de Grecia, II: 27
 Lite, I: 414
 Llana, Diego de la, II: 3, 403, 424
 Lobo, Pedro de, II: 432
 Lofraso, Antonio, I: 71
 Loja, II: 463
 Lombardia, I: 517
 Londra, I: 22; II: 463
 López, Alonso, I: 179, 180
 López, Maldonado, I: 72
 Lorenzo, Aldonza, I: 38, 256, 257, 258, 267; II: 121, 307
 Lotario, I: 346–386, 390–394
 Lucifer, II: 192
 Lucreția, I: 379
 Luis, don (Catârgiul), I: 484, 485, 486, 488, 489, 492, 494, 495, 497, 500, 506, 511
Lumina sufletului, II: 516
 Luna, I: 123
 Lupoica, I: 427
 Lupuna, contesa, II: 314
 Luscinda, I: 237, 238, 239, 240, 241, 242, 278, 280, 281, 283, 284, 285, 288, 291, 301, 302, 305, 306, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 407, 410, 411, 412, 413, 465, 466, 470, 474, 495, 511
 Machuca, I: 81
 Madama, II: 364
 Madasima, I: 243, 246
 Madrid, I: 2; II: 3, 5, 7, 9, 17, 191, 337, 391, 392, 414, 512
 Magelan, II: 338
 Maguncia, II: 317, 321
 Mahomed, I: 34, 58, 166, 457; II: 390
Maiurile de piuă, Aventura cu, I: 198, 199; II: 147, 333
 Málaga, I: 45, 321, 462
 Malambruno, II: 322–324, 326–327, 330, 331, 333, 334, 338, 358
 Malindrania, I: 37
 Mallorca, I: 441, 442, 453
 Malta, I: 426
 Mambrino, I: 99, 198, 199, 250, 251, 318, 407, 489, 490, 492, 494, 500
 Mamelucul Persiei, I: 205
 Mamí Arnăutul, I: 445, 447
 Manrique, I: 123
 Mantible, I: 533

- Mantova, I: 57, 58, 59, 60, 62, 99;
II: 207
- Manzanares, II: 362
- Mânzul din Córdoba, I: 45, 161
- Marañón, Alonso de, II: 264
- Marcela, I: 110, 112, 113, 114, 115,
116, 125, 132, 133, 136, 137, 138
- Marchena, II: 463
- Marco Polo, I: 517
- Mari Gutiérrez, I: 79
- Mari Sancha, II: 55, 56
- Marica, II: 55, 90
- Maritornes, I: 147, 148, 149, 150, 152,
153, 162, 272, 338, 339, 340, 389,
410, 420, 476, 479, 480, 483, 487,
488, 495, 498, 510
- Marius, I: 279
- Maroc, II: 58
- Márquez Torres, Licențiatul, II: 7
- Marsilio, regele, II: 226, 228, 230–232,
236
- Marte, I: 184, 343, 561; II: 27, 65
- Marțial, II: 139
- Martin, Sfântul, II: 467, 516
- Martínez, Pedro, I: 163
- Măslinetul din Valencia, I: 45
- Matusalem, II: 42, 508
- Mauleón, II: 573
- Medina del Campo, II: 264
- Mediterană, Marea, II: 413
- Medoro, I: 249, 263; II: 30
- Melisendra, II: 225–228, 230–233
- Mendoza, I: 123; II: 469
- Meneses, I: 123
- Merlin, II: 199–201, 204, 298–305,
307, 326, 338, 387, 484, 487, 519,
578
- Merlo, Juan de, I: 534
- Mexic, I: 467
- Miaulina, I: 167
- Micomicon, *vezi* Moimițomițona
- Miguel Turra, II: 384, 386
- Mihail, Sfântul, I: 476
- Milano, I: 424; II: 396
- Mingo Revulgo, II: 14
- Mingo Silbato, II: 432
- Minguilla, 432
- Minos, II: 557, 560
- Miranda, Cristina de, II: 154, 155
- Miranda, don Diego de, II: 137, 139,
151, 153–155, 158, 162–163, 171,
211, 238, 244, 258, 504, 548
- Miranda, Lorenzo de, II: 155–163
- Moartea, II: 99, 100–104
- Moimicodârlo, I: 167
- Moimițomițon, regatul, I: 309, 310,
315, 387
- Moimițomițona, prințesa, I: 309, 310,
319, 386, 388, 403, 405, 409, 413,
483, 484, 487, 506, 515; II: 47
- Moles Hadriani, II: 80
- Molinera, La, I: 50
- Moncada, I: 123
- Montalbán, Tomás de, I: 66, 69
- Montemayor, Jorge de, I: 60, 70
- Montesinos, II: 187, 190, 192,
195–196, 198–200, 202–203,
205–206, 208–209, 214, 223, 247,
286, 289, 293–294, 302–303, 307,
341, 387, 484, 487, 511
- Montiel, I: 560
- Moreno, Antonio, II: 503, 512, 517,
526, 527, 529, 530, 531, 532, 533,
534, 537, 548
- Morgante, II: 29
- Morile de vânt, Aventura cu*, I: 40,
79–81, 84; II: 40, 91, 147
- Morón, II: 396

- Morții, Cavalerul, I: 181
 Mucius, II: 78
 Mudehari, I: 444
 Muley Hamet, I: 427
 Muley Hamida, I: 427
Muncile lui Persiles și ale Sigismundei,
 II: 15, 17
 Murcia, I: 4, 55, 437
 Murcia de la Llana, Francisco, II: 3
 Muzaraque, I: 313

 Narváez, Rodrigo de, I: 59, 60, 62
 Navarino, I: 426
 Neapole, I: 425, 427, 547; II: 17, 498
Negustorii, Aventura cu negustorii de
 mătase, I: 55, 57
 Nepoata, I: 30, 34, 61, 63, 65, 70, 75,
 76, 78, 255, 260, 268, 341, 557
 Neptun, I: 419; II: 26
 Nerbia, I: 168
Nerecunoștința răzbunată, I: 521
 Nicolás sau Nicolao, pește, II: 157
 Nicolás, Meșterul, *vezi* Bărbierul
 Nogales, I: 256
 Noriz, Pedro, II: 510
Numantia, I: 521
 Nuza, I: 123

 Olalia, I: 107
 Orbaneja, II: 43, 572
 Ordóñez de Lara, Diego, II: 238
 Orelia, II: 327
 Oriana, I: 248, 264
 Orlando, I: 18, 25, 123, 249; II: 30, 327
 Osuna, I: 321, 326
 Ovidiu, I: 14, 73; II: 191

 Pairi ai Franței, Cei doisprezece, II: 30,
 276
 Paladionul, II: 334

 Palafox, I: 123
 Palla, I: 123
 Palmerín de Englitera, I: 32, 67; II: 27
 Palomeque, Juan, zis Stângaciul, I: 163
 Pancaya, II: 319
 Pancino, păstor, II: 545, 582
 Pandalișparlindo de Bazaochio, I: 319,
 320, 321
 Parapilla [sau Paropillo, Parapilă],
 Ginesillo de, I: 217; *vezi* și
 Pasamonte, Ginés de
 Parcele, II: 317
 Paris (mitol.), II: 572
 Paris (oraș), I: 173; II: 161, 226, 228
 Parrhasios, II: 273
 Pasamonte, Ginés de, I: 217, 219, 221,
 222, 322; II: 234
 Păsării Fenix, Cavalerul, I: 181
Păstorul din Extremadura, I: 189–190
Păstorul din Iberia, I: 71
 Pausanias, II: 4
 Pavel, Sfântul, II: 468
 Pedro Alonso, I: 60
 Pedro Recio de Agüero, II: 382–383,
 396, 398, 417, 423, 425, 437–439,
 454
 Pedro, infante al Portugaliei, II: 207
 Pegas, I: 313; II: 327
 Pentacolun Braț-Suflecat, I: 165, 166,
 170
 Pérez de Vargas, Diego, I: 81, 532
 Pérez de Viedma, Juan (Auditorul),
 I: 465, 466, 467, 468, 469, 479,
 490, 491, 496, 497, 501
 Pérez Mazorca, Pedro, II: 403, 404
 Perión de Gaula, I: 27
 Periquillo, II: 579
 Perlerina, Clara, II: 384
 Perlerinii, II: 384
 Perlerino, Andrés, II: 384

- Persia, I: 514
 Persius, I: 139
 Piemont, I: 424
 Pierre de Provența, II: 326, 335
 Pierre Papin, I: 167, 534, 535, 536
 Pilade, II: 107
 Pintiquinestra, I: 65
 Piojo, II: 191
 Piram, II: 161, 165
 Piritoos, II: 327
Pisicească, Aventura, II: 372–377
 Pisuerga, I: 169; II: 362
 Pius al V-lea, I: 424
 Placulviețiimele [Placerdemivida], I: 69
 Plaja de la Sanlúcar, I: 42, 45
 Platir, I: 65
 Platon, I: 10; II: 318
 Plutarh, I: 14
 Poarta Guadalajarei, II: 392
 Polidoro Virgilio, II: 191, 209
Porcină, Aventura, II: 548–551
 Portugalia, I: 123, 333; II: 39, 201
 Potosí, II: 569
 Puerto Ládice, I: 40, 83
 Puertocarrero, I: 429
Puricarea bibliotecii, I: 63–73

 Quesada, I: 30, 37
 Quijada, I: 30, 37
 Quijana, Antonia, *vezi* Nepoata
 Quijana, I: 60; II: 589
 Quijano, Alonso, I: 565; II: 586–590
 Quijótiz, II: 545, 582
 Quiñones, doña Guiomar de, II: 264, 498–499
 Quiñones, Mencía de, II: 264
 Quiñones, Suero de, I: 535
 Quintanar, I: 53; II: 585
 Quintañoa, duena, I: 151, 534; II: 205

 Quirocia, I: 167, 565
 Quiteria, II: 164–167, 172, 175, 182–188

 Radamante, II: 557–560
Răgetul de măgar, Aventura cu, II: 215–218, 326–241
 Ravenna, II: 90
 Rebella, I: 123
 Reinaldos [Roland], I: 33, 34, 66, 74, 249, 251, 263, 264, 534
 Reinaldos de Montalbán, II: 27, 30, 270, 327
 Requesén, I: 123
Retablul Meșterului Pedro, Aventura cu, II: 218–219, 221, 223–224, 230, 235, 233, 247, 468
 Ricardo, ducele, I: 238, 239, 279
 Ricota, II: 445
 Ricote, II: 441–443, 445–448, 525, 526, 534–537
Rinconete și Cortadillo, I: 511–512
 Rocabertí, I: 123
 Rocinante, *vezi* Rușinante
 Rodrigo, regele don, I: 59, 60, 62, 182; II: 230, 284, 327
 Rodríguez de Grijalba, doña, II: 259, 261, 284, 288, 311, 329, 387, 388, 389, 391–394, 395, 407, 426, 427, 439, 442, 445, 458, 459, 460, 542
 Roldán/Roland, I: 33, 74, 249, 251, 263, 264; II: 27, 30, 31, 81, 225, 226, 276, 538, 539
 Roma, II: 77, 78, 80, 337, 396, 437, 442, 483, 498
 Roncesvalles, I: 33, 263; II: 86, 199, 200, 276
 Roque Guinart, II: 490, 491, 492, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502

- Rotolando, II: 30
Rugel de Grecia, Don, I: 242
 Ruggiero, II: 327
 Ruidera, II: 200–201
 Ruidera, iazurile de la, II: 162, 190, 209, 501
 Ruiz, Lope, I: 188, 566
 Ruşinante, I: 24, 27, 38, 39, 40, 42, 50, 51, 54, 55, 56, 59, 62, 80, 81, 85, 93, 96, 102, 115, 138, 139, 142, 144, 145, 155, 159, 160, 163, 166, 169, 172, 178, 183, 184, 185, 186, 187, 191, 193, 194, 200, 204, 222, 223, 224, 229, 230, 231, 234, 244, 252, 253, 254, 260, 262, 267, 271, 311, 312, 332, 337, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 501, 503, 504, 510, 512, 513, 528, 530, 552, 555, 558, 560, 561, 562; II: 40, 43, 50, 73, 74, 92, 97, 101–103, 106–107, 121, 126, 128, 148, 154, 163, 169, 173, 183, 187, 190, 214, 236, 240, 242, 247–248, 250, 256, 258, 327, 328, 451, 458, 465, 475–477, 479, 487, 495, 500, 503, 506, 529, 531, 538, 539, 541, 551, 553, 570, 588
 Sacripante, I: 99; II: 31, 47, 235
 Salamanca, I: 110, 111; II: 23, 36, 67, 139, 161, 168, 286, 541
 Salmantinul, I: 71
 Samson, II: 72, 320, 571
 Sanchica, II: 56, 60, 406, 410–416, 431–432, 547, 581–582
 Sanchico, II: 55
 Sandoval y Rojas, Bernardo de, II: 6, 14
 Sanlúcar, I: 42, 45
 Sansonino, II: 545
 Sansueña, II: 225, 228
 Santangelo, castelul, II: 80
 Santiago, I: 536; II: 51, 264, 392
 Scipio, II: 469
 Segovia, I: 45, 161, 179; II: 40, 47, 283
 Sevilla, I: 40, 45, 84, 137, 161, 316, 337, 470, 471, 532; II: 13, 23, 25, 119, 191, 463
 Sfrijidulcin de Algarbe, I: 167, 566
 Sicilia, II: 29, 498
 Sierra Morena, I: 235, 244, 263; II: 46, 47, 87, 115, 191, 234, 245, 281
 Sierra Neagră [Sierra Negra], I: 560
Signis Ecclesiae, De, II: 4
 Sila, I: 279
 Silenus, I: 144
 Silvia/Silviile, I: 258
 Sinon, I: 519
 Soarelui, Cavalerul, I: 205
 Sobrino, rege, I: 496, 497; II: 27
 Solon, II: 20
 Sorrento, II: 396
 Spadei Arzătoare, Cavalerul, I: 181, 537
 Spartaşpilardo din Codru, I: 168
 Stâncă Franței, II: 194
 Stâncă Săracă, I: 145, 248, 264, 406
 Statornică, insula, I: 401; II: 107
 Surul (Măgarul lui Sancho), I: 199–200, 202, 261, 268, 312; II: 45, 47, 74, 89, 104, 122, 148, 211, 235, 241, 248, 250, 259, 287, 289, 290, 307, 327–328, 350, 356, 440, 448, 450, 452, 462, 476–477, 479, 537, 551
 Surului, furtul, I: 225, 261
 Şopârlelor, insulele, II: 319
 Tabarca, I: 429, 567
 Tablante de Ricamonte, I: 150, 567

- Tagarin,-i (mauri), I: 442, 444, 445
 Tagul, fluviul [Tajo] I: 13, 128, 168;
 II: 201
 Tarfe, Álvaro, II: 574-578
 Târgul din Sevilla, I: 161
 Tarragona, II: 11
 Taurii din Guisando, II: 120, 127, 191,
 476
 Tembleque, II: 265
 Terebintului, valea, I: 13
 Teresa del Berrocal, I: 108
 Teresa Panza, II: 56, 220, 305-306,
 374, 382, 408-409, 412, 422,
 424-425, 430, 432, 461, 482-483,
 561, 567, 583
 Teresona, II: 546
 Tesalia, II: 4
 Tetuán, I: 442, 453, 460
 Tíbar, II: 319
 Tibul, II: 139
 Timantes, II: 273
 Timonel de Carcajona, I: 167
 Tinacrio cel Știutor, I: 319, 321, 567
 Tiopieyo, Juan, II: 445
 Tirante cel Alb, I: 69, 119; II: 27
 Tirteafuera, II: 380, 384, 396, 420, 423,
 454
 Tisbe, I: 237
 Toboso, El, I: 22, 38, 54, 55, 60, 86,
 92, 95, 99, 122, 123, 124, 151, 152,
 155, 185, 221, 222, 223, 228, 249,
 250, 252, 254, 256, 257, 258, 259,
 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269,
 307, 325, 329, 331, 332, 335, 477,
 480, 508, 558, 560, 563; II: 37, 38,
 40, 52-53, 73-76, 82-84, 86,
 88-93, 98, 121, 122, 129, 144, 175,
 182, 194, 202, 203, 205-206, 209,
 255, 257, 273-277, 281, 285, 286,
 289, 293, 294, 298, 300-301, 303,
 304, 307, 358, 361, 364, 375, 387,
 388, 457, 460, 468, 474, 476, 481,
 483, 508, 528, 530, 565, 576-578,
 580, 583
 Tocho, Juan, II: 56
 Toledo, I: 50, 91, 214, 513, 532; II: 14,
 414, 576
 Tolosa, la, I: 50
 Tomasillo cel Dezmățat, II: 264
 Tomé Cecial, II: 129-134, 562
 Tordesillas, II: 11, 564, 577
 Torralba, I: 188, 189, 190, 567
 Torre de Nona, II: 337
 Torrellas, Clauquel, II: 492, 495
 Torrellas, Vicente, II: 492, 493, 494,
 495
 Toscana, I: 346
 Tosilos, II: 439, 455-460, 464,
 541-543
 Tracia, I: 342, 343; II: 27
 Tractirul din Sevilla, I: 45
 Traian, I: 519
 Trapobana, II: 317
 Treimea [Trinidad] din Gaeta, II: 194
 Trifaldín cel cu Barbă Albă, II: 310,
 313, 314, 316, 321
 Trifaldina [Trifaldi], contesa (duena
 Dolorida), II: 305, 310, 313-315,
 321, 323, 328, 330, 332-333, 335,
 338-339, 355-356, 358, 422, 462
 Tristan, I: 534
 Tristei Figuri, Cavalerul, I: 181, 207,
 221, 229, 230, 236, 244, 247, 250,
 251, 253, 255, 256, 259, 260, 263,
 266, 269, 320, 328, 331, 408, 413,
 505, 507, 514, 515; II: 93, 119, 121,
 136-137, 151, 231, 240, 254-257
 Troia, II: 277, 334, 537, 572

- Tronchón, II: 542
 Trujillo, I: 342
 Tunis, I: 428
 Turcul, I: 424; II: 20, 23, 28
Turmele, Aventura cu, I: 169–171
 Turpin, I: 74; II: 27

 Úbeda, I: 309; II: 43, 350, 572
 Ulise, I: 248, 519; II: 41
 Urbina, Diego de, I: 424
 Urganda, I: 17, 62, 481
 Urrea, I: 123
 Ursinii, I: 568
 Utrique, baronii de, I: 167

 Valdovinos, I: 57, 59, 60, 62, 99; II: 207
 Valencia, I: 45, 123, 441, 443, 531;
 II: 39, 445
 Valladolid, I: 3, 6, 309
 Vallejo, II: 3, 8
 Vârsta de aur, I: 103–105
 Vârul (unui licențiat), II: 34, 44, 144,
 190, 192–196, 199, 203–204,
 209–212, 214, 220, 224, 225, 230,
 233, 506
 Vasile, Sfântul, I: 15
 Velasco, Bernardino de, II: 535–536
 Vélez Málaga, I: 462, 463
 Vellido Dolfos, I: 279, 294, 568; II: 238
 Veneția, I: 424
 Venus, II: 462, 472
 Verino, Micael, II: 287
Viața lui Ginés de Pasamonte, I: 218
 Vicente de la Roca, I: 545, 546, 547

 Villadiego, I: 24, 202
 Villanova, I: 123
 Vireno, II: 462–464
 Virgilio Polidoro, II: 209
 Virgiliu, I: 14, 248; II: 41, 139, 141, 334
 Virués, I: 73
 Vivaldo, I: 116, 117, 119, 123, 126,
 127, 132, 137
 Vizcainul, I: 86, 87, 88, 93, 95, 164,
 257, 331
 Vulpuna, contesa, II: 314

 Wamba, rege, II: 284

 Xenofon, I: 10

Yanguezii, Aventura cu, I: 95–96
 Yanguezii, II: 40

 Zancas, Sancho, I: 93
 Zanoquera, I: 429
 Zaragoza, II: 50, 97, 118, 130, 162,
 225–226, 236, 426, 465, 475, 479,
 485–486, 562, 575–576
 Zeuxis, I: 10
 Zocodover, I: 214
 Zoil, I: 10
 Zoraida, I: 412, 413, 442, 443, 444,
 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451,
 452, 453, 454, 455, 456, 457, 459,
 460, 461, 462, 463, 465, 466, 468,
 469, 470, 501
 Zoroastes [Zoroastru], I: 511
 Zulema, I: 313

CUPRINS

INGENIOSUL CAVALER DON QUIJOTE DE LA MANCHA

CERTIFICAT DE PREȚ

3

DOVADĂ DE CORECTURĂ

3

APROBARE

4

APROBARE

4

APROBARE

5

PRIVILEGIU

8

PROLOG CĂTRE CITITOR

11

DEDICAȚIE CĂTRE CONTELE DE LEMOS

16

CAPITOLUL 1

*Despre cele discutate de către preot și bărbier
cu don Quijote cu privire la boala sa*

19

CAPITOLUL 2

*Care vorbește despre notabila gâlceavă pe care o avu Sancho Panza
cu nepoata și jupâneasa lui don Quijote, împreună cu alte subiecte hazlii*

32

CAPITOLUL 3

*Despre ridicola convorbire care avu loc între don Quijote,
Sancho Panza și bacalaureatul Sansón Carrasco*

38

CAPITOLUL 4

*Unde Sancho Panza îi dă satisfacție bacalaureatului Sansón Carrasco
în legătură cu dubiile și întrebările sale,
împreună cu alte întâmplări vrednice a fi știute și povestite*

47

CAPITOLUL 5

*Despre discernătoarea și hazlia convorbire care avu loc
între Sancho Panza și nevasta lui, Teresa Panza,
și alte evenimente vrednice de fericită aducere-aminte*

53

CAPITOLUL 6

*Despre ceea ce i se întâmplă lui don Quijote cu nepoata și jupâneasa lui,
fiind unul din capitolele cele mai importante din întreaga istorie*

60

CAPITOLUL 7

*Despre ceea ce se petrecu între don Quijote și scutierul său,
cu alte întâmplări celebrisime*

66

CAPITOLUL 8

*Unde se povestește ce i se întâmplă lui don Quijote
ducându-se să o vadă pe doamna sa Dulcineea din Toboso*

74

CAPITOLUL 9

Unde se povestește ceea ce se va vedea în el

83

CAPITOLUL 10

*Unde se povestește iscusința cu care a știut Sancho să o farmece pe doamna
Dulcineea și despre alte întâmplări pe cât de caraghioase, pe-atât de adevărate*

87

CAPITOLUL 11

*Despre ciudata aventură care i s-a întâmplat viteazului don Quijote
cu carul sau harabana „Curților Morții”*

97

CAPITOLUL 12

*Despre ciudata aventură ce i s-a întâmplat viteazului don Quijote
cu bravul Cavaler al Oglinzilor*

104

CAPITOLUL 13

*Unde continuă aventura Cavalerului din Pădure, împreună cu discernătorul,
noul și gingașul colocvii ce au loc între cei doi scutieri*

112

CAPITOLUL 14

Unde continuă aventura Cavalerului din Pădure

119

CAPITOLUL 15

*Unde se povestește și se face cunoscut
cine erau Cavalerul Oglinzilor și scutierul său*

130

CAPITOLUL 16

Despre cele întâmplate lui don Quijote cu un cavaler discernător din La Mancha

133

CAPITOLUL 17

*Unde se arată punctul suprem și extrem în care ajunse și putu ajunge
nemaiauzitul curaj al lui don Quijote, cu fericit încheiata aventură a leilor*

143

CAPITOLUL 18

*Despre cele ce i se întâmplară lui don Quijote în castelul sau casa Cavalerului
cu Mantia Verde, împreună cu alte lucruri ieșite din comun*

153

CAPITOLUL 19

*Unde se povestește aventura păstorului îndrăgostit,
cu alte într-adevăr hazlii întâmplări*

163

CAPITOLUL 20

Unde se povestește nunta lui Camacho cel bogat, cu pățania lui Basilio cel sărac

171

CAPITOLUL 21

Unde continuă nunta lui Camacho, cu alte pățanii delectabile

181

CAPITOLUL 22

*Unde se dă seamă despre marea aventură din peștera lui Montesinos,
aflată în inima La Manchei, pe care o duse la fericit sfârșit
viteazul don Quijote de la Mancha*

187

CAPITOLUL 23

*Despre admirabilele lucruri pe care incomparabilul don Quijote povestea că le
văzuse în adâncă peșteră a lui Montesinos și a căror imposibilitate
și măreție fac ca aventura aceasta să fie considerată apocrifă*

196

CAPITOLUL 24

*Unde se povestesc mii de mărunțișuri pe cât de inoportune,
pe-atât de necesare adevăratei înțelegeri a acestei mari istorii*

208

CAPITOLUL 25

*Unde se pornește aventura cu răgetul de măgar și cea hazlie cu păpușarul,
odată cu memorabilele ghiciri ale maimuței ghicitoare*

215

CAPITOLUL 26

*Unde continuă nostima aventură cu păpușarul,
cu alte lucruri într-adevăr foarte bune*

224

CAPITOLUL 27

*Unde se dă seamă cine erau meșterul Pedro și maimușa lui,
împreună cu încurcătura pe care o avu don Quijote în aventura
cu răgetul de măgar, pe care nu o termină cum ar fi vrut și cum gândise*

234

CAPITOLUL 28

*Despre lucruri de care Benengeli spune că le va cunoaște cine-l va citi,
dacă le va citi cu luare-aminte*

241

CAPITOLUL 29

Despre faimoasa aventură cu barca fermecată

247

CAPITOLUL 30

Despre ce i se întâmplă lui don Quijote cu o frumoasă vânătoriță

253

CAPITOLUL 31

Care vorbește despre multe și mărețe lucruri

258

CAPITOLUL 32

*Despre răspunsul pe care i-l dădu don Quijote muștrătorului său,
cu alte întâmplări grave și hazlii*

267

CAPITOLUL 33

*Despre delectabilul taifas pe care-l petrecură ducesa și domnișoarele sale
cu Sancho Panza, vrednic a fi citit și notat*

281

CAPITOLUL 34

*Care povestește despre aflarea felului
cum urma să fie dezvrăjită neasemuita Dulcineea din Toboso
și este una dintre aventurile cele mai vestite din această carte*

289

CAPITOLUL 35

*Unde continuă înștiințarea pe care o primi don Quijote
despre dezvrăjirea Dulcineei, cu alte evenimente vrednice de uimire*

297

CAPITOLUL 36

*Unde se povestește ciudata și nemaiînchipuita aventură a duenei Dolorida,
alias contesa Trifaldina, împreună cu o epistolă
pe care Sancho Panza i-a scris-o nevestei sale, Teresa Panza*

305

CAPITOLUL 37

Unde continuă faimoasa aventură a duenei Dolorida

311

CAPITOLUL 38

*Unde se dă seamă despre cea dată
cu privire la reaua-i vânturare de către duena Dolorida*

313

CAPITOLUL 39

Unde doamna Trifaldina își urmează uimitoarea și memorabila istorie

321

CAPITOLUL 40

*Despre lucruri ce sunt legate și țin de această aventură
și de această memorabilă istorie*

324

CAPITOLUL 41

Despre venirea lui Clampilemno, cu sfârșitul acestei întinse aventuri

331

CAPITOLUL 42

*Despre sfaturile pe care i le-a dat don Quijote lui Sancho Panza
înainte de-a merge să-și guverneze insula, cu alte lucruri bine cumpănite*

342

CAPITOLUL 43

Despre faturile secunde pe care i le-a dat don Quijote lui Sancho Panza

348

CAPITOLUL 44

*Cum a fost dus Sancho Panza la guvernământ sa și despre ciudata aventură
ce i se întâmplă în castel lui don Quijote*

354

CAPITOLUL 45

*Despre felul cum a intrat marele Sancho Panza în posesia Insulei sale
și despre chipul în care a început să guverneze*

365

CAPITOLUL 46

*Despre grozava spaimă zurgălăiască și pisicească prin care trecu
don Quijote de-a lungul dragostelor îndrăgostitei Altisidora*

372

CAPITOLUL 47

Unde se povestește mai departe cum se comporta Sancho în guvernarea sa

377

CAPITOLUL 48

*Despre ceea ce i s-a întâmplat lui don Quijote cu doña Rodríguez,
duena ducesei, dimpreună cu alte evenimente vrednice a fi consemnate
în scris și demne de veșnică aducere-aminte*

387

CAPITOLUL 49

Despre cele întâmplate lui Sancho în timp ce-și făcea rondul prin Insulă

395

CAPITOLUL 50

*Unde se aduce la cunoștință cine erau fermecătorii și călăii care o biciuiseră
pe duenă și-l ciupiseră și-l zgâriaseră pe don Quijote, împreună cu cele
întâmplate pajului care-i dusesse scrisoarea Teresei Sancha, nevasta lui Sancho
Panza*

407

CAPITOLUL 51

*Despre propășirea guvernării lui Sancho Panza,
cu alte asemenea evenimente de toată minunea*

417

CAPITOLUL 52

Unde se povestește aventura celei de-a doua duene Dolorida, sau Obidita, altminteri numite doña Rodríguez

426

CAPITOLUL 53

Despre trudnicul sfârșit și capăt de care a avut parte guvernarea lui Sancho Panza

433

CAPITOLUL 54

Care se ocupă de lucruri privind această istorie, și nicidecum alta

439

CAPITOLUL 55

Despre cele întâmplate lui Sancho pe drum și-altele de n-au pereche

448

CAPITOLUL 56

Despre prodigioasa și nemaivăzută bătălie ce avu loc între don Quijote de la Mancha și lacheul Tosilos pentru a o apăra pe fiica duenei doña Rodríguez

455

CAPITOLUL 57

Care se ocupă de felul cum don Quijote și-a luat rămas-bun de la duce și de ceea ce i s-a întâmplat cu discernătoarea și neobrăzată Altisidora, camerista ducesei

461

CAPITOLUL 58

Care se ocupă de felul cum pe don Quijote îl cotropiră atâtea aventuri, încât nu-și dădeau răgaz una alteia

465

CAPITOLUL 59

Unde se povestește despre extraordinarul eveniment, putând fi socotit aventură, care i s-a întâmplat lui don Quijote

477

CAPITOLUL 60

Despre cele întâmplate lui don Quijote în drum spre Barcelona

486

CAPITOLUL 61

Despre ce i s-a întâmplat lui don Quijote la intrarea în Barcelona, cu alte lucruri care sînt mai mult de adevăr decît de discernămînt

500

CAPITOLUL 62

*Care se ocupă de aventura cu capul fermecat,
împreună cu alte copilării ce nu se poate să nu fie povestite*

503

CAPITOLUL 63

*Despre necazul care îl lovi pe Sancho Panza la vizitarea uneia dintre galere
și nemaiîntâlnita aventură a frumoasei morisce*

517

CAPITOLUL 64

*Care se ocupă de aventura ce-i pricinui lui don Quijote
cel mai mare necaz din toate câte i se întâmplaseră până atunci*

526

CAPITOLUL 65

*Unde se aduce la cunoștință cine era Cavalerul Albei Luni,
împreună cu eliberarea lui don Gregorio, și despre alte evenimente*

531

CAPITOLUL 66

*Care se ocupă de ceea ce va vedea cine-l va citi
sau va auzi cine-l va asculta citit*

537

CAPITOLUL 67

*Despre hotărârea pe care o luă don Quijote de a se face păstor
și de a trăi câmpenește în vreme ce se scurgea anul promisiunii sale,
împreună cu alte evenimente într-adevăr plăcute și bune*

543

CAPITOLUL 68

Despre porceasca aventură care i se întâmplă lui don Quijote

548

CAPITOLUL 69

*Despre cea mai ciudată și mai extraordinară aventură
ce i se întâmplă lui don Quijote pe tot parcursul acestei mari istorii*

555

CAPITOLUL 70

*Care urmează capitolului șaizeci și nouă
și se ocupă de lucruri deloc inutile pentru claritatea acestei istorii*

560

CAPITOLUL 71

*Despre ceea ce li se întâmplă lui don Quijote
și scutierului său Sancho pe drumul către satul lor*
568

CAPITOLUL 72

Despre felul cum ajunseră în satul lor don Quijote și Sancho
574

CAPITOLUL 73

*Despre semnele prevestitoare pe care le auv don Quijote la intrarea
în satul său, dimpreună cu alte evenimente
ce împodobesc și acreditează această măreață istorie*
579

CAPITOLUL 74

*Despre cum căzu la pat don Quijote,
despre testamentul pe care-l făcu și moartea lui*
584

INDICE DE NUME

593